

พระไตรปิฎกภาษาไทย

ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชุดทบทวนกาย เล่มที่ ๒๓

ปรับปรุงใหม่

ขุททกนิกาย เล่มที่ ๒๗
ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้น

๑. เอกกนิบาต

๑. อปัณณกวรรค

หมวดว่าด้วยการปฏิบัติไม่ผิด

๑. อปัณณกชาดก (๑)

ว่าด้วยการปฏิบัติไม่ผิด

(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภพ่อค้าเกวียนสองคน คน
หนึ่งปฏิบัติผิด คนหนึ่งปฏิบัติถูก ตรัสพระคาถาว่า)

[๑] คนฉลาดพวกหนึ่งกล่าวฐานะที่ไม่ผิด๑
นักคาคะเนทั้งหลายกล่าวฐานะที่ ๒ (ที่ผิด)
ผู้มีปัญญารู้จักฐานะที่ไม่ผิดและฐานะที่ผิดนั้นแล้ว
ควรถือฐานะที่ไม่ผิดไว้เถิด

อปัณณกชาดกที่ ๑ จบ

๒. วัณณุปถชาดก (๒)

ว่าด้วยการบำเพ็ญความเพียรเหมือนขุดหาน้ำกลางทะเลทราย
(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภพ่อค้าเดินทางกลาง
ทะเลทรายขุดหาน้ำได้ด้วย ความเพียร เปรียบเทียบกับมุนีผู้
ทำความเพียรยอมได้ความสงบใจ ตรัสพระคาถาว่า)

[๒] ชนทั้งหลายผู้ไม่เกียจคร้าน
ขุดภาคพื้นทีหนทางกลางทะเลทราย
ได้พบน้ำที่กลางทะเลทรายอันราบเรียบ จันใด
มุนีผู้ประกอบด้วยความเพียรและกำลัง ไม่เกียจคร้าน
พึงประสบความสงบใจ จันนั้น

วัณณุปถชาดกที่ ๒ จบ

๓. เสริววาณิขชาดก (๓)

ว่าด้วยพ่อค้าชื่อเสริวะ

(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภภิกษุผู้ละความเพียร ตรัส
พระคาถาว่า)

[๓] ถ้าเธอพลาดจากสภาวะอันแน่นอนแห่งพระสัทธรรม
ในศาสนานี้แล้ว เธอจะต้องเดือดร้อนตลอดกาลนาน
เหมือนพ่อค้าชื่อว่าเสริวะนี้

เสริววาณิขชาดกที่ ๓ จบ

๔. จุฬเสฏฐิชาดก (๔)

ว่าด้วยจุฬีเศรษณฐี

(พระสัฒมาสัฒพุททเจ้าทรงปรารภการตั้งตัวได้ด้วยทรัพย์
เพียเงเล็กนัอย ตรัสพระคาถาว่า)

- [๔] ผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นโดยประจักษ์
ยอมตั้งตัวได้ด้วยสิ่งของอันมีมูลค่านัอย
เหมือนคนก่อไฟกองเล็ก ๆ ทำให้เป็นกองใหญ่ได้
จุฬีเศฐฐีชาดกที่ ๔ จบ

๕. ตัณทุลนาฬีชาดก (๕)

ว่าด้วยมูลค่าข้าวสารทะนานหนึ่ง

(อำมาตย์ทุลถามพระราชาว่า)

- [๕] ข้าแต่พระมหาราชเจ้า พระองค์ตรัสว่า ข้าวสาร ๑
ทะนาน

มีราคาเท่ามูลค่านัมา ๕๐๐ ตัวหรือ
และข้าวสาร ๑ ทะนานนี้มีค่าเท่ากับกรุงพาราณสี
ทั้งภายในภายนอกเขี้ยวหรือ
ตัณทุลนาฬีชาดกที่ ๕ จบ

๖. เทวธัมมชาดก (๖)

ว่าด้วยธรรมของเทวดา

(พระโพธิสัตว์กล่าวว้)

- [๖] บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยหิริและโอตตปปะ
ตั้งมั่นอยู่ในสุกกธรรม (กุศลธรรม)
เป็นผู้สงบระงับ เป็นคนดีงาม
ท่านเรียกว่า ผู้มีเทวธรรมในโลก
เทวธัมมชาดกที่ ๖ จบ

๗. กัฏฐหาริชาดก (๗)

ว่าด้วยหญิงหาฬิน

(พระโพธิสัตว์กล่าวธรรมแก่พระราชบิดาว่า)

- [๗] ข้าแต่พระมหาราชเจ้า หม่อมฉันเป็นโอรสของพระองค์
ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นอธิบดีของหมู่ชน
ขอพระองค์ทรงเลี้ยงหม่อมฉัน
แม้คนเหล่าอื่นพระองค์ยังทรงเลี้ยงได้
ทำไมจะไม่ทรงเลี้ยงโอรสของพระองค์เล่า
กัฏฐหาริชาดกที่ ๗ จบ

๘. คามณิชาดก (๘)

ว่าด้วยคามณิกุมาร

(คามณิกุมารเปล่งอุทานว่า)

[๘] เออ ก็ ผลที่หวังจะสำเร็จแก่ผู้ไม่ใจเร็วด่วนได้
เรามีพรหมจรรย์แก่กล้าแล้ว
ท่านจงเข้าใจดังนี้เถิด พ่อคามณิ
คามณิชาดกที่ ๘ จบ

๙. มฆเทวชาดก (๙)

ว่าด้วยพระเจ้ามฆเทวะ

(พระราชาทรงจับพระเกสาหงอกแล้ว ตรัสแก่อำมาตย์
ทั้งหลายว่า)

[๙] เมื่อวัยล่วงเลยไป ผมบนศีรษะของเราก็จหงอก
เทวทูตก็ปรากฏชัด บัดนี้เป็นเวลาที่เราควรจะบวช
มฆเทวชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. สุขวิหารชาดก (๑๐)

ว่าด้วยการอยู่เป็นสุข

(ฤาษีโพธิสัตว์แสดงธรรมถวายพระราชาวา)

[๑๐] บุคคลเหล่าอื่นไม่ต้องรักษาคัมภีร์ใครผู้ใด
และผู้ใดก็ไม่ต้องรักษาคัมภีร์ใครบุคคลเหล่าอื่น
มหาบพิตร ผู้นั้นแหละไม่เฝ้าในกามทั้งหลาย
ย่อมอยู่เป็นสุข

สุขวิหารชาดกที่ ๑๐ จบ

อปัณณกวรรคที่ ๑ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อปัณณกชาดก	๒. วัณณุปถชาดก
๓. เสรีวาณิชชาดก	๔. จูฬเสฏฐิชาดก
๕. ตัณฑุลนาฬิชาดก	๖. เทวธัมมชาดก
๗. กัณฐหาริชาดก	๘. คามณิชาดก
๙. มฆเทวชาดก	๑๐. สุขวิหาริชาดก

๒. สीलวรรค

หมวดว่าด้วยศีล

๑. ลักษณะชาดก (๑๑)

ว่าด้วยเนื้อชื้อลักษณะ

(พญาเนื้อโพธิสัตว์เห็นลูกทั้ง ๒ กำลังมา จึงกล่าวกับหมู่ญาติว่า)

[๑๑] ประโยชน์ย่อมมีแก่ผู้มีศีล ผู้กระทำการต้อนรับเป็นปกติ

เธอจงดูลูกเนื้อชื่อลักษณะ ที่หมู่ญาติแวดล้อมกลับมา
และจงดูลูกเนื้อชื่อกาฬะนีที่เสื่อมจากหมู่ญาติ
ลักษณะชาติกที่ ๑ จบ

๒. นิโครธมิตชาดก (๑๒)

ว่าด้วยพญาเนื้อชื่อนิโครธ

(แม่เนื้อเห็นลูกกำลังจะไปยังที่อยู่ของเนื้อสาขะ จึงกล่าวสอนว่า)

[๑๒] ลูกหรือผู้อื่นควรคบหาเนื้อชื่อนิโครธเท่านั้น
ไม่ควรเข้าไปคบหาเนื้อชื่อสาขะ
การตายในสำนักของเนื้อชื่อนิโครธยังประเสริฐกว่า
การมีชีวิตในสำนักของเนื้อชื่อสาขะจะประเสริฐอะไร
นิโครธมิตชาดกที่ ๒ จบ

๓. กัณฐิชาดก (๑๓)

ว่าด้วยเรื่องที่น่าตำหนิคนมีลูกศรเป็นอาวุธเป็นต้น
(เทวดาโพธิสัตว์ตำหนิเรื่องที่ควรตำหนิ ๓ อย่าง จึงกล่าวว่)

[๑๓] น่าตำหนิ คนที่มีลูกศรเป็นอาวุธ ยิ่งไปเต็มกำลัง
น่าตำหนิ ชนบทที่มีสตรีเป็นผู้นำ
อนึ่ง แม่ชายผู้ตกอยู่ในอำนาจของหญิง ก็น่าตำหนิ
กัณฐิชาดกที่ ๓ จบ

๔. วาตมิตชาดก (๑๔)

ว่าด้วยเนื้อสมัน

(พระราชาทรงดำริว่า สภาวะที่เร็วกว่าความอยากในรสไม่มี
จึงตรัสว่า)

[๑๔] ได้ยินว่า สภาวะอย่างอื่นที่เร็วยิ่งกว่ารสทั้งหลายไม่มี

รสเป็นสภาวะที่เร็วกว่าที่อยู่อาศัย กว่าความสนิทสนม
คนเฝ้าสวนชื่อสัญชัยนำเนื้อสมันที่อาศัยอยู่ในป่าทิบ
มาสู่อำนาจได้ก็เพราะรส
วาตมิตชาดกที่ ๔ จบ

๕. ขราทียชาดก (๑๕)

ว่าด้วยลูกของแม่เนื้อที่ชื่อขราทียา

(พญาเนื้อโพธิสัตว์ไม่ปรารถนาจะสอนลูกของน้องสาว จึง
กล่าวว่า)

[๑๕] แม่ขราทียา เราไม่สามารถจะสั่งสอนเนื้อ
ที่มีกิบเท้า ๘ กิบ มีเขาคดตั้งแต่โคนจรดปลาย
ที่ละเลยโอวาตลอด ๗ วันตัวนั้นได้

ขราทียขาดกที่ ๕ จบ

๖. ตีปลลัตถมิกขาดก (๑๖)

ว่าด้วยเนื้อลงนายพรานด้วยการนอน ๓ ท่า

(พญาเนื้อโพธิสัตว์กล่าวแก่น้องสาวว่า)

[๑๖] น้องหญิง พี่ให้เนื้อ(หลานชาย)ที่มีกิบเท้า ๘ กิบ
เรียนท่านนอน ๓ ท่า เรียนเล่ห์กลมายาหลายอย่าง
และการดื่มน้ำในเวลาเที่ยงคืน
เนื้อนั้น เมื่อหายใจทางจมูกข้างที่แนบติดอยู่กับพื้นดิน
ก็จะลงนายพรานได้ด้วยอุบาย ๖ ประการ

ตีปลลัตถมิกขาดกที่ ๖ จบ

๗. มาลุตขาดก (๑๗)

ว่าด้วยความหนาวเกิดแต่ลม

(ฤๅษีโพธิสัตว์ถูกเสือและราชสีห์ถาม จึงกล่าวว่า)

[๑๗] สมัยใดลมพัดมา สมัยนั้นจะเป็นข้างแรมก็ตาม
ข้างขึ้นก็ตาม ย่อมมีความหนาวอันเกิดแต่ลม
ในปัญหาข้อนี้ เธอทั้ง ๒ จึงไม่มีใครเป็นผู้แพ้

มาลุตขาดกที่ ๗ จบ

๘. มตกภัตตขาดก (๑๘)

ว่าด้วยการฆ่าสัตว์ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย

(รุกขเทวดาโพธิสัตว์แสดงธรรมแก่มหาชนว่า)

[๑๘] ถ้าเหล่าสัตว์พึงรู้อย่างนี้ว่า

การเกิดและสมภพนี้เป็นทุกข์

สัตว์ไม่ควรฆ่าสัตว์ เพราะผู้ฆ่าสัตว์ย่อมเศร้าโศก

มตกภัตตขาดกที่ ๘ จบ

๙. อายาจิตภัตตขาดก (๑๙)

ว่าด้วยการฆ่าสัตว์ทำพิธีกรรม

(รุกขเทวดาอยู่ที่ค่าคบต้นไม้กล่าวกับภุมมพิผู้ฆ่าสัตว์แก่น

ว่า)

[๑๙] ถ้าท่านต้องการจะเปลื้องตนให้หลุดพ้น

จงเปลื้องตนให้หลุดพ้นโดยวิธีที่จะไม่ติดแน่นเกิด

เมื่อท่านเปลื้องตนอย่างนี้ เชื่อว่ายังติดแน่นอยู่
เพราะนักปราชญ์ไม่เปลื้องตนให้หลุดพ้นด้วยวิธีอย่างนี้
การเปลื้องตนให้หลุดพ้นอย่างนี้ กลับเป็นการผูกมัดคน

พาล

อายาจิตภัตตชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. นพปानชาดก (๒๐)

ว่าด้วยอุบายดื่มน้ำด้วยไม้้อ

(พระศาสดาทรงทราบความที่พระโพธิสัตว์กับรากษสโต้ตอบ
กัน จึงได้ตรัสพระ คาถานี้ว่า)

[๒๐] พญาวานรไม่เห็นรอยเท้าที่ขึ้นมา

เห็นแต่รอยเท้าที่ลงไป จึงกล่าวว่า

พวกเราจักดื่มน้ำด้วยหลอดไม้้อ

ท่านจักฆ่าเราไม่ได้

นพปानชาดกที่ ๑๐ จบ

สีลวรรคที่ ๒ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ลักขณชาดก	๒. นิโครธมคชาดก
๓. กัณฐิกชาดก	๔. วาตมคชาดก
๕. ขราทียชาดก	๖. ตีปัลลัตถมคชาดก
๗. มาลูตชาดก	๘. มตกภัตตชาดก
๙. อายาจิตภัตตชาดก	๑๐. นพปानชาดก

๓. กรุงควรรค

หมวดว่าด้วยกวาง

๑. กรุงคมคชาดก (๒๑)

ว่าด้วยกวาง

(กวางโพธิสัตว์แสวงกล่าวกับต้นไม้กระทบนายพรานว่า)

[๒๑] นี่ไม่มะรีน การที่ท่านปล่อยผลมะรีนให้หล่นกลิ้งมานั้น

กวางรู้แล้ว เราจะไปยังไม้มะรีนต้นอื่น

เราไม่ชอบใจผลของท่าน

กรุงคมคชาดกที่ ๑ จบ

๒. กุกกุรชาดก (๒๒)

ว่าด้วยสุนัขที่ถูกฆ่า

(สุนัขโพิธสัตว์แสดงธรรมถวายพระราชาผู้ทำสิ่งที่ไม่เป็น
ธรรมว่า)

[๒๒] พวกลูกสุนัขที่เขาเลี้ยงจนเจริญเติบโตแล้วในราช
ตระกูล

เป็นสัตว์มีตระกูล สมบูรณ์ด้วยสีขนและกำลัง กลับไม่
ถูกฆ่า

พวกเราซิกลับถูกฆ่า นี่ชื่อว่าการฆ่าที่แปลก
ชื่อว่าเป็นการฆ่าผู้ที่มีกำลังอ่อนแอ

กุกุรชาดกที่ ๒ จบ

๓. โภชาขานียชาดก (๒๓)

ว่าด้วยม้าสินธพชาติอาชาไนย

(ม้าสินธพชาติอาชาไนยโพิธสัตว์ กล่าวกับหมู่ญาติว่า)

[๒๓] ม้าสินธพชาติอาชาไนยที่ถูกยิงด้วยลูกศร

แม้อนตะแคงอยู่ ก็ยังประเสริฐกว่าม้ากระจอก

พ่อสารถิ ท่านจงเตรียมเราออกรบอีกเถิด

โภชาขานียชาดกที่ ๓ จบ

๔. อาชัญญชาดก (๒๔)

ว่าด้วยม้าอาชาไนยกับม้ากระจอก

(ม้าอาชาไนยโพิธสัตว์ถูกพันหมอบอยู่ กล่าวกับพลธำมาศว่า)

[๒๔] ไม่ว่าในกาลใด สถานที่ใด ขณะใด

สนามรบใด หรือเวลาใด

ม้าอาชาไนยก็เร่งความเร็ว

ส่วนม้ากระจอกยอมล่าหลัง

อาชัญญชาดกที่ ๔ จบ

๕. ติตถชาดก (๒๕)

ว่าด้วยการรังเกียจทำน้ำ

(อำมาตย์โพิธสัตว์กล่าวกับคนเลี้ยงม้าว่า)

[๒๕] นายสารถิ ท่านจงให้ม้าดื่มน้ำที่ทำอื่น ๆ บ้าง

แม้ข้าวปายาสที่รับประทานบ่อย ๆ คนก็ยังเบื่อได้

ติตถชาดกที่ ๕ จบ

๖. มหิฬามุขชาดก (๒๖)

ว่าด้วยพญาช้างมหิฬามุข

(อำมาตย์โพิธสัตว์กราบทูลพระราชาว่า)

[๒๖] พญาช้างต้นชื่อมหิฬามุขได้เที่ยวทำร้ายคน

เพราะสำเหนียกคำของพวกโจรมาก่อน

พญามงคลหัตถีได้ตั้งอยู่ในคุณธรรมทั้งปวง
เพราะสำเหนียกคำของนักบวชผู้สำรวมดี
มหิฬามุขชาดกที่ ๖ จบ
๗. อภินิหารชาดก (๒๗)
ว่าด้วยการได้เห็นกันเนื่อง ๆ
(อำมาตย์โพธิสัตว์กราบทูลพระราชาว่า)
[๒๗] พญาข้างต้นไม่สามารถจะรับคำข่าว ไม่สามารถจะรับ
ก่อนข่าว
ไม่สามารถจะรับหย้า และไม่สามารถจะขัดสีร่างกาย
ได้
ข้าพระพุทธเจ้าสำคัญว่าพญาข้างตัวประเสริฐ
มีความเชื่อใยในลูกสุนัข เพราะได้เห็นกันเนื่อง ๆ
พระเจ้าข้า
อภินิหารชาดกที่ ๗ จบ
๘. นันทวิสาขชาดก (๒๘)
ว่าด้วยโคนันทวิสาข
(พระศาสดาทรงติเตียนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ผู้พูดคำ
หยาบคาย ตรัสนันทวิสาข-ชาดกนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)
[๒๘] บุคคลควรพูดแต่คำที่น่าพอใจเท่านั้น
ไม่ควรพูดคำที่ไม่น่าพอใจในเวลาไหน ๆ
เมื่อพราหมณ์พูดคำที่น่าพอใจ
โคนันทวิสาขจึงลากัมภาระอันหนักไปได้
ทั้งยังทำให้พราหมณ์ได้ทรัพย์อีกด้วย
ส่วนตนเองก็ปลื้มใจ เพราะการช่วยเหลือนั้น
นันทวิสาขชาดกที่ ๘ จบ
๙. กัณหาชาดก (๒๙)
ว่าด้วยโคกัณหา
(พระศาสดาทรงแสดงพระธรรมเทศนาว่า พระตถาคตหาผู้
เสมอเหมือนมิได้ทั้งใน อดีตทั้งในปัจจุบัน จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)
[๒๙] ในที่ใด ๆ มีธุระหนัก ในที่ใดหนทางเป็นร่องลึก ขรุขระ
ในเวลานั้นแหละ ขนทั้งหลายจะเทียมโคกัณหา
โคกัณหาเหล่านั้นแหละจะนำธุระอันนั้นไปได้
กัณหาชาดกที่ ๙ จบ
๑๐. มุนิกชาดก (๓๐)
ว่าด้วยหมูชื่อมุนิกะ

(โคโพนธิสัตว์พูดกับน้องซึ่งมีความน้อยใจว่า เขาเลี้ยงด้วย
หญ้าและฟาง เลี้ยงสุกรด้วยข้าวต้มและข้าวสอย จึงกล่าวคาถานี้
ว่า)

[๓๐] เธออย่าปรารภนาเป็นอย่างหมู่มุนิกะเลย
หมู่มุนิกะกินอาหารอันเป็นเหตุให้เดือดร้อน
เธอจึงเป็นผู้ชวนชวายน้อย กินข้าวสับเถิด
การกินข้าวสับนี้เป็นเหตุให้มีอายุยืน

มุนิกชาดกที่ ๑๐ จบ

กรุงฉวรรคที่ ๓ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้คือ

๑. กรุงคมิชชาดก ๒. กุกุรชาดก
๓. โภชาขานียชาดก ๔. อาชัญญชาดก
๕. ดิตถชาดก ๖. มหิฬามุขชาดก
๗. อภินหชาดก ๘. นันทิวิสาละชาดก
๙. กัณหาชาดก ๑๐. มุนิกชาดก

๔. กลาวกวรรค

หมวดว่าด้วยลูกนกครุฑ

๑. กลาวกชาดก (๓๑)

ว่าด้วยลูกนกครุฑ

(ท้าวสักกะโพนธิสัตว์ยอมสละชีวิตให้พวกอสูร ตรัสสั่งให้มาด
ลีเทพสารถีห็นรถกลับเพราะกลัวลูกนกจะตายว่า)

[๓๑] มาดลีเทพบุตร ที่ต้นจี่วมีลูกนกครุฑอยู่

เธอจงห็นอนรถกลับ เราประสงค์จะสละชีวิตให้พวก

อสูร

ลูกนกพวกนี้อย่าได้แหลกลาญเลย

กลาวกชาดกที่ ๑ จบ

๒. นัจจชาดก (๓๒)

ว่าด้วยนกยูงรำแพน

(พญาหงส์ทองไม่ยอมยกลูกสาวให้นกยูงที่ขาดหิริและ
โอดตปปะ จึงกล่าวคาถา นี้ในท่ามกลางฝูงนกว่า)

[๓๒] เสียงของเธอช่างไพเราะจับใจ แผ่นหลังก็สวยงาม

สร้อยคอก็เปรียบประดุจดั่งสีแก้วไพฑูรย์ และกำ

หางก็ยาวดั่งวา

เราจะไม่ให้ลูกสาวแก่เธอ เพราะการรำแพนหางร้ายรำ
นัจจขาดกที่ ๒ จบ
๓. สัมโมทมานขาดก (๓๓)
ว่าด้วยความร้ายแรงบันเทิงใจ
(นายพรานนกจับนกกระจาบไม่ได้ถูกภรรยาต่อว่า จึงกล่าว
ว่า)

[๓๓] นกกระจาบทั้งหลายร้ายแรงบันเทิงใจ
ช่วยกันบินพาเอาข่ายไปได้
เมื่อใดพวกมันทะเลาะกัน
เมื่อนั้นพวกมันจักมาสู่เงื้อมมือของเรา
สัมโมทมานขาดกที่ ๓ จบ
๔. มัจจขาดก (๓๔)
ว่าด้วยพญาปลา
(พญาปลาติดข่ายกลัวภรรยาจะเข้าใจผิดและเบียดเบียนเอา
จึงคร่ำครวญอยู่ จึง กล่าวว่า)
[๓๔] ความเย็น ความร้อน และการติดอยู่ในข่าย
ไม่ได้เบียดเบียนให้เราได้รับทุกข์
เหมือนเรื่องที่นางปลาเข้าใจเราว่า ไปยินดินางปลาตัว
อื่นเลย

มัจจขาดกที่ ๔ จบ
๕. วัฏฏกขาดก (๓๕)
ว่าด้วยนกคุมโพธิสัตว์
(นกคุมโพธิสัตว์เมื่อจะห้ามไฟป่า ระลึกถึงพระคุณของ
พระพุทธเจ้าในอดีต प्रारภสัจจะที่มีอยู่ในตน เมื่อจะทำสัจจกิริยา
จึงกล่าวว่า)

[๓๕] ปีกของเรามีอยู่แต่ยังบินไม่ได้
เท้าทั้ง ๒ ข้างของเรามีอยู่ก็ยังไม่เดินไม่ได้
และมารดาบิดาของเราก็นิรภัยออกไปแล้ว
นี้ไฟป่า เจ้าจงถอยกลับไปเถิด
วัฏฏกขาดกที่ ๕ จบ
๖. สกุนขาดก (๓๖)
ว่าด้วยนกโพธิสัตว์
(นกโพธิสัตว์เห็นกิ่งไม้เสียดสีกันเกิดไฟป่า จึงกล่าวแก่นกยูง
ว่า)

[๓๖] นกทั้งหลายอาศัยต้นไม้ใด

ต้นไม้ที่ปล่อยไฟออกมา

นี่นกทั้งหลาย พวกเธอจงหนีไปยังทิศทั้งหลายเถิด
ภัยได้เกิดมีแต่ต้นไม้อันเป็นที่พึ่งของเรา

สกุณชาดกที่ ๖ จบ

๗. ดิตติริชาดก (๓๗)

ว่าด้วยนกกระทา

(พระศาสดาทรงติเตียนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ผู้ไม่มีความ
เคารพยำเกรงต่อภิกษุผู้แก่กว่า จึงตรัสว่า)

[๓๗] นรชนเหล่าใดฉลาดในธรรม

ประพฤติด่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลผู้เจริญทั้งหลาย

นรชนเหล่านั้นเป็นผู้ได้รับการสรรเสริญในปัจจุบัน

และมีสุคติภพในเบื้องหน้า

ดิตติริชาดกที่ ๗ จบ

๘. พกชาดก (๓๘)

ว่าด้วยนกยาง

(รุกขเทวดาโพธิสัตว์สถิตอยู่ที่ต้นกุ่ม ได้เห็นเหตุอัศจรรย์ที่
นกยางถูกปูหนิบคอบจนน้ำตาย เมื่อจะให้สาธุการ จึงกล่าวว่า)

[๓๘] ผู้ใช้เล่ห์เหลี่ยมหลอกลวงผู้อื่น

จะพบความสุขอยู่ได้ไม่นาน

ผู้ใช้เล่ห์เหลี่ยมหลอกลวงผู้อื่นนั้น

ต้องประสบบาปกรรมที่ตนทำไว้

เหมือนนกยางที่ถูกปูหนิบตาย

พกชาดกที่ ๘ จบ

๙. นันทชาดก (๓๙)

ว่าด้วยนายันททาส

(กุณมพีโพธิสัตว์เมื่อจะบอกขุมทรัพย์แก่กุมารผู้เป็นลูกของ
เพื่อน จึงกล่าวว่า)

[๓๙] ทาสชื่อนันทะ เกิดจากนางทาสี ยืนพูดคำหยาบอยู่ที่
ใต้

เราว่ามีกองรัตนะและมัลลยทองอยู่ที่นี่

นันทชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. ขทริงคารชาดก (๔๐)

ว่าด้วยหลุมถ่านเพลิงไม้ตะเคียน

(เศรษฐีโพธิสัตว์เมื่อจะให้มารผู้ประสงค์จะทำลายชีวิตพระ
ปัจเจกพุทธเจ้า และทำลายโรงงานทราบ ว่า ตัวท่านหรือมารมี

กำลังมีอานภาพมากกว่ากัน จึงกล่าว คาถานี้กับพระปัจเจกพุทธเจ้าว่า)

[๔๐] ข้าพเจ้าจะตกหลุมถ่านเพลิงมีเท้าชี้ขึ้น มีศีรษะปักลงก็ตามที่

ข้าพเจ้าจะไม่ทำความชั่วอันเป็นกรรมไม่ประเสริฐอีก
ขอนิมนต์พระคุณเจ้ารับบิณฑบาตนี้เถิด

ขทรีรังคารชาดกที่ ๑๐ จบ

กล่าวกวรรคที่ ๔ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กลาวกชาดก	๒. นัจจชาดก
๓. สัมโมทมานชาดก	๔. มัจฉชาดก
๕. วัฏฏกชาดก	๖. สกุนชาดก
๗. ดิตติริชาดก	๘. พกชาดก
๙. นันทชาดก	๑๐. ขทรีรังคารชาดก

๕. อัถถกามวรรค

หมวดว่าด้วยผู้ใคร่ประโยชน์

๑. โลสกชาดก (๔๑)

ว่าด้วยคนโลเลต้องเศร้าโศก

(พระโพธิสัตว์เล่าเรื่องนายมิตตวินทุกะที่ไม่ทำตามคำสอน
ของผู้หวังความเจริญ จึงได้รับทุกข์แล้ว ได้กล่าวว่า)

[๔๑] ผู้ใดที่คนอื่นผู้มีจิตเกื้อกูล อ่อนโยน กล่าวสอนอยู่

ไม่กระทำตามคำสอนของบุคคลผู้หวังความเจริญ

ผู้นั้นเคราะห์ด้วยเหตุอันเป็นประโยชน์

ผู้นั้นยอมเศร้าโศก เหมือนมิตตวินทุกะจับขาแพะแล้ว

เศร้าโศกอยู่

โลสกชาดกที่ ๑ จบ

๒. กโปตกชาดก (๔๒)

ว่าด้วยนกพิราบเตือนกา

(นกพิราบโพธิสัตว์เห็นกาประสพความพินาศ จึงกล่าวว่า)

[๔๒] ผู้ใดอันบุคคลผู้หวังความเจริญ

อนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูล

กล่าวสอนอยู่ ก็ไม่ทำตามคำสั่งสอน

ผู้นั้นยอมเศร้าโศกอยู่รำไป

เหมือนกาไม่ทำตามคำของนกพิราบตกอยู่ในเงื้อมมือของ
ศัตรู
กโปตกขาดกที่ ๒ จบ
๓. เวฬุกขาดก (๔๓)
ว่าด้วยงูเวฬุกะ
(ดาบสโพธิสัตว์สั่งให้ทำการเผาดาบสที่ถูกงูกัดตายแล้ว จึง
กล่าวสอนหมู่ฤาษีว่า)

[๔๓] ผู้ใดที่คนอื่นผู้มีจิตเกื้อกูล อ่อนโยน กล่าวสอนอยู่
ไม่กระทำตามคำสอนของบุคคลผู้หวังความเจริญ
ผู้นั้นเคราะห์ด้วยเหตุอันเป็นประโยชน์
ผู้นั้นย่อมถูกกำจัดจนตายอยู่ เหมือนฤาษีผู้เป็นบิดา
ของงูเวฬุกะ

เวฬุกขาดกที่ ๓ จบ
๔. มกสขาดก (๔๔)
ว่าด้วยลูกชายโง่ขำยง
(พ่อค้าโพธิสัตว์เห็นการกระทำของช่างไม้ผู้โง่เขลา จึงกล่าว
ว่า)

[๔๔] มีศัตรูผู้มีความรู้ยังประเสริฐกว่า
ส่วนมิตรผู้ไร้ปัญญาไม่ประเสริฐเลย
เพราะว่าลูกชายผู้โง่เขลาคิดว่า เราจักขำยง
ได้ทูปหัวของพ่อเสียแล้ว

มกสขาดกที่ ๔ จบ
๕. โรहिณีขาดก (๔๕)
ว่าด้วยนางโรहिณี
(พระโพธิสัตว์ทราบเรื่องที่สาวใช้ซึ่งมารดาใช้ให้ไล่แมลงวัน
กลับใช้สากตีมารดาจนสิ้นชีวิต จึงกล่าวว่า)

[๔๕] มีศัตรูผู้มีปัญญายังดีกว่ามีคนอนุเคราะห์ที่โง่
เธอจงดูนางโรहिณีชาติชั่ว ข่าแม่แล้วเศร้าโศกอยู่
โรहिณีขาดกที่ ๕ จบ
๖. อารามทุสกขาดก (๔๖)
ว่าด้วยลิงทำลายสวน
(บุรุษผู้เป็นบัณฑิตได้ฟังคำของลิง จึงกล่าวว่า)

[๔๖] ผู้ไม่ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ถึงจะบำเพ็ญ
ประโยชน์
ก็ไม่สามารถจะนำความสุขมาได้เลย

คนมีปัญญาทรามทำประโยชน์ให้เสียหาย เหมือนลิง
เฝ้าสวน

อารามทุสกชาดกที่ ๖ จบ

๗. วารุณทุสกชาดก (๔๗)

ว่าด้วยผู้มีปัญญาทรามทำสุราให้เสีย

(พระโพธิสัตว์เล่าเรื่องคนโง่ไม่ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์

จึงกล่าวว่า)

[๔๗] ผู้ไม่ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ถึงจะบำเพ็ญ
ประโยชน์

ก็ไม่สามารถจะนำความสุขมาได้เลย

คนมีปัญญาทรามยอมทำประโยชน์ให้เสียหาย

เหมือนนายโกณฑัญญะทำสุราให้เสีย

วารุณทุสกชาดกที่ ๗ จบ

๘. เวทัพพชาดก (๔๘)

ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อเวทัพพะ

(พระโพธิสัตว์คิดถึงเรื่องคนที่ปรารถนาความเจริญโดยวิธีที่
ไม่สมควร ได้ประสบ ความพินาศใหญ่หลวง จึงกล่าวว่า)

[๔๘] ผู้ใดปรารถนาประโยชน์โดยอุบายอันไม่แยบยล

ผู้นั้นยอมเดือดร้อน เหมือนโจรชาวแคว้นเจตะ

ฆ่าเวทัพพพราหมณ์แล้วถึงความพินาศทั้งหมด

เวทัพพชาดกที่ ๘ จบ

๙. นักขัตตชาดก (๔๙)

ว่าด้วยการถือฤกษ์ถือยาม

(บุรุษผู้เป็นบัณฑิตเห็นชาวพระนครทะเลาะกันเรื่องฤกษ์ จึง
กล่าวว่า)

[๔๙] ประโยชน์ได้ล่วงเลยคนโง่เขลาที่มัวรอคอยฤกษ์ยาม
อยู่

ประโยชน์นั้นแหละเป็นฤกษ์ของประโยชน์

ดวงดาวทั้งหลายจักทำอะไรได้

นักขัตตชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. ทุมเมธชาดก (๕๐)

ว่าด้วยคนโง่

(พรหมทัตตกุมารโพธิสัตว์เมื่อจะประกาศเรื่องให้ควักหัวใจ
คนโง่ทำการบวงสรวง เทวดา จึงกล่าวว่า)

[๕๐] การบูชาัญญาพเจ้าได้บนไว้แล้วด้วยคนโง่ ๑,๐๐๐ คน

บัดนี้ คนที่ไม่ประพฤติดุกรรมมีอยู่เป็นจำนวนมาก
เราจักบัญชาญ
ทุมเมธชาดกที่ ๑๐ จบ
อิตถกามวรรคที่ ๕ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โลกสชาดก	๒. กโปตกชาดก
๓. เวฬุกชาดก	๔. มกสชาดก
๕. โรหิณีชาดก	๖. อารามทุสกชาดก
๗. วารุณีทุสกชาดก	๘. เวทัพพชาดก
๙. นักขัตตชาดก	๑๐. ทุมเมธชาดก

ปฐมปัณณาสก จบ

๖. อาสังสวรรค

หมวดว่าด้วยความหวัง

๑. มหาสีลวชาดก (๕๑)

ว่าด้วยพระเจ้ามहाสีลวะ

(พระเจ้าสีลวมหาราชทรงดำริถึงผลของความเพียร จึงกล่าว
คำถ้อยว่า)

[๕๑] เป็นคนต้องหวังรำไป คนฉลาดไม่ควรท้อแท้

เราเห็นตัวเองเป็นตัวอย่าง

ปรารถนาอย่างใดก็ได้เช่นนั้น

มหาสีลวชาดกที่ ๑ จบ

๒. จุฬชนกชาดก (๕๒)

ว่าด้วยพระเจ้าจุฬชนก

(พระมหาชนกทรงดำริถึงผลของความเพียร จึงกล่าวคำถ้อย
ว่า)

[๕๒] เป็นคนต้องพยายามรำไป คนฉลาดไม่ควรท้อแท้

เราเห็นตัวเองเป็นตัวอย่าง

ถูกเขาช่วยให้ขึ้นจากน้ำมาบนบกได้

จุฬชนกชาดกที่ ๒ จบ

๓. ปุณณปาติชาดก (๕๓)

ว่าด้วยการลวงด้วยสุราเต็มไห

(เศรษฐีโพธิสัตว์เมื่อจะทำลายความพอใจของพวกนักเลง
จึงกล่าวคำถ้อยว่า)

[๕๓] ไหเหล่ายังคงเต็มอยู่เช่นเดิม
การกล่าวยกย่องคงเป็นคำไม่จริง
เพราะอาการอย่างนี้ เราจึงรู้ว่า เหล้านี้ไม่ดีจริง

ปุณณปาติชาดกที่ ๓ จบ

๔. ผลชาดก (๕๔)

ว่าด้วยการรู้จักผลไม้

(พ่อค้าเกวียนโพธิสัตว์เล่าเรื่องที่ตนทราบว่าต้นไม้ นั้นไม่ใช่
ต้นมะม่วงด้วยเหตุ ๒ ประการ จึงกล่าวว่า)

[๕๔] ต้นไม้นี้คนขึ้นได้ไม่ยาก ทั้งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน
เพราะเหตุ ๒ ประการนี้ เราจึงรู้ว่า ต้นไม้นี้มีผลไม่ดี
ผลชาดกที่ ๔ จบ

๕. ปัญจาวุธชาดก (๕๕)

ว่าด้วยพระกุมารผู้มีอาวุธ ๕ อย่าง

(พระศาสดาทรงประมวลพระธรรมเทศนาตามาตรัสพระคาถา
นี้ว่า)

[๕๕] นรชนใดมีจิตไม่ย่อท้อ มีใจไม่หดหู่

บำเพ็ญกุศลธรรมเพื่อบรรลุความเกษมจากโยคะ๒

นรชนนั้นพึงบรรลุความสิ้นไปแห่งสังโยชน์๓ทั้งปวง

ได้โดยลำดับ

ปัญจาวุธชาดกที่ ๕ จบ

๖. กัญจนักขันธชาดก (๕๖)

ว่าด้วยพระโพธิสัตว์แบ่งแบ่งทอง

(พระผู้มีพระภาคทรงประมวลพระธรรมเทศนามาตรัสพระคาถา
นี้ว่า)

[๕๖] นรชนใดมีจิตราเริง มีใจเบิกบาน

บำเพ็ญกุศลธรรมเพื่อบรรลุความเกษมจากโยคะ

นรชนนั้นพึงบรรลุความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ทั้งปวง

ได้โดยลำดับ

กัญจนักขันธชาดกที่ ๖ จบ

๗. วานรินทชาดก (๕๗)

ว่าด้วยพญาวานรพันศัตรู

(จะเข้กล่าวถึงบุคคลที่ประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประการ จึง
ปราบศัตรูได้ว่า)

[๕๗] พญาวานร ผู้ใดมีธรรม ๔ ประการนี้ คือ

(๑) สัจจะ (๒) ธรรมะ (๓) อิตติ (๔) จาคะ๑ เช่นกับท่าน

ผู้นั้นย่อมครอบงำศัตรูที่ตนพบเห็นได้

วานรินทชาดกที่ ๗ จบ

๘. ตโยธัมมชาดก (๕๘)

ว่าด้วยธรรม ๓ ประการของพญาวานร

(รากษสชมเชยพระโพธิสัตว์ว่า)

[๕๘] พญาวานร ผู้ใดมีธรรม ๓ ประการเหล่านี้ คือ

(๑) ความขยัน (๒) ความแคล้วกล้า (๓) ปัญญา

เช่นกับท่าน ผู้นั้นย่อมครอบงำศัตรูที่ตนพบเห็นได้

ตโยธัมมชาดกที่ ๘ จบ

๙. เกรียวาทกชาดก (๕๙)

ว่าด้วยการตีกลองเกินประมาณทำให้เสียทรัพย์

(ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดในสกุลคนตีกลองได้กล่าวถึงวิธีตีกลองว่า)

[๕๙] เมื่อจะตีกลองก็ตีเถิด แต่อย่าตีให้เกินไป

เพราะการตีเกินไปเป็นความเสียหาย

ทรัพย์ตั้งร้อยที่เราได้มาเพราะการตีกลอง

ได้สูญเสียไปเพราะเจ้าตีเกินไป

เกรียวาทกชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. สังขธมชาดก (๖๐)

ว่าด้วยการเป่าสังข์เกินประมาณทำให้เสียทรัพย์

(พระโพธิสัตว์เกิดในสกุลคนเป่าสังข์ เมื่อจะห้ามบิดาผู้เป่าสังข์ไม่หยุด จึงกล่าวว่า)

[๖๐] เมื่อจะเป่าสังข์ก็เป่าเถิด แต่อย่าเป่าให้เกินไป

เพราะการเป่ามากเกินไปเป็นความเสียหาย

พอเมื่อเป่าเกินไปจักทำสมบัติที่ได้มาเพราะการเป่า

สังข์ให้พินาศไป

สังขธมชาดกที่ ๑๐ จบ

อาสังสวรรคที่ ๖ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มหาสีลวชาดก ๒. จุฬชนกชาดก

๓. ปุณณปาติชาดก ๔. ผลชาดก

๕. ปัญจาวุธชาดก ๖. กัญจนกษัตริย์ชาดก

๗. วานรินทชาดก ๘. ตโยธัมมชาดก

๙. เกรียวาทกชาดก ๑๐. สังขธมชาดก

๗. อิตถีวรรค

หมวดว่าด้วยหญิง

๑. อสาดม้นตชาดก (๖๑)

ว่าด้วยอสาดมณฑ์

(มาณพผู้เป็นศิษย์ของพระโพธิสัตว์เห็นโทษของหญิง จึงประกาศความประสงค์ ของตนที่จะออกบวชว่า)

[๖๑] ขึ้นชื่อว่าหญิงในโลกนี้ไม่น่ายินดี

เพราะหญิงเหล่านั้นไม่มีขอบเขต มีแต่ความกำหนด
คะนอง

เหมือนเปลวไฟไหม้ทุกสิ่งทุกอย่าง

ข้าพเจ้าจักละทิ้งหญิงทั้งหลายเหล่านั้นไปบวชเพิ่มพูน

วิเวก

อสาดม้นตชาดกที่ ๑ จบ

๒. อัณฑกุตชาดก (๖๒)

ว่าด้วยการไวใจภรรยาที่เลื่องมาตั้งแต่เกิด

(พระราชาโพธิสัตว์ตรัสกับพราหมณ์ปุโรหิตถึงหญิงผู้
ปรารถนาชายคนเดียวไม่มีว่า)

[๖๒] พราหมณ์ไม่รู้อุบายที่ภรรยาใช้ผ้าผูกหน้าแล้วใช้ให้ติด
พินอยู่

ภรรยาที่เลื่องมาตั้งแต่อยู่ในครรภ์(ยังทำได้เช่นนี้)

ใครจะพึงไวใจในภรรยาเหล่านั้นได้

อัณฑกุตชาดกที่ ๒ จบ

๓. ตักกปัณทิตชาดก (๖๓)

ว่าด้วยตักกปัณทิต

(พระศาสดาครั้นตรัสเล่าอดีตนิทานแล้วจึงตรัสพระคาถานี้
ว่า)

[๖๓] ธรรมดาหญิงมีนิสัยมักโกรธ อกตัญญู

มักพูดส่อเสียด ชอบทำลายมิตร

ภิกษุ เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ จักไม่เสื่อมจากสุข

ตักกปัณทิตชาดกที่ ๓ จบ

๔. ทุราขานชาดก (๖๔)

ว่าด้วยภาวะของหญิงรู้ได้ยาก

(อาจารย์ทศปาโมกข์โพธิสัตว์หวังจะสอนพราหมณ์มาณพผู้
เป็นศิษย์ จึงกล่าวว่า)

[๖๔] อย่าดีใจเลยแหงนี้ต้องการเรา
อย่าเสียใจไปเลยแหงนี้ไม่ต้องการเรา
ภาวะของหญิงรู้ได้ยาก เหมือนปลาแหวกว่ายอยู่ในน้ำ
ทราขานชาดกที่ ๔ จบ

๕. อนภิริตติชาดก (๖๕)

ว่าด้วยบุรุษไม่ควรถือโกรธหญิง
(อาจารย์ทศปาโมกข์โพธิสัตว์หวังจะสอนศิษย์ จึงกล่าวว่า)

[๖๕] แม่น้ำ หนองทาง โรงสุรา สภา

และบ่อน้ำดื่มเป็นฉันใด

ธรรมดาหญิงในโลกก็ฉันนั้น

บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่ถือโกรธเธอ

อนภิริตติชาดกที่ ๕ จบ

๖. มุทุลักขณชาดก (๖๖)

ว่าด้วยพระโพธิสัตว์ปรารณานางมุทุลักขณา

(ดาบสโพธิสัตว์เสื่อมจากฌานเข้าไปเฝ้าพระราชากราบทูล
แล้ว จึงกล่าวว่า)

[๖๖] ครึ่งก่อน เรายังไม่ได้พระนางมุทุลักขณา

ความปรารณามีอยู่อย่างเดียว

เมื่อได้พระนางมุทุลักขณาผู้มีพระเนตรโตงดงาม

ความปรารณาช่วยให้เกิดความต้องการขึ้นหลายอย่าง

มุทุลักขณชาดกที่ ๖ จบ

๗. อุจจิงคชาดก (๖๗)

ว่าด้วยหญิงหาบุตรหาสามีได้ง่ายเหมือนหาของที่ขายพก

(หญิงที่สามี บุตร และพี่ชายถูกราชบุรุษจับไปถวายพระราชา
ทูลขอพี่ชายกลับคืน ถูกพระราชาตรัสถาม กราบทูลถึงเหตุที่บุตร
และสามีหาได้ง่าย ส่วนพี่ชาย หาได้ยากว่า)

[๖๗] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ

บุตรหม่อมฉันหาได้ง่ายเหมือนเมียของที่ขายพก

เมื่อหม่อมฉันเดินไปตามทาง สามีก็ยิ่งหาได้ง่าย

แต่หม่อมฉันยังไม่เห็นสถานที่ที่จะนำพี่ชายผู้ร่วมอุทร

มาได้เลย

อุจจิงคชาดกที่ ๗ จบ

๘. สาเกตชาดก (๖๘)

ว่าด้วยพระพุทธเจ้าครั้งเสวยพระชาติเป็นบุตรพราหมณ์ชาว
เมืองสาเกต

(พระศาสดาทรงเล่าเรื่องที่พระองค์ทรงเติบโตในมือของ
พราหมณ์และพราหมณี ๓,๐๐๐ ขาดิ ตรัสพระคาถานี้ว่า)

[๖๘] บุคคลมีจิตเลื่อมใสและมีใจฝังแน่นอยู่ในบุคคลใด
บุคคลพึงสนิทสนมคุ้นเคยในบุคคลนั้น
แม้ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยพบเห็นกันเลย

สาเกตชาดกที่ ๘ จบ

๙. วิสวันตชาดก (๖๙)

ว่าด้วยตายเสียดีกว่าดูดพิษกลับคืนเข้าไป

(งูถูกหมองูบังคับ ตอบหมองูแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๖๙] พิษที่คายออกแล้วนั้น น่าขยะแขยงเหลือเกิน
เราตายเสียยังดีกว่าการที่เราจะต้องดูดพิษ
ที่คายออกแล้วกลับคืนมาเพราะเหตุมีชีวิต

วิสวันตชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. กุททาลชาดก (๗๐)

ว่าด้วยกุททาลบัณฑิต

(ฤๅษีโพธิสัตว์ชื่อกุททาลบัณฑิตแสดงธรรมโปรดพระราชา
ว่า)

[๗๐] ความชนะใดที่บุคคลชนะแล้วกลับแพ้อีก
ความชนะนั้นไม่เป็นการชนะที่ดีเลย
ส่วนความชนะใดที่บุคคลชนะแล้วไม่กลับแพ้อีก
ความชนะนั้นเป็นการชนะที่ดี

กุททาลชาดกที่ ๑๐ จบ

อิติถวัตรคที่ ๗ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อสัทมันตชาดก	๒. อัณฑกุตชาดก
๓. ตักกบัณฑิตชาดก	๔. ทูราขานชาดก
๕. อนภิริตติชาดก	๖. มุทลักขณชาดก
๗. อุจจิงคชาดก	๘. สาเกตชาดก
๙. วิสวันตชาดก	๑๐. กุททาลชาดก

๘. วรณวรรค

หมวดว่าด้วยไม้กุ่ม

๑. วรณชาดก (๗๑)

ว่าด้วยมาณพหักไม้กุ่ม

(พระโพธิสัตว์เป็นอาจารย์ศึกษาโมกข์ได้ฟังการงานที่มาณพกระทำ จึงบอกถึงเหตุแห่งความเสื่อมว่า)

[๗๑] งานซึ่งควรทำก่อนเขาทำทีหลัง

เขาจะเดือดร้อนในภายหลัง เหมือนมาณพหักไม้กุม
วรุณชาดกที่ ๑ จบ

๒. สีลวนาคชาดก (๗๒)

ว่าด้วยพญาช้างสีลวะ

(รุกขเทวดาสถิตอยู่ในไพรสนทน์นั้นในเวลา que คนชั่วถูก
แผ่นดินสูบจึงกล่าวว่า)

[๗๒] คนอกตัญญुकอยจับผิดอยู่เป็นนิตย์

ถึงจะให้แผ่นดินทั้งหมด

ก็ทำให้เขาพึง

พอใจไม่ได้

สีลวนาคชาดกที่ ๒ จบ

๓. สัจจังกิรชาดก (๗๓)

ว่าด้วยความจริงที่ได้ยินมา

(พระฤาษีโพธิสัตว์ไม่คร่ำครวญไม่สะทกสะท้านในที่ตนถูกตี
จึงกล่าวว่า)

[๗๓] ได้ยินว่า คนบางพวกในโลกนี้

ได้กล่าวความจริงไว้อย่างนี้ว่า ไม่ล่อน้ำยังดีกว่า

ส่วนคนบางคนทีประทุษร้ายมิตรไม่ดีเลย

สัจจังกิรชาดกที่ ๓ จบ

๔. รุกขธัมมชาดก (๗๔)

ว่าด้วยธรรมสำหรับต้นไม้

(พระโพธิสัตว์แสดงธรรมแก่เหล่าเทวดาว่า)

[๗๔] ญาติยิ่งมีมากยิ่งดี

แม้ต้นไม้ที่เกิดในป่ายังมีมากก็ยิ่งดี

ต้นไม้ที่ยืนต้นอยู่โดดเดียว

ถึงจะให้ใหญ่โต ลมย่อมพัดให้หักโค่นได้

รุกขธัมมชาดกที่ ๔ จบ

๕. มัจฉชาดก (๗๕)

ว่าด้วยปลาอันวอนขอฝน

(ปลาโพธิสัตว์เรียกพระเจ้าปชชุนนเทพว่า)

[๗๕] ปชชุนนเทพ ท่านจงร้องคำรามให้ฝนตกมา

ทำลายขุมทรัพย์ของฝูงกา ทำฝูงกาให้ได้รับความเศร้า

โศก

และช่วยปลดเปลื้องข้าพเจ้าและหมู่ญาติ

ให้พ้นจากความเศร้าโศกเถิด

มัจฉชาดกที่ ๕ จบ

๖. อสังกิชฌชาดก (๗๖)

ว่าด้วยความไม่หวาดระแวง

(ฤๅษีโพธิสัตว์แสดงธรรมแก่พวกพ้อค้าเกรียนว่า)

[๗๖] เราไม่มีความหวาดระแวงในหมู่บ้าน

ทั้งไม่มีความกลัวในป่า

เรามุ่งขึ้นสู่ทางตรงด้วยเมตตาและกรุณา

อสังกิชฌชาดกที่ ๖ จบ

๗. มหาสุปินชาดก (๗๗)

ว่าด้วยมหาสุปิน

(พระเจ้าพรหมทัตตรัสเล่าพระสุปินให้ดาบสโพธิสัตว์ฟังตาม
ที่ได้ทรงสุบินว่า)

[๗๗] พญาโคอุสภะ หมูไม้ แม่โค โคผู้

ม้า ถาดทองคำ สุนัขจิ้งจอก หมอน้ำ

สระโบกขรณี ข้าวไม่สุก แก่นจันทน์

น้ำเต้าจมน้ำ หินลอยน้ำ กบกลืนกินงูเห่า

หงส์ทองทั้งหลายแหวดล้อมกา

เสือเหลืองกลัวแพะ

ความฝันเป็นไปโดยวิปริต

แต่ความฝันนั้นยังไม่เป็นจริงในยุคนี

มหาสุปินชาดกที่ ๗ จบ

๘. อิลลิสชาดก (๗๘)

ว่าด้วยอิลลิสเศรษฐี

(ข้างตัดผมโพธิสัตว์ถูกพระราชาตรัสสั่งให้หาอิลลิสเศรษฐี
เมื่อไม่สามารถจะนำอิลลิสเศรษฐีมาได้ จึงกราบทูลว่า)

[๗๘] คนทั้ง ๒ เป็นคนกระฉอก เป็นคนง่อยเปลี้ย

เป็นคนตาเหล่ มีปมงอกที่ศีรษะ

ข้าพระพุทธเจ้าไม่รู้จักว่า คนไหนคืออิลลิสเศรษฐี

อิลลิสชาดกที่ ๘ จบ

๙. ขรัสสรชาดก (๗๙)

ว่าด้วยเสียงดังอีกทีก็ครึกโครม

(พระโพธิสัตว์กล่าวคาถานี้ตำหนิกำนันผู้ร่วมมือกับพวกโจร
ปล้นชาวบ้านว่า)

[๗๙] คราวใด ชาวบ้านถูกปล้น ฝูงโคถูกเชือด
บ้านเรือนถูกเผาอดวาย ผู้คนถูกเกณฑ์ไป
คราวนั้น ลูกที่ถูกแม่ทอดทิ้ง
จึงมาตีกลองจนอีกทีก็ครึกโครม

ขรัวสรรชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. ภิรมเสนชาดก (๘๐)

ว่าด้วยท่านภิรมเสนขอบคุยโวโธอวด

(จุฬินคคหบัณฑิตโพธิสัตว์กล่าวดำหนิภิรมเสนผู้คุยโว
โธอวดว่า)

[๘๐] ภิรมเสน คำที่ท่านชมชู้คุยโวไว้ในตอนแรก
แต่ภายหลังท่านถึงกับปัสสาวะราด
คำคุยโวถึงการรบและความกระสับกระส่ายของท่าน
ทั้ง ๒ อย่างนี้ช่างไม่สมกันเลย

ภิรมเสนชาดกที่ ๑๐ จบ

วรุณวรรคที่ ๘ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วรุณชาดก	๒. สีลวนาคชาดก
๓. สัจจังกิรชาดก	๔. รุกขธัมมชาดก
๕. มัจฉชาดก	๖. อสังกียชาดก
๗. มหาสุปินชาดก	๘. อิลลิสชาดก
๙. ขรัวสรรชาดก	๑๐. ภิรมเสนชาดก

๙. อปายิมหวรรค

หมวดว่าด้วยการดื่มสุรา

๑. สุราปานชาดก (๘๑)

ว่าด้วยโทษของการดื่มสุรา

(เหล่าดาบสถูกพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นอาจารย์ถาม จึงบอกเรื่อง
ที่พวกตนดื่มสุรามาแล้วพากันพอนรำขับร้องว่า)

[๘๑] พวกกระผมได้พากันดื่ม พากันพอนรำ พากันขับร้อง
แล้ว

ก็พากันร้องไห้ เพราะดื่มสุราที่ทำให้สัญญาวิปริต

แต่ยังดีที่ไม่ได้กลายเป็นลิงให้เห็น

สุราปานชาดกที่ ๑ จบ

๒. มิตตวินทชาดก (๘๒)

ว่าด้วยนายमितตวินทะถูกจักรหินบดขยี้
(เทพบุตรโพธิสัตว์เห็นนายमितตวินทะตกนรกจึงกล่าวว่า)
[๘๒] ท่านล่วงเลยปราสาทแก้วผลึก
ปราสาทเงิน และปราสาทแก้วมณีไปแล้ว
มาถูกจักรหินบดขยี้

ท่านจักไม่พ้นจากจักรหินตราบเท่าที่ยังมีชีวิตรอดอยู่
मितตวินทชาดกที่ ๒ จบ

๓. กาฬกัณณีชาดก (๘๓)

ว่าด้วยมิตรชื่อกาฬกัณณี
(เศรษฐีโพธิสัตว์พูดทักทายพวกคนที่ให้ไล่มิตรออกจาก
เรือนว่า)

[๘๓] บุคคลชื่อว่าเป็นมิตรเพราะเดินร่วมกัน ๗ ก้าวเท่านั้น
ชื่อว่าเป็นสหายเพราะเดินร่วมกัน ๑๒ ก้าว
ชื่อว่าเป็นญาติเพราะอยู่ร่วมกัน ๑ เดือนหรือครึ่งเดือน
ชื่อว่าเสมอกับตนก็เพราะอยู่ร่วมกันยิ่งกว่านั้น
ข้าพเจ้านั้นจะพึงละทิ้งมิตรที่ชื่อกาฬกัณณีซึ่ง

สนิทสนมกันมานาน

เพราะเหตุแห่งความสุขส่วนตัวได้อย่างไร

กาฬกัณณีชาดกที่ ๓ จบ

๔. อัถฐัสสทวารชาดก (๘๔)

ว่าด้วยช่องทางแห่งประโยชน์
(เศรษฐีโพธิสัตว์แก้ปัญหาของบุตรชายถามถึงช่องทางแห่ง
ประโยชน์ว่า)

[๘๔] บุคคลควรปรารถนาลาภอย่างยิ่ง คือ

(๑) ความไม่มีโรค (๒) ศีล

(๓) การคล้อยตามความรู้ของท่านผู้ฉลาด (๔) การ

สดับตรับฟัง

(๕) การประพฤติสมควรแก่ธรรม (๖) ความที่จิตไม่หดหู่

คุณธรรม ๖ ประการนี้เป็นช่องทางหลักแห่งประโยชน์

อัถฐัสสทวารชาดกที่ ๔ จบ

๕. กัมปิกกชาดก (๘๕)

ว่าด้วยกามเปรียบเหมือนผลไม่มีพิษชื่อกัมปิกกะ

(พระศาสดาตรัสเปรียบเทียบการบริโภคกามคุณเหมือนการบริโภค
ผลไม่มีพิษแก่ กุลบุตรผู้บวชถวายชีวิตว่า)

[๘๕] บุคคลใดไม่รู้จักโทษในอนาคตแล้วมัวแต่เสพกามอยู่

ในที่สุด กามทั้งหลายในคราวให้ผลย่อมขจัดบุคคลนั้น
เช่นเดียวกับผลไม่มีพิษชื้อกิมปักกะ๑ขจัดผู้บริโศค
กิมปักกชาดกที่ ๕ จบ

๖. สิลวิมังสกชาดก (๘๖)
ว่าด้วยการพิจารณาอานิสงส์ของศีล
(พระโพธิสัตว์ครั้งเสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของ
พระเจ้าพรหมทัต สรรเสริญศีล
ว่า)

[๘๖] ได้ยินว่า ศีลเป็นสิ่งที่ดีงาม
ศีลเป็นสิ่งที่ยอดเยี่ยมในโลก

ดูเถิด นาคที่มีพิษร้ายแรงยังไม่เบียดเบียนใคร ๆ
เพราะสำนึกอยู่ว่า ตนมีศีล

สิลวิมังสกชาดกที่ ๖ จบ

๗. มังคลชาดก (๘๗)

ว่าด้วยการถอนมงคล

(พระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่พราหมณ์ว่า)

[๘๗] ผู้ใดถอนทิฏฐิเรื่องมงคล

อุบาท๑ ความฝันและลักษณะได้แล้ว

ผู้นั้นล่วงพ้น

สิ่งอันเป็นมงคลและโทษทั้งปวง

ครอบงำกิเลสเป็นคู่ ๆ๒ และโยคะทั้ง ๒ ประการได้แล้ว
ไม่กลับมาเกิดอีก

มังคลชาดกที่ ๗ จบ

๘. สารัมภชาดก (๘๘)

ว่าด้วยโคชื่อสารัมภะ

(พระศาสดาตรัสสารัมภชาดกแล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า)

[๘๘] บุคคลควรพูดคำที่ดีงามเท่านั้น

ไม่ควรพูดคำที่ชั่วหยาบเลย

การพูดคำที่ดีงามเป็นการดี

บุคคลย่อมเดือดร้อนเพราะพูดคำชั่วหยาบ

สารัมภชาดกที่ ๘ จบ

๙. กุหกชาดก (๘๙)

ว่าด้วยดาบสโกหก

(พระโพธิสัตว์ติเตียนดาบสโกหกว่า)

[๘๙] ถ้อยคำของท่านช่างไพเราะอ่อนหวานเสียนี้กระไร

ท่านรังเกียจกระทั่งหญ้าเส้นเดียว
แต่เมื่อขโมยทองคำไปตั้ง ๑๐๐ แถ่ง กลับไม่รังเกียจ

เลย

กุหลาบชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. อกัตถุชาดก (๙๐)

ว่าด้วยคนอกัตถุ

(เศรษฐีโพธิสัตว์แสดงธรรมแก่บริษัทว่า)

[๙๐] ผู้ใดไม่รู้จักคุณความดีและประโยชน์ที่ผู้อื่นกระทำไว้

ก่อน

ผู้นั้นเมื่อกิจการงานเกิดขึ้นในภายหลังย่อมหาผู้

ช่วยเหลือไม่ได้

อกัตถุชาดกที่ ๑๐ จบ

อปายิมหรรคที่ ๙ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สุราปานชาดก ๒. มิตตวินทชาดก

๓. กาฬกัณฐชาดก ๔. อัถธัสสทวารชาดก

๕. กิมปักกชาดก ๖. สิลวิมังสกชาดก

๗. มังคลชาดก ๘. สารัมภชาดก

๙. กุหลาบชาดก ๑๐. อกัตถุชาดก

๑๐. ลิตตวรรค

หมวดว่าด้วยลูกสกาเคลือบยาพิษ

๑. ลิตตชาดก (๙๑)

ว่าด้วยลูกสกาเคลือบยาพิษ

(นักสกาโพธิสัตว์เตือนนักเลงสกาโกงว่า)

[๙๑] บุรุษกลืนลูกสกาที่เคลือบยาพิษอย่างแรงกล้าก็ยังไม่

รู้ตัว

เฮ้ย เจ้านักเลงชั่ว เจ้าจงกลืนเข้าไป

พิษร้ายแรงจักออกฤทธิ์แก่เจ้าในภายหลัง

ลิตตชาดกที่ ๑ จบ

๒. มหาสารชาดก (๙๒)

ว่าด้วยต้องการคนที่เหมาะสมกับเหตุการณ์

(พระราชาทรงชมเชยพระโพธิสัตว์ผู้เป็นอำมาตย์ว่า)

[๙๒] เมื่อถึงยามคับขันประชาชนต้องการผู้กล้าหาญ

เมื่อถึงคราวปรึกษางานต้องการผู้ที่ไม่พูดพาล

ยามมีข่าวน้ำต้องการผู้เป็นที่รัก

ยามเกิดปัญหาต้องการบัณฑิต

มหาสารชาดกที่ ๒ จบ

๓. วิสสาสโกชนชาดก (๙๓)

ว่าด้วยภัยเกิดจากคนผู้คุ้นเคยกัน

(เศรษฐีโพธิสัตว์แสดงธรรมแก่บริษัทว่า)

[๙๓] บุคคลไม่ควรไว้วางใจในบุคคลที่ไม่คุ้นเคยกัน

แม้ในบุคคลที่คุ้นเคยกันก็ไม่พึงไว้วางใจ

ภัยย่อมมีมาจากบุคคลผู้คุ้นเคยกัน

เหมือนภัยจากแม่เนื้อมาถึงสีหะ

วิสสาสโกชนชาดกที่ ๓ จบ

๔. โลมหังสชาดก (๙๔)

ว่าด้วยการอยู่ในป่าที่น่าสะพรึงกลัว

(คานาณได้ปรากฏแจ่มแจ้งแก่นักบวชชีเปลือยโพธิสัตว์ว่า)

[๙๔] เราเราร้อนแล้วเปียกชุ่มอยู่ในป่าอันน่าสะพรึงกลัวผู้

เดียว

เปลือยกายไม่ได้ผิงไฟ เป็นมุนีชวนชวายในการแสวง

หาพรหมจรรย์

โลมหังสชาดกที่ ๔ จบ

๕. มหาสุทิสสนชาดก (๙๕)

ว่าด้วยพระเจ้ามหาสุทิสสนะ

(พระราชาโพธิสัตว์ทรงพระนามว่ามหาสุทิสสนะเมื่อจะสอนส

ัททาเทวี จึงตรัสคานานี้ว่า)

[๙๕] สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ

มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา

ครั้นเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

การเข้าไปสงบระงับสังขารเหล่านั้นเป็นความสุข

มหาสุทิสสนชาดกที่ ๕ จบ

๖. เตลปัดตชาดก (๙๖)

ว่าด้วยการรักษาจิตเหมือนการรักษาภาชนะน้ำมัน

(พระศาสดาทรงประมวลเรื่องในอดีตมาสาธก ตรัสพระคาถา

นี้ว่า)

[๙๖] บุคคลเมื่อปรารถนาจะไปสู่ทิศทางที่ยังไม่เคยไป

พึงตามรักษาจิตของตนด้วยสติ

เหมือนบุคคลประคับประคองภาชนะ

ที่มึนน้ำมันเต็มเปี่ยมไม่ให้หก
เตลปัดตขาดกที่ ๖ จบ
๗. นามสิทธิขาดก (๙๗)
ว่าด้วยชื่อไม่เป็นของสำคัญ
(อาจารย์ทศปาโมกข์โพธิสัตว์เปรียบเทียบเรื่องที่นายปาป
กะผู้เป็นศิษย์ต้องการ เปลี่ยนชื่อเพราะเป็นอุปมงคลที่เขาเห็นมา
และกรรมที่เขาทำ จึงกล่าวคาถานี้ว่า)

[๙๗] เพราะเห็นคนชื่อเป็นได้ตายไป หญิงชื่อนี้มีทรัพย์กลับ
ดกยาก

และคนชื่อนักเดินทางแต่กลับหลงทางอยู่ในป่า
นายปาปกะจึงได้กลับมา
นามสิทธิขาดกที่ ๗ จบ
๘. ภูวนาณิชาดก (๙๘)
ว่าด้วยพ่อค้าโกงถูกไฟคลอก
(บิดาของอติบัณฑิตถูกไฟเผาจึงทะเล้งขึ้นข้างบน คว่ำกิ้งไม้
โหนดแล้วกระโจนลงดิน พลังกล่าวว่า)

[๙๘] ธรรมดาบัณฑิต(คนฉลาด)เป็นคนดี
ส่วนคนชื่อนอติบัณฑิต(แสนฉลาด)ไม่ดีเลย
เราถูกไฟคลอกหน้อยหนึ่ง เพราะบุตรของเราที่ชื่อนอติ
บัณฑิต

ภูวนาณิชาดกที่ ๘ จบ
๙. ปโรสหัสสชาดก (๙๙)
ว่าด้วยคนมีปัญญาคนเดียวประเสริฐกว่าคนโง่ตั้ง ๑,๐๐๐
(ฤๅษีโพธิสัตว์ทราบเหตุที่พวกอันธพาลไม่เชื่อศิษย์หัวหน้า
จึงกล่าวบรรยาย อานุภาพของตนว่า)

[๙๙] บรรดาพวกที่มาประชุมกัน ๑,๐๐๐ กว่าคน
พวกเขาเป็นคนไม่มีปัญญา พึ่งคร่ำครวญตลอด ๑๐๐ ปี
คนมีปัญญารู้แจ้งเนื้อความที่เรากล่าวแล้ว
เพียงคนเดียวเท่านั้นยังประเสริฐกว่า

ปโรสหัสสชาดกที่ ๙ จบ
๑๐. อสาดรูปชาดก (๑๐๐)
ว่าด้วยสิ่งที่ครอบงำคนขาดสติ
(พระศาสดาทรงประมวลเรื่องในอดีตมา ตรัสพระคาถานี้ว่า)
[๑๐๐] สิ่งที่ไม่น่ายินดีย่อมครอบงำคนประมาทด้วย
อาการที่น่ายินดี

รัก สิ่งที่ไม่น่ารักย่อมครอบงำคนประมาทด้วยอาการที่นา

 สิ่งที่เป็นทุกข์ย่อมครอบงำคนที่ประมาทด้วยอาการ
แห่งความสุข

 อสาตรูปชาดกที่ ๑๐ จบ

 ลิตตวรรคที่ ๑๐ จบ

 รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

 ๑. ลิตตชาดก ๒. มหาสารชาดก

 ๓. วิสสาสโกชนชาดก ๔. โลมหังสชาดก

 ๕. มหาสุทิสสนชาดก ๖. เตลปัดตชาดก

 ๗. นามสิทธิชาดก ๘. กุญฺวาณิชาดก

 ๙. ปโรสหัสสชาดก ๑๐. อสาตรูปชาดก

 มัชฌิมปิณณาสก จบ

 ๑๑. ปโรสตวรรค

 หมวดว่าด้วยคนเกินร้อย

 ๑. ปโรสตชาดก (๑๐๑)

 ว่าด้วยคนมีปัญญาคนเดียวประเสริฐกว่าคนไม่มีปัญญา ๑๐๐
กว่าคน

 (พระศาสดาทรงประมวลเรื่องในอดีตมา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

 [๑๐๑] บรรดาพวกที่มาประชุมกัน ๑๐๐ กว่าคน

 พวกเขาเป็นคนไม่มีปัญญา ถึงจะเพ่งพินิจอยู่ตลอด

๑๐๐ ปี

 คนมีปัญญารู้แจ้งเนื้อความที่เรากล่าวแล้ว

 เพียงคนเดียวเท่านั้นประเสริฐกว่า

 ปโรสตชาดกที่ ๑ จบ

 ๒. ปิณณิกชาดก (๑๐๒)

 ว่าด้วยอุบาสกชื่อปิณณิกะ

 (ลูกสาวของอุบาสกชาวกรุงพาราณสีพอถูกบิดาจับมือเพื่อ
ลองใจก็รำไห้ พลงาง กล่าววว่า)

 [๑๐๒] ยามเมื่อฉันมีความทุกข์

 คนที่เป็นที่พึ่งคือบิดาของตนเอง แต่กลับประทุษร้าย

ฉันในป่า

 ฉันจะคร่ำครวญหาใครเล่าในท่ามกลางป่า

 คนที่จะช่วยเหลือฉันได้กลับทำกรรมที่น่าบัดสีเสียเอง

 ปิณณิกชาดกที่ ๒ จบ

๓. เจริษาดก (๑๐๓)

ว่าด้วยการอยู่ร่วมกับคนเป็นคู่เวรกันเป็นทุกข์
(มหาเศรษฐีโพธิสัตว์เห็นพวกโจรได้อย่างปลอดภัย จึงกล่าว
อุทานว่า)

[๑๐๓] บัณฑิตไม่ควรอยู่ในสถานที่ที่คนคู่เวรกันอยู่
เพราะบุคคลเมื่ออยู่ในระหว่างคนเป็นคู่เวรกัน
คืบหนึ่งหรือสองคืบก็ตามยอมอยู่เป็นทุกข์

เจริญษาดกที่ ๓ จบ

๔. มิตตวินทษาดก (๑๐๔)

ว่าด้วยนายมิตตวินทษตกนรกเพราะความโลภ
(พระโพธิสัตว์เห็นนายมิตตวินทษตกนรก จึงกล่าวพระคาถานี้
ว่า)

[๑๐๔] ท่านเมื่อมีความปรารถนามากเกินไป
ได้ครอบครองนารี ๔ นาง ไม่พอใจนางทั้ง ๔
ได้ครอบครองนารี ๘ นาง ไม่พอใจนางทั้ง ๘
ได้ครอบครองนารี ๑๖ นาง ไม่พอใจนางทั้ง ๑๖
ได้ครอบครองนารี ๓๒ นาง ไม่พอใจนางทั้ง ๓๒

จึงได้ประสบจักร

จักรจึงพัดผันอยู่ที่ศีรษะของท่าน

ผู้ถูกความปรารถนามากเกินไปขจัดแล้ว

มิตตวินทษาดกที่ ๔ จบ

๕. ทุพพลกัณฐษาดก (๑๐๕)

ว่าด้วยช้างกลัวต้นไม้แห้ง
(รุกขเทวดาโพธิสัตว์เห็นช้างกลัวตายได้ยินเสียงลมพัดใบไม้
แห้งก็วิ่งหนี จึงกล่าวว่า)

[๑๐๕] ลมพัดต้นไม้แห้งที่ผุกร่อนในป่าให้หักลงเป็น
จำนวนมาก

นี่ช้าง ถ้าเธอยังมัวแต่กลัวต้นไม้แห้งนั้น

ก็จักชুবผอมเป็นแน่

ทุพพลกัณฐษาดกที่ ๕ จบ

๖. อุทัญจนีษาดก (๑๐๖)

ว่าด้วยนางอุทัญจนี

(ดาบสผู้เป็นบุตรของพระโพธิสัตว์อดทนต่อการเคี่ยวเข็ญ
ของนางอุทัญจนีไม่ไหวหนีไปหาบิดาแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๑๐๖] นางโจรชื่ออุทัญจนีเบียดเบียนข้าพเจ้า

ผู้อยู่อย่างสบายให้เดือดร้อน

เพราะเรียกตนเองว่าเป็นภรรยาจึงร้องขอน้ำมันและเกลือ
อุทัญจนีชาดกที่ ๖ จบ

๗. สาลิตตกชาดก (๑๐๗)

ว่าด้วยศิลปะในการติดก้อนกรวด

(อำมาตย์โพธิสัตว์เข้าไปเฝ้าพระราชากราบทูลลาไปเรียน
ศิลปะว่า)

[๑๐๗] ขึ้นชื่อว่าศิลปะแม้ชนิดใดชนิดหนึ่ง

ก็สามารถให้สำเร็จประโยชน์ได้โดยแท้

ขอพระองค์ทรงทอดพระเนตรหมู่บ้านในทิศทั้ง ๔

ที่คนง่อยได้แล้วเพราะการติดมูลแพะ

สาลิตตกชาดกที่ ๗ จบ

๘. พาหิยชาดก (๑๐๘)

ว่าด้วยศิลปะของหญิงสาวบ้านนอก

(พระโพธิสัตว์กราบทูลคุณค่าแห่งศิลปะที่ควรศึกษาว่า)

[๑๐๘] บุคคลควรศึกษาศิลปะทั้งหลายที่ควรศึกษา

ชนทั้งหลายที่พอใจในศิลปะเหล่านั้นยังมีอยู่

เพราะว่าหญิงสาวบ้านนอกก็ยังทำพระราชาให้พอ

พระทัย

ด้วยความเอียงอายของเธอ

พาหิยชาดกที่ ๘ จบ

๙. กุณฑปวชาดก (๑๐๙)

ว่าด้วยเทวดากินพลีกรรมที่ทำจากรำข้าว

(เทวดาโพธิสัตว์สทิตเหนือคำคบไม่พูดกับคนยากจนคนหนึ่ง
ผู้มาทำพลีกรรมว่า)

[๑๐๙] คนบริโภคอย่างไร เทวดาของเขาก็บริโภค
อย่างนั้น

ท่านจงนำขนมที่ทำด้วยรำข้าวมา

อย่าให้ส่วนของข้าพเจ้าเสียหายเลย

กุณฑปวชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. สัพพสังหารกปัญหชาดก (๑๑๐)

ว่าด้วยการพูดของหญิง ๒ ประเภท

(พระโพธิสัตว์ขัดสีเครื่องประดับอยู่เมื่อรู้ว่าดอกประยงค์บาน
แล้ว จึงกล่าวว่า)

[๑๑๐] กลิ่นเครื่องอบทั้งปวงไม่มี

มีแต่กลืนดอกประยงค์ล้วน ๆ ฟุ้งไป
หญิงนักเลงคนนี้พูดแต่คำเหลวไหล
ส่วนหญิงผู้ใหญ่พูดแต่คำสัตย์
สัพพสังหารกปัญหชาดกที่ ๑๐ จบ
ปโรสตรวรรคที่ ๑๑ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปโรสตรชาดก ๒. ปิณณิกชาดก
๓. เวรีชาดก ๔. มิตตวินทชาดก
๕. ทพพลกัณฐชาดก ๖. อุทัญจนีชาดก
๗. สาลิตตกชาดก ๘. พาหิยชาดก
๙. กุณฑปวชาดก ๑๐. สัพพสังหารกปัญหชาดก
๑๒. หังสิวรรค

หมวดว่าด้วยการเยาะเย้ย

๑. คัทรภปัญหชาดก (๑๑๑)

ว่าด้วยปัญหาเรื่องลากับม้าอัสดร

(พระโพธิสัตว์มโหสถบัณฑิตกราบทูลพระราชาว่า)

[๑๑๑] ขอเดชะ พระมหाराชผู้ประเสริฐ

ถ้าพระองค์ทรงสำคัญว่าบิดาประเสริฐกว่าบุตร

ลาตัวนี้ก็ประเสริฐกว่าม้าอัสดร

เพราะว่า ลาเป็นพ่อม้าอัสดรของพระองค์

คัทรภปัญหชาดกที่ ๑ จบ

๒. อมราเทวีปัญหชาดก (๑๑๒)

ว่าด้วยพระนางอมราเทวี

(พระนางอมราเทวีบอกไปทางไปบ้านแก่พระโพธิสัตว์

มโหสถบัณฑิตว่า)

[๑๑๒] ร้านขายข้าวสัตต ร้านขายน้ำส้มสายชู

และต้นทองกลางใบซ้อนที่มีดอกบานสะพรั่งมีอยู่ ณ ที่

ใด

ท่านจงไป ณ ที่นั้น

ดิฉันถือภาชนะข้ายาคูด้วยมือใด ดิฉันบอกทางด้วย

มือนั้น

ไม่ได้ถือภาชนะข้ายาคูด้วยมือใด ไม่ได้บอกทางด้วย

มือนั้น

หนทางนั้นเป็นหนทางไปสู่บ้านของดิฉัน

ซึ่งตั้งอยู่ในบ้านอุตตรววมัชฌคาม
ขอท่านจงทราบหนทางที่ดีฉันกล่าวเป็นปริศนานั่นเอง
เถิด

อมราเทวีปัญหชาดกที่ ๒ จบ

๓. สิงคาลชาดก (๑๑๓)

ว่าด้วยพราหมณ์เชื่อบุญจึงจอก

(รุกขเทวดาโพธิสัตว์ยืนอยู่ที่คำคบต้นไม้แล้วกล่าวว่า)

[๑๑๓] นี่พ่อพราหมณ์ ท่านเชื่อบุญจึงจอกที่เต็มสุราหรือ
คนมีศีลปะหาสัก ๑๐๐ กหาปณะยังไม่มี

บุญจึงจอกที่ไหนจะมีถึง ๒๐๐ กหาปณะเล่า

สิงคาลชาดกที่ ๓ จบ

๔. มิตจินตชาดก (๑๑๔)

ว่าด้วยปลา มิตจินตช่วยปลาให้พ้นข่าย

(พระศาสดาทรงประมวลเรื่องอดีตมา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

[๑๑๔] ปลาชื่อพหุจินตและปลาชื่ออัปปจินต

ทั้ง ๒ ตัวติดอยู่ในข่าย

ปลาชื่อมิตจินตได้ช่วยให้หลุดพ้นจากข่าย

ปลาทั้ง ๒ ตัวจึงได้มาพร้อมกันกับปลา มิตจินตใน

น่านน้ำนั้น

มิตจินตชาดกที่ ๔ จบ

๕. อนุสาสิกชาดก (๑๑๕)

ว่าด้วยดีแต่สอนคนอื่น

(หัวหน้านกโพธิสัตว์กล่าวต่าหญิงนกป่าว่า)

[๑๑๕] นางนกป่าชื่ออนุสาสิกา

พราสอนนกเหล่าอื่นอยู่เนื่องนิตย์

แต่ตนเองกลับโลภจัด

จึงถูกล้อรถบดขยี้ขาดเป็น ๒ ท่อนนอนอยู่ที่หนทาง

ใหญ่

อนุสาสิกชาดกที่ ๕ จบ

๖. ทุพพชาดก (๑๑๖)

ว่าด้วยคนที่ว่ากล่าวได้ยาก

(นักระบำโพธิสัตว์กล่าวกับอาจารย์ผู้ไม่เชื่อคำของบัณฑิต

ว่า)

[๑๑๖] ท่านอาจารย์ ท่านทำการเกินกว่าที่จะทำได้

การกระทำนั้นไม่เป็นที่พอใจผมเลย
ท่านกระโดดข้ามพันทอกเล่มที่ ๔ ได้แล้ว
ถูกหอกเล่มที่ ๕ ทิ่มแทง

เทพพจชาดกที่ ๖ จบ

๗. ติตติรชาดก (๑๑๗)

ว่าด้วยนกกระหา

(ดาบสโพธิสัตว์ชี้เหตุ ๒ ประการที่ทำให้นกกระหาถูกฆ่าว่า)

[๑๑๗] คำพูดที่ดังเกินไป รุนแรงเกินไป และพูดเกินเวลา

ย่อมฆ่าคนมีปัญญาทรม

เหมือนเสียงฆานกกระหาที่ซันดังเกินไป

ติตติรชาดกที่ ๗ จบ

๘. วัฏฏกชาดก (๑๑๘)

ว่าด้วยนกกระจาบ

(นกกระจาบโพธิสัตว์บอกอุบายที่รอดชีวิตมาได้ว่า)

[๑๑๘] คนเมื่อไม่คิดก็ไม่ได้บรรลุคุณธรรมวิเศษ

ท่านจงดูผลกรรมที่เราคิดแล้ว

เราพ้นแล้วจากการถูกฆ่า

และการจองจำด้วยอุบายนั้น

วัฏฏกชาดกที่ ๘ จบ

๙. อกาลราวิชาดก (๑๑๙)

ว่าด้วยไก่ที่ซันไม่ถูกเวลา

(ปุโรหิตโพธิสัตว์กราบทูลพระราชาว่า)

[๑๑๙] ไก่ตัวนี้มีได้เจริญเติบโตอยู่กับพ่อแม่

มิได้อยู่ศึกษาในสำนักของอาจารย์

จึงไม่รู้เวลาที่ควรขันและไม่ควรขัน

อกาลราวิชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. พันธนมอกขชาดก (๑๒๐)

ว่าด้วยการหลุดพ้นจากเครื่องจองจำ

(ปุโรหิตโพธิสัตว์กราบทูลพระราชาว่า)

[๑๒๐] สถานที่ที่คนพาลเอ๋ยปากขึ้น

คนที่ไม่ควรถูกจองจำก็ถูกจองจำ

สถานที่ที่นักปราชญ์เอ๋ยปากขึ้น

แม้คนที่ถูกจองจำก็รอดพ้น

พันธนมอกขชาดกที่ ๑๐ จบ

หังสิวรรคที่ ๑๒ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. คัทรภปัญชาดก	๒. อมราเทวีปัญชาดก
๓. สิงคาลชาดก	๔. มิตจินติชาดก
๕. อนุสาสิกชาดก	๖. ทุพพจชาดก
๗. ดิตติริชาดก	๘. วัฏฏกชาดก
๙. อกาลราวิชาดก	๑๐. พันธนมอกขชาดก

๑๓. กุสณาฬีวรรค

หมวดว่าด้วยกอหญ้า

๑. กุสณาฬีชาดก (๑๒๑)

ว่าด้วยเทวดาที่ตนรจนาผูกมิตรกับเทวดาที่กอหญ้า
(รจนาเทวดาสรรเสริญมิตตธรรมของพระโพธิสัตว์ว่า)

[๑๒๑] บุคคลเสมอกัน ประเสริฐกว่ากัน
หรือเลวกว่ากันก็ตาม ก็ควรทำมิตรไมตรีกันไว้
เพราะว่า มิตรเหล่านั้นเมื่อความเสื่อมเกิดขึ้น
ก็พึงทำประโยชน์อันอุดมให้ได้
เหมือนเราผู้เป็นเทวดาสถิตอยู่ที่ตนรจนา
กับเทวดาผู้สถิตอยู่ที่กอหญ้าทำมิตรไมตรีกัน

กุสณาฬีชาดกที่ ๑ จบ

๒. ทุมเมธชาดก (๑๒๒)

ว่าด้วยคนมีปัญญาทราม

(นายควาญช้างกราบทูลพระราชว่า)

[๑๒๒] คนมีปัญญาทรามได้ยศแล้ว
ประพฤตีสั่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง
ปฏิบัติเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

ทุมเมธชาดกที่ ๒ จบ

๓. นังคลีสชาดก (๑๒๓)

ว่าด้วยคนโง่สำคัญนมสัมนเหมือนงอนไถ

(อาจารย์ทศปาโมกข์คิดถึงเหตุที่ไม่อาจให้คนมีปัญญาอ่อน
ศึกษาได้ จึงกล่าวว่า)

[๑๒๓] คนโง่กล่าวคำที่ไม่ควรกล่าว

ในเหตุการณ์ทุกอย่าง ในที่ทุกสถาน

เขาไม่รู้จักนมสัมนและงอนไถ

สำคัญนมสัมนและนมสดว่าเหมือนงอนไถ

นังคลีสชาดกที่ ๓ จบ
๔. อัมพชาดก (๑๒๔)
ว่าด้วยดาบสฉันทะมวง
(ฤๅษีโพธิสัตว์ได้เห็นเหตุที่ดาบส ๕๐๐ อาศัยดาบสผู้
สมบูรณ์ด้วยวัตรเป็นอยู่ จึงกล่าวว่า)
[๑๒๔] คนฉลาดควรพยายามรำไป
ไม่ควรเบื้อหน่าย

ท่านจงดูผลแห่งความพยายาม
ผลไม่มีมะม่วงเป็นต้นที่พวกฤๅษีได้ฉันทะ
โดยมิได้ออกปากเนื่อง ๆ

อัมพชาดกที่ ๔ จบ
๕. กุฎาหกชาดก (๑๒๕)
ว่าด้วยทาสชื่อกุฎาหกะ
(ธิดาเศรษฐีกล่าวคาถานี้โดยท่านเองที่เรียนมาในสำนักพระ
โพธิสัตว์ว่า)

[๑๒๕] บุคคลไปยังชนบทอื่นแล้ว
กล่าวชมขุโธ้อวดไว้มากมาย
เจ้ากุฎาหกะ นายของเจ้าจะติดตามมาประทุษร้าย
เจ้าจงใช้สอยสมบัติเถิด

กุฎาหกชาดกที่ ๕ จบ
๖. อสิลักขณชาดก (๑๒๖)
ว่าด้วยผู้รู้ลักษณะดาบ
(พระราชาทรงพระสรวลต่อพราหมณ์ ได้ตรัสบอกเหตุที่
พระองค์ทรงจามแล้วได้พระราชธิดาและได้ราชสมบัติว่า)
[๑๒๖] เหตุการณ์อย่างเดียวกันนั้นนั่นแหละเป็นผลดีแก่
คนหนึ่ง

แต่กลับเป็นผลร้ายแก่อีกคนหนึ่ง
เพราะฉะนั้น เหตุการณ์อย่างเดียวกันนั้นนั่นแหละ
มิใช่จะเป็นผลดีไปทั้งหมด หรือมิใช่จะเป็นผลร้ายไป
ทั้งหมด

อสิลักขณชาดกที่ ๖ จบ
๗. กลันทุกชาดก (๑๒๗)
ว่าด้วยชาติกำเนิดของนายกลันทุกะ
(ลูกนกแขกเต้าโพธิสัตว์กล่าวเตือนทาสกลันทุกะว่า)
[๑๒๗] เราเที่ยวอยู่ในป่ายังรู้ชาติกำเนิดของเจ้าได้

นายของเจ้าทราบแน่ชัดแล้วต้องจับเจ้าไป
เจ้ากลัวนกเงือก เจ้าจึงตีมนมสดเสียเถิด
กลิ่นทุกชาติกที่ ๗ จบ
๘. พิฬารวดชาดก (๑๒๘)
ว่าด้วยวัตรของแมว
(พญาหนูโพธิสัตว์กล่าวตำหนิสุนัขจึงจอกว่า)
[๑๒๘] ผู้ใดกล่าวเชิดชูธรรมให้เป็นธงชัย
ล่อลวงให้เหล่าสัตว์ตายใจแล้วซ่อนตนประพฤติชั่ว
ความประพฤติของผู้นั้นชื่อว่าความประพฤติของ

แมว

พิฬารวดชาดกที่ ๘ จบ
๙. อัคคิกชาดก (๑๒๙)
ว่าด้วยสุนัขจิ้งจอกชื่ออัคคิกะ
(พญาหนูโพธิสัตว์กล่าวติเตียนสุนัขจึงจอกว่า)
[๑๒๙] ปอยผมนี้มีได้มีไว้เพราะเหตุแห่งบุญ
มีไว้เพราะเป็นเลสอ้างเพื่อการหากิน
หมูหนุมิไม่ครบตามจำนวนหาง
อัคคิกะ พอกันทีเถิดสำหรับท่าน
อัคคิกชาดกที่ ๙ จบ
๑๐. โกสิยชาดก (๑๓๐)
ว่าด้วยนางพราหมณีชื่อโกสิยา
(มาณพกล่าวเตือนนางพราหมณีว่า)
[๑๓๐] นี้นางโกสิยา เธอจงกินยาให้สมกับที่อ้างว่าป่วย
และจงพูดให้สมกับอาหารที่กินเข้าไป
คำพูดกับอาหารที่เธอกินทั้ง ๒ อย่างไม่สมกันเลย
โกสิยชาดกที่ ๑๐ จบ
กุสนาฬีวรรคที่ ๑๓ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กุสนาฬีชาดก	๒. ทุมเมธชาดก
๓. นังคลีสชาดก	๔. อัมพชาดก
๕. กฐาหกชาดก	๖. อสีลักขณชาดก
๗. กลิ่นทุกชาดก	๘. พิฬารวดชาดก
๙. อัคคิกชาดก	๑๐. โกสิยชาดก
๑๔. อสัมปทานวรรค	

หมวดว่าด้วยการไม่รับสิ่งของ

๑. อสัมปทานชาดก (๑๓๑)

ว่าด้วยการไม่รับสิ่งของทำให้เกิดการแตกร้าง

(สังฆเศรษฐีโพธิสัตว์กล่าวกับภรรยาผู้ร้องให้อยู่ว่า)

[๑๓๑] มิตรไมตรีของผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งเป็นคนพาล

ย่อมเป็นโทษเพราะการไม่รับสิ่งของ

เพราะฉะนั้น พี่จึงนำข้าวสับครึ่งมานะดมด้วยคิดว่า

มิตรไมตรีของเราอย่าได้แตกร้างเลย

ขอมิตรไมตรีของเรานี้จงยังยืนต่อไป

อสัมปทานชาดกที่ ๑ จบ

๒. ปัญจภีรูกชาดก (๑๓๒)

ว่าด้วยความไม่หวาดสະดั่งกลัว

(พระโพธิสัตว์คิดถึงเหตุการณ์ที่ตนรอดพ้นจากนางยักษ์ณี
จึงเปล่งอุทานว่า)

[๑๓๒] เราไม่ตกอยู่ในอำนาจของพวกราक्षส

เพราะความเพียรอันมั่นคงในคำแนะนำของท่านผู้

ฉลาด

และเพราะความไม่หวาดหวั่นต่อภัยและความสะดั่ง

กลัว

ความสวัสดิจากภัยอันใหญ่หลวงนั้นจึงมีแก่เรา

ปัญจภีรูกชาดกที่ ๒ จบ

๓. ขตาสนชาดก (๑๓๓)

ว่าด้วยภัยเกิดจากที่พึง

(พญานกโพธิสัตว์เห็นเปลวเพลิงลุกโพลงจากน้ำ จึงชวน
พวกนกไปอยู่ที่อื่นว่า)

[๑๓๓] ความเกษมสำราญมีอยู่บนหลังผิวน้ำใด

บนหลังผิวน้ำนั้นมีศัตรูเกิดขึ้น ไฟลุกโพลงอยู่

ท่ามกลางน้ำ

วันนี้ จะอยู่บนต้นไม้ซึ่งเกิดที่พื้นดินไม่ได้อีก

พวกเจ้าจงพากันบินไปยังทิศต่าง ๆ เกิด

วันนี้ ที่พึงของพวกเราจะมีภัยเกิดขึ้นแล้ว

ขตาสนชาดกที่ ๓ จบ

๔. ฌานโสธนชาดก (๑๓๔)

ว่าด้วยสุขเกิดแต่ฌาน

(พระโพธิสัตว์มาจากพรหมโลกชั้นอาภัสสรพรหมอยู่ใน
อากาศแล้วกล่าวว่า)

[๑๓๔] สัตว์เหล่าใดมีสัญญา แม้สัตว์เหล่านั้นก็ถือว่าเป็น
บุคคลสัตว์

สัตว์เหล่าใดไม่มีสัญญา แม้สัตว์เหล่านั้นก็ถือว่าเป็น
บุคคลสัตว์

พวกท่านจงละเว้นสัญญาภพและอสัญญาภพทั้ง ๒ อย่าง
นั้นเสีย

ความสุขอันเกิดจากสมาบัตินั้น
เป็นความสุขที่ไม่มีกิเลสเครื่องยวนใจ
ฉน โสณชาดกที่ ๔ จบ

๕. จันทาภชาดก (๑๓๕)

ว่าด้วยผู้เจริญแสงจันทร์เป็นอารมณ์

(พระโพธิสัตว์มาจากพรหมโลกชั้นอาภัสสรพรหมอยู่ใน
อากาศแล้วกล่าวว่า)

[๑๓๕] บุคคลใดในโลกนี้ยังถึงกสิณมีแสงจันทร์

และแสงอาทิตย์เป็นอารมณ์ด้วยปัญญา

บุคคลนั้นย่อมเข้าถึงอาภัสสรพรหมได้ด้วยฉนอันไม่มี

วิตก

จันทาภชาดกที่ ๕ จบ

๖. สุวัณณหังสชาดก (๑๓๖)

ว่าด้วยพญาหงส์ทองถูกถอนขน

(พระศาสดาทรงประมวลเรื่องในอดีตมาตรัสสอนอุลลันทา
ภิกษุผู้มั่งคั่งมากแล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า)

[๑๓๖] บุคคลได้สิ่งใด ควรยินดีสิ่งนั้น

เพราะความโลภเกินไปเป็นความชั่วแท้

นางพราหมณ์จับเอาพญาหงส์ทองแล้วจึงเสื้อมจาก

ทองคำ

สุวัณณหังสชาดกที่ ๖ จบ

๗. พัพพชาดก (๑๓๗)

ว่าด้วยวิธีทำให้แมวตาย

(พระศาสดาทรงประมวลเรื่องในอดีตมา ตรัสพระคาถานี้ว่า)

[๑๓๗] แมวตัวหนึ่งได้หนูหรือเนื้อในที่ใด

แมวตัวที่ ๒ ตัวที่ ๓ และตัวที่ ๔ ก็เกิดในที่นั้น

แมวเหล่านั้เออกกระแทกปล่องแก๊วผลึกนี้แล้ว

สินชีวิต

พิพพุดกที่ ๗ จบ

๘. โคธชาดก (๑๓๘)

ว่าด้วยพญาเหี้ย

(พญาเหี้ยโพธิสัตว์ดิเตียนดาบสว่า)

[๑๓๘] นีเจ้าผู้โง่เขลา จะมีประโยชน์อะไรแก่เจ้า

ด้วยชฎาและการนุ่งห่มหนังสือเหลือง

ภายในของเจ้าแสนจะรกรุงรัง

เจ้าดีแต่ขัดสีภายนอกเท่านั้น

โคธชาดกที่ ๘ จบ

๙. อุภโตภักฐชาดก (๑๓๙)

ว่าด้วยผู้เสื่อมประโยชน์ทั้ง ๒ ด้าน

(รูกษเทวดาโพธิสัตว์กล่าวดิเตียนนายพรานเบ็ดว่า)

[๑๓๙] ดาของเจ้าก็แตกทั้ง ๒ ข้าง ผ่านึ่งก็หาย

ภรรยาของเจ้าก็ทะเลาะกับเพื่อนบ้านแล้ว

การงานทั้งทางน้ำและทางบกก็เสียหายทั้ง ๒ ด้าน

อุภโตภักฐชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. กากชาดก (๑๔๐)

ว่าด้วยกาไม่มีมันเหลว

(กาโพธิสัตว์แสดงธรรมว่า)

[๑๔๐] กาทั้งหลายมีใจหวาดผวายุเป็นนิตย

มีปกติเบียดเบียนชาวโลกทั้งมวล

เพราะฉะนั้น มันเหลวของกาทั้งหลาย

ผู้เป็นญาติของข้าพเจ้าจึงไม่มี

กากชาดกที่ ๑๐ จบ

อสังมปทานวรรคที่ ๑๔ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อสังมปทานชาดก ๒. ปัญจภักฐชาดก

๓. ขตาสนชาดก ๔. ฌานโสธนชาดก

๕. จันทากชาดก ๖. สุวัณณหังสชาดก

๗. พัพพชาดก ๘. โคธชาดก

๙. อุภโตภักฐชาดก ๑๐. กากชาดก

๑๕. กักณภักฐวรรค

หมวดว่าด้วยกึ่งกา

๑. โคธชาดก (๑๔๑)

ว่าด้วยตระกูลเหี้ยประสบความพินาศ

(พญาเหี้ยโพธิสัตว์เมื่อจะหนีไปทางปล่องลม จึงกล่าวว่า)

[๑๔๑] บุคคลคบหาคนชั่วยอมไม่ประสบความสุขเลย
เหมือนตระกูลเหี้ยทำตนเองให้ประสบความวอดวาย

เพราะกึ่งกา

โคธชาดกที่ ๑ จบ

๒. สิงคาลชาดก (๑๔๒)

ว่าด้วยสุนัขจิ้งจอกโพธิสัตว์

(สุนัขจิ้งจอกโพธิสัตว์กล่าวเตือนนักเลงว่า)

[๑๔๒] เหตุที่ท่านนอนลงเหมือนคนตายนั้นรู้ได้ยาก
ไม่พลองของท่านเมื่อข้าพเจ้าคาบที่ปลายลากมาก็ไม่

หลุดจากมือ

สิงคาลชาดกที่ ๒ จบ

๓. วิโรจนชาดก (๑๔๓)

ว่าด้วยคนถูกเยาะเย้ยว่ารุ่งเรือง

(พญาไกรสรราชสีห์โพธิสัตว์กล่าวกะสุนัขจิ้งจอกว่า)

[๑๔๓] มันสมองของเจ้าทะลักออกมา

กระหม่อมของเจ้าก็ถูกทำลาย

ซี่โครงของเจ้าก็หักหมด

วันนี้ เจ้าช่างรุ่งโรจน์เหลือเกิน

วิโรจนชาดกที่ ๓ จบ

๔. นังคณฺฐชาดก (๑๔๔)

ว่าด้วยการบูชาไฟด้วยหางวัว

(พราหมณ์บำเรอไฟผู้เป็นโพธิสัตว์เข้าใจว่าการบูชาไฟไม่มี
ประโยชน์ จึงกล่าวว่า)

[๑๔๔] ไฟอสัตบุรุษ การที่เราบูชาเจ้าด้วยหางนั้นก็มาก
พอแล้ว

วันนี้ เนื้อไม่มีสำหรับเจ้าผู้ชอบเนื้อ

ขอท่านผู้เจริญจงรับเอาเพียงหางเถิด

นังคณฺฐชาดกที่ ๔ จบ

๕. ราชชาดก (๑๔๕)

ว่าด้วยลูกนกแขกเต้าราชา

(นกแขกเต้าโพธิสัตว์ได้กล่าวเตือนน้องราชะว่า)

[๑๔๕] พ่อราธะ เจ้ายังไม่รู้ว่า
คนที่ยังไม่มาในปฐมยามมีประมาณเท่าไร
เจ้าพูดเพ้อเจ้ออย่างโง่ ๆ ไปเอง
ในเมื่อแม่โกสิยายนี้หมดความเชื่อใยในบิดาของเรา

แล้ว

ราชชาดกที่ ๕ จบ
๖. กากชาดก (๑๔๖)
ว่าด้วยการวิดน้ำด้วยจะงอยปาก
(ฝูงกาปรึกษากันแล้วพูดว่าไม่สามารถจะทำทะเลให้แห้งได้

จึงกล่าวว่า)

[๑๔๖] คางของพวกเราล้าแล้วหนอ ปากก็ซีดเขียว
พวกเราพากันวิดอยู่ก็ไม่อาจทำให้น้ำแห้งได้
ห้วงน้ำใหญ่ก็ยังคงเต็มอยู่เช่นเดิม

กากชาดกที่ ๖ จบ

๗. ปุปผริตตชาดก (๑๔๗)
ว่าด้วยผ้าที่ย้อมด้วยดอกคำ
(คนเขี้ยวใจไม่ใส่ใจถึงความทุกข์ของตน นึกถึงแต่หญิงคนรัก
นั้นอย่างเดียว จึงรำพึงถึงโอกาสที่พลาดไปว่า)

[๑๔๗] การที่ถูกเสียบแทงด้วยหลาว
และการที่กาจิกข้าพเจ้านี้หาเป็นทุกข์แก่ข้าพเจ้าไม่
การที่นางเนื้อทองจิกไม่ได้นั่งห่มผ้าที่ย้อมด้วยดอกคำ
เที่ยวงานตลอดคืนกลางเดือน ๑๒ โนนชิเป็นทุกข์ของ

ข้าพเจ้า

ปุปผริตตชาดกที่ ๗ จบ
๘. สิงคาลชาดก (๑๔๘)
ว่าด้วยสุนัขจิ้งจอกเข้าไปในซากช้าง
(สุนัขจิ้งจอกโพธิสัตว์ติดอยู่ในท้องช้างตายเกิดความสังเวช

จึงกล่าวว่า)

[๑๔๘] ไม่เอาอีกแล้ว ไม่เอาอีกแล้ว
เราจะไม่เข้าไปในซากช้างอีก
เพราะในเวลาที่เราเข้าไปอยู่ในซากช้างนี้ เรากลับแทบ

ตาย

สิงคาลชาดกที่ ๘ จบ
๙. เอกปัณณชาดก (๑๔๙)
ว่าด้วยต้นไม้มีดำนละใบ

(ทฤษฎีราชกุมารเข้าใจต้นสะเดาว่าจะฆ่ามนุษย์ได้ จึงถอน
หน่อสะเดาขยี้จน

แหลกแล้ว ตรัสว่า)

[๑๔๙] ต้นไม้นี้มีใบด้านละใบ จากพื้นดินสูงยังไม่ถึง ๔
องคุลี

ผลมีรสเช่นกับยาพิษ เมื่อโตขึ้นจะเป็นเช่นไรหนอ
เอกปณณชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. สัญชีวชาดก (๑๕๐)

ว่าด้วยสัญชีวมาณพตาย

(อาจารย์ทิศาปาโมกข์โพธิสัตว์เรียกมาณพมาเตือนว่า)

[๑๕๐] ผู้ใดยกย่องและคบหาคนชั่ว

คนชั่วย่อมกระทำผู้นั้นให้เป็นเหยื่อ

เหมือนเสือโคร่งที่สัญชีวมาณพทำให้พินขึ้น
แล้วทำสัญชีวมาณพให้เป็นเหยื่อ

สัญชีวชาดกที่ ๑๐ จบ กกัณฐกวรรคที่ ๑๕ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โคธชาดก ๒. สิงคาลชาดก

๓. วิโรจนชาดก ๔. นังคณฺฐชาดก

๕. ราชชาดก ๖. กากชาดก

๗. ปุปฺพรัตตชาดก ๘. สิงคาลชาดก

๙. เอกปณณชาดก ๑๐. สัญชีวชาดก

อุปริปณณาสก จบ

รวมวรรคที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. อปณณกวรรค ๒. สीलวรรค

๓. กุรุณกวรรค ๔. กุลาวกวรรค

๕. อัถถกามวรรค ๖. อาสังสวรรค

๗. อิตถีวรรค ๘. วรณวรรค

๙. อปายิมหวรรค ๑๐. ลิตตวรรค

๑๑. ปโรสตวรรค ๑๒. หังสวรรค

๑๓. กุสนาฬิวรรค ๑๔. อสัมปทานวรรค

๑๕. กกัณฐกวรรค

ชาดกที่ประดับเอกกนิบาต จบ

เอกกนิบาต จบ

๒. ทุกนิบาต

๑. ทัพฬวรรค

หมวดว่าด้วยความกระด้าง

๑. ราโชวาทชาดก (๑๕๑)

ว่าด้วยพระราโชวาท

(นายสารถีของพระเจ้าพัลลิกะกล่าวอวดพระเกียรติคุณพระราชาของตนว่า)

[๑] พระเจ้าพัลลิกะทรงขจัดคนกระด้างด้วยความกระด้าง
ทรงชนะคนอ่อนโยนด้วยความอ่อนโยน
ทรงชนะคนดีด้วยความดี ทรงชนะคนไม่ดีด้วยความไม่

ดี

พระราชองค์นี้เป็นเช่นนี้ นายสารถี
ท่านจงหลีกเลี่ยงถวายพระราชของเราเถิด
(นายสารถีของพระเจ้าพาราณสีกล่าวพระเกียรติคุณพระ
ราชาของตนว่า)

[๒] พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงชนะคนโหดด้วยความไม่
โหด
ทรงชนะคนไม่ดีด้วยความดี ทรงชนะคนตระหนี่ด้วย
การให้

ทรงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำสัตย์
พระราชองค์นี้เป็นเช่นนี้ นายสารถี
ท่านจงหลีกเลี่ยงถวายพระราชของเราเถิด
ราโชวาทชาดกที่ ๑ จบ

๒. สิงคาลชาดก (๑๕๒)

ว่าด้วยเหตุที่ทำให้สุนัขจิ้งจอกตาย

(ราชสีห์โพธิสัตว์เห็นพี่ชายทั้ง ๖ ตาย จึงกล่าวว่า)

[๓] การงานเหล่านั้นย่อมทำบุคคลผู้มีได้พิจารณา
ทำด้วยความรีบร้อนให้เดือดร้อนเหมือนกลืนของร้อนเข้าไป

ในปาก

(พระศาสดาตรัสเหตุที่สุนัขจิ้งจอกตายว่า)

[๔] ราชสีห์ได้บันลือสีหนาทไปทั่วภูเขาเงิน
สุนัขจิ้งจอกที่อาศัยอยู่ในภูเขาเงิน
ได้ยินเสียงก็กกก้องของราชสีห์
เกิดความกลัวความสะดุ้งจนหัวใจแตกตาย

สิงคาลชาดกที่ ๒ จบ

๓. สุกรชาดก (๑๕๓)

ว่าด้วยสุกรทำราชสีห์

(สุกรเมื่อจะทำราชสีห์โพธิสัตว์ให้ต่อสู้กัน จึงกล่าวว่า)

[๕] นี่สหาย เราก็มีย ๔ เท้า ถึงท่านก็มี ๔ เท้า
จงกลับมาก่อนสหาย ท่านกลัวหรือ จึงได้หนีไป

(ราชสีห์โพธิสัตว์กล่าวตอบว่า)

[๖] นี่เจ้าสุกรผู้สหาย เจ้ามีเนื้อตัวไม่สะอาด
ขนก็เหม็นเน่า มีกลิ่นเหม็นคลุ้งกระจายไป
ถ้าเจ้าต้องการจะสู้รบกับเรา เราขอยกชัยชนะให้เจ้า

สุกรขาดกที่ ๓ จบ

๔. อรคขาดก (๑๕๔)

ว่าด้วยผู้มีคุณธรรมสูง

(พญาครุฑเรียกพระโพธิสัตว์มาประกาศให้ทราบทั่ว จักจับ
พญานาคไว้กักขัง จึงกล่าวว่า)

[๗] พญานาคผู้ประเสริฐกว่าทั้งหลายต้องการจะพ้นจาก
ข้าพเจ้า

จึงได้แปลงกายเป็นแก้วมณี เข้าไปอยู่ในผ้าเปื้อนสกปรก
นี้

ก็ข้าพเจ้าเป็นผู้มีความเคารพยำเกรงเพศอันประเสริฐ
ของท่าน

ถึงจะหิวก็ไม่สามารถที่จะจับพญานาคตัวนั้นกินได้
(พระโพธิสัตว์ดาบสกล่าวชมเชยพญาครุฑว่า)

[๘] เธอเป็นผู้เคารพยำเกรงเพศอันประเสริฐ
ถึงจะหิวก็ไม่อาจที่จะคร่าพญานาคตัวนั้นมากินได้
ขอเธอนั้นจงเป็นผู้อันพรหมรักษาค้ำครองแล้ว
จงดำรงชีวิตอยู่สืบกาลนาน
อนึ่ง รักษาทิพยจักษุปรากฏมีแก่เธอ

อรคขาดกที่ ๔ จบ

๕. ภัคคขาดก (๑๕๕)

ว่าด้วยบิดาพระโพธิสัตว์ชื่อภัคคะ

(พราหมณ์โพธิสัตว์เห็นยักษ์ลงมา จึงกล่าวปรารภกับบิดาว่า)

[๙] พ่อภัคคะ ขอพ่อจงมีชีวิตอยู่ถึง ๑๒๐ ปี

ขอพวกปีศาจจงอย่าได้กินผมเลย

ขอพ่อจงมีชีวิตอยู่ถึง ๑๒๐ ปีเถิด

(พระโพธิสัตว์เห็นยักษ์ลงมามากบุตร จึงกล่าวปรารภกับบุตร
ว่า)

[๑๐] แม่เจ้าก็จงมีชีวิตอยู่ถึง ๑๒๐ ปี

ขอพวกปีศาจจงกินยาพิษ

ขอเจ้าจงมีชีวิตอยู่ถึง ๑๒๐ ปีเถิด

ภักคชาดกที่ ๕ จบ

๖. อลีนจิตตชาดก (๑๕๖)

ว่าด้วยพระเจ้าอลีนจิต

(พระศาสดาทรงนำเรื่องอดีตนี้มาได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า)

[๑๑] เสนาหมู่ใหญ่อาศัยพระเจ้าอลีนจิต มีใจร่าเริง

ได้จับเป็นพระเจ้าโกศลผู้ไม่ทรงอัมราชสมบัติของตน

ฉันใด

[๑๒] ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยนิสัย๑ ปราศจากความเพียร

เจริญกุศลธรรมเพื่อบรรลุนิพพานอันเป็นแดนเกษมจาก

โยคะ

พึงบรรลุธรรมอันเป็นที่สิ้นไปแห่งสังโยชน์ทั้งปวงโดย

ลำดับ ฉะนั้น

อลีนจิตตชาดกที่ ๖ จบ

๗. คุณชาดก (๑๕๗)

ว่าด้วยมิตรธรรม

(สุนัขจึงจอกฟังกาของนางสุนัขจึงจอกแล้วจึงเข้าไปหา

ราชสีห์โพธิสัตว์ บอกเหตุ ที่ภรรยาและบุตรของราชสีห์รบกวนแล้ว
ว่า)

[๑๓] ผู้มีอำนาจย่อมขับไล่ผู้น้อยตามความพอใจของ

ตน

นี่เป็นธรรมดาของผู้มีกำลัง

นางมฤคิผู้มีเขี้ยวแหลมคมบันลือสีหนาท

คุกคามบุตรและภรรยาของข้าพเจ้า

ขอท่านจงทราบอย่างนี้

ที่ฟังของพวกเรามีภัยเกิดขึ้นแล้ว

(ราชสีห์โพธิสัตว์กล่าวเตือนนางราชสีห์ว่า)

[๑๔] ถึงแม้ว่ามิตรจะมีกำลังด้อยกว่า

แต่ดำรงอยู่ในมิตรธรรม

เขาถือว่าเป็นญาติ เป็นเผ่าพันธุ์

เป็นมิตร และเป็นเพื่อนของเรา

นี่นางผู้มีเขี้ยวแหลมคม

เจ้าอย่าได้ดูหมิ่นสุนัขจอกผู้ให้ชีวิตแก่เราอีกเลย

คุณชาดกที่ ๗ จบ

๘. สุนัขาดก (๑๕๘)

ว่าด้วยพฤติกรรมของม้าสุน

(อำมาตย์สำเร็จราชกิจโพธิสัตว์ได้กราบทูลพระราชารถึง
พฤติกรรมของม้าว่า)

[๑๕] การที่ม้าพยศสุนกับม้าพยศโสณะ
กระทำความสนิทสนมกันไม่ใช่เรื่องผิดปกติ
ม้าโสณะเป็นเช่นใด แม่ม้าสุนก็เป็นเช่นนั้น

ม้าโสณะมีอารมณ์ฉุนเฉียวเช่นใด
ม้าสุนก็มีอารมณ์ฉุนเฉียวเช่นนั้น

[๑๖] ม้าทั้ง ๒ ตัวมีปกติวิ่งพล่านไปด้วยอารมณ์
คึกคะนองชอบกัดเขือกล่ามตัวเองเป็นนิตย์พอ ๆ กัน
ความชั่วเข้ากันได้กับความชั่ว
ความไม่สงบเข้ากันได้กับความไม่สงบ

สุนัขาดกที่ ๘ จบ

๙. โมรชาดก (๑๕๙)

ว่าด้วยนกยูง

(นกยูงทองโพธิสัตว์เมื่อจะผูกมนต์เพื่อรักษาป้องกันตัวก่อน
ออกหากิน ได้กล่าวคาถานี้ว่า)

[๑๗] ดวงตาของโลก

เป็นเจ้าแห่งแสงสว่างอย่างเอก

กำลังอุทัยทอแสงเรืองรองสว่างไปทั่วปฐพี

เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขออน้อมไหว้พระอาทิตย์นั้น

ซึ่งทอแสงเรืองรองสว่างไปทั่วปฐพี

วันนี้ ข้าพเจ้าได้ท่านคุ้มครองแล้ว

พึงอยู่เป็นสุขตลอดวัน

พราหมณ์เหล่าใดถึงฝั่งแห่งพระเวทในธรรมทั้งมวล

ขอพราหมณ์เหล่านั้นจงรับความนอบน้อมของข้าพเจ้า

และขอจงคุ้มครองข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าขออนอบน้อมพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

พระโพธิญาณของพระพุทธเจ้าเหล่านั้น

พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้หลุดพ้นแล้ว

และวิมุตติธรรมของพระพุทธเจ้าผู้หลุดพ้นแล้วเหล่า

นั้น

นกยูงนั้นเจริญพระปริตรนี้แล้วจึงเที่ยวแสวงหาอาหาร
(นกยูงทองนั้น เมื่อกลับที่พักในเวลาเย็น ได้กล่าวคาถานี้ว่า)

[๑๘] ดวงตาของโลกนี้

เป็นเจ้าแห่งแสงสว่างอย่างเอก

ทอแสงเรืองรองสว่างไปทั่วปฐพี อัสดมคตแล้ว

เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระอาทิตย์นั้น

ซึ่งทอแสงเรืองรองสว่างไปทั่วปฐพี

วันนี้ ข้าพเจ้าได้ท่านคุ้มครองแล้ว

พึงอยู่เป็นสุขตลอดคืน

พราหมณ์เหล่าใดถึงฝั่งแห่งพระเวทในธรรม

ทั้งมวล

ขอพราหมณ์เหล่านั้นจงรับความนอบน้อมของ

ข้าพเจ้า

และขอจงคุ้มครองข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

พระโพธิญาณของพระพุทธเจ้าเหล่านั้น

พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้หลุดพ้นแล้ว

และวิมุตติธรรมแห่งพระพุทธเจ้าผู้หลุดพ้นแล้ว

เหล่านั้น

นกยูนันเจริญพระปริตรนี้แล้วจึงอยู่ในที่อยู่ของ

ตน

โมรชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. วินิลกชาดก (๑๖๐)

ว่าด้วยกาวินิลกะ

(กาวินิลกะกำลังไปทางอากาศเห็นพระเจ้ากรุงวิเทหะประทับ
บนรถซึ่งเทียมด้วย ม้าสินธพ ๔ ตัว จึงกล่าวว่า)

[๑๙] ม้าอาชาไนยกำลังพาพระเจ้าวิเทหะ

ผู้ครองกรุงมิถิลาเสด็จไป

เหมือนหงส์ ๒ ตัวกำลังพาเราผู้ชื่อวินิลกะไป

(พอพญาหงส์ได้ฟังเรื่องที่ลูกทั้ง ๒ เล่าให้ฟัง ก็โกรธตวาด
ลูกกาวินิลกะว่า)

[๒๐] นี่เจ้าวินิลกะ เจ้ามาอยู่อาศัยชอกเขา

อันมิใช่พื้นเพเดิมของเจ้า

เจ้าลงไปอยู่อาศัยชายหมู่บ้านเถิด

ที่นั่นเป็นที่อยู่อาศัยของแม่เจ้า

วินิลกชาดกที่ ๑๐ จบ

ทัพหรรคที่ ๑ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ราโชวาทชาดก ๒. สิงคาลชาดก
๓. สุกรชาดก ๔. อรุณชาดก
๕. ภัคคชาดก ๖. อลีนจิตตชาดก
๗. คุณชาดก ๘. สุนัขชาดก
๙. โมรชาดก ๑๐. วินิลกชาดก

๒. สันถวรรค

หมวดว่าด้วยความสนิทสนม

๑. อินทสมานโคตตชาดก (๑๖๑)

ว่าด้วยอินทสมานโคตรดาบส

(ดาบสโพธิสัตว์บอกดาบสที่ไม่ควรทำความคลุกคลีกับคนชั่ว
ว่า)

[๒๑] บุคคลไม่ควรทำความสนิทสนมกับคนชั่ว

บุคคลผู้ประเสริฐรู้ประโยชน์ชัดอยู่

ก็ไม่ควรทำความสนิทสนมกับบุคคลผู้ไม่ประเสริฐ

เพราะว่า บุคคลผู้ไม่ประเสริฐถึงแม้จะอยู่ร่วมกันเป็น

เวลานาน

ก็ยังทำความชั่วเหมือนช้างได้เข้าอินทสมานโคตรดาบส

[๒๒] บุคคลรู้บุคคลใดว่า ผู้นี้เช่นเดียวกับเราด้วยศีล ปัญญา

และสุตะ

พึงกระทำไมตรีกับบุคคลเช่นนั้นแหละ

เพราะการสมาคมกับสัตบุรุษเป็นความสุขโดยแท้

อินทสมานโคตตชาดกที่ ๑ จบ

๒. สันถชาดก (๑๖๒)

ว่าด้วยการสนิทสนม

(พราหมณ์โพธิสัตว์ตกใจกลัวที่บรรณศาลาถูกไฟไหม้กล่าว

ว่า)

[๒๓] สิ่งอื่นที่จะชั่วช้าไปกว่าความสนิทสนมกับคนชั่วไม่มี

เพราะไฟนี้ฉันเราให้อิ่มหนำด้วยเนยใสและข้าวปายาส

แล้ว

ก็ยังเผาบรรณศาลาที่เรากระทำได้แสนยาก

(พระโพธิสัตว์ดำริว่าความสนิทสนมกับสัตบุรุษเป็นสิ่ง

ประเสริฐ จึงกล่าวว่า)

[๒๔] สิ่งอื่นที่จะประเสริฐไปกว่าความสนิทสนมกับสัตว์
ไม่มี

แม่เนื้อสหายยังเลียปากราชสีห์ เลือโคร่ง
และเลือเหลืองได้เพราะความสนิทสนม

สันถวชาดกที่ ๒ จบ

๓. สุตตมชาดก (๑๖๓)

ว่าด้วยพระเจ้าสุทิมะ

(พราหมณ์ปุโรหิตโพธิสัตว์ของพระเจ้าสุทิมะ กราบทูลเรื่องที่
ได้ทราบข่าวมาว่า)

[๒๕] ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระนามว่าสุทิมะ ข้างด้ามิงขา
ของพระองค์เหล่านี้ ๑๐๐ กว่าเชือก ประดับด้วยชายทองคำ
พระเจ้าสุทิมะ พระองค์ยังทรงระลึกถึงการกระทำของพระ

ชนก

และพระอัยยกาของพระองค์หรือ จึงตรัสว่า
เราจะให้ข้างเหล่านั้นแก่พราหมณ์เหล่านี้ พระเจ้าข้า
(พระเจ้าสุทิมะทรงสดับคำของพระโพธิสัตว์แล้วตรัสว่า)

[๒๖] นี่พ่อมานพ ข้างด้ามิงขาของเราเหล่านี้

๑๐๐ กว่าเชือก ประดับด้วยชายทองคำ

เรายังระลึกถึงการกระทำของพระบิดาและพระอัยยกา

จึงพูดว่า เราจะให้ข้างเหล่านั้นแก่พราหมณ์เหล่านี้

สุทิมชาดกที่ ๓ จบ

๔. คิณชาดก (๑๖๔)

ว่าด้วยสายตานกแร้ง

(พระเจ้าพรหมทัตตรัสถามพญาแร้งโพธิสัตว์ว่า)

[๒๗] ธรรมดานกแร้งย่อมเห็นซากศพได้ไกลถึงร้อยโยชน์
ใช่หรือ

เพราะเหตุไร เจ้าแม่มาใกล้ชายและบ่วงแล้วก็ไม่รู้
(พญาแร้งโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๒๘] เมื่อใดสัตว์มีความเสื่อมในขณะจะสิ้นชีวิต

เมื่อนั้นถึงจะมาใกล้ชายและบ่วงก็ไม่รู้

คิณชาดกที่ ๔ จบ

๕. นกุลชาดก (๑๖๕)

ว่าด้วยพังพอน

(ฤๅษีโพธิสัตว์เห็นพังพอนกลับมา จึงกล่าวว่า)

[๒๙] นี่เจ้าพังพอนผู้เกิดในครรภ์

ท่านเชื่อมสัมพันธ์กับผู้ที่ป็นศัตรู
ยังจะนอนแยกเขี้ยวอยู่ ภัยนั้นมีมาแต่ไหนหนอ
(ฟังพอนตอบว่า)

[๓๐] ในศัตรูบุคคลพึงระวังไว้ก่อน แม้ในมิตรก็ไม่พึงวางใจ
ภัยที่เกิดขึ้นจากคนไม่มีภัยย่อมก่อดกร่อนจนถึงโค่นราก
นกุลชาดกที่ ๕ จบ

๖. อุปสาฬหชาดก (๑๖๖)

ว่าด้วยพราหมณ์อุปสาฬหกะ

(พราหมณ์โพธิสัตว์ตอบปัญหาของมาณพ กำหนดด้วยปุปเพ
นิवासญาณแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๓๑] พราหมณ์ชื่ออุปสาฬหกะ จำนวน ๑๔,๐๐๐ คน
ได้ถูกพวกญาติเผาในสถานที่นี้
สถานที่ไม่เคยมีคนตายไม่มีในโลก

[๓๒] สัจจะ ธรรมะ อหิงสา
สัจญมะ และทมะมีอยู่ในผู้ใด
พระอริยะเจ้าทั้งหลายย่อมคบหาบุคคลเช่นนั้น

(เพราะ)คุณธรรมชื่อว่าไม่ตายในโลก

อุปสาฬหชาดกที่ ๖ จบ

๗. สมัทธิชาดก (๑๖๗)

ว่าด้วยเทพธิดาหลงรักพระสมัทธิโพธิสัตว์

(เทพธิดาประเล้าประโลมพราหมณ์โพธิสัตว์ว่า)

[๓๓] ภิกษุ ท่านยังมีได้บริโภคกามคุณเลย
กลับมาเที่ยวภิกขาจารเสียนี้

ก็ท่านบริโภคกามคุณเสียก่อนแล้ว

จึงเที่ยวภิกขาจารจะไม่ดีหรือ

ภิกษุ ท่านจงบริโภคกามคุณเสียก่อนเถิด

แล้วจึงเที่ยวภิกขาจาร

ขอเวลาบริโภคกามคุณอย่าได้ล่วงเลยท่านไปเสียเลย

(พราหมณ์โพธิสัตว์กล่าวคาถาที่ ๒ ว่า)

[๓๔] เราไม่รู้เวลาตายของตนเลย

เวลาตายปิดบังอยู่ยังไม่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น เราจึงไม่บริโภคกามมาเที่ยวภิกขาจารอยู่

ขอเวลาบำเพ็ญสมณธรรมอย่าได้ล่วงเลยเราไปเลย

สมัทธิชาดกที่ ๗ จบ

๘. สกุนคัมมิชาดก (๑๖๘)

ว่าด้วยเหี้ยวนกเขาหลงกลนกมูลไถ
(พระศาสดาทรงแสดงเรื่องเหี้ยวนกเขากับนกมูลไถในอดีต
แล้วตรัสเรื่องโคจรของภิกษุว่า)

[๓๕] เหี้ยวนกเขาโฉบลงเต็มแรงด้วยหมายใจว่า
จะจับเอานกมูลไถที่อยู่ในที่หากิน
โฉบลงอย่างจับพลัน
เพราะเหตุนั้น จึงถึงความตาย
(เมื่อเหี้ยวนกเขาตายแล้ว นกมูลไถจึงออกมาขึ้นบนนอกของ
เหี้ยวนกเขา เปล่งอุทานว่า)

[๓๖] เรานั้นเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอุบาย
ยินดีแล้วในที่หากินอันเป็นเขตแห่งบิดา
เห็นประโยชน์ของตนอยู่
เป็นผู้ปราศจากศัตรู ย่อมเบิกบานใจ
สกุณโคชชาดกที่ ๘ จบ
๙. อรกชาดก (๑๖๙)
ว่าด้วยศาสดาอรกะสอนการแผ่เมตตา
(พราหมณ์โพธิสัตว์บวชเป็นฤาษี เมื่อจะสอนหมู่ฤาษี จึงได้
ประกาศอานิสงส์ของเมตตาว่า)

[๓๗] ผู้ใดอนุเคราะห์ชาวโลกทั้งมวลด้วยเมตตาจิตหา
ประมาณมิได้
ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ และเบื้องขวางโดยประการทั้งปวง
[๓๘] จิตเกื้อกูลหาประมาณมิได้ เป็นจิตบริบูรณ์อันผู้นั้น
อบรมดีแล้ว

กรรมใดที่เขาบำเพ็ญแล้วพอประมาณ
กรรมนั้นจักไม่เหลืออยู่ในจิตของเขานั้น
อรกชาดกที่ ๙ จบ
๑๐. กกัณฏกชาดก (๑๗๐)
ว่าด้วยกิ้งก่าได้ทรัพย์
(พระราชาทรงทอดพระเนตรภริยาของกิ้งก่านั้นซึ่งไม่
นอนนุ่มเหมือนก่อน จึงตรัสถามว่า)
[๓๙] กิ้งก่าบนยอดเสาค่ายตัวนี้ไม่ลงมาอ่อนนุ่มเหมือนวัน
ก่อน

ท่านมโหสถบัณฑิต ท่านรู้ไหมว่า
กิ้งก่ากลายเป็นสัตว์กระด้างกระเดื่องไปเพราะเหตุไร
[๔๐] กิ้งก่าได้ทรัพย์กิ้งก่ามาสกซึ่งตนไม่เคยได้มาก่อน

จึงดูหมิ่นพระเจ้าวิเทหะผู้ครองกรุงมิถิลา

กักณภูกษาดกที่ ๑๐ จบ

สันถววรรคที่ ๒ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อินทสมานโคตตชาดก ๒. สันถวชาดก
๓. สุตัมชาดก ๔. คิชมชาดก
๕. นกุลชาดก ๖. อุปสาพหกชาดก
๗. สมัทธินชาดก ๘. สกฤณโคมิชาดก
๙. อรกชาดก ๑๐. กักณภูกษาดก

๓. กัลยาณวรรค

หมวดว่าด้วยกัลยาณธรรม

๑. กัลยาณธัมมชาดก (๑๗๑)

ว่าด้วยผู้มีกัลยาณธรรม

(เศรษฐีโพธิสัตว์ทูลขอพระบรมราชานุญาตบวชา)

[๔๑] ข้าแต่พระองค์ผู้จอมชน ในกาลใด

บุคคลได้รับสมญาว่า ผู้มีกัลยาณธรรมในโลก

ในกาลนั้นนรชนผู้มีปัญญาไม่ควรให้ตนเสื่อมจากสมญานั้น

ธรรมดาสัตบุรุษถือเอาสมญานั้นเป็นธุระสำคัญแม้ด้วย

หิริ

[๔๒] ข้าแต่พระองค์ผู้จอมชน สมญาว่าผู้มีกัลยาณธรรมใน

โลก

ข้าพระองค์ได้รับแล้วในวันนี้

ข้าพระองค์พิจารณาถึงสมญานั้นอยู่จักขอบวชในวันนี้

เพราะข้าพระองค์ไม่มีความพอใจในการบริโภคน

กามคุณในโลกนี้

กัลยาณธรรมชาดกที่ ๑ จบ

๒. ทัททรชาดก (๑๗๒)

ว่าด้วยราชสีห์กับสุนัขจิ้งจอกที่ภูเขาเงิน

(ลูกราชสีห์โพธิสัตว์ได้ยินเสียงสุนัขจิ้งจอก จึงถามบิดาว่า)

[๔๓] ข้าแต่พ่อผู้เป็นใหญ่กว่ามฤคชาติทั้งหลาย

ใครหนอส่งเสียงดัง บั่นลื้อลั่นตลอดทั่วภูเขาเงิน

สีห์ทั้งหลายก็ไม่บันลื้อโต้ตอบมัน

มันเป็นสัตว์อะไร

(พ่อราชสีห์โพธิสัตว์ฟังคำของลูกแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๔๔] ลูกเอ๋ย มันคือสุนัขจิ้งจอก

เป็นสัตว์ต่ำทรามกว่ามฤคชาติทั้งหลายที่กำลังนอนอยู่
สี่เท้าทั้งหลายรังเกียจชาติของมันจึงนั่งนิ่งเฉยอยู่

ทัตพรชาดกที่ ๒ จบ

๓. มัคกภูชาดก (๑๗๓)

ว่าด้วยลิงปลอมเป็นดาบส

(ดาบสกุมารเห็นลิงปลอมเป็นดาบสแก่หนาวสั่นอยู่ไม่รู้
ว่าเป็นลิง คิดจะให้เข้าไปฝังไฟในบรรณศาลา จึงพูดกับบิดาว่า)

[๔๕] ข้าแต่พ่อ พระดาบสรูปนั้นยืนฟังต้นตาลอยู่

อาศรมของเรานี้ก็มีอยู่ เราให้อาศรมเพื่อให้เขาอยู่เถิด

(ดาบสบิดาโพธิสัตว์ฟังคำของลูกแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๔๖] ลูกเอ๋ย เจ้าอย่าเรียกมันมาเลย

มันเข้ามาแล้วพึงทำลายอาศรมของเรา

หน้าตาของพราหมณ์ผู้มีศีลไม่ได้เป็นเช่นนั้นหรอก

มัคกภูชาดกที่ ๓ จบ

๔. ทุพภิกขมัคกภูชาดก (๑๗๔)

ว่าด้วยลิงผู้มักประทุษร้ายมิตร

(พราหมณ์โพธิสัตว์เห็นกิริยาของลิง จึงกล่าวติเตียนว่า)

[๔๗] ข้าได้ให้น้ำอันเพียงพอแก่เจ้าผู้ถูกความร้อน

ในฤดูร้อนแผดเผา กระหายอยู่

บัดนี้ เจ้าดื่มแล้วยังกระทำเสียงเจี๊ยก ๆ อยู่อีก

การคบหากับคนชั่วไม่ประเสริฐเลย

(ลิงผู้มักประทุษร้ายมิตรได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวผูกอาฆาตว่า)

[๔๘] ท่านเคยได้ยินหรือเคยได้เห็นมาบ้างไหมว่า

ลิงตัวไหนที่ชื่อว่าสัตว์มีศีล

บัดนี้ เราจะถ่ายทอดจรรยาบรรณศีลของท่าน

นี้เป็นธรรมดาของเรา

ทุพภิกขมัคกภูชาดกที่ ๔ จบ

๕. อาทิจจุปฏฐานชาดก (๑๗๕)

ว่าด้วยลิงไหว้พระอาทิตย์

(พวกมนุษย์เห็นกิริยาของลิงผู้ทำเป็นเหมือนบำเพ็ญตบะ
และเหมือนจำศีล จึงกล่าวสรรเสริญว่า)

[๔๙] เล่ากันมาว่า บรรดาสัตว์ทั้งมวล สัตว์ที่ตั้งมันอยู่ในศีลมี
อยู่

ท่านจงดูลิงสาขะผู้ต่ำทราม มันยืนไหว้พระอาทิตย์อยู่

(ฤๅษีโพธิสัตว์เห็นพวกมนุษย์พากันสรรเสริญลึง จึ่งกล่าว
เตือนว่า)

[๕๐] ท่านทั้งหลายไม่รู้ปกติของมัน

เพราะไม่รู้จึงพากันสรรเสริญ

โรงไฟก็ถูกมันเผา

และคนโทน้ำ ๒ ลูกก็ถูกมันทำลาย

อาทิจจุปฏฐานชาดกที่ ๕ จบ

๖. กฬายมกุลลีชาดก (๑๗๖)

ว่าด้วยลึงขัดลูกเต๋อยทั้งทั้งกำมือ

(อำมาตย์โพธิสัตว์ผู้สำเร็จราชาภิเษกราบทูลถึงความประพฤติ
ของลึงว่า)

[๕๑] ข้าแต่พระองค์ผู้จอมชน ลึงที่เที่ยวไปตามกิ่งไม้

เป็นลึงโง่แท้ ๆ ลึงตัวนี้ไม่มีปัญญา

มันขัดลูกเต๋อยทั้งกำจนหมด

แล้วเที่ยวหาลูกเต๋อยที่ตกลงไปยังพื้นดินกินทีละเม็ด

(ครั้นพระโพธิสัตว์กราบทูลอย่างนี้แล้ว จึ่งกราบทูลว่า)

[๕๒] ข้าแต่มหाराชา พวกเราก็คดี ชนเหล่าอื่นก็ดี

ที่มีความโลภจัด จะเสื่อมจากประโยชน์ส่วนมาก

เพราะประโยชน์ส่วนน้อยเหมือนลึงเสื่อมจากลูกเต๋อย

กฬายมกุลลีชาดกที่ ๖ จบ

๗. ดินทุกชาดก (๑๗๗)

ว่าด้วยอุบายกินผลมะพลับ

(ฝูงลึง ๘๐,๐๐๐ ตัวเห็นพวกมนุษย์ ตกใจกลัวตาย จึ่งไป
บอกพญาวานร-โพธิสัตว์ว่า)

[๕๓] พวกมนุษย์ถือคันธนูและกำลูกธนู ถือดาบอันคมกริบ

พากันล้อมพวกเราไว้ เราจักพ้นได้อย่างไรหนอ

(พญาวานรโพธิสัตว์ได้ฟังคำของพวกลึงแล้วได้ปลอบว่า)

[๕๔] พวกมนุษย์มีกิจการงานมาก

ประโยชน์บางอย่างจะพึงเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

เวลาที่ช่วงชิงเอาผลไม่ยังมีอยู่

พวกท่านจงเคี้ยวกินผลมะพลับนั้นเถิด

ดินทุกชาดกที่ ๗ จบ

๘. กัจฉปชาดก (๑๗๘)

ว่าด้วยเต่าสอนธรรม

(แต่ถูกช่างหม้อโพธิสัตว์ใช้จอบขุดทิ้งไว้บนบกได้รับเวทนา จึงได้พูดคร่ำครวญว่า)

[๕๕] เปือกตมนี้เป็นที่เกิดเป็นที่เติบโตของเรา
เพราะเหตุนั้น เราจึงได้อาศัยอยู่ในเปือกตม
เปือกตมจึงได้ทับถมเรานั้นให้ทุกข์พลภาพ
ท่านภคคะ เพราะเหตุนั้น ท่านจงฟังคำของเรา
เราจะกล่าวกับท่าน

[๕๖] ในบ้านก็ตาม ในป่าก็ตาม
สถานที่ใดบุคคลได้รับความสุข
สถานที่นั้นเป็นที่เกิดเป็นที่เจริญเติบโต
ของคนที่รู้จักเหตุอันควรและไม่ควร
บุคคลมีชีวิตอยู่ได้ในสถานที่ใด ฟังไป ณ สถานที่นั้น
ไม่พึงให้ที่อยู่ทำลายตนเสียเลย

กัจจปชาดกที่ ๘ จบ

๙. สตธัมมชาดก (๑๗๙)

ว่าด้วยสตธรรมมาณพ

(มาณพผู้ถือชาติสกุลบริโภคอาหารที่เป็นเดนแล้วคร่ำครวญว่า)

[๕๗] อาหารที่เราบริโภคแล้วนั้นเป็นของน้อยด้วย เป็นเดนด้วย

และเขาได้ให้อาหารนั้นแก่เราโดยยากแสนยากด้วย
เรานั้นเกิดเป็นพราหมณ์ เพราะเหตุนั้น

อาหารที่เราบริโภคเข้าไปแล้วจึงได้อาเจียนออกมา

(พระศาสดาทรงแสดงเรื่องอดีตนี้แล้ว ตรัสเตือนภิกษุ

ทั้งหลายว่า)

[๕๘] ผู้ใดละทิ้งธรรม มีชีวิตอยู่โดยอธรรม

ผู้นั้นย่อมไม่เพิลิตเพลินยินดีลาภแม้ที่ตนได้มาแล้ว

เหมือนสตธรรมพราหมณ์

สตธัมมชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. ทุททชาดก (๑๘๐)

ว่าด้วยสัตบุรุษให้ทานที่ให้ไต่ยาก

(ฤาษีโพธิสัตว์กล่าวสรรเสริญทานที่หายากด้วยจิต
เลื่อมใสมีผลมากแล้ว จึงอนุโมทนาวา)

[๕๙] อสัตบุรุษทั้งหลายเมื่อจะให้ทานชื่อว่าให้ไต่ยาก
เมื่อจะกระทำความกรรมก็ชื่อว่าทำได้ยาก

ธรรมของสัตบุรุษทั้งหลายพวกอสัตบุรุษรู้ได้ยาก
และพวกอสัตบุรุษก็ทำตามได้ยาก

[๖๐] เพราะฉะนั้น สัตบุรุษและอสัตบุรุษ

จึงมีคติที่ไปจากโลกนี้ต่างกัน คือ

พวกอสัตบุรุษยอมไปสู่นรก พวกสัตบุรุษยอมไปสู่สวรรค์
ทุกทิศทุกทางที่ ๑๐ จบ

กัลยาณวัตรที่ ๓ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กัลยาณธรรมชาดก	๒. ทัททรชาดก
๓. มัคกภูชาดก	๔. ทุพภิมัคกภูชาดก
๕. อาทิจจุปปัญฐานชาดก	๖. กฬายมัญญลีชาดก
๗. ดินทุกชาดก	๘. กัจฉปชาดก
๙. สตรัมมชาดก	๑๐. ทุกทิศทุกทางชาดก

๔. อสทิสวรรค

หมวดว่าด้วยอสทิสกุมาร

๑. อสทิสชาดก (๑๘๑)

ว่าด้วยอสทิสกุมาร

(พระศาสดาตรัสเล่าเรื่องอสทิสราชกุมารโพธิสัตว์ทรงขับ
พระราชอาเจตพระนครให้หนีไป ได้ชัยชนะแล้ว ผนวชเป็นฤาษีกับ
ภิกษุทั้งหลาย จึงตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า)

[๖๑] อสทิสราชบุตรทรงเป็นนักแม่นธนู
มีพลังมาก ยิ่งได้ไกล ยิ่งได้อย่างรวดเร็ว
และแม่นยำ ทำลายเป้าใหญ่ ๆ ได้

[๖๒] พระองค์ทรงทำการรบให้ข้าศึกทั้งหมดหนีไป
แต่ไม่เบียดเบียนใคร ๆ

ช่วยพระอนุชาให้ถึงความสวัสดิ์แล้ว

ทรงเข้าถึงความสำรวม

อสทิสชาดกที่ ๑ จบ

๒. สังคามาวจรชาดก (๑๘๒)

ว่าด้วยช้างเข้าสู่สงคราม

(พระโพธิสัตว์ผู้เป็นคณเฑาะว์ของพระราชสาสน์ว่า)

[๖๓] พญาภุมขร ท่านได้ชื่อว่าเจนสงคราม กล้าหาญ มี
กำลังมาก

ทำไมหนอ มาใกล้เขื่อนประตูแล้วจึงถอยกลับเสียเล่า

[๖๔] พญาภุชชเรศ ทานจงหักลิ้มกลอน จงถอนเสาระเนียด
จงเหยียบทำลายขุมประตู่ และจงเข้าไปในเมืองโดย
เร็ว

สังคามาวจรชาดกที่ ๒ จบ
๓. วาโลทกชาดก (๑๘๓)
ว่าด้วยลากินน้ำหาง
(พระราชอาตมย์โพธิสัตว์ผู้อยู่ใกล้มา ตรัสถาม
กิริยาของพวกกล่าวว่า)

[๖๕] เพราะดื่มน้ำหางอันมีรสน้อย อันเป็นน้ำเลว
ความเมาจึงเกิดแก่พวกเหล่า
แต่ความเมาก็ไม่เกิดขึ้นแก่ม้าสินธพ
เพราะดื่มน้ำมีรสอันประณีตนี้

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๖๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมชน ลานนั้นมีชาติเลวทราม
ดื่มน้ำมีรสน้อย อันรสนั้นถูกต้องแล้วย่อมเมา
ส่วนม้าสินธพเกิดในตระกูล มีปกติบำเพ็ญ
ดื่มน้ำมีรสอันเลิศแล้ว ก็ไม่เมา

วาโลทกชาดกที่ ๓ จบ

๔. ศิริทัตตชาดก (๑๘๔)
ว่าด้วยม้าเลียนแบบนายศิริทัตต
(อำมาตย์โพธิสัตว์ตรวจดูอาการของม้าพิการแล้ว กราบทูล
พระราชอาตมย์ว่า)

[๖๗] ม้ามงคลชื่อปัทมทนะของพระเจ้าสาม
ถูกนายศิริทัตตประทุษร้ายแล้ว
จึงจะปกติเดิมของตน เลียนแบบนายศิริทัตตนั้น

(พระโพธิสัตว์กราบทูลให้หาคนเลี้ยงม้าที่ดีมาว่า)

[๖๘] ถ้าคนประกอบด้วยอาการอันงดงามที่สมควรแก่ม้านั้น
พึงจับม้านั้นที่บังเหียน แล้วจูงไปรอบ ๆ สนามม้าไซ้
ม้านั้นจะละอาการเขยยกแล้วเลียนแบบคนเลี้ยงม้านั้น

โดยพลัน

ศิริทัตตชาดกที่ ๔ จบ

๕. อนภิริตติชาดก (๑๘๕)

ว่าด้วยจิตขุนม้าและไม่ขุนม้า

(อาจารย์ทิศาปาโมกข์โพธิสัตว์ถามมาณพผู้เป็นศิษย์ถึง
สาเหตุที่มันต์เสื่อมหายไปแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๖๙] เมื่อน้ำขุ่น ไม่ใส บุคคลย่อมไม่เห็นหอยโข่ง หอยกาบ
ก่อนกรวด เม็ดทราย และฝูงปลา ฉะนั้น
เมื่อจิตขุ่นมัว บุคคลก็ย่อมไม่เห็นประโยชน์ตน
และประโยชน์ผู้อื่น ฉะนั้น

[๗๐] เมื่อน้ำใสสะอาด บุคคลย่อมเห็นหอยโข่ง หอยกาบ
ก่อนกรวด เม็ดทราย และฝูงปลา ฉะนั้น
เมื่อจิตไม่ขุ่นมัว บุคคลก็ย่อมเห็นประโยชน์ตน
และประโยชน์ผู้อื่น ฉะนั้น

อนภริตติชาดกที่ ๕ จบ

๖. ทิวาหนชาดก (๑๘๖)

ว่าด้วยพระเจ้าทิวาหนะ

(พระเจ้าทิวาหนะตรัสถามพระโพธิสัตว์ว่า)

[๗๑] ในกาลก่อน มะม่วงนี้มีผิวสวย กลิ่นหอม
รสอร่อย ได้รับการบำรุงเหมือนเดิม
เพราะเหตุไร จึงกลับกลายเป็นมะม่วงที่มีรสขมไป

(อำมาตย์โพธิสัตว์กราบทูลแจ้งเหตุของมะม่วงนั้นว่า)

[๗๒] ข้าแต่พระเจ้าทิวาหนะ

มะม่วงของพระองค์มีต้นสะเดาล้อมรอบ

รากกับรากเกี่ยวพันกัน กิ่งกับกิ่งประสานกัน

เพราะการเกี่ยวข้งกับต้นไม้มที่มีรสขมไม่น่าพอใจนั้น

มะม่วงต้นนี้จึงกลายเป็นไม้มที่มีรสขมไป

ทิวาหนชาดกที่ ๖ จบ

๗. จดุมัญญชาดก (๑๘๗)

ว่าด้วยสุนัขจิ้งจอกมีเหตุชั่วช้า ๔ ประการ

(รุกขเทวดาโพธิสัตว์สนทนากับพญาหงส์ว่า)

[๗๓] ท่านทั้ง ๒ พวกขึ้นไปยังค่าคบไม้

อยู่ในที่ลับแล้วปรึกษากันบนต้นไม้สูง

เชิญท่านลงมาปรึกษากันข้างล่างเถิด

พญาเนื้อจะได้ฟังบ้าง

(ในเวลาที่ถูกหงส์ ๒ ตัวรังเกียจสุนัขจิ้งจอกแล้วพากันบิน
กลับไป พระโพธิสัตว์ จึงกล่าวว่า)

[๗๔] ครุฑกับครุฑพึงปรึกษากัน

เทวดากับเทวดาพึงปรึกษากัน

เรื่องนั้นจะมีประโยชน์อะไรแก่สุนัขจิ้งจอกชั่วช้า

๔

ประการ๑

นี่สุนัขจิ้งจอกชั่วช้า เจ้าจงเข้าโพรงไปเกิด
 จตมัญญชาดกที่ ๗ จบ
 ๘. สี่โกตฤชาดก (๑๘๘)
 ว่าด้วยตัวเหมือนราชสีห์แต่เสียงไม่เหมือน
 (ลูกราชสีห์โพธิสัตว์ตัวหนึ่งได้ยินเสียงลูกของสุนัขจิ้งจอก
 จึงถามพ่อว่า)
 [๗๕] ราชสีห์ตัวนั้นมีนิ้วอย่างราชสีห์ มีเล็บอย่างราชสีห์
 ยืนอยู่ด้วยเท้าราชสีห์เพียงตัวเดียวเท่านั้นในหมู่
 ราชสีห์
 บันลือเสียงเพี้ยนไปเป็นอย่างอื่น
 (ราชสีห์โพธิสัตว์บอกให้ลูก ๆ รู้ว่าเป็นพี่น้องกัน จึงสอนลูก
 สุนัขจิ้งจอกว่า)
 [๗๖] นี่เจ้าลูกราชสีห์ เจ้าอย่าบันลืออีกเลย
 จงเงียบเสียงอยู่ในป่าเถิด
 พวกเขาจะพึงรู้จักเจ้าด้วยเสียงนั้นแหละ
 เพราะเสียงของเจ้าไม่เหมือนกับเสียงของพ่อเจ้า
 สี่โกตฤชาดกที่ ๘ จบ
 ๙. สี่หัจฉมชาดก (๑๘๙)
 ว่าด้วยลาปลอมตัวเป็นราชสีห์
 (พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นชาวนาได้ยินเสียงลาปลอม
 ร้อง ก็รู้ว่าเป็นลา จึงกล่าวคาถาว่า)
 [๗๗] นั้นไม่ใช่เสียงบันลือของราชสีห์
 ไม่ใช่เสียงของเสือโคร่ง ไม่ใช่เสียงของเสือเหลือง
 ลาชั่วช้าคลุ่มตัวด้วยหนังราชสีห์ร้องอยู่
 (พ่อค้ามาเห็นลาถึงความบอบช้า จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า)
 [๗๘] ลาเอาหนังราชสีห์คลุมตัว
 เคี้ยวกินข้าวเหนียวอันเขียวสดเป็นเวลานาน
 มันร้องออกมานั้นแหละ จึงทำร้ายตัวเอง
 สี่หัจฉมชาดกที่ ๙ จบ
 ๑๐. สี่ลานิสังสชาดก (๑๙๐)
 ว่าด้วยอานิสงส์ของศีล
 (เทวดาประจำสมุทรกล่าวถึงคุณของการสังสรรค์กับบัณฑิต
 ว่า)
 [๗๙] ดูเถิด นี่แหละผลของศรัทธา ศีล และจาคะ
 พญานาคแปลงตนเป็นเรือนำอุบาสกผู้มีศรัทธาไป

[๘๐] พึงคบหาสัตบุรุษเท่านั้น พึงทำความสนิทสนมกับ
สัตบุรุษ

เพราะการอยู่ร่วมกับสัตบุรุษ นายช่างก็กลับไปถึงความสวัสดิ
สีลานิสังสชาติกที่ ๑๐ จบ
อสทิสวรรคที่ ๔ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อสทิสชาติก	๒. สังคามาวจรชาติก
๓. วาโลทกชาติก	๔. คิริทัตตชาติก
๕. อนภริตติชาติก	๖. ทธิวาหนชาติก
๗. จตุมัญญชาติก	๘. สีหโกตถชาติก
๙. สีหจัมมชาติก	๑๐. สีลานิสังสชาติก

๕. รุทกวรรค

หมวดว่าด้วยรุทกปุโรหิต

๑. รุทกชาติก (๑๙๑)

ว่าด้วยรุทกปุโรหิต

(พระราชโอรสผู้ทรงหวังจะให้รุทกปุโรหิตยกโทษให้นาง
พราหมณี จึงตรัสว่า)

[๘๑] พ่อมหาเจ้าเรณูรุทกะ สายธนูที่ขาดไปแล้วก็ยังต่อให้ติด
อีกได้

ท่านจงคืนดีกับภรรยาเก่าเถิด อย่าลุล่ออำนาจแห่งความ
โกรธเลย

(รุทกปุโรหิตได้ฟังพระดำรัสนั้น จึงกราบทูลว่า)

[๘๒] เมื่อสายป่านยังมีอยู่ นายช่างผู้กระทำสายธนูก็มีอยู่

ข้าพระองค์จักกระทำสายธนูใหม่

พอกันทีสำหรับสายธนูเก่า

รุทกชาติกที่ ๑ จบ

๒. สิริกาฬกัณณชาติก (๑๙๒)

ว่าด้วยสิริกัณกับกาฬกัณณ

(พระราชธิดาเสนาบดีเสนาบดีทิดว่า)

[๘๓] หญิงที่มีรูปงาม มีกิริยามารยาท

และความประพฤติเรียบร้อย ชายไม่พึงปรารถนาเธอ

ท่านเชื่อไหมละ พ่อมโหดบัณฑิต

(เสนาบดีทิดฟังพระดำรัสนั้นแล้ว จึงกราบทูลว่า)

[๘๔] ข้าแต่มหाराช ข้าพระองค์เชื่อ พระเจ้าข้า
ชายนั้นคงเป็นคนต่ำต้อย
เพราะสิริกัปกัณณีเข้ากันไม่ได้เลยไม่ว่าในกาล

ไหน ๆ

สิริกัปกัณณีชาดกที่ ๒ จบ

๓. จุฬปทุมชาดก (๑๙๓)

ว่าด้วยพระเจ้าจุฬปทุม

(ปทุมกุมารโพธิสัตว์ได้สดับคำของชายาผู้ชั่วช้าแล้ว จึงตรัส
ว่า)

[๘๕] หญิงคนนี้แหละคือหญิงคนนั้น

แม้เราก็คือชายคนนั้น หาใช่คนอื่นไม่

ชายคนที่หญิงนี้อ้างว่าเป็นสามีของนางตั้งแต่ยังเป็น

กุมารี

ก็คือชายที่ถูกตัดมือตัดเท้าคนนี้แหละ หาใช่คนอื่นไม่

ขึ้นชื่อว่าหญิงควรฆ่าทั้งนั้น สัจจะไม่มีในหญิงทั้งหลาย

[๘๖] พวกท่านจงตีชายชั่วช้า หยาบคาย คล้ายชาคศพ

มักเป็นชู้กับภรรยาคนอื่นคนนี้เสียด้วยสาک

จงตัดใบหูและจมูกของหญิงผู้ปรนนิบัติสามี

ที่ชั่วช้านั้นคนนี้เสียยังเป็น ๆ เกิด

จุฬปทุมชาดกที่ ๓ จบ

๔. มณีโจรชาดก (๑๙๔)

ว่าด้วยพระเจ้าอธรรมิกราชลงโทษโจรลักแก้วมณี

(นางสุชาดาเห็นคบหบดีโพธิสัตว์ถูกเขียน ร่ำลึงถึงคุณแห่งศีล
ของตนแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๘๗] เทวดาทั้งหลายดไม่มีหรือไม่อยู่เป็นแน่

เมื่อมีกิจเห็นปานนี้เกิดขึ้น

เทวดาทั้งหลายก็พากันไปค้างแรมเสียแน่

อนึ่ง ท่านผู้รักษาโลกก็ไม่มีอยู่ในโลกนี้แน่นอน

เมื่อคนทุศีลทั้งหลายกระทำความอันหยาบช้ำอยู่

คนทั้งหลายผู้ห้ามปรามก็ไม่มีแน่นอน

(ท้าวสักกะถวายโอวาทแก่พระราชาวา)

[๘๘] ในรัชสมัยของพระราชาวาไม่ทรงธรรม

ในกาลไม่สมควรตก ฝนก็ตก

ในกาลสมควรจะตก ฝนก็ไม่ตก

พระราชาวาไม่ทรงธรรม จุตจากโลกสวรรค์

พระราชอาชญากรรมนั้นถูกทำลายแล้ว
เพราะเหตุแห่งความชั่วมีประมาณเท่านี้แน่นอน
มณีโฆรชาดกที่ ๔ จบ

๕. ปัพพตูปัตถชาดก (๑๙๕)

ว่าด้วยสระโบกขรณีที่เชิงเขา

(พระราชอาชญากรรมปัญหาเกี่ยวกับอำมาตย์โพธิสัตว์ว่า)

[๘๙] สระโบกขรณีมีน้ำเย็น รสอร่อย

เกิดอยู่ที่เนินหินเชิงภูเขาคิมพานต์ นารีธรรม

สุนัขจิ้งจอกรู้ถือว่า ราชสีห์รักษาสระโบกขรณีนั่นไว้

ก็ยังลงไปดื่มกิน

(อำมาตย์โพธิสัตว์ทราบบว่า อำมาตย์คนหนึ่งจะก่อเหตุร้าย
ภายในพระราชวัง จึงกราบทูลว่า)

[๙๐] ข้าแต่มหาราช ถ้าสัตว์มีเท้าทั้งหลายพากันดื่มน้ำใน
มหานที

แม่น้ำจะไม่ชื่อว่าแม่น้ำเพราะเหตุนั้นก็หาไม่

หากว่าชน ๒ คนนั้นเป็นที่รัก

ขอพระองค์ทรงงดโทษเสียเถิด

ปัพพตูปัตถชาดกที่ ๕ จบ

๖. วลาหกัสมชาดก (๑๙๖)

ว่าด้วยความปลอดภัยเกิดจากม้าวลาห

(พระศาสดาทรงนำอดีตนิทานมาแสดงแล้ว จึงได้ตรัสพระ
คาถาเหล่านี้ว่า)

[๙๑] คนเหล่าใดไม่ทำตามโอวาทที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง
ไว้

คนเหล่านั้นจักถึงความพินาศ

เหมือนพวกพ่อค้าที่ถูกพวกนางรากษสประเล้าประโลม

[๙๒] ส่วนคนเหล่าใดทำตามโอวาทที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง
ไว้

คนเหล่านั้นจักปลอดภัย

เหมือนพวกพ่อค้าที่เชื่อฟังคำของพญาม้าวลาห

วลาหกัสมชาดกที่ ๖ จบ

๗. มิตตามิตตชาดก (๑๙๗)

ว่าด้วยอาการของผู้เป็นมิตรและมิใช่มิตร

(ฤาษีโพธิสัตว์บอกเหตุแก่ดาบสทั้งหลายว่า)

[๙๓] บุคคลเห็นคนผู้เป็นศัตรูกันแล้วย่อมไม่ยิ้มแย้ม

ไม่ขึ้นชมศัตรุนั้น เมื่อสบตากันก็เบือนหน้าไปทางอื่น
และประพาดิตรงกันข้าม

[๙๔] อาการทั้งหลายปรากฏที่ศัตรู
บัณฑิตเห็นแล้ว ฟังแล้วซึ่งอาการเหล่านั้น
พึงรู้ได้ว่า ผู้นี้เป็นศัตรูของเรา
มิตตามิตตชาดกที่ ๗ จบ

๘. ราชชาดก (๑๙๘)

ว่าด้วยนกราชโพธิสัตว์
(พราหมณ์ถามนกราชโพธิสัตว์ว่า)

[๙๕] ลูกเอ๋ย พ่อเพิ่งกลับมาจากที่ค้างแรม มาถึงเดี๋ยวนี้เอง
ยังไม่นานนักลูกเอ๋ย แม่ของเจ้าไม่ไปคบหาชายอื่น

หรือ

(นกราชโพธิสัตว์แจ้งให้พราหมณ์ทราบว่า)

[๙๖] ธรรมดาบัณฑิตเมื่อกล่าวคำจริง
แต่คำนั้นเป็นการกล่าวถึงความไม่ดีจะพึงหมกไหม้
เหมือนนกแขกเต้าชื่อไปฏฐปาทะหมกไหม้อยู่ที่เถาไฟ

ในเตา

ราชชาดกที่ ๘ จบ

๙. คหปติชาดก (๑๙๙)

ว่าด้วยคหบดีโพธิสัตว์

(คหบดีโพธิสัตว์เห็นภริยาของภรรยาและชายชู้ เมื่อจะ
ประกาศเนื้อความนั้น จึงกล่าวว่า)

[๙๗] เหตุทั้ง ๒ ประการไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจเลย
ก็หญิงนี้ลงไปในฉางข้าวแล้ว ยังพูดว่า ฉันยังใช้คืน

ท่านไม่ได้

[๙๘] นี่ท่านผู้ใหญ่บ้าน เพราะเหตุนั้น ฉันจึงพูดกับท่าน
ในคราวเมื่อเรามีชีวิตฝืดเคือง ยากเข็ญ
ท่านได้ทำสัญญากำหนดไว้ ๒ เดือน
แล้วมาทวงเนื้อโคผอมแก่เมื่อยังไม่ถึงกำหนดเวลา

สัญญา

เหตุทั้ง ๒ ประการนั้นฉันไม่ชอบใจเลย

คหปติชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. สาธุสีลชาดก (๒๐๐)

ว่าด้วยเลือกเอาผู้มีศีล

(พราหมณ์ถามพระโพธิสัตว์ผู้เป็นอาจารย์ว่า)

[๙๙] ข้าพเจ้าขอถามท่านพราหมณ์ว่า บรรดาคน ๔ คน คือ

(๑) คนมีรูปร่าง (๒) คนมีอายุ (๓) คนมีชาติสูง

(๔) คนมีศีลธรรม ท่านจะเลือกใครหนอ

(อาจารย์ฟังคำของพราหมณ์นั้นแล้วกล่าวว่า)

[๑๐๐] ร่างกายก็มีประโยชน์ ข้าพเจ้าขอทำความ

นอบน้อมต่อท่าน

ผู้เจริญวัย ชาติสูงก็มีประโยชน์ แต่ข้าพเจ้าชอบใจศีล

สาธุสืลชาดกที่ ๑๐ จบ

รูกวรรคที่ ๕ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. รุกชาดก ๒. สิริกาฬกัณณชาดก

๓. จูฬปทุมชาดก ๔. มณีโอรชาดก

๕. ปัพพตูปัตถชาดก ๖. วลาหกัสสชาดก

๗. มิตตามิตตชาดก ๘. ราชชาดก

๙. คหปติชาดก ๑๐. สาธุสืลชาดก

๖. นดังทัฬหวรรค

หมวดว่าด้วยเครื่องผูกที่มั่นคง

๑. พันธนาครชาดก (๒๐๑)

ว่าด้วยเครื่องผูก

(ฤาษีโพธิสัตว์เปล่งอุทานว่า)

[๑๐๑] นักปราชญ์ไม่กล่าวเครื่องผูกที่ทำด้วยเหล็ก ทำ
ด้วยไม้

และทำด้วยหญ้าปล้องว่า เป็นเครื่องผูกที่มั่นคง

ส่วนความกำหนัดยินดีในแก้วมณีและต่างหูกก็ดี

ความเยื่อใยในบุตรและภรรยาที่ดี

[๑๐๒] นักปราชญ์กล่าวเครื่องผูกที่ประกอบด้วยกิเลสนั้น
ว่า

เป็นเครื่องผูกที่มั่นคง คราสัตว์ให้ตกต่ำ ย่อหย่อน แก่
ไฉยยาก

นักปราชญ์ทั้งหลายตัดเครื่องผูกนั้นได้ขาด

หมดความเยื่อใย ละความสุขในกามเสียแล้วหลีกไป

พันธนาครชาดกที่ ๑ จบ

๒. เกฬีสืลชาดก (๒๐๒)

ว่าด้วยผู้มีปกติมัวเมาในการเล่น

(พระศาสดาทรงนำอดีตนิทานมาแสดงแล้ว จึงได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า)

[๑๐๓] พวกหงส์ก็ดี นกกระเรียนก็ดี นกยูงก็ดี
ข้างก็ดี เนื้อฟานก็ดี กลั้วราชสีห์ด้วยกันทั้งนั้น
ร่างกายไม่ถือเป็นประมาณ

[๑๐๔] ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน
แม้เด็กถ้ามีปัญญาก็เป็นผู้ใหญ่ได้
ส่วนคนพาลถึงจะมีร่างกายใหญ่โตก็เป็นผู้ใหญ่ไม่ได้
เกฬีสีลชาดกที่ ๒ จบ

๓. ขันธชาดก (๒๐๓)

ว่าด้วยขันธปริตรป้องกันสัตว์ร้ายต่าง ๆ ได้

(ฤาษีโพธิสัตว์สอนดาบสทั้งหลายให้เจริญเมตตาในพญางู
ทั้ง ๔ ว่า)

[๑๐๕] เราขอมีเมตตากับตระกูลพญางูวิรูปักษ์

เราขอมีเมตตากับตระกูลพญางูเอราปถะ

เราขอมีเมตตากับตระกูลพญางูฉัพยานบุตร

เราขอมีเมตตากับตระกูลพญางูกัณหาโคตมกะ

เราขอมีเมตตากับสัตว์ไม่มีเท้า เราขอมีเมตตากับสัตว์

สองเท้า

เราขอมีเมตตากับสัตว์สี่เท้า เราขอมีเมตตากับสัตว์มีหลาย

เท้า

สัตว์ไม่มีเท้าอย่าได้เบียดเบียนเรา

สัตว์สองเท้าอย่าได้เบียดเบียนเรา

สัตว์สี่เท้าอย่าได้

เบียดเบียนเรา

สัตว์มีหลายเท้าอย่าได้เบียดเบียนเรา

ขอสรรพสัตว์ที่มีลมหายใจ

ขอสรรพสัตว์ที่ยังมีชีวิตทั้งมวลจงพบกับความเจริญ

ความชั่วช้าอย่าได้มาแผ้วพานสัตว์ตนใดตนหนึ่งเลย๑

[๑๐๖] พระพุทธเจ้ามีพระคุณหาประมาณมิได้

พระธรรมมีพระคุณหาประมาณมิได้

พระสงฆ์มีพระคุณหาประมาณมิได้

สัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย คือ งู แมงป่อง

ตะขาบ แมงมุม ตั๊กแตน หนู มีคุณพอประมาณได้

เราทำการรักษา ทำการป้องกันไว้แล้ว

ขอหมู่สัตว์ผู้มีชีวิตทั้งหลายจงหลีกเลี่ยงไป

เรานั้นขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาค
ขอนอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๗ พระองค์
ชั้นชาดกที่ ๓ จบ

๔. วีรชาดก (๒๐๔)

ว่าด้วยการวีรโกโธสัตว์

(นางกาเมียบของกาสิวิญญกะไม่เห็นกาสิวิญญกะกลับมา จึงถาม
การวีรโกโธสัตว์ว่า)

[๑๐๗] ท่านวีรกะ ท่านเห็นนกชื้อสิวิญญกะ
ผู้ข้าพเจ้าที่ร้องด้วยเสียงอันไพเราะ

มีสร้อยคอสีคล้ายสร้อยคอนกยูงบ้างไหม

(การวีรโกโธสัตว์กล่าวว่า)

[๑๐๘] กาสิวิญญกะเมื่อทำตามปักข์ที่มีปกติเที่ยวหากิน
ทั้งทางน้ำและทางบก กินปลาดิบอยู่เป็นนิตย์

ถูกสาหร่ายพันคอตายแล้ว

วีรชาดกที่ ๔ จบ

๕. คังเคยชาดก (๒๐๕)

ว่าด้วยเต่างามกว่าปลาในแม่น้ำคงคา

(เต่ากล่าวกับปลาวา)

[๑๐๙] ปลาที่อยู่ในแม่น้ำคงคากังาม

ถึงปลาที่อยู่ในแม่น้ำยมุนากังาม

แต่สัตว์สี่เท้ามีสัญญาณกลมคล้ายต้นไทร

มีคอยื่นออกมาติดหนอยตัวนี้สง่างามกว่าใครทั้งหมด

(ปลากล่าวว่า)

[๑๑๐] ท่านไม่ตอบเหตุที่เราถาม

ท่านถูกถามอย่างหนึ่ง กลับตอบไปเสียอีกอย่างหนึ่ง

คนที่ยกย่องตนเอง พวกเราไม่ชอบใจเลย

คังเคยชาดกที่ ๕ จบ

๖. กรุงคมิชาดก (๒๐๖)

ว่าด้วยนกและเต่าช่วยกวาง

(นกสตัปิตตะช่วยกวางให้พ้นจากบ่วงแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๑๑๑] เอาเถิดเต่าเอ๋ย เจ้าจงใช้ฟันกัดบ่วงหนึ่ง

ส่วนเราจักกระทำโดยวิธีที่นายพรานจะมาไม่ถึง

(พระศาสดาตรัสพระคาถาที่ ๒ ว่า)

[๑๑๒] เต่าก็ลงน้ำ กวาก็เข้าป่า

ส่วนนกสตัปิตตะกลับมาถึงต้นไม้แล้ว

ได้พาลูก ๆ หนีไปอยู่แสนไกล
กรุงมคิชาดกที่ ๖ จบ
๗. อัศสกชาดก (๒๐๗)
ว่าด้วยพระนางอุพพรีเทวีของพระเจ้าอัศสกะ
(พระนางอุพพรีเทวีของพระเจ้าอัศสกะสวรรคตไปเกิดเป็น
หนอน ได้กล่าวคาถาภาษามนุษย์ในท่ามกลางบริษัทว่า)

[๑๑๓] สถานที่นี้ข้าพเจ้าได้เที่ยวเล่น
กับพระเจ้าอัศสกะพระสวามีสุดที่รัก
ผู้มีพระประสงค์ตามความใคร่

[๑๑๔] ความสุขและความทุกข์เก่า ๆ
ถูกความสุขและความทุกข์ใหม่ ๆ ปิดบังไว้
เพราะฉะนั้น แมลงจึงเป็นที่รักของข้าพเจ้า
ยิ่งกว่าพระเจ้าอัศสกะเสียอีก

อัศสกชาดกที่ ๗ จบ

๘. สุงสมุทรชาดก (๒๐๘)

ว่าด้วยปัญญาของจระเข้
(พญาวานรโพธิสัตว์ได้กล่าวกับจระเข้ว่า)

[๑๑๕] อย่าเลยสำหรับมะม่วง ผลหว่า
และผลขนุนที่ท่านเห็นที่สมุทรฝั่งโน้น
ผลมะเดื่อของเราประเสริฐกว่า

[๑๑๖] ร่างกายของท่านใหญ่โตเสียเปล่า
แต่ปัญญาไม่สมกับร่างกายเลย
นี่จระเข้ เจ้าถูกเราลวงแล้ว
บัดนี้เจ้าจงไปตามสบายเถิด

สุงสมุทรชาดกที่ ๘ จบ

๙. กุกกุฏชาดก (๒๐๙)

ว่าด้วยไก่

(ไก่ต้องการจะให้นายพรานละอายใจ จึงพูดเป็นภาษามนุษย์
ว่า)

[๑๑๗] ดันหูกวาง ดันสมอพิเภกในป่า
ข้าพเจ้าได้เห็นแล้ว

ต้นไม้เหล่านั้นไม่สามารถจะเคลื่อนที่ได้เหมือนกับท่าน
(นายพรานกล่าวว่า)

[๑๑๘] ไก่ตัวนี้คือไก่ตัวเก่าที่แหกกรงหนีมา
เป็นไก่ที่ฉลาด หลบหนีจากบ่วงทางสัตว์มาได้

และยังขันเยาะเย้ยเสียอีก
กุกกุกขาดกที่ ๙ จบ
๑๐. กันทคลกขาดก (๒๑๐)
ว่าด้วยนกหัวขวานตายเพราะไม้แก่น
(นกหัวขวานกันทคลกจะตกลงที่พื้นดินแล้ว กล่าวกับนก
หัวขวานขทรวนีย-โพธิสัตว์ว่า)

[๑๑๙] ท่านขทรวนียะผู้เจริญ ต้นไม้ต้นนี้
มีใบเกลี้ยง มีหนาม ขี้อตันอะไร
กระหม่อมของข้าพเจ้าแตก
 เพราะการเจาะต้นไม้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น
(นกหัวขวานขทรวนียโพธิสัตว์ฟังคำรำพันของนกหัวขวาน
กันทคลกแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๑๒๐] นกหัวขวานตัวนี้ชื่อกันทคลกจะ เมื่อจะเจาะหมูไม้
ในป่า

 ได้บินท่องเที่ยวไปในหมูไม้แห่งที่ไม่มีแก่น
 ต่อมาภายหลัง ได้มาพบไม้ตะเคียนซึ่งมีแก่นโดย
ธรรมชาติ

 ได้ทำลายกระหม่อมที่ตันตะเคียนนั้นแล้ว
กันทคลกขาดกที่ ๑๐ จบ
นดงัทัพหรรคที่ ๖ จบ

รวมขาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. พันธนาครขาดก	๒. เกฬีสลขาดก
๓. ขันธขาดก	๔. วีรกขาดก
๕. คังเคยขาดก	๖. กรุงคมิคขาดก
๗. อัสสกขาดก	๘. สงสมารขาดก
๙. กุกกุกขาดก	๑๐. กันทคลกขาดก
๗. พีรณถัมภกวรรค	

หมวดว่าด้วยป่าช้าพีรณถัมภก

๑. โสมทัตตขาดก (๒๑๑)
ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อโสมทัตต
(พราหมณ์โสมทัตตโพธิสัตว์กล่าวกับพ่อว่า)

[๑๒๑] พ่อเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่เป็นนิตย์
 ได้กระทำความเพียรอยู่ในป่าช้าที่ชื่อพีรณ
ถัมภกจะตลอดทั้งปี

ครั้นเข้าสู่ที่ประชุมบริษัทกลับพูดอีกอย่างหนึ่ง
ความเพียรป้องกันผู้ปราศจากปัญญาไม่ได้
(พราหมณ์ผู้เป็นบิดากล่าวว่า)

[๑๒๒] พ่อโสมทัตต์ ขึ้นชื่อว่าผู้ขอยอมได้ผล ๒ อย่าง
คือ

(๑) ไม่ได้ทรัพย์ (๒) ได้ทรัพย์
เพราะว่าการขอมีสภาพเช่นนี้เป็นธรรมดา
โสมทัตต์ขาดกที่ ๑ จบ

๒. อัจฉิภูริทัตตชาดก (๒๑๒)
ว่าด้วยพราหมณ์บริโภคอาหารที่เป็นเดน
(พราหมณ์ถามนางพราหมณ์ว่า)

[๑๒๓] ข้าวข้างบนมีอุณहुมีอย่างหนึ่ง
ข้าวข้างล่างมีอุณहुมีอย่างหนึ่ง
แม่พราหมณ์ จันขอถามเธอหน่อยเถิด
ทำไมข้าวข้างล่างจึงเย็น ส่วนข้าวข้างบนจึงร้อน
(บุตรนักฟ้อนโพนีสัตว์ได้บอกพฤติกรรมทั้งหมดกับพราหมณ์
ว่า)

[๑๒๔] ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นนักฟ้อนรำเที่ยวขอมา
จนถึงที่นี่

ส่วนชายขู้ของนางพราหมณ์นี้ลงไปซ่อนตัวอยู่ในฉาง
ข้าว

คนที่ท่านเสาะแสวงหา นั่นก็คือชายขู้นี้แหละ
อัจฉิภูริทัตตชาดกที่ ๒ จบ
๓. ภรรษาชาดก (๒๑๓)
ว่าด้วยพระราชาแคว้นภุ
(พระศาสดาทรงนำเรื่องอดีตมาแล้ว ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า)

[๑๒๕] ตถาคตได้สดับมาว่า พระราชาแห่งแคว้นภุ
ทรงกระทำช่องว่างระหว่างถาพีทั้งหลายเพราะ

ความชอบ

พระองค์ทรงประสบความวิบัติ พร้อมทั้งถูกตัดขาดจาก
แคว้น

[๑๒๖] เพราะฉะนั้น บัณฑิตทั้งหลายจึงไม่สรรเสริญ
การล่ออำนาจความพอใจ

บุคคลผู้มีจิตอันกิเลสไม่ประทุษร้าย
จะกล่าวแต่ถ้อยคำที่ประกอบด้วยสัจจะเท่านั้น

ภรรยาชาดกที่ ๓ จบ

๔. ปุณณทีชาดก (๒๑๔)

ว่าด้วยการอุปมาด้วยแม่น้ำที่เต็มฝั่ง

(พระราชาทรงระลึกถึงคุณของปุโรหิตโพธิสัตว์แล้ว ทรงเขียนคาถาลงในใบลานว่า)

[๑๒๗] ชนทั้งหลายกล่าวถึงแม่น้ำที่เต็มฝั่งว่ากาตัวใดกินได้ก็ดี

กล่าวถึงข้าวกล้าที่เกิดแล้วว่ากาตัวใดหลบซ่อนอยู่ได้ก็ดี

กล่าวถึงคนรักที่จากไปอยู่เสียไกลกลับมาว่ากาตัวใดบอกข่าวให้ก็ดี

กาตัวนั้นเรานำมาให้ท่านแล้ว เชิญเถิดท่านพราหมณ์ ท่านจงบริโภคเนื้อกานั้นเถิด

(ปุโรหิตโพธิสัตว์อ่านหนังสือแล้วทราบว่าพระราชาทรงคิดถึง จึงกล่าวว่า)

[๑๒๘] เมื่อใด พระราชาทรงระลึกถึงเราเพื่อจะส่งเนื้อมาให้

เนื้อหงส์ก็ดี เนื้อนกกะเรียนก็ดี เนื้อนกยูงก็ดี

ที่เรานำไปถวายแล้ว เมื่อนั้นทำไมจะไม่ระลึกถึงเรา

การไม่ระลึกถึงเราเสียเลยจะเป็นความเลวทราม

ปุณณทีชาดกที่ ๔ จบ

๕. กัจฉปชาดก (๒๑๕)

ว่าด้วยเต่า

(อำมาตย์โพธิสัตว์ผู้อนุศาสน์อรรถและธรรมแก่พระราชาก็กราบทูลว่า)

[๑๒๙] เต่าพออ้าปากจะพูด ได้ขาดนแล้วหนอ เมื่อคาบท่อนไม้อยู่ดีแล้ว

กลับขาดตนเองเสียด้วยคำพูดของตนนั้นแหละ

[๑๓๐] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่วีรชน นรชนผู้เป็นบัณฑิตเห็นเหตุนี้แล้ว

ควรพูดให้ดี ไม่ควรพูดให้เกินเวลา

ทรงทอดพระเนตรเถิด พระเจ้าข้า

เต่าถึงความพินาศเพราะการพูดมาก

กัจฉปชาดกที่ ๕ จบ

๖. มัจฉชาดก (๒๑๖)

ว่าด้วยปลา

(ปลาตัวผู้ร้องรำพันถึงปลาตัวเมียว่า)

[๑๓๑] ไฟนี้ก็เผาเราให้เราร้อนไม่ได้

ผลาวที่เสียมดีแล้วก็ทำความทุกข์ทรมานให้เกิดแก่เรา
ไม่ได้

เหมือนเรื่องที่นางปลาเข้าใจเราว่าไปยืนดินนางปลาตัว
อื่นเลย

[๑๓๒] ไฟคือราคะนั้นเผาเราให้เราร้อน

จิตของเราเองเบียดเบียนเราให้ลำบาก

พรานแห่ทั้งหลาย ขอพวกท่านจงปล่อยเราไปเถิด

สัตว์ผู้ตกอยู่ในอำนาจแห่งกามคุณ

พวกท่านไม่ควรฆ่าไม่ว่าในกาลไหน ๆ

มัจฉชาดกที่ ๖ จบ

๗. เสคคชาดก (๒๑๗)

ว่าด้วยนางเสคค

(อุบาสกได้กล่าวกับลูกสาวผู้กำลังคร่ำครวญอยู่ว่า)

[๑๓๓] สัตว์โลกทั้งหมดมีความพอใจในการเสพกาม

แม่เสคคเอ๋ย เจ้าไม่รู้เรื่องของชาวบ้าน

แม่เด็กน้อย การที่เจ้าถูกพ่อจับมือในป่าใหญ่

แล้วร้องไห้คร่ำครวญนั้น มันเป็นอย่างไรสำหรับ

เจ้าในวันนี้

(กุมาริฟังคำนั้นแล้วคร่ำครวญกล่าวว่า)

[๑๓๔] ยามเมื่อฉันมีความทุกข์ คนที่เป็นที่พึ่งคือบิดา
ของฉันทอง

แต่กลับประทุษร้ายฉันในป่า

ฉันจะคร่ำครวญหาใครเล่าในท่ามกลางป่า

คนที่จะช่วยเหลือฉันได้กลับทำกรรมที่น่าบัดสีเสียเอง

เสคคชาดกที่ ๗ จบ

๘. กุณฺวาณิชชาดก (๒๑๘)

ว่าด้วยพ่อค้าโกง

(อำมาตย์โพธิสัตว์ผู้พิพากษาทราบวาพ่อค้าบ้านนอกคิดโกง
เมื่อจะแก้อาชนะคนโกง จึงกล่าวว่า)

[๑๓๕] การที่ท่านคิดฉ้อฉลตอบบุคคลผู้ฉ้อฉลเป็นการ
คิดที่ดีแล้ว

การโกงตอบบุคคลผู้โกงท่านกระทำตอบแล้ว
ถ้าหนูทั้งหลายพึงเคียวกินผลได้
ทำไมนกเหยี่ยวทั้งหลายจะพึงเฉี่ยวเด็กไปไม่ได้

[๑๓๖] ด้วยว่า คนโกงโกงตอบคนโกงมีอยู่มากในโลก
คนอื่นผู้ล่อลวงตอบคนล่อลวง ก็มีอยู่เหมือนกัน
ท่านผู้มีบุตรหาย ท่านจงให้ผลแก่คนที่มีผลหายเถิด
ขอคนผู้มีผลหายอย่าได้ลักพาบุตรของท่านไปเลย

กฎวาทินชาดกที่ ๘ จบ

๙. ครหิตชาดก (๒๑๙)

ว่าด้วยผู้ครองเรือนถูกพญาวานรตีเตียน

(พญาวานรโพธิสัตว์ได้กล่าวกับพวกวานรว่า)

[๑๓๗] มนุษย์ทั้งหลายผู้มีปัญญาทราวม ไม่เห็นอริยธรรม

๑

กล่าวกันอย่างนี้ว่า เงินของฉัน ทองของฉัน ทั้งคืนทั้ง

วัน

[๑๓๘] ในเรือนหลังหนึ่งมีเจ้าของเรือนอยู่ ๒ คน

ใน ๒ คนนั้น คนหนึ่งไม่มีหนวด นมยาน

เกล้าผมมวย และเจาะหู ถูกซื้อไปด้วยทรัพย์เป็น

จำนวนมาก

ชายเจ้าของเรือนนั้นพูดเสียดแทงชนนั้นตั้งแต่วันที่มา

ถึง

ครหิตชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. ธัมมัทธชชาดก (๒๒๐)

ว่าด้วยผู้มีธรรมเป็นธงชัย

(ท้าวสักกะตรัสถามปุโรหิตโพธิสัตว์ว่า)

[๑๓๙] ท่านดูเหมือนอยู่เป็นสุข ท่านจากบ้านเมืองมาสู่

ป่าแห่งแล้ง

นั่งเพ่งพินิจคิดอะไรอยู่ผู้เดียวที่โคนไม้ เหมือนคน

กำพรว้า

(ปุโรหิตโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๑๔๐] ข้าพเจ้ามีชีวิตอยู่อย่างเป็นสุข

ข้าพเจ้าจากบ้านเมืองมาสู่ป่าแห่งแล้ง

หวนระลึกถึงธรรมของสัตบุรุษ

นั่งพินิจคิดอยู่แต่ผู้เดียวที่โคนไม้ เหมือนคนกำพรว้า

ธัมมัทธชชาดกที่ ๑๐ จบ

พรรณถัมภกวรรคที่ ๗ จบ
รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โสมทัตตชาดก	๒. อัจฉินฐกัตตชาดก
๓. ภรรษาชาดก	๔. ปุณณที่ชาดก
๕. กัจฉปชาดก	๖. มัจฉชาดก
๗. เสคคชาดก	๘. กุฏวาณิชชาดก
๙. ครหิตชาดก	๑๐. ธัมมัทธชชาดก

๘. กาสาววรรค

หมวดว่าด้วยผ้ากาสาวพัสตร์

๑. กาสาวชาดก (๒๒๑)

ว่าด้วยผ้ากาสาวพัสตร์

(พญาช้างโพธิสัตว์ได้ดีเตียนมนุษย์เชื่องใจที่นุ่งห่มผ้า

กาสาวพัสตร์ว่า)

[๑๔๑] ผู้ใดมีกิเลสจุนำฟาดยังไม่หมดไป

ปราศจากทมะและสัจจะ จักนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์

ผู้นั้นไม่สมควรจะนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์เลย

[๑๔๒] ส่วนผู้ใดคลายกิเลสจุนำฟาดได้แล้ว

ตั้งมั่นด้วยดีในศีลทั้งหลาย ประกอบด้วยทมะและสัจจะ

ผู้นั้นแลสมควรจะนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์

กาสาวชาดกที่ ๑ จบ

๒. จุฬันนทียชาดก (๒๒๒)

ว่าด้วยพญาวานรจุฬันนทียะ

(บุรุษชั่วถูกแผ่นดินสุบระลึกถึงโอวาทของอาจารย์ได้ จึง

กล่าวรำพันว่า)

[๑๔๓] ท่านอาจารย์ปาราสริยะได้กล่าวคำใดไว้ว่า

ท่านอย่าได้ทำความชั่วที่ทำแล้วจะทำตนให้เดือดร้อนใน

ภายหลัง

คำนี้เป็นคำของอาจารย์

[๑๔๔] คนทำกรรมใดไว้อย่อมเห็นกรรมนั้นในตน

คนทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี

คนทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว

คนหวานพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น

จุฬันนทียชาดกที่ ๒ จบ

๓. ปุณณกัตตชาดก (๒๒๓)

ว่าด้วยห่อข้าวเปล่า
(อำมาตย์โพธิสัตว์ผู้อนุศาสน์อรรถธรรมแก่พระราชชาติกราบ
ทูลพระเทวีว่า)

[๑๔๕] บุคคลควรนอบน้อมแก่ผู้ที่นอบน้อม
ควรคบผู้ที่คบด้วย ควรทำกิจแก่ผู้ที่ช่วยทำกิจ
ไม่ควรทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์ให้แก่

ผู้ปรารถนาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
และ ไม่ควรคบแม้ผู้ที่ไม่ประสงค์จะคบด้วย

[๑๔๖] ควรละทิ้งผู้ที่ละทิ้ง และไม่ควรทำความเยื่อใย
ไม่ควรคบกับผู้มีจิตใจเหินห่าง
ควรมองหาผู้อื่น(ที่มีความเยื่อใย)
เหมือนนกรู้ว่า ต้นไม้นี้หมดผลแล้วไปยังต้นไม้อื่น
เพราะว่าโลกกว้างใหญ่

ปฏักตตชาดกที่ ๓ จบ

๔. กุมภิลชาดก (๒๒๔)

ว่าด้วยจระเข้สรรเสริญพญาวานร
(พระโพธิสัตว์ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า)

[๑๔๗] พญาวานร ผู้ใดมีธรรม ๔ ประการนี้ คือ
(๑) สัจจะ (๒) ธรรมะ (๓) ธิตี (๔) จาคะ เช่นกับท่าน
ผู้นั้นย่อมครอบงำศัตรูที่ตนพบเห็นได้

[๑๔๘] ส่วนผู้ใดไม่มีคุณธรรมอันเป็นเครื่องให้เจริญ
อย่างยิ่ง

๔ ประการนี้ คือ (๑) สัจจะ (๒) ธรรมะ (๓) ธิตี (๔) จา
คะ

ผู้นั้นย่อมครอบงำศัตรูที่ตนพบเห็นไม่ได้
กุมภิลชาดกที่ ๔ จบ

๕. ขันติวิณณนชาดก (๒๒๕)

ว่าด้วยการพรรณนาขันติ

(อำมาตย์คนหนึ่งไม่อาจอดกลั้นความผิดของตนได้ จึงทูล
ถามพระราชว่า)

[๑๔๙] ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระพุทธเจ้ามีคนที่ขวนขวาย
ในกิจการทุกอย่างอยู่คนหนึ่ง
แต่เขามีความผิดอยู่เรื่องหนึ่ง
พระองค์จะทรงดำริเป็นประการใด
ในความผิดนั้น พระเจ้าข้า

(พระราชดำรัสว่า)
[๑๕๐] เราก็มียคนเช่นนี้อยู่คนหนึ่ง และเขาก็ปรากฏอยู่ที่
นี้

ขึ้นชื่อว่าคนที่พร้อมด้วยองค์คุณทุกอย่างหาได้ยาก
เราจึงขอบใจขันติ
ขันติวิถณนชาดกที่ ๕ จบ
๖. โกสิยชาดก (๒๒๖)
ว่าด้วยผู้รู้กาลควรไม่ควรเหมือนนกเค้า
(บัณฑิตโพธิสัตว์กราบทูลข้อความนี้แก่พระราชดำรัสว่า)

[๑๕๑] ขึ้นชื่อว่า การออกไปจากที่อยู่อาศัยในกาลอัน
สมควรเป็นการดี

ส่วนการออกไปในกาลอันไม่สมควรไม่เป็นการดี
เพราะว่าชนจำนวนมากที่เป็นศัตรูทำคนเพียงคนเดียว
ที่ออกจากที่อยู่อาศัยโดยกาลอันไม่สมควร
แล้วไม่ยังประโยชน์อะไร ๆ ให้เกิดขึ้น ให้ถึงความ

พินาศ

เหมือนหมูนกกาทำลายนกเค้าตัวเดียวให้พินาศ
[๑๕๒] นักปราชญ์รู้ซึ่งถึงวิธีการต่าง ๆ
เข้าใจถึงช่องทางของคนเหล่าอื่น
ทำพวกศัตรูทั้งหมดให้อยู่ในอำนาจแล้ว
พึงอยู่เป็นสุขเหมือนนกเค้าผู้ฉลาด

โกสิยชาดกที่ ๖ จบ
๗. คูถปาณกชาดก (๒๒๗)

ว่าด้วยหนอนทำข้างสู้
(หนอนร้องเรียกข้างว่า)

[๑๕๓] ท่านก็เป็นผู้กล้าหาญมาพบกับเราผู้กล้าหาญ
ผู้สามารถที่จะประหารได้โดยไม่ย่นย่อ
พญาข้าง ท่านจงกลับมาก่อน ท่านกลัวหรือจึงหนีไป
ขอชนชาวแคว้นอังคะและมคธ
จงเห็นความกล้าหาญของเราและท่านเถิด
(ข้างเมื่อจะรุกรบกับหนอนนั้น จึงได้กล่าวว่า)

[๑๕๔] เราจักไม่ใช้เท้า งา และงวงฆ่าเจ้า เราจักใช้คูถ
ฆ่าเจ้า

เจ้าหนอนในคูถเน่าจึงถูกของเน่าฆ่าเถิด
คูถปาณกชาดกที่ ๗ จบ

๘. กามนีตชาดก (๒๒๘)

ว่าด้วยคนที่ถูกความอยากครอบงำ

(พระราชชาตรีสกับท้าวสักกเทวราชโพธิสัตว์ว่า)

[๑๕๕] เราอยากได้พระนครทั้ง ๓ และรัฐทั้ง ๓

คือ (๑) ปัญจาละ (๒) กุรุยะ (๓) เกกกะ

ในระหว่างพระนครเหล่านั้น พ่อพราหมณ์เอ๋ย

เราอยากได้ยิ่งกว่าราชสมบัติที่เราได้แล้วเสียอีก

เจ้าจงเยียวยาฆ่าพเจ้าผู้ถูกความอยากทำลายแล้วเถิด

(ท้าวสักกเทวราชโพธิสัตว์ตรัสกับพระราชชาว่า)

[๑๕๖] จริงอยู่ คนถูกงูเห่ากัด หมอบางคนก็รักษาหาย

คนถูกผีสิง หมอผีที่เก่งบางคนก็ขับออกได้

แต่คนถูกความอยากทำลาย ใคร ๆ ก็เยียวยาไม่ได้

เพราะว่า คนที่ล่องเลยกุศลธรรมแล้วจะเยียวยาได้

อย่างไร

กามนีตชาดกที่ ๘ จบ

๙. ปลายิตชาดก (๒๒๙)

ว่าด้วยการขับไล่ศัตรูแบบสายฟ้าแลบ

(พระเจ้าพรหมทัตโพธิสัตว์ทรงดำริจะยึดเอาเมืองตักกศิลา

จึงตรัสว่า)

[๑๕๗] ตักกศิลาถูกกองทัพข้างอันเกรียงไกร

ถูกกองทัพม้าสินธพอันเกรียงไกร

ถูกกองทัพรถประดจเกลียวคลื่นในมหาสมุทร

อันยังหาฝนคือลูกศรให้ตกลงประดจเมฆฝนอันหนาที่

ถูกกองทัพทหารราบซึ่งถือดาบกวัดแกว่งประหารได้

อย่างแม่นยำ

ล้อมรอบด้าน

[๑๕๘] ท่านทั้งหลายจงรีบรุกเข้าไป จงรีบบุกเข้าไป

จงให้ร้องให้อีกทีก็กก้องพร้อมกับพญาช้างที่

ประเสริฐ

ในวันนี้ ประดจสายอสนิบาดอันแผ่ซ่าน

ออกจากเมฆคำรามก็กก้องอยู่

ปลายิตชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. ทุตติยปลายิตชาดก (๒๓๐)

ว่าด้วยการขับไล่ศัตรูแบบสายฟ้าแลบเรื่องที่ ๒

(พระเจ้าคันธาระได้ตรัสสรรเสริญกองทัพของพระองค์ว่า)

[๑๕๙] ธงสำหรับรถของเรามากมายมีจำนวนมิใช่น้อย
ถึงพลพาหนะก็กำหนดนับไม่ได้
ยากที่ศัตรูใด ๆ จะครอบงำย่ำยีได้
ดุจสมุทรสาครยากที่ฝูงกาจะบินข้ามพ้นได้
อนึ่ง กองทัพของเรานี้ก็ยากที่กองทัพอื่นจะครอบงำ
ย่ำยีได้

 ดุจภูเขาอันลมนไม่สามารถจะพัดให้หวั่นไหวได้
วันนี้ เรานั้นมีกำลังเห็นปานนี้
ยากที่พระราชาเช่นท่านจะครอบงำย่ำยีได้
(พระราชากรุงพาราณสีโพธิสัตว์ทรงชุบขวัญพระเจ้า
คันธาระว่า)

[๑๖๐] ท่านอย่าพูดพรั่นไปถึงความที่ตนเป็นคนพาลไป
เลย

 เพราะว่าพระราชาเช่นท่านไม่สามารถจะยึดเอาราช
สมบัติได้

 เพราะท่านถูกความเร่าร้อน แผลดเผาอยู่เสมอ
ดังนั้น จึงข่มขี่ครอบงำพระราชาเช่นเราไม่ได้
ท่านนั้นประดุจเข้าไปใกล้คชสารตกมันที่เหี่ยวพล่าน
ไปเพียงตัวเดียว

 ซึ่งจักบดขยี้ท่านให้แหลกลานเหมือนเหยียบย่ำฟองอ้อ
ให้เป็นจุณไป

 ทุดิยปลายิตชาดกที่ ๑๐ จบ

 กาสาวรรคที่ ๘ จบ

 รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กาสาชาดก	๒. จุพนันทียชาดก
๓. ปฏักตตชาดก	๔. กุมภิลชาดก
๕. ขันตีวัณณชาดก	๖. โกสิยชาดก
๗. คุณปาณกชาดก	๘. กามนีตชาดก
๙. ปลายิตชาดก	๑๐. ทุดิยปลายิตชาดก

 อุปาหนวรรค

 หมวดว่าด้วยอุปมาด้วยรองเท้า

 ๑. อุปาหนชาดก (๒๓๑)

ว่าด้วยการใช้ศิลปะในทางที่ผิดก่อให้เกิดโทษเหมือน
รองเท้ากัด

(นายควาญช้างโพธิสัตว์กราบทูลพระราชาว่า)

[๑๖๑] รองเท้าที่คนขี่มาเพื่อต้องการความสบายเท้า
กลับนำทุกข์มาให้

รองเท้านั้นถูกความร้อนแผดเผา

ถูกพื้นครูดสี ย่อมกัดเท้าคนผู้นั้นนั่นแหละ จันใด

[๑๖๒] ผู้ใดเกิดในตระกูลต่ำ ไม่ใช่อารยชน

เรียนศิลปวิทยาในสำนักของอาจารย์แล้ว

ผู้นั้นย่อมฆ่าตนเองด้วยศิลปวิทยาที่เรียนมา

ในสำนักของอาจารย์นั้น จันนั้น

บุคคลนั้นบัณฑิตเรียกว่า อนารยชน

เปรียบด้วยรองเท้าที่ทำไม่ดี

อุปาหนชาดกที่ ๑ จบ

๒. วิณญาณชาดก (๒๓๒)

ว่าด้วยชายค่อมนอนขดเหมือนคันพิณ

(เศรษฐีโพธิสัตว์สนทนากับธิดาเศรษฐีว่า)

[๑๖๓] เจ้าคนเดียวเท่านั้นที่คิดอย่างนี้

ชายค่อมผู้โง่เขลาคนนี้ไม่อาจจะเป็นผู้ทำได้

นางผู้เจริญ เจ้าไม่ควรจะร่วมทางกับคนค่อมคนนี้เลย

(ธิดาเศรษฐีฟังคำของพระโพธิสัตว์แล้วว่า)

[๑๖๔] ดิฉันเข้าใจว่าชายค่อมเป็นคนองอาจ จึงได้รัก

ใครเขา

เขานอนขดอยู่อย่างนี้ ดุจคันพิณที่สายขาด

วิณญาณชาดกที่ ๒ จบ

๓. วิกัณณกชาดก (๒๓๓)

ว่าด้วยกามคุณเช่นกับชนิก

(เจ้าหน้าที่จัดอาหารพูดกับจระเข้ว่า)

[๑๖๕] เจ้าจงไปในสถานที่ที่เจ้าปรารถนาเถิด

เจ้าถูกชนิกแทงในที่อันสำคัญ

อนึ่ง เจ้าเปื้อน ๆ อยากร ๆ ในอาหาร

เผ่าติดตามฝูงปลาอยู่ ถูกอาหารเคล้าเสียงกลองขจัด

เสียแล้ว

(พระศาสดาครั้นทรงแสดงชาดกนี้แล้ว จึงตรัสว่า)

[๑๖๖] บุคคลผู้คล้อยตามโลกามีสดอย่างนี้

อนวัตตามอำนาจจิตย่อมเดือดร้อน
บุคคลนั้นย่อมเดือดร้อนท่ามกลางหมู่ญาติมิตรสหาย
เหมือนจระเข้ตัวติดตามฝูงปลาถูกชนักแทง

วิกัลณกชาดกที่ ๓ จบ

๔. อสิตาภชาดก (๒๓๔)

ว่าด้วยพระนางอสิตาภ

(พระนางอสิตาภตรัสกับพรหมทัตตกุมารว่า)

[๑๖๗] พระองค์นั้นแหละได้ทรงกระทำเหตุนี้ในกาลนี้
หม่อมฉันปราศจากความรักใคร่ในพระองค์เสียแล้ว
บัดนี้ ความรักใคร่นี้ฉันไม่อาจจะเชื่อมประสานได้อีก
เหมือนกับงาช้างที่ถูกเลื่อยตัดขาดไม่อาจจะเชื่อมต่อ

ได้ดังเดิม

(ครั้นพระนางเสด็จจากไปแล้ว พรหมทัตตกุมารจึงคร่ำครวญ
ว่า)

[๑๖๘] บุคคลผู้ปรารถนาเกินประมาณเพราะความโลภ
เกินไป

และเพราะความเมาในความโลภเกินไปจึงเสื่อมจาก
ประโยชน์อย่างนี้

เหมือนตัวเราเสื่อมจากพระนางอสิตาภ

อสิตาภชาดกที่ ๔ จบ

๕. วัจจนขชาดก (๒๓๕)

ว่าด้วยวัจจนขดาบส

(เศรษฐีกรุงพาราณสีชวนวัจจนขดาบสโพธิสัตว์บริโภคม
ว่า)

[๑๖๙] พระคุณเจ้าวัจจนขะ เรือนทั้งหลายที่มีเงินทอง
บริบูรณ์

มีโภชนาหารมากมาย เป็นเรือนที่มีความสุข

ซึ่งพระคุณเจ้าไม่ต้องชวนชวาก็ฉัน ดื่ม และนอนได้

เลย

(วัจจนขดาบสโพธิสัตว์ฟังเศรษฐีแล้ว ได้กล่าวว่า)

[๑๗๐] คนไม่พยายามทำงานก็อยู่ครองเรือนไม่ได้

คนไม่พุดมูสาก็อยู่ครองเรือนไม่ได้

คนปล่อยวางอาชญาไม่ลงอาชญาบุคคลอื่นก็อยู่ครอง
เรือนไม่ได้

เมื่อเป็นเช่นนั้น ใครเล่าจะครองเรือน

ที่ทำให้เกิดความยินดีได้แสนยาก ที่บกพร่องได้
วจนขนาดกที่ ๕ จบ

๖. พกชาดก (๒๓๖)

ว่าด้วยนกยางเจ้าเล่ห์

(ฝูงปลาเห็นนกยางจึงกล่าวว่า)

[๑๗๑] นกตัวนี้ดีจริงหนอ มีปีกเหมือนดอกโกมุท

หุบปีกทั้ง ๒ จับเจ้าชบเซาอยู่

(ปลาโพธิสัตว์มองดูนกยางนั้นแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๑๗๒] พวกเจ้าไม่รู้ปกติของมัน เพราะไม่รู้จึงพากัน

สรรเสริญ

นกยางตัวนี้ไม่ได้คุ้มครองพวกเราหรอก

เพราะเหตุนั้น มันจึงไม่ขยับปีก

พกชาดกที่ ๖ จบ

๗. สาเกตชาดก (๒๓๗)

ว่าด้วยทรงปรารภพราหมณ์ชื่อสาเกต

(ภิกษุทั้งหลายทูลถามพระศาสดาว่า)

[๑๗๓] ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เหตุใดหนอ

เมื่อบุคคลบางคนในโลกนี้

พอบอกกันเข้า จิตใจก็เมินเฉย

แต่บางคนพอบอกกันเข้าเท่านั้น จิตก็เสื่อมใส

(พระศาสดาทรงแสดงเหตุแห่งความรักแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า)

[๑๗๔] ความรักนั้นเกิดด้วยสาเหตุ ๒ ประการ คือ

(๑) ด้วยการอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน

(๒) ด้วยการเกื้อกูลกันและกันในปัจจุบัน

เหมือนดอกอุบลเกิดในน้ำ

สาเกตชาดกที่ ๗ จบ

๘. เอกปทชาดก (๒๓๘)

ว่าด้วยเหตุอย่างเดียวกันทำให้บรรลุประโยชน์ได้หลายอย่าง

(กุมารน้อยผู้เป็นบุตรของเศรษฐีโพธิสัตว์ถามบิดาว่า)

[๑๗๕] คุณพ่อครับ

เหตุอย่างเดียวกันทำให้ได้บรรลุประโยชน์หลายอย่างมีอยู่

หรือ

พวกเราจะทำประโยชน์หลายอย่างให้สำเร็จได้ด้วย

เหตุอันใด

ขอคุณพ่อจงบอกเหตุอันนั้นสักอย่างหนึ่งซึ่งรวบรวมเหตุ
ไว้มากมาย

(บิดาบอกแก่กุมารน้อยนั้นว่า)

[๑๗๖] ลูกเอ๋ย เหตุอันเดียวคือความขยัน
ที่ได้บรรลุประโยชน์หลายอย่าง
เพราะความขยันอันประกอบด้วยศีล เข้าถึงขั้นดี
อาจทำให้มิตรสหายมีความสุข
หรืออาจทำให้ศัตรูทั้งหลายได้รับความทุกข์

เอกปทชาดกที่ ๘ จบ

๙. หริตมาตชาดก (๒๓๙)

ว่าด้วยกบเขียว

(งูจะถามกบเขียวโพธิสัตว์ว่า)

[๑๗๗] พ่อกบเขียว ผูกปลารมกัดเราผู้มีพิษ
ซึ่งเข้าไปยังปากกลบ ท่านพอใจหรือ

(กบเขียวโพธิสัตว์ได้กล่าวกับงูว่า)

[๑๗๘] คนกดขี่ข่มเหงผู้อื่นตลอดเวลาที่ตนเป็นใหญ่
เมื่อเขาถูกคนอื่นซึ่งเป็นใหญ่กว่ากดขี่ข่มเหงบ้างก็

ตอบได้

หริตมาตชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. มหาปิงคลชาดก (๒๔๐)

ว่าด้วยพระเจ้าปิงคละ

(พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระโอรสของพระเจ้าปิงคละ

ดรัสถามยามรักษาประตู่ว่า)

[๑๗๙] ชนทั้งมวลถูกพระเจ้าปิงคละเบียดเบียน
เมื่อพระองค์สวรรคตแล้ว ประชาชนพากันยินดี
นายทวารบาล พระเจ้าปิงคละผู้มีพระเนตรไม่ดำ
เป็นที่รักของท่านหรือ ทำไมท่านจึงร้องไห้

(ยามรักษาประตู่กล่าวทูลตอบว่า)

[๑๘๐] พระเจ้าปิงคละผู้มีพระเนตรไม่ดำ
เป็นที่รักของข้าพเจ้าก็หาไม่
แต่ข้าพเจ้ากลัวการเสด็จกลับมาของพระองค์
พระองค์เสด็จไปจากที่นี่แล้ว

จะต้องเบียดเบียนพญามัจจุราช

เขาถูกพระองค์เบียดเบียนแล้ว

พึงนำพระองค์กลับมา ณ ที่นี้อีก

(พระโพธิสัตว์ตรัสปลอบยามรักษาประตูว่า)

[๑๘๑] พระเจ้าปิงคละนั้นถูกถวายพระเพลิง
ด้วยฟืน ๑,๐๐๐ เล่มเกรียน
พระอัฐิก็สร้งด้วยน้ำตั่ง ๑๐๐ หม้อ
สถานที่ถวายพระเพลิงนั้นเลาก็ล่อมไว้แล้ว
ไม่ต้องกลัว เสด็จมาไม่ได้หรรอก

มหาปิงคลชาดกที่ ๑๐ จบ

อุปาหนวรรคที่ ๙ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อุปาหนชาดก	๒. วิชาณชาดก
๓. วิกัณณกชาดก	๔. อสิภูตาชาดก
๕. วัจนขชาดก	๖. พกชาดก
๗. สาเกตชาดก	๘. เอกปทชาดก
๙. หริตมาตชาดก	๑๐. มหาปิงคลชาดก

๑๐. สิงคาลวรรค

หมวดว่าด้วยสุนัขจิ้งจอก

๑. สัพพทาสีชาดก (๒๔๑)

ว่าด้วยสุนัขจิ้งจอกได้เป็นใหญ่กว่าสัตว์มีเขี้ยวงาทั้งปวง
(พระศาสดาทรงแสดงพระธรรมเทศนา ตรัสพระคาถาเหล่านี้

ว่า)

[๑๘๒] สุนัขจิ้งจอกมีนิสัยกระด้าง มีความต้องการบริวาร
บรรลถึงสมบัติอันยิ่งใหญ่
เป็นราชาแห่งสัตว์มีเขี้ยวงาทั้งปวง ฉันท

[๑๘๓] บรรดามนุษย์ทั้งหลาย บุคคลใดมีบริวาร
บุคคลนั้นก็ชื่อว่า เป็นใหญ่ในบริวารเหล่านั้น
เหมือนสุนัขจิ้งจอกเป็นใหญ่กว่าสัตว์มีเขี้ยวงาทั้งหลาย

ฉันทัน

สัพพทาสีชาดกที่ ๑ จบ

๒. สุนขชาดก (๒๔๒)

ว่าด้วยสุนัขฉลาดเอาตัวรอดได้

(พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลมีโภคสมบัติมากได้เดินผ่านดง
ไปทำธุระบางอย่าง เห็นสุนัขถูกล่ามไว้ จึงกล่าวว่า)

[๑๘๔] สุนัขที่ไม่กัดกินเชือกหนังนี้โง่จริง
ธรรมดาบุคคลควรจะเปลื้องตนจากเครื่องผูก

กินแล้วกลับบ้าน
(สุนัขได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)
[๑๘๕] คำที่ท่านกล่าวนั้นยังฝังใจข้าพเจ้า
และข้าพเจ้าตั้งใจว่าจะรองนกว่าคนจะนอนหลับ

สุนัขขาดกที่ ๒ จบ
๓. คุดติลขาดก (๒๔๓)
ว่าด้วยคุดติลโพธิสัตว์

(นักขับร้องโพธิสัตว์กล่าวกับท้าวสักกะว่า)

[๑๘๖] ข้าพระองค์ได้สอนศิษย์ให้เรียนการติดพัน ๗

สาย

มีเสียงอันไพเราะ น่าจับจิตจับใจ
เขากลับมาทำท่ายข้าพระองค์แข่งขันติดพันสู้กันบน

เวที

ท้าวโกสีย์ ขอพระองค์จงเป็นที่พึงของข้าพระองค์เถิด
(ท้าวสักกะสดับคำของพระโพธิสัตว์แล้ว จึงตรัสว่า)

[๑๘๗] เพื่อนเอ๋ย เราจะเป็นที่พึง

เราเป็นคนบูชาอาจารย์

ศิษย์จักชนะท่านไม่ได้ ส่วนท่านจะชนะศิษย์ นะ

อาจารย์

คุดติลขาดกที่ ๓ จบ

๔. วิคติจนขาดก (๒๔๔)

ว่าด้วยการนอบน้อมท่านผู้หมดความต้องการ

(ฤาษีโพธิสัตว์เมื่อปริพาชกหนีไปแล้ว จึงแสดงธรรมแก่
บริษัทซึ่งนั่งประชุมกันอยู่ว่า)

[๑๘๘] ได้ยินมาว่า คนที่ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนเห็นก็ดี

ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่เห็นก็ดี

ข้าพเจ้าเข้าใจว่า

ถึงเขาจะเที่ยวแสวงหาไป

นานแสนนาน

ก็จะได้สิ่งที่ตนปรารถนาเลย

[๑๘๙] คนย่อมไม่พอใจสิ่งที่ตนได้มา

และ ดุหมั่นสิ่งที่ตนปรารถนาได้มาแล้ว

เพราะความปรารถนาซึ่งมีอารมณ์ไม่มีที่สิ้นสุด

ข้าพเจ้าขอกระทำการนอบน้อมท่านผู้ปราศจากความ

ปรารถนา

วิคติจนขาดกที่ ๔ จบ

๕. มุลปริยายชาดก (๒๔๕)
ว่าด้วยทรงปราบภิกษุผู้ทะนงด้วยมูลปริยายสูตร
(อาจารย์ทศปาโมกข์โพธิสัตว์ถามปัญหาเกี่ยวกับพวกศิษย์แล้ว
จึงกล่าวว่า)

[๑๙๐] กาลเวลาย่อมกินเหล่าสัตว์ทั้งปวงพร้อมกับตัว
เอง

 ส่วนผู้ใดกินกาลเวลาได้
 ผู้นั้นชื่อว่าเผาตณหาที่เผาเหล่าสัตว์ได้แล้ว
(พระโพธิสัตว์ติเตียนมาณพเหล่านั้นว่า)

[๑๙๑] ศีรษะของนรชนปรากฏมีเป็นจำนวนมาก
 และมีผมหนาปกคลุมจนถึงคอ
 บรรดาคนเหล่านี้ ใครบ้างเล่าที่มีปัญญา

มุลปริยายชาดกที่ ๕ จบ

๖. พาโลวาทชาดก (๒๔๖)
ว่าด้วยการโอวาทคนพาล
(กุฎุมพีผู้หนึ่งแกล้งถามโพธิสัตว์ จึงกล่าวกับพระโพธิสัตว์
ว่า)

[๑๙๒] บุคคลผู้ไม่สำรวมประหารสัตว์ก็ดี
 เบียดเบียนสัตว์ก็ดี ฆ่าสัตว์ก็ดี แล้วให้ทาน
 สมณะใดบริโภคอาหารเช่นนั้น
 สมณะนั้นย่อมแปดเปื้อนบาปด้วย
(พระโพธิสัตว์ฟังแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๑๙๓] บุคคลผู้ไม่สำรวมถึงจะฆ่าบุตรภรรยาแล้วให้ทาน
ก็ตามที่

 ผู้มีปัญญาบริโภคอาหารนั้นก็ไม่แปดเปื้อนบาปเลย
พาโลวาทชาดกที่ ๖ จบ

๗. ปาทัณขลิลชาดก (๒๔๗)
ว่าด้วยปาทัณขลิลราชกุมาร
(อำมาตย์โพธิสัตว์เข้าใจว่า พระราชกุมารเฉลียวฉลาด จึง
กล่าวว่า)

[๑๙๔] ปาทัณขลิลราชกุมารมีพระปรีชา
 ทรงรู้เรื่องกว่าพวกเราทั้งหมดแน่นอน
 พระองค์ทรงเห็นเหตุอื่นที่ยิ่งกว่านี้เป็นแน่
 เพราะฉะนั้นจึงทรงเม้มพระโอษฐ์

(พระกุมารโง่เขลา กล่าวว่)

[๑๙๕] ปาทัณฺขลิสราขกุมารพระองค์นี้

จะทรงทราบสิ่งที่เป็นธรรมหรือไม่เป็นธรรม

สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ก็หาไม่

พระองค์ไม่ทรงทราบอะไรเลย

นอกจากการเฝ้าพระโอรุ์เท่านั้น

ปาทัณฺขลิสราขกที่ ๗ จบ

๘. กิงสุโกปมชาดก (๒๔๘)

ว่าด้วยคนไม่รู้ธรรมด้วยญาณย่อมสงสัยในธรรม

(พระเจ้าพรหมทัตตรัสกับพระราชโอรสทั้ง ๔ พระองค์ว่า)

[๑๙๖] เจ้าทั้งหมดได้เห็นต้นทองกวาวมาแล้ว

เพราะเหตุไรจึงสงสัยในต้นทองกวาวนั้นเล่า

เพราะพวกเจ้ามิได้สอบถามนายสารถิ

ให้รอบคอบทุกสถานะใช่ไหม

(พระศาสดาทรงแสดงเหตุนี้กับภิกษุทั้งหลายแล้ว จึงตรัสว่า)

[๑๙๗] บุคคลเหล่าใดยังไม่รู้ธรรมทั้งหลายด้วยญาณ

ทั้งปวง

บุคคลเหล่านั้นยังสงสัยในธรรมทั้งหลาย

เหมือนพระราชภาดา ๔ พระองค์สงสัยในต้นทองกวาว

กิงสุโกปมชาดกที่ ๘ จบ

๙. สาลกชาดก (๒๔๙)

ว่าด้วยสาลกวานร

(หมองูคิดจะจับลิง จึงเกลี้ยกล่อมลึงว่า)

[๑๙๘] พ่อสาลกวานร เจ้าเป็นลูกคนเดียวของพ่อ

และเจ้าจักได้เป็นใหญ่ในโกะในตระกูลของพ่อ

ลงมาจากต้นไม้เถิด มาเถิดลูกพ่อ

เราจะพากันกลับบ้านเดี๋ยวนี

(ลิงได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่)

[๑๙๙] ท่านเข้าใจว่าเราเป็นสัตว์ใจดีมิใช่หรือ

ใจนจึงเขียนดีเราด้วยเรียวไฟ

เราพอใจอยู่ในปามะม่วงที่มีผลสุก

ท่านจงกลับไปบ้านตามสบายเถิด

สาลกชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. กปีชาดก (๒๕๐)

ว่าด้วยการเข้าใจผิดว่าลึงเป็นฤาษี

(ดาบสกุมารเห็นสิงปโลมมีความสงสารจึงกล่าวกับดาบส
โพธิสัตว์ผู้เป็นบิดาว่า)

[๒๐๐] ถ้าผู้นี้ยินดีในความสงบและความสำรวม
 ท่านฤกษคือความหนาวเบียดเบียนยืนอยู่
 เชิญท่านฤกษเข้ามายังบรรณศาลานี้
 เพื่อบรรเทาความหนาว ความกระวนกระวายทั้งสิ้นเถิด
(พระโพธิสัตว์ฟังคำของบุตรแล้วจึงลุกขึ้นมองดูก็รู้ว่าเป็นสิง
 จึงกล่าวว่า)

[๒๐๑] ผู้นี้มีไข้ฤกษผู้ยินดีในความสงบและความสำรวม
 หรือ

 แต่เป็นสิงที่ห้อยโหนไปตามกิ่งมะเดื่อ
 มันมักประทุษร้าย มักโกรธ และมีสันดานเลวทราม
 ถ้ามันเข้ามา มันก็จะพึงทำลายบรรณศาลานี้

กปิชาดกที่ ๑๐ จบ

สังคาลวรรคที่ ๑๐ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สัพพทาสีชาดก	๒. สุนขชาดก
๓. คุดติลชาดก	๔. วิคติจฉชาดก
๕. มุลปริยายชาดก	๖. พาโลวาทชาดก
๗. ปาทัณฺฐลชาดก	๘. กิงสุโกปมชาดก
๙. สาลกชาดก	๑๐. กปิชาดก

รวมวรรคที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. ทัพฬวรรค	๒. สันถวรรค
๓. กัลยาณวรรค	๔. อสทิสวรรค
๕. รุทกวรรค	๖. นตังทัพฬวรรค
๗. พีรณถัมภกวรรค	๘. กาสาววรรค
๙. อุปาหนวรรค	๑๐. สังคาลวรรค

ทุกนิบาต จบ

๓. ติกนิบาต

๑. สังกัปปวรรค

หมวดว่าด้วยความดำริ

๑. สังกัปปราคชาดก (๒๕๑)

ว่าด้วยราคะเกิดเพราะความดำริ

(พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาลถูกลูกศรคือ
กิเลสแห่ง จิงกราบทูลพระราชว่า)

- [๑] อาตมาถูกลูกศรคือกิเลสอาบยาพิษคือราคะ
ซึ่งเกิดจากความดำริถึงกาม ลับที่หिनคือวิตก
อันนายช่างศรยังมีได้ขัดถูให้เกลี้ยงเกลา
- [๒] ยังมีได้ตั้งสายธนูให้พันทมวกหูข้างขวาของคันทน
ยังมีทันได้ติดชนปีกนกยูงเป็นต้น
แทงเข้าที่หัวใจทำความเร่าร้อนไปทั่วสรรพางค์กาย
- [๓] อาตมามีได้เห็นบาดแผลที่ถูกแทง
และเลือดที่ไหลออกจากบาดแผลเลย
ตลอดเวลาที่ไม่ได้อบรมจิตด้วยอุบายอันแยบคาย
อาตมาได้้นำทุกข์มาให้แก่ตนเสียเอง

สังกัปปราศขาดกที่ ๑ จบ

๒. ติลมฏฐีชาดก (๒๕๒)

ว่าด้วยการผูกโกรธเพราะเมื่อดังงาเพียงกำมือเดียว

(พรหมทัตตกุมารทรงผูกโกรธอาจารย์ไม่หาย จึงตรัสกับ
อาจารย์ว่า)

[๔] การที่ท่านอาจารย์จับแขนข้าพเจ้าแล้วเขียนข้าพเจ้า
ด้วยไม้เรียว

เพราะงากำมือเดียวนั้นยังฝังใจข้าพเจ้าอยู่จนทุกวันนี้

[๕] ท่านพราหมณ์ ชะรอยท่านจะไม่ไยดีในชีวิตของตนละ
ซี

จึงมาที่นี่ เพราะท่านเคยจับแขนข้าพเจ้าเขียนถึง ๓
ครั้ง

(อาจารย์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวกราบทูลว่า)

[๖] อารยชนบางคนยอมกีดกันคนกระทำความชั่วด้วย
อาชญา

การกระทำนั้นเป็นการสอนหาใช่เป็นเวรไม่

บัณฑิตทั้งหลายรู้เหตุนี้เป็นอย่างนี้

ติลมฏฐีชาดกที่ ๒ จบ

๓. มณิกัณฐชาดก (๒๕๓)

ว่าด้วยการขอแก้วมณี

(พญานาคเมื่อจะห้ามดาบสมิให้ขอ จึงได้กล่าวว่า)

[๗] เพราะแก้วมณีดวงนี้เป็นเหตุทำให้ข้าวน้ำเกิดขึ้น

แก่ข้าพเจ้ามากมาย

ข้าพเจ้าให้แก้วมณีท่านไม่ได้ ท่านเป็นคนขอเกินไป

ข้าพเจ้าจะไม่มาอาศรมของท่านอีกแล้ว

[๘] เมื่อท่านขอแก้วมณีจนทำให้ข้าพเจ้าหวาดกลัว
เหมือนชายหนุ่มถือดาบคมที่ลับด้วยหินทำให้ผู้อื่น
สะดุ้งกลัว
ข้าพเจ้าให้แก้วมณีท่านไม่ได้ ท่านเป็นคนขอเกินไป
ข้าพเจ้าจะไม่มาอาศรมของท่านอีกแล้ว
(ดาบสโพธิสัตว์ผู้พี่ได้กล่าวกับดาบสผู้น้องว่า)
[๙] บุคคลไม่ควรขอสิ่งที่รู้ว่าเป็นที่รักของเขา
อนึ่ง เพราะขอเกินไปย่อมเป็นที่เกลียดชัง
นาคราชอุกถาชีขอแก้วมณี
จึงไม่หวนกลับมาให้ถาชีเห็นอีกเลย๑
มณิกัณฐชาดกที่ ๓ จบ
๔. กุณฑกกุจฉิสินธวชาดก (๒๕๔)
ว่าด้วยม้าสินธพกินรำข้าว
(พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพ่อค้าเมื่อจะทดลองลูกม้าสินธพ
จึงกล่าวว่า)
[๑๐] หย้าอันเป็นเดน ข้าวตัง
และรำข้าวเจ้าเคยกินมาแล้ว
นั่นเป็นอาหารของเจ้า
เพราะเหตุใดบัดนี้เจ้าจึงไม่กิน
(ลูกม้าสินธพได้กล่าวว่า)
[๑๑] มหาพราหมณ์ สถานที่ใดประชาชนไม่รู้จัก
สัตว์เลี้ยงโดยชาติ โดยวินัย๑
สถานที่นั้นมีข้าวตังและรำข้าวอยู่เป็นจำนวนมาก
[๑๒] ส่วนท่านรู้จักข้าพเจ้าดีว่า ม้านี้เป็นม้าชั้นยอดชนิดใด
ข้าพเจ้ารู้อยู่ เพราะอาศัยท่านผู้รู้ จึงไม่กินรำข้าวของท่าน
กุณฑกกุจฉิสินธวชาดกที่ ๔ จบ
๕. สุกชาดก (๒๕๕)
ว่าด้วยลูกนกแขกเต้า
(พระศาสดาครั้งทรงนำเรื่องในอดีตมาแล้ว จึงได้ตรัสว่า)
[๑๓] นกแขกเต้าตัวนั้นรู้ประมาณในการกินอาหารเพียงใด
จะมีอายุยืนและเลี้ยงดูมารดาบิดาได้นานเพียงนั้น
[๑๔] แต่เมื่อกลืนกินอาหารมากเกินไป
มันจึงจมลงแล้วในสมุทรนั้น
เพราะว่ามันไม่รู้จักประมาณ
[๑๕] เพราะฉะนั้น การรู้จักประมาณ

คือการไม่ติดอยู่ในรสอาหารเป็นการดี
บุคคลผู้ไม่รู้จักประมาณจะจมลง
ผู้รู้จักประมาณจะไม่จมลง

สุกชาดกที่ ๕ จบ

๖. ขรุทปานชาดก (๒๕๖)

ว่าด้วยขุดบ่อน้ำเก่า

(พระศาสดาครั้นทรงแสดงพระธรรมเทศนาแล้ว จึงได้ตรัส

ว่า)

[๑๖] พ่อค้าทั้งหลายที่มีความต้องการน้ำ

พากันขุดบ่อน้ำเก่าอยู่ ได้แร่เหล็ก แร่ทองแดง

แร่ดีบุก แร่ตะกั่ว แร่เงิน แร่ทอง แก้วมุกดา

แก้วไพฑูรย์เป็นจำนวนมาก

[๑๗] แต่พ่อค้าเหล่านั้นไม่ยินดีด้วยทรัพย์นั้น

ได้พากันขุดลึกยิ่งขึ้นไปอีก

พญานาคตัวมีพิษร้ายแรงมีเดชกล้าในบ่อน้ำนั้น

ได้ฆ่าพวกเขาด้วยเดชแห่งพิษ

[๑๘] เพราะฉะนั้น บุคคลเมื่อจะขุดอย่าขุดลึกเกินไป

เพราะว่าบ่อน้ำที่ขุดลึกเกินไปไม่เป็นการดี

ทรัพย์ที่พวกพ่อค้าขุดได้มาและชีวิตของพวกพ่อค้า

ถูกพญานาคให้พินาศไปเพราะการขุดลึกเกินไป

ขรุทปานชาดกที่ ๖ จบ

๗. ความฉันทชาดก (๒๕๗)

ว่าด้วยความฉันทพราหมณ์

(อาทาสमुखุมารโพธิสัตว์เห็นกิริยาของพวกลิงแล้ว จึงได้

กล่าวกับอำมาตย์

ความฉันทพราหมณ์ว่า)

[๑๙] สัตว์นี้ไม่ฉลาด(ที่จะกะหรือสร้าง)บ้านเรือน

เป็นสัตว์มีปกติหลุกหลิกหน้าย่น

มักทำลายสิ่งที่เขาทำไว้แล้วสร้างไว้แล้ว

สัตว์ตระกูลนี้มีธรรมชาติอย่างนี้

[๒๐] ขนอย่างนี้มีใช้ขนของผู้มีจิตประกอบด้วยปัญญา

ลิงนี้เป็นสัตว์ที่ไม่น่าไว้วางใจ

พระเจ้าชนสันธะผู้เป็นพระชนกของข้าพเจ้า

ได้ตรัสสอนไว้อย่างนี้ว่า

ธรรมดालิงไม่รู้เหตุที่ควรหรือไม่ควรอะไรเลย

[๒๑] สัตว์เขนนั่นจะเลี้ยงดุมารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย
หรือพี่สาว น้องสาวของตนไม่ได้เลย
พระเจ้าทศรถผู้เป็นพระชนกของข้าพเจ้าได้ตรัสสอนไว้

อย่างนี้

คามณิจันทชาดกที่ ๗ จบ

๘. มันทาตุราชชาดก (๒๕๘)

ว่าด้วยพระเจ้ามันทาตุ

(พระศาสดาครั้งทรงแสดงพระธรรมเทศนาแล้ว จึงได้ตรัส
ว่า)

[๒๒] ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์โคจรรอบภูเขาสิเนรุ
ส่องแสงสว่างไสวไปทั่วทิศมีกำหนดประมาณเท่าไร
สัตว์ทั้งหลายที่อาศัยแผ่นดินอยู่ในที่มีกำหนดประมาณ

เท่านั้น

ล้วนเป็นทาสของพระเจ้ามันทาตุหมดทั้งนั้น

[๒๓] ขึ้นชื่อว่าความอึดในกามทั้งหลายไม่มีแม้ด้วยฝน
กหาปณะ

กามทั้งหลายมีความยินดีน้อยแต่มีทุกข์มาก
บัณฑิตรู้ชัดแล้วอย่างนี้

[๒๔] สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ไม่ยินดีในกามทั้งหลายแม้ที่เป็นทิพย์
แต่ยินดีในความสันต์อันหา

มันทาตุราชชาดกที่ ๘ จบ

๙. ติริฏวัจฉชาดก (๒๕๙)

ว่าด้วยติริฏวัจฉดาบส

(อุปราชเข้าไปเฝ้าพระราชาถวายบังคมแล้ว กราบทูลว่า)

[๒๕] กรรมอะไร ๆ ที่สำเร็จด้วยวิชาของดาบสนี้ไม่มีเลย
อนึ่ง ดาบสนี้เป็นพระญาติ เป็นพระสหายของพระองค์ก็
หาไม่ได้

เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร

ติริฏวัจฉดาบสผู้มีปกติถือไม้ ๓ ท่อนดัดเดียวไป

จึงบริโภคนกไข่นะมิลสเลศเล่า

(พระราชาทรงสรรเสริญคุณของติริฏวัจฉดาบสโพธิสัตว์ว่า)

[๒๖] เมื่อพ่อแพ่ในการรบ

ดกอยู่ในอันตรายแต่ผู้เดียว

ดาบสนั้นได้ทำการอนุเคราะห์ ยื่นมือช่วยเหลือ

พ่อผู้ตกยากอยู่ในป่าใหญ่อันตรายณ

เพราะการช่วยเหลือนั้น

พ่อผู้กำลังเผชิญทุกข์อยู่ก็ขึ้นจากบ่อน้ำได้

[๒๗] พ่อผู้ดำรงอยู่ในมนุษยโลกนี้

กำลังตกอยู่ในวิสัยของพญามัจจุราช มาถึงสถานที่นี้ได้

เพราะการช่วยเหลืออันแสนยากของดาบสนั้น

ลูกเอ๋ย ตีรฎฐ์จงดาสเป็นผู้สมควรแก่ลาภ

พวกเจ้าจงถวายเป็นปัจจัยที่ควรบริโภคนะ

จงบูชาด้วยปัจจัยที่ควรบูชาแก่ท่านเถิด

ตีรฎฐ์จงดาสกที่ ๙ จบ

๑๐. ทุตชาดก (๒๖๐)

ว่าด้วยทุกชีวิตเป็นทุตของทอง

(บุรุษโลเลคนหนึ่งได้เห็นวิธีเสวยพระกระยาหารของพระเจ้า
โกชนสุทธิกโพธิสัตว์ ตกอยู่ในอำนาจของความอยาก จึงกล่าว ๒
คาถาทูลว่า)

[๒๘] สัตว์ทั้งหลายที่ตกอยู่ในอำนาจของตัณหาไปยังสถานที่ไกล

เพื่อจะขอแม่กับคนที่เป็นครูเพื่อประโยชน์แก่ทองใด

ข้าพระองค์เป็นทุตของทองนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็น
จอมทัพ

ขอพระองค์อย่าทรงพิโรธข้าพระองค์เลย

[๒๙] มนุษย์ทั้งหลายตกอยู่ในอำนาจของทองใดทั้งกลางวัน
กลางคืน

ข้าพระองค์เป็นทุตของทองนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เป็น
จอมทัพพร

ขอพระองค์อย่าทรงพิโรธข้าพระองค์เลย

(พระราชาได้สดับคำของบุรุษนั้นแล้ว จึงตรัสว่า)

[๓๐] พ่อพราหมณ์ เราจะให้โคแดงสัก ๑,๐๐๐ ตัว

พร้อมกับโคจำฝูงแก่ท่าน เพราะทุตจะไม่ให้แก่ทุตได้
อย่างไร

แม้เราก็คือเป็นทุตของทองนั้นเหมือนกัน

ทุตชาดกที่ ๑๐ จบ

สังกัปวรรคที่ ๑ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สังกัปปราดชาดก ๒. ติลมณฺฐิชาดก

๓. มณีกัณฐชาดก ๔. กุณฑกกุจฉิสิ้นธวชาดก
๕. สุกชาดก ๖. ชรุทปานชาดก
๗. ความนิจันทชาดก ๘. มันทาตุราชชาดก
๙. ตีรวิจจชาดก ๑๐. ทุตชาดก

๒. ปทุมวรรค

หมวดว่าด้วยดอกบัว

๑. ปทุมชาดก (๒๖๑)

ว่าด้วยลูกชายเศรษฐีขอดอกบัว

(ลูกชายเศรษฐีคนหนึ่งเรียกชายจุมกแหงมาแล้ว กล่าวขอ
ดอกบัวว่า)

[๓๑] ผมและหมวดที่ขาดไปแล้ว ๆ ยังงอกขึ้นอีกฉันใด

ขอจุมกของท่านจงงอกขึ้นฉันนั้น

เราขอดอกบัวท่านแล้ว ขอท่านจงให้แก่เรา

(ลูกชายเศรษฐีคนที่ ๒ กล่าวขอว่า)

[๓๒] พืชที่เก็บไว้ในฤดูใบไม้ร่วง เขาหว่านลงในนาแล้ว
งอกขึ้นฉันใด

ขอจุมกของท่านจงงอกขึ้นฉันนั้น

เราขอดอกบัวท่านแล้ว ขอท่านจงให้แก่เรา

(พระโพธิสัตว์ลูกชายเศรษฐีคนที่ ๓ กล่าวขอว่า)

[๓๓] คนทั้ง ๒ คนนี้เพื่อเจ้าอยู่ด้วยคิดว่า

ผู้นี้จะให้ดอกบัวแก่เราบ้าง พวกเขาจะพูดหรือไม่พูด

ก็ตาม

จุมกของท่านไม่มีทางจะงอกขึ้นได้

เราเพียงแต่ขอท่านเท่านั้น ท่านจงให้ดอกบัวแก่เรานะ

สหาย

ปทุมชาดกที่ ๑ จบ

๒. มุทุปาณิชาดก (๒๖๒)

ว่าด้วยพระราชกุมารถูกหลอกด้วยคนฝ่ามืออ่อนนุ่ม

(พระราชธิดาให้แม่นมเรียนคาถาไปทูลพระราชกุมารว่า)

[๓๔] เมื่อใด มีคนใช้ที่มีฝ่ามืออ่อนนุ่ม

ข้างที่ฝึกไว้ดีแล้ว เวลามืด และฝนตก

เมื่อนั้น พระองค์พึงสมประสงค์แน่นอน

(พระราชโอรสโศกโศกไม่อาจจะรักษาพระราชธิดาไว้ได้ จึงได้
ตรัสว่า)

[๓๕] หญิงเหล่านั้นพูดจาอ่อนหวาน ไม่รู้จักพอ
ให้เต็มได้ยากเหมือนกับแม่น้ำ ย่อมจมลง(ในนรก)
บุคคลรู้ชัดเนื้อความข้อนั้นแล้ว พึงเว้นให้ห่างไกล

[๓๖] หญิงเหล่านั้นคบหาชายใด
ด้วยความพอใจหรือด้วยทรัพย์ก็ตาม
ย่อมตามเผาผลาญชายนั้นทันที
เหมือนไฟเผาผลาญพื้นที่ของตน

มฤปาณิชาดกที่ ๒ จบ

๓. จุฬปโลภนชาดก (๒๖๓)

ว่าด้วยการประเล้าประโลมของหญิงเพียงคนเดียว
(อนิตติกุมารโพธิสัตว์ดำริจะช่วยเหลือดาบสผู้เสื่อมจากฌาน
จึงได้ตรัสว่า)

[๓๗] ตัวท่านเองเดินมาได้บนผิวน้ำที่ไม่แตกแยกด้วยฤทธิ์
ครั้นถึงความคลุกคลีกับหญิง จึงจมลงในห้วงน้ำใหญ่

[๓๘] ธรรมดาหญิงทั้งหลายมีความหม่นเวียนเปลี่ยนอยู่เสมอ
มีมายามาก ทำพรหมจรรย์ให้กำเริบ

ย่อมจมลง(ในนรก)

บุคคลรู้ชัดเนื้อความข้อนั้นแล้ว พึงเว้นให้ห่างไกล

[๓๙] หญิงเหล่านั้นคบหาชายใด

ด้วยความพอใจหรือด้วยทรัพย์ก็ตาม

ย่อมตามเผาผลาญชายนั้นทันที

เหมือนไฟเผาผลาญพื้นที่ของตน

จุฬปโลภนชาดกที่ ๓ จบ

๔. มหาปนาทชาดก (๒๖๔)

ว่าด้วยปราสาทของพระเจ้ามहाปนาทะ

(พระศาสดาทรงแสดงพระธรรมเทศนา จึงได้ตรัสพระคาถา
เหล่านี้ว่า)

[๔๐] พระราชาทรงพระนามว่าปนาทะ ทรงมีปราสาททองคำ
กว้าง ๑๖ ขั้วลูกธนูตก สูง ๑,๐๐๐ ขั้วลูกธนู

[๔๑] ปราสาทสูง ๑,๐๐๐ ขั้วลูกธนู มีพื้น ๑๐๐ ชั้น

ประดับประดาด้วยธงแก้วมณีสีเขียว มีนักรฟ้อนอยู่

๖,๐๐๐ คน

โดยแบ่งออกเป็น ๗ พวก ฟ้อนรำอยู่ในปราสาทนั้น

[๔๒] ภัททขี เธอพูดถึงปราสาทตามที่มีแล้วในกาลนั้น

ในกาลนั้นตถาคตเป็นท้าวสักกเทวราช

เป็นผู้ชวนขวยช่วยเหลือการงานของเธอ
มหาปนาทชาดกที่ ๔ จบ
๕. ขุรีปชาดก (๒๖๕)
ว่าด้วยคนกล้าไม่กลัวลูกศรที่คม
(บุตรพ่อค้าถามพระโพธิสัตว์ผู้เป็นหัวหน้าทำหน้าที่อารักขา
ว่า)

[๔๓] เมื่อมรณภัยนั้นปรากฏเฉพาะหน้า
เพราะเห็นพวกโจรยิงลูกธนูอันแหลมคมด้วยความ
ว่องไว
และถือดาบที่ทาน้ำมันอันคมกริบ
เพราะเหตุไรหนอ ท่านจึงไม่สะดุ้งกลัว
(พระโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าว ๒ คาถาว่า)
[๔๔] เมื่อมรณภัยนั้นปรากฏเฉพาะหน้า
เพราะเห็นพวกโจรยิงลูกธนูแหลมคมด้วยความว่องไว
และถือดาบที่ทาน้ำมันอันคมกริบ
ข้าพเจ้ากลับยินดีและพอใจมากที่สุด
[๔๕] ข้าพเจ้านั้นมีความยินดีจึงย้ายที่ศัตรูได้
ข้าพเจ้าได้สละชีวิตไว้อย่างง่ายดาย เพราะเมื่อยังอาลัยใน
ชีวิต

บุคคลกล้าหาญจะกระทำกิจของผู้กล้าหาญในกาลใด
ๆ ไม่ได้เลย

ขุรีปชาดกที่ ๕ จบ
๖. วาตคคสินธวชาดก (๒๖๖)
ว่าด้วยม้าสินธพชื่อวาตคคะ
(ลูกลาได้เข้าไปหาแม่ลาแล้วถามว่า)
[๔๖] แม่เป็นโรคผอมเหลืองไม่ไยดีอาหารเพราะมาตัวใด
ม้านั้นคือตัวนี้มาภักดีแล้ว
บัดนี้ เพราะเหตุไร แม่จึงให้ม้านั้นหนีไปเสียเล่า
(แม่ลาได้ฟังคำของลูก จึงกล่าวว่า)
[๔๗] ก็ถ้าความเขยชิดเกิดมีแต่แรกพบ
ชื่อเสียงของสตรีจะเสียหาย
เพราะเหตุนั้น ลูกเอ๋ย แม่จึงทำให้ม้านั้นหนีไป
(พระศาสดาได้ตรัสพระคาถาว่า)
[๔๘] หญิงใดไม่ปรารถนาขายมียศศักดิ์

เกิดในตระกูลสูงที่เขาชักนำมาแล้ว จะเสียใจไป
นานแสนนาน

เหมือนภักทลีแม่ลาเสียใจเพราะคิดถึงม้าสินธพที่ชื่อว่า
ดัคคะ

ว่าดัคคะสินธพชาดกที่ ๖ จบ
๗. สุวัณณกั๊กกฏกชาดก (๒๖๗)
ว่าด้วยนางข้างพังอ่อนวอนปุทอง
(ข้างโพธิสัตว์ให้ข้างพังทราบว่าตนถูกปุหนีบเพื่อจะไม่ให้
นางหนีไป จึงกล่าวว่า)

[๔๙] เราถูกปุทองซึ่งมีตาโปนออกมา
มีกระดูกเป็นหนังอาศัยอยู่ในน้ำ ไม่มีขน หนีบแล้ว
ร้องขอความกรุณาอยู่
เจ้าอย่าทิ้งเราผู้เป็นสามีคู่ชีวิตไปเลย

(ข้างพังหันกลับไปปลอบโยนพระโพธิสัตว์ว่า)

[๕๐] ข้าแต่ลูกเจ้า ดิฉันจะไม่ทิ้งท่าน
ผู้เป็นข้างมีอายุ ๖๐ ปี เสื่อมกำลัง
ท่านเป็นสามีสุดที่รักของดิฉัน
ยิ่งกว่าแผ่นดินอันมีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต

(ข้างพังอ่อนวอนปุทองว่า)

[๕๑] ท่านเป็นสัตว์น้ำที่ประเสริฐกว่าปูทั้งหลายในสมุทร
ในแม่น้ำคงคา และในแม่น้ำยมุนา
ขอท่านจงปล่อยสามีของข้าพเจ้าผู้ร้องให้อยู่เถิด

สุวัณณกั๊กกฏกชาดกที่ ๗ จบ

๘. อารามทุสกชาดก (๒๖๘)

ว่าด้วยลิงทำลายสวน

(พระโพธิสัตว์เห็นกิริยาของลิง จึงกล่าวว่า)

[๕๒] ลิงตัวที่ได้รับสมมติว่าประเสริฐที่สุด
กว่าลิงทั้งปวงที่มีชาติเสมอกัน ยังมีปัญญาเพียง

แค่นี้

ส่วนลิงนอกจากนี้จะมีปัญญาเช่นไร

(พวกลิงได้ฟังคำของพระโพธิสัตว์แล้ว จึงกล่าวว่า)

[๕๓] ท่านผู้ประเสริฐ ท่านยังมิรู้จึงได้ติเตียนอย่างนี้
พวกเราไม่เห็นรากแล้วจะรู้ได้อย่างไร ว่า

ต้นไม้ยังรากลงลึกแค่ไหน

(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๕๔] เราไม่ติเตียนพวกเจ้าที่เป็นลิงป่าหรอก
แต่ผู้ที่ควรถูกตำหนิคือพระเจ้าวิสสเสนะ
ที่พวกเจ้าปลุกต้นไม้ให้

อารามทุสกะชาดกที่ ๘ จบ

๙. สุธาตาชาดก (๒๖๙)

ว่าด้วยทรงปรารภนางสุชาดา

(พระโพธิสัตว์เป็นโอรสของพระเจ้าพรหมทัตได้ตรัสกับพระ
มารดาว่า)

[๕๕] ธรรมดาสัตว์ทั้งหลายที่สมบุรณ์ด้วยวรรณะ
มีเสียงอันไพเราะ น่ารักน่าชม แต่พูดจาหยาบกระด้าง
ย่อมไม่เป็นที่รักของใคร ๆ ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

[๕๖] พระองค์ทรงทอดพระเนตรแล้วมิใช่หรือ
นกคเหว่าสีดำตัวนี้มีสีไม่สวย ลายพร้อยไปทั้งตัว
แต่เป็นที่รักของสัตว์ทั้งหลายจำนวนมาก
เพราะร้องด้วยเสียงอันไพเราะ

[๕๗] เพราะฉะนั้นบุคคลควรพูดคำอันสละสลวย
คิดก่อนพูด พูดพอประมาณไม่ฟุ้งซ่าน
ถ้อยคำของผู้ที่แสดงเป็นอรรถเป็นธรรม
เป็นถ้อยคำอันไพเราะ เป็นถ้อยคำที่เป็นภาสิต

สุชาตาชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. อุลูกชาดก (๒๗๐)

ว่าด้วยนกเค้า

(กาตัวหนึ่งไม่พอใจการตั้งนกเค้าให้เป็นราชา จึงกล่าวกับนก
ทั้งหลายว่า)

[๕๘] ได้ข่าวว่า พวกญาติทั้งหมดจะแต่งตั้งนกเค้าให้เป็น
ใหญ่

ถ้าพวกญาติอนุญาต ข้าพเจ้าจะขอพูดสักคำหนึ่ง
(นกทั้งหลายอนุญาตว่า)

[๕๙] เอาเถิดเพื่อน พวกเราทั้งหมดอนุญาต
แต่เจ้าจงพูดแต่ถ้อยคำที่เป็นอรรถเป็นธรรมเท่านั้น
เพราะว่าพวกนกหนุ่ม ๆ ที่มีปัญญา
และทรงไว้ซึ่งญาณอันรุ่งเรืองยังมีอยู่

(กาได้รับอนุญาตแล้ว จึงกล่าวว่)

[๖๐] ขอความเจริญรุ่งเรืองจงมีแก่ท่านทั้งหลาย

การที่แต่งตั้งนกเค้าให้เป็นใหญ่นั้น ข้าพเจ้ายังไม่
ชอบใจ

ท่านจงมองดูหนานกเค้าที่ยังไม่โกรธดูซิ
ถ้านกเค้าโกรธจะทำหน้าอย่างไร
อุลุกขาดกที่ ๑๐ จบ
ปทุมวรรคที่ ๒ จบ

รวมขาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปทุมขาดก	๒. มุทุปาณิขาดก
๓. จุฬปโลภนขาดก	๔. มหาปนาทขาดก
๕. ขรุปปขาดก	๖. วัตต์คสินธวขาดก
๗. สุวัณณกัฏกขาดก	๘. อารามทุสกขาดก
๙. สุขดาตาขาดก	๑๐. อุลุกขาดก

๓. อุทปानวรรค

หมวดว่าด้วยบ่อน้ำ

๑. อุทปานทุสกขาดก (๒๗๑)

ว่าด้วยสุนัขจิ้งจอกทำลายบ่อน้ำ

(ฤๅษีโพธิสัตว์กล่าวกับสุนัขจิ้งจอกว่า)

[๖๑] นี่เพื่อน ทำไมเจ้าจึงได้ถ่यरดบ่อน้ำดื่มที่ขุดได้ยาก

ของพวกฤๅษีชีไพรผู้บำเพ็ญตบะอยู่ตลอดกาลนานเล่า

(สุนัขจิ้งจอกได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๖๒] พวกเราดื่มน้ำที่ใดแล้วยอมถ่ยลงที่นั่น

นั่นเป็นธรรมชาติของพวกสุนัขจิ้งจอก

และเป็นธรรมชาติของพวกเรามาตั้งแต่ครั้งบิดาและปู่

ท่านไม่ควรจะกล่าวโทษธรรมนั้น

(ต่อแต่นั้นพระโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า)

[๖๓] ธรรมชาติของพวกเจ้ายังเป็นเช่นนี้

ก็สภาพที่มีใช้ธรรมของพวกเจ้าจะเป็นเช่นไร

ขอพวกเราอย่าได้เห็นธรรม

หรือสภาพที่มีใช้ธรรมของพวกเจ้าในกาลไหน ๆ เลย

อุทปานทุสกขาดกที่ ๑ จบ

๒. พยัคฆขาดก (๒๗๒)

ว่าด้วยรุกขเทวดาอ่อนวอนราชสีห์และเสือ

(รุกขเทวดาโพธิสัตว์ได้กล่าวกับรุกขเทวดานอกนี้ว่า)

[๖๔] เพราะการคบหามิตรใด ความปลอดภัยจะหมดไป

บัณฑิตควรรักษาลาภยศและชีวิตของตน
ที่มีมิตรนั้นเคยครอบครองมาก่อนเอาไว้ประดุจบุคคล

รักษาดวงตา

[๖๕] เพราะการคบหากับมิตรใด ความปลอดภัยเพิ่มพูนมาก
ขึ้น

บัณฑิตควรทำการช่วยเหลือในกิจทุกอย่างของมิตรนั้น
ให้เหมือนกับทำให้กับตนเอง

(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๖๖] มาเถิดราชสีห์และเสือ พวกเจ้าจงกลับไปยังป่าใหญ่
ขอมนุษย์อย่าโค่นป่าที่ปราศจากราชสีห์และเสือ
ขอพวกราชสีห์และเสือก็น่าปราศจากป่าเลย

พยัคฆชาดกที่ ๒ จบ

๓. กัจจปชาดก (๒๗๓)

ว่าด้วยฤาษีขอร้องเต่า

(พระโพธิสัตว์บวชเป็นฤาษีเมื่อจะล้อเล่นกับลิงทุศีล จึงกล่าว
ว่า)

[๖๗] ใครหนอเดินมาเหมือนคนถือภัตตาหารมาเต็มถาด
เหมือนพราหมณ์ได้ลาภเต็มมือ
เจ้าไปเที่ยวภิกขาจารที่ไหนหนอ เข้าไปหาผู้มีศรัทธา

คนใดมา

(ลิงทุศีลได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๖๘] ข้าพเจ้าเป็นลิงโง่เขลาจับต้องสิ่งที่ไม่ควรจับต้อง
ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน ขอท่านจงช่วยปล่อย

ข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าหลุดพ้นแล้วจะไปยังภูเข

(พระโพธิสัตว์เจรจากับเต่าว่า)

[๖๙] ธรรมดาเต่าเป็นต้นตระกูลกัสสปโคตร
ลิงเป็นต้นตระกูลโกณฑัญญโคตร
กัสสปะ ท่านจงปล่อยโกณฑัญญะเสียเถิด
ท่านได้เคยร่วมเมถุนด้วยกันมาแล้ว

กัจจปชาดกที่ ๓ จบ

๔. โลลชาดก (๒๗๔)

ว่าด้วยโทษของความโลเล

(นกพิราบโพธิสัตว์เห็นกาน้ำทอดถอนใจอยู่ เมื่อจะล้อเล่น
จึงกล่าวว่า)

[๗๐] นกยางอะไรนี้มีหงอน เป็นโจร มีเมฆเป็นปัด
แม่นกยาง เจ้าจงลงมาข้างล่างนี้เถิด

กาสหายของเราเป็นสัตว์ร้าย
(กาได้ฟังดังนั้น จึงตอบว่า)

[๗๑] เรามีไข่นกยางมีหงอนหรือ
เราเป็นกาโลเล ไม่เชื่อฟังคำของท่าน
ท่านจงมาดูเถิด เรากลายเป็นกามีขนเกรียนไปแล้ว
(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๗๒] เพื่อนเอ๋ย เจ้าจักประสพความชั่วร้ายเช่นนี้อีก
เพราะปกติของเจ้าเป็นเช่นนั้น
อาหารของมนุษย์เป็นของที่นกไม่ควรกิน

โลลชาดกที่ ๔ จบ

๕. รุจิรชาดก (๒๗๕)

ว่าด้วยเรื่องนกกาที่น่ารัก

(พระโพธิสัตว์กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า)

[๗๓] นกยางตัวนี้ช่างน่ารักเสียนี้กระไร
มาอาศัยอยู่ในรังกา

นั่นเป็นรังของกาชั่วร้ายสหายของเรา
(กากกล่าวว่า)

[๗๔] ท่านรู้จักเราดีมิใช่หรือ พิราบเพื่อนรัก
ผู้มีข้าวฟ่างและลูกเดือยเป็นอาหาร
เราไม่เชื่อฟังคำของท่าน ท่านจงมาดูเถิด
เรากลายเป็นกาขนเกรียนไปแล้ว

(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๗๕] เพื่อนเอ๋ย เจ้าจักประสพความชั่วร้ายเช่นนี้อีก
เพราะปกติของเจ้าเป็นเช่นนั้น
อาหารของมนุษย์เป็นของที่นกไม่ควรกิน

รุจิรชาดกที่ ๕ จบ

๖. กุรุธัมมชาดก (๒๗๖)

ว่าด้วยธรรมของชาวกุรุ

(พราหมณ์ทั้งหลายสรรเสริญคุณของพระอุปราชโพธิสัตว์ว่า)

[๗๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่กว่าเหล่าชน

ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ทราบศรัทธาและศีลของ

พระองค์แล้ว

จะขอรับพระราชทานแลกเปลี่ยนทองคำกับพญาช้าง
อัญชนวรรณ

นำไปไว้ในแคว้นกาลิงคะ พระเจ้าข้า
(พระอุปราชาโพธิสัตว์ตอบว่า)
[๗๗] สัตว์ทั้งหมดนั้นที่พึงเลี้ยงด้วยข้าวก็ดี
ไม่พึงเลี้ยงด้วยข้าวก็ดี ในมนุษยโลกนี้ ตัวใดจะจงไป

หา

เราไม่ควรปฏิเสธ นี่เป็นคำของบุรพาจารย์
[๗๘] พราหมณ์ทั้งหลาย เราจะให้พญาช้างนี้ที่สมควรแก่พระ
ราชา

เหมาะที่พระราชาทรงใช้สอย มียศ ประดับตกแต่ง
อย่างสวยงาม

ปกคลุมกระพองด้วยข่ายทองคำแก่พวกท่านพร้อมทั้ง
นายควาญ

พวกท่านจงไปตามปรารถนาเถิด
กฤตัมมชาดกที่ ๖ จบ
๗. โรมชาดก (๒๗๗)
ว่าด้วยดาบสลงนกพิราบโรมะ
(ดาบสโงกคิดจะลงจับนกพิราบกิน จึงได้กล่าว ๒ คาถาว่า)
[๗๙] โรมกะ เราอยู่ในถ้ำศีลามา ๕๐ กว่าปี
เมื่อก่อนนกทั้งหลายไม่หวาดระแวง
ไวใจจึงบินมาเกาะที่มือเรา
[๘๐] วิกังคะ คราวนี้ทำไม
นกเหล่านั้นจึงพยายามหนีไปอยู่ชอกเขาแห่งอื่น
นกทั้งหลายไม่นับถือเราเหมือนเมื่อก่อนกระมัง
หรือจากไปเสียนาน จึงจำเราไม่ได้
หรือนกพวกนี้มีไข่นกพวกนั้น

(นกพิราบโพธิสัตว์ได้ยินดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๘๑] พวกเราจำท่านได้ดี ไม่ลืมหรอก
ท่านก็คือดาบสรูปนั้นแหละ พวกเราก็ไม่ไข่นกพวกอื่น
แต่จิตของท่านประทุษร้ายในสัตว์เหล่านี้
ท่านอาชืวิก เพราะเหตุนั้น พวกเราจึงกลัวท่าน

โรมชาดกที่ ๗ จบ

๘. มหิสชาดก (๒๗๘)

ว่าด้วยลิงกับกระบือ

(รูกขเทวดาได้กล่าวกับกระบือโพธิสัตว์ว่า)

[๘๒] เพราะมุ่งหมายประโยชน์อะไรต่อสิ่งผู้มีจิตกลับกลอก
มีปกติประทุษร้ายมิตร ท่านจึงอดกลั้นทุกข์นี้ไว้

เหมือนคนอดกลั้นต่อเจ้านาย

ผู้ให้สิ่งที่ต้องการได้ทุกอย่าง

[๘๓] ท่านจงขวิดมัน จงเหยียบมัน

ถ้าไม่ปรามมันไว้บ้าง

พวกสัตว์โง่ก็จะพึงเบียดเบียนหนักยิ่งขึ้น

(กระบือโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๘๔] ก็เมื่อเจ้าลิงตัวนี้เข้าใจว่ากระบือตัวอื่นเหมือนข้าพเจ้า

จักกระทำอนาจารอย่างนี้

กระบือเหล่านั้นก็จักฆ่ามันเสียในที่นั้น

ข้าพเจ้าจักพ้นจากปาณาติบาต

มหิสชาดกที่ ๘ จบ

๙. สดปัตตชาดก (๒๗๙)

ว่าด้วยมาณพเข้าใจผิดนกกระเรียน

(พระศาสดาทรงนำอดีตนิทานมาแสดงแล้ว ได้ตรัสพระคาถา
เหล่านี้ว่า)

[๘๕] นางสนับขี้จิ้งจอกซึ่งเที่ยวไปในป่าปรารธนาดี

ประกาศให้รู้ในหนทาง

มาณพเข้าใจว่าเป็นผู้ไม่ปรารธนาดี

แต่เข้าใจนกกระเรียนผู้ไม่ปรารธนาดีว่า

เป็นผู้ปรารธนาดี ฉันท

[๘๖] บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน

เมื่อผู้หวังดีกล่าวสอน ก็ไม่รับคำสอน

[๘๗] อนึ่ง ชนเหล่าใดสรรเสริญบุคคลนั้น

หรือยกย่องบุคคลนั้น เพราะความกลัว

เขาย่อมเข้าใจบุคคลนั้นว่าเป็นมิตร

เหมือนมาณพเข้าใจนกกระเรียน

สดปัตตชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. ปุณฺณทสฺสชาดก (๒๘๐)

ว่าด้วยลิงผู้ชอบทำลายพวงดอกไม้

(พราหมณ์โพธิสัตว์เรียกลิงจำฝูงมาว่ากล่าว)

[๘๘] พญาเนื้อ ท่านเห็นจะเป็นผู้ฉลาดในการทำห่อใบไม้
เป็นแนแท้

เพราะฉะนั้นจึงได้รื้อมันเสีย
คงจะกระทำพวงอื่นให้ดีกว่าเป็นแน่
(สิงได้ฟังดังนั้น จึงได้กล่าวว่า)
[๘๙] มารดาบิดาของข้าพเจ้าเป็นผู้ฉลาดในการทำพวงใบไม้
ก็หาไม่

พวกเราได้แต่รื้อสิ่งของที่เขาทำไว้แล้ว ๆ เท่านั้น
ตระกูลของพวกเรานี้มีธรรมอย่างนี้
(พราหมณ์โพธิสัตว์กล่าวว่า)
[๙๐] ธรรมของพวกเจ้ายังเป็นเช่นนี้
ก็สภาพที่มีใช้ธรรมของพวกเจ้าจะเป็นเช่นไร
ขอพวกเราอย่าได้เห็นธรรม
หรือสภาพที่มีใช้ธรรมของพวกเจ้าในกาลไหน ๆ เลย
ปฏิกุสภชาติกที่ ๑๐ จบ
อุทปานวรรคที่ ๓ จบ

รวมชาติกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อุทปานกุสภชาติก ๒. พยัคฆชาติก
๓. กัจฉปชาติก ๔. โกลลชาติก
๕. รุจิรชาติก ๖. กุรุธัมมชาติก
๗. โรมชาติก ๘. มหิสีชาติก
๙. สตปิตตชาติก ๑๐. ปฏิกุสภชาติก

๔. อัพภันตรวรรค

หมวดว่าด้วยผลไม้ทิพย์ชื่ออัพภันตระ

๑. อัพภันตรชาติก (๒๘๑)

ว่าด้วยผลไม้ทิพย์ชื่ออัพภันตระ

(ท้าวสักกะทรงเจรจากับพระมเหสีของพระราชาว่า)

[๙๑] ผลของต้นมะม่วงที่ชื่ออัพภันตระ เป็นผลไม้ทิพย์
หญิงแพ่ทองบริโภคนแล้ว จะประสูติโอรสเป็น

พระเจ้าจักรพรรดิ

[๙๒] พระนางผู้เจริญ แม้พระนางก็จะได้เป็นพระมเหสี
ทั้งจะได้เป็นที่โปรดปรานของพระสวามี
พระราชาจักทรงนำผลมะม่วงชื่ออัพภันตระนี้
มาพระราชทานแก่พระนาง

(นกแขกเต้าสุวโปตกะได้กล่าวกับพวกนกกาฬสวา)

[๙๓] บุคคลผู้กล้าหาญยอมเสียสละชีวิตร่างกาย
พยายามทำประโยชน์แก่ผู้ที่เลี้ยงดูตนมา
ยอมประสพฐานะอันใด ข้าพเจ้าก็จะประสพฐานะอันนั้น

เช่นกัน

อัพกันตรชาดกที่ ๑ จบ

๒. เสวยชาดก (๒๘๒)

ว่าด้วยคบคนดีผู้คบก็เป็นคนดี

(พระราชาโพธิสัตว์สนทนากับเหล่าอำมาตย์ว่า)

[๙๔] ผู้ใดคบหาบุคคลผู้ประเสริฐ

ผู้นั้นย่อมมีส่วนอันประเสริฐ เป็นผู้ประเสริฐ

เรากระทำไมตรีกับพระราชาโจรองค์เดียวแล้ว

ได้ปลดปล่อยพวกท่านตั้ง ๑๐๐ คนให้พ้นการถูก

ประหารชีวิต

[๙๕] เพราะฉะนั้น บุคคลเพียงผู้เดียว

กระทำไมตรีกับชาวโลกทั้งปวง

ละโลกนี้ไปแล้วพึงไปสู่สวรรค์

พวกท่านผู้เป็นชาวกาสิจงฟังคำของเรานี้เถิด

(พระศาสดาตรัสพระคาถาว่า)

[๙๖] พระเจ้ากัณโฐสมหาราชผู้ทรงปกครองกรุงพาราณสี

ครั้นทรงมีพระดำรัสแล้ว ทรงสละธนูและลูกศร

ทรงสำรวจออกผนวชแล้ว

เสวยชาดกที่ ๒ จบ

๓. วัฑฒกีสูกรชาดก (๒๘๓)

ว่าด้วยสุกรชื่อวัฑฒกีสือ

(ขภูลโกงเห็นเสือโคร่งกลับมาตัวเปล่า จึงกล่าวกับเสือโคร่ง

ว่า)

[๙๗] เจ้าเสือโคร่ง ในวันก่อนเจ้าเที่ยวล่าเหยื่อเหล่าสุกรที่นี่

แต่บัดนี้ เจ้าชบเซามาแต่ผู้เดียว

วันนี้ เจ้าไม่มีแรงหรือ เสือโคร่ง

(เสือโคร่งได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่)

[๙๘] ได้ยินว่า ในวันก่อนสุกรเหล่านี้เห็นข้าพเจ้าแล้วเกิด

ความกลัว

แยกย้ายกันวิ่งหนีไปหาที่ซุกซ่อนตัวละทิศละทาง

แต่วันนี้สุกรเหล่านั้นมาอยู่รวมกันในชัยภูมิที่ข้าพเจ้าจะ

ล่าได้ยาก

(เทวดาที่สิงสถิตอยู่ในโพรสนทน์นั้นได้กล่าวว่า)

[๙๙] ข้าพเจ้าขอนอบน้อมผ่องสุกรที่มาประชุมพร้อมกัน

ข้าพเจ้าเห็นด้วยตัวเองซึ่งมิตรภาพอันไม่เคยปรากฏมา

ก่อน

จึงกล่าวสรรเสริญผ่องสุกรที่มีเชื้อเป็นกำลังจึงชนะเสีย

โครงได้

และพันมรณภัยได้ด้วยสามัคคี

วิฑูรย์สุกรชาดกที่ ๓ จบ

๔. สิริชาดก (๒๘๔)

ว่าด้วยสมบัติเกิดขึ้นแก่ผู้มีบุญ

(พระศาสดาทรงนำอดีตนิทานมาแสดงแล้ว ได้ตรัสพระคาถา
เหล่านี้ว่า)

[๑๐๐] ผู้ไม่มีบุญจะมีศิลปะหรือไม่มีศิลปะก็ตามที่

ขวนขวายรวบรวมทรัพย์ใดไว้เป็นจำนวนมาก

ทรัพย์นั้นผู้มีบุญย่อมได้ใช้สอย

[๑๐๑] สมบัติจำนวนมากล่วงเลยคนเหล่านี้ไปเสีย

ย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้กระทำบุญไว้ในที่ทั้งปวงเท่านั้น

แม้รัตนะทั้งหลายก็เกิดขึ้นในที่มิใช่บ่อเกิดแห่งรัตนะ

(พระศาสดาเมื่อจะทรงแสดงรัตนะเหล่านั้น จึงตรัสว่า)

[๑๐๒] ไก่ แก้วมณี ไม้เท้า และหญิงชื้อบุญญลักขณา

เทวี

เกิดขึ้นแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐีผู้ไม่ทำบาปทำแต่บุญไว้

แล้ว

สิริชาดกที่ ๔ จบ

๕. มณีสุกรชาดก (๒๘๕)

ว่าด้วยสุกรพยายามทำลายแก้วมณี

(สุกรทั้งหลายไม่เห็นอุบายจึงเข้าไปหาดาบสโพธิสัตว์ไว้

แล้ว จึงกล่าวว่า)

[๑๐๓] พวกข้าพเจ้าประมาณ ๓๐ ตัว

ได้อาศัยอยู่ในถ้ำแก้วมณีถึง ๗ ปี

ได้ปรึกษากันว่า พวกเราจะทำลายประกายของแก้วมณี

[๑๐๔] แก้วมณีกลับส่องไสยขึ้น

ตลอดเวลาที่พวกข้าพเจ้าเสียดสีมันอยู่

บัดนี้ พวกข้าพเจ้าขอถามถึงกิจนี้

ท่านเข้าใจกิจนี้อย่างไรในเรื่องนี้

(ดาบสโพธิสัตว์บอกแก่สุกรเหล่านั้นว่า)

[๑๐๕] แก้วไพฑูรย์นี้บริสุทธิ์ถึงามแฝงใส

ไม่มีใครสามารถจะทำลายรัศมีของแก้วไพฑูรย์นั้นให้
เสียหายได้

สุกรทั้งหลาย พวกท่านจงพากันหนีไปเถิด

มณิสุกรชาดกที่ ๕ จบ

๖. สาธุกชาดก (๒๘๖)

ว่าด้วยสุกรสาธุกะถูกเลี้ยงไว้ฆ่า

(โคมหาโลहितโพธิสัตว์ได้กล่าวกับโคจุฬโลहितผู้น้องว่า)

[๑๐๖] เจ้าอย่าปรารถนาเป็นเช่นสุกรสาธุกะเลย

เพราะสุกรสาธุกะนี้กินอาหารที่ทำให้เดือดร้อน

เจ้าอย่าทะเยอทะยานไปนัก จงกินต้นข้าวสาลีเถิด

นั่นเป็นเหตุแห่งความเป็นผู้มีอายุยืน

[๑๐๗] อีกไม่นานนัก ข้าราชสำนักพร้อมกับบริวารนั้นจะ
เป็นแขกมาที่นี่

ตอนนั้นเจ้าจะเห็นสุกรสาธุกะถูกตีด้วยสากนอนตายอยู่

(พระศาสดาตรัสพระคาถานี้ว่า)

[๑๐๘] ครั้นเห็นสุกรสาธุกะถูกฆ่าด้วยสากนอนตายถูก

ฆ่าแหละอยู่

โคแก่ทั้ง ๒ ได้คิดว่า ต้นข้าวสาลีของพวกเราเท่านั้น
ประเสริฐที่สุด

สาธุกชาดกที่ ๖ จบ

๗. ลากครหชาดก (๒๘๗)

ว่าด้วยวิธีการหลอกลวงเพื่อแสวงหาลาภ

(อาจารย์ทศปาโมกข์โพธิสัตว์ได้ตรัสกับมาณพผู้เป็นศิษย์
ว่า)

[๑๐๙] ไม่บ้าก็ทำเป็นเหมือนคนบ้า

ไม่ใช่คนส่อเสียดก็ทำเป็นเหมือนคนส่อเสียด

ไม่ใช่คนฟุ้งซ่านก็ทำเป็นเหมือนคนฟุ้งซ่าน

ไม่ตื่นขาก็ทำเป็นเหมือนตื่นกลัว

ยอมได้ลาภในบุคคลที่ลุ่มหลงมกมาย

นี่เป็นคำสอนสำหรับเธอ

(ลูกศิษย์ได้ฟังคำของอาจารย์แล้ว จึงติเตียนลากว่า)

[๑๑๐] พราหมณ์ นาคีเตียนการได้ยศ

และการได้ทรัพย์สำหรับเลี้ยงชีวิต

ซึ่งเป็นเหตุให้ประสบความพินาศ

หรือประพฤติไม่เป็นธรรม

[๑๑๑] ถึงแม้เราจะเป็นนักบวชถือบาตรเลี้ยงชีพ
การเลี้ยงชีพเช่นนั้นแหละยังดีกว่าการแสวงหาโดยไม่

ชอบธรรม

ลาภครหชาดกที่ ๗ จบ

๘. มัจจุททานชาดก (๒๘๘)

ว่าด้วยบุญที่ให้ทานแก่ปลา

(กุฎุมพีโพธิสัตว์ตรวจดูห่อทรัพย์แล้วจำตราของตนได้ จึง
กล่าวว่า)

[๑๑๒] ปลาทั้งหลายมีราคาเกินกว่า ๑,๐๐๐ กหาปณะ

กับ ๗ มาสก ไม่มีคนที่จะเชื่อเรื่องนี้

แต่สำหรับข้าพเจ้ามีเงินอยู่ ๗ มาสก

ก็ซื้อปลาพวงนั้นได้

(เทวดาประจำแม่น้ำปรากฏกายอยู่ในอากาศ กล่าวว่า)

[๑๑๓] ท่านได้ให้อาหารแก่ฝูงปลาแล้วอุทิศส่วนกุศลให้
แก่ข้าพเจ้า

เมื่อระลึกถึงส่วนกุศลนั้นและความอ่อนน้อมที่ท่านได้
กระทำแล้ว

จึงรักษาทรัพย์ของท่านไว้

(เทวดาบอกการโกงที่น้องชายกระทำแก่พระโพธิสัตว์ว่า)

[๑๑๔] ผู้ใดทำกรรมชั่ว

ล่อลวงเอาทรัพย์สมบัติของพี่น้องชายของพ่อแม่

ผู้นั้นจัดว่าเป็นผู้มีจิตชั่วร้าย

ย่อมไม่มีความเจริญ

แม้เทวดาก็ไม่นับถือเขา

มัจจุททานชาดกที่ ๘ จบ

๙. นานาฉันทชาดก (๒๘๙)

ว่าด้วยความต้องการที่ต่างกัน

(พราหมณ์กล่าวกับพระโพธิสัตว์ว่า)

[๑๑๕] ข้าแต่มหाराชเจ้า ข้าพระองค์ทั้งหลายอยู่ใน
เรือนหลังเดียวกัน

แต่มีความต้องการต่างกัน คือ ข้าพระองค์ต้องการบ้าน
สวย

ส่วนนางพราหมณีต้องการแม่โคนม ๑๐๐ ตัว

[๑๑๖] บุตรของข้าพระองค์ต้องการรถเทียมม้า
อาชาไนย

หญิงสะใภ้ต้องการต่างหูแก้วมณี
ส่วนนางปณณิกาทาสีผู้ต่ำต้อยต้องการครก
กระดัง และสาก พระเจ้าข้า
(พระโพธิสัตว์ตรัสว่า)

[๑๑๗] ท่านทั้งหลายจงให้บ้านส่วยแก่พราหมณ์
แม่โคนม ๑๐๐ ตัวแก่นางพราหมณ์
รถเทียมม้าอาชาไนยแก่นุตรของพราหมณ์
ต่างหูแก้วมณีแก่หญิงสะใภ้
และครก กระดัง สากแก่นางปณณิกาทาสีผู้ต่ำต้อย

นานาฉันทชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. สीलวีมังสกชาดก (๒๙๐)

ว่าด้วยการพิจารณาอันสงฆ์ของศีล

(พราหมณ์ได้กราบทูลพระราชาถึงการกระทำของตนเพราะ
ต้องการจะทดลองศีลว่า)

[๑๑๘] ได้ยินว่า ศีลเป็นสิ่งที่ดีงาม

ศีลเป็นสิ่งที่ยอดเยี่ยมในโลก

ดูเถิด นาคที่พิษร้ายแรงยังไม่เบียดเบียนใคร ๆ

เพราะสำนึกอยู่ว่าตนมีศีล

[๑๑๙] เราจักสมาทานศีลที่บัณฑิตรับรองว่า

เป็นสิ่งที่ปลอดภัยในโลก

ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้มีศีลได้รับการขนานนามว่า

เป็นผู้ประพฤติดุชฎีปฏิบัติของพระอริยะ

[๑๒๐] ผู้มีศีลเป็นที่รักของหมู่ญาติ

และรุ่งเรืองในหมู่มิตร

หลังจากตายแล้วจะไปสู่สุคติ

สीलวีมังสกชาดกที่ ๑๐ จบ

อัปภันตรวรรคที่ ๔ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อัปภันตรชาดก ๒. เสยยชาดก

๓. วัฑฒกีสุกรชาดก ๔. สิริชาดก

๕. มณีสุกรชาดก ๖. สาธุชาดก

๗. ลาภครหชาดก ๘. มัจจุททานชาดก

๙. นานาฉันทชาดก ๑๐. สิลวิมังสกาชาดก

๕. กุมภวรรค

หมวดว่าด้วยหม้อสมบัติ

๑. ภัทรมภูเกทกชาดก (๒๙๑)

ว่าด้วยคนเขลายอมเดือดร้อนเพราะทำลายหม้อสมบัติ

(พระศาสดาทรงแสดงพระธรรมเทศนาประมวลชาดก ตรัส
พระคาถาว่า)

[๑๒๑] นักเลงได้หม้อที่สามารถจะบันดาลสิ่งที่ปรารถนา
ได้ทุกอย่าง

 เขาย่อมประสบความสุข ตลอดเวลาที่ยังรักษา
หม้อนั้นไว้ได้

[๑๒๒] เมื่อใด เขาเมาสุรา คะนอง

ทำลายหม้อเสียเพราะความเมา

 เมื่อนั้น เขาจะเป็นคนเปลือยนั่งห่มผ้าเก่า

กลายเป็นคนโง่เงาเดือดร้อนในภายหลัง

[๑๒๓] ผู้ใดโง่เขลา ประมาท ได้ทรัพย์แล้วใช้สอยไป
ทำนองนี้

 ผู้นั้นยอมเดือดร้อนในภายหลัง

 เหมือนนักเลงทำลายหม้อขุมทรัพย์

ภัทรมภูเกทกชาดกที่ ๑ จบ

๒. สุปัตตชาดก (๒๙๒)

ว่าด้วยเมียพญากาสุปัตตตะแพ่ทอง

(การกราบทูลพระราชไปถึงเหตุที่ตนกระทำความชั่วว่า)

[๑๒๔] ข้าแต่มหाराช พญากาชื่อสุปัตตตะ

 มีบริวาร ๘๐,๐๐๐ ตัวแวดล้อม อาศัยอยู่ที่กรุงพาราณสี

[๑๒๕] เมียพญากานั้นชื่อนางสุปัสสะแพ่ทอง

 ต้องการจะกินพระกระยาหารของพระราชอันมีค่ามาก
ที่พวกพ่อครัวปรุงแล้วในห้องเครื่อง

[๑๒๖] ข้าพระองค์เป็นทูตของกาเหล่านั้น

 ถูกพญากาส่งมา จึงได้มา ณ ที่นี้

 ข้าพระองค์จะกระทำความจงรักภักดีต่อเจ้านาย

 จึงได้ฉีกจมูกคนเชิญเครื่องเสวยให้เป็นแผล

สุปัตตชาดกที่ ๒ จบ

๓. กายนิพพินทชาดก (๒๙๓)

ว่าด้วยความเบื่อหน่ายร่างกาย

(ฤๅษีโพธิสัตว์เมื่อจะเปล่งอุทาน จึงกล่าวว่า)
[๑๒๗] เมื่อเราถูกโรคภัยอย่างใดอย่างหนึ่งเบียดเบียน

อยู่

ได้รับทุกข์อย่างแรงกล้า
ร่างกายนี้จักชুবชืดโดยฉับพลัน
เหมือนดอกไม้ตกอยู่ที่ทรายกลางแดด
[๑๒๘] ร่างกายอันไม่น่าพอใจกลับเป็นสิ่งที่น่าพอใจ
ไม่สะอาดกลับเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่สะอาด

เต็มไปด้วยซากศพนานาชนิด
ปรากฏเป็นสิ่งที่น่าพอใจแก่ผู้ไม่เห็นความจริง

[๑๒๙] นาคีเตียนนักร่างกายอันเปื่อยเน่า
กระสับกระส่าย

น่าเกลียด ไม่สะอาด มีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา
ที่หมู่มสัตว์พากันมัวเมาหมกมุ่นอยู่
แล้วทำทางที่จะเข้าถึงสคติให้เสื่อม
กายนิพพิณฑชาดกที่ ๓ จบ

๔. ชัมพูชาทกชาดก (๒๙๔)

ว่าด้วยสุนัขจิ้งจอกอยากกินลูกหว่า

(สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งต้องการจะลองกากินลูกหว่าสร้าง
สรรเสริญกว่า)

[๑๓๐] ใครนั้นมีเสียงหยดย้อยยอดเยี่ยม
กว่าสัตว์ที่มีเสียงไพเราะทั้งหลาย จับอยู่ที่กิ่งต้นหว่า
เจรจาด้วยสำเนียงอันน่าพอใจ คล้ายลูกนกยูง
(กาสรสรรเสริญตอบสุนัขจิ้งจอกว่า)

[๑๓๑] กุลบุตรรู้จักสรรเสริญกุลบุตรด้วยกัน

นี้ท่านผู้มีผิวพรรณเช่นกับลูกเสือโคร่ง

เชิญท่านบริโภคนกเกิดเพื่อน

เราจะให้ลูกหว่าสูกแก่ท่าน

(เทวดาโพธิสัตว์เห็นกากับสุนัขจิ้งจอกกล่าวถ้อยกันตามที่
ไม่เป็นจริง จึงกล่าวว่า)

[๑๓๒] เราเห็นมานานแล้ว

คนที่มาประชุมกันพูดเท็จ สรรเสริญกันเอง

คือ กากินอาหารที่เขาคายแล้วและสุนัขจิ้งจอกกิน

ซากศพ

ชัมพูชาทกชาดกที่ ๔ จบ

๕. อันตชาดก (๒๙๕)

ว่าด้วยที่สุด ๓ อย่าง

(กาต้วหนึ่งต้องการจะลวงสุนัขจึงจอกกินเนื้อ จึงกล่าวว่า)

[๑๓๓] พญาเนื้อ ลำตัวของท่านเหมือนพญาโคอุสภะ

การเยื้องกรายของท่านดุจพญาราชสีห์

ข้าพเจ้าขออนอบน้อมท่าน ข้าพเจ้าจะได้อะไรบ้างเล่า

(สุนัขจึงจอกได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๑๓๔] กุลบุตรรู้จักสรรเสริญกุลบุตรด้วยกัน

นี่พอกาผู้มีสร้อยคองามเหมือนนกยูง

เชิญท่านลงจากต้นละหุ่งเถิด

(รูกษเทวดาโพธิสัตว์เห็นกิริยาของกากับสุนัขจึงจอก จึง
กล่าวว่า)

[๑๓๕] บรรดาพฤกษชาติทั้งหลาย สุนัขจึงจอกเป็นสัตว์
ที่เลวที่สุด

บรรดาปักษีทั้งหลาย กาเป็นสัตว์ที่เลวที่สุด

และบรรดารุกษชาติทั้งหลาย ต้นละหุ่งเป็นต้นไม้

ที่เลวที่สุด

ที่สุด ๓ อย่าง มาประจวบกันเข้าแล้ว

อันตชาดกที่ ๕ จบ

๖. สมุททชาดก (๒๙๖)

ว่าด้วยสมุทร

(เทวดาโพธิสัตว์ประจำสมุทรเห็นกิริยาของกา จึงกล่าวว่า)

[๑๓๖] นี่ใครหนอ เทียบบินเวียนวนอยู่รอบทะเลน้ำเค็ม

คอยห้ามหมู่ปลาและหมู่มังกรอยู่

จึงเดือดร้อนอยู่ในเกลียวคลื่น

(กาน้ำได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๑๓๗] ข้าพเจ้าเป็นนกชื่อนันทปายี

ปรากฏไปทั่วทุกทิศว่า เป็นผู้ไม่รู้จักอ้ม

ต้องการจะดื่มสมุทรสาคร อันเป็นเจ้าแห่งแม่น้ำลำธาร

(เทวดาประจำสมุทรได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๑๓๘] หวังน้ำใหญ่นี้มันจะลดลงหรือเต็มอยู่ก็ตามที่

ที่สุดของน้ำแห่งห้วงน้ำใหญ่นั้นที่บุคคลดื่มแล้ว

ใคร ๆ ก็รู้ไม่ได้

ได้ยินว่า สาครอันใคร ๆ ไม่อาจดื่มให้หมดสิ้นไปได้

สมุททชาดกที่ ๖ จบ

๗. กามวิลาปชาดก (๒๙๗)

ว่าด้วยผู้เพ้อถึงกาม

(บุรุษผู้ที่ถูกเสียบอยู่บนปลายหลาวเห็นกาบินมาทางอากาศ
เรียกกามาเพื่อจะส่งข่าวถึงภรรยาสุดที่รัก จึงกล่าวว่า)

[๑๓๙] นกผู้มีปีกเป็นยานพาหนะบินได้สูง

 ขอท่านช่วยบอกภรรยาของข้าพเจ้า

 ผู้มีขาอ่อนประดุจล้าต้นกล้วยให้ทราบด้วย

 เมื่อนางไม่รู้จักรอคอยข้าพเจ้าเป็นเวลานาน

[๑๔๐] นางเองเป็นคนโหดร้าย ยังไม่รู้ว่าหลาวนี้เขาปักไว้

 เพื่อเสียบประจานข้าพเจ้า ก็จะไม่โกรธ

 ความโกรธของนางย่อมทำให้ข้าพเจ้าเดือดร้อน

 แต่หลาวในที่นี้ไม่ทำให้ข้าพเจ้าเดือดร้อนเลย

[๑๔๑] หอก เกราะ และแหวนวงเล็ก ๆ ที่ทำด้วยทอง
เนื้อห้ำ

 อนึ่ง ผ้าแคว้นกาสิอันมีเนื้อละเอียด

 ข้าพเจ้าได้เก็บไว้ที่ห้วนอน

 ขอนางผู้มีความต้องการด้วยทรัพย์

 จงยินดีด้วยทรัพย์ที่มีประมาณเท่านั้นเถิด

กามวิลาปชาดกที่ ๗ จบ

๘. อุทุมพรชาดก (๒๙๘)

ว่าด้วยลิงหลอกลิงด้วยผลมะเดื่อ

(ลิงใหญ่หน้าดำตัวหนึ่งคิดจะลวงลิงเล็กเพื่อยึดที่อยู่ จึง
กล่าวกับลิงเล็กว่า)

[๑๔๒] ต้นมะเดื่อ ต้นไทร และต้นมะขวิดเหล่านี้มีผลสุก

 เจ้าจงออกมากินเถิด

 จะยอมตายเพราะความหิวทำไม

(ลิงเล็ก ๆ เชื่อแล้วไป แต่ไม่ได้อะไร จึงกลับมาพบลิงใหญ่
แล้วคิดจะลวงลิงใหญ่นั้นบ้าง จึงกล่าวว่า)

[๑๔๓] ผู้ใดอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่

 ผู้นั้นย่อมเป็นผู้มีหน้าสำราญ

 เหมือนข้าพเจ้าได้กินผลไม้สุกจนอิ่มหน้าสำราญในวัน
นี้

(ลิงใหญ่ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๑๔๔] ลิงลวงลิงป่าเพราะเหตุใด

เหตุนั้นลิงหนุ่มก็ไม่ควรเชื่อ ถึงลิงแก่เฒ่าก็ไม่ควรเชื่อ
อุทุมพรชาดกที่ ๘ จบ

๙. โกมาริยปุตตชาดก (๒๙๙)

ว่าด้วยลิงอ้างโกมาริยบุตรเป็นอาจารย์

(ดาบสเหล่านั้นเมื่อจะถามลิง ได้กล่าวว่า)

[๑๔๕] เมื่อก่อน เจ้าได้โลดเต้นเล่นคะนอง

 ในสำนักของพวกเราผู้มีปกติเล่นคะนอง

 ลิงเอ๋ย เจ้ามาทำกิจของลิงในอาศรมของพวกเราอีก

 พวกเราไม่พอใจปกติของเจ้านั้นเลย

(ลิงได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๑๔๖] เพราะฉนอันบริสุทธิอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าได้สดับ
มาแล้ว

 จากสำนักอาจารย์ชื่อโกมาริยบุตรผู้เป็นพหูสูตร

 บัดนี้ ท่านอย่าได้สำคัญข้าพเจ้าเหมือนเมื่อก่อนเลย

 ผู้มีอายุ ข้าพเจ้าบำเพ็ญฉนอยู่

(ดาบสเหล่านั้นกล่าวว่า)

[๑๔๗] แม้ถ้าบุคคลจะฟังหวานพีชลงบนแผ่นหิน

 และฝนจะฟังตกลงมาก็ตามที

 พีชนั้นจะฟังออกขึ้นมาหาได้ไม่

 เจ้าลิงเอ๋ย จริงอยู่ ฉนอันบริสุทธิอย่างยิ่ง

 ถึงเจ้าจะได้สดับมาแล้ว

 เจ้าก็ยังอยู่ห่างไกลภูมิฉนนั่นอยู่ดี

โกมาริยปุตตชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. วกชาดก (๓๐๐)

ว่าด้วยหมาใน

(พระศาสดาตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า)

[๑๔๘] หมาในมีเนื้อและเลือดเป็นอาหาร

 มีชีวิตอยู่ได้เพราะฆ่าสัตว์อื่น

 สมาทานวัตรแล้วเข้าจำอุโบสถ

[๑๔๙] ท้าวสักกะทรงทราบถึงข้อปฏิบัติของหมาในนั้น
แล้ว

 ทรงจำแลงเพศเป็นแพะเข้าไปหา

 หมาในนั้นต้องการจะดื่มเลือดจึงตบะแตก

 โผล่เข้าไปหาแพะนั้น

 ทำลายตบะที่ตนได้สมาทานแล้ว

[๑๕๐] บุคคลบางคนในโลกนี้ก็เหมือนกัน
สมาทานข้อปฏิบัติอย่างเพลา ทำตนกลับกลอก
เหมือนหมาในกลับกลอกเพราะแพะเป็นเหตุ

วกชาดกที่ ๑๐ จบ

กัมภวรรคที่ ๕ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ภัทรฆฎเกทกชาดก	๒. สุปัตตชาดก
๓. กายนิพพิณฑชาดก	๔. ขัมพูชาทกชาดก
๕. อันตชาดก	๖. สมุททชาดก
๗. กามวิลาปชาดก	๘. อุทุมพรชาดก
๙. โกมารียปุตตชาดก	๑๐. วกชาดก

รวมวรรคที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. สังkepปวรรค	๒. ปทุมวรรค
๓. อุทปานวรรค	๔. อัพภันดรวรรค
๕. กัมภวรรค	

ติกนิบาต จบ

๔. จตุกกนิบาต

๑. กาลิงควรรค

หมวดว่าด้วยพระเจ้ากาลิงคะ

๑. จุฬกาลิงคชาดก (๓๐๑)

ว่าด้วยพระเจ้าจุฬกาลิงคะ

(นันทิเสนอำมาตย์เรียกคนรักษาประตูพระนคร ให้เขาเปิด
ประตูรับพระราชธิดา ของพระเจ้าอัสสกะว่า)

[๑] ท่านทั้งหลายจงเปิดประตูถวายพระราชธิดาเหล่านี้

ขอพระราชธิดาเหล่านี้จงเสด็จเข้าพระนคร

ซึ่งข้าพเจ้าผู้มีนามว่านันทิเสนผู้เป็นดุษณี

ได้รับการสั่งสอนมาดี ผู้เป็นอำมาตย์ของพระเจ้าอรุณ

ได้จัดการรักษาไว้ดีแล้ว

(พระเจ้ากาลิงคะทรงกลัวต่อมรณภัย จึงดำดาบสว่า)

[๒] ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ท่านได้กล่าวว่า

ชัยชนะจะมีแก่พระเจ้ากาลิงคะ

ผู้สามารถย่ำยีบุคคลที่ใครย่ำยีไม่ได้

ส่วนความปราชัย ความหายนะจะมีแก่พระเจ้าอัสสกะ

คนชื่อย่อมนไม่พุดเท็จ

(ดาบสทูลถามท้าวสักกะว่า)

[๓] ข้าแต่ท้าวสักกะ พวกเทวดายังกล่าวเท็จอยู่อีกหรือ
บรรดาค่าเหล่านั้น คำสัตย์เป็นทรัพย์อย่างยิ่ง
ข้าแต่ท้าวมีชวานเทวราชผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน
พระองค์ทรงอาศัยเหตุอะไรจึงตรัสคำเท็จ

(ท้าวสักกะทรงสดับดังนั้น จึงตรัสว่า)

[๔] พราหมณ์ ท่านเคยฟังมาแล้วมิใช่หรือ เขากล่าวกันว่า
เทวดาทั้งหลายกีดกันความบากบั่นของคนไว้ไม่ได้
การฝึกตนก็ดี ความตั้งใจไว้อย่างมั่นคงก็ดี
ความมีใจไม่แตกแยกก็ดี ความไม่ท้อถอยก็ดี
การรุกรในเวลาที่เหมาะสมก็ดี ความเพียรอันมั่นคงก็ดี
ความบากบั่นของคนก็ดี ได้มีแก่พระเจ้าอัสสกะ
เพราะเหตุนั้นแหละ ชัยชนะจึงได้มีแก่พระเจ้าอัสสกะ

จุฬาลงคชาตกที่ ๑ จบ

๒. มหาอัสสาโรหชาตก (๓๐๒)

ว่าด้วยพระเจ้ามหาอัสสาโรหะ

(พระราชาโพธิสัตว์แสดงธรรมแก่พระโอรสว่า)

[๕] ผู้ใดเมื่อให้ทานในบุคคลที่ไม่ควรจะให้
ไม่ให้ในบุคคลที่ควรจะให้
ผู้นั้นแม้ประสบทุกข์ในคราวมีอันตราย
ก็หาเพื่อนช่วยเหลือไม่ได้

[๖] ผู้ใดเมื่อไม่ให้ทานในบุคคลที่ไม่ควรจะให้
ให้ทานในบุคคลที่ควรจะให้
ผู้นั้นแม้ประสบทุกข์ในคราวมีอันตราย
ก็ได้เพื่อนที่จะช่วยเหลือ

[๗] การแสดงคุณวิเศษแห่งการเกี้ยวข้องผูกพันกันฉันมิตร
ในชนทั้งหลายผู้ไม่เป็นพระอริยะ โอ้อวด ย่อมจะไร้ผล
ส่วนการแสดงคุณวิเศษแห่งการเกี้ยวข้องเป็นต้นนั้นแม้

เล็กน้อย

ซึ่งบุคคลกระทำแล้วในชนทั้งหลาย ผู้เป็นพระอริยะ
ชื่อตรงและคงที่ ย่อมมีผลมาก

[๘] ผู้ใดได้ทำคุณงามความดีไว่ก่อน
ผู้นั้นชื่อว่าได้ทำสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งในโลก
ภายหลังเขาจะทำหรือไม่ทำก็ตามที่
ชื่อว่าเป็นผู้ควรแก่การบูชาอย่างยิ่ง

มหาอัสสาโรหชาดกที่ ๒ จบ

๓. เอกราชชาดก (๓๐๓)

ว่าด้วยพระเจ้าเอกราช

(พระเจ้าทุพกิเสนทรงขอโทษพระเจ้าเอกราชแล้ว ตรัสว่า)

[๙] ข้าแต่พระเจ้าเอกราช เมื่อก่อนพระองค์เสวยกามคุณ
ที่สมบูรณ์ยอดเยี่ยม มาบัดนี้พระองค์ถูกโยนลงในหลุม

อันขรุขระ

ก็ยังไม่ทรงละพระฉวีวรรณและพระกำลังอันมีอยู่แต่

ก่อน

(พระเจ้าเอกราชผู้เป็นพระโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงตรัสว่า)

[๑๐] พระเจ้าทุพกิเสน เมื่อก่อนหม่อมฉันมีขันติ

และตบะสมปรารถนามาแล้ว

หม่อมฉันได้ขันติและตบะนั้นแล้ว

จะพึงละฉวีวรรณและกำลังอันมีอยู่แต่ก่อนทำไมเล่า

[๑๑] พระองค์ผู้เรืองยศ ปราภพพระปรีชาญาณ

ทรงทนทานเป็นพิเศษ ทราบว่า กรณียกิจทุกอย่าง

หม่อมฉันได้ทำสำเร็จเรียบร้อยแล้ว

ทั้งยังได้ยศที่สูงส่งที่ไม่เคยได้มาก่อน

เพราะเหตุไรจะพึงละฉวีวรรณและกำลังอันมีอยู่แต่ก่อนเสีย

เล่า

[๑๒] พระองค์ผู้จอมชน หม่อมฉันบรรเทาความสุข

ด้วยความทุกข์ และข่มความทุกข์ด้วยความสุข

สัตบุรุษเช่นหม่อมฉันวางตนเป็นกลางในความสุขและ

ความทุกข์

เพราะมีความเยือกเย็นในภาวะทั้ง ๒ นั้น

เอกราชชาดกที่ ๓ จบ

๔. ทัททระชาดก (๓๐๔)

ว่าด้วยนาคทัททระ

(นาคจุฬาทัททระอดทนความดูหมิ่นไม่ได้ จึงพูดกับนาคผู้เป็น
พี่ชายว่า)

[๑๓] เจ้าพี่ทัททระ วาจาอันหยาบคายในมนุษย์โลกเหล่านี้

ทำให้หม่อมฉันเดือดร้อน

พวกเด็กชาวบ้านไม่มีพิษนี้ ด่าหม่อมฉันผู้มีพิษร้ายว่า

พวกสัตว์กินกบกินเขียด พวกสัตว์น้ำ

(นาคมหาทัททระโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

- [๑๔] บุคคลผู้ถูกขับไล่จากบ้านเมืองของตนไปอยู่ถิ่นอื่น
พึงสร้างฉางใหญ่ไว้เก็บค่าพูดที่หายบคาย
- [๑๕] สถานที่ใด ประชาชนไม่รู้จักสัตว์โดยชาติ หรือโดยวินัย
สถานที่นั้น เขาเมื่ออยู่ในกลุ่มชนที่ไม่มีใครรู้จักเลย ไม่
ควรมีมานะ
- [๑๖] ผู้มีปัญญาแม้จะเปรียบด้วยไฟฟ้า เมื่ออยู่ยังต่างถิ่น
ก็ควรอดทนถ้อยคำคุกคามแม้ของผู้เป็นทาส
ทัตพรชาดกที่ ๔ จบ
๕. สीलวีมังสชาดก (๓๐๕)
ว่าด้วยการทดลองศีล
(พราหมณ์โพธิสัตว์กล่าวกับอาจารย์ว่า)
- [๑๗] ขึ้นชื่อว่าสถานที่ลับสำหรับกระทำความชั่วไม่มีอยู่ใน
โลก
- ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่าก็ยังมีคนเห็น
คนพาลสำคัญอยู่ว่า กรรมชั่วนั้นเราได้ทำในสถานที่ลับ
- [๑๘] ข้าพเจ้าไม่พบสถานที่ลับ แม้สถานที่ว่างก็ไม่มี
ในสถานที่ใด ข้าพเจ้ายังไม่รู้ว่าว่าง
แม้สถานที่นั้น ก็ไม่ว่างจากข้าพเจ้า
(พระศาสดาได้ตรัส ๒ พระคาถานี้ว่า)
- [๑๙] ทุชัจจมาณพ สุชัจจมาณพ นันทมาณพ
สุขวัจจมาณพ วัชณมาณพ และอัทฐวสีลมาณพนั้น
มีความต้องการหญิงสาว จึงพากันละธรรมเสีย
- [๒๐] ส่วนพราหมณ์ผู้ถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง มีปัญญา
มีความก้าวหน้าในสังฆธรรม ตามรักษาธรรมอยู่
ละทิ้งอิตถीलากเพราะเหตุอะไรเล่า
- สीलวีมังสชาดกที่ ๕ จบ
๖. สุชาดาชาดก (๓๐๖)
ว่าด้วยพระนางสุชาดา
(พระนางสุชาดาเทวีทูลถามพระราชาว่า)
- [๒๑] ฝ่าพระบาท ผลไม้สีแดงเกลี้ยงเกลาเหล่านี้
ที่เก็บไว้ในถาดทองคำ มีชื่อว่าผลอะไร
หม่อมฉันทูลถามแล้ว
- ขอพระองค์จงตรัสบอกหม่อมฉัน
(พระราชาทรงกริ้ว จึงตรัสว่า)
- [๒๒] พระเทวี เมื่อก่อนเธอเป็นคนหัวโหล่น

นุ่งผ้าเก่าเหน็บชายพก
เที่ยวเลือกเก็บผลไม้เหล่าใด
นี้เป็นผลไม้ประจำตระกูลของเธอ
[๒๓] หญิงต่ำทรามผู้นี้อยู่ในราชตระกูล
ยอมเดือดร้อนไม่รู้นรมย์
โศกะทั้งหลายยอมละผู้ไม่มีบุญไป
พวกท่านจงนำหญิงนี้กลับไปในสถานที่ที่หล่อนเก็บ

พุทธาชาย

(อำมาตย์โพธิสัตว์คิดช่วยเหลือพระนางสุชาดาเทวี จึงกราบทูลว่า)

[๒๔] ข้าแต่มหाराช โทษคือความประมาทเลินเล่อเหล่านี้
ยอมมีแก่หญิงผู้ไฉยศ
ขอพระองค์โปรดทรงละเว้นแก่พระนางสุชาดา
ข้าแต่สมมติเทพ ขอพระองค์อย่าทรงพิโรธ
ต่อพระนางสุชาดานั้นเลย

สุชาดาชาดกที่ ๖ จบ

๗. ปลาสดก (๓๐๗)

ว่าด้วยพราหมณ์ขยันกวาดใบไม้

(รุกขเทวดาโพธิสัตว์ถามพราหมณ์ผู้มากวาดโคนต้นไม้ว่า)

[๒๕] พราหมณ์ ท่านก็รู้ถือว่า

ไม้ใบต้นนี้ไม่มีจิตใจ ไม่ได้ยินเสียง และไม่มีความรู้สึก

เพราะเหตุไร ท่านจึงไม่ลื้ม

เพียรพยายามถามอยู่เป็นนิตย์ถึงการนอนเป็นสุข

(พราหมณ์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวตอบว่า)

[๒๖] ต้นไม้ใหญ่ปรากฏได้ในที่ไกล

ตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่ราบเรียบ

เป็นที่สถิตของ

เทพยดา

เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงนอบน้อมไม้ใบต้นนี้

และเทพยดาผู้สถิตอยู่ในไม้ใบต้นนี้ เพราะเหตุแห่ง

ทรัพย์

(รุกขเทวดาโพธิสัตว์เลื่อมใสต่อพราหมณ์ จึงกล่าวว่า)

[๒๗] พราหมณ์ ข้าพเจ้านั้นเพ่งถึง

ความเป็นผู้รู้อุปการคุณที่ท่านทำแล้ว

จักตอบแทนท่านตามอำนาจของตน

ก็การที่ท่านมาในสำนักของสัตบุรุษทั้งหลาย

แล้วทำการชวนขายจะพึงไร้ผลได้อย่างไร
[๒๘] ไม่เลียบต้นใดขึ้นอยู่เบื้องหน้าต้นไม้
เขาล้อมรั้วไว้แล้ว เป็นที่บูชากันมาก่อน เป็นต้นไม้

ใหญ่

ขุมทรัพย์ฝังไว้ที่โคนต้นไม้เลียบนั้นไม่มีเจ้าของมียู่
ท่านจงไปขุดเอาขุมทรัพย์นั้นเถิด
ปласชาดกที่ ๗ จบ

๘. ขวสกุณชาดก (๓๐๘)
ว่าด้วยราชสีห์ไม่รู้คุณนกหัวขวาน
(นกหัวขวานโพธิสัตว์กล่าวกับราชสีห์ว่า)

[๒๙] พญาเนื้อ ข้าพเจ้าขออนอบน้อมท่าน
ข้าพเจ้าได้กระทำกิจอย่างหนึ่งแก่ท่านตามกำลังที่ตน

มียู่

ข้าพเจ้าจะได้อะไรเป็นเครื่องตอบแทนบ้าง
(ราชสีห์กล่าวว่า)

[๓๐] เจ้าอยู่ในระหว่างพื้นของเราผู้มีเลือดเป็นอาหาร
ผู้กระทำความโหดร้ายอยู่เป็นนิตย์
การรอดชีวิตไปได้ก็นับว่าเป็นบุญอย่างใหญ่หลวง
(นกหัวขวานโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๓๑] ผู้ไม่รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นทำแล้ว
ผู้ที่ไม่เคยทำความดีอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ใคร
ผู้ที่ไม่ตอบแทนอุปการคุณที่ผู้อื่นทำให้แล้ว
นำดำเนิน ความกตัญญูไม่มีในผู้ใด
การคบหาผู้นั้นก็ไร้ประโยชน์

[๓๒] แม้ด้วยอุปการคุณที่กระทำต่อหน้า
มิตรธรรมยังหาไม่ได้ในบุคคลใด
บัณฑิตไม่ริษยา ไม่ด่าว่าบุคคลนั้น
พึงค่อย ๆ หลีกห่างจากเขาไปเสีย

ขวสกุณชาดกที่ ๘ จบ

๙. จวชาดก (๓๐๙)
ว่าด้วยการนั่งเรียนมนต์ไม่เหมาะสมเหมือนเรียนกับศพ
(คนจันทาลโพธิสัตว์ไปลักมะม่วงในพระราชอุทยาน เห็น
พระราชานั่งในที่สูง

เรียนมนต์ ปุโรหิตนั่งในที่ต่ำสอนมนต์ จึงลงจากต้นมะม่วงมา
ดำเนิน ถูกพระราชาดร้สถามแล้ว จึงกราบทูลว่า)

[๓๓] กิจที่เราทั้ง ๓ กระทำขึ้นนี้ทั้งหมดไม่ชอบธรรม
เพราะคนทั้ง ๒ ไม่เห็นธรรมเนียม
จึงเคลื่อนคลาดจากธรรมเนียมเดิม
อาจารย์ผู้สอนมนต์นั่งต่ำ

และศิษย์ผู้เรียนมนต์นั่งสูง
(ปรัหิตกล่าววว่า)

[๓๔] เราบริโภคน้ำรสาสก สะอาด ปรงด้วยเนื้อ
เพราะฉะนั้น เราจึงไม่ประพฤดิธรรม
ที่ฤาษีทั้งหลายประพฤดิกัน

(พระโพธิสัตว์กล่าววว่า)

[๓๕] ท่านจงหลีกไป โลกนี้ยังกว้างใหญ่
แม้คนอื่นในชมพูทวีปก็ยังไม่หุงข้าวกินกันอยู่
เพราะเหตุนั้น ขออธรรมที่ท่านได้ประพฤดิมาแล้ว
อย่าได้ทำลายท่านเหมือนหินทำลายหม้อเลย

[๓๖] พราหมณ์ นาดิเตียนการไถยศ
และการไถทรัพย์สำหรับเลี้ยงชีวิต
ซึ่งเป็นเหตุให้ประสบความพินาศ
และประพฤดิผิดธรรม

ฉวชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. สัยหชาดก (๓๑๐)

ว่าด้วยสัยหอำมาตย์

(ฤาษีโพธิสัตว์ได้กล่าวกับสัยหอำมาตย์ว่า)

[๓๗] เราไม่ปรารภณาแผ่นดินอันมีสมุทรเป็นขอบเขต
มีสาครล้อมรอบประดุจต่างหู พร้อมกับค่านินทา
ท่านจงทราบอย่างนี้เถิด สัยหอำมาตย์

[๓๘] พราหมณ์ นาดิเตียนการไถยศ
และการไถทรัพย์สำหรับเลี้ยงชีวิต
ซึ่งเป็นเหตุให้ประสบความพินาศ

หรือประพฤดิไม่เป็นธรรม

[๓๙] ถึงแม้เราจะเป็นนักบวชถือบาตรเลี้ยงชีพ
การเลี้ยงชีพเช่นนั้นแหละยังดีกว่าการแสวงหาโดยไม่

ชอบธรรม

[๔๐] ถึงแม้เราจะเป็นนักบวชถือบาตรเลี้ยงชีพ

ไม่เบียดเบียนผู้อื่นในโลก

การเลี้ยงชีพเช่นนั้นแหละยังดีกว่าการครองราชสมบัติ

สัณหาชาดกที่ ๑๐ จบ
กาลิงควรรคที่ ๑ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จูฬกาลิงคชาดก ๒. มหาอัสนาโรหชาดก
๓. เอกราชชาดก ๔. ทัททรชาดก
๕. สीलวีมังสชาดก ๖. สุชาดาชาดก
๗. ปลาสชาดก ๘. ขวสกุณชาดก
๙. ฉวชาดก ๑๐. สัณหาชาดก

๒. ปุจฉิมนทวรรค

หมวดว่าด้วยไม้สะเดา

๑. ปุจฉิมนทชาดก (๓๑๑)

ว่าด้วยเทวดาประจำต้นสะเดา

(รุกขเทวดาโพธิสัตว์กล่าวกับโจรว่า)

[๔๑] จงลุกขึ้นเจ้าโจร ม้วนนอนอยู่ทำไม

การนอนของเจ้ามีประโยชน์อะไร

พระราชาทรงหลายอย่าได้จับเจ้า

ผู้กระทำผิดอย่างร้ายแรงในหมู่บ้านเลย

(เทวดาประจำต้นโพธิ์กล่าวว่า)

[๔๒] เจ้าหน้าที่บ้านเมืองจักจับโจร

ผู้กระทำความผิดอย่างร้ายแรงในหมู่บ้านมิใช่หรือ

ธุระอะไรของปุจฉิมนทเทวดาในเรื่องนั้นเล่า

(เทวดาประจำต้นสะเดาตอบว่า)

[๔๓] อัสนัตถเทวดา ท่านไม่ทราบเรื่องระหว่างข้าพเจ้ากับ

โจร

พระราชาทรงหลายจับโจรผู้กระทำผิดอย่างร้ายแรง

ในบ้านได้แล้วเสียบที่หลาวไม้สะเดา

ข้าพเจ้ามีใจระแวงในเรื่องนั้น

(เทวดาประจำต้นโพธิ์กล่าวว่า)

[๔๔] บุคคลพึงระแวงภัยที่ควรระแวง

พึงป้องกันภัยที่ยังมาไม่ถึง

เพราะภัยที่ยังมาไม่ถึง

นักปราชญ์จึงได้พิจารณาเห็นโลกทั้ง ๒

ปุจฉิมนทชาดกที่ ๑ จบ

๒. กัสสปมันทียชาดก (๓๑๒)

ว่าด้วยฤาษีกัสสปมันทียะ

(ฤาษีโพธิสัตว์สอนบิดาว่า)

[๔๕] ท่านพ่อกัสสปะ แม่เด็กหนุ่มจะด่าว่าบ้าง

ทุบตีบ้าง เพราะยังเป็นวัยรุ่น

บัณฑิตผู้ฉลาดย่อมอดทน อดกลั้น

ความผิดทั้งหมดนั้นที่เด็กวัยรุ่นทำ

[๔๖] แม้ถ้าบัณฑิตทั้งหลายวิวาทกันก็ประสานกันได้โดยเร็ว

ส่วนคนพาลแตกกันเหมือนภาชนะดิน

พวกเขาระงับแรงแรงกันไม่ได้เลย

[๔๗] คนที่รู้โทษที่ตนล่วงเกินแล้ว และคนที่รู้จักการให้อภัย

ทั้ง ๒ คนนั้นจะสมัคสมานกันยิ่งขึ้น

ความสนิทสนมของพวกเขาย่อมไม่เสื่อมคลาย

[๔๘] ผู้ใดเมื่อชนเหล่าอื่นล่วงเกินกัน

เขาสามารถประสานชนเหล่านั้นได้ด้วยตัวเอง

ผู้นั้นแหละเป็นผู้ยอดเยี่ยม

เป็นผู้นำภาระไป เป็นผู้ทรงฤทธิ์ไว้ได้

กัสสปมันทียชาดกที่ ๒ จบ

๓. ขันติวาทีชาดก (๓๑๓)

ว่าด้วยขันติวาทีดาบส

(เสนาบดีขอร้องดาบสโพธิสัตว์ไม่ให้โกรธว่า)

[๔๙] ท่านมหาวีระ ผู้ใดสั่งให้ตัดมือ เท้า ไขว่ และจมูกของ

ท่าน

ท่านจงโกรธผู้นั้นเถิด อย่าให้แค้นแค้นนี้พินาศเลย

(ดาบสโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๕๐] พระราชาพระองค์ใดรับสั่งให้ตัดมือ

เท้า ไขว่ และจมูกของข้าพเจ้า

ขอให้พระราชาพระองค์นั้นจงมีพระชนมายุยืนนาน

บัณฑิตทั้งหลายเช่นอาตมาไม่โกรธเคืองเลย

(พระศาสดาได้ตรัส ๒ พระคาถานี้ว่า)

[๕๑] สมณะผู้ถึงสรุณขันธ์มีในอดีตกาลนานมาแล้ว

พระเจ้ากาสิได้รับสั่งให้ประหารดาบสผู้ดำรงมั่นในขันติ

ธรรมองค์นั้น

[๕๒] พระเจ้ากาสิเบียดเสียดอยู่ในนรก

เสวยวิบากอันเผ็ดร้อนแห่งกรรมอันหยาบช้านั้น

ขันติวาทีชาดกที่ ๓ จบ

๔. โลหกุมภชาดก (๓๑๔)

ว่าด้วยสัตว์ในโลหกุมภินรก

(สัตว์นรกที่กล่าวว่า ทู แล้วจมลง ประสงค์จะกล่าวอย่างนี้ว่า)

[๕๓] พวกเราเมื่อโผคะทั้งหลายมีอยู่ ไม่ได้ให้ทาน

ไม่ได้กระทำที่พึงให้แก่ตน

จึงชื่อว่ามีชีวิตอยู่อย่างชั่วช้า

(สัตว์นรกที่กล่าวว่า ส ประสงค์จะกล่าวอย่างนี้ว่า)

[๕๔] พวกเราไหม้อยู่ในนรกทั้งหมด ๖๐,๐๐๐ ปีบริบูรณ์

เมื่อไรหนอที่สุดจะปรากฏ

(สัตว์นรกที่กล่าวว่า น ประสงค์จะกล่าวอย่างนี้ว่า)

[๕๕] เพื่อนยาก ที่สุดไม่มี ที่สุดจะมีแต่ที่ไหน

ที่สุดจักไม่ปรากฏ เพราะว่าในกาลนั้น

เราและท่านได้ทำกรรมชั่วไว้มาก

(สัตว์นรกที่กล่าวว่า โส ประสงค์จะกล่าวอย่างนี้ว่า)

[๕๖] เราไปจากที่นี่แล้วได้เกิดเป็นมนุษย์

จะรู้ถ้อยคำของผู้ขอ ถึงพร้อมด้วยศีล กระทำกุศลให้

มาก

โลหกุมภชาดกที่ ๔ จบ

๕. มังสชาดก (๓๑๕)

ว่าด้วยบุตรเศรษฐีขอเนื้อนายพราน

(นายพรานกล่าวกับบุตรเศรษฐีคนที่ ๑ ว่า)

[๕๗] ท่านเป็นผู้ขอเนื้อ

คำพูดของท่านหยาบจริง ๆ เช่นกับเนื้อพังผืด

นี่เพื่อน ข้าพเจ้าให้เนื้อพังผืดแก่ท่าน

(นายพรานกล่าวกับบุตรเศรษฐีคนที่ ๒ ว่า)

[๕๘] คำว่า พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว

เป็นเช่นกับอวัยวะของมนุษย์ที่เขาพูดกันอยู่ในโลก

คำพูดของท่านเช่นกับอวัยวะ

นี่เพื่อน ข้าพเจ้าให้เนื้อล้วน ๆ แก่ท่าน

(นายพรานกล่าวกับบุตรเศรษฐีคนที่ ๓ ว่า)

[๕๙] เมื่อลูกเรียกว่าพ่อ ใจพ่อก็หวั่นไหว

คำพูดของท่านเช่นกับเนื้อหัวใจ

นี่เพื่อน ข้าพเจ้าให้เนื้อหัวใจแก่ท่าน

(นายพรานกล่าวกับบุตรเศรษฐีคนที่ ๔ ว่า)

[๖๐] ในบ้านของผู้ใดไม่มีเพื่อน บ้านนั้นเป็นเช่นกับป่า
คำพูดของท่านเช่นกับสมบัติทั้งหมด
นี่เพื่อน ข้าพเจ้าให้เนื้อทั้งหมดแก่ท่าน

มังสชาติกที่ ๕ จบ

๖. สสปีณทิตชาติก (๓๑๖)

ว่าด้วยกระต่ายบัณฑิตโพธิสัตว์

(นกกกล่าวกับท้าวสักกะผู้แปลงกายเป็นพราหมณ์มาขอ
อาหารว่า)

[๖๑] ข้าพเจ้ามีปลาตะเพียนแดงอยู่ ๗ ตัว
ซึ่งพราหมณ์เบ็ดตกขึ้นมาได้จากน้ำวางไว้บนบก
พราหมณ์ ขอท่านจงบริโภคอาหารที่ข้าพเจ้ามีอยู่อย่าง

นี้

แล้วบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่าเถิด
(สุนัขจึงจอกกล่าววว่า)

[๖๒] ในเวลากลางคืน ข้าพเจ้าได้นำอาหารของคนเฝ้านาคน
โน้นมา

คือ เนื้อย่าง ๒ ไม้ เหยี่ยว ๒ ตัว นมส้ม ๑ หม้อ
ท่านพราหมณ์ ขอท่านจงบริโภคอาหารที่ข้าพเจ้ามีอยู่

นี้

แล้วบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่าเถิด
(ลิงกล่าวว่า)

[๖๓] มะม่วงสุก น้ำเย็น ร่มเงาที่เย็นน่านรมย์
ท่านพราหมณ์ ขอท่านจงบริโภคอาหารที่ข้าพเจ้ามีอยู่

นี้

แล้วบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่าเถิด
(กระต่ายโพธิสัตว์ไม่มีอาหาร เมื่อจะสละชีวิตของตน จึง
กล่าวว่า)

[๖๔] งา ถั่ว และข้าวสารของกระต่ายไม่มี
ขอท่านจงบริโภคข้าพเจ้าที่สุกด้วยไฟนี้
แล้วบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่าเถิด

สสปีณทิตชาติกที่ ๖ จบ

๗. มตโรทนชาติก (๓๑๗)

ว่าด้วยการร้องไห้ถึงคนที่ตายแล้ว

(เศรษฐีโพธิสัตว์กล่าวกับพวกลิงว่า)

[๖๕] พวกท่านร้องไห้ถึงคนที่ตายไปแล้วเท่านั้น

แต่หาได้ร้องให้ถึงคนที่จักตายไม่
สัตว์ทั้งหลายที่ยังมีร่างกายอยู่ย่อมละชีวิตไปโดย

ลำดับ

[๖๖] เทวดา มนุษย์ สัตว์ ๔ เท้า หมูปีกสี่ สัตว์เลื้อยคลาน
และสัตว์ที่มีร่างกายใหญ่ ไม่เป็นใหญ่ในร่างกายของ

ตน

ถึงจะรุกรมอยู่ในร่างกายนั่นก็ย่อมละชีวิตของตนไป

[๖๗] สุขและทุกข์ที่เพ่งเล็งกันอยู่ในหมู่มนุษย์
มีความแปรผันไม่ยั่งยืนอย่างนี้
ความร่ำให้คร่ำครวญเป็นสิ่งไร้ประโยชน์
ทำไมท่านจึงยังเศร้าโศกอยู่เล่า

[๖๘] นักเลงก็ดี นักดื่มก็ดี คนไม่ได้รับการศึกษาก็ดี
คนโง่ก็ดี คนมั่วทะลุก็ดี คนไม่มีความเพียรก็ดี
คนไม่ฉลาดในธรรมก็ดี ย่อมเข้าใจนักปราชญ์ว่าเป็นคน

โง่

มตโรทนชาดกที่ ๗ จบ

๘. กณเวรชาดก (๓๑๘)

ว่าด้วยหญิงหลายใจระลึกถึงความหลังไต่ต้นยี่โถแดง
(พวกนักฟ้อนได้ฟ้อนรำได้ขับเพลงขับนี้ว่า)

[๖๙] นางสาวมา ที่ท่านสวมกอดในเวลาที่อยู่ไต่กอดต้นยี่โถ

แดง

ฝากข่าวมาบอกท่านถึงความที่ตนสบายดี
(โจรโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวกับนักฟ้อนว่า)

[๗๐] ผู้เจริญ ข้าพเจ้า ลมพัดพาภูเขาไปได้ ข้าพเจ้าไม่น่า

เชื่อถือ

ถ้าลมจะพัดพาภูเขาไปได้ ก็พึงพัดพาแผ่นดินแม่

ทั้งหมดไปได้

ก็นางสามาตายแล้วจะฝากข่าวมาบอกพวกเรา

ถึงความที่ตนสบายดีได้อย่างไร

(นักฟ้อนกล่าวว่า)

[๗๑] นางสาวายังไม่ตายเลย และไม่ต้องการชายอื่น ได้ข่าว

ว่า

นางสามากินอาหารมือเดียว ยังต้องการแต่ท่านเท่านั้น

(โจรโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๗๒] นางสาวมาได้เปลี่ยนเอาเราผู้ไม่เคยเคยชัง

กับชายผู้เคยเชยชิดกันมานาน
นางสามาคงจะเปลี่ยนเอาชายอื่นผู้ไม่ใช่ขาประจำ
กับเราผู้เป็นขาประจำแน่นอน เราจะไปจากที่นี่ให้ไกลแสน

ไกล

กณเวรชาดกที่ ๘ จบ
๙. ดิตติริชาดก (๓๑๙)
ว่าด้วยนกกระทา
(นกกระทาทถามดาบสโพธิสัตว์ว่า)
[๗๓] พระคุณเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าอยู่สบายดี
และได้บริโภคอาหารตามชอบใจ ข้าพเจ้ากำลังอยู่ใน

อันตราย

คติของข้าพเจ้าจะเป็นอย่างไรหนอ
(ดาบสโพธิสัตว์ตอบปัญหาของนกกระทาว่า)
[๗๔] ปีกซี ถ้าใจของเธอไม่น้อมไปเพื่อกรรมชั่ว
บาปก็ไม่แปดเปื้อนเธอผู้เป็นคนดี
ไม่ชวนชวายเป็นการกระทำกรรมชั่ว
(นกกระทาได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)
[๗๕] นกกระทาจำนวนมากมาด้วยเข้าใจว่า
ญาติของพวกเราจับอยู่ที่นี้
ย่อมประสบเคราะห์กรรมเพราะอาศัยข้าพเจ้า
ใจข้าพเจ้ารังเกียจในกรรมชั่วนั้น
(ดาบสโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า)
[๗๖] ถ้าใจของเธอไม่ถูกกรรมชั่วประทุษร้าย
กรรมชั่วที่นายพรานทำเพราะอาศัยเธอ ก็ไม่ถูกต้อง

เธอ

บาปก็ไม่แปดเปื้อนเธอผู้เป็นคนดี ผู้ชวนชวายน้อย
ดิตติริชาดกที่ ๙ จบ
๑๐. สัจจชชาดก (๓๒๐)
ว่าด้วยพระราชาไม่ทรงสละสิ่งที่สละได้ง่าย
(พระราชเทวีตรัสกับอำมาตย์ว่า)
[๗๗] พระราชาเมื่อไม่พระราชทานกุเขาด้วยเพียงพระวาจา
ชื่อว่าไม่ทรงสละสิ่งที่ควรสละได้ง่ายหนอ
ก็เมื่อพระองค์ไม่ทรงสละสิ่งนั้น จันจะพึงให้อะไร
พระราชาไม่พระราชทานกุเขาด้วยพระวาจา
(พระราชเทวีตรัสว่า)

[๗๘] งานใดควรทำ พึงพูดถึงแต่งงานนั้นเถิด
งานใดไม่ควรทำ ก็อย่าพูดถึงงานนั้นเลย
คนไม่ทำ เอาแต่พูด บัณฑิตย่อมรู้ทัน

(พระราชเทวีกราบทูลว่า)

[๗๙] ข้าแต่ราชบุตร ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระองค์
พระองค์ดำรงอยู่ในสัจธรรม
ถึงแม้จะถูกเนรเทศ

ก็ยังมีพระหฤทัยยินดีในสัจธรรม

(อำมาตย์โพธิสัตว์ได้ฟังพระเสาวนีย์ของพระเทวีผู้ตรัสคุณ
ความดีของพระราชอาอยู่อย่างนั้น จึงประกาศคุณความดีของ
พระราชเทวีว่า)

[๘๐] หญิงใดเป็นภรรยาของสามีที่ยากจนก็พลอยยากจน
ด้วย

เมื่อสามีร่ำรวยก็พลอยร่ำรวยมีชื่อเสียงด้วย
หญิงนั้นนับว่าเป็นภรรยาสุดประเสริฐของเขา
ส่วนหญิงที่เป็นภรรยาของชายผู้ที่มีเงินทองอยู่แล้ว

ไม่น่าอัศจรรย์เลย

สุจยชาดกที่ ๑๐ จบ

ปุจฉนทวรรคที่ ๒ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปุจฉนชาดก	๒. กัสสปมันทียชาดก
๓. ขันตีวาทีชาดก	๔. โลหกุมภีชาดก
๕. มังสชาดก	๖. สสปีณทิตชาดก
๗. มตโรทนชาดก	๘. กณเวรชาดก
๙. ดิตติรชาดก	๑๐. สุจยชาดก

๓. กุฎิทุสกวรรค

หมวดว่าด้วยการประทุษร้ายรัง

๑. กุฎิทุสกชาดก (๓๒๑)

ว่าด้วยสิ่งประทุษร้ายรัง

(นกขมันโพธิสัตว์กล่าวกับลิงว่า)

[๘๑] วานร ศีรษะ มือ และเท้าของท่านเหมือนของมนุษย์
เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรหนอ เรือนของท่านจึงไม่

มี

(ลิงได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๘๒] นกขมิ้น ศีรษะ มือ และเท้าของเราเหมือนของมนุษย์ก็
จริง

แต่ปัญญาที่บัณฑิตสรรเสริญว่าประเสริฐที่สุดในหมู่
มนุษย์เราไม่มี

(นกขมิ้นโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๘๓] บุคคลผู้มีจิตไม่มั่นคง กลับกลอก ประทุษร้ายมิตร
มีปกติไม่ยั่งยืนอยู่เป็นนิจ ย่อมไม่มีความสุข

[๘๔] นี่สิ่ง ท่านจงสร้างอานุภาพปัญญา

จงกลับตัวให้มีความเป็นปกติเสีย

จงสร้างกระท่อมป้องกันลมและความหนาวเกิด

กฤษทุสกษาดกที่ ๑ จบ

๒. ทุททุกายชาดก (๓๒๒)

ว่าด้วยกระต่ายตื่นตูม

(กระต่ายกล่าวกับราชสีห์โพธิสัตว์ว่า)

[๘๕] ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน

ข้าพเจ้าอยู่ที่ใด ที่นั่นมีเสียงดังสนั่น

แม้ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบว่าเป็นเสียงดังสนั่นนั้นเป็นเสียง

อะไร

(พระศาสดาตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า)

[๘๖] กระต่ายได้ยินเสียงผลมะตูมหล่นเสียงดังสนั่นก็วิ่งหนี

ไป

ฝูงสัตว์ฟังคำของกระต่ายก็กลัวตัวสั่น

[๘๗] พวกคนโง่เขลายังไม่ทันรู้เรื่องแจ่มแจ้ง

ฟังคนอื่นโจษขาน ก็พากันตื่นตระหนก

พวกเขาเชื่อคนอื่นง่าย

[๘๘] ส่วนคนเหล่าใดเป็นนักปราชญ์

เพียบพร้อมด้วยศีลและปัญญา

ยินดีในความสงบ และเว้นไกลจากการกระทำชั่ว

คนเหล่านั้นหาเชื่อคนอื่นง่ายไม่

ทุททุกายชาดกที่ ๒ จบ

๓. พรหมทัตตชาดก (๓๒๓)

ว่าด้วยพระเจ้าพรหมทัต

(ดาบสโพธิสัตว์ได้กล่าวคาถากับพระราชาว่า)

[๘๙] ขอถวายพระพรมหาบพิตร ขึ้นชื่อว่าผู้ขอ

ย่อมได้ผล ๒ อย่าง คือ (๑) ไม่ได้ทรัพย์ (๒) ได้ทรัพย์

เพราะการขอมีสภาพเช่นนี้เป็นธรรมดา

[๙๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งแคว้นปัญจาละ
บัณฑิตทั้งหลายเรียกการขอว่า เป็นการร้องให้
เรียกการปฏิเสธว่า เป็นการร้องให้ตอบ

[๙๑] ชาวแคว้นปัญจาละผู้มาประชุมพร้อมเพรียงกัน
ขออย่าได้เห็นอาตมภาพร้องให้หรือเห็นพระองค์ทรง
กันแสงตอบเลย

เพราะเหตุนั้น อาตมภาพจึงปรารภณาสถานที่ลับ
(พระราชบุตรสพระราชทานพรแก่ดาบสโพธิสัตว์ว่า)

[๙๒] ท่านพราหมณ์ โยมขอถวายโคแดง ๑,๐๐๐ ตัว
พร้อมกับโคจำฝูงแก่ท่าน

เพราะพระอริยะได้ฟังคาถาอันประกอบด้วยธรรม
ของพระคุณเจ้าแล้วจะไม่พึงถวายแก่พระอริยะได้อย่างไร
พรหมทัตตชาดกที่ ๓ จบ

๔. จัมมสาฎกชาดก (๓๒๔)

ว่าด้วยปริพาชกชื่อจัมมสาฎก

(ปริพาชกยื่นประนมมือต่อแพะแล้วกล่าวว่า)

[๙๓] สัตว์ ๔ เท่างดงามจริงหนอ ท่าทางสง่า และน่ารักน่า
เอ็นดู

ย่อมอ่อนน้อมต่อพราหมณ์ผู้เพียบพร้อมด้วยชาติและ
มนต์

จักเป็นแพะประเสริฐ มียศศักดิ์
(พ่อค้าบัณฑิตโพธิสัตว์ห้ามปริพาชกนั้นว่า)

[๙๔] นี่พราหมณ์ อย่าได้วางใจสัตว์ ๔ เท้าตัวนี้
ด้วยการเห็นมันเพียงครู่เดียวเลย

มันต้องการจะขวิดให้เต็มที จึงย่อตัวลงแสดงท่าขวิด
ให้เหมาะ

(พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศเหตุนี้ จึ่งตรัสว่า)

[๙๕] กระดูกขาอ่อนของปริพาชกก็หัก

บริหารที่หาบก็พลัดตกและสัมภาระทั้งหมดของ
พราหมณ์ก็แตก

ปริพาชกประคองแขนทั้ง ๒ ข้างคร่ำครวญอยู่ว่า
ช่วยด้วย แพะฆ่าคนประพบัติพรหมจรรย์

(ปริพาชกกล่าวว่า)

[๙๖] ผู้ที่สรรเสริญคนซึ่งไม่ควรบูชาจะถูกขวิดนอนอยู่

เหมือนเราผู้โง่เขลาถูกแพะขวิดในวันนี้
จัมมสาฎกชาดกที่ ๔ จบ
๕. โคธชาดก (๓๒๕)
ว่าด้วยฤาษีจะกินเหี้ย
(พญาเหี้ยโพธิสัตว์เมื่อสนทนากับดาบส จึงได้กล่าวว่า)
[๙๗] ข้าพเจ้าเข้าใจท่านว่าเป็นสมณะ จึงเข้าไปหาท่านผู้ไม่
สำรวม

ท่านเอาท่อนไม้ขว้างปาข้าพเจ้า ทำเหมือนมิใช่สมณะ
[๙๘] นี่เจ้าผู้โง่เขลา จะมีประโยชน์อะไรแก่เจ้า
ด้วยชฎาและการนุ่งห่มหนังเสือเหลือง
ภายในของเจ้าแสนจะรกรุงรัง
เจ้าขัดสีแต่ภายนอกเท่านั้น
(ดาบสได้ฟังดังนั้น จึงได้กล่าวว่า)
[๙๙] มาเถิดเหี้ย เจ้าจงกลับมากินข้าวสาละสุก
น้ำมัน เกลือ และติปสีของเรายังมีอยู่เพียงพอ
(พญาเหี้ยโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงได้กล่าวว่า)
[๑๐๐] ข้าพเจ้านั้นจะเข้าไปยังจอมปลวกที่ลึกถึง ๑๐๐
ชั่วคน

น้ำมัน เกลือ และติปสีของท่านจะมีประโยชน์อะไร
สิ่งเหล่านั้นไม่มีประโยชน์สำหรับข้าพเจ้า
โคธชาดกที่ ๕ จบ
๖. กั๊กการชาดก (๓๒๖)
ว่าด้วยผู้สมควรได้ดอกกั๊กการทิพย์
(หัวหน้าเทพบุตรองค์ที่ ๑ กล่าวกับพระราชอาคันตุกะผู้ชดช้อย
ทิพย์ว่า)

[๑๐๑] ผู้ใดไม่ลักทรัพย์ด้วยกาย ไม่พูดเท็จ
ได้ยศแล้วก็ไม่มัวเมา ผู้นั้นแหละสมควรได้ดอกกั๊กการทิพย์
(เทพบุตรองค์ที่ ๒ กล่าวกับปุโรหิตว่า)
[๑๐๒] ผู้ใดแสวงหาทรัพย์อันน่าปลื้มใจโดยชอบธรรม
ไม่หลอกลวงเอาทรัพย์เขามา ได้โภคะทั้งหลาย
แล้วไม่มัวเมา

ผู้นั้นแหละสมควรได้ดอกกั๊กการทิพย์
(เทพบุตรองค์ที่ ๓ กล่าวกับปุโรหิตว่า)
[๑๐๓] ผู้ใดมีจิตไม่หนายเร็ว มีศรัทธาไม่คลาญง่าย
ไม่บริโภคนกไข่นะอรรยเพียงคนเดียว

ผู้นั้นแหละสมควรได้ดอกกั๊กการุทิพย์
(เทพบุตรองค์ที่ ๔ กล่าวกับปุโรหิตว่า)

[๑๐๔] ผู้ใดไม่ด่าว่าสัตว์บุรุษต่อหน้าหรือลับหลัง
พูดอย่างไรทำอย่างนั้น

ผู้นั้นแหละสมควรได้ดอกกั๊กการุทิพย์
กั๊กการุชาดกที่ ๖ จบ

๗. กากวดีชาดก (๓๒๗)

ว่าด้วยนางกากวดี

(นฤกุลเวรคนธรรพ์ยืนอยู่ในราชสำนัก ได้ขับร้องเพลงว่า)

[๑๐๕] นางผู้เป็นที่รักของข้าพเจ้าอยู่ที่ใด
กลิ่นกายนางก็ยิ่งหอมฟุ้งมาจากที่นั้น
ข้าพเจ้ามีใจกำหนดยินดีในนางใด
นางนั้นชื่อว่ากากวดี อยู่ไกลจากนี้

(พญาครุฑได้ฟังดังนั้น จึงถามว่า)

[๑๐๖] ท่านข้ามสมุทรไปได้ได้อย่างไร
ข้ามแม่น้ำเกปุกะไปได้ได้อย่างไร
ข้ามสมุทรทั้ง ๗ ไปได้อย่างไร
และขึ้นไปยังวิมานฉิมพลีได้อย่างไร

(นฤกุลเวรคนธรรพ์ตอบว่า)

[๑๐๗] ข้าพเจ้าข้ามสมุทรไปได้เพราะท่าน
ข้ามแม่น้ำเกปุกะไปได้เพราะท่าน
ข้ามสมุทรทั้ง ๗ ไปได้เพราะท่าน
และขึ้นไปยังวิมานฉิมพลีได้ก็เพราะท่าน

(พญาครุฑได้กล่าวว่า)

[๑๐๘] นาดิเตียนจริง เราตัวใหญ่เสียเปล่า
แต่หามีความคิดไม่

เพราะเราได้นำชายขู้ของเมียตัวเองทั้งไปทั้งกลับ
กากวดีชาดกที่ ๗ จบ

๘. อนนุโสจียชาดก (๓๒๘)

ว่าด้วยทุกคนไม่ควรเศร้าโศก

(พระโพธิสัตว์แสดงธรรมแกมหาชนว่า)

[๑๐๙] ตาปสินีผู้เจริญไปอยู่ในหมู่ชนเป็นจำนวนมากที่
ตายแล้ว

นางผู้อยู่ร่วมกับพวกคนตายเหล่านั้นจะมีประโยชน์
อะไรแก่เรา

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่เศร้าโศกถึง

นางสัมมิลลหาสินีตาปสินีผู้เป็นที่รัก

[๑๑๐] ถ้าบุคคลจะพึงเศร้าโศกถึงความตายที่ไม่มีแก่
สัตว์ผู้เศร้าโศก

ควรเศร้าโศกถึงตนผู้ตกอยู่ในอำนาจของมัจจุทุกเมื่อเกิด

[๑๑๑] อายุสังขารจะติดตามสัตว์ผู้ยืน นั่ง นอน

และเดินไปมาเท่านั้นก็หาไม่

วัยย่อมติดตามเหล่าสัตว์แม้กระทั่งลี้มตาและหลับตา

[๑๑๒] เมื่อความพลัดพรากมีอยู่อย่างไม่ต้องสงสัย

ในอรรถภาพที่เต็มไปด้วยอันตรายนี้อย่างนี้

บุคคลควรเอ็นดูสัตว์ที่ยังเป็นอยู่ยังเหลืออยู่

ไม่ควรเศร้าโศกถึงสัตว์ที่ตายไปแล้ว

อนนุโสจียชาดกที่ ๘ จบ

๙. กาฬพาหุชาดก (๓๒๙)

ว่าด้วยลิงชื่อกาฬพาหุ

(นกแขกเต้าโปฏฐปาทะกล่าวกับนกแขกเต้าราชโพธิสัตว์ผู้
เป็นพี่ชายว่า)

[๑๑๓] เมื่อก่อน เราได้ข้าวและน้ำไฉจากราชสำนัก

บัดนี้ ข้าวและน้ำนั้นไปหาสิงดเท่านั้น พี่ราชะ

เรากลับไปปากันเกิด เพราะพระเจ้าธนัญชัยไม่สักระเรา
แล้ว

(นกราชโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๑๑๔] น้องโปฏฐปาทะเอ๋ย โลกธรรมในหมู่มนุษย์เหล่า
นี้

คือ ความมีลาภ ไม่มีลาภ มียศ ไม่มียศ

นินทา สรรเสริญ สุข และทุกข์ เป็นของไม่เที่ยง

เจ้าอย่าเศร้าโศกไปเลย จะเศร้าโศกไปทำไม

(นกโปฏฐปาทะกล่าวว่า)

[๑๑๕] พี่ราชะ พี่เป็นบัณฑิตแท้ ๆ ย่อมรู้ประโยชน์ที่ยัง
ไม่มาถึง

ทำอย่างไร เราจะเห็นลิงชั่วถูกไล่ออกจากราชตระกูล

(นกราชโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๑๑๖] ลิงกาฬพาหุกระดิกหู กลอกหน้ากลอกตา

ทำให้พระราชกุมารหวาดกลัวอยู่บ่อย ๆ

มันจะทำตนเองให้อดข้าวและน้ำ

กาฬพาหุชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. สीलวีมังสชาดก (๓๓๐)

ว่าด้วยการพิจารณาอานิสงส์ของศีล

(ปโรหิตโพธิสัตว์ยืนอยู่ในที่ใกล้พระราชา ได้พรรณนาศีล
ด้วยคาถานี้ว่า)

[๑๑๗] ได้ยินว่า ศีลเป็นสิ่งดีงาม ศีลเป็นสิ่งที่ยอดเยี่ยม
ในโลก

ดูเถิด นาคที่มีพิษร้ายแรงยังไม่เบียดเบียนใคร ๆ

เพราะสำนึกอยู่ว่าตนมีศีล

(พระโพธิสัตว์เห็นโทษของกามแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๑๑๘] ดราบใด เหยี่ยวนั้นยังคาบชิ้นเนื้อใด ๆ อยู่
ดราบนั้น เหยี่ยวทั้งหลายในโลกก็พากันรุมจิกตีกัน
แต่พวกมันจะไม่เบียดเบียนเหยี่ยวที่ไม่มีความกังวล

[๑๑๙] คนที่ไม่มีความหวังย่อมหลับสบาย

ความหวังที่ได้ผลสมหวังเป็นความสุข

นางปิงคลาทำความหวังให้สิ้นแล้วย่อมหลับสบาย

[๑๒๐] ความสุขอื่นยิ่งกว่าสมาธิไม่มีทั้งในโลกนี้และโลก

หน้า

คนผู้มีจิตเป็นสมาธิย่อมหลับสบายทั้งผู้อื่นและตน

เอง

สीलวีมังสชาดกที่ ๑๐ จบ

กุกกุฏสกวรรคที่ ๓ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กุกกุฏสกชาดก ๒. ทูตทฤายชาดก
๓. พรหมทัตตชาดก ๔. จัมมสาฎกชาดก
๕. โคธชาดก ๖. กักการชาดก
๗. กากวดีชาดก ๘. อนนุโสจียชาดก
๙. กาฬพาหุชาดก ๑๐. สीलวีมังสชาดก

๔. โกกิลวรรค

หมวดว่าด้วยลูกนกดูเหว่า

๑. โกกิลชาดก (๓๓๑)

ว่าด้วยลูกนกดูเหว่า

(อำมาตย์แก้วโพธิสัตว์ ได้กราบทูลพระราชาวา)

[๑๒๑] ผู้ใดพูดเมื่อยังไม่ถึงเวลาพูด ก็พูดเกินเวลา

ผู้นั้นจะถูกกำจัดนอนตายอยู่ เหมือนลูกนกเดหวา
 [๑๒๒] ธรรมดาศัสดราที่ลัษจนคมดีแล้ว
 เหมือนยาพิษที่มีพิษร้ายแรงจะให้ตกไปในทันทีหาได้
 ไม่
 เหมือนวาจาที่เป็นทุพภาษิต
 [๑๒๓] เพราะฉะนั้น บัณฑิตควรรักษาวาจาไว้
 ทั้งในเวลาควรพูดและไม่ควรพูด
 ไม่ควรพูดให้เกินเวลาแม้ในบุคคลผู้เสมอกับตน
 [๑๒๔] ส่วนผู้ใดมีความคิดเป็นเบื้องหน้า มีปัญญาเครื่อง
 พิจารณา
 เห็นประจักษ์ พูดพอเหมาะกับกาลเวลา
 ผู้นั้นย่อมจับศัตรุทั้งหมดไว้ได้จนกระทั่งจับนาคได้
 โกกิลชาดกที่ ๑ จบ
 ๒. รถลัฏฐิชาดก (๓๓๒)
 ว่าด้วยปโรหิตโกรธประหารผู้อื่นด้วยปะฏัก
 (อำมาตย์ผู้พิพากษาโพธิสัตว์ กราบทูลพระราชาว่า)
 [๑๒๕] ข้าแต่มหाराช คนบางคนทำร้ายตนเอง
 กลับพูดว่า ถูกทำร้าย
 ตนเองชนะ กลับพูดว่า ตนแพ้
 ดังนั้น ไม่ควรเชื่อคนที่เป็นโจทก์ฝ่ายเดียว
 [๑๒๖] เพราะฉะนั้น บุคคลผู้เป็นชาติบัณฑิตควรฟังฝ่าย
 จำเลยบ้าง
 เมื่อฟังคำของทั้ง ๒ ฝ่ายแล้วควรตัดสินโดยธรรม
 [๑๒๗] คฤหัสถ์ผู้บริโศคกามเกียจคร้านไม่ดี
 บรรพชิตไม่สำรวมไม่ดี
 พระราชาไม่ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วทำไม่ดี
 การที่บัณฑิตโกรธไม่ดี
 [๑๒๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเจ้าแห่งทิศ
 กษัตริย์ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วจึงควรทำ
 ไม่ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วไม่ควรตัดสิน
 ยศและเกียรติยอมเจริญแต่พระราชาผู้ทรงใคร่ครวญ
 ก่อนแล้วจึงทำ
 รถลัฏฐิชาดกที่ ๒ จบ
 ๓. โคธชาดก (๓๓๓)
 ว่าด้วยพระราชาหลอกกินเหยี่ยว

(พระเทวีตรัสกับพระโพธิสัตว์ว่า)

[๑๒๙] ข้าแต่พระองค์ผู้จอมทัพ เมื่อพระองค์ทรงเห็น
พระขรรค์

สวมเกราะ ทรงภูษาผ้าเปลือกไม้อยู่ ณ ท่ามกลางป่า
ในกาลนั้นแล หม่อมฉันได้รู้จักพระองค์อย่างชัดเจน
เหยียยงที่กึ่งต้นอัสสัถะได้หนีไปแล้ว

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๑๓๐] บุคคลควรนอบน้อมแก่ผู้ที่นอบน้อม
ควรคบผู้ที่คบด้วย ควรทำกิจแก่ผู้ที่ช่วยทำกิจ
ไม่ควรทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่

ผู้ปรารถนาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

และไม่ควรคบแม้ผู้ที่ไม่ประสงค์จะคบด้วย

[๑๓๑] ควรละทิ้งผู้ที่ละทิ้ง และไม่ควรทำความเยื่อใย
ไม่ควรคบกับผู้มีจิตใจเหินห่าง
ควรมองหาผู้อื่น(ที่มีความเยื่อใย)

เหมือนนกรู้ว่า ต้นไม้นี้หมดผลแล้วก็ไปยังต้นไม้อื่น

เพราะว่าโลกกว้างใหญ่

(พระราชาทรงระลึกถึงคุณความดีของพระเทวีได้ จึงตรัสกับ
พระเทวีว่า)

[๑๓๒] เรานั้นเป็นกษัตริย์มุ่งความกตัญญู (อุปการคุณที่
เธอกระทำแล้ว)

จะกระทำการตอบแทนเธอตามความสามารถ

อนึ่ง เราจะมอบความเป็นใหญ่ให้แก่เธอทั้งหมด

เธอประสงค์สิ่งใด เราจะให้สิ่งนั้น

โคธชาดกที่ ๓ จบ

๔. ราโชวาทชาดก (๓๓๔)

ว่าด้วยดาบสถวายโอวาทแด่พระราชา

(ดาบสโพธิสัตว์กราบทูลพระราชาวา)

[๑๓๓] เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป

ถ้าโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว

โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน

ในเมื่อโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว

[๑๓๔] ในหมู่มนุษย์ ก็เหมือนกัน

ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่

ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม

ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย
หากพระราชินีไม่ตั้งอยู่ในธรรม
ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์

[๑๓๕] เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป

ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง

โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน

ในเมื่อโคจ่าฝูงไปตรง

[๑๓๖] ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน

ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่

ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม

ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย

หากพระราชินีตั้งอยู่ในธรรม

ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข

ราโชวาทชาดกที่ ๔ จบ

๕. ชัมพูชาดก (๓๓๕)

ว่าด้วยสุนัขจิ้งจอกชัมพูกะอวดเก่ง

(ราชสีห์โพธิสัตว์สอนสุนัขจิ้งจอกว่า)

[๑๓๗] ชัมพูกะ ข้างนั้นมีร่างกายสูงใหญ่และมีงายาว

เจ้าไม่ได้เกิดในตระกูลของราชสีห์ที่สามารถจับข้างได้

(ราชสีห์โพธิสัตว์ยืนอยู่บนยอดภูเขา เห็นสุนัขจิ้งจอกถึง

ความพินาศ จึงกล่าวว่า)

[๑๓๘] สัตว์ใดมิใช่ราชสีห์ ทำท่าทางเหมือนราชสีห์

สัตว์นั้นจะเป็นเหมือนสุนัขจิ้งจอกถูกข้างเหยียบแล้ว

นอนทอดอาลัยอยู่บนแผ่นดิน

[๑๓๙] ผู้ใดไม่รู้กำลังกาย กำลังปัญญา

และกำเนิดของบุคคลผู้มียศ ผู้สูงสุด

มีร่างกายใหญ่และมั่นคง มีกำลังมาก

ผู้นั้นก็เหมือนชัมพูกะที่ถูกข้างฆ่าอนตายอยู่

[๑๔๐] ส่วนผู้ใดในโลกนี้รู้กำลังกายและกำลังปัญญาใน

ตน

พิจารณาด้วยความรู้ที่ได้เล่าเรียนศึกษามา

และด้วยคำสุภาสิต ประมาณตนแล้วจึงทำการงาน

ผู้นั้นย่อมมีชัยอย่างไพบูรณ์

ชัมพูชาดกที่ ๕ จบ

๖. พรหัจฉิตชาดก (๓๓๖)

ว่าด้วยพระกุมารชื่อพรหัตต
(พระโพนีสัตว์กราบทูลพระราชาในเวลาที่ยทรงบนเพ็ว่า)

[๑๔๑] พระองค์ทรงบนอยู่ว่า หย้า หย้า
ใครหนอนำหย้ามาถวายพระองค์
พระองค์มีกิจที่จะพึงทำด้วยหย้าหรือหนอ
จึงตรัสแต่คำว่า หย้า หย้า เท่านั้น
(พระราชาทรงสดับดังนั้น จึงตรัสว่า)

[๑๔๒] ฉัตตฤาษีนั้นมีร่างกายสูง เป็นพรหมจารี เป็น
พหูสูต

มาแล้วที่นี่ ลักเอาทรัพย์ทั้งหมดของเราไป
ใส่หย้าไว้ในตุ่มแทนแล้วหนีไป
(พระโพนีสัตว์กราบทูลว่า)
[๑๔๓] ผู้ต้องการใช้หย้ามีค่าน้อยแลกทรัพย์จำนวนมาก
ย่อมต้องกระทำอย่างนี้ คือ ถูเอาทรัพย์ของตน
แต่ไม่ถือเอาหย้าซึ่งไม่ควรถือเอา
การพิไรรำพันในเรื่องนั้นจะมีประโยชน์อะไร
(พระราชาทรงสดับดังนั้น จึงตรัสว่า)

[๑๔๔] คนมีศีลไม่กระทำเช่นนั้น
คนพาลทำเช่นนั้นเป็นปกติ
ทำไมหนอจะทำคนที่มีศีลไม่มั่นคง
ซึ่งเป็นคนทุศีลให้เป็นบัณฑิตได้
พรหมฉัตตชาดกที่ ๖ จบ

๗. ปิลุชาดก (๓๓๗)
ว่าด้วยเศรษฐีถวายตั้งตามตระกูล
(เศรษฐีกรุงพาราณสีได้กล่าวกับดาบสโพนีสัตว์ว่า)

[๑๔๕] ข้าพเจ้ามิได้ถวายตั้ง น้ำดื่ม
และโภชนาหารแด่พระคุณเจ้า

ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์
ขอพระคุณเจ้าจงยกโทษให้ข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าเห็นโทษนั้นอยู่
(พระดาบสโพนีสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๑๔๖] อาตมามีได้จิตใจ มิได้โกรธเคือง
และมิได้มีความไม่พอใจแม้แต่น้อย
อนึ่ง แม้อาตมาก็ยังคิดคำนึงในใจอยู่ว่า
หน้าที่ในตระกูลเป็นเช่นนี้แน่นอน

(เศรษฐีได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๑๔๗] พวกข้าพเจ้าถวายอาสนะ น้ำดื่ม
และน้ำมันทาเท้า ทุกสิ่งทุกเมื่อ

นี่เป็นหน้าที่ในตระกูลครั้งปู่ตายายของข้าพเจ้า

[๑๔๘] พวกข้าพเจ้าบำรุงสมณะและพราหมณ์โดยเคารพ
ในกาลทุกเมื่อเหมือนญาติผู้ใหญ่

นี่เป็นธรรมในตระกูลครั้งบิดาและปู่ของข้าพเจ้า

ปฐมาศกที่ ๗ จบ

๘. อุตสาคร (๓๓๘)

ว่าด้วยหนูไม่กินเกลบ

(ในเวลาทีพระโอรสมีพระชนมายุ ๑๖ พรรษา ขณะที่กำลัง
เสวยพระกระยาหารเย็น พระราชาแห่งกรุงพาราณสีตรัสกับพระ
โอรสว่า)

[๑๔๙] เกลบก็นปรากฏโดยความเป็นเกลบ

และข้าวสารก็ปรากฏโดยความเป็นข้าวสารแก่หนู

ทั้งหลาย

แต่พวกหนูเว้นเกลบเสียแล้วเคี้ยวกินเฉพาะข้าวสาร

เท่านั้น

(ในเวลาที่มีการเข้าเฝ้าเป็นการใหญ่ พระราชาตรัสว่า)

[๑๕๐] การปรึกษากันในป่าก็ดี การกระซิบกันในบ้านก็ดี

การวางแผนฆ่าเราก็ดี ทั้งหมดนั้นเรารู้แล้ว

(ครั้นพระราชาประทับยืนอยู่ที่หับันใด ก็ตรัสว่า)

[๑๕๑] ได้ยินว่า พ่อของลิงกัดผล(ลูกอ๊องทะ)ของลูกลิง

ที่เกิดตามธรรมชาติเสียตั้งแต่ยังเล็กอยู่

(พระราชาประทับยืนที่ธรณีประตู ตรัสอีกว่า)

[๑๕๒] การที่เจ้ากระสับกระส่ายอยู่เหมือนแพะตาบอดใน

ไร่ผักกาด

และเจ้านอนอยู่ใต้แท่นบรรทม ทั้งหมดนั้นเรารู้แล้ว

อุทสาครที่ ๘ จบ

๙. พาเวฐาคร (๓๓๙)

ว่าด้วยความเสื่อมลาภของกาในแคว้นพาเวฐ

(พระศาสดาทรงประมวลอดีตนิทานมาแล้ว ได้ตรัสพระคาถา
เหล่านี้ว่า)

[๑๕๓] เพราะยังไม่เห็นนกยูงที่มีหงอน มีเสียงอันไพเราะ

ประชาชนในแคว้นพาเวรนั้นได้พากันบูชาภาตด้วยเนื้อ
และผลไม้

[๑๕๔] แต่เมื่อใดนกยูงที่มีเสียงไพเราะมายังแคว้นพาเวร
เมื่อนั้นลากและสักการะของกาก็เสื่อมถอยไป

[๑๕๕] ดราบใดพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระธรรมราชา
ผู้ทำโลกให้สว่างไสวยังมีได้อุบัติขึ้น ดราบนั้น
ประชาชนก็พากันบูชาสมณะและพราหมณ์เหล่าอื่นจำนวน
มาก

[๑๕๖] แต่เมื่อใดพระพุทธเจ้าผู้มีพระสุรเสียงไพเราะทรง
แสดงธรรม

เมื่อนั้นลากสักการะของพวกเดียรถียก็เสื่อมไป
พาเวรขาดกที่ ๙ จบ

๑๐. วิสัยหขาดก (๓๔๐)

ว่าด้วยวิสัยหเศรษฐี

(ท้าวสักกะเสด็จมายืนอยู่ในอากาศ ได้ตรัสกับวิสัยหเศร
ษฐีโพธิสัตว์ว่า)

[๑๕๗] ท่านวิสัยหเศรษฐี เมื่อก่อนท่านได้ให้ทาน
ก็เมื่อท่านให้ทานอยู่อย่างนั้น โภคะทั้งหลายของท่าน
ก็สิ้นไปเป็นธรรมดา ตั้งแต่นั้นไป ถ้าท่านจะไม่ฟังให้ทาน
โภคะทั้งหลายของท่านผู้งดให้ทานก็จะฟังดำรงอยู่
(วิสัยหเศรษฐีโพธิสัตว์ได้ฟังแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๑๕๘] ท้าวสหัสเสนตร พระอริยะทั้งหลายกล่าว
อนารยธรรมว่า

เป็นกิจที่อริยชนหรือแม่คนยากจนไม่ควรทำ

ท่านจอมชน เราพึงสละศรัทธาเพราะเหตุแห่งการ
บริโภครทรัพย์ใด

ขอทรัพย์นั้นอย่าพึงเกิดแก่เราเลย

[๑๕๙] รถคันหนึ่งแล่นไปทางใด รถคันอื่นก็จะแล่น
ไปทางนั้น

ท้าววาสวะ ธรรมเนียมที่ได้ประพฤติปฏิบัติมาแต่ก่อน
ของจดดำเนินต่อไปเกิด

[๑๖๐] ถ้ายังมียังเป็นอยู่ก็จะให้เรื่อยไป
เมื่อไม่มีชีวิตจะให้อย่างไร
ข้าพเจ้าแม้มีสภาพอย่างนี้ ก็ยังจะให้
ข้าพเจ้าจะไม่ลืมหการให้เลย

วิสัยขาดกที่ ๑๐ จบ

โกกิลวรรคที่ ๔ จบ

รวมขาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โกกิลขาดก	๒. รลัญฐิขาดก
๓. โคธขาดก	๔. ราโชวาทขาดก
๕. ชัมพูกขาดก	๖. พรหมฉัตตขาดก
๗. ปิฐขาดก	๘. ฤสขาดก
๙. พาเวรขาดก	๑๐. วิสัยขาดก

๕. จุฬุกุณาลวรรค

หมวดว่าด้วยนกกุณาละหมวดสิ้น

๑. กุณฑลิกขาดก (๓๔๑)

ว่าด้วยกุณฑลิกราชา

(ในเรื่องที่พญานกกุณาละพูดกับนกปณณมุขะนี้ มีคาถา
ประพันธ์ไว้อีกส่วนหนึ่งว่า)

[๑๖๑] บรรดาพวกผู้หญิงที่ทำความรื่นรมย์ให้แก่พวก
ผู้ชาย

เป็นคนหลายใจ ไม่มีใครจะบังคับได้

แม้ถ้าว่าพวกนางจะพึงทำให้เกิดความพอใจในที่

ทั้งปวง

ก็ไม่ควรไวใจ เพราะว่าพวกผู้หญิงเปรียบเสมือนท่าน้ำ

(พญานกกุณาละเกิดเป็นปัญจาลฉันทปโรหิต นำเหตุที่ตน
ได้เห็นมาแสดงว่า)

[๑๖๒] บัณฑิตเห็นเหตุคลายความกำหนัดของพญา
กินนร

และพญากินนรีแล้ว พึงทราบเถิดว่า

ผู้หญิงทั้งปวงไม่ยินดีในเรือนของสามี

เหมือนภรรยาได้ทอดทิ้งสามีคู่ชีวิตเช่นนั้นไป

เพราะพบชายอื่นแม้เป็นคนง่อยเปลี้ย

(พญานกกุณฑลิกะเกิดเป็นพระเจ้าพรหมทัต เมื่อจะแสดง
เรื่องที่ตนได้ทราบมาแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๑๖๓] พระมเหสีของพระเจ้าพกะและพระเจ้าพาวรี

ผู้หมกมุ่นอยู่ในกามมากเกินไป

ได้เป็นชู้กับมหาดเล็กคนสนิทของพระนาง

มีหรือผู้หญิงทั้งหลายจะไม่พึงเป็นชู้กับชายอื่น

(พญานกคุณทูลก็เกิดเป็นพระเจ้าพรหมทัต เมื่อจะแสดง
เรื่องที่ตนเห็นมาเอง จึงกล่าวว่า)

[๑๖๔] พระนางปิงคิยานี อัครมเหสีผู้เป็นที่รัก
ของพระเจ้าพรหมทัตผู้เป็นใหญ่แห่งโลกทั้งมวล
ได้เป็นชู้กับคนเลี้ยงม้าผู้ใกล้ชิดพระนาง
พระนางเป็นผู้มักมากในกาม มิได้ประสบผลแม้ทั้ง ๒

อย่างด

คุณทูลอีกชาดกที่ ๑ จบ

๒. วานรชาดก (๓๔๒)

ว่าด้วยวานรโพธิสัตว์

(วานรโพธิสัตว์ได้กล่าวกับจระเข้ว่า)

[๑๖๕] ข้าพเจ้าสามารถขึ้นจากน้ำมาบนบกได้
จระเข้ บัดนี้ข้าพเจ้าไม่ตกอยู่ในอำนาจของท่านอีกต่อ

ไป

[๑๖๖] พอกันทีสำหรับผลมะม่วง ลูกหว่า และขนุน
ที่ต้องข้ามฝั่งสมุทรไปกิน ผลมะเดื่อของเราดีกว่า

[๑๖๗] อนึ่ง ผู้ใดไม่รู้เท่าทันเหตุที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน
ผู้นั้นจะตกอยู่ในอำนาจของศัตรูและจะเดือดร้อนใน

ภายหลัง

[๑๖๘] ส่วนผู้ใดรู้เท่าทันเหตุที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน
ผู้นั้นย่อมพ้นจากความคับขันอันเกิดจากศัตรู
และจะไม่เดือดร้อนในภายหลัง

วานรชาดกที่ ๒ จบ

๓. กุนตินีชาดก (๓๔๓)

ว่าด้วยนางนกกระเรียน

(นางนกกระเรียนกราบทูลพระราชาโพธิสัตว์ว่า)

[๑๖๙] ข้าพระองค์ได้อาศัยอยู่ในพระราชนิเวศน์ของ

พระองค์

ได้รับสักการะอยู่เนืองนิตย์

บัดนี้ พระองค์ได้ทรงก่อเหตุแห่งความเสียใจให้แก่

ข้าพระองค์

ข้าแต่มหाराช เอาเถิด ข้าพระองค์จะลาไปยังป่า

หิมพานต์

(พระราชาโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงตรัสว่า)

[๑๗๐] ผู้ใดรู้กรรมชั่วร้ายที่คนอื่นทำแก่ตน

และรู้กรรมชั่วร้ายที่ตนทำตอบแก่เขา
เวรของผู้นั้นย่อมระงับไปด้วยเหตุเพียงเท่านั้น
แม่นกกระเรียน เพราะฉะนั้น เธอจงอยู่เถิด อย่าไปเลย
(นางนกระเรียนได้ฟังดังนั้น จึงกราบทูลว่า)

[๑๗๑] มิตรภาพของผู้ประทุษร้ายและของผู้ถูก
ประทุษร้าย

ย่อมสมานกันไม่ได้อีก ใจไม่อนุญาตให้อยู่
ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ ข้าพระองค์จักไป
(พระราชโอรสสัตวทรสว่า)

[๑๗๒] มิตรภาพของผู้ประทุษร้ายและของผู้ถูก
ประทุษร้าย

พวกที่เป็นนักปราชญ์ย่อมสมานกันได้อีก
แต่พวกที่โง่เขลาย่อมสมานกันไม่ได้
แม่นกกระเรียน เธอจงอยู่เถิด อย่าไปเลย

กุนตินีชาดกที่ ๓ จบ

๔. อัมพชาดก (๓๔๔)

ว่าด้วยพระขรรค์ดาเฝ้าสวนมะม่วง

(ลูกสาวเศรษฐีคนที่ ๑ กล่าวคำสาบานแก่ชฎิลโกงว่า)

[๑๗๓] หญิงใดได้ลักผลมะม่วงทั้งหลายของท่านไป
ขอหญิงนั้นจงตกอยู่ในอำนาจของชายที่ย่อมผมให้ดำ
และลำบากด้วยการใช้แห่นบ(ถอนผมหงอกทิ้งออกแซม

ขึ้นมา)

(ลูกสาวเศรษฐีคนที่ ๒ กล่าวคำสาบานแก่ชฎิลโกงว่า)

[๑๗๔] หญิงใดได้ลักผลมะม่วงทั้งหลายของท่านไป
หญิงนั้นถึงจะมีอายุตั้ง ๒๐ ปี ๒๕ ปี
หรือยังไม่ถึง ๓๐ ปี ก็ขออย่าหาผิวได้เลย

(ต่อจากนั้น ลูกสาวเศรษฐีคนที่ ๓ กล่าวคำสาบานว่า)

[๑๗๕] หญิงใดได้ลักผลมะม่วงทั้งหลายของท่านไป
ขอหญิงนั้นถึงจะกระเสือกกระสนเดินทางอันยาวไกล

เพียงคนเดียว

ก็อย่าได้พบผิวแม่ในสถานที่ที่ได้นัดหมายกันไว้เลย

(ต่อจากนั้น ลูกสาวเศรษฐีคนที่ ๔ จึงกล่าวคำสาบานบ้างว่า)

[๑๗๖] หญิงใดได้ลักผลมะม่วงทั้งหลายของท่านไป
ขอหญิงนั้นถึงจะมีที่อยู่อันสะอาด ตกแต่งร่างกายสวย

งาม

ประดับประดาด้วยระเบียบดอกไม้ ลูบไล้ด้วยกระแจะ
จันทร์

ก็จงนอนอยู่บนที่นอนเพียงคนเดียวเถิด
อัมพชาดกที่ ๔ จบ

๕. คชกุมภชาดก (๓๔๕)

ว่าด้วยสัตว์เลื้อยคลานชื่อคชกุมภะ

(อำมาตย์แก้วโพธิสัตว์กล่าวกับตัวคชกุมภะว่า)

[๑๗๗] เจ้าตัวโยกเยก๑ เจ้ามีความเชื่องช้าอย่างนี้

คราวเมื่อไฟป่าไหม้ป่า เจ้าจะทำอย่างไร

(ตัวคชกุมภะได้ฟังดังนั้น จึงตอบว่า)

[๑๗๘] โพรงไม้และรอยแตกกระแจะของแผ่นดินมีอยู่เป็น
จำนวนมาก

ถ้าพวกข้าพเจ้าหนีเข้าไปไม่ทัน พวกข้าพเจ้าก็ตาย

(อำมาตย์โพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๑๗๙] ผู้ใดในคราวที่ควรทำช้า ๆ กลับทำงานอย่างรวดเร็ว
พลัน

ในคราวที่ควรทำอย่างรีบด่วน กลับทำอย่างเชื่องช้า

ผู้นั้นย่อมหิกราษฎรประโยชน์ของตนเอง

เหมือนคนแข็งแรงเหยียบใบตาลแห้ง

[๑๘๐] ผู้ใดในคราวที่ควรทำช้า ๆ ก็ค่อย ๆ ทำงานอย่าง
ช้า ๆ

ในคราวที่ควรทำรีบด่วน ก็รีบทำอย่างรวดเร็วพลัน

ประโยชน์ของผู้นั้นก็บริบูรณ์

เหมือนดวงจันทร์กำจัดความมืด ยิ่งราตรีให้สว่างอยู่

คชกุมภชาดกที่ ๕ จบ

๖. เกสวชาดก (๓๔๖)

ว่าด้วยเกสวดาบส

(นารทอำมาตย์กล่าวกับเกสวดาบสว่า)

[๑๘๑] ทำไมหนอ เกสวดาบสผู้มีโชคจึงได้ละพระเจ้า
กรุงพาราณสี

ผู้เป็นจอมมนุษย์ ผู้ยังความประสงค์ทั้งปวงให้สำเร็จได้

กลับมายินดีอยู่ในอาศรมของกัปปดาบส

(เกสวดาบสกล่าวว่า)

[๑๘๒] ท่านนารทอำมาตย์ สถานที่อันน่ารื่นรมย์

ซึ่งให้สำเร็จประโยชน์ได้มีอยู่ หมูไม่อันนารื่นรมย์ใจก็มี
อยู่

แต่ถ้อยคำอันเป็นสุภาสิตของกัปดาบส

ย่อมทำให้เรารื่นรมย์ยินดี

(นารถอำมาตย์กล่าวว่า)

[๑๘๓] พระคุณเจ้าบริโศกข้าวสาละสุก สะอาด ปรงด้วย
เนื้อ

เหตุไฉนข้าวฟางและลูกเดือยอันหารสชาติมิได้

จึงทำให้พระคุณเจ้าพอใจ

(เกสวดาบสกล่าวว่า)

[๑๘๔] โภชนะจะดีหรือไม่ดี จะน้อยหรือมากก็ตาม

บุคคลผู้มีความคุ้นเคยกับบริโศกในที่ใด

โภชนะที่บริโศกแล้วในที่นั้น เป็นของดีทั้งนั้น

เพราะรสทั้งหลายมีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง

เกสวชาดกที่ ๖ จบ

๗. อยกุฏชาดก (๓๔๗)

ว่าด้วยยักษ์ถือพะเนินเหล็กใหญ่

(พระราชาโพธิสัตว์ตรัสกับยักษ์ว่า)

[๑๘๕] วันนี้ท่านที่ถือพะเนินเหล็กล้วน ๆ ใหญ่เหลือ
ประมาณ

ยืนอยู่กลางอากาศ ถูกเขาแต่งตั้งมาเพื่อคุ้มครองรักษา

ข้าพเจ้า

หรือว่าพยายามจะฆ่าข้าพเจ้า

(ยักษ์ฟังคำของพระราชาโพธิสัตว์แล้ว จึงกราบทูลว่า)

[๑๘๖] ข้าแต่มหाराช ข้าพระองค์เป็นทูตถูกพวกรากษส
ส่งมาที่นี่

เพื่อปลงพระชนม์พระองค์

แต่ว่าพระอินทเทวราชคุ้มครองพระองค์อยู่

เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์จึงฝ่าพระเศียรของพระองค์
ไม่ได้

(พระราชาโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงตรัส ๒ คาถาว่า)

[๑๘๗] ก็ถ้าท้าวมัชวานเทวราชผู้เป็นจอมแห่งเทพ

พระสวามีของพระนางสุชาดาคุ้มครองรักษาข้าพเจ้าอยู่

พวกปีศาจทั้งปวงจงแผดเสียงคำรามไปเถิด

ข้าพเจ้าไม่สะดุ้งกลัวพวกรากษสเลย

[๑๘๘] พวกกุมภัณฑ์และพวกปีศาจในกองหยากเยื่อ
ทั้งปวง

จงคร่ำครวญไปเถิด
ปีศาจทั้งหลายไม่สามารถจะรบกับข้าพเจ้าได้
ท่าทางที่ทำให้หน้ากลัwnั้นมีอยู่เป็นอันมาก
อภยภูษาดกที่ ๗ จบ

๘. อรัญญชาดก (๓๔๘)

ว่าด้วยวัตรของผู้ออกจากป่า
(ดาบสหนุ่มกล่าวกับดาบสผู้เป็นบิดาว่า)

[๑๘๙] คุณพ่อ ลูกออกจากป่าไปสู่บ้านแล้ว
ควรจะคบคนมีศีลอย่างไร มีข้อปฏิบัติอย่างไร
ลูกถามแล้ว ขอพ่อจงบอกชื่อนั้น
(ดาบสผู้เป็นบิดาตอบว่า)

[๑๙๐] ลูกรัก ผู้ใดพึงทำให้ลูกเบาใจ
อดทนความคันเคยของลูกได้
เชื่อฟังและอดกลั้นถ้อยคำของลูกได้
ลูกไปจากที่นี่แล้ว จงคบผู้นั้น

[๑๙๑] ผู้ใดไม่กระทำความชั่วทางกาย วาจา ใจ
ลูกไปจากที่นี่แล้ว จงดำรงตนอยู่เหมือนลูกในไส้คบผู้นั้นเถิด

[๑๙๒] คนที่มีจิตกลับกลอกเหมือนลิง
รักง่ายหน่ายเร็วดุจผ้าที่ย้อมด้วยขมิ้น
ลูกรัก ถึงแม้ว่าพื้นชมพูทวีปทั้งสิ้นจะไร้มนุษย
ลูกก็อย่าคบคนเช่นนั้นเลย

อรัญญชาดกที่ ๘ จบ

๙. สันติเภทชาดก (๓๔๙)

ว่าด้วยการทำลายมิตรไมตรี
(พระราชาโพธิสัตว์ตรัสกับนายสารถีว่า)

[๑๙๓] นายสารถี สัตว์ตัวเมียทั้ง ๒ ตัวไม่เหมือนกัน
และอาหารก็ไม่เหมือนกัน

ต่อมาภายหลัง เจ้าสุนัขจึงจอกขัwnัญให้แตกสามัคคีกัน
ดูเถิด เรื่องที่เราคิดถูกต้องเพียงใด

[๑๙๔] ผูกสุนัขจิ้งจอกพากันกินโคอุสภะ
และราชสีห์ เพราะคำส่อเสียดใด
คำส่อเสียดนั้น จึงเป็นไปถึงตัดมิตรไมตรี
เพราะเนื้อเป็นเหตุ เหมือนดาบอันคมกริบ

[๑๙๕] นายสารถี เจ้าเห็นการนอนตายของสัตว์ทั้ง ๒ ตัว
นี้ใหม่

ผู้ใดเชื่อถือถ้อยคำของผู้ส่อเสียด มุ่งทำลายมิตรไมตรี
ผู้นั้นจะต้องนอนตายอย่างนี้

[๑๙๖] นายสารถี ขนเหล่าใดไม่เชื่อถือถ้อยคำของผู้มุ่ง
ทำลายมิตรไมตรี

ขนเหล่านั้นย่อมประสบความสุข เหมือนคนไปสวรรค์
สันติเกทชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. เทวดาปัญหาชาดก (๓๕๐)

ว่าด้วยปัญหาของเทวดา

(พระราชาตรัสบอกปัญหาที่เทวดาถามแก่พระโพธิสัตว์
มโหสถบัณฑิตว่า)

[๑๙๗] บุคคลใช้มือทั้ง ๒ เท้าทั้ง ๒ ทบตีและตบปากผู้
อื่น

ข้าแต่มหาราช เขากลับเป็นที่รักเพราะเหตุแห่งการ
ทบตีนั้น

พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นใคร
(พระราชาตรัสบอกปัญหาข้อที่ ๒ ตามที่เทวดาถามว่า)

[๑๙๘] บุคคลด่าผู้อื่นตามใจชอบ

แต่ปรารถนาการกลับมาของเขา

ข้าแต่มหาราช เขากลับเป็นที่รักเพราะเหตุแห่งการด่า
นั้น

พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นใคร
(พระราชาตรัสบอกปัญหาข้อที่ ๓ ตามที่เทวดาถามว่า)

[๑๙๙] บุคคลกล่าวตู่กันด้วยถ้อยคำอันไม่เป็นจริง

พากันโจทก์กันด้วยถ้อยคำไม่จริง

ข้าแต่มหาราช เขากลับเป็นที่รักของกันและกัน

เพราะเหตุแห่งการกล่าวตู่และโจทก์กันนั้น

พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นใคร
(พระราชาตรัสบอกปัญหาข้อที่ ๔ ตามที่เทวดาถามว่า)

[๒๐๐] บุคคลนำข้าว น้ำ ผัว และเสนาสนะไป

พวกเขาผู้นำไปกลับเป็นที่รักโดยแท้

พวกเขากลับเป็นที่รักเพราะเหตุแห่งการนำสิ่งของไป

พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นใคร

เทวดาปัญหาชาดกที่ ๑๐ จบ

จุฬัญญาณาวรรคที่ ๕ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กุณฑลิกชาดก	๒. วานรชาดก
๓. กุนตินีชาดก	๔. อัมพชาดก
๕. คชกุมภชาดก	๖. เกสวชาดก
๗. อยภุชาดก	๘. อรัญญชาดก
๙. สันติเกทชาดก	๑๐. เทวตาปัญหชาดก

รวมวรรคที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. กาลิงควรรค	๒. ปุจฉันทวรรค
๓. กุฎิพุทธวรรค	๔. โกกิลวรรค
๕. จุฬัญญาณาวรรค	

จตุกกนิบาต จบ

๕. ปัญจกนิบาต

๑. มณิกุณฑลวรรค

หมวดว่าด้วยต่างหูแก้วมณี

๑. มณิกุณฑลชาดก (๓๕๑)

ว่าด้วยต่างหูแก้วมณี

(พระราชโอรสเข้าไปหาพระราชโอรสสัตว์แห่งกรุงพาราณสี
แล้วตรัสว่า)

- [๑] พระองค์หมดสิ้น รถม้า และต่างหูแก้วมณี
อนึ่ง พระองค์หมดสิ้นพระโอรสและนางสนม
เมื่อโศกะทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีเหลืออยู่เลย
เพราะเหตุใด พระองค์ไม่ทรงเดือดร้อนในคราวที่ควร

เศร้าโศก

(พระราชโอรสสัตว์ตรัสตอบว่า)

- [๒] โศกะทั้งหลายละทิ้งสัตว์โลกไปก่อนก็มี
สัตว์โลกละทิ้งโศกะเหล่านั้นไปก่อนก็มี
ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงใคร่อยู่ในกาม
โศกะทั้งหลายที่สัตว์ใช้สอยอยู่เป็นของไม่แน่นอน
เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์จึงไม่เศร้าโศกในคราวที่ควร

เศร้าโศก

- [๓] ดวงจันทร์ขึ้นเต็มดวงแล้วก็แหวกเว้าไป
ดวงอาทิตย์ทำโลกส่วนใหญ่ให้อบอุ่นแล้วลับขอบฟ้า

ไป

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นศัตรู โลกธรรมทั้งหลายข้าพระองค์ทราบดีแล้ว

เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์จึงไม่เศร้าโศกในคราวที่ควรเศร้าโศก

(พระราชาโพธิสัตว์ทรงแสดงธรรมแก่พระราชาโจรแล้วทรงเตือนว่า)

[๔] คฤหัสถ์ผู้บริโภคคามเกียจคร้านไม่ดี
บรรพชิตไม่สำรวมไม่ดี
พระราชาไม่ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วทำไม่ดี
การที่บัณฑิตโกรธไม่ดี

[๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเจ้าของทิศ
กษัตริย์ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วจึงควรทำ
ไม่ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วไม่ควรตัดสินใจ

ยศและเกียรติย่อมเจริญแต่พระราชาผู้ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ

มณิกุลทลชาดกที่ ๑ จบ

๒. สุชาตชาดก (๓๕๒)

ว่าด้วยสุชาตกุมารโพธิสัตว์

(บิดาของสุชาตกุมารโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๖] ทำไมหนอ ลูกดูเหมือนรีบเร่งเกี่ยวหญ้าสดเขียวขจี
แล้วกล่าวบนเพื่อกับโคแก่ที่ตายไปแล้วว่า

เจ้าจงกิน เจ้าจงกิน

[๗] โคที่ตายไปแล้วลุกขึ้นมาไม่ได้เพราะข้าวเพราะน้ำ
ลูกบนเพื่อบนเปเล่ ๆ เหมือนคนไร้ความคิด

(สุชาตกุมารโพธิสัตว์กล่าวตอบว่า)

[๘] หัวของโคก็ยังมีอยู่เหมือนเดิม

สองเท้าหน้า สองเท้าหลัง หาง

และหูของโคก็ยังมีอยู่เหมือนเดิม

ผมสำคัญว่า โคตัวนี้จะพึงลุกขึ้นได้

[๙] ส่วนศีรษะ มือทั้ง ๒ และเท้าทั้ง ๒ ของคุณปู่ไม่ปรากฏ

เลย

คุณพ่อนั้นแหละร้องให้อยู่ที่สญูปดิน เป็นคนไร้ความคิด
มิใช่หรือ

(บิดาชมเชยบุตรว่า)

[๑๐] ลูกช่วยระงับพ่อผู้เร่าร้อนให้สงบ

ดับความกระวนกระวายทั้งหมดได้
เหมือนคนใช้น้ำราดดับไฟที่ติดเปรี๊ยะ

[๑๑] ลูกนั้นได้บรรเทาความเศร้าโศกของพ่อผู้กำลังเศร้า
โศกถึงปู่

เชื่อว่าได้ช่วยถอนลูกศรคือความเศร้าโศก
ซึ่งเสียบที่หัวใจของพ่อขึ้นได้แล้วหนอ

[๑๒] พ่อผู้อันลูกได้ช่วยถอนลูกศรคือความเศร้าโศกขึ้นได้
แล้ว

เป็นผู้ปราศจากความเศร้าโศก ไม่มีความขุ่นมัว
จะไม่เศร้าโศก ไม่ร้องไห้ เพราะได้ฟังคำของลูก ลูก
เอ๋ย

[๑๓] นรชนทั้งหลายผู้มีปัญญา จะเป็นผู้นุเคราะห์
ย่อมกระทำให้ผู้อื่นปราศจากความเศร้าโศก
เหมือนสุชาติกumar ทำให้บิดาปราศจากความเศร้าโศก
สุชาติชาดกที่ ๒ จบ

๓. เวณสาขชาดก (๓๕๓)

ว่าด้วยต้นไม้ป้องกันภัยไม่ได้

(พระโพธิสัตว์เป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์กล่าวสอนพรหมทัตต
กุมารว่า)

[๑๔] พรหมทัตตกุมาร ความเกษมสำราญ ภิกษาที่หาได้ง่าย
ความสุขสำราญกาย ทั้งหมดนี้ไม่มีตลอดกาลเป็นนิตย์
เมื่อประโยชน์สิ้นไป ท่านอย่าได้หลงลืม
เหมือนคนเรือแตกท่ามกลางสาครเลย

[๑๕] คนทำกรรมใดไว้อย่อมเห็นกรรมนั้นในตน
คนทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี
คนทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว
คนหวานพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น

(พรหมทัตตกุมารนั้นกำหนดคำของพระโพธิสัตว์ได้แล้ว บ่น
เพ้ออยู่ว่า)

[๑๖] ท่านอาจารย์ปาราสริยะได้กล่าวคำใดไว้ว่า
ท่านอย่าได้ทำความชั่วที่ทำแล้วจะทำตนให้เดือดร้อน
ในภายหลัง

คำนี้เป็นคำของอาจารย์

[๑๗] ปิงคียะ เราได้สำเร็จโทษกษัตริย์ ๑,๐๐๐ พระองค์

ใด

ผู้ประทับพระวรกาย ลูบไล้ด้วยจรรณแก่นจันทน์ที่ตันไม้

ตันไม้นั้นมีกิ่งก้านสาขาแผ่ไพศาลคือตันนี้เอง

ทุกขนั้นนั่นแหละก็กลับมาสนองเรา

(ต่อมาพรหมทัตตกุมารทรงคร่ำครวญอยู่อย่างนั้น หวนระลึกถึงพระอัศรมเหสี จึงกล่าวว่า)

[๑๘] พระนางสามาผู้มีพระวรกายลูบไล้ด้วยจรรณแก่นจันทน์

งามระหงตั้งกิ่งไฟที่แกว่งไกวไปมา

เราไม่เห็นพระมเหสีจักตาย

การไม่ได้เห็นพระมเหสีของเรา นั้น

จักเป็นทุกข์ยิ่งกว่าทุกข์คือความตายนี้

เวนสาขชาดกที่ ๓ จบ

๔. อรุณชาดก (๓๕๔)

ว่าด้วยคนตายเหมือนงูลอกคราบ

(พราหมณ์โพธิสัตว์บอกเหตุแห่งการไม่ร้องไห้แก่ท้าวสีกกะว่า)

[๑๙] บุตรของข้าพเจ้าละทิ้งร่างกายของตนไป เหมือนงูลอกคราบเก่า

เมื่อร่างกายใช้การไม่ได้ จึงจะไปตายไปอย่างนี้

[๒๐] เขาถูกเผาก็ไม่รู้ถึงความคร่ำครวญของหมู่ญาติ

เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่เศร้าโศกถึงเขา

เขาไปแล้วตามคติของเขา

(นางพราหมณ์บอกเหตุที่ไม่ร้องไห้แก่ท้าวสีกกะว่า)

[๒๑] บุตรของข้าพเจ้านี้ ข้าพเจ้าไม่ได้เชิญมาจากโลกอื่น เขาก็มา

ข้าพเจ้ามิได้อนุญาต ก็ไปจากโลกนี้

เขามาอย่างใด เขาก็ไปอย่างนั้น

จะคร่ำครวญไปทำไมเพราะการไปของเขา นั้น

[๒๒] เขากำลังถูกเผา ก็ไม่รู้ถึงความคร่ำครวญของพวญาติ

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่เศร้าโศกถึงเขา

เขาไปแล้วตามคติของเขา

(น้องสาวบอกเหตุที่ไม่ร้องไห้แก่ท้าวสีกกะว่า)

[๒๓] ถ้าข้าพเจ้าร้องไห้ ก็จะมีร่างกายฝ่ายผอม

จะมีผลอะไรแก่ข้าพเจ้าเล่า

ยัง ญาติ มิตร สหายของข้าพเจ้าจะไม่มี ความพอใจอย่าง

[๒๔] พี่ชายของข้าพเจ้ากำลังถูกเผา
ก็ไม่รู้ถึงความคร่ำครวญของพวกญาติ
เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่เศร้าโศกถึงเขา
เขาไปแล้วตามคติของเขา

(ภรรยาบอกเหตุที่ไม่ร้องไห้แก่ท้าวสีกะว่า)

[๒๕] คนที่ร้องไห้ถึงคนที่ตายแล้ว เปรียบเสมือนทารกที่
ร้องไห้

ต้องการดวงจันทร์ที่โคจรไปในอากาศ

[๒๖] สามีของข้าพเจ้ากำลังถูกเผา
ก็ไม่รู้ถึงความคร่ำครวญของพวกญาติ
เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่เศร้าโศกถึงเขา
เขาไปแล้วตามคติของเขา

(สาวใช้บอกเหตุที่ไม่ร้องไห้แก่ท้าวสีกะว่า)

[๒๗] คนที่ร้องไห้ถึงคนที่ตายแล้ว เป็นสิ่งไร้ประโยชน์
เปรียบเสมือนหมอน้ำที่แตกแล้วจะประสานให้สนิท
เหมือนเดิมไม่ได้

[๒๘] นายของข้าพเจ้ากำลังถูกเผา
ก็ไม่รู้ถึงความคร่ำครวญของพวกญาติ
เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่เศร้าโศกถึงเขา
เขาไปแล้วตามคติของเขา

อุรคชาดกที่ ๔ จบ

๕. ขณฺฐชาดก (๓๕๕)

ว่าด้วยพระเจ้าขณฺฐะ

(พระเจ้าธิงกะตรัสถามพระราชโอรสว่า)

[๒๙] ขนเหล่าอื่นเศร้าโศก ร้องไห้ มีน้ำตานองหน้า
ส่วนพระองค์มีพระพักตร์ผ่องใส

พระเจ้าขณฺฐะ เพราะเหตุไร พระองค์จึงไม่เศร้าโศก

(พระโอรสตรัสกราบทูลถึงเหตุที่ไม่เศร้าโศกแก่พระเจ้า
ธิงกะว่า)

[๓๐] ความโศกนําส่งที่ล่วงไปแล้วคืนมาไม่ได้
นำความสุขที่ยังไม่มาถึงมาให้ไม่ได้
พระเจ้าธิงกะ เพราะเหตุนั้น หม่อมฉันจึงไม่เศร้าโศก
เพราะความเป็นสหายในความเศร้าโศกไม่มี

[๓๑] ผู้เสรำโศกยอมมีร่างกายพอมเหล็องและเบือ
อาหาร

เมื่อเขาถูกลูกศรคือความเสรำโศกเสียบแทงจนชুবชืด
พวกศัตรูก็พากันดีใจ

[๓๒] เราจะอยู่บ้านหรืออยู่ป่า
อยู่ที่ลุ่มหรืออยู่ที่ดอนก็ตาม

ความพินาศจะไม่มาถึงเราเลย
เพราะเราได้พบทางแล้วอย่างนี้

[๓๓] ตนเองผู้เดียวเท่านั้นก็ไม่สามารถจะนำ
รสอันน่าใคร่ทั้งปวงด มาถวายแก่พระราชาพระองค์ใดได้
แม้แผ่นดินทั้งปวงก็จักนำความสุขมาถวาย
แต่พระราชาพระองค์นั้นไม่ได้

ขุณชาติกที่ ๕ จบ

๖. การันทียชาติก (๓๕๖)

ว่าด้วยการันทียพราหมณ์

(อาจารย์เจรจากับการันทียโพธิสัตว์ว่า)

[๓๔] เจ้าคนเดียวรีบเกินไป ยกหินก้อนใหญ่ทิ้งลงไปชอก
เขาในป่า

นี่เจ้าการันทียะ จะมีประโยชน์อะไรแก่เจ้า

ด้วยการทิ้งก้อนหินลงที่ชอกเขา

(การันทียโพธิสัตว์ฟังคำของท่านแล้ว ประสงค์จะปลุก
อาจารย์ให้รู้สึก จึงกล่าวว่า)

[๓๕] กระผมเกลี้ยกอนดินและกอนหินลงไป

จะกระทำแผ่นดินใหญ่นี้ซึ่งมีสาครเป็นขอบเขต

ให้เรียบเสมอดั่งฝ่ามือ

เพราะฉะนั้น กระผมจึงทิ้งก้อนหินลงไปที่ชอกเขา

(พราหมณ์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๓๖] มนุษย์คนเดียวไม่สามารถทำแผ่นดินนี้ให้สม่ำเสมอ
ฝ่ามือได้

นี่เจ้าการันทียะ เราสำคัญว่า

เจ้าเมื่อปรารถนาจะทำชอกเขาให้เต็ม

จะต้องละชีวโลกไปเสียก่อน

(การันทียโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๓๗] ถ้ามนุษย์คนเดียวไม่สามารถจะทำแผ่นดินใหญ่ให้
สม่ำเสมอได้

ท่านพราหมณ์ ท่านก็เหมือนกัน จักนำมนุษย์เหล่านี้
ซึ่งมีความเห็นต่าง ๆ กันมาสู่อำนาจของตนไม่ได้
(อาจารย์ได้ฟังดังนั้นรู้ว่าตัวพลาดไปแล้ว จึงกล่าวว่า)
[๓๘] เจ้าการันทียะ เจ้าได้บอกข้อความที่เป็นจริงแก่เราโดย
ย่อ

ข้อนี้เป็นเช่นนั้น แผ่นดินนี้มนุษย์ไม่สามารถจะทำให้
เสมอได้ฉันใด

มนุษย์ทั้งหลายก็ฉันนั้น
การันทียชาดกที่ ๖ จบ
๗. ลญจิกชาดก (๓๕๗)
ว่าด้วยนางนกไส้
(นางนกไส้ประคองปีกยืนข้างหน้าพญาข้างโพธิสัตว์แล้ว
กล่าวว่า)

[๓๙] พญาข้าง ข้าพเจ้าขอไหว้ท่าน
ผู้มีกำลังเสื่อมถอยโดยกาลที่มีอายุ ๖๐ ปี
ผู้อยู่ในป่า เป็นจำเริญ เพียบพร้อมด้วยยศ
ข้าพเจ้าขอไหว้ท่านด้วยปีกทั้ง ๒ ข้าง
ขอท่านอย่าได้ฆ่าลูกน้อยผู้ด้อยกำลังของข้าพเจ้า
(นางนกไส้นั้นกล่าวต้อนรับพญาข้างนั้นผู้เที่ยวไปตามลำพัง
เชือกเดียวว่า)

[๔๐] พญาข้าง ๒ ข้าพเจ้าขอไหว้ท่านผู้เที่ยวไปผู้เดียว
อยู่ในป่า หากินตามเชิงเขา
ข้าพเจ้าขอไหว้ท่านด้วยปีกทั้ง ๒ ข้าง
ขอท่านอย่าได้ฆ่าลูกน้อยผู้ด้อยกำลังของข้าพเจ้า
(พญาข้างได้ฟังคำของนางนกไส้นั้น จึงกล่าวว่า)

[๔๑] นีนางนกไส้ เราจะฆ่าลูกน้อยของเจ้า
เจ้ามีกำลังน้อยจะทำอะไรได้
เราจะใช้เท้าช้ายบดขยี้นกไส้เช่นเจ้า
แม้ตั้ง ๑๐๐,๐๐๐ ตัวให้แหลกราญ

(นางนกไส้แอบอยู่ที่กิ่งไม้กล่าวคุกคามพญาข้างนั้นว่า)

[๔๒] กำลังไม่ใช่จะทำให้สำเร็จทุกอย่าง
เพราะว่า คนโง่เขลามีกำลังไว้เพื่อฆ่าผู้อื่นและตนเอง
พญาข้าง ข้าพเจ้าจะทำความหายนะให้แก่ท่าน
ที่ฆ่าลูกน้อยผู้ด้อยกำลังของเรา
(พระศาสดาทรงประมวลชาดก ตรัสพระคาถานี้ว่า)

[๔๓] ท่านจงดูกา นางนกไส้ กบ และแมลงวันหัวเขียว
สัตว์เหล่านี้ได้ฆ่าข้างแล้ว จงดูการจองเวรของคนคู่เวร
ทั้งหลาย

เพราะฉะนั้น พวกเธออย่าก่อเวรกับใคร ๆ แม้กับคนไม่
เป็นที่รักเลย

ลฎกีกษาดกที่ ๗ จบ

๘. จุฬัมมपालชาดก (๓๕๘)

ว่าด้วยจุฬัทธิรมपालกุมาร

(พระนางจันทาเทวีกราบทูลพระราชาว่า)

[๔๔] หม่อมฉันเท่านั้นที่ตัดความเจริญ

กระทำความผิดต่อพระเจ้ามहाปตาปะ

ฝ่าพระบาท ขอพระองค์โปรดทรงปล่อยธรรมपालกุมาร

และโปรดทรงตัดมือทั้ง ๒ ของหม่อมฉันเถิด

[๔๕] หม่อมฉันเท่านั้นที่ตัดความเจริญ

กระทำความผิดต่อพระเจ้ามहाปตาปะ

ฝ่าพระบาท ขอพระองค์โปรดทรงปล่อยธรรมपालกุมาร

และโปรดทรงตัดเท้าทั้ง ๒ ของหม่อมฉันเถิด

[๔๖] หม่อมฉันเท่านั้นที่ตัดความเจริญ

กระทำความผิดต่อพระเจ้ามहाปตาปะ

ฝ่าพระบาท ขอพระองค์โปรดทรงปล่อยธรรมपालกุมาร

และโปรดทรงตัดศีรษะของหม่อมฉันเถิด

[๔๗] มิตรหรืออำมาตย์บางคนที่มีจิตใจดงาม

อ่อนโยนของพระราชาพระองค์นี้คงไม่มีแน่

คนที่จะทูลทัดทานพระราชาว่า

ขอพระองค์โปรดอย่าสำเร็จโทษพระราชบุตร

ผู้ที่พระองค์ให้กำเนิดก็ไม่มี

[๔๘] พระญาติหรือพระสหายบางคนที่มีจิตใจดงาม

อ่อนโยนของพระราชาพระองค์นี้คงไม่มีแน่

คนที่จะทูลทัดทานพระราชาว่า ขอพระองค์โปรดอย่า

สำเร็จโทษ

พระโอรสผู้ที่พระองค์ให้กำเนิดก็ไม่มี

[๔๙] พระพาหาทั้ง ๒ ที่ลुบไล้ด้วยจรรณแก่นจันทน์

ของธรรมपालกุมารผู้เป็นทายาทแห่งแผ่นดินมาชาติสิ้นไป

ฝ่าพระบาท ลมปราณของหม่อมฉันก็จะดับสิ้นไป

จุฬัมมपालชาดกที่ ๘ จบ

๙. สุวัณณมิกชาดก (๓๕๙)

ว่าด้วยพญากวางทอง

(ภรรยาของพญาเนื้อโพธิสัตว์เมื่อจะให้พญาเนื้อเกิด

อุตสาหะจึงกล่าวว่า)

[๕๐] พญาเนื้อผู้มีเท้าดุจทองคำ ท่านจงพยายามตั้งเกิด
จงกีดบ่วงหนึ่งให้ขาด ฉันจะรื่นรมย์อยู่ในป่าผู้เดียวไม่

ได้

(พญาเนื้อโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๕๑] ฉันพยายามตั้งอยู่ก็ไม่สำเร็จ ฉันตะกุกพื้นดินอย่างแรง
บ่วงหนึ่งอันเหนียวก็ยิ่งบาดเท้าของฉัน

(นางเนื้อกล่าวแก่นายพรานว่า)

[๕๒] นายพราน ท่านจงปลูดใบไม้

ชักดาบออกมาฆ่าข้าพเจ้าก่อน

แล้วจงฆ่าพญาเนื้อในภายหลัง

(นายพรานได้ฟังดังนั้นมีจิตเลื่อมใส จึงกล่าวว่า)

[๕๓] เราไม่เคยได้ยินหรือได้เห็นมาก่อนว่า

แม่เนื้อพูดภาษามนุษย์ได้

นี่แม่เนื้อผู้เจริญ ตัวเจ้าและพญาเนื้อตัวนี้จึงเป็นสุขเกิด

(นางพญาเนื้อกล่าวว่า)

[๕๔] นายพราน วันนี้ข้าพเจ้าเห็นพญาเนื้อ

พ้นจากอันตรายแล้วย่อมรำเริงฉันใด

ขอท่านพร้อมกับญาติทั้งหมดจงรำเริงฉันนั้นเถิด

สุวัณณมิกชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. สุสันธิชาดก (๓๖๐)

ว่าด้วยพระนางสุสันธิ

(คนธรรพ์ชื่ออัคคะ ครั้นในเวลาพญาครุฑโพธิสัตว์มาเล่น

สกา จึงถือพิณ

ขับร้องถวายพระราชาวา)

[๕๕] กลิ่นดอกติมิระหอมตลบอบอวล

กลิ่นสมุทระทบผึ่งดังกึกก้อง

พระนางสุสันธิประทับอยู่ไกลจากพระนครนี้มาก

พระเจ้าตัมพะ กามทั้งหลายย่อมเสียดแทงข้าพระองค์

(พญาครุฑได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๕๖] ท่านข้ามสมุทรมไปได้อย่างไร

เห็นเกาะเสรุมาได้อย่างไร

ท่านอัคคะ พระนางกับท่านพบกันได้อย่างไร
(ลำดับนั้น คนธรรพ์ชื่ออัคคะได้กล่าวว่า)

[๕๗] เมื่อเรือพวกพ่อค้าผู้แสวงหาทรัพย์ออกไปจากท่าภร
กัจฉา

ถูกปลามังกรตีแตก ข้าพเจ้าเกาะแผ่นกระดานลอยไป

[๕๘] พระนางสุสันธิมีพระวรกายหอมเพราะกลิ่นจันทน์อยู่
เป็นนิตย์

ทรงปลอบโยนข้าพระองค์ด้วยพระสุรเสียงอันไพเราะ
นุมนวล

แล้วทรงอุ้มข้าพระองค์เหมือนมารดาอุ้มลูกในไส้

[๕๙] พระนางสุสันธิมีดวงพระเนตรอ่อนโยน

ทรงบำรุงข้าพระองค์ด้วยข้าว น้ำ ผ้า

และที่นอนด้วยพระองค์เอง

ข้าแต่พระเจ้าตัมพะ ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้

สุสันธิชาดกที่ ๑๐ จบ

มณิกุณฑลวรรคที่ ๑ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มณิกุณฑลชาดก ๒. สุชาตชาดก
๓. เวณสาขชาดก ๔. อรคชาดก
๕. ขมฺภูชาดก ๖. การันทียชาดก
๗. ลมฺภิกขชาดก ๘. จุฬัมมปาลชาดก
๙. สุวณณมิกชาดก ๑๐. สุสันธิชาดก

๒. วัณณาโรหวรรค

หมวดว่าด้วยมีผิวพรรณต่างกัน

๑. วัณณาโรหชาดก (๓๖๑)

ว่าด้วยผู้มีผิวพรรณและทรวดทรงต่างกัน

(เสือโคร่งเข้าไปหาพญาราชสีห์แล้วถามว่า)

[๖๐] ท่านผู้มีเขี้ยวงาม ท่านได้กล่าวว่า

เสือโคร่งชื่อสุพาหุไม่ประเสริฐไปกว่าเรา

ด้วยผิวพรรณ ทรวดทรง ชาติ กำลังกาย

และกำลังความเพียรหรือ

(ราชสีห์กล่าวตอบว่า)

[๖๑] สุพาหุ ท่านได้กล่าวว่า
ราชสีห์ตัวมีเขี้ยวงามไม่ประเสริฐไปกว่าเรา
ด้วยผิวพรรณ ทรวดทรง ชาติ กำลังกาย
และกำลังความเพียรหรือ

[๖๒] สุพาหุเพื่อนรัก ถ้าท่านประทุษร้ายเรา
ผู้อยู่ร่วมกับท่านอย่างนี้
บัดนี้ เราไม่พอใจที่จะอยู่ร่วมกับท่านต่อไป

[๖๓] ผู้ใดเชื่อฟังถ้อยคำของบุคคลเหล่าอื่นอย่าง
จริงจัง

ผู้นั้นพึงแตกจากมิตรโดยเร็วพลัน
และพึงประสบเวรเป็นอันมาก

[๖๔] ผู้ใดไม่ประมาท ระแวงการทำลายมิตร
คอยจับผิดอยู่เสมอ ผู้นั้นหาใช่มิตรไม่
ส่วนผู้ใด ผู้นั้นยให้แตกกันมิได้ ไม่มีความระแวงในมิตร

คนใด

อยู่อย่างปลอดภัยเหมือนบุตรที่นอนแนบอ้อมมารดา
ผู้นั้นแหละนับว่าเป็นมิตรแท้

วินณาโรหชาดกที่ ๑ จบ

๒. สิลวิมังสชาดก (๓๖๒)

ว่าด้วยการทดลองศีล

(พราหมณ์โพธิสัตว์รู้ว่า ศีลสำคัญกว่าสตะ จึงได้กราบทูล
พระราชาวา)

[๖๕] ข้าพระองค์มีความสงสัยว่า
ศีลประเสริฐกว่า หรือสตะประเสริฐกว่า
บัดนี้ ข้าพระองค์หมดความสงสัยแล้วว่า
ศีลนั้นแลประเสริฐกว่าสตะ

[๖๖] ชาติและผิวพรรณเป็นของเปล่าประโยชน์
ทราบมาว่า ศีลเท่านั้นประเสริฐสุด
บุคคลไม่มีศีล มีเพียงสตะเท่านั้น

ย่อมไม่มีความเจริญ

[๖๗] กษัตริย์ไม่ดำรงอยู่ในธรรม แพศย์ไม่อิงอาศัยธรรม
ชนทั้ง ๒ นั้นละโลกทั้ง ๒ ไปแล้วย่อมเข้าถึงทุกคติ

[๖๘] กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จัณฑาล และคนเทษยะ
ประพฤติธรรมในโลกนี้แล้วย่อมเป็นผู้เสมอกันใน

เทวโลก

[๖๙] พระเวทก็ตาม ชาตีกี่ตาม พวกพ้องก็ตาม
ไม่สามารถจะให้ศและความสุขในสัมปรายภพได้
แต่ศีลของตนที่บริสุทธิ์แล้วเท่านั้น
นำความสุขมาให้ในสัมปรายภพ

สีลวีมังสชาดกที่ ๒ จบ

๓. หิริชาดก (๓๖๓)

ว่าด้วยความละอาย

(เศรษฐีชาวกรุงพาราณสีพูดกับคนทั้งหลายว่า)

[๗๐] บัณฑิตพึงรู้จักบุคคลผู้ไม่มีความละอาย

เกลียดชังความเป็นมิตร

กล่าวอยู่ว่า เราเป็นมิตรของท่าน

แต่ไม่เอื้อเฟื้อการงานที่เหมาะสมกับคำพูดว่า

บุคคลผู้นี้มิใช่มิตรของเรา

[๗๑] งานใดควรทำ พึงพูดถึงแต่งานนั้นเถิด

งานใดไม่ควรทำ ก็อย่าพูดถึงงานนั้นเลย

คนไม่ทำ เอาแต่พูด บัณฑิตย่อมรู้ทัน

[๗๒] ผู้ใดไม่ประมาท ระแวงการทำลายมิตร

คอยจับผิดอยู่เสมอ ผู้นั้นหาใช่มิตรไม่

ส่วนผู้ใดผู้อื่นยุให้แตกกันมิได้ ไม่มีความระแวงในมิตร

คนใด

อยู่อย่างปลอดภัยเหมือนบุตรที่นอนแนบอภมารดา

ผู้นั้นแหละนับว่าเป็นมิตรแท้

[๗๓] กุลบุตรเมื่อเห็นผลและอาานิสงส์

เมื่อนำธุระดอันเป็นของบุรุษไปอยู่

ชื่อว่าย่อมบำเพ็ญฐานะที่ทำความปราโมทย์

และความสุขอันนำความสรรเสริญมาให้

[๗๔] บุคคลดีมีรสอันเกิดเพราะความสงัด

และรสแห่งความสงบชื่อว่าดีมีรสคือปิติในธรรม

ย่อมไม่มีความกระวนกระวาย ไม่มีบาป

หิริชาดกที่ ๓ จบ

๔. ขัชโชปนกชาดก (๓๖๔)

ว่าด้วยหิงห้อย

(เทวดาคูกคามพระราชแล้วกล่าวสอนด้วยการยกขัชโชปน
ปัญหาดังนี้ว่า)

[๗๕] ใครหนอ เมื่อไฟลุกโผลงอยู่ ยังเที่ยวแสวงหาไฟ

ได้เห็นหิ่งห้อยในยามราตรี กลับสำคัญว่าไฟ

[๗๖] เขาขยี้ไค้มัยและหญ้าให้เป็นจรรณ

แล้วเกลี้ยลงบนหิ่งห้อยนั้น

ก็ไม่อาจจะให้ไฟลุกโพลงได้

[๗๗] คนโง่เป็นดุษคนใบ้ แม้โดยอุบายไม่ถูกวิธีอย่างนี้ก็ไม่
ได้ผล

เหมือนคนรีดนมจากเขาไค้มัยไม่ได้น้ำมัน

[๗๘] ขนทั้งหลายบรรลุประโยชน์ที่ต้องการด้วยอุบายวิธีต่าง
ๆ

คือ การข่มศัตรูและยกย่องมิตร

[๗๙] พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายทรงครอบครองแผ่นดิน

อันมีทรัพย์สมบัติอยู่ได้ก็ด้วยการได้หมู่อำมาตย์มีแม่ทัพเป็น
ประมุข

และด้วยการถวาคำแนะนำของหมู่อำมาตย์ราชวัลลภ
ข้าชโปนภชาตกที่ ๔ จบ

๕. อหิตุณทิกษาดก (๓๖๕)

ว่าด้วยหมองู

(หมองูกล่าวกับลิงว่า)

[๘๐] นี่เพื่อนผู้มีใบหน้านางาม

เราเป็นนักเลงแพ้การพนันสะกา

เจ้าจงโยนมะม่วงสุกมาให้บ้าง

เราจะได้กินมะม่วงเพราะความพยายามของเรา

(ลิงได้ฟังดังนั้น จึงได้กล่าวว่า)

[๘๑] นี่เพื่อน ท่านสรรเสริญข้าพเจ้า

ผู้มีปกติหลุกหลิกด้วยคำไม่จริงเลย

ท่านได้ยินหรือได้เห็นลิงตัวไหนบ้างที่มีใบหน้านางาม

[๘๒] นี่หมองู การที่ท่านเข้าไปยังร้านขายข้าวเปลือกเมา
แล้ว

เขี่ยนตีข้าพเจ้าผู้หิวโหย ยังฝืนใจข้าพเจ้าอยู่จนทุกวันนี้

[๘๓] ข้าพเจ้าเมื่อระลึกถึงการนอนอันเป็นทุกข์นั้นอยู่

ถึงแม้ท่านจะให้ครองราชสมบัติ แล้วขอมะม่วงก็ไม่
ยอมให้

เพราะข้าพเจ้าถูกท่านคุกคามอย่างน่ากลัวเช่นนั้น

[๘๔] นักปราชญ์ควรผูกความเป็นเพื่อนมิตรไมตรีกับคนผู้
ตนรู้ว่า

มีชาติตระกูล มีความอิมในครรรค์ ไม่ตระหนี่
อหิตุณทิกชาดกที่ ๕ จบ

๖. คุมพียชาดก (๓๖๖)

ว่าด้วยยักษกุมพียะ

(พระศาสดาทรงนำอดีตนิทานมาแล้วตรัสว่า)

[๘๕] ยักษกุมพียะ เมื่อแสวงหาเหยื่อได้วางยาพิษ
อันมีสี รส และกลิ่นเหมือนน้ำผึ้งไว้ในป่า

[๘๖] เหล่าชนผู้เข้าใจว่า เป็นน้ำผึ้ง ได้ลืมนยาพิษเข้าไป
ยาพิษนั้นออกฤทธิ์แรงกล้าแก่พวกเขา
พวกเขาก็ถึงความตายเพราะยาพิษนั้น

[๘๗] ส่วนเหล่าชนที่พิจารณาเห็นว่า นั่นคือยาพิษ
แล้วงดเว้นเสียก็อยู่เป็นสุข ปราศจากทุกข์
ขณะที่พวกอื่นทรมนทรมาย ถูกยาพิษเผาผลาญ

[๘๘] กามทั้งหลายที่ฝังอยู่ในหมู่มนุษย์
บัณฑิตพึงทราบอย่างนี้ว่า เป็นพิษ
กามนั้นเป็นทั้งเหยื่อเป็นทั้งเครื่องผูก
ถ้าที่อาศัยคือร่างกายตกอยู่ในอำนาจของมัจจุราช

[๘๙] บัณฑิตทั้งหลายผู้กระสับกระส่ายยอมงดเว้น
กามทั้งหลายอันเป็นเครื่องบำเรอกิเลสเหล่านี้ได้

ทุกเมื่ออย่างนี้

ย่อมล่วงพ้นเครื่องข้องในโลกได้

กุมพียชาดกที่ ๖ จบ

๗. สาลิยชาดก (๓๖๗)

ว่าด้วยลูกนกสาลิกา

(พระโพธิสัตว์แสดงธรรมแก่บริษัทผู้ประชุมกันอยู่ว่า)

[๙๐] ผู้ใดหลงเราให้จับงูเห่าด้วยคำว่า นี้นกนกสาลิกา
ผู้นี้พราสสอนแต่สิ่งที่ชั่ว ถูกงูนั้นกัดตาย

[๙๑] นรชนใดต้องการจะฆ่าคนที่มีได้ทูปตีตน
และคนที่มีได้ใช้ให้ผู้อื่นทูปตีตน
นรชนนั้นย่อมถูกฆ่าให้อนตายเหมือนชายคนหนึ่งที่ถูกงู

กัดตาย

[๙๒] นรชนใดต้องการจะฆ่าคนที่มีได้ฆ่าตน

และคนที่มีได้ใช้ให้ผู้อื่นฆ่าตน

นรชนนั้นย่อมถูกฆ่าให้อนตายเหมือนชายคนหนึ่งที่ถูกงู

กัดตาย

[๙๓] คนขัดฝุ่นเต็มกำมือทวนลม
ฝุ่นนั้นย่อมกลับมากระทบเขานั้นเอง

เหมือนชายคนหนึ่งที่ถูกงูกัดตาย

[๙๔] ผู้ใดประทุษร้ายนรชนผู้ไม่ประทุษร้าย

ผู้บริสุทธิ์ ผู้ไม่มีความผิด

บาปย่อมกลับมาถึงคนผู้โง่เขลานั้นเองเหมือนผงธุลีที่

คนขัดทวนลม

สาธิตชาดกที่ ๗ จบ

๘. ตจสารชาดก (๓๖๘)

ว่าด้วยชื่อคาไม้ไผ่

(พระราชาทรงเห็นเด็กเหล่านั้นไม่กลัวทั้งยังมีใจร่าเริง จึง
ตรัสถามว่า)

[๙๕] พวกเจ้าตกอยู่ในเงื้อมมือของศัตรู

ถูกจองจำด้วยชื่อคาที่ทำด้วยลำไม้ไผ่ ยังมีหน้าผ่องใส

เพราะเหตุไร พวกเจ้าจึงไม่เศร้าโศก

(พระโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงได้กล่าวว่า)

[๙๖] ความเศร้าโศกและความพิโรธร่าพัน

ไม่ได้ประโยชน์เลยแม้แต่น้อยนิด

คนที่เศร้าโศกเป็นทุกข์ ศัตรูรู้เข้าแล้วย่อมพอใจ

[๙๗] ส่วนคนผู้เป็นบัณฑิตรู้หลักในการวินิจฉัยอรรถคดี

ย่อมไม่สะทกสะท้านในเพราะอันตรายในกาลใด ๆ

เขามีใบหน้าไม่เปลี่ยนแปลง ยังเหมือนเดิม

ศัตรูเห็นเข้าแล้วย่อมเป็นทุกข์

[๙๘] บุคคลพึงได้ประโยชน์ในที่ใดด้วยประการใด ๆ

คือ ด้วยการร่ายมนต์ ด้วยการปรึกษากับบัณฑิต

ด้วยคำอันเป็นสุภาสิต ด้วยการให้สินจ้างรางวัล

หรือด้วยประเพณีใด พึงพากเพียรพยายาม

ทำประโยชน์ในที่นั้นด้วยประการนั้น ๆ

[๙๙] อนึ่ง ในกาลใดบัณฑิตรู้ว่า

ประโยชน์นี้เราหรือบุคคลอื่นไม่พึงได้รับ

แม้ในกาลนั้นบัณฑิตก็ไม่ควรเศร้าโศก พึงอดกลั้น

ด้วยคิดเสียว่า กรรมเป็นของมั่นคง บัดนี้ เราจะทำอะไร

ได้

ตจสารชาดกที่ ๘ จบ

๙. มิตตวินทุกชาดก (๓๖๙)

ว่าด้วยนายมิตตวินทุกะ

(นายมิตตวินทุกะเห็นเทพบุตรโพธิสัตว์นั้น จึงถามว่า)

[๑๐๐] ข้าพเจ้าได้กระทำอะไรไว้แก่เหล่าเทวดา

ข้าพเจ้าได้กระทำความชั่วอะไรไว้

จักรนี้จึงได้จรดที่ศีรษะแล้วพัดผันอยู่บนกระหม่อมของ

ข้าพเจ้า

(เทพบุตรโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๑๐๑] เพราะเหตุอะไรเล่า

ท่านล่วงเลยปราสาทแก้วผลึก

ปราสาทเงิน ปราสาทแก้วมณี

และปราสาททอง แล้วมา ณ ที่นี้

(นายมิตตวินทุกะกล่าวว่า)

[๑๐๒] ขอท่านจงดูข้าพเจ้าผู้ถึงความหายนะ

เพราะความสำคัญนี้ว่า

ในที่นี่โศกะทั้งหลายเห็นจะ

มีมากกว่าปราสาททั้ง ๔ หลังนี้

(เทพบุตรโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๑๐๓] ท่านเมื่อมีความปรารถนามากเกินไป

ได้ครอบครองนารี ๔ นาง ไม่พอใจนางทั้ง ๔

ได้ครอบครองนารี ๘ นาง ไม่พอใจนางทั้ง ๘

ได้ครอบครองนารี ๑๖ นาง ไม่พอใจนางทั้ง ๑๖

ได้ครอบครองนารี ๓๒ นาง ไม่พอใจนางทั้ง ๓๒

จึงได้ประสพจักร

จักรจึงพัดผันอยู่ที่ศีรษะของท่าน

ผู้ถูกความปรารถนามากเกินไปขจัดแล้ว

[๑๐๔] ขึ้นชื่อว่าความอยาก

มีสภาพแผ่ไปยิ่งใหญ่ไพศาล

ทำให้เต็มได้ยาก

ก็ชนเหล่าใดกำหนดตามความอยาก

ชนเหล่านั้นจึงต้องเห็นจักรไว้

มิตตวินทุกชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. ปลาสชาดก (๓๗๐)

ว่าด้วยปลาเทวดา

(พญาหงส์ปรึกษากับปลาเทวดาว่า)

[๑๐๕] พญาหงส์ได้กล่าวกับปลาเทวดาว่า

นี่เพื่อน ต้นไทรงอกติดอยู่ที่ค้ำคบของท่าน
มันงอกขึ้นเพื่อจะตัดสิ่งอันเป็นที่รักของท่าน
(ปลาสเทวดาไม่เชื่อคำของพญาหงส์ จึงกล่าวว่า)

[๑๐๖] ต้นไทรจงเจริญเติบโตขึ้นเถิด
ข้าพเจ้าจะเป็นที่พึ่งของต้นไทรนั้นเหมือนบิดาและ

มารดา

และต้นไทรนั้นจะเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้าเหมือนกัน
(พญาหงส์กล่าวว่า)

[๑๐๗] เพราะเหตุใด ท่านจึงปล่อยให้ต้นไม้ที่นำกล้วดู
ข้าศึก

เจริญเติบโตที่ค้ำคบ เหตุนั้น ข้าพเจ้าจะขอเตือนท่าน
แล้วจะไป

การเจริญเติบโตของต้นไทรนั้น ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย
(ต่อมารุกขเทวดานั้นคร่ำครวญอยู่ว่า)

[๑๐๘] บัดนี้ ไทรต้นนี้แหละ ทำให้เราหวาดกลัว
เพราะไม่เชื่อฟังคำของพญาหงส์
ซึ่งเป็นถ้อยคำอันสำคัญปานประหนึ่งว่าขุนเขาสิเนรุ

ราช

ภัยอันใหญ่หลวงจึงมาถึงเราแล้ว
(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสพระคาถาว่า)

[๑๐๙] ผู้ใดเมื่อเจริญขึ้นกลับกัดกินที่พึ่งอาศัยของตน
ความเจริญของผู้นั้นผู้ฉลาดไม่สรรเสริญ
นักปราชญ์รังเกียจความพินาศ

จึงพยายามกำจัดรากเหง้าของอันตรายนั้น

ปลาสชาดกที่ ๑๐ จบ

วิณณาโรหรรคที่ ๒ จบ

๓. อัชฌมวรรค

หมวดว่าด้วยชาดกมีครึ่งวรรค

๑. ทีฆิติโกสลชาดก (๓๗๑)

ว่าด้วยพระเจ้าทีฆิติโกศล

(ที่ขามุกุมารทรงระลึกถึงโอวาทที่พระราชมารดาและพระราช
บิดาประทานไว้แล้ว จึงกราบทูลพระเจ้าพรหมทัตว่า)

[๑๑๐] ข้าแต่มหाराช เมื่อพระองค์ตกอยู่ในอำนาจของ
ข้าพระองค์

อย่างนี้ เหตุที่เปลื้องทุกข์พระองค์ได้มีอยู่หรือ พระเจ้าข้า

(พระราชดำรัสคาถาว่า)

[๑๑๑] พ่อเอ๋ย เมื่อฉันตกอยู่ในอำนาจของเธออย่างนี้
เหตุบางอย่างที่จะเปลี่ยนทุกข์ฉันได้ไม่มี

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๑๑๒] ข้าแต่มหाराช เว้นความสุจริต

และถ้อยคำอันเป็นสุภาสิตเสียแล้ว

เหตุอื่นที่จะต้านทานในเวลาที่จะตาย ข้าพระองค์ไม่

เห็นเลย

ทรัพย์สมบัตินอกนี้ก็เช่นกัน

[๑๑๓] ชนเหล่าใดเข้าไปผูกเวรว่า คนนี้ได้ด่าเรา
ได้ฆ่าเรา ได้ช่นะเรา และได้ลักสิ่งของของเราไป
เวรของชนเหล่านั้นย่อมไม่สงบระงับ

[๑๑๔] ส่วนชนเหล่าใดไม่เข้าไปผูกเวรว่า คนนี้ได้ด่าเรา
ได้ฆ่าเรา ได้ช่นะเรา และได้ลักสิ่งของของเราไป
เวรของชนเหล่านั้นย่อมสงบระงับ

[๑๑๕] เพราะว่าในกาลไหน ๆ เวรทั้งหลายในโลกนี้
ย่อมไม่สงบระงับด้วยเวร แต่เวรทั้งหลาย

ย่อมสงบระงับด้วยการไม่จองเวร นี่เป็นธรรมเก่า

ที่ขัตติโกศลชาดกที่ ๑ จบ

๒. มิคโปตกชาดก (๓๗๒)

ว่าด้วยลูกเนื้อ

(ท้าวสักกเทวราชทอดพระเนตรดาบสร้องให้คร่ำครวญ จึง
เสด็จมายืนอยู่ใน

อากาศตรัสว่า)

[๑๑๖] การที่ท่านผู้ละการครองเรือนบวชเป็นสมณะ
เศร้าโศกถึงลูกเนื้อที่ตายไปแล้วนั้น

เป็นการไม่สมควร

(ดาบสได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๑๑๗] ท้าวสักกะ เพราะการอยู่ร่วมกันแล

ความรักจึงเกิดในหทัยของมนุษย์หรือของเนื้อ

อาตมาจึงไม่สามารถที่จะไม่เศร้าโศกถึงลูกเนื้อนั้นได้

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๑๑๘] ชนเหล่าใดร้องไห้ บ่นเพ้อ รำพัน

ถึงคนที่ตายแล้วและคนที่จะตาย

สัตบุรุษทั้งหลายกล่าวการร้องไห้ว่าเปล่าประโยชน์

ท่านฤๅษี เพราะฉะนั้น ท่านอย่าร้องไห้ไปเลย
[๑๑๙] พราหมณ์ สัตว์ที่ตายละโลกนี้ไปแล้ว
จะพึงลุกขึ้นได้เพราะการร้องไห้
เราทุกคนก็คงมาประชุมกัน ร้องไห้ถึงหมู่ญาติของ
กันและกัน
(ดาบสกล่าวสดุดีท้าวสักกะว่า)
[๑๒๐] พระองค์ช่วยระงับอาตมาผู้เร่าร้อนให้สงบ
ดับความกระวนกระวายทั้งหมดได้
เหมือนคนเอน้ำราดดับไฟที่ติดเปรี้ยง
[๑๒๑] พระองค์ได้บรรเทาความเศร้าโศกถึงบุตรของ
อาตมา
ผู้กำลังเศร้าโศก เชื่อว่าได้ช่วยถอนลูกศรคือความเศร้าโศก
ซึ่งเสียบหัวใจของอาตมาขึ้นได้แล้วหนอ
[๑๒๒] ท้าววาสวะ อาตมาซึ่งพระองค์ได้ช่วยถอนลูกศร
คือความเศร้าโศกขึ้นได้แล้วเป็นผู้ปราศจากความเศร้าโศก
ไม่มีความขุ่นมัว จึงไม่เศร้าโศก ไม่ร้องไห้
เพราะได้ฟังคำของพระองค์
มิคโปตกชาดก ที่ ๒ จบ
๓. มุสิกชาดก (๓๗๓)
ว่าด้วยหนูถูกฆ่าตาย
(เวลาจะไปสระโบกขรณีเพื่อสรงสนาน พระราชาตรัสว่า)
[๑๒๓] คนบ่นเพ้ออยู่ว่า นางหนูไปไหน ไปที่ไหน
เราคนเดียวเท่านั้นรู้ว่า นางหนูถูกฆ่าอยู่ในบ่อน้ำ
(เวลาเสด็จเข้าไปยังปราสาท พระราชาเสด็จดำเนินสาธยาย
ไปว่า)
[๑๒๔] เหตุที่เจ้าเที่ยวมองข้างโน้นข้างนี้ไปมาเสมือน
หนึ่งลา
ทำให้เรารู้ว่า เจ้าฆ่านางหนูที่บ่อน้ำแล้ว
ยังปรารถนาจะกินพระเจ้ายวะอีก
(พระราชาเสด็จดำเนินท่องบ่นจนถึงหัวบันไดว่า)
[๑๒๕] นี่เจ้าโง่ เจ้ายังเป็นเด็กเล็กนัก ยังเป็นวัยรุ่น
มายืนถือท่อนไม้ยาว เราจักไม่ยอมให้ชีวิตแก่เจ้า
(พระราชารอดพ้นจากความตาย ทรงรำเริงยินดี ทรงเปล่ง
อุทานว่า)
[๑๒๖] เราผู้ถูกบุตรปองฆ่า รอดพ้นจากความตาย

เพราะอยู่บนวิมานในอากาศก็หาไม่
เพราะบุตรสุดที่รักเสมอด้วยอวัยวะก็หาไม่
แต่เราพ้นจากความตายเพราะคาถาที่อาจารย์ผูกให้

[๑๒๗] บุคคลควรเรียนสูตรทุกอย่าง
ไม่ว่าจะเป็นชั้นต่ำ ชั้นสูง หรือปานกลาง
และควรรู้จุดมุ่งหมายของวิชาทุกอย่าง
แต่ว่าไม่ควรใช้วิชาทุกอย่าง
เวลาที่สูตรซึ่งได้ศึกษามาแล้วนำประโยชน์มาให้ก็ยังมี

อยู่

มุสิกชาดกที่ ๓ จบ

๔. จุฬินคคหชาดก (๓๗๔)

ว่าด้วยจุฬินคคหบัณฑิต

(ภรรยาของจุฬินคคหบัณฑิตกล่าวกับนายโจรว่า)

[๑๒๘] พราหมณ์ ท่านถือเอาห่อเครื่องประดับทั้งหมด
ข้ามฝั่งไปแล้ว

จงรีบกลับมารับฉันข้ามไปจากฝั่งนี้โดยเร็ว ณ บัดนี้
(นายโจรได้ฟังดังนั้นยืนอยู่ที่ฝั่งโน้นกล่าวว่า)

[๑๒๙] นางผู้เจริญได้เปลี่ยนเอาเราผู้ไม่เคยเชยชิด
กับชายผู้เคยเชยชิดกันมานาน
นางผู้เจริญคงจะเปลี่ยนเอาชายอื่นผู้ไม่ใช่ขาประจำ
กับเราผู้เป็นขาประจำแน่นอน เราจะไปจากที่นี่ให้ไกล

แสนไกล

(สุนัขจิ้งจอกได้ฟังดังนั้น จึงได้กล่าวว่า)

[๑๓๐] นี่ใครหัวเรหาดังลั่นอยู่ที่พุ่มตะไคร่น้ำ
ที่นี่ไม่มีการฟ้อนรำ ขับร้อง ประบมื่อ ประโคมดนตรี
นางผู้มีตะโพกอันผึ่งผาย งดงาม
เหตุไรหนอ ในเวลาที่ควรร้องไห้ เจ้ากลับหัวเราะ
(ภรรยาของจุฬินคคหบัณฑิตกล่าวว่า)

[๑๓๑] นี่สุนัขจิ้งจอกผู้ต่ำทราม โง่เขลา เจ้ามีปัญญา

น้อย

เสื่อมสิ้นทั้งปลาทั้งขึ้นเนื้อแล้วชบเซาอยู่เหมือนคน

กำพรว้า

(สุนัขจิ้งจอกกล่าวว่า)

[๑๓๒] โทษของผู้อื่นเห็นได้ง่าย
ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก

เจ้านั้นแหละเสื่อมสิ้นทั้งผิวทั้งชายชู

ย่อมชบเซายิ่งกว่าเราเสียอีก

(ภรรยาของจุฬินคคหบัณฑิตกล่าวว่า)

[๑๓๓] พญาเนื้อผู้ต่ำทราม เรื่องนี้จริงดังที่ท่านพูด

เรานั้นไปจากที่นี่แล้ว จักอยู่ในอำนาจของผิวอย่าง

เดียว

(ท้าวสักกเทวราชสดับคำของนางผู้ทูลไฉไลอาจารย์ จึงตรัส

ว่า)

[๑๓๔] ผู้ใดลักถาดดินไปได้ ถึงถาดสำริดผู้นั้นก็ลักไปได้

บาปที่เจ้าได้กระทำแล้วนั้นแหละ

เจ้าก็จักต้องกระทำมันอีก

จุฬินคคหชาดกที่ ๔ จบ

๕. กโปตกชาดก (๓๗๕)

ว่าด้วยนกพิราบโพธิสัตว์

(กาคิดจะกินปลา จึงกล่าวว่า)

[๑๓๕] บัดนี้แหละเราสบายแล้ว ไม่มีโรค

หมดสิ้นนหนาม นกพิราบก็บินออกไปแล้ว

บัดนี้ เราจะทำตามความพอใจ

เพราะว่าเนื้อและผักที่เหลือจะทำให้เรามีกำลัง

(นกพิราบกลับมาเห็นกาถูกถอนขนทาดด้วยน้ำเปรียงเน่า จึง

เยาะเย้ยว่า)

[๑๓๖] นกยางอะไรนี่ มีหงอน เป็นโจร มีเมฆเป็นปู

แม่นกยาง เจ้าจงลงมาข้างล่างนี้เถิด

กาสหายของเราเป็นสัตว์ดุร้าย

(กาได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๑๓๗] ท่านอย่าหัวเราะเยาะ

เพราะเห็นข้าพเจ้าถูกลูกชายพ่อครัวถอนขน

แล้วทาดด้วยผงเมล็ดผักกาด

ผสมกากเปรียงเช่นนี้เลย

(นกพิราบเย้ยหยันอยู่ว่า)

[๑๓๘] ท่านอาบน้ำชำระกายดีแล้ว

ลُبไล้ด้วยของหอมดีแล้ว

อิมหันาสำราญด้วยข้าวและน้ำ

และที่คอของท่านก็ประดับด้วยแก้วไพฑูรย์

ท่านได้ไปถิ่นกษัตริย์คละมาหรือ

(กาได้กล่าวว่า)

[๑๓๙] มิตรก็ตาม ศัตรูก็ตามของท่าน
อย่าได้ไปถีนกขังคละเลย
เพราะคนในถีนกขังคละนั้น
ถอนขนแล้วผูกกระเบื้องไว้ที่คอของเรา

(นกพิราบกล่าวว่า)

[๑๔๐] เพื่อนเอ๋ย เจ้าจักประสบความชั่วร้ายเช่นนี้อีก
เพราะปกติของเจ้าเป็นเช่นนั้น
อาหารของมนุษย์เป็นของที่นกไม่ควรกิน

กโปตกชาดกที่ ๕ จบ

อัทธมวรรคที่ ๓ จบ

รวมชาดกที่มีในวัณณาโรหวรรคและอัทธมวรรค คือ

๑. วัณณาโรหชาดก ๒. สีลวิมังสชาดก
๓. หิริชาดก ๔. ขัชโชปนกชาดก
๕. อหิตุณฺทิกชาดก ๖. คุมพียชาดก
๗. สาลียชาดก ๘. ตจสารชาดก
๙. มิตตวินทุกชาดก ๑๐. ปลาสรชาดก
๑๑. ทีฆติโกสลชาดก ๑๒. มิคโปตกชาดก
๑๓. มุสิกชาดก ๑๔. จูฬธนฺคคหชาดก
๑๕. กโปตกชาดก

รวมวรรคที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. มณิกุลทลวรรค ๒. วัณณาโรหวรรค
๓. อัทธมวรรค

ปัญจกนิบาต จบ

๖. ฉักกนิบาต

๑. อวาริยวรรค

หมวดว่าด้วยบิดาของนางอวาริยา

๑. อวาริยชาดก (๓๗๖)

ว่าด้วยบิดาของนางอวาริยา

(ฤาษีโพธิสัตว์กล่าวสอนพระราชาอยู่ทุก ๆ วันว่า)

[๑] ขอถวายพระพรมหาบพิตรผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน
ขอพระองค์อย่าทรงพิโรธเลย
มหาบพิตรผู้เป็นจอมทัพ ขอพระองค์อย่าทรงพิโรธเลย

- พระราชผู้ไม่ทรงพิโรธตอบผู้ที่โกรธ
ยอมเป็นที่บูชาของชาวแวนแคว้น
- [๒] อาตมภาพพราสสอนในที่ทุกสถาน
คือ ทั้งในหมู่บ้าน ในป่า ในที่ลุ่ม หรือในที่ดอน
ขอถวายพระพรมหาบพิตรผู้จอมทัพ
ขอพระองค์อย่าทรงพิโรธเลย
(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงนายเรือผู้โง่เขลาว่า)
- [๓] ที่แม่น้ำคงคาได้มีคนแจวเรือจ้างชื่ออวารียปีตา
เขารับส่งคนข้ามฟากก่อนแล้วจึงขอค่าโดยสาร

ภายหลัง

เพราะเหตุนั้น เขาก็มีการทะเลาะวิวาทกับคนโดยสาร
จึงไม่เจริญด้วยโรคะทั้งหลาย
(ฤๅษีโพธิสัตว์บอกถึงเหตุที่จะให้โรคะเจริญแก่นายเรือ
ว่า)

- [๔] พ่อเรือจ้าง ท่านจงขอค่าโดยสาร
กับคนที่ยังไม่ได้ข้ามไปฝั่งโน้นก่อนซิ
เพราะว่า ใจของคนที่ข้ามฟากไปแล้วเป็นอย่างหนึ่ง
ใจของคนที่ต้องการจะข้ามฟากเป็นอีกอย่างหนึ่ง
(ฤๅษีโพธิสัตว์สอนนายเรืออีกว่า)

- [๕] อาตมภาพพราสสอนในที่ทุกสถาน
คือ ทั้งในหมู่บ้าน ในป่า ในที่ลุ่ม หรือในที่ดอน
พ่อเรือจ้าง ขอท่านอย่าโกรธเลย
(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า)

- [๖] พระราชาได้พระราชทานบ้านส่วยเพราะอนุสาสนีบทใด
เพราะอนุสาสนีบทนั้นแหละ คนแจวเรือจ้างจึงได้ตบ

ปาก

- (พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสข้อความสุดท้ายว่า)
- [๗] ถาดใส่อาหารก็แตกแตกแล้ว ภรรยาก็ถูกทำร้าย
และเด็กที่เกิดในครรภ์ก็แท้งตกลงมาที่ภาคพื้น
เขาไม่อาจจะให้ประโยชน์เกิดขึ้นจากโอวาทนั้นได้
เหมือนเนื้อไม่อาจจะให้ประโยชน์เกิดขึ้นจากทองคำ๒

อวารียชาดกที่ ๑ จบ

๒. เสตเกตฺตชาดก (๓๗๗)

ว่าด้วยเสตเกตตดาบส

(พระโพธิสัตว์เป็นอาจารย์ทศปาโมกข์สอนมาณพเสตเกิดผู้
เป็นหัวหน้าศิษย์ว่า)

[๘] พ่อเอ๋ย เจ้าอย่าโกรธ เพราะความโกรธไม่ดีเลย
ทิศที่เจ้ายังไม่ได้เห็น ยังไม่ได้ยินมีอีกมาก
พ่อเสตเกิด มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า
พระอริยะทั้งหลายกล่าวสรรเสริญอาจารย์ว่าเป็นทิศ

เบื้องขวา

[๙] คฤหัสถ์ถวายข้าว น้ำ และผ้า กล่าวนิมนต์ผู้ใด
แม้ผู้นั้นพระอริยะทั้งหลายย่อมเรียกว่า เป็นทิศเบื้องบน
เสตเกิด ทิศนี้เป็นทิศที่ยอดเยี่ยม
เพราะสัตว์ทั้งหลายผู้มีทุกข์ถึงแล้วย่อมเป็นสุข

(พระราชาทรงเห็นดาบสทั้งหลายบำเพ็ญตบะผิด จึงตรัส
สนทนากับปุโรหิตว่า)

[๑๐] ขกิลเหล่าใดมุ่งหมั่นสัตว์ที่ขรุขระ
มีขี้พื้นเขรอะ ร่างกายสกปรก สาธยายมนต์อยู่
ขกิลเหล่านั้นประกอบหน้าที่การงานของมนุษย์
จะรู้แจ้งโลกนี้แล้วพ้นจากอบายได้หรือ

(ปุโรหิตกราบทูลว่า)

[๑๑] ขอเดชะพระราชฯ หากบุคคลถึงจะเป็นพหูสูต
กระทำแต่กรรมชั่ว ก็ชื่อว่าไม่ประพฤติธรรม
เขาแม้จะมีพระเวทตั้งพัน อาศัยความเป็นพหูสูตนั้น
แต่ไม่บรรลุนิพพานก็พ้นจากทุกข์ไม่ได้

(เสตเกิดดาบสกล่าวกับปุโรหิตนั้นว่า)

[๑๒] บุคคลแม้จะมีพระเวทตั้งพัน อาศัยความเป็นพหูสูตนั้น
แต่ไม่บรรลุนิพพาน ก็พ้นจากทุกข์ไม่ได้
อาตมาเข้าใจว่า พระเวททั้งหลายเป็นสิ่งที่ไร้ผล
จริยธรรมพร้อมทั้งความสำรวม๒เท่านั้นเป็นสัจจะ

(ปุโรหิตได้กล่าวว่า)

[๑๓] พระเวททั้งหลายจะไร้ผลก็หาไม่
จริยธรรมพร้อมทั้งความสำรวมเท่านั้นเป็นสัจจะ
เพราะบุคคลบรรลุพระเวททั้งหลายแล้วย่อมได้เกียรติ
บุคคลผู้ฝึกตนดีแล้วด้วยจริยธรรมย่อมบรรลุความสงบ

๑

เสตเกิดชาดกที่ ๒ จบ

๓. ทริมขชาดก (๓๗๘)

ว่าด้วยพระทรมุขปัจเจกพุทธเจ้า
(พระปัจเจกพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรดพระเจ้าพรหมทัตว่า)

[๑๔] กามทั้งหลายเสมือนเปือกตม เสมือนหล่ม

ก็ภัยนี้บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า เป็นมูลเหตุแห่งภัย ๓

ประการ

กามทั้งหลายคือธุลีและครัน อตมภาพก็ได้ประกาศไว้

แล้ว

ขอถวายพระพร พระเจ้าพรหมทัต

ขอมหาบพิตรทรงละกามเหล่านี้ออกผนวชเถิด

(พระราชารัณทรงสดับดังนั้นแล้ว ตรัสบอกความที่พระองค์
พัวพันด้วย

กิเลสว่า)

[๑๕] ท่านพราหมณ์ โยมกำหนดยินดี

และหมกมุ่นอยู่ในกามทั้งหลาย

ประสงค์จะมีชีวิตอยู่อย่างนี้

จึงไม่อาจจะละกามอันน่าสะพรึงกลัวนั้นได้

แต่โยมจะทำบุญทั้งหลายให้มาก

(พระทรมุขปัจเจกพุทธเจ้าตรัสสอนให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปว่า)

[๑๖] ผู้ใดอันบุคคลผู้หวังความเจริญ

อนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูล

กล่าวสอนอยู่ ก็ไม่กระทำตามคำสอน

ผู้นั้นสำคัญแต่สิ่งที่ตนยึดถือว่า นี่เท่านั้นประเสริฐ

เป็นคนโง่ ย่อมเกิดในครรภ์บ่อย ๆ

[๑๗] เขาย่อมเข้าถึงนรกอันน่ากลัว

เต็มไปด้วยอุจจาระและปัสสาวะที่ไม่งามสำหรับผู้งาม

สัตว์เหล่าใดยังไม่ปราศจากราคะ

ยังมีความกำหนัดในกามทั้งหลาย

สัตว์เหล่านั้นก็ยังละความเกิดในครรภ์ไปไม่ได้

(พระทรมุขปัจเจกพุทธเจ้าทรงหวังจะแสดงเหตุที่พ้นจาก
ครรภ์ จึงตรัสหนึ่งคาถาครึ่ง และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสครึ่งพระ
คาถาสุดท้ายว่า)

[๑๘] สัตว์เหล่านี้คลอดออกมามีกายแปดเปื้อนด้วยอุจจาระ

ด้วยเลือดและเสมหะในขณะที่คลอด

สัตว์เหล่านี้มีร่างกายสัมผัสส่วนใด ๆ

ส่วนนั้น ๆ ทั้งหมด ล้วนไม่น่าชื่นใจ

เป็นทุกข์อย่างเดียว

[๑๙] อาตมาเห็นแล้วจึงถวายพระพร
มิใช่ได้ยืมมาจากคนอื่นแล้วจึงถวายพระพร
อาตมายังระลึกอดีตชาติได้มากอีกด้วย
พระทรมุขปัจเจกพุทธเจ้าได้ให้พระราชอาชุตรังปรีชา

ญาณ

ยอมรับด้วยคาถาสภาษิตอันวิจิตร
ทรมุขชาดกที่ ๓ จบ
๔. เนรุชาดก (๓๗๙)
ว่าด้วยอานุภาพของภูเขานेरุ
(หงส์น้องชายของพญาหงส์โพธิสัตว์สนทนากับพี่ชายว่า)

[๒๐] กาปากี้ดี ผุงการธรรมดาภิ
พวกเราผู้ประเสริฐกว่านกทั้งหลายก็ดี
พอมาถึงภูเขานี้แล้ว เป็นเหมือนกันหมด
[๒๑] ราชสีห์ก็ดี เสือโคร่งก็ดี สุนัขจิ้งจอกก็ดี หมูเนื้อก็ดี
พอมาถึงที่นี่แล้วก็เหมือนกันหมด

ภูเขานี้ชื่ออะไร
(พญาหงส์โพธิสัตว์กล่าวว่า)
[๒๒] มนุษย์ทั้งหลายรู้จักภูเขายอดเยี่ยมลูกนี้ว่าเนรุ
เพราะสัตว์ทุกชนิดอยู่ที่ภูเขาลูกนี้
จะกลายเป็นสีทองเหมือนกันหมด

(หงส์น้องชายได้ฟังดังนั้น จึงได้กล่าวว่า)

[๒๓] สถานที่ใดคนดีไม่ได้รับการยกย่อง
ข้าถูกดูหมิ่น แต่กลับยกย่องคนเลว
สถานที่นั้นไม่ควรอาศัยอยู่เลย

[๒๔] สถานที่ใดคนเกียจคร้าน คนขยัน
คนกล้าหาญ และคนขลาดได้รับการบูชา
สถานที่นั้นคนดีไม่อยู่ เหมือนภูเขานี้ที่ไม่ทำความแตก

ต่างกัน

[๒๕] ภูเขานี้ไม่แยกคนเลว คนดี คนปานกลาง
คือ ไม่กระทำให้แปลกกัน
อย่ากระนั้นเลย เราสละภูเขานี้ไปเถิด

เนรุชาดกที่ ๔ จบ

๕. อาสังกชาดก (๓๘๐)
ว่าด้วยอาสังกาคุมาริกา

(นางอัสสัฏฐากุมาริกากราบทูลพระราชาว่า)

[๒๖] เถาวัลย์ชื่ออัสสาวดีเกิดแล้วในอุทยานจิตรลดาวัน
เถาวัลย์นั้น ๑,๐๐๐ ปี จึงจะออกผลหนึ่ง

[๒๗] แม่นานถึงเพียงนั้นจึงจะมีผล
ทวยเทพก็ยังพากันไปเยือนอุทยานนั้นเนื่อง ๆ
ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์ทรงหวังไว้เถิด
เพราะว่าความหวังที่ยังมีผลเป็นความสุข

[๒๘] ปีกษาทิชาชาติยังมีความหวังอยู่รำไป
ความหวังของมันที่มีอยู่ห่างไกลถึงเพียงนั้นก็ยังสำเร็จ

ได้

ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์ทรงหวังไว้เถิด
เพราะว่าความหวังที่มีผลเป็นความสุข

(พระราชาตรัสบอกเหตุที่จะไปกับนางอัสสัฏฐากุมาริกาว่า)

[๒๙] หล่อนให้ฉันเอิบอิมด้วยคำพูดเท่านั้น
หาให้ฉันเอิบอิมด้วยการกระทำไม่
เหมือนดอกหงอนไก่มีสีสวย แต่ไม่มีกลิ่น

[๓๐] ผู้ใดเมื่อไม่ให้ ไม่เสียสละโศคทรัพย์
ดีแต่พูดคำอ่อนหวานซึ่งไม่มีผลในมิตรทั้งหลาย
ความสัมพันธ์ของผู้นั้นกับมิตรย่อมจืดจาง

[๓๑] ควรพูดถึงแต่สิ่งที่ควรทำ
ไม่ควรพูดถึงสิ่งที่ไม่ควรทำ
คนไม่ทำ ดีแต่พูด บัณฑิตย่อมรู้ทัน

[๓๒] กำลังของเราหมดสิ้นแล้วหนอ เสบียงก็ไม่มี
สงสัยจะตายเป็นแน่ อย่ากระนั้นเลย เราจะไปกันเดี๋ยวนี้

แหละ

(พระนางอัสสัฏฐากุมาริกาเทวีได้สดับพระราชดำรัสนั้น จึง
กราบทูลว่า)

[๓๓] คำว่า อัสสัฏฐา นั้นแหละเป็นชื่อของหม่อมฉัน
ข้าแต่มหाराชผู้จอมทัพ ขอพระองค์ทรงคอยก่อน
หม่อมฉันขอบอกลาบิดาก่อน

อัสสัฏฐาดกที่ ๕ จบ

๖. มิคาลोปชาดก (๓๘๑)

ว่าด้วยนกแร้งมิคาลोปะ

(พญาแร้งโพธิสัตว์เรียกลูกมาอบรมว่า)

[๓๔] มิคาลोปะ พ่อไม่พอใจเลยที่เจ้าบินไปเช่นนั้น

ลูกเอ๋ย เจ้าบินสูงเกินไป เลยขอบเขตของพวกเร้าไป
แล้ว

[๓๕] เมื่อใด แผ่นดินปรากฏแก่เจ้าเสมือนแปลงนา ๔
เหลี่ยม

ลูกเอ๋ย เมื่อนั้น เจ้าจงกลับจากที่นั่น อย่าบินเลยที่นั่นไป

[๓๖] แม้นกเหล่าอื่นที่มีปีกเป็นยานพาหนะ บินไปในอากาศ

สำคัญตกว่ายังยืน ถูกแรงลมพัดพินาศแล้วก็มีอยู่

(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า)

[๓๗] นกแร้งมิกาโลปะไม่เชื่อฟังคำสอนของเร้า

อุปรัณณะพ้อผู้เฒ่า

บินผ่านลมกาละไป

ตกอยู่ในอำนาจลมเวรัมภา

(ลมกรด)

[๓๘] ลูกเมียของมัน และนกแร้งเหล่าอื่นที่อาศัยมันเป็นอยู่

ทั้งหมดก็ถึงความพินาศ เพราะนกที่ไม่ทำตามโอวาทตัว

เดียว

[๓๙] ผู้ใดในโลกนี้ไม่เชื่อฟังคำของผู้ใหญ่ทั้งหลาย

ประพฤติกินขอบเขตย่อมเดือดร้อน

เหมือนนกแร้งที่ละเมิดคำสอน

ชนทั้งหลายย่อมถึงความพินาศทุกคน

เพราะไม่กระทำตามคำสอนของท่านผู้รู้

มิกาโลปะชาดกที่ ๖ จบ

๗. สิริกัณณิชาดก (๓๘๒)

ว่าด้วยสิริกัณณิชาดก

(เศรษฐีโพธิสัตว์สนทนากับกาฬกัณณิเทพธิดาว่า)

[๔๐] ใครหนอมีผิวพรรณดำ ทั้งไม่น่ารัก ไม่นาดู

เธอเป็นใคร เป็นลูกสาวของใคร ฉันจะรู้จักเธอได้

อย่างไร

(กาฬกัณณิเทพธิดากล่าวว่า)

[๔๑] ดิฉันเป็นลูกสาวของท้าววิรูปักษ์มหาราช

เป็นคนโหดร้าย มีผิวดำ ไร้ปัญญา

เทพทั้งหลายรู้จักดิฉันว่ากาฬกัณณิ

ดิฉันขอท่านจงให้โอกาส

ดิฉันขออาศัยอยู่ในสำนักของท่าน

(เศรษฐีโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๔๒] เธอตกลงปลงใจในชายผู้มีปกติเช่นไร

มีความประพจน์เช่นไร
แม่กาฬ จันถามแล้ว เธอจงตอบ
จันจะรู้จักเธอได้อย่างไร

(กาฬกัณณเทพธิดาได้บอกคุณของตนว่า)

[๔๓] ขายใดมักลบหลู่คุณท่าน ดีเสมอ
แข่งดี ริษยา ตระหนี่ และโอ้อวด
ทำทรัพย์ที่ได้มาแล้วให้พินาศไป ดิฉันรักใคร่ชายนั้

(กาฬกัณณเทพธิดากล่าวต่อไปว่า)

[๔๔] ขายใดมักโกรธ ผูกโกรธ พุดส่อเสียด
มักทำลายมิตรภาพ มีวาจาเสียดแทง พุดวาจา

หยาบคาย

ดิฉันรักใคร่ชายนั้ยิ่งกว่าชายคนแรก

[๔๕] ขายที่ไม่รู้จักประโยชน์ของตนว่า
งานนี้ควรทำวันนี้ งานนี้ควรทำพรุ่งนี้
ถูกสั่งสอนก็พาลโกรธ ข้ายิ่งดูหมิ่นคนที่ดีกว่าตัว

[๔๖] ขายใดมัวเมาด้วยการเล่นเป็นประจำ
ทั้งยังกำจัดมิตรทั้งหมดไปเสีย

ดิฉันรักใคร่ชายนั้ จะมีความสุขกับเขา

(พระโพธิสัตว์เตือนกาฬกัณณเทพธิดานั้ว่า)

[๔๗] แม่กาฬ เธอจงไปจากที่นี่เสียเถิด
เรื่องเช่นนี้ไม่มีในพวกเรา

เธอจงไปยังชนบท นิคม และราชธานีอื่น ๆ เถิด

(กาฬกัณณเทพธิดาได้ฟังดังนั้นไม่พอใจ จึงกล่าวว่า)

[๔๘] เรื่องนั้นแม่ดิฉันก็ทราบดีว่า เรื่องเช่นนี้ไม่มีอยู่ในพวก

ท่าน

แต่คนโง่ทั้งหลายที่รวบรวมทรัพย์ไว้เป็นจำนวนมาก
ก็ยังมีอยู่ในโลก

ส่วนดิฉันและเทพพี่ชายของดิฉันทั้ง ๒ คน

ช่วยกันผลาญทรัพย์นั้นจนหมดสิ้น

(พระโพธิสัตว์เห็นสิริเทพธิดา จึงกล่าวว่า)

[๔๙] ใครหนอมิผิวพรรณทิพย์ ยืนเรียวร้อยอยู่บนแผ่นดิน
เธอเป็นใคร เป็นลูกสาวของใคร จันจะรู้จักเธอได้

อย่างไร

(สิริเทพธิดาได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า)

[๕๐] ดิฉันเป็นลูกสาวของท้าวธตัญญูมหาราชผู้มีสิริ

ดิฉันชื่อสิริลักษณ์ เทพทั้งหลายรู้จักดิฉันว่า
เป็นผู้มีปัญญาดังแผ่นดิน

ดิฉันขอท่านจงให้โอกาส

ดิฉันขออาศัยอยู่ในสำนักของท่าน
(เศรษฐีโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๕๑] เธอตกลงปลงใจในชายผู้มีปกติวิเศษไร
มีความประพฤติเช่นไร
แม่ลักษมี ฉันถามแล้ว เธอจงตอบ
ฉันจะรู้จักเธอได้อย่างไร

(สิริเทพธิดากล่าวว่า)

[๕๒] ชายใดชนะอันตรายทั้งปวงได้
คือ ความหนาว ความร้อน
ลม แดด เหลือบ ยุง สัตว์เลื้อยคลาน
ความหิว และความกระหายได้
ทำงานทุกอย่างติดต่อตลอดวันตลอดคืน
ไม่ทำประโยชน์ที่เป็นไปตามกาลให้เสื่อมเสียไปด้วย
ดิฉันพอใจชายนั้นและจะตกลงปลงใจกับเขา

[๕๓] ชายใดไม่มักโกรธ เป็นกัลยาณมิตร เสียสละ
สมบูรณ์ด้วยศีล ไม่โอ้อวด ซื่อตรง
สงเคราะห์ มีวาจาไพเราะอ่อนหวาน
ถึงจะเป็นใหญ่ก็ถ่อมตน
ดิฉันจะเป็นหญิงมีสิริอันไพบุลย์ในชายนั้น
เหมือนคลื่นที่ปรากฏแก่ผู้มองดูท้องทะเล

[๕๔] อีกอย่างหนึ่ง ชายใดสงเคราะห์บุคคล
ทั้งที่เป็นมิตรหรือศัตรู ทั้งชั้นสูง เสมอกัน หรือต่ำกว่า
ทั้งที่ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์
ทั้งในที่แจ้งหรือที่ลับ

ชายใดไม่พุดจาหยาบค้ายไม่ว่าในกาลไหน ๆ

ดิฉันจะเป็นของชายนั้นถึงแม้จะตายแล้วหรือยังมีชีวิตอยู่

ก็ตาม

[๕๕] บุคคลใดไร้ปัญญา ได้สิริที่นาใครแล้ว
ลืมนึกคุณความดีอย่างใดอย่างหนึ่ง
บรรดาคุณความดีที่ได้กล่าวแล้วเหล่านั้น
ดิฉันเว้นบุคคลนั้นซึ่งมีสภาพร่อนรน
ประพฤติไม่เสมอดันเสมอปลาย

เหมือนคนที่มีนิสัยรักความสะอาดเว้นห่างไกลหลุมคู
[๕๖] บุคคลย่อมสร้างควมมีโชคด้วยตนเอง
ย่อมสร้างควมไม่มีโชคด้วยตนเอง
คนอื่นจะทำความมีโชคและควมไม่มีโชคให้คนอื่นหา

ได้ไม่

สิริกัณฑ์ณชาดกที่ ๗ จบ
๘. กุกกฤษชาดก (๓๘๓)
ว่าด้วยไภโพนธสัตว์
(นางแม่วไปยังโคนต้นไม้ที่ไภเกาะอยู่แล้วอ้อนวอนว่า)
[๕๗] พ่อไภหงอนแดงผู้มีขนปีกงดงาม ท่านจงลงมาจากกิ่ง

ไม้เถิด

ฉันจะยอมเป็นภรรยาของท่านโดยไม่คิดมูลค่า
(ไภโพนธสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)
[๕๘] แม่นางแมวรูปงาม เธอเป็นสัตว์สี่เท้า
ส่วนฉันเป็นสัตว์สองเท้า
แมวดัวเมียกับไภตัวผู้ไม่ควรจะรื่นรมย์ยินดีกันฉันสามี

ภรรยา

เธอจงหาสามีอื่นเถิด
(แม่วได้ฟังดังนั้นคิดหาอุบายใหม่กล่าวว่า)
[๕๙] ฉันจะเป็นภรรยาสาวของท่านที่พูดจาอ่อนหวาน น่ารัก
ขอท่านจงรับฉันผู้เลอโฉม ผู้เป็นสาวพรหมจารีไว้
ด้วยการรับอันดีงามเถิด
(ไภโพนธสัตว์ได้ฟังดังนั้นแล้วคิดจะขู่ไล่แม่วให้หนีไป

จึง
กล่าวว่า)

[๖๐] นางโจรผู้กินซากศพ ต้มเลือด เจ้าเบียดเบียนไภ
ต้องการเราเป็นผิว ไม่ใช่ด้วยการได้อันดีงามหรือ
(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า)

[๖๑] หญิงผู้มีวาจาประกอบด้วยองค์ ๔ เห็นชายมีทรัพย์
ก็ล่อลวงนำไปด้วยการพูดจาอ่อนหวาน
เหมือนนางแมวล่อลวงไภ

[๖๒] อนึ่ง ผู้ใดไม่รู้เท่าทันเหตุที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน
ผู้นั้นจะตกอยู่ในอำนาจของศัตรู
และจะเดือดร้อนในภายหลัง

[๖๓] ส่วนผู้ใดรู้เท่าทันเหตุที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน
ผู้นั้นย่อมพ้นจากความคับขันอันเกิดจากศัตรู

เหมือนไก่พ้นจากนางแมว

กุกกุกขาดกที่ ๘ จบ

๙. รัมมัทธชขาดก (๓๘๔)

ว่าด้วยการมีธรรมเป็นธงชัย

(กาเรียกนกทั้งหลายมากล่าวว่า)

[๖๔] ฟีน้องทั้งหลาย พวกท่านจงประพடுத்தธรรมเถิด

จงประพடுத்தธรรมเถิด พวกท่านจะมีแต่ความเจริญ

เพราะว่าผู้ประพடுத்தธรรมย่อมอยู่เป็นสุข

ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

(นกทั้งหลายเมื่อไม่รู้จึงพากันสรรเสริญกาที่กล่าวว่า)

[๖๕] กานี้เจริญจริงหนอ ประพடுத்தธรรมได้ยอดเยี่ยม

ยืนด้วยขาข้างเดียวสอนธรรมอยู่

(พญานกโพนีสัตว์เรียกฝูงนกมาสั่งให้คอยจับกาว่า)

[๖๖] พวกเจ้าไม่รู้ปกติของมัน

เพราะไม่รู้ จึงพากันสรรเสริญมัน

มันกินทั้งไข่และลูกอ่อนแล้วพูดว่า ธรรมะ ธรรมะ

[๖๗] มันพูดอย่างหนึ่งแต่ทำอย่างหนึ่ง

มันประพடுத்தธรรมแต่ปาก แต่กายไม่ประพடுத்தธรรม

เพราะฉะนั้น มันจึงชื่อว่าไม่ทรงธรรม

[๖๘] มันปากหวาน รู้ใจได้ยาก

สร้างทำตัวว่ามีธรรมเป็นธงชัย

เหมือนงูเห่าซ่อนตัวอยู่ในรู

ให้เขายกย่องว่าเป็นผู้ดีทุกบ้านทุกตำบล

คนทุศีลประเภทนี้คนโง่รู้ได้ยาก

[๖๙] พวกท่านจงใช้จะงอยปาก ปีก

และเท้าจิกตีกาตัวนี้

ทำให้กาเลวทรามพินาศไป

กาตัวนี้ไม่ควรอยู่ร่วมกับพวกเรา

รัมมัทธชขาดกที่ ๙ จบ

๑๐. นันทิมิคราชขาดก (๓๘๕)

ว่าด้วยพญาเนื่อนันทิยะ

(พ่อแม่ของเนื่อนันทิยะโพนีสัตว์ต้องการจะเห็นลูก จึงส่งข่าวถึงลูกว่า)

[๗๐] พ่อพราหมณ์ ถ้าท่านไปป่าอัญชันเมืองสาเกต

ช่วยบอกเนื้อลูกชายในไส้ของข้าพเจ้าที่ชื่อนันทียะ
ด้วยว่า

พ่อแม่ของเจ้าแก่เฒ่าปรารถนาจะพบเจ้า
(นันทียะโพธิสัตว์ประกาศข้อความนี้ว่า)
[๗๑] ท่านพราหมณ์ ข้าพเจ้าได้กินหญ้า น้ำ
และข้าวของพระราชา
ก่อนข้าวของพระราชานั้น
ข้าพเจ้าจะไม่พยายามกินให้เสียเปล่า
[๗๒] ข้าพเจ้าจะหันข้างให้พระราชามุทฺธองถือน
เมื่อนั้นข้าพเจ้าจะพึงพ้นความตาย
ได้รับความสุข พบเห็นพ่อแม่ได้บ้าง
(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสว่า)
[๗๓] เมื่อก่อนเราได้เป็นพญาเนื้อ ๔ เท้า
มีรูปร่างชื่อว่านันทียะ อยู่ ณ ที่ประทับของพระเจ้า

โกศล

[๗๔] พระเจ้าโกศลได้เสด็จมาที่อัญชามฤคทายวัน
ทรงโก่งธนู สอดลูกศรเพื่อจะฆ่าเรา
[๗๕] เราได้หันข้างให้พระราชามุทฺธองเหนี่ยวธนูพระองค์นั้น
เมื่อนั้นเราจึงพ้นความตาย ได้รับความสุข มาพบพ่อแม่
นันทียะมีคราชชาดกที่ ๑๐ จบ
อวาริยวรรคที่ ๑ จบ
รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ
๑. อวาริยชาดก ๒. เสตเกตฺตชาดก
๓. ทริมฺขชาดก ๔. เนรุชาดก
๕. อาสังกชาดก ๖. มิคาลोปชาดก
๗. ลีริกัปปักณนิชาดก ๘. กุกกุฏชาดก
๙. ธัมมัทธชชาดก ๑๐. นันทียะมีคราชชาดก
๒. ขรปุตตวรรค
หมวดว่าด้วยม้าเกิดแต่ลา
๑. ขรปุตตชาดก (๓๘๖)
ว่าด้วยม้าสินธพลูกลา
(ม้าสินธพกล่าวกับแพะท้าวสักกะจำแลงว่า)
[๗๖] ได้ยินว่า เป็นความจริงที่บัณฑิตทั้งหลาย
กล่าวถึงแพะว่าเป็นสัตว์โง่

ดูเอาเถิด สัตว์โง่ไม่รู้จักรักรรรมที่ควรทำในที่ลับหรือที่
แจ้ง

(แพะท้าวสักกะจำแลงกล่าวว่า)

[๗๗] เจ้ามาเพื่อนยาก เจ้าจงรู้เถิดว่า เจ้าข้างเป็นสัตว์โง่
จริง ๆ

เพราะเจ้าถูกสนตะพายจนปากคดหน้าคว่ำ

[๗๘] เพื่อน ความโง่ของเจ้าอีกอย่างหนึ่ง

คือถูกเขาปล่อยแล้วไม่หนีไป เพื่อนเอ๋ย

แต่พระเจ้าเสนกะที่เพื่อนลากไปโง่กว่าเจ้าเสียอีก

(ม้าสินธพฟังคำของแพะจำแลงแล้วจึงกล่าวว่า)

[๗๙] พญาแพะเพื่อนยาก ท่านรู้เหตุที่เราโง่

แต่พระเจ้าเสนกะโง่เพราะเหตุอะไร

เราถามแล้ว เจ้าจงบอกเหตุนั้น

(แพะท้าวสักกะจำแลงบอกว่า)

[๘๐] ผู้ใดได้ประโยชน์สูงสุดแล้วจะยกให้ภรรยา

ด้วยการยกให้นั้น เขาก็จะต้องสละตน

ส่วนภรณานั้นจักไม่เป็นภรรยาของเขาอีก

(แพะท้าวสักกะจำแลงกล่าวอีกว่า)

[๘๑] พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งชน บุคคลผู้เช่นกับพระองค์

มาทอดทิ้งตัวเองด้วยคิดว่า เรามีสิ่งอันเป็นที่รัก

ย่อมไม่ประสพสิ่งอันเป็นที่รักทั้งหลาย

เพราะตนแลประเสริฐกว่า

และยังประเสริฐกว่าสิ่งอันเป็นที่รักชั้นเยี่ยม

บุรุษสั่งสมประโยชน์แล้วก็จะพึงได้ภรรยาอันเป็นที่รัก

ในภายหลัง

ขรปุตตชาดกที่ ๑ จบ

๒. สุตติชาดก (๓๘๗)

ว่าด้วยเข็ม

(ข้างทองโพธิสัตว์ยืนใกล้ประตูเรือนของหัวหน้าช่างทอง

อธิบายเรื่องเข็มว่า)

[๘๒] ใครต้องการจะซื้อเข็มที่ไม่ขรุขระ ไม่หยาบ ขัดด้วยหิน

แข็ง

มีรู้อยด้ายเรียบร้อย เล่มเล็ก และปลายคมบ้าง

(ข้างทองโพธิสัตว์อธิบายเรื่องเข็มนั้นอีกว่า)

[๘๓] ใครต้องการจะซื้อเข็มที่เกลี้ยงเงา มีรู้อยด้าย
เรียบร้อย

กลมกลิ้งตลอดเล่ม เจาะทะลุทั้งใต้ และข้างแกร่ง
บ้าง

(นางกุมาริกาพูดกับช่างทองโพธิสัตว์ว่า)

[๘๔] เดียวนี้ เข็มและเบ็ดถูกนำออกไปจากหมู่บ้านนี้
นี่ใครกันต้องการจะขายเข็มในหมู่บ้านช่างทอง

[๘๕] ศัสตราก็ออกไปจากหมู่บ้านนี้

การงานชนิดต่าง ๆ จำนวนมาก

ย่อมเป็นไปด้วยอุปสรรคจากหมู่บ้านนี้

นี่ใครกันต้องการจะขายเข็มในหมู่บ้านช่างทอง

(ช่างทองโพธิสัตว์ฟังคำของนางกุมาริกานั้น จึงกล่าวว่า)

[๘๖] คนที่ฉลาดรู้อยู่ฟังมาขายเข็มในหมู่บ้านช่างเหล็ก

อาจารย์เท่านั้นจึงจะรู้ได้ว่า งานนั้นทำดีหรือไม่ดี

[๘๗] นางผู้เจริญ ถ้าบิดาของเธอรู้เรื่องเข็มเล่มนี้ที่ฉันทำแล้ว
จะต้องเชื่อเชิญฉันด้วยตัวเธอและทรัพย์สินอื่น ๆ ที่มี

อยู่ในเรือนนี้

สุจิตาตกที่ ๒ จบ

๓. ตถุณทิลชาตก (๓๘๘)

ว่าด้วยตถุณทิลสุกรโพธิสัตว์

(จุฬัตถุณทิลสุกรบอกเหตุที่ตนเห็นมาว่า)

[๘๘] วันนี้ นายแม่ของเราเปลี่ยนอาหารให้ใหม่

รางวัลมีอาหารเต็มบริบูรณ์

นายแม่ก็ยืนอยู่ใกล้ ๆ

คนจำนวนมากก็ยืนถือบ่วงอยู่

ฉันไม่อยากกินเลย

(มหาตถุณทิลสุกรโพธิสัตว์ได้กล่าวว่า)

[๘๙] เจ้าสะดุ้งกลัว หัวหมุน มองหาที่พึ่งไปไย

เจ้าไม่มีที่พึ่งหอรอก จะหนีไปไหนกัน

พ่อตถุณทิลละ อย่าดิ้นรนไปเลย กินเสียเถิด

พวกเราถูกเขาขุ่นเพื่อต้องการเนื้อ

[๙๐] เจ้าจงลงสู่ห้วงน้ำที่ไม่มีโคลนตม

ชำระเหงื่อและมลทินทั้งปวงให้สิ้นไป

แล้วถือเอาเครื่องลูบไล้ชนิดใหม่

ที่มีกลิ่นหอมไม่จางหายไปในเวลาไหน ๆ

(จุฬัตถกิลสักรถาว่า)

[๙๑] อะไรหนอคือห้วงน้ำที่ไม่มีโคลนตม
อะไรเล่าที่เรียกว่าเหงื่อและมลทิน
และอะไรเล่าคือเครื่องลูบไล้ชนิดใหม่
ที่มีกลิ่นหอมไม่จางหายไปใกาลไหน ๆ

(มหาตถกิลสักรโพนธัสตว์กล่าววว่า)

[๙๒] ธรรมะคือห้วงน้ำที่ไม่มีโคลนตม
บาปเรียกว่าเหงื่อและมลทิน
อนึ่ง ศีลคือเครื่องลูบไล้ชนิดใหม่
ที่มีกลิ่นหอมไม่จางหายไปใกาลไหน ๆ

[๙๓] คนที่ฆ่าสัตว์ยอมพอใจ ส่วนสัตว์ที่ถูกฆ่ายอมไม่พอใจ
ในคินเดือนเพ็ญแห่งวันอุโบสถ สัตว์ทั้งหลายเช่นเรา

ยินดีสละชีพ

ตถกิลชาดกที่ ๓ จบ

๔. สุวณณกัถกฏกชาดก (๓๘๙)

ว่าด้วยปุตทองที่ฉลาด

(กาต่างวว่า)

[๙๔] เราถูกปุตทองซึ่งมีตาโปนออกมา
มีกระดูกเป็นหนึ่งด อาศัยอยู่ในน้ำ ไม่มีขน หนีบแล้ว
ร้องขอความกรุณาอยู่

เพื่อนเอ๋ย เพราะเหตุใดหนอ ท่านจึงละทิ้งเราไป

(พระศาสดาทรงแสดงข้อความนี้ว่า)

[๙๕] จูผู้เป็นเพื่อนนั้น เมื่อจะป้องกันกาผู้เป็นเพื่อน
จึงพนพิฆพร้อมกับัแผ่พังพานใหญ่ไปจนถึงตัวปู
ปูจึงได้หนีบจูไว้อีก

(จูถามปูว่า)

[๙๖] ก็ธรรมดาปูไม่ต้องการจะจับกากิน
และไม่ต้องการจะจับจูเห่ากิน
ท่านผู้มีตาโปน เราขอถามท่าน
เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรท่านจึงหนีบเราทั้ง ๒ ไว

(ปูจึงบอกเหตุผลที่หนีบกาวัวว่า)

[๙๗] ขายนี้นั้เป็นผู้หวังความเจริญแก่ข้าพเจ้า
จับข้าพเจ้าแล้วนำไปที่แอ่งน้ำ
เมื่อเขาตาย ข้าพเจ้าจะมีทุกขมีไข่น้อย
ข้าพเจ้าและขายนี้นั้ก็จะไม่มีทั้ง ๒ คน

[๙๘] อนึ่ง ขนทั้งมวลเห็นข้าพเจ้ามีร่างกายเจริญเติบโต
มีเนื้ออร่อย มีเนื้อมาก และมีเนื้อนุ่ม ก็ต้องการจะ
เบียดเบียน

แม้กาทั้งหลายเห็นข้าพเจ้าแล้วก็พึงเบียดเบียน
(งุดองการลงปู จึงกล่าวว่า)

[๙๙] ถ้าเราทั้ง ๒ ถูกหนีบเพราะเหตุแห่งชายนี้
ขอชายนี้จงลุกขึ้น ข้าพเจ้าจะดูพิชให้
ขอท่านจงปล่อยข้าพเจ้าและกาโดยเร็ว
ก่อนที่พิชอันร้ายแรงจะเข้าสู่ชายนี้

(ปูได้ฟังดังนั้นคิดอุบายได้แล้ว จึงกล่าวว่า)

[๑๐๐] ข้าพเจ้าจะปล่อยยูแต่จะยังไม่ปล่อยกา
กาก็เป็นตัวประกันก่อนจนกว่าข้าพเจ้าจะเห็น
ชายนี้มีความสุข ปราศจากโรคแล้ว
จึงจะปล่อยกาเหมือนปล่อยยู

(พระศาสดาตรัสพระคาถาสุดท้ายประชุมชาดกว่า)

[๑๐๑] กาในกาลนั้นคือพระเทวทัต ส่วนงูเห่าคือมาร
ปูคือพระอานนท์ ส่วนพราหมณ์โศคดีคือเราผู้เป็น

ศาสดา

สวัณณกัฏฐกชาดกที่ ๔ จบ

๕. มัยหกสกุณชาดก (๓๙๐)

ว่าด้วยนกมัยหกะ

(ฤๅษีโพธิสัตว์แสดงธรรมแก่น้องชายว่า)

[๑๐๒] นกมัยหกะดบินไปตามเนินเขาและซอกเขา

จับที่ต้นเลียบซึ่งมีผลสุกแล้วร่ำร้องว่า ของกู ของกู

[๑๐๓] เมื่อมันบนเพ่ออยู่อย่างนี้ ผู่งนกที่บินรวมกันมา

ก็พากันจิกกินผลเลียบแล้วก็บินจากไป

มันก็ยังคงบนเพ่ออยู่นั่นเอง ฉันใด

[๑๐๔] คนบางคนในโลกนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน

เก็บหอมรอมริบทรัพย์ไว้เป็นจำนวนมาก

ตนเองก็ไม่ได้ใช้สอย บางส่วนก็ไม่ได้แบ่งให้หมู่ญาติ

เลย

[๑๐๕] เขามีได้ใช้สอยหรือบริโภคนสมบัติอื่น ๆ

ที่ตนมีอยู่แม้สักคราวเดียว

ไม่ว่าจะเป็นเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ม้าลาย หรือเครื่อง

ลูบไล้ก็ตาม

อนึ่ง พวกญาติ ๆ เขาก็ไม่สงเคราะห์
[๑๐๖] เมื่อเขาบ่นเพ้อว่า ของกู ของกู อยู่อย่างนี้
หวงแหนอยู่

พระราชากับ พวกโจรบ้าง
พวกทนายที่ไม่เป็นที่รักบ้าง ก็ฉกฉวยเอาทรัพย์ไป
คนผู้นั้นก็ยังคงบ่นเพ้ออยู่นั้นแหละ

[๑๐๗] ส่วนนักปราชญ์ได้โศกะทั้งหลายแล้วย่อม
สงเคราะห์พวกญาติ

 เพราะการสงเคราะห์นั้นเขาย่อมได้รับเกียรติยศ
ชื่อเสียง

 เขาจากโลกนี้ไปแล้วก็นั่งเฝ้าในสวรรค์
มัชฌิมกษัตริย์ชาตกที่ ๕ จบ

๖. ปัพพชิตวิเหฐกชาตก (๓๙๑)

ว่าด้วยผู้เบียดเบียนนักบวช

(พระราชาทรงเจรจากับวิทยาธรรวา)

[๑๐๘] ท่านผู้มีรูปงามประนมมือนมัสการสมณรูปทรม
ที่อยู่ข้างหน้า

 สมณะนั้นประเสริฐกว่าท่านหรือเสมอท่าน
ขอท่านจงบอกชื่อของตนเองและชื่อของสมณรูปนั้น
(ท้าวสักกโพธิสัตว์กราบทูลพระราชาวา)

[๑๐๙] ข้าแต่มหाराช ทวยเทพทั้งหลายจะไม่เอ่ยชื่อ
และโคตรของวิสุทธิเทพผู้ดำเนินไป

 แต่ข้าพระองค์จะบอกชื่อของตนแต่พระองค์
ข้าพระองค์คือท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพชั้นไตรทศ
(พระราชาทรงถามถึงประโยชน์ในการนอบน้อมภิกษุว่า)

[๑๑๐] ผู้ใดเห็นภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยจรณะแล้ว

 ให้ท่านอยู่ข้างหน้าประนมมือนมัสการอยู่
ข้าแต่เทวราช ข้าพระองค์ขอถามเนื้อความนั้นกับ

พระองค์

 ผู้นั้นจากโลกนี้ไปแล้วจะได้ความสุขหรือ
(ท้าวสักกโพธิสัตว์ตรัสบอกว่า)

[๑๑๑] ผู้ใดเห็นภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยจรณะแล้ว

 ให้ท่านอยู่ข้างหน้าประนมมือนมัสการอยู่
ผู้นั้นจะได้รับการสรรเสริญในปัจจุบัน
และหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสวรรค์

(พระราชาทาลายความยึดถือผิดของตนได้แล้วทรงดีพระทัย
จึงตรัสว่า)

[๑๑๒] วันนี้ มิ่งขวัญได้เกิดขึ้นแก่ข้าพระองค์แล้วหนอ
ที่ข้าพระองค์ได้เห็นท้าววาสวะผู้เป็นจอมเทพ
ข้าแต่ท้าวสัณณะ ข้าพระองค์เห็นภิกษุและพระองค์แล้ว
จะทำบุญให้มาก ๆ

(ท้าวสัณณะโพธิสัตว์ตรัสชมเชยบัณฑิตว่า)

[๑๑๓] ชนเหล่าใดมีปัญญา เป็นพหูสูตร

คิดเหตุการณ์ได้เป็นอันมาก

ชนเหล่านั้นควรคบโดยแท้

ขอเดชะพระราชา พระองค์ทรงเห็นภิกษุและข้าพระองค์แล้ว

ขอจงทำบุญให้มากเถิด

(พระราชาตรัสว่า)

[๑๑๔] ข้าแต่พระองค์ผู้จอมเทพ

เพราะได้ฟังคำอันเป็นสุภาสิตของพระองค์

ข้าพระองค์จักไม่เป็นคนมักโกรธ

มีจิตผ่องใสอยู่

เป็นนิตย์

เป็นผู้ควรแก่การขอของแขกทุกคน

จักกำจัดมานะแล้วกราบไหว้ท่านผู้ควรกราบไหว้

ปัพพชิตวิเหลวกชาดกที่ ๖ จบ

๗. อุปสังฆปุณณชาดก (๓๙๒)

ว่าด้วยฤาษีลักดมดอกไม้

(เทพธิดาองค์หนึ่งสถิตอยู่ที่คาคบต้นไม้

ต้องการให้ฤา

ษีโพธิสัตว์สลดใจ จึง

กล่าวว่า)

[๑๑๕] ท่านผู้นิรทุกข์ การที่ท่าน ลักดมดอกไม้ที่เขา

ยังไม่ได้ให้

นั่นเป็นองค์แห่งการขโมยอย่างหนึ่ง

ท่านชื่อว่าเป็นผู้ขโมยกลืน

(ฤาษีโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๑๑๖] ดอกบัวอาตมาก็ไม่ได้ลักและไม่ได้หัก ดมอยู่

ห่าง ๆ

เมื่อเป็นเช่นนั้น ทำไมจึงถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ขโมยกลืน

(ฤาษีโพธิสัตว์เห็นบุรุษชุดเหง้าบัวเก็บดอกบัว จึงกล่าวกับ

เทพธิดานั้นว่า)

[๑๑๗] ชายใดขุดเอาเหง้าบัว หักเอาดอกบัวขาวไป
ขายนั้นหยาบช้ำอย่างนี้ ทำไมไม่ถูกกล่าวหา
(เทพธิดาบอกสาเหตุที่ไม่ว่ากล่าวบุรุษนั้นว่า)

[๑๑๘] คนที่ทำงานหยาบช้ำมากเป็นคนแปดเปื้อน
เหมือนผ้านุ่งของหญิงเลี้ยงเด็ก
สำหรับชายคนนั้นเราไม่ว่าอะไร
แต่ท่านเราสมควรจะว่ากล่าว

[๑๑๙] บุคคลผู้บริสุทธิ์แสวงหาแต่กรรมอันสะอาดอยู่
เสมอ

ความชั่วเท่าปลายขนทรายย่อมปรากฏเหมือนเท่า
หมอกเมฆ

(ฤๅษีโพธิสัตว์ซึ่งเทพธิดานั้นให้สลดใจกล่าวว่า)

[๑๒๐] นี่เทพผู้ควรบูชา ท่านรู้จักอาตมาดี
ข้ายังได้อनुเคราะห์อาตมาด้วย
ขอท่านโปรดเตือนข้าอีก เมื่อเห็นความบกพร่องเช่นนี้
(เทพธิดากล่าวว่า)

[๑๒๑] ข้าพเจ้าไม่ได้อาศัยท่านเลี้ยงชีพ
และไม่ได้เป็นลูกจ้างของท่าน
ท่านผู้เห็นภัย ท่านเองนั่นแหละ

ควรจะรู้จักกรรมอันเป็นเหตุให้ไปสู่สุคติ

อุปสมบทไปเพศชฎาที่ ๗ จบ

๘. วิฆาสาทชฎา (๓๙๓)

ว่าด้วยผู้บริโภคอาหารที่เป็นเดน

(ท้าวสักกเทวราชโพธิสัตว์จำแลงเป็นนกแขกเต้ามาอยู่ที่อยู่
ของเหล่าดาบส เมื่อ จะทำให้ดาบสเหล่านั้นสลดใจ ได้กล่าวว่า)

[๑๒๒] พวกคนกินเดนพากันอยู่สบายจริงหนอ
ข้าได้รับการสรรเสริญในปัจจุบันและจะมีสุคติในโลก

หน้า

(ดาบสรูปหนึ่งเรียกดาบสที่เหลือมากกล่าวว่า)

[๑๒๓] ท่านบัณฑิตผู้ร่วมอุทรทั้งหลาย
พวกท่านไม่สนใจที่จะฟังนกแขกเต้าพูด
พวกท่านจงฟังคำของนกแขกเต้า

นกแขกเต้าตัวนี้กำลังสรรเสริญพวกเราเป็นแน่
(นกแขกเต้ากล่าวกับดาบสเหล่านั้นว่า)

[๑๒๔] ข้าพเจ้าไม่ได้สรรเสริญพวกท่าน

ท่านผู้กินซากศพทั้งหลาย พวกท่านจงฟังข้าพเจ้า
พวกท่านเป็นผู้บริโภคอาหารที่เหลือทิ้ง
แต่มิใช่ผู้บริโภคอาหารที่เป็นเดน

(ดาบสทั้งหมดฟังคำของนกแขกเต้าแล้ว ได้กล่าวว่า)

[๑๒๕] พวกเราบวชมาแล้ว ๗ พรรษา เกล้ามวยผม
เลี้ยงชีพด้วยอาหารที่เป็นเดนอยู่ท่ามกลางป่า
ถ้าหากพวกเราเป็นผู้สมควรที่ท่านจะติเตียน
แล้วพวกไหนเล่าเป็นผู้สมควรที่ท่านจะสรรเสริญ

(ท้าวสักกเทวราชโพธิสัตว์ต้องการจะให้ดาบสเหล่านั้นเกิดความละอาย จึงกล่าวว่า)

[๑๒๖] พวกท่านเลี้ยงชีพด้วยอาหารอันเหลือทิ้งของ
ราชสีห์

เสือโคร่ง และเนื้อร้าย ยังสำคัญตนว่า เป็นคนกินเดน
(ท้าวเธอเมื่อจะบอกข้อความนั้นแก่ดาบสเหล่านั้น จึงกล่าว
คาถาที่ ๖ ว่า)

[๑๒๗] ชนเหล่าใดให้อาหารแก่สมณะ พราหมณ์
และวณิกอื่น ๆ แล้วบริโภคอาหารที่เหลือ
ชนเหล่านั้นชื่อว่าเป็นคนกินเดน
วิฆาสาทชาดกที่ ๘ จบ
๙. วิญญูทชาดก (๓๙๔)
ว่าด้วยนกคุ้มโพธิสัตว์
(นกคุ้มโพธิสัตว์กล่าวต้อนรับกาลาเลว่า)

[๑๒๘] คุณลงกา ท่านกินอาหารอย่างดี ทั้งเนยใสและ
น้ำมัน

แต่ทำไมท่านจึงชুবผอมเล่า
(กาฟังคำของนกคุ้มนั้นแล้ว ได้กล่าวว่า)

[๑๒๙] เมื่อกาอยู่ในท่ามกลางศัตรู
แสวงหาเหยื่ออยู่ในหมู่ศัตรูนั้น

มีใจหวาดกลัวอยู่เป็นนิตย์
จะหาความมั่นใจได้ที่ไหน

[๑๓๐] พวกเขามีใจหวาดกลัวอยู่เป็นนิตย์
ได้ก้อนข้าวมาด้วยกรรมอันชั่วช้า จึงไม่อ้วนหนา
พ่อนกคุ้ม เพราะเหตุนั้น เราจึงชুবผอม

[๑๓๑] พ่อนกคุ้ม เจ้ากินหญ้าและพืชอย่างเลว
มีโอชาน้อย แต่ทำไมท่านจึงอ้วนพีเล่า

(นกคุ้มโพธิสัตว์บอกเหตุที่ตัวเองอ้วนว่า)

[๑๓๒] พวกนกคุ้มมักน้อยเพราะไม่คิดเรื่องอาหาร
และไม่ต้องไปหากินไกล เลี้ยงชีพด้วยอาหารตามมี

ตามได้

กาเอ๋ย เพราะเหตุนั้น เราจึงอ้วนพี

[๑๓๓] เพราะคนมีความมักน้อย มีความสุข
ไม่ต้องพะวงเรื่องอาหาร

กินอาหารที่เหมาะสมพอประมาณ

ก็จะดำเนินชีวิตให้เกิดความสุขได้

วิภูฏกชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. มณีชาดก (๓๙๕)

ว่าด้วยกาถูกกระเบื้องแขวนคอแทนแก้วมณี

(นกพิราบโพธิสัตว์เห็นกาแล้วเมื่อจะเยาะเย้ย จึงกล่าวว่า)

[๑๓๔] นานแล้วหนอ เราเพิ่งจะได้เห็นเพื่อนประดับแก้ว

มณี

เพื่อนของเราให้ช่างตกแต่งขนปากงามจริงหนอ

(กาได้ฟังดังนั้น จึงได้กล่าวว่า)

[๑๓๕] เรามัวยุ่งอยู่กับงานราชการ

เล็บและขนปีกจึงงอกยาวรุงรัง

เป็นเวลานานจึงได้ช่างกลับมา

ถอนออกเสียจนหมดในวันนี้

(นกพิราบโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๑๓๖] เจ้าได้ช่างกลับมาที่หาได้ยากแล้วให้ถอนขนออก

ไป

เพื่อนเอ๋ย เมื่อเป็นเช่นนั้น

อะไรเล่า ส่งเสียงดังกริ่ง ๆ อยู่ที่คอของท่าน

(กาได้กล่าวว่า)

[๑๓๗] ผู้ดีทั้งหลายห้อยแก้วมณีไว้ที่คอ

เราเลียนแบบพวกเขา

เจ้าอย่าเข้าใจว่า เราทำเล่น

[๑๓๘] แม้หากเจ้าพอใจการตกแต่งขนปาก

ที่นายช่างตกแต่งได้อย่างสวยงามอย่างนี้

เพื่อนเอ๋ย เราจะให้เขาช่วยตกแต่งให้ท่าน

และแก้วมณีเราก็จะมอบให้ท่าน

(นกพิราบโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๑๓๙] ท่านเท่านั้นสมควรแก่แก้วมณี
และการตกแต่งขนปากอย่างสวยงาม
การไม่เห็นท่านเป็นที่พอใจของเรา
เราขอลาท่านไปก่อน

มณีชาดกที่ ๑๐ จบ

ขรปุตตวรรคที่ ๒ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ขรปุตตชาดก	๒. สุธิชาดก
๓. ดุณฑิลชาดก	๔. สุวัณณกัณฐกชาดก
๕. มัยหกกุณชาดก	๖. ปัพพชิตวิเทฐกชาดก
๗. อุปสิงขรปณชาดก	๘. วิฆาสาทชาดก
๙. วิญญูชาดก	๑๐. มณีชาดก

รวมวรรคที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. อวาริยวรรค	๒. ขรปุตตวรรค
- ฉัฏกนิบาต จบ

๗. สัตตกนิบาต

๑. กุกกุวรรค

หมวดว่าด้วยมาตราวัดศอก

๑. กุกกุชาดก (๓๙๖)

ว่าด้วยมาตราวัดศอก

(พระราชาตรัสถามพระโพธิสัตว์ว่า)

[๑] ข่อฟ้าสูงศอกครึ่ง โดยรอบกว้างประมาณ ๘ คืบ
ข่อฟ้านั้นทำด้วยแก่นไม้สีเสียด ไม่มีกระพี้
ตั้งอยู่บนอะไร จึงไม่ตกลงมาจากข้างบน

(พระโพธิสัตว์ทูลตอบว่า)

[๒] ข่อฟ้าที่จันทัน ๓๐ ตัว ซึ่งทำด้วยไม้แก่น ไม่ตรง
วางเรียงรายไว้เสมอกัน ค้ำยันไว้ และติดแน่นอย่าง

แข็งแรง

ตั้งอยู่เสมอกัน จึงไม่ตกลงมาจากข้างบน

[๓] แม้พระราชาผู้ทรงพระปรีชาก็เช่นกัน มีมิตรไมตรีที่
สนิท

เป็นคนสะอาดไม่แตกแยก สงเคราะห์ด้วยดี

ย่อมไม่คลาไคลไปจากสิริเหมือนข่อฟ้าที่จันทันช่วยยึดไว้

[๔] คนมีมิตร เมื่อไม่ปกผลมะม่วงที่มีเปลือกแข็งออก

ก็ยอมทำให้มีรสชม เมื่อปอกเปลือกออกก็จะทำให้มีรส
ดีขึ้น

ขอเดชะ แต่เมื่อปอกเปลือกบางออกก็จะทำให้รสไม่ดี
ข้อนี้ฉันใด

[๕] แม่พระราชาผู้ทรงพระปรีชาก็ฉันนั้น
ไม่ทรงบีบคั้นชาวบ้าน ทรงรวบรวมพระราชทรัพย์
ปฏิบัติพระราชภารกิจตามทำนองคลองธรรม
ทรงทำแต่ความเจริญ ไม่ทรงเบียดเบียนผู้อื่น

[๖] บัวมีรากขาวเกิดแต่น้ำสะอาดในสระโบกขรณี
เปลือกกลม ฝู่นละออง และน้ำ
ยอมไม่ติดดอกบัวที่บานเพราะดวงอาทิตย์ ฉันใด

[๗] พระราชาผู้มีความสะอาดในการวินิจฉัยคดี ไม่ทรง
หุนหัน

มีการงานบริสุทธิ์ ปราศจากบาปก็ฉันนั้นเหมือนกัน
กรรมก็เลสยอมไม่แปดเปื้อน

เพราะพระราชาเช่นนั้นเปรียบเหมือนบัวที่เกิดแล้วในสระ
โบกขรณี

กุกกุกขาดกที่ ๑ จบ

๒. มโนชขาดก (๓๙๗)

ว่าด้วยราชสีห์มโนชะ

(สุนัขจึงจอกปรารภกับตนเองว่า)

[๘] เพราะคันธนูโก่งและสายธนูส่งเสียงดัง
พญาเนื้อมโนชะสหายของเราจึงถูกฆ่า

[๙] ทางที่ดี เราจะหนีเข้าป่าไปตามสบายเสียแต่เดี๋ยวนี้

แหละ

ผู้ที่ตายแล้วเช่นนี้เป็นเพื่อนกันไม่ได้

เราเมื่อยังมีชีวิตอยู่ต้องได้เพื่อนใหม่

(พอราชสีห์มโนชะกล่าวว่า)

[๑๐] ผู้ที่คบคนชั่ว ย่อมไม่ได้รับความสุขอย่างแท้จริง

ดูเถิด เจ้ามโนชนะนอนตายเพราะคำสั่งสอนของสุนัข

จึงจอกคิริยะ

(แม่ราชสีห์มโนชะกล่าวว่า)

[๑๑] แม่ไม่ยินดีเลย ลูกคบคนชั่ว

จงดูเถิดเจ้ามโนชนะนอนตายจมกองเลือดของตนเอง

(น้องสาวราชสีห์มโนชะกล่าวว่า)

[๑๒] บุคคลผู้ไม่กระทำตามถ้อยคำของผู้ถือกุลณะ
ประโยชน์

ต้องเป็นเช่นนี้ และประสบแต่ความเลว
(เมื่อยราชสีห์มโนชะกล่าวว่)

[๑๓] ผู้ที่เป็นคนชั้นสูงแต่มาคบคนชั้นต่ำ
ย่อมเป็นคนเลวกว่าคนชั้นต่ำนั้นเสียอีก
จงดูเถิด พญาเนื้อชั้นสูงมาคบสุนัขจึงจอกชั้นต่ำ
ถูกกำลังลูกศรกำจัดแล้วด้วยประการฉะนี้
(พระผู้มีพระภาคตรัสว่)

[๑๔] คนคบคนเลวก็เลวตาม
คนคบคนเสมอกันย่อมไม่เสื่อมในกาลไหน ๆ
การคบคนที่ดีกว่าย่อมเจริญเร็วพลัน
เพราะเหตุนั้น จงคบคนที่ดีกว่าตนเถิด

มโนชชาดกที่ ๒ จบ

๓. สุตนชาดก (๓๙๘)

ว่าด้วยสุตนโพธิสัตว์

(พระโพธิสัตว์กล่าวว่)

[๑๕] ท่านมฆเทพผู้สถิตอยู่ที่ต้นไทรนี้

พระราชาทรงส่งภัตตาหารที่ปรุงด้วยเนื้อที่สะอาดมา

ให้ท่าน

ท่านจงออกมาบริโภคเถิด

(ยักษ์กล่าวว่)

[๑๖] มาเถิดมาณพ จงวางรักษาหารที่เพียบพร้อมด้วย
กับข้าวลง

มาณพ เจ้าก็จะเป็นรักษาหาร จัดเป็นรักษาหารทั้ง ๒
อย่าง

(พระโพธิสัตว์กล่าวว่)

[๑๗] ยักษ์ ท่านจะละทิ้งประโยชน์อันยิ่งใหญ่เพราะเหตุเพียง
เล็กน้อย

ชนทั้งหลายที่หวาดระแวงความตายจักไม่นำ
รักษาหารมาให้ท่าน

[๑๘] นี่ยักษ์ ท่านจักได้รักษาหารที่สะอาด ประณีต

มีรสอร่อยเป็นประจำทุกวัน

ก็เมื่อท่านกินเราเสียแล้ว

คนที่จะนำรักษาหามาให้ท่านในที่นี้จักหาได้ยาก
อย่างยิ่ง

(ยักษ์กล่าวว่า)

[๑๙] พ่อสุดนะ เนื้อความตามที่ท่านพูด

เป็นประโยชน์แก่เราทีเดียว

เราอนุญาตท่าน

ขอให้ท่านจงกลับไปพบมารดาด้วยความสวัสดีเถิด

[๒๐] พ่อมาณพ ท่านจงนำพระขรรค์ ฉัตร และเถาไปด้วย

ขอมารดาของท่านจงพบความสวัสดี

และขอให้ท่านจงพบมารดา

(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๒๑] นิยักร ขอท่านพร้อมกับหมู่ญาติทั้งหมด

จงเป็นสุขเช่นกันเถิด เราก็คได้ทรัพย์แล้ว

และเราก็คกระทำตามพระราชโองการแล้ว

สุดนขาดกที่ ๓ จบ

๔. มาตุโปสกคิษณขาดก (๓๙๙)

ว่าด้วยพญาแร้งโพธิสัตว์เลี้ยงมารดา

(แร้งรำพึงรำพันว่า)

[๒๒] พ่อแม่ของเราแก่เฒ่าอาศัยอยู่ที่ชอกเขา

จักกระทำอย่างไรหนอ

เราก็คติดบ่วง ตกอยู่ในอำนาจของนายพรานนิสัยยะ

(ลูกนายพรานถามว่า)

[๒๓] นีนกแร้ง เจ้ากำลังคร่ำครวญหรือ

คร่ำครวญไปทำไม เราไม่เคยได้ยิน

ไม่เคยเห็นนกที่พูดภาษามนุษย์ได้

(แร้งตอบว่า)

[๒๔] เราเลี้ยงพ่อแม่ผู้แก่เฒ่าซึ่งอาศัยอยู่ที่ชอกเขา

ท่านทั้ง ๒ นั้นจักทำอย่างไรหนอ

เพราะเราตกอยู่ในอำนาจของท่านเสียแล้ว

(ลูกนายพรานกล่าวว่า)

[๒๕] ธรรมดาณกแร้งย่อมเห็นซากศพได้

ไกลถึงร้อยโยชน์มิใช่หรือ

เพราะเหตุไร เจ้าแม้ม่าไกลข่ายและบ่วงแล้วก็ไม่รู้

(แร้งกล่าวว่า)

[๒๖] เมื่อใดสัตว์มีความเสื่อมในขณะจะสิ้นชีวิต

เมื่อนั้นถึงจะมาไถ่ขายและบ่วงก็ไม่รู้
(ลูกนายพรานกล่าวว่า)
[๒๗] เจ้าจงเลี้ยงพ่อแม่ผู้แก่เฒ่าซึ่งอาศัยอยู่ที่ชอกเขาเถิด
เราอนุญาต เจ้าจงไปพบพวกญาติโดยความสวัสดิ์เถิด
(แรงแกล่าวว่า)

[๒๘] เมื่อเป็นเช่นนั้น นายพราน
ขอท่านจงบันเทิงใจพร้อมกับหมู่ญาติทั้งหมดเถิด
เราจักเลี้ยงพ่อแม่ผู้แก่เฒ่าซึ่งอาศัยอยู่ที่ชอกเขา
มาดไปสกลคิขณชาดกที่ ๔ จบ

๕. ทัพภุปปผชาดก (๔๐๐)
ว่าด้วยสุนัขจิ้งจอกชื่อทัพภุปปะ
(นาคที่เที่ยวไปในน้ำลึกพูดกับนาคที่เที่ยวไปตามริมฝั่งว่า)

[๒๙] เพื่อนผู้เจริญ เพื่อนผู้เที่ยวไปตามริมฝั่ง
จงวิ่งตามเรามาเถิด เราจับปลาใหญ่ได้แล้ว
มันพาเราไปอย่างรวดเร็ว

(นาคที่เที่ยวไปตามริมฝั่งพูดว่า)

[๓๐] เพื่อนผู้เจริญ เพื่อนผู้เที่ยวไปในน้ำลึก
จงจับมันไว้ให้มันคงด้วยกำลัง
เราจะยกมันขึ้นมาเหมือนนกครุฑโฉบงูขึ้น

(นาคทั้ง ๒ พูดกับสุนัขจิ้งจอกว่า)

[๓๑] พวกเราเกิดวิวาทกันขึ้น พ่อทัพภุปปะจงฟังเรา
เพื่อนจงระงับความทะเลาะกัน ขอความวิวาทจงสงบ

ไป

(สุนัขจิ้งจอกกล่าวว่า)

[๓๒] เมื่อก่อนเราเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม พิจารณาดีมาแล้ว
มากมาย

เพื่อน เราจะระงับความทะเลาะกัน ความวิวาทจงสงบ

ไป

[๓๓] นาคตัวที่เที่ยวไปตามริมฝั่งจงเอาหางไป
ตัวที่เที่ยวไปในน้ำลึกจงเอาหัวไป
ส่วนท่อนกลางนี้ตกเป็นของเราผู้ตั้งอยู่ในธรรม

(นาคทั้ง ๒ พูดกันว่า)

[๓๔] ถ้าเราไม่ทะเลาะกัน จักมีอาหารไปนานวัน
สุนัขจิ้งจอกคาบเอาปลาตะเพียนที่ไม่ใช่ท่อนหัวท่อน
หางไปเสียแล้ว

(เมื่อยสนัขจึงจอกถามว่า)

[๓๕] วันนี้เรายินดีเพราะเห็นผู้มีหน้าเบิกบาน

เหมือนขัตติยราชทรงยินดีเพราะได้ราชสมบัติ

[๓๖] ทำไมหนอ ท่านเกิดอยู่บนบกจึงจับปลาในน้ำได้

นี่ท่านผู้ร่วมชีวิต ฉันถามแล้วโปรดบอก ท่านได้มา

อย่างไร

(สนัขจึงจอกตอบว่า)

[๓๗] เพราะการทะเลาะกัน สัตว์จึงผ่ายผอม ทรัพย์จึงสิ้นไป

พวกนกเลื่อมเพราะการทะเลาะกัน

แม่มาयी เธอจกนปลาตะเพียนเกิด

[๓๘] ในหมู่มนุษย์ก็เช่นเดียวกัน เกิดการทะเลาะในที่ใด

ก็จะพากันไปหาผู้ตั้งอยู่ในธรรมในที่นั้น

ผู้วินิจฉัยคดีนั้นเป็นผู้ตัดสินให้พวกเขา

ในการทะเลาะนั้นก็จะพากันหมดสิ้นทรัพย์ไป

พระคลังหลวงก็จะเพิ่มพูน

ทัพบกปฬชาดกที่ ๕ จบ

๖. ทสัณณกชาดก (๔๐๑)

ว่าด้วยดาบแคว้นทสัณณกะ

(พระราชาตรัสถามอายุรบัณฑิตว่า)

[๓๙] ดาบแคว้นทสัณณกะคมกริบเต็มเลือดของคนที่ถูกต้อง

ชายผู้นี้กลืนเข้าไปได้ท่ามกลางชุมชน

เหตุอื่นใดที่ทำได้ยากกว่านั้นมียอยู่หรือ

เราถามแล้ว จงบอกเหตุนั้น

(อายุรบัณฑิตทูลตอบว่า)

[๔๐] ชายผู้นี้กลืนดาบคมกริบที่เต็มเลือดของคนที่ถูกต้อง
เข้าไปได้

เพราะความโลภ แต่ผู้ใดพูดว่าจะให้

คำพูดของเขาทำได้ยากกว่าการกลืนดาบนั้น

เหตุอย่างอื่นทั้งหมดทำได้ง่าย

ขอเดชะพระเจ้ามัททวะผู้สมมติเทพ

ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้

(พระราชาตรัสถามปุกกุสบัณฑิตว่า)

[๔๑] อายุรบัณฑิตผู้ฉลาดในธรรมได้แก้เนื้อความแห่งปัญหา
แล้ว

บัดนี้เราจะถามท่านปุกกุสบัณฑิตบ้าง

เหตุอื่นใดที่ทำได้ยากกว่านั้นมียุหรือ
เราถามแล้ว ท่านจงบอกเหตุนั้น

(ปุกกุสบัณฑิตทูลตอบว่า)

[๔๒] วาจาที่เปล่งออกมาคนอาศัยไม่ได้ ไม่มีผล
แต่ผู้ใดให้แล้วไม่ตั้งใจ การกระทำของผู้นั้นทำได้ยาก
กว่านั้น

เหตุอื่นทั้งหมดทำได้ง่าย ขอเดชะพระเจ้ามัททวะผู้
สมมติเทพ

ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้

(พระราชาตรัสถามเสนกบัณฑิตว่า)

[๔๓] ปุกกุสบัณฑิตผู้ฉลาดในธรรมได้แก้เนื้อความแห่ง
ปัญหาแล้ว

บัดนี้เราจะถามท่านเสนกบัณฑิตบ้าง

เหตุอื่นใดที่ทำได้ยากกว่านั้นมียุหรือ

เราถามแล้ว ท่านจงบอกเหตุนั้น

(เสนกบัณฑิตทูลตอบว่า)

[๔๔] ท่านจะน้อยหรือมากก็ตาม คนก็ควรจะให้
แต่ว่าผู้ใดเมื่อให้แล้ว ภายหลังไม่เดือดร้อน
การให้ของผู้นั้นทำได้ยากกว่า

เหตุอื่นทั้งหมดทำได้ง่าย ขอเดชะพระเจ้ามัททวะผู้สมมติ
เทพ

ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้

(พระราชาตรัสสดิพระโพธิสัตว์ว่า)

[๔๕] ตามที่เสนกบัณฑิตกล่าวมาย่อมครอบคลุมปัญหาทุก
ข้อ

อายุรบัณฑิตและปุกกุสบัณฑิตได้กล่าวแก้แล้ว

ทศัณณกชาดกที่ ๖ จบ

๗. เสนกชาดก (๔๐๒)

ว่าด้วยเสนกบัณฑิต

(เสนกบัณฑิตกล่าวว่า)

[๔๖] ท่านมีจิตฟุ้งซ่าน มีดวงตาบอบช้ำ

หยาดน้ำตาก็ไหลออกมาจากนัยน์ตาทั้ง ๒ ของท่าน

อะไรของท่านหาย หรือท่านต้องการอะไรจึงมาที่นี่

พ่อพราหมณ์ เชิญพุดมาเถิด

(พราหมณ์กล่าวว่า)

[๔๗] วันนี้ เมื่อข้าพเจ้าไปถึงบ้าน ภรรยาต้องตาย
เมื่อไปไม่ถึงบ้าน ข้าพเจ้าต้องตาย เทวดาบอกไว้
เพราะทุกข์นี้ ข้าพเจ้าจึงหวาดกลัว
ท่านเสนกบัณฑิต โปรดบอกเหตุนี้แก่ข้าพเจ้า

(เสนกบัณฑิตกล่าวว่า)

[๔๘] ข้าพเจ้าพิจารณาเหตุหลายประการแล้ว
กล่าวเหตุใดในเหตุนี้ เหตุนั้นแน่นอนจักเป็นเรื่องจริง
พ่อพราหมณ์ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า งามหาได้เลื้อยเข้าไป
ในถุญยามข้าวสัตตของท่าน โดยท่านไม่รู้ตัว

[๔๙] ท่านจงเอาท่อนไม้เคาะถุญยามดูเถิด
จะเห็นงูมีลิ้นสองแฉก มีน้ำลายฟุ้งปาก
ท่านจะตัดความเคลือบแคลงสงสัยเสียได้วันนี้
ท่านจะได้เห็นงู จงแก้ถุญยามเถิด

(พระศาสดาตรัสว่า)

[๕๐] พราหมณ์นั้นมีท่าทางสยดสยอง
ได้แก้ถุญยามข้าวสัตตออกท่ามกลางชุมชน
ขณะนั้น งูร้ายมีพิษร้ายแรงเลื้อยออกมาแผ่พังพาน

(พราหมณ์กล่าวสดดีพระราชาว่า)

[๕๑] พระเจ้าชนกทรงได้ลาภดีแล้วที่ได้ทรงพบเสนกะผู้มี
ปัญญาดี

พราหมณ์ ท่านเปิดเผยข้อที่ปกปิดได้หนอ
เห็นทุกสิ่งทุกอย่าง ญา ณะของท่านมีกำลังยิ่งนัก

(พราหมณ์ต้องการจะสดดีเสนกบัณฑิต จึงกล่าวว่า)

[๕๒] ข้าพเจ้ามีทรัพย์อยู่ ๗๐๐ กหาปณะนี้
เชิญรับไปทั้งหมดเถิด ข้าพเจ้าให้ท่าน
เพราะข้าพเจ้าได้ชีวิตในวันนี้ก็เพราะท่าน
ข้าท่านยังได้ทำความสวัสดิแก่ภรรยาของข้าพเจ้าด้วย

(เสนกบัณฑิตกล่าวว่า)

[๕๓] บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่รับค่าจ้าง
เพราะคาถาอันวิจิตรที่กล่าวดีแล้ว พ่อพราหมณ์
แต่ต่อไป ขอให้คนทั้งหลายจงช่วยกันให้ทรัพย์แก่ท่าน
ท่านจงนำไปยังที่อยู่ของตนเถิด

เสนกชาดกที่ ๗ จบ

๘. อัญญสิเนชาดก (๔๐๓)

ว่าด้วยอัญญสิเนถาชี

(พระราชดำรัสถามภานุรักษ์เสนาว่า)

[๕๔] พระคุณเจ้าภานุรักษ์เสนา โยมไม่รู้จักรักภพพวกนี้เลย
แต่พวกเขาได้พร้อมใจกันมาขอกับโยม
ทำไมพระคุณเจ้าจึงไม่ขอโยมบ้าง

(ภานุรักษ์เสนาทูลตอบว่า)

[๕๕] ผู้ขอย่อมไม่เป็นที่รัก ผู้ไม่ให้ของที่ขอก็ไม่เป็นที่รัก
เพราะเหตุนั้น อาตมภาพจึงไม่ขอมหาบพิตร
ขอความหมายใจอย่าได้มีแก่อาตมภาพเลย

(พระราชดำรัสว่า)

[๕๖] ผู้ใดเลี้ยงชีพอยู่ได้ด้วยการขอ
ไม่ขอสิ่งที่ควรขอในกาลอันควร
ผู้นั้นทำลายผู้อื่นเสียจากบุญ

ทั้งตนเองก็เลี้ยงชีพอยู่ไม่ได้

[๕๗] ส่วนผู้ใดเลี้ยงชีพอยู่ได้ด้วยการขอ
ขอสิ่งที่ควรขอในกาลอันควร
ผู้นั้นทำผู้อื่นให้ได้บุญ

ทั้งตนเองก็เลี้ยงชีพอยู่ได้

[๕๘] ผู้มีปัญญาทั้งหลายเห็นยากมาแล้วไม่รังเกียจ
ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้ประพฤติพรหมจรรย์
พระคุณเจ้าเป็นที่รักของโยม
นิมนต์พระคุณเจ้ากล่าวขอสิ่งที่ต้องการเถิด

(ภานุรักษ์เสนาทูลว่า)

[๕๙] ผู้มีปัญญาทั้งหลายย่อมไม่ขอเลย
ส่วนนักปราชญ์ควรจะรู้เอง
พระอริยะเพียงเจาะจงยื่นเท่านั้น

นี่เป็นการขอของพระอริยะ

(พระราชดำรัสว่า)

[๖๐] ท่านพราหมณ์ โยมขอถวายโคแดง ๑,๐๐๐ ตัว
พร้อมกับโคจำฝูงแก่ท่าน
เพราะพระอริยะได้ฟังคาถา

อันประกอบด้วยธรรมของพระคุณเจ้าแล้ว

จะไม่ฟังถวายแก่พระอริยะได้อย่างไร

ภานุรักษ์เสนาชาดกที่ ๘ จบ

๙. กปิชาดก (๔๐๔)

ว่าด้วยคุณสมบัติของผู้บริหารหมู่คณะ

(พระโพธิสัตว์กล่าวให้โอวาทแก่ฝูงลิงว่า)

[๖๑] บัณฑิตไม่ควรอยู่ในสถานที่ที่คนคู่เวรกันอยู่
เพราะบุคคลเมื่ออยู่ในระหว่างคนเป็นคู่เวรกัน
คืนหนึ่งหรือสองคืนก็ตาม ย่อมอยู่เป็นทุกข์

[๖๒] ลิงตัวหัวหน้ามีจิตเรวรน เพราะทำตามลิงที่มีจิตเรวรน
มันได้ทำความพินาศให้แก่ฝูง เพราะลิงตัวเดียวเป็น

เหตุ

[๖๓] สัตว์โง่แต่สำคัญตนว่าฉลาด เป็นผู้นำฝูง
ลู่อ่านาใจของตนเอง

ก็ต้องนอนตายเหมือนอย่างลิงตัวนี้

[๖๔] สัตว์โง่แต่มีกำลัง เป็นผู้นำฝูง ไม่ดี
เพราะไม่เกื้อกูลแก่หมู่ญาติ

เหมือนนกต่อไม่เกื้อกูลแก่นกทั้งหลาย

[๖๕] ส่วนสัตว์ฉลาดมีกำลัง เป็นผู้นำฝูง ดี
เพราะเกื้อกูลแก่หมู่ญาติ

เหมือนท้าววาสวะเกื้อกูลแก่หมู่เทพชั้นดาวดึงส์

[๖๖] ส่วนผู้ใดตรวจดูศีล ปัญญา และสุตะในตน
ผู้นั้นย่อมประพาสประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย
คือ ทั้งตนและผู้อื่น

[๖๗] เพราะเหตุนั้น นักปราชญ์พึงตรวจดูตน

เหมือนตรวจดูศีล ปัญญา และสุตะ

แล้วบริหารหมู่คณะบ้าง ปฏิบัติอยู่ลำพังผู้เดียวบ้าง

กปิชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. พกพรหมชาดก (๔๐๕)

ว่าด้วยพรตและศีลของพกพรหม

(พกพรหมกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า)

[๖๘] ข้าแต่พระโคตม พวกราชพระองค์ทั้ง ๗๒ คน

ได้กระทำความบุญไว้ มีอำนาจ พันชาติและชรา

การถึงความเป็นพรหมนี้เป็นชาติสุดท้าย สำเร็จด้วย

พระเวท

ชนทั้งหลายมิใช่น้อยกล่าวนมัสการพวกราชองค์

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า)

[๖๙] ท้าวพกพรหม ท่านสำคัญอายุใดว่ายืนยาว

ความจริงอายุนั้นน้อย ไม่ยืนยาวเลย

เราตถาคตทราบอย่างชัดเจน

ถึงอายุ ๑๐๐,๐๐๐ นิรพพุทะของท่าน
(พกพรหมกราบทูลว่า)

[๗๐] ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์ตรัสว่า
เราตถาคตเป็นผู้เห็นไม่มีที่สิ้นสุด
พ้นชาติ ชรา และความโศกเสียได้
พรตและศีลครั้งก่อนของข้าพระองค์เป็นเช่นไร
ขอพระองค์จงตรัสบอกพรตและศีล
ที่ข้าพระองค์ควรจะรู้แก่ข้าพระองค์

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า)

[๗๑] ท่านได้ช่วยให้มนุษย์เป็นจำนวนมากที่มีความกระหาย
ถูกความร้อนแผดเผาให้ได้ดื่มน้ำ
นั่นเป็นพรตและศีลครั้งก่อนของท่าน
เราตถาคตระลึกได้เหมือนหลับแล้วตื่นขึ้นมา

[๗๒] การที่ท่านได้ปล่อยหมู่ชนซึ่งถูกจับที่ฝั่งแม่น้ำเอณินา
ไปเป็นเชลย

นั่นเป็นพรตและศีลครั้งก่อนของท่าน
เราตถาคตระลึกได้เหมือนหลับแล้วตื่นขึ้นมา

[๗๓] ท่านใช้กำลังเข้าข่ม ได้ปลดปล่อยเรือกที่พญานาคดุร้าย
ยึดไว้ที่กระแสน้ำคงคาเพราะต้องการจะทำลายมนุษย์

นั่นเป็นพรตและศีลครั้งก่อนของท่าน
เราตถาคตระลึกได้เหมือนหลับแล้วตื่นขึ้นมา

[๗๔] อนึ่ง เราตถาคตได้เคยเป็นศิษย์ของท่านชื่อว่า กัปปะ
สำคัญท่านว่ามีปัญญา ประกอบด้วยวัตรปฏิบัติ

นั่นเป็นพรตและศีลครั้งก่อนของท่าน
เราตถาคตระลึกได้เหมือนหลับแล้วตื่นขึ้นมา

(พกพรหมกล่าวสดดีพระผู้มีพระภาคว่า)

[๗๕] อายุของข้าพระองค์นี้ พระองค์ทรงทราบชัดเจน
ทั้งอย่างอื่นก็ยิ่งทรงทราบด้วย

เพราะพระองค์ทรงเป็นพุทธานุอย่างแท้จริง

เพราะพระองค์ทรงเป็นพุทธานุแห่งละจึงทรงมี

อานุภาพ

รุ่งเรืองอย่างนี้ ทรงทำพรหมโลกให้สว่างไสวอยู่

พกพรหมชาดกที่ ๑๐ จบ

กุกกุวรรคที่ ๑ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้

๑. กุกกษาดก ๒. มโนชชาดก
๓. สุตนชาดก ๔. มาตุโปสกคิชมชาดก
๕. ทัพภปุปผชาดก ๖. ทสัณณกชาดก
๗. เสนกชาดก ๘. อัญญสิเนชาดก
๙. กปิชาดก ๑๐. พกพรหมชาดก

๒. คันธารวรรค

หมวดว่าด้วยคันธารดาบส

๑. คันธารชาดก (๔๐๖)

ว่าด้วยคันธารดาบสโพธิสัตว์

(พระโพธิสัตว์ต่อว่าวิเทหดาบสว่า)

[๗๖] ท่านละทิ้งหมู่บ้านจำนวนถึง ๑๖,๐๐๐ หมู่บ้าน
และเรือนคลังที่บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ
บัดนี้ ยังทำการสะสมอยู่อีก

(วิเทหดาบสแย้งว่า)

[๗๗] ท่านละแคว้นคันธาระซึ่งมีทรัพย์และน้ำดื่มสมบูรณ์
เลิกจากการสั่งสอน

ทำไม เดียวนี้จึงยังสั่งสอนอยู่ในที่นี้อีกเล่า

(พระโพธิสัตว์กล่าววว่า)

[๗๘] ท่านเวเทหดาบส ข้าพเจ้ากล่าวธรรมด

ข้าพเจ้าไม่พอใจธรรมเลย

บาปย่อมไม่แปรเปลี่ยนข้าพเจ้าผู้กล่าวธรรม

(วิเทหดาบสกล่าววว่า)

[๗๙] แม้หากวาจาจะมีประโยชน์มาก

แต่ผู้อื่นได้รับความขัดเคืองใจ

เพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง

วาจานั้นบัณฑิตก็ไม่ควรจะกล่าว

(พระโพธิสัตว์กล่าววว่า)

[๘๐] บุคคลเมื่อถูกตักเตือนจะโกรธหรือไม่โกรธก็ตาม

หรือจะโปรยความโกรธเช่นกับโปรยแกลบทั้งก็ตาม

แต่บาปก็ไม่แปรเปลี่ยนข้าพเจ้าผู้กล่าวธรรม

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า)

[๘๑] หากชนจำนวนมากไม่มีความรู้เป็นของตน

หรือไม่ได้ศึกษาวินัยอย่างดี

ก็จะพึงเที่ยวไปเหมือนกระเบื้องบอดเที่ยวไปในป่า

[๘๒] ก็แหละเพราะบุคคลบางพวกในโลกนี้

ได้ศึกษาดีแล้วในสำนักของอาจารย์
ฉะนั้น จึงเป็นผู้มีวินัยได้รับการแนะนำแล้ว
มีจิตตั้งมั่นดีแล้วเที่ยวไป

คันธารชาดกที่ ๑ จบ

๒. มหากปิชาดก (๔๐๗)

ว่าด้วยพญาลิงโพธิสัตว์

(พระราชาตรัสถามพญาลิงว่า)

[๘๓] พญาลิง เจ้าทอดตัวเป็นสะพาน

ให้ลิงเหล่านี้ข้ามไปโดยสวัสดิ์

เจ้าเป็นอะไรกับลิงเหล่านั้น

ลิงเหล่านั้นเป็นอะไรกับเจ้า

(พญาลิงกราบทูลว่า)

[๘๔] ขอเดชะพระองค์ผู้ปราบข้าศึก

ข้าพระองค์เป็นพญาลิงผู้เป็นใหญ่ปกครองฝูงลิงเหล่า

นั้น

ผู้มีทั้งความเศร้าโศกและความกลัวต่อพระองค์

[๘๕] ข้าพระองค์ได้ฟังตัวซึ่งมีเถาว์ลัยผูกติดที่ ๒ เท่าหลัง
อย่างมั่นคง

ไปจากต้นไม้้นประมาณชั่วรอยคันธนูที่ปลดสายแล้ว

[๘๖] ข้าพระองค์นั้นพุ่งออกไปตามลมเข้าหาดันมะม่วงนี้

ดงเมฆอุกกลมพัดขาด เมื่อไปไม่ถึง

จึงใช้เท้าหน้าทั้ง ๒ จับกิ่งมะม่วงกลางอากาศนั้น

[๘๗] ข้าพเจ้านั้น ถูกกิ่งไม้และเถาว์ลัยซึ่งอยู่เหมือนสายพิน

พวกลิงใช้เท้าเหยียบข้ามไปโดยสวัสดิ์

[๘๘] การผูกด้วยเถาว์ลัยนั้นไม่ทำให้ข้าพเจ้าเดือดร้อน

ถึงตายก็ไม่เดือดร้อน ขอข้าพเจ้าได้นำความสุข

มาให้แก่ฝูงลิงที่ข้าพเจ้าปกครองอยู่(เท่านั้น)

[๘๙] ขอเดชะพระราชอาญาผู้ปราบข้าศึก

นี่เป็นอุปมาสำหรับพระองค์

ขอพระองค์ทรงสดับข้ออุปมานั้นเถิด

ก็พระราชามหากษัตริย์ผู้ทรงทราบชัด

ควรจะแสวงหาความสุขมาให้แก่ชนทั้งปวง

คือ ทั้งชาวแคว้น พาหนะ พลนิกาย และชาวบ้าน

มหากปิชาดกที่ ๒ จบ

๓. กุมภการชาดก (๔๐๘)

ว่าด้วยนายช่างหม้อ
(พระปัจเจกพุทธเจ้า ๔ องค์กล่าวกับพระโพธิสัตว์องค์ละ
คาถาว่า)

[๙๐] อาตมาได้เห็นต้นมะม่วงกลางป่า เขียวชะอุ่ม
งอกงาม ผลิดอกออกผลสะพรั่ง
อาตมาได้เห็นมะม่วงต้นนั้นถูกทำลาย เพราะผลเป็น
เหตุ

ครั้นเห็นเช่นนั้นจึงเที่ยวภิกขาจาร (ออกบวช)
[๙๑] กำไลแก้วคู่หนึ่งที่นายช่างผู้ชาญฉลาดเจียรไนแล้ว
เป็นของเกลี้ยงเกลา ที่สตรีสวมใส่ย่อมไม่เกิดเสียงดัง

๑

แต่เพราะสวมใส่วงที่ ๒ เข้าจึงได้มีเสียงดัง
อาตมาเห็นเช่นนั้นแล้วจึงเที่ยวภิกขาจาร
[๙๒] นกจำนวนมากพากันรุมจิกตีนกตัวหนึ่ง
ซึ่งกำลังคาบขี้ขึ้นเฝ้ามายู่เพราะอาหารเป็นเหตุ
อาตมาได้เห็นเช่นนั้นแล้วจึงเที่ยวภิกขาจาร
[๙๓] อาตมาได้เห็นโคผู้มีหนอกกระพือม
มีสีสันและมีกำลังอยู่ท่ามกลางฝูงโค
อาตมาได้เห็นมันขวิดโคผู้ตัวหนึ่งเพราะกำเป็นเหตุ
ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้วจึงเที่ยวภิกขาจาร

(พระโพธิสัตว์กล่าวกับภรรยาว่า)

[๙๔] พระเจ้ากรัณทกะ ราชาแห่งแคว้นกาลิงคะ
พระเจ้านันคคชิ ราชาแห่งแคว้นคันธาระ
พระเจ้านิมิราช ราชาแห่งแคว้นวิเทหะ
และพระเจ้าทุมมุขะ ราชาแห่งแคว้นปัญจาละ
ทรงละทิ้งแคว้นเหล่านั้นแล้ว

หมดความกังวล ทรงผนวชแล้ว

[๙๕] แม้พระราชาทุกพระองค์เสมอด้วยเทพเจ้า
เสด็จมาประชุมกัน ย่อมรุ่งเรืองเหมือนไฟที่ลุกโชน
นี่น้องหญิงผู้มีโชค ถึงพี่ก็จะเป็นเหมือนพระราชาเหล่า

นี้

จักละกามซึ่งมีประการต่าง ๆ แล้วเที่ยวไปผู้เดียว
(ภรรยากล่าววว่า)

[๙๖] เวลานี้เท่านั้นเหมาะที่จะบวช เวลาอื่นไม่เหมาะ
ภายหลังคงจะไม่มีผู้ที่จะพราสอดิฉัน

ท่านผู้มีโชค ถึงดิฉันก็จักเที่ยวไปผู้เดียว
เหมือนสกุณีที่รอดพ้นจากมือคน
(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)
[๙๗] พวกเด็ก ๆ รู้จักของดิบ ของสุก ของเค็ม และของจืด
อาตมาเห็นเช่นนั้นแล้วจึงบวช
น้องหญิงจงเที่ยวภิกขาจารไปเถิด
อาตมาก็จะเที่ยวภิกขาจารไป

กัมภการชาดกที่ ๓ จบ

๔. ทัพพธัมมชาดก (๔๐๙)

ว่าด้วยพระเจ้าทัพพธรรม

(ข้างกล่าวกับพระโพธิสัตว์ว่า)

[๙๘] ถึงหากข้าพเจ้าจะชนลูกศรผูกติดที่อก

ไปเผชิญหน้ากับศัตรูในสนามรบ

ก็หาได้ทำให้พระเจ้าทัพพธรรมโปรดปรานไม่

[๙๙] หน้าที่ทหารอันเกรียงไกรและการรับใช้สื่อสาร

ที่ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติเป็นอย่างดีในสงคราม

พระราชามีได้ทรงทราบแน่

[๑๐๐] ข้าพเจ้านั้นคงจะต้องตายอย่างขาดพวกพ้อง

ไร้ที่พึ่งอาศัยแน่ จะเห็นได้

ดังที่พระราชทานข้าพเจ้าแก่นายช่างหม้อ

ให้ทำหน้าที่ขนอจุจาระ

(พระโพธิสัตว์กราบทูลพระราชว่า)

[๑๐๑] บุคคลบางคนยังหวังประโยชน์อยู่ตราบใด

ก็ยังคบหากันอยู่ตราบนั้น

เมื่อไร้ประโยชน์ พวกคนโง่ก็ทอดทิ้งเขาไป

เหมือนกษัตริย์ทรงทอดทิ้งข้างพึงชื่อโอฏฐิพยาธิ

[๑๐๒] ผู้ใดเขาทำความดี ทำประโยชน์ให้ก่อน ก็ไม่รู้จัก

คุณ

ประโยชน์ทั้งหลายที่เขาปรารถนาก็ยอมฉิบหายไป

[๑๐๓] ผู้ใดเขาทำความดี ทำประโยชน์ให้ก่อน ก็รู้จัก

คุณอยู่เสมอ

ประโยชน์ทั้งหลายที่เขาปรารถนาก็ยอมเจริญยิ่งขึ้น

[๑๐๔] เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบทูล

พระองค์

ขอพระองค์จงทรงพระเจริญ

ตลอดทั้งประชาชนที่มาประชุมกัน ณ ที่นี้
ขอท่านทุกคนจงเป็นผู้กตัญญู
จงดำรงอยู่ในสววรรค์สินกาลนาน

ทัพัหัมมชาดกที่ ๔ จบ

๕. โสมทัตตชาดก (๔๑๐)

ว่าด้วยลูกช้างชื่อโสมทัต

(ดาบสคร่ำครวญหาช้างน้อยว่า)

[๑๐๕] เมื่อก่อน โสมทัตพ้อช้างน้อยมีอัธยาศัย

กว้างขวาง

มาต้อนรับเราแต่ไกลในป่า

วันนี้หายไปไหน จึงไม่เห็น

[๑๐๖] ช้างเชือกที่นอนตายเหมือนยอดเกายานทราย

ที่ถูกเด็ดทิ้งคือเจ้าโสมทัตนี้เอง

เจ้ากฤษณ์ล้มลงนอนที่พื้นดินตายเสียแล้วหนอ

(ท้าวสักกะตรัสกับดาบสว่า)

[๑๐๗] การที่ท่านบวชเป็นสมณะพ้นจากการครองเรือน

ไปแล้ว

ยังมัวเศร้าโศกถึงผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ไม่เป็นการดีเลย

(ดาบสกล่าวกับท้าวสักกะว่า)

[๑๐๘] ท้าวสักกะ เพราะการอยู่ร่วมกันแล

ความรักจึงเกิดในหทัยของมนุษย์หรือของเนื้อ

อาตมาจึงไม่สามารถที่จะไม่เศร้าโศกถึงลูกเนื้อนั้นได้

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๑๐๙] ชนเหล่าใดร้องไห้ บ่นเพ้อ ร่ำพัน

ถึงคนที่ตายแล้วและคนที่จะตาย

สัตบุรุษทั้งหลายกล่าวการร้องไห้ว่าเปล่าประโยชน์

ท่านฤาษี เพราะฉะนั้น ท่านอย่าร้องไห้ไปเลย

[๑๑๐] พราหมณ์ สัตว์ที่ตายละโลกนี้ไปแล้ว

จะพึงลุกขึ้นได้เพราะการร้องไห้

เราทุกคนก็คงมาประชุมกันร้องไห้ถึงหมู่ญาติของ

กันและกัน

(ดาบสกล่าวสดุดีท้าวสักกะว่า)

[๑๑๑] พระองค์ช่วยระงับอาตมาผู้เร่าร้อนให้สงบ

ดับความกระวนกระวายทั้งหมดได้

เหมือนคนเอาน้ำราดดับไฟที่ติดเปรี้ยง

[๑๑๒] พระองค์ได้บรรเทาความเศร้าโศกถึงบุตรของ
อาตมา

ผู้กำลังเศร้าโศก เชื่อว่าได้ช่วยถอนลูกศรคือความเศร้าโศก
ซึ่งเสียบหัวใจของอาตมาขึ้นได้แล้วหนอ

[๑๑๓] ท้าววาสวะ อาตมาซึ่งพระองค์ช่วยถอนลูกศร
คือความเศร้าโศกขึ้นได้แล้วเป็นผู้ปราศจากความเศร้าโศก
ไม่มีความขุ่นมัว จึงไม่เศร้าโศก ไม่ร้องไห้
เพราะได้ฟังคำของพระองค์
โสมทตตขาดกที่ ๕ จบ

๖. สุธัมมชาดก (๔๑๑)
ว่าด้วยพระเจ้าสุธัมมออกผนวช
(พระโพธิสัตว์โอบาทตนเองว่า)

[๑๑๔] เมื่อก่อนผมสีดำไฉ่อกบบริเวณศีรษะ วันนี้ผม
เหล่านนั้นมีสีขาว

สุธัมม เจ้าเห็นแล้วจงประพาศธรรมเถิด
เวลานี้เป็นเวลาสมควรที่จะประพาศพรหมจรรย์
(พระราชเทวีทูลพระราชาว่า)

[๑๑๕] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ
ผมหงอกของหม่อมฉันมิใช่ของพระองค์
ผมหงอกงอกบนศีรษะของหม่อมฉัน
หม่อมฉันได้ทูลคำเท็จเพราะหวังทำประโยชน์แก่ตน

เอง

ขอเดชะพระราชาผู้ประเสริฐ
ขอพระองค์พระราชทานอภัยแก่หม่อมฉันสักครั้งหนึ่ง

เถิด

[๑๑๖] ขอเดชะพระมหाराช พระองค์ยังทรงหนุ่ม น่า
ทัศนา

ทรงดำรงอยู่ในปฐมวัย งามประดุจยอดไม้
ขอพระองค์ทรงครอบครองราชสมบัติ
และทรงสนพระทัยหม่อมฉัน
ขอพระองค์อย่าด่วนประพาศพรหมจรรย์ที่ให้ผลตาม

กาลเลย

(พระราชাত্রัสกับพระราชเทวีว่า)

[๑๑๗] เราเห็นสาววัยรุ่น มีผิวพรรณเกลี้ยงเกลา
ร่างกายงดงาม ทรวดทรงเฉิดฉาย

เจ้าหล่อนมีกิริยาละมุนละไม ประดุจดังเกย้านาง
ประหนึ่งว่าประเล้าประโลมกิเลสกำยามไปใกล้บุรุษ

เพศ

[๑๑๘] ต่อมาเราเห็นหญิงนั้นมีอายุถึง ๘๐ ปี หรือ ๙๐ ปี
นับแต่เกิด

ถือไม้เท้าตัวสั้นงingkat มีกายค่อมลงเหมือนกลอนเรื้อนเที่ยว
ไปอยู่

[๑๑๙] เรานั้น เมื่อพิจารณาใคร่ครวญถึงเหตุอันนั้นแหละ
จึงนอนอยู่ท่ามกลางที่นอนคนเดียว และพิจารณาเห็น
ว่า

ถึงเราก็คงต้องเป็นอย่างนั้น จึงไม่ยินดีในการครอง
เรื้อน

เวลานี้เป็นเวลาสมควรที่จะประพฤติพรหมจรรย์

[๑๒๐] ความยินดีของผู้ครองเรื้อนเปรียบเหมือนเชือกที่
ผูกยึดเหนี่ยวไว้

นักปราชญ์ทั้งหลายตัดเชือกนั้นแล้ว

ไม่มีความอาลัย ละกามสุขไป

สุสิมชาดกที่ ๖ จบ

๗. โกฏสิมพลีชาดก (๔๑๒)

ว่าด้วยเทวดาผู้สถิตอยู่ที่ต้นจิวใหญ่

(พญาครุฑกล่าวกับรุกขเทวดาว่า)

[๑๒๑] ข้าพเจ้าจับพญานาคตัวยาวตั้ง ๑,๐๐๐ วามาไว้

พญานาคและข้าพเจ้านั้นมีร่างกายใหญ่โต

ท่านยังรองรับไว้ได้ ไม่สะทกสะท้าน

[๑๒๒] โกฏสิมพลีเทพบุตร เพราะเหตุไร

เมื่อท่านรองรับนางนกน้อยตัวนี้ซึ่งมีเนื้อน้อยกว่า

ข้าพเจ้า

จึงมีความกลัวจนตัวสั่น

(รุกขเทวดากล่าวกับพญาครุฑว่า)

[๑๒๓] พญาครุฑ ตัวท่านกินเนื้อเป็นอาหาร

ส่วนนกนี้กินผลไม้เป็นอาหาร

นกตัวนี้กินเมล็ดไทร เมล็ดดีปสี เมล็ดมะเดื่อ

และเมล็ดโพธิ์แล้ว จักถ้ายรดลำต้นข้าพเจ้า

[๑๒๔] ต้นไม้เหล่านั้นจะเจริญงอกงามอยู่ระหว่างกิ่งของ
ข้าพเจ้า

ต้นไม้เหล่านั้นจะวิ่งรัดปกคลุมข้าพเจ้า

จักทำให้ข้าพเจ้าไม่เป็นต้นไม้

[๑๒๕] แม้นต้นไม้เหล่านั้นมีรากและลำต้นมั่นคง

ที่ถูกนกตัวนี้นำพีชมาทำลายก็มีอยู่

[๑๒๖] ต้นไม้ทั้งหลายจึงอกขึ้นมา

จะเติบโตเกินต้นไม้เจ้าป่าแม่ที่มีลำต้นใหญ่โต

พญาครุฑ เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าเมื่อเห็นภัยในอนาคต

จึงสะทกสะท้าน

(พญาครุฑกล่าวว่า)

[๑๒๗] บุคคลพึงระวังภัยที่ควรระวัง

พึงป้องกันภัยที่ยังมาไม่ถึง

เพราะภัยที่ยังมาไม่ถึง

นักปราชญ์จึงได้พิจารณาเห็นโลกทั้ง ๒

โกฏลิมพลีชาดกที่ ๗ จบ

๘. ฐมการีชาดก (๔๑๓)

ว่าด้วยพราหมณ์ผู้ก่อไฟรมควัน

(พระศาสดาตรัสขยายอาการของพระธณูชัยในอดีตว่า)

[๑๒๘] พระเจ้ายอุธิฐลิละผู้ไคร้ธรรม ได้ตรัสถามวิรุบบัณ

ฑิตว่า

พราหมณ์ เจ้าทราบบ้างไหม

มีใครคนหนึ่งเศร้า

โศกมาก

(พระโพธิสัตว์กราบทูลพระราชาว่า)

[๑๒๙] มีพราหมณ์ว่าเสฏฐโคตร บุกไฟอยู่ในป่ากับฝูง

แพะ

ไม่เกียจคร้าน ก่อไฟรมควันทั้งกลางวันและกลางคืน

[๑๓๐] ด้วยกลิ่นควันไฟนั้นของเขา พวกละมั่งถูกยุง

รบกวน

จึงได้เข้าไปอยู่ใกล้พราหมณ์ผู้ก่อไฟรมควันตลอดฤดู

ฝน

[๑๓๑] เขาพอใจพวกละมั่ง เลยไม่เอาใจใส่พวกแพะ

มันจะมาหรือจะไปก็ไม่รับรู้

แพะเหล่านั้นของเขาจึงพินาศไป

[๑๓๒] เมื่อป่าไร่ยุงในฤดูใบไม้ร่วง

พวกละมั่งก็พากันเข้าไปยังชอกเขาและต้นน้ำลำธาร

[๑๓๓] พราหมณ์เห็นพวกละมั่งจากไปแล้ว

และพวกแพะก็ถึงความพินาศ จึงชুবพอม
มีผิวพรรณหม่นหมองและเป็นโรคผอมเหลือง
[๑๓๔] ด้วยประการเช่นนี้ ผู้ใดไม่สนใจคนเก่าของตน
รักแต่คนมาใหม่ ผู้นั้นก็จะโดดเดี่ยว
เศร้าโศกมากเหมือนดังพราหมณ์ผู้ก่อไฟรมคว้น

ชุมนุมการิชาดกที่ ๘ จบ

๙. ชาครชาดก (๔๑๔)

ว่าด้วยผู้หลับและตื่น

(รুকขเทวดาถามพระโพธิสัตว์ว่า)

[๑๓๕] ในโลกนี้ เมื่อเขาตื่น ใครหลับ เมื่อเขาหลับ ใคร

ตื่น

ใครจะเข้าใจปัญหานี้ของเราหนอ

ใครจะตอบปัญหานี้แก่เราได้

(พระโพธิสัตว์ตอบว่า)

[๑๓๖] เมื่อพวกเขาตื่นอยู่ ข้าพเจ้าหลับ

เมื่อพวกเขาหลับ ข้าพเจ้าตื่นอยู่

ข้าพเจ้าเข้าใจปัญหานี้ ข้าพเจ้าขอตอบท่าน

(รুকขเทวดาถามว่า)

[๑๓๗] เมื่อพวกเขาตื่น ท่านหลับอย่างไร

เมื่อพวกเขาหลับ ท่านตื่นอย่างไร

ท่านเข้าใจปัญหานี้อย่างไร

ท่านตอบข้าพเจ้าได้อย่างไร

(พระโพธิสัตว์ตอบว่า)

[๑๓๘] คนเหล่าใดไม่รู้จักรัศธรรมว่า

นี้เป็นสัญญาณะ และว่านี้เป็นทมะ

เมื่อคนเหล่านั้นหลับอยู่ ข้าพเจ้าก็ตื่นอยู่นะชิเทวดา

[๑๓๙] ขนเหล่าใดคลายราคะ โทสะ และอวิชชาได้แล้ว

เมื่อคนเหล่านั้นตื่นอยู่ ข้าพเจ้าก็หลับนะชิเทวดา

[๑๔๐] เมื่อท่านเหล่านั้นตื่นอยู่อย่างนี้ ข้าพเจ้าก็หลับ

เมื่อท่านเหล่านั้นหลับแล้วอย่างนี้ ข้าพเจ้าก็ตื่น

ข้าพเจ้าเข้าใจปัญหานี้อย่างนี้ จึงตอบท่านอย่างนี้

(รুকขเทวดากล่าวสดุดีพระโพธิสัตว์ว่า)

[๑๔๑] ถูกแล้ว เมื่อเขาตื่นท่านหลับ เมื่อเขาหลับท่าน

ตื่น

ท่านเข้าใจปัญหานี้ถูกต้องแล้ว จึงตอบเราได้ถูกต้อง

ชาครชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. กุมมาสปีณเทชีชาดก (๔๑๕)

ว่าด้วยอานิสงส์ถวายชนมกุมมาส

(พระราชาทรงอุทานบทเพลงท่ามกลางพสกนิกรว่า)

[๑๔๒] ได้ยินว่า การบำรุงพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ผู้เห็นธรรมอันไม่ต่ำทราม

มีผลานิสงส์ไม่น้อยเลย

เชิญดูผลานิสงส์แห่งก่อนชนมกุมมาสทั้งแห่งทั้งจิต

[๑๔๓] ดูกิด ข้าง โค ม้า จำนวนมากเหล่านี้

รวมทั้งทรัพย์ ธัญชาติ ผืนปฐพีทั้งสิ้น

ทั้งหลายนารีผู้มีรูปงามเทียบด้วยนางอัปสรเหล่านี้

เป็นผลานิสงส์ของก่อนชนมกุมมาส

(พระราชเทวีกราบทูลพระราชาวา)

[๑๔๔] ขอเดชะพระองค์ผู้่องอาจประดุจพญากุญชร

ผู้เป็นใหญ่ในกุตลธรรม

พระองค์ตรัสพระคาถาอยู่เนือง ๆ

ขอเดชะพระองค์ผู้ผดุงแคว้นให้เจริญ

หม่อมฉันขอทูลถามพระองค์

ขอพระองค์ผู้มีพระหทัยเบิกบานอย่างยิ่งตรัสบอกเกิด

(พระราชบุตรกับพระราชเทวีว่า)

[๑๔๕] เราได้เกิดในตระกูลหนึ่งในเมืองนี้เอง

เป็นคนรับจ้าง ทำงานให้คนอื่น เป็นผู้สำรวมศีล

[๑๔๖] เราออกไปทำงานได้เห็นสมณะ ๔ รูป

สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และศีล เยือกเย็น ไม่มีอาสวะ

[๑๔๗] เรายังจิตให้เลื่อมใสในสมณะเหล่านั้น

นิมนต์ให้นั่งบนเครื่องลาดที่ทำด้วยใบไม้ เลื่อมใสแล้ว

ได้ถวายชนมกุมมาสแด่พุทธเจ้าทั้งหลายด้วยมือทั้ง ๒

ของตน

[๑๔๘] กุศลกรรมนั้นได้มีผลแก่เราเช่นนี้

เราได้เสวยราชสมบัตินี้

คือแผ่นดินที่ประเสริฐมั่งคั่งสมบูรณ์

(พระราชเทวีตรัสสดุดีพระราชาวา)

[๑๔๙] พระองค์เมื่อพระราชทานให้ ก็จงเสวยเกิด

อย่าได้ทรงประมาณ

ขอเดชะพระองค์ผู้เป็นใหญ่ในกุตลธรรม

ขอพระองค์ทรงประกาศธรรมจักรให้เป็นไป
ขอเดชะพระราชผู้เป็นใหญ่ในกุศลธรรม
ขอพระองค์อย่าประพลาติธรรม จงทรงรักษาธรรมเถิด
(พระราชาทรัสกับพระราชเทวีว่า)

[๑๕๐] พระธิดาของพระเจ้าโกศลผู้งดงาม
เรานั้นได้ประพลาติตามทางที่พระอริยะ
ได้ประพลาติมาแล้วนั้นอย่างสม่ำเสมอ
เพราะพระอรหันต์ทั้งหลายเป็นที่ขอบใจของเรา
เราต้องการพบท่าน

[๑๕๑] นี่พระราชธิดาผู้แสนดีของพระเจ้าโกศล
พระนางงดงามท่ามกลางหมู่নারี เหมือนเทพอัปสร
พระนางได้กระทำความดีอะไรไว้
เพราะเหตุไรเล่า พระนางจึงมีพระฉวีวรรณงดงามยิ่งนัก
(พระราชเทวีทูลว่า)

[๑๕๒] ขอเดชะจอมกษัตริย์ หม่อมฉันได้เกิดเป็นทาสี
รับใช้ผู้อื่นแห่งตระกูลเศรษฐีอัมพัฏฐโคตร
สำรวมแล้ว เลี้ยงชีพโดยชอบธรรม มีศีล ไม่เหลียวดู

ความชั่ว

[๑๕๓] ในกาลครั้งนั้น หม่อมฉันได้ถวายข้าว
ที่คดมาเพื่อตนแก่ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาต
หม่อมฉันเองปลื้มใจ ดีใจ
กรรมของหม่อมฉันนั้นมีผลเช่นนี้
กุมมาสปีณชิตาดกที่ ๑๐ จบ
๑๑. ปรีตปชาดก (๔๑๖)
ว่าด้วยปรีตปะมหาดเล็ก
(มหาดเล็กชื่อปรีตปะกราบทูลพระราชเทวีว่า)

[๑๕๔] บาปคงจะมาถึงข้าพระองค์ ภัยคงจะมาถึงข้าพระ

องค์

เพราะในคราวนั้น คนหรือสัตว์ได้ทำกัณฑ์ไม่ให้ไหว
(ปรีตคิดถึงภรรยา จึงบ่นเพ้อว่า)

[๑๕๕] ความกระสันของข้าพเจ้ากับหญิงผู้หวาดกลัวซึ่ง
อยู่ไม่ไกล

จักทำให้ข้าพเจ้าผอมเหลืองแน่
เหมือนกัณฑ์ไม่ให้เจ้าปรีตปะผอมเหลือง

[๑๕๖] แม่กานดาผู้มีความงามหาที่ติมิได้

อยู่ในบ้านก็ยังไม่ทำให้ข้าพเจ้าเศร้าโศก
จักรกระทำให้ข้าพเจ้าพอมเหลือง
เหมือนกิ่งไม้ทำให้เจ้าปรีดิ์ปะพอมเหลือง
[๑๕๗] หางตาที่หยาดเย็นซึ่งเจ้าหล่อนฆ่าเลื่องมา
การยิ้มและการเจรจา
จักรกระทำให้ข้าพเจ้าพอมเหลือง
เหมือนกิ่งไม้ทำให้เจ้าปรีดิ์ปะพอมเหลือง

(ปรีดิ์ปะกล่าวกับพระกุมารว่า)

[๑๕๘] เสียงนั้นได้มาแน่แล้ว

เสียงนั้นได้บอกแก่ท่านแน่แล้ว

ผู้ที่สิ้นกิ่งไม้นั้นได้บอกเหตุนั้นแน่

[๑๕๙] สิ่งที่เราผู้เป็นคนโง่คิดแล้วว่า

ก็ในคราวนั้น คนหรือสัตว์ได้ทำกิ้งไม้ให้ไหว

สิ่งนี้แลได้มาถึงแล้ว

(พระกุมารตรัสว่า)

[๑๖๐] เจ้าได้สำนึกแล้วซิว่า ตามที่เจ้าได้ฆ่าพ่อของเรา

เอากิ่งไม้ปิดไว้คอยระแวงอยู่ว่า ภัยจักมาถึงตัวเรา

ปรีดิ์ปะชาดกที่ ๑๑ จบ

คันธารวรรคที่ ๒ จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. คันธารชาดก	๒. มหาปิชาดก
๓. กุมภการชาดก	๔. ทัพพัมมชาดก
๕. โสมทัตตชาดก	๖. สุสิมชาดก
๗. โกฏสิมพลีชาดก	๘. ฐุมการีชาดก
๙. ชาครชาดก	๑๐. กุมมาสปีณทีชาดก
๑๑. ปรีดิ์ปะชาดก	

รวมวรรคที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. กุกกุวรรค	๒. คันธารวรรค

สัตตกนิบาต จบ

๘. อัญญกนิบาต

กัจจანიวรรค

หมวดว่าด้วยนางกัจจानी

๑. กัจจانیชาดก (๔๑๗)

ว่าด้วยนางกัจจानी

(ท้าวสักกะตรัสถามนางกัจจानीว่า)

[๑] แม่กัจจानी เจ้านุ่งห่มผ้าขาวสะอาด มีผมเปียกลุ่ม
ยกหม้อขึ้นตั้งบนเตา ข้าวข้าวสารและงาป่น
ข้าวสุกคลุกงาจักมีไว้เพื่อเหตุอะไร

(นางกัจจानीตอบว่า)

[๒] พราหมณ์ ข้าวสุกคลุกงาที่สุกดีแล้ว
จักมีไว้เพื่อเป็นอาหารสำหรับตนเองหามีได้เลย
ธรรมะได้ตายแล้ว
วันนี้ ข้าพเจ้าจักทำบุญอุทิศให้ธรรมะกลางป่าช้า

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๓] แม่กัจจानी เจ้าจงใคร่ครวญแล้วจึงทำ
ใครหนอบอกเจ้าว่า ธรรมะได้ตายแล้ว
ท้าวสหัสสนัยน์ผู้มีอำนาจล้นบอกไว้ว่า
ธรรมะอันประเสริฐย่อมไม่ตายในกาลไหน ๆ

(นางกัจจानीกล่าวว่า)

[๔] พราหมณ์ ข้าพเจ้ามั่นใจในข้อนี้ว่า
ธรรมะได้ตายแล้ว ข้าพเจ้าไม่มีความสงสัย
เพราะเดี๋ยวนี้ คนชั่วกลับเป็นอยู่สบาย
[๕] เหมือนอย่างลูกสะไภ้ของข้าพเจ้าเป็นหมัน
หล่อนทุบตี ขบไล่ข้าพเจ้าแล้วคลอดบุตร
เดี๋ยวนี้หล่อนเป็นใหญ่ในตระกูลทั้งหมด
ส่วนข้าพเจ้ากลับถูกทอดทิ้งอยู่อย่างเดียวดาย

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๖] เรายังมีชีวิตอยู่ ยังไม่ตาย
เรามาที่นี่เพื่อประโยชน์แก่เจ้าโดยเฉพาะ
ลูกสะไภ้คนใดทุบตีขบไล่เจ้าแล้วคลอดบุตร
เราจะทำหล่อนพร้อมกับบุตรให้เป็นแก่ธุลีทีเดียว

(นางกัจจानीกล่าวว่า)

[๗] ข้าแต่ท้าวราช หากพระองค์ทรงพอพระทัยเสด็จมาที่นี่
เพื่อประโยชน์แก่หม่อมฉันโดยเฉพาะอย่างนี้
ขอหม่อมฉัน ลูกชาย ลูกสะไภ้ และหลาน
จงอยู่ร่วมเรือนกันด้วยความบันเทิงใจเถิด

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๘] แม่กาติยานี หากเจ้าพอใจเช่นนั้น
แม้จะถูกทุบตีขบไล่ก็อย่าละกรรม

ขอให้เจ้า ลูกชาย ลูกสะใภ้ และหลาน
จงอยู่ร่วมเรือนกันด้วยความบันเทิงใจเถิด
[๙] นางกาดิยานีนั้นกับลูกสะใภ้ได้มีใจบันเทิงอยู่ร่วมกัน
ลูกชายและหลานก็ได้ช่วยกันปฏิบัติบำรุง
เพราะท้าวสีกะผู้เป็นจอมเทพได้ทรงอนุเคราะห์
กัจจานิชาดกที่ ๑ จบ

๒. อัญลัทธิททชาดก (๔๑๘)

ว่าด้วยเสียงของบุคคลทั้ง ๘

(พระดาบสกราบทูลชี้แจงเสียงทั้ง ๘ คือเสียงนกยางว่า)

[๑๐] สระนี้ เมื่อก่อนลุ่มลึก มีปลามาก มีน้ำมาก

เป็นที่อยู่อาศัยของพญานกยาง ซึ่งเป็นที่อยู่แห่งบิดา

ของเรา

ทุกวันนี้ พวกเรามีชีวิตอยู่ได้ด้วยกบ จึงละทิ้งน้ำไปไม่

ได้

(เสียงกาว่า)

[๑๑] ใครหนอจะทำลายนัยน์ตาดวงที่ ๒

ของความขำชื่อพันธุระผู้ไม่มีศีล

ใครหนอจักช่วยลูก ๆ ของเรา รังของเรา และตัวเราให้

ปลอดภัย

(เสียงแมลงภู่ว่า)

[๑๒] กระพีไธ่ที่มีอยู่ถูกเจาะไปหมด

ขอถวายพระพรมหาบพิตร แมลงภู่หมดอาหารไม่ยินดี

ในแก่น

(เสียงนกดูเหว่า)

[๑๓] เรานั้นคงจักพ้นจากพระราชนิเวศน์ไปจากที่นี่แล้ว

ทำตนให้ยินดี อาศัยอยู่ตามต้นไม้กิ่งไม้แน่นอน

(เสียงเนื้อว่า)

[๑๔] เรานั้นคงจักพ้นจากพระราชนิเวศน์ไปจากที่นี่แล้ว

เดินนำหน้าฝูง ตีมน้ำที่ดีเลิศแน่นอน

(เสียงลิงว่า)

[๑๕] นายพรานชื่อภระชาวแคว้นพาหิกะได้นำเรา

ผู้มัวเมาด้วยกาม กำหนดหมกมุ่นอยู่ในกามนั้นมา

ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน

(เสียงกิณรว่า)

[๑๖] นางกิณรีได้กล่าวกับเราที่ยอดเขาแหลมในเวลามืดมืด

ด้วยถ้อยคำอันอ่อนหวานว่า โปรดระวังเท้า
อย่าเหยียบพลาดไปถูกแ่งหิน
(เสียงพระปัจเจกพุทธเจ้าว่า)

[๑๗] เราได้เห็นพระนิพพานอันเป็นที่สิ้นชาติ
จักไม่กลับมาอนในครรรค์อีกอย่างไม่ต้องสงสัย
ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย การอนในครรรค์ก็เป็นครั้ง

สุดท้าย

สังสารวัฏเพื่อภพต่อไปของเราสิ้นแล้ว
อภิลัษณ์ททชาดกที่ ๒ จบ

๓. สุลสาชาดก (๔๑๙)
ว่าด้วยนางสุลสาหญิงงามเมือง
(นางสุลสากล่าวกับสามีว่า)

[๑๘] นี่สร้อยทองคำ แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์
เป็นจำนวนมาก ขอเชิญพี่ขนไปทั้งหมด
ขอพี่จงมีความเจริญ และจงประกาศดิฉันว่าเป็นนาง

ทาสี

(สามีกล่าว่า)

[๑๙] แม่โฉมงาม เธอจงเปลื้องออกมาเถิด
อย่าคร่ำครวญไปนักเลย

เราจะไม่รับรู้อะไรทั้งนั้น ข้าเจ้าแล้วจึงนำทรัพย์ไป
(นางสุลสากล่าวว่า)

[๒๐] ตั้งแต่ดิฉันรู้เพียงสา ดิฉันจำตัวเองได้ว่า
ยังไม่เคยรู้จักรักชายอื่นยิ่งกว่าพี่เลย

[๒๑] มานี้เถิด ดิฉันจักสวมกอดพี่
และจักกระทำประทัภษณ

เพราะตั้งแต่นี้ต่อไป ดิฉันและพี่จะไม่พบกันอีก
(เทวดาผู้สถิตอยู่ที่ยอดเขากล่าวว่า)

[๒๒] ใ้ว่าชายจะเป็นบัณฑิตในที่ทุกสถานก็หาไม่
แม้หญิงมีปัญญาเห็นประจักษ์ในเรื่องนั้น ๆ ก็เป็น

บัณฑิตได้

[๒๓] ใ้ว่าชายจะเป็นบัณฑิตในที่ทุกสถานก็หาไม่
แม้หญิงมีปัญญาคิดเนื้อความได้ฉับพลันก็เป็นบัณฑิต

ได้

[๒๔] นางสุลสาเผชิญหน้าโจร คิดอุบายได้อย่างเร็วพลัน

หนอ

ได้เข้าโจรสัตตกะเหมือนนายพรานเนื้อผู้ฉลาด
เมื่อธนูมีลูกศรพร้อมย่อมฆ่าเนื้อได้เร็วพลัน
[๒๕] อนึ่ง ผู้ใดไม่รู้เท่าทันเหตุที่เกิดขึ้นโดยจับพลัน
ผู้นั้นเป็นคนมีปัญญาน้อย

ย่อมถูกฆ่าเหมือนโจรที่ถูกฆ่าทั้งที่ชอกเขา
[๒๖] ส่วนผู้ใดรู้เท่าทันเหตุที่เกิดขึ้นโดยจับพลัน
ผู้นั้นย่อมพ้นจากความคับขันอันเกิดจากศัตรู

เหมือนนางสุลสาพณ์จากโจรสัตตกะ
สุลสาขาดกที่ ๓ จบ

๔. สมังคลชาดก (๔๒๐)

ว่าด้วยนายสมังคละ

(พระราชาตรัสกับอำมาตย์ว่า)

[๒๗] ผู้เป็นใหญ่รู้ตัวว่าเรากำลังโกรธจัดก็อย่าเพิ่งลงโทษ
เพราะผู้ลงโทษอันไม่เหมาะสมแก่ตนโดยขาดเหตุผล

แล้ว

จะพึงก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่บุคคลอื่นอย่างมากมาย

[๒๘] เมื่อใดผู้เป็นใหญ่รู้สีกว่าตนมีจิตผ่องใส

พึงพิจารณาคติที่คนอื่นทำผิด

เมื่อพิจารณาด้วยตนเองว่า คติเป็นอย่างไร ๆ

เมื่อนั้นพึงลงโทษตามความเหมาะสมแก่เขา

[๒๙] ส่วนผู้ใดไม่ลำเอียง พิจารณาความเหมาะสมและไม่
เหมาะสม

ผู้นั้นชื่อว่าไม่เบียดเบียนผู้อื่นและตนเอง

ผู้เป็นใหญ่คนใดในโลกนี้ลงโทษตามสมควร

ผู้นั้นย่อมมีคุณงามความดีคุ้มครอง ไม่เสื่อมจากสิริ

[๓๐] กษัตริย์เหล่าใดทรงลำเอียง ไม่ทรงพิจารณาก่อน

กระทำ

ทรงรับลงพระอาชญา

กษัตริย์เหล่านั้นมีโทษอันน่าตีดียน

สวรรคตพ้นจากโลกนี้ไปแล้วย่อมไปสู่ทุกคติ

[๓๑] กษัตริย์เหล่าใดทรงยินดีในธรรมที่อริยชนประกาศไว้

แล้ว

กษัตริย์เหล่านั้นนับว่าทรงยอดเยี่ยม

ด้วยกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม

กษัตริย์เหล่านั้นทรงดำรงมั่นอยู่ในธรรม

คือ ชันติ โสรัจจะ และสมาธิ
ทรงไปสู่โลกทั้ง ๒ โดยวิธีเช่นนั้น
[๓๒] เราเป็นพระราชผู้เป็นใหญ่กว่าชายและหญิง
ถึงแม้เราจะโกรธก็จะหักห้ามความโกรธได้
ดำรงตนไว้อย่างนั้นต่อชุมชน
จะอนุเคราะห์ลงอาชญาโดยธรรม
(นายสมังคละกล่าวสดดีพระราชว่า)

[๓๓] ขอเดชะพระบรมกษัตริย์ผู้เป็นใหญ่แห่งหมู่ชน
ขอพระสิริสมบัติอย่าได้ละพระองค์ในกาลไหน ๆ เลย
ขอพระองค์อย่าทรงกริ้ว มีพระราชหฤทัยผ่องใสอยู่
เป็นนิตย์

ปราศจากความทุกข์ รักษาพระองค์อยู่ตลอด ๑๐๐ ปี
เถิด

[๓๔] ขอเดชะพระบรมกษัตริย์
ขอพระองค์จงทรงประกอบด้วยคุณธรรมเหล่านี้ คือ
ทรงมีพระอริยวัตรอันมั่นคง ทรงรับอนุสาสน์โดยง่าย
ไม่ทรงกริ้ว ทรงพระสำราญ
ปกครองแผ่นดินโดยปราศจากการเบียดเบียน
อนึ่ง พระองค์แม่เสด็จพ้นจากโลกนี้ไปแล้ว ขอจงเสด็จ

สู่สุคติเถิด

[๓๕] พระธรรมิกราชาธิราชเมื่อทรงปกครองโดยกุศลโลบาย
อันชอบธรรม ด้วยเหตุที่เหมาะสม ด้วยคำอันเป็นสุภาษิต
พึงทำมหาชนผู้มีความกระวนกระวายให้เย็นใจ
ดุษฎีมหาเมฆยังเมฆนidelให้ชุ่มฉ่ำด้วยน้ำ

สมังคลชาดกที่ ๔ จบ

๕. คังคมาลชาดก (๔๒๑)

ว่าด้วยพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าคังคมาละ
(พระเจ้าอุทัยตรัสถามชายคนหนึ่งว่า)

[๓๖] แผ่นดินร้อนเหมือนถ่านเพลิง

ระอุด้วยทรายที่ร้อนราวกับถ้ำถ่าน ถึงอย่างนั้น
เจ้าก็ยังพากเพียรร้องเพลงอยู่ แดดไม่แผดเผาเจ้าหรือ

[๓๗] เบื้องบนดวงอาทิตย์ก็ร้อน เบื้องล่างทรายก็ร้อน

ถึงอย่างนั้น เจ้าก็ยังพากเพียรร้องเพลงอยู่

แดดไม่แผดเผาเจ้าหรือ

(ชายคนนั้นกราบทูลว่า)

[๓๘] แดดหาแผดเผาข้าพระองค์ไม่
แต่แดดคือกามทั้งหลายย่อมแผดเผาข้าพระองค์
ขอเดชะพระมหाराชเจ้า เพราะว่าความต้องการมี
หลายอย่าง
ความต้องการเหล่านั้นย่อมแผดเผาข้าพระองค์ หาใช่
แดดไม่

(พระเจ้าอัทธมาสกทรงเปล่งอุทานว่า)

[๓๙] นี่กาม เราได้เห็นรากเหง้าของเจ้าแล้ว
เจ้าเกิดได้เพราะความด่าริ เราจะไม่ด่าริถึงเจ้าอีก
เจ้าจะไม่มีอย่างนี้อีกต่อไป

(พระเจ้าอัทธมาสกทรงแสดงธรรมแก่พสกนิกรว่า)

[๔๐] กามแม้เพียงเล็กน้อยก็ไม่เพียงพอ แม้มากก็ไม่อิ่ม
โอหนอ กามทั้งหลายคนพาลเพ้อรำพันถึง
กุลบุตรนักปฏิบัติพึงเว้นได้ขาด

(พระเจ้าอุทัยทรงเปล่งอุทานว่า)

[๔๑] การที่เราเป็นพระอุทัยราชาได้บรรลุถึงความเป็นใหญ่
นี้เป็นผลแห่งกรรมอันเล็กน้อยของเรา
การที่มาณพละกามราคะบวชนั้นชื่อว่าได้ลาภดีแล้ว

(พระราชชนนีของพระเจ้าพรหมทัตตรัสว่า)

[๔๒] สัตว์ทั้งหลายละกรรมชั่วได้ด้วยตบะ
แต่จะละภาวะแห่งขางก็กลับกลและขางหม้อด้วยตบะได้

หรือ

คังคมาละ วันนี้เจ้าใช้ตบะข่มขี

ร้องเรียกพระเจ้าพรหมทัตโดยพระนาม

จะสมควรแลหรือ

(พระเจ้าพรหมทัตทรงห้ามพระราชชนนีว่า)

[๔๓] ขอเดชะเสด็จแม่ จงทอดพระเนตรผลในปัจจุบันเกิด
นี้เป็นผลแห่งขันติและโสรัจจะ
พวกหม่อมฉันพร้อมทั้งพระราชวงศ์และเสนาอำมาตย์
ไหว้ท่านผู้ที่ชนทั้งปวงไหว้แล้ว

(พระเจ้าพรหมทัตทรงชี้แจงแก่พสกนิกรว่า)

[๔๔] ท่านทั้งหลายอย่าได้ว่าอะไร ๆ ท่านคังคมาละนี้
ผู้ศึกษาอยู่ในข้อปฏิบัติของมุนี
เพราะพระคุณเจ้ารูปนี้ได้ข้ามมหาสมุทรคือสังสารวัฏ
ซึ่งผู้ที่ข้ามได้แล้วปราศจากความเศร้าโศกเทียวไป

คังคมาลชาดกที่ ๕ จบ

๖. เจตติยราชชาดก (๔๒๒)

ว่าด้วยพระเจ้าเจตติยราช

(ดาบสถวายโอวาทแด่พระราชาวา)

[๔๕] ธรรมย่อมฆ่าผู้ทำลายธรรม

ย่อมไม่ฆ่าใคร ๆ ที่ไม่ทำลายธรรม

เพราะเหตุนั้นแล บุคคลไม่ควรทำลายธรรม

ขอธรรมที่พระองค์ทรงทำลายแล้วอย่าได้ฆ่าพระองค์

เลย

[๔๖] บุคคลเมื่อกล่าวคำเหล่านี้แหละ เทวดาทั้งหลายก็หลีกหนีไป

ผู้ใดถูกถามปัญหา ทั้งที่รู้ก็ตอบเป็นอย่างอื่นไป

ผู้นั้นปากจะเน่ากลิ่นฟุ้งไปและจะพลัดตกจากฐานะของ

ตน

[๔๗] ขอถวายพระพรพระเจ้าเจตติยะ

ก็ถ้าพระองค์ตรัสวาจาสัตย์ พระองค์จะดำรงอยู่เช่นเดิม

ถ้าพระองค์ยังตรัสวาจาเท็จอยู่ พระองค์จะประทับอยู่ที่

แผ่นดิน

[๔๘] พระราชาพระองค์ใดถูกถามปัญหา

ทั้งที่ทรงทราบอยู่ก็ทรงตอบเป็นอย่างอื่นไป

ในแคว้นของพระราชาพระองค์นั้น

ฝนย่อมตกในเวลาไม่ใช่ฤดูกาล ย่อมไม่ตกในฤดูกาล

[๔๙] ขอถวายพระพรพระเจ้าเจตติยะ

ก็ถ้าพระองค์ตรัสวาจาสัตย์ พระองค์จะดำรงอยู่เช่นเดิม

ถ้าพระองค์ยังตรัสวาจาเท็จอยู่ พระองค์จะถูกธรณีสูบ

[๕๐] ขอถวายพระพร พระองค์ผู้เป็นใหญ่ทั่วทุกทิศ

ผู้ใดถูกถามปัญหา ทั้งที่ทราบอยู่ก็ตอบเป็นอย่างอื่นไป

ผู้นั้นจะมีชีวหาเป็น ๒ แฉกเหมือนลิ้นงู

[๕๑] ขอถวายพระพรพระเจ้าเจตติยะ

ก็ถ้าพระองค์ตรัสวาจาสัตย์ พระองค์จะดำรงอยู่เช่นเดิม

ถ้าพระองค์ยังตรัสวาจาเท็จอยู่ พระองค์จะถูกธรณีสูบ

ลึกลงไป

[๕๒] ขอถวายพระพร พระองค์ผู้เป็นใหญ่ทั่วทุกทิศ

ผู้ใดถูกถามปัญหา ทั้งที่ทราบอยู่ก็ตอบเป็นอย่างอื่นไป

ผู้นั้นจะไม่มีชีวหาเหมือนปลา

[๕๓] ขอถวายพระพรพระเจ้าเจตียะ
ก็ถ้าพระองค์ตรัสวาจาสัตย์ พระองค์จะดำรงอยู่เช่นเดิม
แต่ถ้าพระองค์ยังตรัสวาจาเท็จอยู่ พระองค์จะถูก
ธรณีสืบลึงลงไป

[๕๔] ผู้ใดถูกถามปัญหา ทั้งที่รู้ก็ตอบเป็นอย่างอื่น
ผู้นั้นจะมีแต่ลูกผู้หญิงมาเกิด ไม่มีลูกผู้ชายมาเกิดใน
ตระกูล

[๕๕] ขอถวายพระพรพระเจ้าเจตียะ
ก็ถ้าพระองค์ตรัสวาจาสัตย์ พระองค์จะดำรงอยู่เช่นเดิม
แต่ถ้าพระองค์ยังตรัสวาจาเท็จอยู่ พระองค์จะถูก
ธรณีสืบลึงลงไป

[๕๖] ผู้ใดถูกถามปัญหา ทั้งที่รู้ก็ตอบเป็นอย่างอื่นไป
ผู้นั้นจะไม่มีบุตร ที่มีก็จะหลีกหนีไปคนละทิศละทาง

[๕๗] ขอถวายพระพรพระเจ้าเจตียะ
ก็ถ้าพระองค์ตรัสวาจาสัตย์ พระองค์จะดำรงอยู่เช่นเดิม
ถ้าพระองค์ยังตรัสวาจาเท็จอยู่ พระองค์จะถูกธรณีสืบ
ลึงลงไป

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า)

[๕๘] พระเจ้าเจตียะพระองค์นั้นเมื่อก่อนเหาะเหินเดินอากาศ
ได้

ถูกอาชีสาป เสื่อมจากสภาวะธรรม

ถูกธรณีสืบจนตาย

[๕๙] เพราะฉะนั้น บัณฑิตทั้งหลายจึงไม่สรรเสริญ

การลุ่มอำนาจความพอใจ

บุคคลผู้มีจิตอันกิเลสไม่ประทุษร้าย

จะกล่าวแต่ถ้อยคำที่ประกอบด้วยสัจจะเท่านั้น

เจตียราชชาดกที่ ๖ จบ

๗. อินทริยชาดก (๔๒๓)

ว่าด้วยอำนาจของอินทริย์

(สร้งคดาบสกล่าวกับนารทดาบสว่า)

[๖๐] นารทะ ผู้ใดตกอยู่ในอำนาจของอินทริย์เพราะความ
ใคร่

ผู้นั้นละโลกทั้ง ๒ แล้วยอมไปเกิดในอบาย

แม้มีชีวิตอยู่ ร่างกายก็ชুবชืด

[๖๑] ต่อจากสุขก็เป็นทุกข์ ต่อจากทุกข์ก็เป็นสุข

เธอจะเป็นผู้ได้รับทุกข์มากกว่าสุข
ดังนั้น เธอพึงหวังสุขอันประเสริฐเถิด

[๖๒] ผู้ใดในยามลำบาก ทนต่อความลำบากได้
ไม่คำนึงถึงความลำบาก ผู้นั้นเป็นนักปราชญ์
ย่อมเสวยโยคสุขอันเป็นที่สุดแห่งความลำบากนั้น

[๖๓] เธอไม่ควรเคลื่อนจากธรรม
เพราะความปรารถนากามทั้งหลาย
อันเป็นเหตุมิใช่ประโยชน์จากประโยชน์ต่าง ๆ
และเพราะทอดทิ้งฉันทาที่ได้บำเพ็ญแล้ว

(กาฬเทวิลดาบสกล่าวกับนารทดาบสว่า)

[๖๔] ผู้ครองเรือนมีความขยัน แบ่งปันกันกิน เป็นการดี
เมื่อได้สิ่งที่ต้องการก็ไม่ระเริง
และเมื่อเสื่อมจากสิ่งที่ต้องการก็ไม่เดือดร้อน

(พระศาสดาตรัสว่า)

[๖๕] กาฬเทวิลดาบสผู้สงบได้กล่าวความเป็นบัณฑิตนั้น
เพียงเท่านั้นว่า

ไม่มีสิ่งอื่นใดที่จะเลวไปกว่าผู้ตกอยู่ในอำนาจ
แห่งอินทรีทั้งหลายนี้เลย

(มนุษย์เปรตกราบทูลพระเจ้าสีพีว่า)

[๖๖] ขอเดชะพระเจ้าสีพี

บุคคลเช่นข้าพระองค์ถึงความพินาศ
เหมือนความพินาศในเงื้อมมือของพวกศัตรู
ทำเหตุที่ให้เกิดยศเหล่านี้ คือ การงาน วิชา
ความขยัน การวิวาท์ ศิล และความอ่อนโยนให้เสื่อมไป
บังเกิดเป็นมนุษย์เปรตด้วยกรรมของตน

[๖๗] ข้าพระองค์นั้นไม่มีพวกพ้อง ไร้ที่พึ่ง

เหมือนคนเสื่อมจากทรัพย์นับพัน

เหินห่างจากธรรมอันประเสริฐเหมือนคนตายแล้ว

[๖๘] ข้าพระองค์ทำคนผู้ต้องการความสุขให้ได้รับความ
ทุกข์

จึงตกอยู่ในสภาพเช่นนี้

ข้าพระองค์นั้นไม่ได้ประสบความสุขเลย

เหมือนอยู่ในกองถ่านเพลิง

อินทรีชนิดกที่ ๗ จบ

๘. อาทิตตชาดก (๔๒๔)

ว่าด้วยสิ่งของในเรือนที่ถูกไฟไหม้
(พระปัจเจกพุทธเจ้ากล่าวอนุมโทนาแด่พระราชาและพระ
เทวีว่า)

[๖๙] เมื่อเรือนถูกไฟไหม้ ภาชนะใดที่นำออกได้
ภาชนะนั้นก็เป็นประโยชน์แก่เขา
ส่วนภาชนะที่ถูกไฟไหม้ในเรือนนั้นก็ไม่เป็นประโยชน์

เลย

[๗๐] สัตว์โลกถูกขราและมรณะแผดเผาอยู่อย่างนี้
ทรัพย์ที่มหายาพิตรทรงนำออกให้ท่านเป็นอันทรงนำ
ออกดีแล้ว

(พระปัจเจกพุทธเจ้าที่เหลืออีก ๖ องค์ กล่าวอนุมโทนาว่า)

[๗๑] ชนใดให้ท่านแก่ท่านผู้ได้ธรรม
บรรลุธรรมด้วยความขยันหมั่นเพียร
ชนนั้นย่อมพ้นจากนรกเวตรณีของพญายม
แล้วเข้าถึงทิพยสถาน

[๗๒] ท่านและการรบ นักปราชญ์กล่าวว่า เสมอกัน
คือ คนแม้มีจำนวนน้อยก็ย่อมชนะคนจำนวนมากได้
ถึงทรัพย์มีจำนวนน้อย หากมีศรัทธาก็ให้ท่านได้
เพราะทรัพย์มีจำนวนน้อยนั้นแหละ เขาย่อมมีค
วามสุขในโลกหน้า

[๗๓] พระสุดตทรงสรรเสริญการเลือกให้
ท่านเหล่าใดควรแก่ทักษิณามีอยู่ในมนุษยโลกนี้
ท่านที่บุคคลถวายในท่านเหล่านี้อย่อมมีผลมาก
เหมือนพืชที่หวานลงในนาที่ดี

[๗๔] ผู้ใดไม่เทียวเบียดเบียนหมู่มสัตว์
ไม่ทำความชั่ว เพราะกลัวคนอื่นติเตียน
บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญผู้นั้นซึ่งกลัวการถูก
ติเตียน

ไม่สรรเสริญผู้กล้าในการถูกติเตียน
เพราะกลัวต่อการถูกติเตียน สัตบุรุษทั้งหลายจึงไม่
ทำความชั่ว

[๗๕] บุคคลเกิดเป็นกษัตริย์ด้วยพรหมจรรย์ชั้นต่ำ
เกิดเป็นเทวดาด้วยพรหมจรรย์ชั้นกลาง
และย่อมบริสุทธิดด้วยพรหมจรรย์ชั้นสูงสุด

[๗๖] ท่านท่านสรรเสริญไว้หลายประการก็จริง

แต่ธรรมเท่านั้นประเสริฐกว่าทาน
เพราะแต่ก่อนมา สัตบุรุษทั้งหลายผู้มีปัญญาเท่านั้น
ได้บรรลุนิพพาน
อาทิตตชาดกที่ ๘ จบ
๙. อัญญาชาดก (๔๒๕)
ว่าด้วยสิ่งที่เป็นไปไม่ได้
(มหาธนฤาษีกล่าวกับหญิงโสเภณีว่า)
[๗๗] เมื่อใดแม่น้ำคงคาธารดาษด้วยดอกโกมุทสงบนึง
นกคเหวามีขนสีขาวเหมือนสังข์และต้นหว้าออกผลเป็น

ผลตาล

เมื่อนั้นเราพึงไปด้วยกันได้แน่
[๗๘] เมื่อใดผ้าห่มผืนใหญ่ ๓ ชนิดทอดด้วยขนเต่า ไข่มุกกัน
หนาวได้
เมื่อนั้นเรากับเธอพึงเกี่ยวข้องกันได้แน่
[๗๙] เมื่อใดป้อมถูกสร้างขึ้นอย่างดีด้วยขायง มันคงและไม่
หวั่นไหว

เมื่อนั้นเรากับเธอพึงเกี่ยวข้องกันได้แน่
[๘๐] เมื่อใดบันไดถูกสร้างขึ้นอย่างดีด้วยเขากระต่าย
เพื่อประโยชน์แก่การขึ้นสวรรค์ได้
เมื่อนั้นเรากับเธอพึงอยู่รวมกันได้แน่
[๘๑] เมื่อใดหนูทั้งหลายได้บันไดไปกัดกินดวงจันทร์
และขับไล่ราหูไปได้
เมื่อนั้นเรากับเธอพึงเกี่ยวข้องกันได้แน่
[๘๒] เมื่อใดแมลงวันทั้งหลายพากันบินเที่ยวไปเป็นฝูง
เต็มเหล่าหมดไฉแล้ว อยู่ในถ่านเพลิงได้
เมื่อนั้นเรากับเธอพึงเกี่ยวข้องกันได้แน่
[๘๓] เมื่อใดลามิริมฝีปากเหมือนผลตำลึงสุก
มีใบหน้างาม ฉลาดในการฟ้อนรำขับร้อง
เมื่อนั้นเรากับเธอพึงเกี่ยวข้องกันได้แน่
[๘๔] เมื่อใดกาและนกเค้าอยู่ในที่ลับปรีक्षाปรองดองกันได้
เมื่อนั้นเรากับเธอพึงเกี่ยวข้องกันได้แน่
[๘๕] เมื่อใดเอาใบบัวอ่อนที่แตกจากเหง้า
มาทำร่มให้แข็งแรงเพื่อกันฝน
เมื่อนั้นเรากับเธอพึงเกี่ยวข้องกันได้แน่

ได้ [๘๖] เมื่อใดนกน้อยใช้จะงอยปากคาบภูเขาคันธมาทน์บินไป

เมื่อนั้นเรากับเธอพึงเกี่ยวข้องกันได้แน่
[๘๗] เมื่อใดเด็กน้อยยกเรือเดินทะเล
พร้อมทั้งเครื่องยนต์และใบเรือไปได้
เมื่อนั้นเรากับเธอพึงเกี่ยวข้องกันได้แน่

อัฐฐานชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. ทิปิชาดก (๔๒๖)

ว่าด้วยเสือเหลือง

(แพะกล่าวกับเสือเหลืองว่า)

ใหม่ [๘๘] ท่านลุงลำบากไหม พอลากินได้สะดวกไหม สบายดี

แม่ของข้าพเจ้าได้ถามถึงความสุขของลุง

พวกเราต้องการให้ลุงมีความสุข

(เสือเหลืองกล่าวกับแพะว่า)

[๘๙] นี่เจ้าแพะน้อย เจ้าเหยียบหางเบียดเบียนเรา

วันนี้ เจ้านั้นคงคิดชั่ว จะรอดพ้นด้วยการกล่าวคำว่า

ลุง

(แพะกล่าววว่า)

[๙๐] ลุงนั่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก

ข้าพเจ้าเดินมาข้างหน้าของลุง

หางของลุงอยู่ข้างหลัง ข้าพเจ้าเหยียบหางของลุงได้

อย่างไรเล่า

(เสือเหลืองกล่าววว่า)

[๙๑] ทวีปทั้ง ๔ พร้อมทั้งสมุทรและภูเขามีประมาณเท่าใด

หางของเราก็ครอบคลุมไปประมาณเท่านั้น

เจ้าจะหลบหางของเรานั้นได้อย่างไร

(แพะกล่าววว่า)

[๙๒] เมื่อก่อน พ่อแม่และพี่ชายของข้าพเจ้า

ได้บอกเรื่องนี้แก่ข้าพเจ้าเหมือนกันว่า หางของสัตว์

ดร้ายยาว

ข้าพเจ้านั้นจึงได้เสี่ยงมาทางอากาศ

(เสือเหลืองกล่าววว่า)

[๙๓] เจ้าแพะน้อย ก็ฝูงเนื้อเห็นเจ้าเหาะมาจึงได้หนีไป

ภิกษาของเราเจ้าได้ทำให้พินาศไปแล้ว

(พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า)

[๙๔] เมื่อแม่แพะคร่ำครวญอยู่อย่างนี้
เจ้าเสือเหลืองสัตว์กินเนื้อเลือดก็ปาดเข้าขย้าคอ
ถ้อยคำเป็นสุภาสิตย่อมไม่มีในคนโหดร้าย

[๙๕] ในคนโหดร้ายไม่มีเหตุ ไม่มีผล
ไม่มีถ้อยคำเป็นสุภาสิตในคนโหดร้าย
บุคคลพึงทำการหลบหลีกไป
เพราะคำของคนดีมันก็ไม่ชอบ

ที่ปีศาจกที่ ๑๐ จบ

กัจจანიวรรค จบ

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กัจจანიชาดก	๒. อัญญสัททชาดก
๓. สุลสาชาดก	๔. สุมังคลชาดก
๕. คังคมาลชาดก	๖. เจตติยราชชาดก
๗. อินทริยชาดก	๘. อาทิตตชาดก
๙. อัญญานชาดก	๑๐. ที่ปีศาจก

อัญญกนิบาต จบ

๙. นวกนิบาต

๑. คิชฌมชาดก (๔๒๗)

ว่าด้วยนกแร้ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า)

[๑] หนทางที่คิชฌมบรรพตชื่อปริสังกุปะมีมาแต่โบราณ
ณ หนทางนั้นมีนกแร้งเลี้ยงพ่อแม่ที่แก่อยู่
มันได้นำเอามันชั้นของงูเหลือมมาให้พ่อแม่กินโดย

มาก

[๒] ก็พ่อของแร้งรู้ถือว่า ลูกบินสูงเกินไปจะตก
จึงได้สอนลูกแร้งชื่อสุปัตตะตัวแข็งแรง

กล่าวหาญ บินไปได้ไกลว่า

[๓] ลูก เมื่อใดเจ้ารู้ว่า แผ่นดินที่ทะเลล้อมรอบ
กลมเหมือนวงล้อลอยอยู่ในน้ำ
เจ้าจงกลับแค่นั้นนะ ลูกอย่าบินไปเกินกว่านั้น

[๔] ปีกซีตัวมีกำลัง เป็นพญานก โผขึ้นด้วยกำลัง
เหี่ยวค่อมองดูภูเขาและป่าไม้

- ล้อ
- [๕] นกแร้งได้เห็นแผ่นดินที่มีทะเลล้อมรอบ กลมเหมือนวง
เหมือนอย่างที่ได้ฟังจากพ่อของมัน
- [๖] มันก็ยังบินเลยสถานที่ที่บิดาบอกนั้นไป
สายลมอันแรงกล้า ก็ได้พัดกระหน่ำนกแร้งตัวแข็งแรง
- นั้น
- [๗] สัตว์ที่บินเลยไป ไม่อาจจะบินกลับได้อีกเลย
นกแร้งตกอยู่ในอำนาจของลมเวรัมภา ได้ถึงความ
- พินาศแล้ว
- [๘] ลูกเมียของมันและนกแร้งเหล่าอื่นที่อาศัยมันเป็นอยู่
ทั้งหมดถึงความพินาศ เพราะนกที่ไม่ทำตามโอวาทตัว
- เดียว
- [๙] ผู้ใดในโลกนี้ไม่เชื่อฟังคำของผู้ใหญ่ทั้งหลาย
ประพฤติกินขอบเขตย่อมเดือดร้อน
เหมือนนกแร้งที่ละเมิดคำสอน
ผู้นั้นแลย่อมถึงความพินาศ
เพราะไม่กระทำตามคำสอนของผู้ใหญ่
- คิษณชาดกที่ ๑ จบ
๒. โกสัมพียชาดก (๔๒๘)
- ว่าด้วยการทะเลาะกันในเมืองโกสัมพี
(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า)
- [๑๐] คนทะเลาะกันมีเสียงดังเหมือนกันไปหมด
ไม่มีใครเลยจะรู้สึกตัวว่าเป็นคนพาล
ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อสงฆ์แตกกัน ก็ไม่ยอมรับรู้เหตุอย่าง
- อื่น
- [๑๑] คนพินเพื่อนยกตนว่าเป็นบัณฑิต เอาแต่พูด
ยื่นปากพูดตามที่ตัวปรารถนา
แต่ไม่ยอมรับรู้เรื่องที่ทะเลาะกันอย่างไรอย่างอาย
- [๑๒] ขนเหล่าใดเข้าไปผูกเวรว่า คนนี้ได้ด่าเรา
ได้ฆ่าเรา ได้ชนะเรา และได้ลักสิ่งของของเราไป
เวรของขนเหล่านั้นย่อมไม่สงบระงับ
- [๑๓] ส่วนขนเหล่าใดไม่เข้าไปผูกเวรว่า คนนี้ได้ด่าเรา
ได้ฆ่าเรา ได้ชนะเรา และได้ลักสิ่งของของเราไป
เวรของขนเหล่านั้นย่อมสงบระงับ
- [๑๔] เพราะว่าในกาลไหน ๆ เวนทั้งหลายในโลกนี้

ยอมไม่สงบระงับด้วยเวร แต่เวรทั้งหลาย
ยอมสงบระงับด้วยการไม่จองเวร นี่เป็นธรรมเก่า
[๑๕] ชนพวกอื่นไม่รู้สีกว่าพวกเรายอมย่อยยับในท่ามกลาง
สงฆ์นี้

ส่วนชนเหล่าใดในท่ามกลางสงฆ์นั้นยอมรู้สึก
ต่อจากนั้น ความทะเลาะของชนเหล่านั้นยอมสงบระงับ
[๑๖] คนสมัยก่อนตัดกระดูกกัน ปลิดชีวิต ปล้นโค
ม้า ทรัพย์ ชำยังชิงเอาบ้านเมืองกัน
แม้คนเหล่านั้นก็ยังคบกันได้ ทำไมพวกเธอจึงคบกันไม่
ได้

[๑๗] หากบุคคลจะพึงได้สหายผู้มีปัญญารักษาดน
เป็นนักปราชญ์ มีปกติอยู่ด้วยกรรมอันดีงาม
เที่ยวไปด้วยกัน ครองงำอันตรายทั้งปวงแล้ว
มีสติ พอใจ พึงเที่ยวไปกับสหายนั้นเกิด
[๑๘] หากบุคคลไม่ได้สหายผู้มีปัญญารักษาดน
เป็นนักปราชญ์ มีปกติอยู่ด้วยกรรมอันดีงาม
เที่ยวไปด้วยกัน พึงเที่ยวไปผู้เดียว
เหมือนพระราชาทรงละแคว้นที่ทรงชนะแล้วเสด็จไป
พระองค์เดียว

และเหมือนช้างมาดั่งคะเที่ยวไปตัวเดียวในป่า
[๑๙] การเที่ยวไปของบุคคลผู้เดียวเป็นความประเสริฐ
เพราะความเป็นสหายไม่มีในคนพาล
อนึ่ง บุคคลควรมีความขวนขวายน้อย
เที่ยวไปผู้เดียว ไม่พึงทำความชั่ว
เหมือนช้างมาดั่งคะเที่ยวไปตัวเดียวในป่า

โกสัมพียชาดกที่ ๒ จบ

๓. มหาสุวราชชาดก (๔๒๙)

ว่าด้วยพญานกแขกเต้า

(ท้าวสักกะตรัสกับพญานกแขกเต้าว่า)

[๒๐] เมื่อใดต้นไม้มีผลบริบูรณ์
เมื่อนั้นเหล่าวิหคก็พากันมาจิกกินผลไม้
ครั้งรู้ว่า เมื่อผลวาย ต้นไม้สิ้นไปแล้ว
ก็พากันจากต้นไม้ขึ้นไปตัวละทิศละทาง

[๒๑] ฟอนกแขกเต้าผู้มีจะงอยปากแดง
เจ้าจงเที่ยวไปเถิด อย่าเพ่งตายเลย

เจ้ามาคบเขาอยู่บนต้นไม้แห้งทำไม
เจ้านกแขกเต้าผู้มีสี่เขี้ยวเหมือนไพรสนทน์ในวสันตฤดู
เจ้าบอกเราเถิด เหตุไร เจ้าจึงไม่ละทิ้งต้นไม้แห้ง

(พญานกแขกเต้ากล่าวว่า)

[๒๒] พญาหงส์ ชนเหล่าใดเป็นเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์จน
ตลอดชีวิต

แม้เพื่อนนั้นจะสิ้นทรัพย์หรือไม่สิ้นทรัพย์ก็ตาม ก็ไม่
ยอมละทิ้ง

ชนเหล่านั้นนับว่าเป็นสัตบุรุษระลึกถึงธรรมของสัตบุรุษ
อยู่เสมอ

[๒๓] พญาหงส์ ข้าพเจ้าก็เป็นหนึ่งในหมู่สัตบุรุษ
ต้นไม้เป็นทั้งญาติเป็นทั้งสหายของข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าต้องการมีชีวิตอยู่ ทั้งที่รู้ว่าต้นไม้หมดสิ้นแล้ว
ก็ไม่อาจทอดทิ้งไปได้
เพราะการทอดทิ้งไปนั้นไม่ใช่ธรรม

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๒๔] เป็นการดีเจ้าปักษีที่เจ้าได้กระทำความเป็นเพื่อน
มิตรและความสนิทสนมในหมู่พวก
ถ้าคุณธรรมข้อนี้เจ้าพอใจ
เจ้าก็เป็นที่สรรเสริญของผู้รู้ทั้งหลาย

[๒๕] นี่เจ้านกแขกเต้าผู้มีปีกบินไปในอากาศ
เรานั้นจะให้พรแก่เจ้า

เจ้าจงเลือกพรสักอย่างหนึ่งตามที่เจ้าพอใจเถิด

(พญานกแขกเต้ากล่าวว่า)

[๒๖] พญาหงส์ หากท่านจะให้พรแก่ข้าพเจ้า
ก็ขอให้ต้นไม้ต้นนี้มีอายุต่อไป
ขอต้นไม้นั้นจงงอกงามมีกิ่งและผลสมบูรณ์
ผลิผลมีรสอร่อย ยืนต้นสง่างามเถิด

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๒๗] เพื่อน เจ้าจงเห็นต้นไม้ต้นนี้มีผลดก
ขอเจ้าจงอยู่ร่วมกันกับต้นมะเดื่อเถิด
ขอต้นไม้ต้นนั้นจงงอกงามมีกิ่งและผลสมบูรณ์
ผลิผลมีรสอร่อย ยืนต้นสง่างามเถิด

(พญานกแขกเต้ากล่าวว่า)

[๒๘] ท้าวสักกะ วันนี้ข้าพระองค์มีความสุขเพราะเห็นต้นไม้มี
ผลฉันใด

ขอพระองค์พร้อมทั้งพระประยูรญาติทั้งปวงจงมีความสุข
ฉันนั้นเถิด

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า)

[๒๙] ท้าวสักกะครั้นประทานพร

บันดาลให้ต้นไม้มีผลแก่นกแขกเต้าแล้ว

พร้อมด้วยพระมเหสี ก็เสด็จหลีกไปยังสวนเทพนนทวัน
มหาสุรราชชาดกที่ ๓ จบ

๔. จุฬสุกกราชชาดก (๔๓๐)

ว่าด้วยพญานกแขกเต้า

(ท้าวสักกะตรัสถามพญานกแขกเต้าว่า)

[๓๐] หมู่ต้นไม้มีใบเขียวชอุ่ม มีผลดาษดิน มีอยู่เป็น
จำนวนมาก

ทำไมหนอ ใจของนกแขกเต้า

จึงยินดีต้นไม้แห่งเป็นโพรงไม่สร้างชา

(พญานกแขกเต้าตอบว่า)

[๓๑] ผลของต้นไม้นี้ ข้าพเจ้าอาศัยกินอยู่หลายปี

แม้ไม่มีผล ข้าพเจ้ารู้แล้ว แต่ก็ยังรักษาไมตรีนั้นไว้

เหมือนเดิม

(ท้าวสักกะตรัสถามว่า)

[๓๒] ต้นไม้แห่ง ต้นไม้เป็นโพรง และต้นไม้ปราศจากใบและ
ผล

ฝูงนกก็พากันละทิ้งไป นีนกน้อย เจ้าเห็นโทษอะไร

(พญานกแขกเต้าตอบว่า)

[๓๓] นกเหล่าใดต้องการผลไม้จึงคบหา

รู้ว่าไม่มีผลก็ละทิ้งต้นไม้กันไป

นกเหล่านั้นเป็นพวกเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตน

โง่เขลา เป็นผู้ทำลายพวกพ้อง

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๓๔] เป็นการดี เจ้าปักษี ที่เจ้าได้กระทำความเป็นเพื่อน
ไมตรี

และความสนิทสนมในหมู่พวก ถ้าคุณธรรมข้อนี้เจ้า
พอใจ

เจ้าก็เป็นที่สรรเสริญของผู้รู้ทั้งหลาย

[๓๕] นี่เจ้านกแขกเต้าผู้มีปีกบินไปในอากาศ
เรานั้นจะให้พรแก่เจ้า
เจ้าจงเลือกพรสักอย่างหนึ่งตามที่เจ้าพอใจเถิด
(พญานกแขกเต้ากล่าวว่)

[๓๖] ทำไมหนอ ข้าพเจ้าจะพึงเห็นต้นไม้ที่กลับมีใบมีผลได้
อีก

ข้าพเจ้าจะพึงยินดีอย่างยิ่งเหมือนคนจนได้ขุมทรัพย์
(พระผู้มีพระภาคตรัสว่)

[๓๗] ลำดับนั้น ท้าวสักกะทรงถือเอาน้ำอมฤตรดต้นไม้
กิ่งของต้นไม้นั้นก็แตกออกมา มีเงาร่มเย็น น่ารื่นรมย์ใจ
(พญานกแขกเต้ากล่าวว่)

[๓๘] ท้าวสักกะ วันนี้ข้าพระองค์มีความสุขเพราะเห็นต้นไม้มี
ผลฉันใด

ขอพระองค์พร้อมทั้งพระประยูรญาติทั้งปวงจงมีความสุข
ฉันนั้นเถิด

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่)

[๓๙] ท้าวสักกะครั้นประทานพร

บันดาลให้ต้นไม้มีผลแก่นกแขกเต้าแล้ว

พร้อมด้วยพระมเหสี ก็เสด็จหลีกไปยังสวนเทพนั้นทวัน
จุฬาสวกราชชาดกที่ ๔ จบ

๕. หริตจชาดก (๔๓๑)

ว่าด้วยหริตจดาบสโพธิสัตว์

(พระราชาตรัสถามหริตจดาบสว่)

[๔๐] ท่านมหาพรหม โยมทราบข่าวมาว่

หริตจดาบสบริโภคนก ค่ำกล่าวนั้นคงเป็นเท็จใช่ไหม

พระคุณเจ้ายังบริสุทธิ์อยู่ใช่ไหม

(หริตจดาบสกราบทูลว่)

[๔๑] ขอถวายพระพรมหาบพิตร

ข้อนี้เป็นจริงตามที่พระองค์ได้ทรงสดับมา

อาตมภาพหมกมุ่นอยู่ในกามคุณอันทำให้ลุ่มหลง

ได้เดินทางผิดไปแล้ว

(พระราชาตรัสว่)

[๔๒] ใจบรรเทาราคะที่เกิดขึ้นไม่ได้ด้วยปัญญาใด

ปัญญานั้นเป็นธรรมชาติละเอียด

คิดแต่สิ่งที่ดี ๆ จะมีประโยชน์อะไร

ท่านไม่อาจบรรเทาจิตได้หรือ

(หริตจดาบสกราบทูลว่า)

[๔๓] ขอถวายพระพรมหาบพิตร ในโลกนี้มีสิ่งที่หยาบ
มีกำลังอย่างยิ่งที่ปัญญาหยังไม่ถึง ๔ ประการ คือ

๑. ราคะ (ความกำหนัด) ๒. โทสะ

(ความโกรธ)

๓. มหะ (ความเมา) ๔. โมหะ(ความหลง)

(พระราชาตรัสว่า)

[๔๔] โยมได้ยกย่องพระคุณเจ้าไว้ว่า

ท่านหริตจดาบสเป็นพระอรหันต์ ถึงพร้อมด้วยศีล
ประพฤติบริสุทธิ์ เป็นนักปราชญ์ เป็นบัณฑิต

(หริตจดาบสกราบทูลว่า)

[๔๕] ขอถวายพระพรมหาบพิตร ฤาซีแม้มีปัญญา

ยินดีแล้วในคุณธรรม ยังถูกความคิดลามกประกอบด้วยราคะ
ที่ยึดถือว่างาม เบียดเบียนเอาได้

(พระราชาตรัสว่า)

[๔๖] ราคะที่เกิดขึ้นในสรีระนี้เกิดขึ้นแล้วเป็นเหตุประทุษร้าย
ผิวพรรณ

พระคุณเจ้าจงละราคะนั้นเสีย ขอความนอบน้อมจงมีแด่
พระคุณเจ้า

พระคุณเจ้าได้รับยกย่องว่า เป็นนักปราชญ์ของคนหมู่
มาก

(หริตจดาบสกราบทูลว่า)

[๔๗] อาตมภาพจักค้นหารากเหง้าของกามเหล่านั้น
ที่ทำให้มีติดบอด มีทุกข์มาก มีพิษร้ายแรง

จักตัดราคะพร้อมทั้งเครื่องผูก

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า)

[๔๘] ครั้นกล่าวแล้วอย่างนี้ หริตจฤาซีผู้ยึดมั่นสัจจะ
คลายกามราคะแล้ว เป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก

หริตจชาดกที่ ๕ จบ

๖. ปทกฺสลมาณวชาดก (๔๓๒)

ว่าด้วยมาณพผู้ฉลาดในการสะกดรอย

(ภรรยากล่าวกับนายปาณลีผู้เป็นสามีว่า)

[๔๙] แม่น้าคงคายอมพัดพาพี่ปาณลีผู้คงแก่เรียน ขับเพลง
ได้ไพเราะ

แนะให้ผู้กำลังถูกน้ำพัดไป ขอความเจริญจงมีแก่พี่
ขอพี่จงให้บทเพลงแก่น้องสักบทหนึ่งเถิด
(สามีกล่าวว่า)

[๕๐] น้ำใดที่เขาใช้รดคนประสบทุกข์หรือคนกระสับกระส่าย
เรากำลังจะตายในท่ามกลางน้ำนั้น ภัยเกิดแล้วแต่ที่พี่
(ช่างหม้อกล่าวว่า)

[๕๑] แผ่นดินใดที่พืชทั้งหลายงอกขึ้นได้หรือที่สัตว์ทั้งหลาย
ดำรงอยู่

แผ่นดินนั้นกำลังบีบศีรษะของข้าพเจ้า ภัยเกิดแล้วแต่
ที่พี่

(ชายคนหนึ่งกล่าวว่า)

[๕๒] ไฟใดที่เขาใช้หุงข้าว หรือที่เขาใช้บำบัดความหนาว
ไฟนั้นกำลังไหม้ตัวข้าพเจ้า ภัยเกิดแล้วแต่ที่พี่

(ชายคนหนึ่งกล่าวว่า)

[๕๓] ข้าวใดที่พวกพราหมณ์และกษัตริย์จำนวนมากใช้ยังชีพ
ข้าวนั้นข้าพเจ้าบริโภคแล้วกำลังจะฆ่าข้าพเจ้า ภัยเกิด
แล้วแต่ที่พี่

(ชายคนหนึ่งกล่าวว่า)

[๕๔] ลมใดในเดือนท้ายของฤดูร้อนที่พวกบัณฑิตปรารณา
ลมนั้นกำลังทำลายตัวข้าพเจ้า ภัยเกิดแล้วแต่ที่พี่

(พญานาคกล่าวว่า)

[๕๕] ต้นไม้ใดที่นกพากันมาอาศัย ต้นไม้นั้นกำลังพ่นไฟ
นกทั้งหลายพากันหลบหนีไปยังทิศทั้งหลาย ภัยเกิด
แล้วแต่ที่พี่

(หญิงชรากล่าวกับลูกชายว่า)

[๕๖] หญิงสะใภ้ใดผู้มีความพอใจ ประดับประดาด้วย
พวงดอกไม้

ลบล้างด้วยจันทน์หอมที่เรานำมา

หญิงสะใภ้ นั้นกำลังไล่เราออกจากเรือน ภัยเกิดแล้วแต่
ที่พี่

(ชายชราคร่ำครวญว่า)

[๕๗] ลูกคนใดที่เกิดมาแล้วเป็นเหตุให้เราเย็นดี
และปรารณาความเจริญ

ลูกคนนั้นกำลังไล่เราออกจากเรือน ภัยเกิดแล้วแต่ที่พี่
(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๕๘] ขอชาวชนบทและชาวนิคมนี่มาประชุมพร้อมกันจงฟัง
ข้าพเจ้า

ที่ใดมีน้ำ ที่นั่นกลับร้อน
ที่ใดปลอดภัย ที่นั่นกลับมีภัย

[๕๙] พระราชาและพราหมณ์โปรหิตปล้นแว่นแคว้น
ท่านทั้งหลายจงพากันรักษาตัวอยู่เถิด
ภัยเกิดแล้วแต่ที่พึง

ปทกุสลมาณวชาดกที่ ๖ จบ

๗. โลมสกัสนปชาดก (๔๓๓)

ว่าด้วยโลมสกัสนปฤชา

(ท้าวสักกะตรัสกับพระราชาว่า)

[๖๐] ข้าแต่มหाराช หากพระองค์ให้ฤชาโลมสกัสนปะ
นุชาญ์ได้

พระองค์จะเป็นเหมือนพระอินทร์ ไม่แก่ ไม่ตายเลย
(ฤชาโลมสกัสนปะกล่าวกับสียหอำมาตย์ว่า)

[๖๑] อาตมาไม่ปรารถนาแผ่นดินอันมีสมุทรเป็นขอบเขต
มีสาครล้อมรอบประดุจต่างหู พร้อมกับค่านินทา
ท่านจงทราบอย่างนี้เถิด สียหอำมาตย์

[๖๒] พราหมณ์ นาดิเตียนการไถยศ
และการไถทรัพย์สำหรับเลี้ยงชีวิต
ซึ่งเป็นเหตุให้ประสบความพินาศ

หรือประพฤติไม่เป็นธรรม

[๖๓] ถึงแม้เราจะเป็นนักบวชถือบาตรเลี้ยงชีพ
การเลี้ยงชีพเช่นนั้นแหละยังดีกว่าการแสวงหาโดยไม่

ขอบธรรม

[๖๔] ถึงแม้เราจะเป็นนักบวชถือบาตรเลี้ยงชีพ
ไม่เบียดเบียนผู้อื่นในโลก

การเลี้ยงชีพเช่นนั้นแหละยังดีกว่าการครองราชสมบัติ
(ประชาชนที่มาประชุมกันกล่าวว่า)

[๖๕] ดวงจันทร์ก็มีกำลัง ดวงอาทิตย์ก็มีกำลัง
สมณะและพราหมณ์ทั้งหลายก็มีกำลัง ผีสมุทรก็มี

กำลัง

แต่หญิงทั้งหลายมีกำลังเหนือกว่ากำลังทั้งหมด

[๖๖] เพราะพระนางจันทวดีได้ใช้ฤชาชื่อโลมสกัสนปะ

ซึ่งมีตบะสูงนุชาญชื่อ วาชเปยยะ เพื่อประโยชน์แก่
พระบิดาได้

(ฤๅษีโถมสก็สสะสลดใจ จึงกล่าวว่า)

[๖๗] กรรมที่กระทำด้วยความโลภมีกามเป็นเหตุนั้น
เป็นกรรมเผ็ดร้อน

เราจักค้นหารากเหง้าของกรรมนั้น

จักตัดรากะพร้อมทั้งเครื่องผูก

[๖๘] นาคีเตียน กามทั้งหลายแม่มากมายในโลก

ขอถวายพระพรมหาบพิตร

ตบะเท่านั้นประเสริฐกว่ากามคุณทั้งหลาย

อาตมาจะละกาม บำเพ็ญตบะ

ส่วนแว่นแคว้นและพระนางจันทวดี

ขอถวายคิน

มหาบพิตร

โถมสก็สสะปชาดกที่ ๗ จบ

๘. จักกวากชาดก (๔๓๔)

ว่าด้วยนกจักรพาก

(กาลามนกจักรพากว่า)

[๖๙] เราขอถามนกทั้งหลายที่มีสีเหมือนผ้าที่ย้อมด้วยน้ำ

ฝาด

มีใจราเริง เทียวไปเป็นคู่ ๆ ว่า

นกทั้งหลายสรรเสริญพวกเจ้าในหมู่มนุษย์ว่า เป็นนก

ชนิดไร

เชิญพวกเจ้าบอกนกชนิดนั้นแก่เราเถิด

(นกจักรพากตอบว่า)

[๗๐] นี่เจ้าผู้เบียดเบียนมนุษย์ ในหมู่มนุษย์

เขาเรียกพวกเราซึ่งบินตามกันไปว่า นกจักรพาก

ในหมู่นก พวกเราได้รับการยกย่องว่า มีความดี มีรูป

งาม

เทียวไปตามห้วงน้ำ (ทั้งไม่ทำชั่วแม้เพราะเหตุแห่ง

อาหาร)

(กาลามว่า)

[๗๑] นีนกจักรพาก พวกท่านกินผลไม้อะไรในห้วงน้ำ

หรือกินเนื้อแต่ที่ไหน กินอาหารอะไร

กำลังและผิวพรรณจึงไม่เสื่อมทราม ไม่ผิทรูปเลย

(นกจักรพากตอบว่า)

[๗๘] พวกที่บำเพ็ญตบะอดกลั้นอยู่ในบ้านยังประเสริฐกว่า
ท่าน

ผู้อดกลั้นบำเพ็ญตบะอยู่ในเสนาสนะอันสงัดในป่า
(ดาบสหนุ่มถามดาบสผู้เป็นบิดาว่า)

[๗๙] คุณพ่อ ลูกออกจากป่าไปสูบ้านแล้ว
ควรจะคบหาคนมีศีลอย่างไร มีข้อปฏิบัติอย่างไร
ลูกถามแล้ว ขอพ่อจงบอกชื่อนั้น

(ดาบสผู้เป็นบิดาตอบว่า)

[๘๐] ลูกรัก ผู้ใดพึงทำให้ลูกเบาใจ
อดทนความคันเคยของลูกได้
เชื่อฟังและอดกลั้นถ้อยคำของลูกได้
ลูกไปจากที่นี่แล้ว จงคบผู้นั้นเถิด

[๘๑] ผู้ใดไม่ทำความชั่วทางกาย วาจา ใจ
ลูกไปจากที่นี่แล้ว จงดำรงตนอยู่เหมือนลูกในไส้ คบผู้

นั้นเถิด

[๘๒] อนึ่ง ผู้ใดประพฤดิธรรม
แม้ประพฤดิธรรมอยู่ก็ไม่ถือตัว
ลูกไปจากที่นี่แล้วจงคบผู้นั้น
ซึ่งมีปัญญาทำแต่กรรมอันบริสุทธิ์เถิด

[๘๓] คนที่มีจิตกลับกลอกเหมือนลิง
รักง่ายหน่ายเร็วดุจผ้าที่ย้อมด้วยขมิ้น
ลูกรัก ถึงแม้ว่าพื้นชมพูทวีปทั้งสินจะไรมนุษย์
ลูกก็อย่าคบคนเช่นนั้นเลย

[๘๔] คนที่มีจิตโกรธเหมือนอสรพิษ
ลูกจงเว้นให้ห่างไกล เหมือนคนเว้นหนทางใหญ่ที่

เปื้อนคู

และเหมือนคนขับขียานพาหนะเว้นหนทางที่ไม่เรียบ

[๘๕] ลูกรัก เมื่อเข้าไปคบหาคนพาลอย่างสนิท
ก็จะเพิ่มพูนแต่ความฉิบหาย ลูกอย่าสมาคมกับคนพาล

เลย

ขึ้นชื่อว่าการอยู่ร่วมกับคนพาลเป็นเหมือนการอยู่ร่วม
กับศัตรูทุกเมื่อ

[๘๖] ลูกรัก ดังนั้นพ่อจึงขอร้องลูก
ลูกจงทำตามคำของพ่อ
ลูกอย่าสมาคมกับคนพาลเลย

เพราะการสมาคมกับคนพาลทั้งหลายเป็นทุกข์
หลิททราคชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. สมุคคชาดก (๔๓๖)

ว่าด้วยหญิงในผอบแก้ว

(พระโพธิสัตว์กล่าวกับยักษ์ทานพวา)

[๘๗] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พวกท่านทั้ง ๓ คนมาจากที่ไหน
หนอ

พวกท่านพากันมาดีแล้ว เชิญนั่งที่อาสนะเถิด

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย

พวกท่านสุขสบายไม่มีโรคภัยเบียดเบียนหรือ

นานมาแล้วพวกท่านเพิ่งจะมาที่นี่ในวันนี้

(ยักษ์ทานพกล่าววว่า)

[๘๘] วันนี้ ข้าพเจ้ามาถึงที่นี่เพียงคนเดียว

ข้าพเจ้าไม่มีใครเป็นเพื่อนเลย

ท่านฤๅษี ท่านกล่าวว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย

พวกท่านทั้ง ๓ คนมาจากที่ไหนหนอ

นั่นหมายถึงใครเล่า

(พระโพธิสัตว์กล่าววว่า)

[๘๙] ท่านก็คนหนึ่งละ และภรรยาสุดที่รัก

ซึ่งท่านซ่อนไว้ในผอบแก้วข้างใน

ท่านรักษาหล่อนไว้ในท้องในกาลทุกเมื่อ

หล่อนกำลังอุทรมียอยู่กับวิทยาธรชื่อว่ายุบุตรในท้อง

นั่น

(พระผู้มีพระภาคตรัสวว่า)

[๙๐] ท่านพณิน ฤๅษีบอกแล้วก็สลดใจ

ได้คายผอบแก้วออกมา ณ ที่นั้น

ได้เห็นภรรยาตัดทรงดอกไม้สวยงาม

กำลังอุทรมียอยู่กับวิทยาธรชื่อว่ายุบุตรในผอบนั้น

(ยักษ์ทานพกล่าววว่า)

[๙๑] เหตุการณ์นี้ ท่านผู้บำเพ็ญตบะชั้นสูงได้เห็นแจ่มแจ้ง
แล้วว่า

นรชนผู้ตกอยู่ในอำนาจของสตรี

เหมือนนางที่เรารักษาไว้ในท้องนี้ดังชีวิตของตน

ยังกลับประทุษร้ายเรา ชมเชยกับชายอื่น นับว่าเป็นคน

เลว

[๙๒] แม่นางผู้ที่เราบำรุงแล้วทั้งกลางวันและกลางคืน
เหมือนไฟที่ทานผู้บำเพ็ญตบะอยู่ในป่าบำเรออยู่
หล่อนละเมิดธรรม กลับประพฤติธรรม
เราไม่ควรทำความเขยชิดกับหญิงทั้งหลายเลย
[๙๓] เราเข้าใจหญิงเลวผู้ไม่สำรวมอยู่กลางตัวเราว่า
หญิงนี้เป็นของเรา มันละเมิดธรรม กลับประพฤติ

ธรรม

เราไม่ควรทำความเขยชิดกับหญิงทั้งหลายเลย
[๙๔] จะไวใจได้อย่างไรว่า เราคุ้มครองไว้ได้ดี
เพราะพวกหญิงหลายใจ ไม่มีการรักษาไว้ได้เลย
หญิงเหล่านี้เหมือนกับเหวเมืองบาดาล
ชายที่มัวเมาในหญิงเหล่านี้ย่อมถึงความพินาศ
[๙๕] เพราะเหตุนั้นแหละ ชายเหล่าใดสลัดมาตุคามเที่ยวไป
ชายเหล่านั้นมีความสุข ปราศจากความเศร้าโศก
ผู้ปรารถนาความเกษมอันสูงสุด
ไม่พึงทำความเขยชิดกับมาตุคามเลย

สมุคคชาดกที่ ๑๐ จบ

๑๑. ปุติมังสชาดก (๔๓๗)

ว่าด้วยสุนัขจึงจอกชื่อปุติมังสะ

(สุนัขจึงจอกตัวเมียกล่าวกับแม่แพะว่า)

[๙๖] นี่เพื่อนหญิง การมองดูของสุนัขจึงจอกปุติมังสะ
ฉันไม่พอใจเลย ควรละเว้นให้ห่างไกลจากสหายเช่นนี้

(สุนัขจึงจอกตัวผู้กล่าวว่า)

[๙๗] แม่เวณีนี้น้า ยกย่องเพื่อนหญิงต่อหน้าผัว

ย่อมคบเขาถึงแม่แพะตัวที่มาแล้วกลับไป

(สุนัขจึงจอกตัวเมียกล่าวว่า)

[๙๘] นี่สหาย ท่านน้า โง่เขลาขาดปัญญาพิจารณา

ทำลวงว่าตาย แต่กลับชะเง้อมอง โดยกาลอันไม่

สมควร

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า)

[๙๙] บัณฑิตไม่ควรจะเพ่งมองในกาลอันไม่สมควร

ควรจะเพ่งมองในกาลอันสมควร

ผู้ที่เพ่งมองในกาลอันไม่สมควรย่อมคบเขา

เหมือนสุนัขจึงจอกชื่อปุติมังสะ

(สุนัขจึงจอกตัวเมียกล่าวกับแม่แพะว่า)

[๑๐๐] เพื่อนหญิง ขอให้รักของเราจะมีเหมือนเดิมเถิด
ขอเธอจงให้ความชื่นใจแก่ฉัน
ผิวของฉันกลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาแล้ว
เธอควรไปเยี่ยมเยียนถามทุกข์สุขเถิด

(แม่แพะกล่าวว่า)

[๑๐๑] เพื่อนหญิง ขอความรักของเธอจะมีเหมือนเดิม
เถิด

ฉันจะให้ความชื่นใจแก่เธอ ฉันจะไปพร้อมกับบริวาร
จำนวนมาก

ขอเธอจงทำอาหารไว้เถิด
(สุนัขจึงจอกตัวเมียกล่าวว่า)

[๑๐๒] บริวารของเธอที่ฉันจะทำอาหารให้กิน
เป็นสัตว์ชนิดไหน ทั้งหมดมีชื่อว่าอย่างไร
ฉันถามถึงสัตว์เหล่านั้นแล้ว

ขอเธอจงบอก

(แม่แพะกล่าวว่า)

[๑๐๓] บริวารของฉันเป็นเช่นนี้ คือ
สุนัขชื่อมาลียะ จตุรภะ ปิงคียะ และขัมพูกะ
เธอจงทำอาหารเพื่อพวกเขา

(สุนัขจึงจอกตัวเมียกล่าวว่า)

[๑๐๔] เมื่อเธอออกจากถ้ำไป
แม่สิงของก็จะสูญหาย

ฉันจะแจ้งข่าวความทุกข์สบายแก่เพื่อนเอง
เธออยู่ที่นี่แหละ อย่าไปเลย

ปุตติมังสชาติกที่ ๑๑ จบ

๑๒. ทัททรชาติก (๔๓๘)

ว่าด้วยนกกระทา

(รุกขเทวดากล่าวกับเหี้ยว่า)

[๑๐๕] คนที่เจ้าให้ข้าวหุงกินนั้นแหละ
ได้กินลูกน้อยทั้งหลายของเจ้าซึ่งไม่มีความผิด
เจ้าจงกักมันให้จมเขี้ยว อย่าปล่อยให้มันมีชีวิตอยู่

(แม่เหี้ยกล่าวว่า)

[๑๐๖] คนที่ทำงานหยาบช้ามากเป็นคนแปดเปื้อน
เหมือนผ้านุ่งของหญิงเลี้ยงเด็ก
ข้าพเจ้ายังมองไม่เห็นส่วนที่จะกักมันให้จมเขี้ยวเลย

[๑๐๗] คนอกตัญญู คอยจับผิดอยู่เป็นนิตย
ถึงจะให้แผ่นดินทั้งหมด ก็ทำให้เขาฟังพอใจไม่ได้
(พญาราชสีห์ถามพญาเสือโคร่งว่า)

[๑๐๘] นี่พ่อสุพาหุ ทำไมหนอ ท่านจึงด่วนกลับมาพร้อมกับมาณพ

ท่านมีกิจสำคัญในที่นี้หรือ
เราถามแล้ว ท่านจงบอกเรื่องนั้น
(พญาเสือโคร่งตอบว่า)

[๑๐๙] วันนี้ เราสงสัยการฆ่านกกกระทา
เพื่อนของท่านซึ่งเป็นสัตว์ดี
เราได้ฟังหน้าที่การงานของชายผู้นี้
จึงไม่แน่ใจว่านกกกระทาจะมีความสุขในวันนี้
(พญาราชสีห์ถามว่า)

[๑๑๐] โดยการประมวลความประพฤติของชายคนนี้
ชายคนนี้มีหน้าที่การงานอะไร
หรือการยอมรับอะไรของชายคนนี้ที่ท่านฟังมา
จึงสงสัยว่า นกกกระทาถูกชายคนนี้ฆ่า
(พญาเสือโคร่งตอบว่า)

[๑๑๑] การค้าขายตามแบบแผนของชาวเมืองกาลิงคะ
ชายคนนี้ก็ได้อำเนินมาแล้ว
หนทางที่ใช้ดอกทอยสัญญาจรด้วยหวาย คนผู้นี้ก็ผ่านมา
แล้ว

แม้การรบด้วยกระบองพร้อมทั้งบ่วงบาศกลางโรง
มหรสพ

ชายคนนี้ก็ได้อำนาจมาแล้วกับนักฟอนทั้งหลาย

[๑๑๒] นกทั้งหลายเขาก็จับมาแล้ว
งานดวงข้าวเขาก็ทำมาแล้ว
การพนันเขาก็ชนะมาแล้ว

เขาละเมิดการสำรวมศีล
เลือดที่ออกตั้งครั่งคั้นเขาก็ตัดให้หยุดได้
มือถูกไฟไหม้เพราะการรับก้อนข้าวที่ร้อน

[๑๑๓] โดยประมวลความประพฤติของชายคนนี้แล้ว
หน้าที่การงานเหล่านั้นเป็นของเขา ที่เราฟังมา
ดังจะเห็นได้ ขนนกกกระทากระจุกนี้ยังปรากฏอยู่
โคทั้งหลายเขายังฆ่าได้

ทำไมนกกระหาเขาจะฆ่าไม่ได้เล่า
ทัตทรชาดกที่ ๑๒ จบ

รวมชาดกที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. คิณชาดก	๒. โกสัมพียชาดก
๓. มหาสุวราชชาดก	๔. จุฬสวราชชาดก
๕. หริตจชาดก	๖. ปทกสลดมานวชาดก
๗. โลมสกัสนปชาดก	๘. จักกวกชาดก
๙. หลีททราชาดก	๑๐. สมุคคชาดก
๑๑. ปุติมังสชาดก	๑๒. ทัตทรชาดก
- นวนิบาต จบ

๑๐. ทสกนิบาต

๑. จตุทวารชาดก (๔๓๙)

ว่าด้วยเมืองมี ๔ ประตู

(นายมิตตวินทกะถามรุกขเทวดาโพธิสัตว์ว่า)

- [๑] เมืองนี้มี ๔ ประตู มีกำแพงเหล็กมั่นคง
ข้าพเจ้าได้ทำกรรมชั่วอะไร จึงถูกกักขังไว้
- [๒] ประตูทุกบานได้ถูกปิดไว้ ข้าพเจ้าถูกขังเหมือนกับนก
เทพผู้ควรบูชา เหตุอะไรหนอ ข้าพเจ้าจึงถูกจักรบดขยี้

(รุกขเทวดาตอบว่า)

- [๓] นีสนาย ท่านได้ทรัพย์ถึง ๑๒๐,๐๐๐ แล้ว
ก็ไม่กระทำตามคำของพวงญาติผู้อนุเคราะห์
- [๔] ท่านได้แล่นเรือออกไปสู่สมุทรสาคร
ซึ่งทำให้เรือโลดเต๋นได้ อันมีความสำเร็จน้อย
ท่านเมื่อมีความปรารถนามากเกินไป
ได้ครอบครองนารี ๔ นาง ไม่พอใจนางทั้ง ๔
ได้ครอบครองนารี ๘ นาง ไม่พอใจนางทั้ง ๘
- [๕] ได้ครอบครองนารี ๑๖ นาง ไม่พอใจนางทั้ง ๑๖
ได้ครอบครองนารี ๓๒ นาง ไม่พอใจนางทั้ง ๓๒
จึงได้ประสบจักร

จักรจึงพัดผันอยู่ที่ศีรษะของท่าน

ผู้ถูกความปรารถนามากเกินไปขจัดแล้ว

- [๖] อันความอยากที่แผ่ซ่านไป กว้างขวางยิ่งนัก ให้เต็มได้

ยาก

- คนเหล่าใดยอมกำหนดตามความอยากนั้น
คนเหล่านั้นต้องเป็นผู้ทุนจักรไว้
- [๗] คนเหล่าใดละทิ้งทรัพย์เป็นจำนวนมาก
ไม่พิจารณาหนทางที่ยังมิได้ใคร่ครวญ
คนเหล่านั้นต้องเป็นผู้ทุนจักรไว้
- [๘] บัณฑิตพึงพิจารณาการงานและโภคะอันไพบุลย์
เมื่ออยากได้ก็อย่าพึงส้องเสพสิ่งที่ประกอบด้วยความ

ฉิบหาย

- พึงทำตามคำบอกกล่าวของผู้อนุเคราะห์ทั้งหลาย
บุคคลเช่นนั้นจักรก็จะไม่พึงกล้ำกราย
- (นายมิตตวินทกะถามว่า)
- [๙] เทพผู้ควรบูชา จักรบนศีระะของข้าพเจ้า
จะอยู่นานสักเท่าไรเล่าหนอ ก็พันปี
ข้าพเจ้าถามแล้ว ขอท่านจงบอกเรื่องนั้นแก่ข้าพเจ้า
(รูกขเทวดาตอบว่า)
- [๑๐] มิตตวินทกะ ท่านจงฟังข้าพเจ้า
เจ้าต้องระลึกถึงให้มาก ตระหนักไว้โดยยิ่ง
จักรยังคงพัดผ่นอยู่บนศีระะของเจ้า
เมื่อเจ้ามีชีวิตอยู่ ก็จะไม่พินม้นหรือ

จตุทวารชาดกที่ ๑ จบ

๒. กัณหาชาดก (๔๔๐)

ว่าด้วยกัณหาณี

(ท้าวสักกะตรัสกับกัณหาณีว่า)

- [๑๑] ชายคนนี้ผิวดำหนอ บริโภคอาหารสีดำ
อยู่ในภูมิประเทศสีดำ เราไม่ชอบใจเลย

(กัณหาณีกล่าววว่า)

- [๑๒] ท้าวสุขัมบดีสักกเทวราช เพราะผิวไม่นับว่าเป็นคนดำ
เพราะพราหมณ์มีความดีเป็นแก่นในภายใน
ผู้ที่มีกรรมชั่วนั้นแหละ นับว่าเป็นคนดำ

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

- [๑๓] ท่านพราหมณ์ เพราะถ้อยคำที่ท่านเจรจานั้น
ไพเราะ เหมาะสม เป็นสุภาสิต

ข้าพเจ้าจะให้พรแก่ท่านตามที่ใจของท่านปรารถนา

(กัณหาณีกล่าววว่า)

- [๑๔] ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งภูตทั้งปวง

หากพระองค์จะประทานพรแก่อาตมา
อาตมาหวังเฉพาะความประพฤติดของตน คือ อย่ามีค
วามโกรธ

อย่ามีโทสะ อย่ามีความโลภ และอย่ามีความเสนาหา
ขอพระองค์ทรงประทานพรทั้ง ๔ ประการเหล่านี้แก่
อาตมาเถิด

(ท้าวสັกกะตรัสว่า)

[๑๕] พราหมณ์ ท่านเห็นโทษอะไรในความโกรธ
ในโทสะ ในความโลภ หรือในความเสนาหา
ข้าพเจ้าถามแล้วขอท่านจงบอกแก่ข้าพเจ้า

(ฤาษีก็ณหะกล่าวว่า)

[๑๖] ความโกรธนั้นเกิดจากความไม่อดทน
ถึงจะน้อย ก็จะมีมากได้
ต่อไปก็จะเพิ่มพูนยิ่งขึ้น เป็นความขัดข้องใจ
มีความคับแค้นใจเป็นอันมาก
เพราะฉะนั้น อาตมาจึงไม่ชอบความโกรธ

[๑๗] คนถูกโทสะครอบงำมีวาจาหยาบคาย
ต่อไปก็ประหมัดตบตีกัน ใช้ท่อนไม้ประหารกัน
ที่สุดก็จะใช้ศัสตราประหารกัน
โทสะมีความโกรธเป็นสมมูลาน
เพราะฉะนั้น อาตมาจึงไม่ชอบโทสะ

[๑๘] การปล้นฆ่าชาวบ้าน การจี้ข่มขู่เอาทรัพย์ การ
คดโกง

และการหลอกลวงย่อมปรากฏมีอยู่ในบุคคลผู้มีความโลภ
เพราะฉะนั้น อาตมาจึงไม่ชอบความโลภ

[๑๙] ความผูกพันที่ถูกความเสนหาร้อยรัดไว้อันเกิดแต่ใจ
นอนเนื่องอยู่เป็นอันมาก ย่อมทำให้เดือดร้อนมากมาย
เพราะฉะนั้น อาตมาจึงไม่ชอบความเสนาหา

(ท้าวสັกกะตรัสว่า)

[๒๐] พราหมณ์ เพราะถ้อยคำที่ท่านเจรจานั้น
ไพเราะ เหมาะสม เป็นสุภาษิต

ข้าพเจ้าจะให้พรแก่ท่านตามที่ใจของท่านปรารถนา

(ฤาษีก็ณหะกล่าวว่า)

[๒๑] ท้าวสັกกะผู้เป็นใหญ่แห่งภูตทั้งปวง
หากพระองค์จะประทานพรแก่อาตมา

อาตมาเมื่ออยู่ในป่า ก็อยู่เพียงผู้เดียวเป็นนิตย์
อาพาธทั้งหลายที่ร้ายกาจซึ่งกระทำอันตรายได้ขออย่าได้
เกิดขึ้นเลย
(ท้าวสักกะตรัสว่า)
[๒๒] พราหมณ์ เพราะถ้อยคำที่ท่านเจรจานั้น
ไพเราะ เหมาะสม เป็นสุภาสิต
ข้าพเจ้าจะให้พรแก่ท่านตามที่ใจของท่านปรารถนา
(ฤๅษีก็ณหะกล่าวว่า)
[๒๓] ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งภูตทั้งปวง
หากพระองค์จะประทานพรแก่อาตมา
ใจก็ตาม กายก็ตาม
ขออย่าได้เข้าไปกระทบกระทั่งใคร ๆ ในกาลไหน ๆ
เพราะการกระทำของอาตมาเลย อาตมาปรารถนาพร

ดังนี้

กัณหาชดกที่ ๒ จบ
๓. จตฺโปสถียชาดก (๔๔๑)
ว่าด้วยบุคคลทั้ง ๔ รักษาอุโบสถ
(วรัณนาคราชกล่าวว่า)
[๒๔] นรชนใดไม่ทำความโกรธในบุคคลที่ควรโกรธ
และไม่โกรธในกาลไหน ๆ
นรชนนั้นเป็นสัตบุรุษ
สัตบุรุษนั้นแม้จะโกรธก็ไม่เปิดเผยความโกรธ
นรชนนั้นบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า เป็นสมณะในโลก
(พญาครุฑกล่าวว่า)
[๒๕] นรชนใดมีท้องพ่องอยู่ ยังอดทนต่อความหิวได้
ฝึกตนได้ มีตบะ ตีมน้ำและบริโภคอาหารพอประมาณ
ไม่ทำความชั่วเพราะเหตุแห่งอาหาร
นรชนนั้นบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า เป็นสมณะในโลก
(ท้าวสักกะตรัสว่า)
[๒๖] นรชนใดละการเล่นและความยินดีในกามทั้งปวงเสียได้
ไม่พุดเลาะเหลวะอะไร ๆ ในโลก
งดเว้นจากการประดับตกแต่งร่างกายและจากเมถุน

ธรรม

นรชนนั้นบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า เป็นสมณะในโลก
(พระเจ้าธนัญชัยได้สดับดังนั้น จึงตรัสว่า)

ได้ [๒๗] อนึ่ง นรชนใดสละความหวงแหนและโลภธรรมทั้งปวง

ด้วยปัญญาเครื่องกำหนดรู้
นรชนนั้นแลผู้ฝึกตน มีความมั่นคง
ไม่ยึดถือสิ่งหนึ่งสิ่งใดว่าเป็นของเรา หมดความหวัง
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า เป็นสมณะในโลก
(พระราชาเหล่านั้นทั้งหมดพากันถามวิรุบบัณฑิตโพธิสัตว์ว่า)

ทำ [๒๘] พวกข้าพเจ้าขอถามท่านผู้มีปัญญาไม่ทราชม รุ้สิ่งที่ควร

พวกข้าพเจ้าเกิดมีการโต้แย้งกันในถ้อยคำทั้งหลาย
ในวันนี้ ขอท่านจงตัดความสงสัยลังเลใจให้ด้วย
จงช่วยข้าพเจ้าทั้งหมดให้ข้ามพ้นความสงสัยลังเลใจ

นั้นเสีย

(วิรุบบัณฑิตโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๒๙] บัณฑิตเหล่าใดได้เห็นเนื้อความ

บัณฑิตเหล่านั้นจึงจะกล่าวได้อย่างแยบคายในกาลนั้น

ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน ท่านผู้ฉลาดทั้งหลาย

จะแนะนำเนื้อความแห่งถ้อยคำที่ยังมิได้บอกกล่าวได้

อย่างไรหนอ

[๓๐] ก็พญานาคราชกล่าวสรรเสริญเรื่องอะไร

พญาครุฑบุตรของนางวินตากล่าวสรรเสริญเรื่องอะไร

ราชาแห่งคนธรรพ์กล่าวสรรเสริญเรื่องอะไร

ราชาแห่งชาวแคว้นกुरुผู้ประเสริฐกล่าวสรรเสริญเรื่อง

อะไร

(พระราชาทั้ง ๔ พระองค์ตรัสกับวิรุบบัณฑิตโพธิสัตว์ว่า)

[๓๑] พญานาคกล่าวสรรเสริญขันติ

พญาครุฑบุตรของนางวินตากล่าวสรรเสริญความเป็นผู้

มีอาหารน้อย

ราชาแห่งคนธรรพ์กล่าวสรรเสริญการละความอภิมมย

พระราชาแห่งชาวแคว้นกुरुผู้ประเสริฐกล่าวสรรเสริญ

ความไม่กังวล

(วิรุบบัณฑิตโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๓๒] คำเหล่านี้ทั้งหมดเป็นสุภาษิต

ก็ในคำเหล่านี้ หากคำที่เป็นทุพภาษิตไม่ได้สักข้อเดียว

และคุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้มีอยู่ในนรชนใดอย่าง
มั่นคง

เหมือนอย่างซี่ง่าที่สอดใส่ไว้ในดุมเกวียน
นรชนนั้นแลผู้พึงพร้อมด้วยธรรมทั้ง ๔ ประการ
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า เป็นสมณะในโลก
(พระราชาทั้ง ๔ พระองค์ตรัสว่า)

[๓๓] ท่านประเสริฐจริงหนอ ยอดเยี่ยม เป็นผู้ถึงธรรม
รู้ธรรม มีปัญญาดี สาบปัญหาได้ด้วยปัญญา
เป็นนักปราชญ์ ขจัดความสงสัยลังเลใจเสียได้
เหมือนนายช่างงาตัดงาช้างด้วยเลื่อยอันคม

[๓๔] ท่านผู้เป็นนักปราชญ์ ข้าพเจ้าพอใจการแก้ปัญหของ
ท่าน

ไฟ นี่เป็นผ้าสีดอกกุบล ผุดผ่อง เนื้อละเอียดเสมือนควน

หาค่ามิได้ ข้าพเจ้าขอมอบให้ท่านเพื่อบุชาธรรม

[๓๕] ท่านผู้เป็นนักปราชญ์ ข้าพเจ้าพอใจการแก้ปัญหของ
ท่าน

นี้เป็นพวงมาลาทองคำ แยมบาน มีกลีบถึง ๑๐๐ กลีบ
มีเพชรที่ประดับประดาด้วยรัตนะถึง ๑,๐๐๐
ข้าพเจ้าขอมอบให้ท่านเพื่อบุชาธรรม

[๓๖] ท่านผู้เป็นนักปราชญ์ ข้าพเจ้าพอใจการแก้ปัญหของ
ท่าน

แก้วมณีหาค่ามิได้ สวยงาม ผุดผ่อง เป็นเครื่องประดับ
คล้องคอของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอมอบให้ท่านเพื่อบุชาธรรม

[๓๗] ข้าพเจ้าพอใจการแก้ปัญหของท่าน ขอมอบโคนม โค
ผู้

และช้าง อย่างละ ๑,๐๐๐ ตัว รถเทียมม้าอาชาไนย ๑๐
คัน

และบ้านสวย ๑๖ ตำบลเหล่านี้ให้แก่ท่านเพื่อบุชาธรรม
(พระบรมศาสดาทรงประมวลชาดกมาตรัสพระคาถาสุดท้าย
ว่า)

[๓๘] พญานาคในครั้งนั้น คือ พระสารีบุตร
ส่วนพญาครุฑ คือ โกลิตะ๑ ราชาแห่งคนธรรพ์ คือ
พระอนรุทธะ

พระราชา คือ พระอานนท์ผู้เป็นบัณฑิต

ส่วนวิสุทธิบัณฑิต คือ พระโพธิสัตว์
เธอทั้งหลายจงทรงจำขาดกไว้อย่างนี้แล
จตุโปสถียขาดกที่ ๓ จบ
๔. สังขขาดก (๔๔๒)
ว่าด้วยสังขพราหมณ์
(อุปัฏฐากกล่าวกับสังขพราหมณ์ว่า)
[๓๙] ท่านสังขพราหมณ์ ท่านเป็นพหูสูต
ธรรมก็ได้ฟังมาแล้ว สมณพราหมณ์ท่านก็ได้พบมาแล้ว
เมื่อเป็นเช่นนั้น
ท่านมาแสดงอาการพราเพื่อในขณะอันไม่ควรเลย
คนอื่นนอกจากข้าพเจ้าจะมีใครเป็นที่ปรึกษาของท่าน

เล่า

(สังขพราหมณ์กล่าวว่า)
[๔๐] เทพธิดาผู้มีใบหน้านางม รูปงาม
สวมใส่เครื่องประดับทองคำ
เชิญถาดอาหารทองคำ มีศรัทธาและยินดีบอกเราว่า
ขอเชิญท่านบริโภคอาหารเถิด
เราตอบปฏิเสธเทพธิดาตนนั้น

(อุปัฏฐากกล่าวว่า)
[๔๑] ท่านพราหมณ์ คนพบเห็นเทพผู้ควรบูชาเช่นนี้
เมื่อหวังความสุข ก็ควรจะได้ถาม
ท่านจงลุกขึ้นประนมมือถามเทพผู้นั้นตรง ๆ ว่า
ท่านเป็นเทพธิดาหรือหญิงมนุษย์กันหนอ

(สังขพราหมณ์ถามเทพธิดาว่า)
[๔๒] เพราะท่านมองดูข้าพเจ้าด้วยเมตตา
และยังบอกเชิญข้าพเจ้าว่าบริโภคภัตตาหารเถิด
แม่นางผู้มีอานุภาพมาก
เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอถามท่านว่า
ท่านเป็นเทพธิดาหรือหญิงมนุษย์กันหนอ

(เทพธิดาตอบว่า)
[๔๓] ท่านสังขพราหมณ์ ข้าพเจ้าเป็นเทพธิดา มีอานุภาพ
มาท่ามกลางสมุทรวารีนี้ มีความเอ็นดู จะมีจิต

ประทุษร้ายก็หาไม่

ข้าพเจ้ามาที่นี้ก็เพื่อประโยชน์แก่ท่านนั่นเอง
[๔๔] ท่านสังขพราหมณ์ ในมหาสมุทรนี้ มีข้าว น้ำ

ที่นอน ที่นั่ง และยานนानาชนิด
ข้าพเจ้าจะมอบให้ท่านทุกอย่างตามที่ใจของท่าน

ปรารถนา

(สังฆพราหมณ์กล่าวว่า)

[๔๕] ข้าพเจ้าได้บูชาและบวงสรวงมาแล้วทุกอย่าง
แม่เทพธิดาผู้มีเรือนร่างงดงาม มีสะโพกผึ่งผาย มีคิ้ว

งาม

เอวบางร่างน้อย ท่านเป็นใหญ่แห่งบุญกรรมทุกอย่างของ
ข้าพเจ้า

นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไรของข้าพเจ้าเล่า

(เทพธิดาตอบว่า)

[๔๖] ท่านสังฆพราหมณ์ ท่านให้ภิกษุรูปหนึ่งผู้เดินกระโหรง
เท้า

กระห่าย ลำบาก ในหนทางที่ร้อนสรวมรองเท้าถวายน
ทักษิณานั้นให้สมบัติที่น่าปรารถนาแก่ท่านในวันนี้

(สังฆพราหมณ์กล่าวว่า)

[๔๗] ขอจงเนรมิตเรือที่ทำได้ด้วยไม้กระดาน

ไม่รั่ว ไซ้ใบตะไคร่น้ำเป็นใบเรือ

เพราะในกลางทะเลนี้ไม่ใช่ภาคพื้นแห่งยานอื่น

ช่วยส่งข้าพเจ้าให้ถึงเมืองโมฬีในวันนี้เถิด

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า)

[๔๘] เทพธิดานั้นปลื้มใจ ยินดีปรีดา

ได้เนรมิตเรืออันงดงาม ณ ที่นั้น พาสังฆพราหมณ์
พร้อมทั้งอุปัฏฐากชายนนำไปส่งถึงเมืองอันนารัณมย์
สังฆชาดกที่ ๔ จบ

๕. จุฬโพนธิดา (๔๔๓)

ว่าด้วยจุฬโพนธิดา

(พระราชดำรัสถามพระโพนธิดาว่า)

[๔๙] พราหมณ์ ถ้าจะมีคนมาพานางปริพาชิกาของท่าน
ผู้มีดวงตางาม ยิ้มแย้มร่าเริงน่ารักนี้ไปโดยพลการ
ท่านจะอย่างไรเล่า

(พระโพนธิดาตอบว่า)

[๕๐] ถ้าอาตมาเกิดความโกรธขึ้น

ความโกรธก็จะไม่พึงเสื่อมคลาย

จะไม่เสื่อมคลายตลอดชีวิตของอาตมา

อาตมาจะห้ามความโกรธเสียโดยพลัน
เหมือนฝนทำให้ญะรับฝนละออง

(พระราชาตรัสว่า)

[๕๑] วันก่อน ท่านนั้นกล่าวอวดอ้างอย่างไรหนอ

วันนี้ดูเหมือนมีกำลัง จึงทำเป็นนั่งนิ่งเย็บผ้าห่มอยู่ ณ

บัดนี้

(พระโพธิสัตว์ทูลตอบว่า)

[๕๒] อาตมาเกิดความโกรธขึ้นแล้ว

ความโกรธไม่เสื่อมคลาย

จะไม่เสื่อมคลายตลอดชีวิตของอาตมา

อาตมาได้ห้ามความโกรธเสียแล้วโดยพลัน

เหมือนฝนทำให้ญะรับฝนละออง

(พระราชาตรัสว่า)

[๕๓] ทำไม ความโกรธที่เกิดขึ้นแล้วแก่ท่านจึงไม่เสื่อม

คลาย

ทำไม ความโกรธจึงไม่เสื่อมคลายตลอดชีวิตของท่าน

โชน ท่านจึงห้ามความโกรธได้เหมือนฝนทำให้ญะรับ

ฝนละออง

(พระโพธิสัตว์ทูลว่า)

[๕๔] เมื่อความโกรธเกิดขึ้นย่อมมองไม่เห็น

เมื่อไม่เกิดย่อมมองเห็นได้ดี

ความโกรธนั้นเกิดขึ้นแล้วแก่อาตมา จึงไม่เสื่อมคลาย

เพราะความโกรธเป็นอารมณ์ของคนโง่

[๕๕] ความโกรธที่เกิดขึ้น เป็นเหตุให้ศัตรูผู้มุ่งความทุกข์

พอใจ

ได้เกิดขึ้นแก่อาตมา ยังไม่เสื่อมคลายเลย

เพราะความโกรธเป็นอารมณ์ของคนโง่

[๕๖] อนึ่ง เมื่อเกิดความโกรธขึ้น

บุคคลย่อมไม่หยั่งรู้ประโยชน์ของตนเอง

ความโกรธนั้นเกิดขึ้นแล้วแก่อาตมา ยังไม่เสื่อมคลาย

เลย

เพราะความโกรธเป็นอารมณ์ของคนโง่

[๕๗] คนถูกความโกรธใดครอบงำ ย่อมละทิ้งกุศลธรรม

ทำประโยชน์แม้อันไพบูรณ์ให้เสียไป

ความโกรธนั้นมีเสนาน่าสะพรึงกลัว มีกำลังร้าย

ความโกรธของอาตมายังไม่เสื่อมคลายไปเลย

มหาบพิตร

[๕๘] เมื่อไม้แห้งเสียดสีกันอยู่ก็เกิดไฟป่า

ไฟนั้นเกิดจากไม้แห้งอันใดก็ไหม้ไม้แห้งนั่นเอง

[๕๙] ความโกรธย่อมเกิดขึ้นเพราะความแ่งดีของคนพาลผู้
โง่เขลา

ไม่มีความรู้ แม้เขาก็ถูกความโกรธนั้นแหละเผาผลาญ

[๖๐] ความโกรธย่อมเพิ่มพูนแก่ผู้ใดเหมือนดังไฟที่กองหญ้า
และไม้แห้ง

ผู้นั้นย่อมเสื่อมยศเหมือนดวงจันทร์ข้างแรม

[๖๑] ผู้ใดระงับความโกรธเสียได้เหมือนไฟที่ปราศจากเชื้อ

ผู้นั้นยศย่อมบริบูรณ์เหมือนดวงจันทร์ข้างขึ้น

จุฬโพธิชาดกที่ ๕ จบ

๖. มณฑัพยชาดก (๔๔๔)

ว่าด้วยมณฑัพยคหบดี

(ดาบสกระทำสัจจวาจาว่า)

[๖๒] อาตมาต้องการบุญ มีจิตเลื่อมใส

ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้เพียง ๗ วันเท่านั้น

ต่อแต่นั้น แม้จะไม่พอใจประพฤติพรหมจรรย์

ก็ยังประพฤติมาเกิน ๕๐ ปี

ด้วยสัจจวาจาฉัน ขอจงมีความสวัสดี

ขอพิษจงคลาย ขออภัยทัดตฤมารจงรอดชีวิต

(บิดากระทำสัจจวาจาว่า)

[๖๓] เพราะแต่ไหนแต่ไรมา ข้าพเจ้าเห็นแขกในเวลามาพัก

ก็ไม่ยินดีให้พัก

อนึ่ง สมณะและพราหมณ์ทั้งหลายแม้ผู้เป็นพหูสูต

ก็ไม่ทราบความที่ข้าพเจ้าไม่พอใจ

ข้าพเจ้าแม้จะไม่พอใจก็ตาม ก็ยังให้ทาน

ด้วยสัจจวาจาฉัน ขอจงมีความสวัสดี

ขอพิษจงคลาย ขออภัยทัดตฤกพองจรงรอดชีวิต

(มารดากระทำสัจจวาจาว่า)

[๖๔] ลูกรัก อสรพิษที่มีพิษร้ายแรงตัวใด

ได้โผล่ขึ้นจากปล่องมากัดเจ้า

วันนี้ อสรพิษตัวนั้น และบิดาของเจ้า

ไม่มีความแตกต่างกันเลย

เพราะไม่ได้เป็นที่รักของแม่

ด้วยสัจจวาจาฉัน ขอจงมีความสุขสวัสดิ์

ขอพิชจงคลาย ขออภัยทนต์ลูกชายจงรอดชีวิต

(นายมันทัฬหะถามที่ปลายนดาบสว่า)

[๖๕] ชนบางพวกผู้สงบบระจับ ผีกตแล้ว บวชเป็นดาบส

มีรูปร่างไม่น่าใคร่ไม่มีเลย นอกเสียจากกัณหาบส

ท่านที่ปลายนดาบส ท่านรังเกียจอะไร

จึงไม่พอใจประพฤติพรหมจรรย์

(ที่ปลายนดาบสตอบว่า)

[๖๖] กัณหาบสนั้นเป็นคนโง่จริงหนอ เหมือนกับเด็กใบ้

น้ำลาย

ออกบวชด้วยศรัทธาแล้วยังกลับไปหาสิ่งนั้นอีก

อาตมารังเกียจวาตะเช่นนี้

ถึงไม่พอใจก็ยังประพฤติพรหมจรรย์

ซึ่งเป็นฐานะที่วิญญูชนสรรเสริญและเป็นฐานะของ

สัตบุรุษ

อาตมาจึงบำเพ็ญบุญแม้อย่างนี้

(ที่ปลายนดาบสย้อนถามว่า)

[๖๗] ท่านเลี้ยงดูสมณะ พราหมณ์ และคนเดินทาง

ให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำ

เรือนของท่านนี้เพียบพร้อมด้วยข้าวและน้ำ

มีภัตตาหารเปรียบดังอุข้าวอุน้ำ

เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านรังเกียจวาตะอะไร

ถึงไม่พอใจก็ยังให้ทานนี้

(นายมันทัฬหะตอบว่า)

[๖๘] บิดาและปู่ของข้าพเจ้าเป็นคนมีศรัทธา

เป็นทานบดี เป็นผู้รู้ความประสงค์ของผู้ขอ

ข้าพเจ้าผู้ประพฤติตามประเพณีของตระกูลนั้น

อย่าได้ชื่อว่า เป็นคนทำลายตระกูลคนสุดท้ายเลย

ข้าพเจ้ารังเกียจวาตะเช่นนั้น

ถึงไม่พอใจก็ยังคงให้ทานนี้

(นายมันทัฬหะถามภรรยาว่า)

[๖๙] นี่นางผู้มีทรวดทรงงาม เราได้นำเจ้าผู้ยังเป็นหญิงวัยรุ่น

ยังไม่มีปัญญาสามารถจัดแจงทรัพย์ได้มาจากตระกูล

ญาติ

และเจ้าก็ได้บอกให้รู้ถึงความที่เจ้าไม่รักเรา
ยังบำเรอเราโดยปราศจากความรัก เมื่อเป็นเช่นนั้น
เพราะเหตุไร เจ้าจึงยังอยู่ร่วมกับเราอย่างนี้ แม่นางผู้

เจริญ

(ภรรยาตอบว่า)

[๗๐] ตั้งแต่ไหนแต่ไรเนิ่นนานมาแล้ว

หญิงสาวคนหนึ่งทั้งสามได้แล้วได้ขายอินเป็นสามไม่มีใน

ตระกูลนี้

ขอดิฉันผู้ประพาศติดตามประเพณีของตระกูลนั้น

อย่าชื่อว่า เป็นคนทำลายตระกูลคนสุดท้ายเลย

ดิฉันรังเกียจวาตะเช่นนั้น ถึงไม่พอใจก็ยังบำเรอท่าน

อยู่

(ภรรยากล่าวขอโทษนายมันทัฬหะผู้เป็นสามีว่า)

[๗๑] ท่านมันทัฬหะ วันนี้ดิฉันพูดคำที่ไม่ควรพูด

เพื่อเห็นแก่ลูก ขอท่านจงอดโทษถ้อยคำที่ดิฉันพูดนั้น

เกิด

ไม่มีสิ่งอื่นใดในโลกนี้ จะยิ่งไปกว่าความรักลูก

ขออภัยญัตตลукของเราที่จงรอดชีวิตเกิด

มันทัฬหะชาดกที่ ๖ จบ

๗. นิโครธชาดก (๔๔๕)

ว่าด้วยพระเจ้านิโครธ

(นายโปตติกะกราบทูลพระเจ้านิโครธว่า)

[๗๒] ขอเดชะพระเจ้านิโครธ พระองค์ทรงเข้าพระทัย

อย่างไร

ตามที่สาขเสนาบดีกล่าวว่า เราไม่รู้จักมันเลย

มันผู้นี้เป็นใคร หรือเป็นคนสอดแนมของใคร

[๗๓] ต่อแต่นั้น คนผู้กระทำตามคำสั่งของสาขเสนาบดี

ได้ดับหน้าเข้าพระองค์แล้วลากคาน้ำเข้าพระองค์ออกไป

ไป

[๗๔] ขอเดชะพระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งมนุษย์

สาขเสนาบดีเพื่อนของพระองค์เป็นคนมีความคิดต่ำ

ทราม

อกตัญญู ประทุษร้ายมิตร กระทำกรรมอันไม่ประเสริฐเช่นนี้

(พระเจ้านิโครธตรัสว่า)

[๗๕] เพื่อน เรื่องนี้เรายังไม่ทราบ ทั้งใคร ๆ ก็ได้บอกเรา

ถึงเรื่องที่สาขะได้กระทำการจุดคร่าท่าน มีแต่ท่านได้
บอกเรา

[๗๖] ท่านส่งเสริมเพื่อนทั้งสอง คือ เราและสาขะให้มีอาชีพ
ดีขึ้น

คือ ท่านได้ให้อิสริยยศแก่พวกเราเป็นใหญ่ในหมู่
มนุษย์

สมบัติเหล่านี้พวกเราได้มาก็เพราะท่าน
ในเรื่องนี้เราไม่สงสัยเลย

[๗๗] เมล็ดพืชที่ถูกเผาในกองไฟย่อมไม่งอกขึ้น ฉันใด
ความดีที่ทำในคนชั่วก็ย่อมพินาศไปไม่งอกงาม ฉันนั้น

[๗๘] ส่วนความดีที่ทำในคนผู้มีความกตัญญู มีศีล
มีความประพฤติอันประเสริฐ ย่อมไม่เสียหาย
เหมือนเมล็ดพืชในนาที่ดี

(พระราชารับสั่งว่า)

[๗๙] ก็เจ้าสาขะผู้นี้เป็นคนชั่วช้า คดโกง มีความคิดเยี่ยงคน
ชั่ว

จงเอาหอกแทงมัน เราไม่ต้องการให้มันมีชีวิตอยู่
(นายโปตติกะกราบทูลว่า)

[๘๐] ขอเดชะพระมหाराช ขอพระองค์ทรงโปรดดโโทษแก่
เขาเถิด

ชีวิตนากลับคืนมาไม่ได้ ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ
ขอพระองค์ทรงโปรดดโโทษแก่คนชั่วเถิด
ข้าพระองค์ไม่ต้องการฆ่าเขา

(นายโปตติกะกล่าวสอนลูกสาวลูกชายว่า)

[๘๑] ควรคบแต่พระเจ้านิโครธเท่านั้น

อย่าเข้าไปคบหาเจ้าสาขเสนาบดีเลย

การ ดายในสำนักของพระเจ้านิโครธประเสริฐกว่า

การ มีชีวิตอยู่ในสำนักของเจ้าสาขเสนาบดีจะประเสริฐอะไร
นิโครธชาดกที่ ๗ จบ

๘. ตักกกลชาดก (๔๔๖)

ว่าด้วยตักกกลบัณฑิต

(ลูกชายวัย ๗ ขวบถามพ่อว่า)

[๘๒] คุณพ่อ หัวหอม หัวกระเทียมก็ไม่มี มันเทศก็ไม่มี

มันมือเสือก็ไม่มี เหง้าตาลก็ไม่มีเลย

คุณพ่อต้องการอะไร

จึงขุดหลุมอยู่คนเดียวกลางป่าช้าในป่า

(พ่อบอกว่า)

[๘๓] ลูกรัก ปู่ของเจ้าทุกข์พลภาพมากแล้ว

ถูกความลำบากเพราะความเจ็บป่วยหลายอย่าง

เบียดเบียน

วันนี้ พ่อจะขุดหลุมฝังปู่เจ้า

เพราะพ่อไม่ชอบใจชีวิตอย่างนั้นของปู่เจ้า

(ลูกชายกล่าวว่า)

[๘๔] คุณพ่อได้รับความคิดอันชั่วช้านี้มา

แล้วกระทำการอันหยาบช้าไร้ประโยชน์

คุณพ่อ เมื่อคุณพ่อแก่ชรา ก็จักได้รับการกระทำเช่นนี้

แม้จากลูก

ถึงลูกก็จะประพฤติตามประเพณีของตระกูลนั้น

จะขุดหลุมฝังคุณพ่อเหมือนกัน

(พ่อบอกว่า)

[๘๕] นี่เจ้าเด็กน้อย เจ้าพูดกระทบข่มขู่พ่อด้วยวาจาที่หยาบ

ลูกรัก เจ้าเป็นลูกแท้ ๆ ของพ่อ กลับไม่อนุเคราะห์

เกื้อกูลพ่อ

(ลูกชายกล่าวโต้ตอบว่า)

[๘๖] คุณพ่อ ลูกจะไม่อนุเคราะห์เกื้อกูลคุณพ่อก็หาไม่

แม้ลูกก็อนุเคราะห์เกื้อกูลคุณพ่อ

แต่ไม่อาจจะห้ามคุณพ่อผู้กำลังทำการชั่วช้านั้น

จากการกระทำนั้นได้

(พ่อบอกว่า)

[๘๗] พ่อสวิญฺชะ ผู้ใดมีความชั่วช้า

เบียดเบียนพ่อแม่ผู้ไม่ประทุษร้ายตน

เมื่อตายไปชาติหน้า ผู้นั้นจะตกนรกอย่างไม่ต้องสงสัย

[๘๘] พ่อสวิญฺชะ ส่วนผู้ใดบำรุงพ่อแม่ด้วยข้าวและน้ำ

เมื่อตายไปชาติหน้า ผู้นั้นจะขึ้นสวรรค์อย่างไม่ต้อง

สงสัย

[๘๙] ลูกรัก เจ้าไม่อนุเคราะห์เกื้อกูลพ่อก็หามิได้

เจ้าอนุเคราะห์เกื้อกูลพ่อแท้ ๆ

แต่พ่อถูกแม่ของเจ้าสั่งมา จึงกระทำการหยาบช้าเช่น

นี้

(ลูกชายกล่าวว่า)

[๙๐] ภรรยาของพ่อไม่ใช่คนดี เป็นแม่บังเกิดเกล้าของลูก
นั่นเอง

พ่อควรขับแม่ออกจากเรือนไป
แม่นั้นควรจะได้รับทุกข์อย่างอื่นบ้าง

[๙๑] ภรรยาของพ่อไม่ใช่คนดี เป็นแม่บังเกิดเกล้าของ
ลูกนั่นเอง

แม่นั้นมีความคิดชั่วช้า ได้รับการฝึกแล้วหมดพยศ
เหมือนช้างพัง จงให้กลับมาอยู่ต่อไป

ดักกลชาดกที่ ๘ จบ

๙. มหาธัมมपालชาดก (๔๔๗)

ว่าด้วยมหาธรรมपालกุมาร

(อาจารย์ทศปาโมกข์ถามพราหมณ์ว่า)

[๙๒] วัตรของท่านเป็นอย่างไร

อนึ่ง พรหมจรรย์ของท่านเป็นอย่างไร

นี้เป็นผลแห่งวัตรและพรหมจรรย์ที่ท่านประพฤติดีแล้ว

อย่างไร

พราหมณ์ ขอบท่านโปรดบอกเนื้อความนั้นแก่ข้าพเจ้าว่า

เพราะเหตุไรหนอ พวกท่านจึงไม่ตายแต่หนุ่ม ๆ

(พราหมณ์ตอบว่า)

[๙๓] พวกเราประพฤติธรรมด ไม่กล่าวเท็จ

งดเว้นกรรมชั่ว ละเว้นกรรมอันไม่ประเสริฐทั้งหมด

เพราะเหตุนั้นแล พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่ม ๆ

[๙๔] พวกเราฟังธรรมทั้งของอัสตบรุษและสัตบรุษ

แต่พวกเราไม่ชอบใจธรรมของอัสตบรุษเลย

จึงละเว้นอัสตบรุษ ไม่ละเว้นสัตบรุษ

เพราะเหตุนั้น พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่ม ๆ

[๙๕] ก่อนจะให้ท่าน พวกเราก็ตีใจ แม้ขณะให้ก็พอใจ

แม้ให้ไปแล้วก็ไม่เดือดร้อนในภายหลัง

เพราะฉะนั้น พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่ม ๆ

[๙๖] พวกเราเลี้ยงดูสมณะ พราหมณ์ คนเดินทาง

วณิก ยาจก และคนจนให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำ

เพราะเหตุนั้น พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่ม ๆ

[๙๗] อนึ่ง พวกเราไม่นอกใจภรรยา

ถึงพวกภรรยาก็ไม่นอกใจพวกเรา

นอกจากภรรยาเหล่านั้นแล้ว พวกเราประพฤติ
พรหมจรรย์
เพราะเหตุนั้น พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่ม ๆ
[๙๘] พวกเรางดเว้นการฆ่าสัตว์ทั้งปวง
ละเว้นสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ในโลก ไม่ดื่มน้ำเมา ไม่
พูดเท็จเลย

เพราะเหตุนั้น พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่ม ๆ
[๙๙] บุตรทั้งหลายที่เกิดในหญิงชั้นสูงมีมารยาทอันดีงาม
เหล่านั้น

เป็นคนฉลาด มีปัญญามาก เป็นพหูสูตร จบไตรเพท
เพราะเหตุนั้น พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่ม ๆ
[๑๐๐] พ่อแม่ พี่น้องหญิงชาย ลูกเมีย
และเราทั้งหมดก็ประพฤติธรรมเพราะเหตุโลกหน้า
เพราะเหตุนั้น พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่ม ๆ
[๑๐๑] ทาสชายหญิง บุคคลรอบข้างที่อาศัยเลี้ยงชีพ
และคนงานทั้งหมดก็ประพฤติธรรมเพราะเหตุโลกหน้า
เพราะเหตุนั้น พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่ม ๆ
(พราหมณ์แสดงคุณของผู้ประพฤติธรรมว่า)

[๑๐๒] ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม
ธรรมที่ตนประพฤติดีแล้วย่อมนำสุขมาให้
นี่เป็นอานิสงส์ในธรรมที่ตนประพฤติดีแล้ว
ผู้ประพฤติธรรมย่อมไม่ถึงทุกข์

[๑๐๓] ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม
เหมือนร่มคันใหญ่ในฤดูฝน
ธรรมपालกุมารของเรามีธรรมคัมภีร์อยู่ ยังอยู่เป็นสุข
กระดุกที่ท่านนำมาเป็นกระดุกคนอื่น

มหาธัมมपालชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. กุกกุฏชาดก (๔๔๘)

ว่าด้วยพญาไก่

(พญาไก่อกล่าววว่า)

[๑๐๔] ไม่ควรวางใจในคนทำความชั่ว
คนพูดเหลวไหล คนเห็นแก่ตัว
แม้คนที่สงบเกินไปก็ไม่ควรวางใจ

[๑๐๕] เพราะว่ามีคนพวกหนึ่งเป็นเช่นกับโคกระหายน้ำ
เพียงแต่พูดเสียดลิมิตร แต่ไม่กระทำตามที่พูด

[๑๐๖] ผู้ใดดีแต่ประณมมือไหว้ พุดวทวน เป็นมนุษย์
กระพี

ไม่มีความกตัญญู ผู้นั้นก็ไม่ควรนั่งใกล้

[๑๐๗] อนึ่ง ไม่พึงวางใจสตรีหรือบุรุษผู้มีจิตแปรปรวน
แม้คนเปิดเผยความสัมพันธ์มีประการต่าง ๆ เช่นนั้น
ก็ไม่ควรวางใจ

[๑๐๘] คนผู้ตกอยู่ในกรรมชั่ว มีวาจาไม่มั่นคง ฆ่าได้ทุก
คน

เหมือนดาบที่ลับแล้วซ่อนไว้ แม้คนเช่นนั้นก็ไม่ควร
วางใจ

[๑๐๙] คนบางพวกในโลกนี้ เป็นคนเทียมมิตร
มีวาจาคมคาย แต่ไร้น้ำใจ เข้าไปหาด้วยอุบายต่าง ๆ
แม้คนเช่นนั้นก็ไม่ควรวางใจ

[๑๑๐] คนใดเห็นอำิสหรือทรัพย์ในที่ใดยังละทิ้งเพื่อน
นั้นไปเสียได้

คนเช่นนั้นเป็นคนโง่ ทำลายมิตร
(พระราชชาตรีสว่า)

[๑๑๑] สัตว์จำนวนมากปกปิดตนไว้ เป็นคนเทียมมิตร
คอยคบหาอยู่ คนเหล่านี้เป็นคนชั่ว
ควรละเว้นเสีย เหมือนไก่ละเวนเหยี่ยว

[๑๑๒] อนึ่ง ผู้ใดไม่รู้เท่าทันเหตุที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน
ผู้นั้นจะตกอยู่ในอำนาจของศัตรูและจะเดือดร้อนใน
ภายหลัง

[๑๑๓] ส่วนผู้ใดรู้เท่าทันเหตุที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน
ผู้นั้นย่อมพ้นจากความคับขันอันเกิดจากศัตรู
เหมือนไก่พ้นจากเหยี่ยว

[๑๑๔] คนผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม มีปกติกำจัดอยู่เป็นนิตย์
เหมือนบ่วงที่เขาดักไว้ในป่าฉะนั้น
นรชนผู้มีปัญญาพิจารณาควรเว้นให้ห่างไกล
เหมือนไก่ในป่าไฟจะเว้นเหยี่ยว

กุกกุกษาดกที่ ๑๐ จบ

๑๑. มัญญกุณฑลชีชาดก (๔๔๙)

ว่าด้วยมัญญกุณฑลชีเทพบุตร๑

(พราหมณ์จะถามมาณพว)

[๑๑๕] เจ้าประดับตกแต่งร่างกาย ใส่ต่างหูเกลี้ยง

ตัดทรงดอกไม้ มีกายลุปไลด้วยจรรณแก่นจันทน์แดง
ประคองแขนคร่ำครวญอยู่กลางป่า
เจ้ามีทุกข์เรื่องอะไร

(มาณพตอบว่า)

[๑๑๖] เรือนรถที่ทำด้วยทองคำ งามผุดผ่องเกิดขึ้นแก่
ข้าพเจ้า

ข้าพเจ้ายังหาล้อรถทั้งคู่นั้นไม่ได้
เพราะความทุกข์นั้น ข้าพเจ้าจักยอมสละชีวิต

(พราหมณ์รับรองว่า)

[๑๑๗] พ่อมาณพผู้เจริญ ล้อทองคำ ล้อแก้วมณี ล้อ
ทองแดง

หรือล้อเงิน จงบอกข้ามา ข้าจะจัดล้อทั้งคู่ให้เจ้า

[๑๑๘] มาณพได้กล่าวแก่พราหมณ์นั้นว่า
ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ทั้ง ๒ ย่อมปรากฏในท้องฟ้า
นั้น

รถทองของข้าพเจ้าย่อมงามด้วยล้อทั้งคู่

(พราหมณ์กล่าวว่า)

[๑๑๙] พ่อมาณพ เจ้าโง่นัก ที่มาปรารภนาสิ่งที่ไม่ควร
ปรารภนา

ข้าเข้าใจว่า เจ้าจักตายเสียเปล่า
เพราะเจ้าไม่มีทางจะได้ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์เลย

(มาณพกล่าวว่า)

[๑๒๐] แม้การโคจรไปมาของดวงจันทร์และดวงอาทิตย์
ก็ยิ่งปรากฏ

รัศมียังปรากฏในวิถีทั้ง ๒

ส่วนคนที่ตายไปแล้วย่อมไม่ปรากฏ

เราทั้ง ๒ ผู้ร้องให้คร่ำครวญอยู่ในที่นี้ ใครหนอโง่กว่า
กัน

(พราหมณ์กล่าวว่า)

[๑๒๑] พ่อมาณพ เจ้าพูดจริงแท้ เราทั้ง ๒ ผู้ร้องให้
คร่ำครวญอยู่

ข้านี้แหละโง่กว่า ที่มาปรารภนาคนที่ตายไปแล้ว

เหมือนทารกร้องไห้อยากได้ดวงจันทร์

[๑๒๒] เจ้าช่วยระงับข้าผู้เร่าร้อนให้สงบ

ดับความกระวนกระวายทั้งหมดได้

เหมือนคนใช้น้ำรดดับไฟที่ติดเปรียง

[๑๒๓] เจ้าได้บรรเทาความเศร้าโศกของข้าผู้กำลังเศร้า
โศกถึงบุตร

ชื่อว่าได้ช่วยถอนลูกศรคือความโศก
ซึ่งเสียบที่หัวใจของข้าขึ้นได้แล้วหนอ

[๑๒๔] พ่อมาณพ ข้าซึ่งเจ้าช่วยถอนลูกศรคือความโศก
ขึ้นให้แล้ว

เป็นผู้ปราศจากความเศร้าโศก ไม่ขุ่นมัว ไม่ร้องไห้
เพราะได้ฟังคำของเจ้า

มีคุณคุณทลีชาดกที่ ๑๑ จบ

๑๒. พิลารโกสียชาดก (๔๕๐)

ว่าด้วยท้าวสักกะทรมานเศรษฐีดินแดน
(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๑๒๕] สัตบุรุษทั้งหลายถึงจะไม่หุงต้มกินเอง
ได้โภชนะมาก็ปรารถนาที่จะให้
ส่วนท่านหุงต้มกินเอง ไฉนเล่าจึงไม่ให้
การไม่ให้นั้นไม่สมควรเลย

[๑๒๖] คนไม่ให้ท่านเพราะเหตุ ๒ อย่างนี้
คือ เพราะตระหนี่ ๑ เพราะประมาณ ๑
ผู้รู้เมื่อหวังบุญ ควรให้ท่าน

[๑๒๗] คนตระหนี่กลัวต่อความหิวความกระหายอันใดจึง
ไม่给您

ภัยคือความหิวและความกระหายนั้นแหละย่อมมีแก่เขา
ผู้ไม่ให้

คนตระหนี่กลัวต่อความหิวและความกระหายอันใด
ความหิวและความกระหายนั้นแหละย่อมเบียดเบียนเขา
ผู้เป็นคนพาล

ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

[๑๒๘] เพราะเหตุนั้น บัณฑิตพึงครอบงำมลทิน
กำจัดความตระหนี่แล้วพึงให้ท่าน
เพราะบุญเป็นที่พึงของเหล่าสัตว์ในโลกหน้า
(สุริยเทพบุตรเสด็จลงมาแล้ว ขออาหารว่า)

[๑๒๙] อสัตบุรุษทั้งหลายเมื่อจะให้ท่านชื่อว่าให้ได้ยาก
เมื่อจะกระทำความกรรมก็ชื่อว่าทำได้ยาก
ธรรมของสัตบุรุษทั้งหลายพวกอสัตบุรุษรู้ได้ยาก

และพวกอัสตบรุษก็ทำตามได้ยาก□

[๑๓๐] เพราะฉะนั้น สัตบรุษและอัสตบรุษ

จึงมีคติที่ไปจากโลกนี้ต่างกัน คือ

พวกอัสตบรุษยอมไปสู่นรก พวกสัตบรุษยอมไปสู่สวรรค์

(มาตลีเทพบุตรเสด็จมาแสดงธรรมว่า)

[๑๓๑] แม้มิไทยธรรมเพียงเล็กน้อย คนพวกหนึ่งก็ให้

คนพวกหนึ่งมิไทยธรรมมาก แต่ไม่ให้

ทักษิณาจากไทยธรรมส่วนน้อยที่บุคคลให้แล้ว

นับได้เสมอกับการให้ตั้งพัน

(ปัญจสิขเทพบุตรเสด็จมาแสดงธรรมว่า)

[๑๓๒] แม้ผู้ใดเที่ยวแสวงหาอาหารเลี้ยงลูกเมีย

เมื่อมีรายได้น้อยก็ยังให้ทาน ผู้นั้นชื่อว่าผู้ประพฤดิ

ธรรม

การบูชาของคนที่บูชาด้วยทรัพย์จำนวนพันนับแสน

คนเหล่านั้น

ยังไม่ถึงแม้เพียงเสี้ยวหนึ่งของคนจนผู้ประพฤดิธรรม

เช่นนั้นเลย

(เศรษฐีได้ฟังดังนั้นแล้ว ได้กล่าวว่า)

[๑๓๓] ยัญอันไพบูลย์เพราะมีค่ามากนี้

เหตุใดจึงไม่มีค่าเท่าเทียมทานที่บุคคลให้แล้วโดย

สม่ำเสมอเล่า

อนึ่ง การบูชาของคนที่บูชาด้วยทรัพย์ จำนวน

พันนับแสนคน

เหล่านั้นยอมไม่ถึงแม้เพียงเสี้ยวหนึ่งของคนจน

ผู้ประพฤดิธรรมเช่นนั้นเป็นอย่างไร

(ปัญจสิขเทพบุตรกล่าวว่า)

[๑๓๔] เพราะว่าคนพวกหนึ่งตั้งอยู่ในกายกรรมเป็นต้น

อันไม่สม่ำเสมอ

ทรมานสัตว์บ้าง ฆ่าสัตว์บ้าง ทำให้สัตว์เศร้าโศกบ้าง

แล้วจึงให้ทาน

ทักษิณานั้นมีหน้าขุมไปด้วยน้ำตา ประกอบไปด้วย

อาชญา

จึงไม่เท่าราคาของทานที่เขาให้อย่างสม่ำเสมอ

การบูชาของคนที่บูชาด้วยทรัพย์จำนวนพันนับแสน

คนเหล่านั้น

ยังไม่ถึงแม่เพียงเสียหนึ่งของคนจน
ที่ประพடுத்தธรรมเช่นนั้นด้วยอาการอย่างนี้
พิลารโกสียชาดกที่ ๑๒ จบ
๑๓. จักกวากชาดก (๔๕๑)

ว่าด้วยนกจักรพาก
(กาถามนกจักรพากว่า)

[๑๓๕] นกจักรพากท่านมีสีสวยรูปงามล้ำสัน
เลือดฝาดดี ทรวดทรงงาม ใบหน้าผ่องใส

[๑๓๖] ท่านจับอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำคงคา คงกินอาหารอย่างนี้
คือ ปลา กา ปลากระบอก ปลาหมอ
ปลาค้าว และปลาตะเพียน นะซี

(นกจักรพากปฏิเสธคำพูดของกานั่นว่า)

[๑๓๗] ข้าพเจ้ามิได้กินอาหารชนิดนี้ หรือสัตว์บกสัตว์น้ำ

เลย

นอกจากสาหร่ายและจอกแหน

เพื่อน สาหร่ายและจอกแหนนี้เป็นอาหารของข้าพเจ้า

(กาได้กล่าวว่า)

[๑๓๘] ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่า สาหร่ายและจอกแหนนี้
เป็นอาหารของนกจักรพาก

เพื่อน แม้ตัวข้าพเจ้าก็ยังกินอาหารที่มีรสเค็ม
และคลุกเคล้าด้วยน้ำมันในบ้าน

[๑๓๙] ซึ่งเป็นอาหารที่เขাপรงกันในกลุ่มมนุษย์
เป็นของสะอาดเจือด้วยเนื้อ

นกจักรพาก แต่สีสันของข้าพเจ้าไม่เหมือนท่าน

(นกจักรพากได้กล่าวว่า)

[๑๔๐] ท่านเบียดเบียนกลุ่มมนุษย์

ต้องคอยมองดูผู้ที่ผูกเวรในตน

กินอย่างหวาดสดุ้ง ตกใจกลัว

เพราะเหตุนั้น สีสันของท่านจึงเป็นเช่นนั้น

[๑๔๑] กา ท่านเป็นศัตรูกับชาวโลกทั้งปวง

ได้ก่อนข้าพเจ้าด้วยความชั่ว ไม่ทำให้ผู้อื่นอึดหน้า

เพราะเหตุนั้น สีสันของท่านจึงเป็นเช่นนั้น

[๑๔๒] เพื่อน ข้าพเจ้าไม่เบียดเบียนเหล่าสัตว์ทั้งปวง

มีความขวนขวายน้อย ไม่หวาดระแวง

ไม่มีความเศร้าโศก ไม่มีภัยแต่ที่ไหนกินอยู่

[๑๔๓] ท่านนั้นจงสร้างอนุภาพขึ้น
จงเลิกประพฤติแบบเดิมเสีย เทียวไปในโลกโดยไม่
เบียดเบียน

จักเป็นที่รักของชาวโลกเหมือนอย่างข้าพเจ้า

[๑๔๔] ผู้ใดไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า ไม่ทำทรัพย์
ให้เสื่อมไป

ไม่ใช้ผู้อื่นทำทรัพย์ให้เสื่อมไป มีจิตเมตตาในสัตว์ทุก
จำพวก

ผู้นั้นไม่ก่อเวรกับใคร ๆ

จักกวากขาดกที่ ๑๓ จบ

๑๔. ฐิติปัญญาขาดก (๔๕๒)

ว่าด้วยผู้มีปัญญากว้างขวาง

(พระราชาตรัสว่า)

[๑๔๕] ท่านผู้มีปัญญากว้างขวาง ได้ยินว่า

คำที่ท่านอาจารย์เสนกกกล่าวเป็นความจริง

เพราะสิริ ความเพียร และปัญญาคุ้มครองท่าน

ผู้ตกอยู่ในอำนาจของความเสื่อมไม่ได้

ท่านจึงต้องบริโภคน้ำข้าวเหนียวที่มีแก่น้อย

(พระโพนธีสัตว์กราบทูลว่า)

[๑๔๖] เราเมื่อเพิ่มพูนความสุขด้วยความลำบาก

พิจารณาตุณกาลอันควรไม่ควร จึงหลบซ่อนตามความ

พอใจ

แต่ไม่ปิดช่องทางแห่งประโยชน์

ด้วยเหตุนี้ จึงพอใจกินข้าวเหนียว

[๑๔๗] อนึ่ง เรารู้เวลาที่จะทำความเพียร

และเพิ่มพูนประโยชน์ด้วยปัญญาทั้งหลาย

เยื้องย่างอย่างการเยื้องกรายแห่งราชสีห์

แม้ต่อไปท่านก็จะเห็นเราด้วยความสำเร็จอันนั้น

(พระราชาเมื่อจะทรงทอดลองบัณฑิต จึงตรัสว่า)

[๑๔๘] ก็คนพวกหนึ่งแม้มีความสุขก็ไม่ทำความชั่ว

คนอีกพวกหนึ่งเพราะกลัวการเกี่ยวข้อ

กับการถูกติเตียนจึงไม่ทำความชั่ว

ส่วนท่านเป็นผู้มีความคิดกว้างขวางมาก

เพราะเหตุไร จึงไม่ก่อทุกข์ให้แก่เรา

(พระโพนธีสัตว์กราบทูลว่า)

[๑๔๙] ธรรมดาบัณฑิตไม่ประพฤติกกรรมชั่วเพราะเหตุ
ความสุขแห่งตน
แม้ถูกความทุกข์กระทบถูกต้องพลั้งพลาดไป ก็สงบอยู่
ได้

ไม่ละทิ้งธรรม เพราะความรักและความซึ้ง
(พระราชาตรัสมายากษัตริย์ว่า)

[๑๕๐] บุคคลพึงยกตนที่ต่ำช้าขึ้นด้วยเหตุเล็กน้อยหรือ
รุนแรง

อย่างใดอย่างหนึ่งก่อน ภายหลังพึงประพฤติกกรรม
(พระโพนีสัตว์แสดงอุปมาด้วยต้นไม้ว่า)

[๑๕๑] บุคคลนั่งก็ตาม นอนก็ตามที่ร่มเงาต้นไม้ใด
ไม่ควรหวั่นเกรงต้นไม้

เพราะว่าคนประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม

[๑๕๒] คนผู้รู้แจ้งธรรมแต่สำนักอาจารย์ใด

อนึ่ง การที่สัดบุรุษทั้งหลายกำจัดความสงสัยของคนผู้
นั้นได้

นั้นแหละนับว่าเป็นที่พึง ที่พำนักของเขา

คนผู้มีปัญญาไม่พึงทำลายไมตรีกับอาจารย์นั้นเลย
(พระโพนีสัตว์อนุศาสน์พระราชว่า)

[๑๕๓] คฤหัสถ์ผู้บริโภคมกเกียจคร้านไม่ดี
บรรพชิตไม่สำรวมไม่ดี

พระราชไม่ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วทำไม่ดี

การที่บัณฑิตโกรธไม่ดี

[๑๕๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเจ้าแห่งทิศ

กษัตริย์ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วจึงควรทำ

ไม่ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วไม่ควรตัดสิน

ยศและเกียรติยศจอมเจริญแต่พระราชผู้ทรงใคร่ครวญ
ก่อนแล้วจึงทำ

ภริปัญญชาดกที่ ๑๔ จบ

๑๕. มหามังคลชาดก (๔๕๓)

ว่าด้วยมหามงคล

(ศิษย์ผู้เป็นหัวหน้าถามอาจารย์ว่า)

[๑๕๕] ในเวลาต้องการความเป็นมงคล นรชนรายพระ
เวทอะไร

นรชนนั้นเรียนพระเวทอะไร

หรือบรรดาสุขะ เรียนสุขะบทไหน
และกระทำอย่างไร จึงได้รับความคุ้มครองโดย
สวัสดิภาพ

ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า
(พระโพธิสัตว์บอกมณฑลว่า)
[๑๕๖] เทวดาและเทพบุตรทั้งปวง
สัตว์เลื้อยคลานและสรรพสัตว์ทั้งปวง
อันผู้ใดแผ่เมตตาอยู่เป็นนิตย์
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวการแผ่เมตตานั้นในสัตว์
ทั้งหลายว่า

เป็นความสวัสดิของผู้นั้น
(พระโพธิสัตว์กล่าวมณฑลต่อไปอีกว่า)
[๑๕๗] ผู้ใดมีความประพฤติก่อมนตต่อชาวโลกทั้งปวง
คือ ต่อหญิงชายทั้งหลาย พร้อมทั้งพวกเด็ก
เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำที่หยาบคาย
ไม่กล่าววาจาที่ขัดแย้ง
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวความอดกลั้นนั้นว่า
เป็นความสวัสดิของผู้นั้น
[๑๕๘] ผู้ใดมีปัญญา มีความรู้ ในเมื่อเหตุเกิดขึ้น
ไม่ดูหมิ่นมิตรสหายโดยศีลปะ สกุล ทรัพย์ และโดย
ชาติ

บัณฑิตทั้งหลายกล่าวความไม่ดูหมิ่นนั้นในสหาย
ทั้งหลายว่า

เป็นความสวัสดิของผู้นั้น
[๑๕๙] ผู้ใดพูดจาไม่โกหก คบเพื่อนดี
และไม่ประทุษร้ายมิตร แบ่งปันทรัพย์ของตนให้
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวการกระทำนั้นในมิตรทั้งหลายว่า
เป็นความสวัสดิของผู้นั้น
[๑๖๐] ผู้ใดมีภรรยาซึ่งมีวัยเท่า ๆ กัน สามัคคีกัน
คล้อยตามกัน เป็นผู้ไคร้ธรรม ให้กำเนิดลูกได้
เป็นหญิงมีสกุล มีศีล มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อสามี
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวการประพฤตินั้นในภรรยา
ทั้งหลายว่า
เป็นความสวัสดิของผู้นั้น

[๑๖๑] ผู้ใดมีพระราชผู้เป็นใหญ่กว่าหมู่ชน ทรงมีพระ
เกียรติยศ

หยั่งรู้ความเป็นผู้บริสุทธิ์ และความ پاکเพียร
โดยปราศจากความคลางแคลงพระทัยว่า
ผู้นี้เป็นเพื่อนร่วมใจของเรา
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวความไม่คลางแคลงพระทัยนั้น

ว่า

เป็นความสวัสดีของผู้นั้นในพระราชาทิหลาย

[๑๖๒] ผู้ใดมีศรัทธา มีจิตเลื่อมใส พลอยอนุโมทนา ให้
ข้าวน้ำ

ดอกไม้ของหอม และเครื่องลูบไล้เป็นทาน
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวการให้ทานนั้นว่า
เป็นความสวัสดีของผู้นั้นในสวรรค์

[๑๖๓] ผู้ใดเป็นผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย

ผู้สำเร็จด้วยการประพฤติชอบ เป็นสัตบุรุษ

ไต่ยินไต่ฟังมามาก เป็นผู้แสวงหาคุณความดี

มีศีล ขำระล้างด้วยธรรมของพระอริยะ

บัณฑิตทั้งหลายกล่าวการขำระล้างด้วยธรรมของพระ

อริยะนั้นว่า

เป็นความสวัสดีในท่ามกลางพระอรหันต์ของผู้นั้น

(พระโพธิสัตว์รวมยอดเทศนาด้วยพระอรหันต์ ตรัสสมยามงคล
๘ ประการว่า)

[๑๖๔] มงคลทั้ง ๘ ประการเหล่านี้เป็นความสวัสดีในโลก

ที่ท่านผู้รู้สรรเสริญ มีความสุขเป็นกำไร

ขอเชิญรชนคนมีปัญญาในโลกประพฤติปฏิบัติมงคล

เหล่านั้นเถิด

เพราะในมงคลทางโลก ไม่มีอะไรจริงสักอย่างเดียว
มหาสังคัลชาดกที่ ๑๕ จบ

๑๖. ขตบัณฑิตชาดก (๔๕๔)

ว่าด้วยขตบัณฑิต

(โรหิณียอำมาตย์สนทนากับพระเจ้าวาสุเทพว่า)

[๑๖๕] ขอเดชะพระเจ้ากัณหา โปรดเสด็จลุกขึ้นเถิด

ทรงบรรทมอยู่ทำไม

พระองค์มีวาทะพระสุบินจะมีประโยชน์อะไร

พระเจ้าอนงยาเธอผู้เป็นดังดวงพระอาทิตย์

และนัยน์เนตรเบื่องขวาทของพระองค์มีลมกำเริบ
ข้าแต่พระเจ้าเกสวะ พระเจ้าขมดบัณฑิตพราเพื่ออยู่
(พระศาสดาตรัสว่า)

[๑๖๖] พระเจ้าเกสวะครั้นได้ทรงสดับวาจาของโรหิณ
ยยอำมาตย์นั้น

รีบเสด็จลุกขึ้น ทรงกระวนกระวาย
เพราะความโศกถึงพระเจ้าน้องยาเธอ
(พระราชาตรัสกับขมดบัณฑิตว่า)

[๑๖๗] เจ้าบ่นเพ้อว่า กระต่าย กระต่าย
ไปทั่วพระนครทวาราวดีนี้เหมือนคนบ้าเพราะเหตุไร
ใครลักกระต่ายของเจ้าไป
(พระราชาได้ตรัสอีกว่า)

[๑๖๘] จะเป็นกระต่ายที่ทำด้วยทองคำ ด้วยแก้วมณี
ด้วยโลหะ

หรือจะเป็นกระต่ายที่ทำด้วยเงิน ด้วยสังข์
ด้วยศิลา ด้วยแก้วประพาฬก็ตามที่
พี่จะให้เขาทำมอบให้เจ้าทุกอย่าง
[๑๖๙] แม้กระต่ายอื่น ๆ ที่มีอยู่ในป่า หากินอยู่ในป่า
พี่จะนำกระต่ายแม่เหล่านั้นมาให้เจ้า
กระต่ายชนิดไหนเล่าที่เจ้าปรารถนา
(ขมดบัณฑิตกราบทูลว่า)

[๑๗๐] กระต่ายทั้งหลายบรรดาที่อาศัยอยู่บนแผ่นดิน
หม่อมฉันไม่ต้องการ หม่อมฉันต้องการกระต่ายจาก
ดวงจันทร์

ขอเดชะพระเจ้าเกสวะ ขอพระองค์จงนำกระต่ายนั้นลง
มา

ประทานแก่หม่อมฉัน
(พระราชาตรัสว่า)

[๑๗๑] น้องเอ๋ย เจ้าปรารถนาสิ่งที่ไม่ควรปรารถนา
มาต้องการกระต่ายจากดวงจันทร์
จักต้องละทิ้งชีวิตอันเป็นที่รักไปอย่างแน่นอน
(ขมดบัณฑิตกราบทูลว่า)

[๑๗๒] ขอเดชะพระเจ้ากัณเฑาะ พระเจ้าพี่ก็ทรงทราบ
อย่างที่ท่านสอนคนอื่นเขา
แต่ทำไม พระโอรสที่สิ้นพระชนม์ไปก่อนแล้ว

พระเจ้าฟ้าง้างทรงเศร้าโศกถึงจนทุกวันนี้เล่า
(ขตบัณฑิตได้กราบทูลต่อไปอีกว่า)

[๑๗๓] ฐานะอันใดที่มนุษย์หรืออมนุษย์ไม่ควรได้
คือ ลูกของเราที่เกิดมาแล้วขออย่าได้ตายเลย
ฐานะอันเป็นสิ่งที่หาไม่ได้
จะได้มาจากไหนเล่า

[๑๗๔] ขอเดชะพระเจ้ากัณหะ จะใช้เวทมนต์ เกสัชราก

ไม้

โอสถต่าง ๆ หรือพระราชทรัพย์
ก็ไม่สามารถจะพาพระราชโอรสที่ล่องลับไปแล้ว
ที่พระองค์ทรงเศร้าโศกถึงอยู่กลับคืนมาได้
(พระราชาทรงสรรเสริญขตบัณฑิตว่า)

[๑๗๕] พระราชาผู้มีพวกอำมาตย์
ที่เป็นคนเฉลียวฉลาดเหมือนขตบัณฑิต
ทำให้สร้างเศร้าโศกได้ในวันนี้
จะมีความเศร้าโศกมาจากไหนเล่า

[๑๗๖] เจ้าช่วยระงับไฟผู้เร้าร้อนให้สงบ
ดับความกระวนกระวายทั้งหมดได้
เหมือนคนใช้น้ำราดดับไฟที่ติดเปรียง

[๑๗๗] เจ้าได้บรรเทาความเศร้าโศกของพีกำลังเศร้า
โศกถึงบุตร

ชื่อว่าช่วยถอนลูกศรคือความเศร้าโศก
ซึ่งเสียบที่หทัยของพีกั้นได้แล้วหนอ

[๑๗๘] พ่อขตบัณฑิต พีกั้นเจ้าได้ช่วยถอนลูกศร
คือความเศร้าโศกขึ้นได้แล้วเป็นผู้ปราศจากความเศร้าโศก
ไม่มีความขุ่นมัว จะไม่เศร้าโศก ไม่ร้องไห้
เพราะได้ฟังคำของเจ้า

(พระศาสดาตรัสคาถาสุดท้ายว่า)

[๑๗๙] นรชนทั้งหลายผู้มีปัญญาจะเป็นผู้อนุเคราะห์
ย่อมกระทำให้อื่นปราศจากความเศร้าโศก
เหมือนขตบัณฑิตทำให้เชฏฐภาดาปราศจากความเศร้าโศก
ขตบัณฑิตชาดกที่ ๑๖ จบ

รวมชาดกที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. จตุทวารชาดก ๒. กัณหาชาดก

๓. จตุโปสถียชาดก ๔. สังขชาดก
 ๕. จุฬโปธิชาดก ๖. มัณฑัพยชาดก
 ๗. นิโครธชาดก ๘. ตักกกลชาดก
 ๙. มหาธัมมपालชาดก ๑๐. กุกกุฏชาดก
 ๑๑. มัญญกุณฑลชาดก ๑๒. พิลารโกสิยชาดก
 ๑๓. จักกวกชาดก ๑๔. ภูริปัญญชาดก
 ๑๕. มหามังคลชาดก ๑๖. ขตปิ่นทิตชาดก

ทสกนิบาต จบ

๑๑. เอกาทสกนิบาต

๑. มาตุโปสกชาดก (๔๕๕)

ว่าด้วยพญาช้างเลี้ยงมารดา

(มารดาพระโพธิสัตว์ได้กล่าวคร่ำครวญว่า)

- [๑] เพราะพญาช้างเผือกนั้นจากไป
 ไม่อ้อยช้าง ไม่โมกมัน ไม่ช้างน้าว หย้างวงช้าง
 ข้าวฟางและลูกเต๋อยก็เจริญงอกงาม
 อนึ่ง ต้นกรรณิการทั้งหลายที่เชิงเขาก็กอดดอกบาน

สะพรั่ง

- [๒] ไม่ว่าจะเป็บ้าน หรือเมืองไหนก็ตาม
 พระราชา หรือราชมหอำมาตย์ผู้มีเครื่องประดับ

ทองคำ

ย่อมจะบำรุงเลี้ยงซึ่งพญาช้าง
 ที่พระเจ้าแผ่นดิน หรือพระราชโอรสทรงใช้ประทับทรง
 ไม่ครั้นคร้ามอาจสังหารศัตรูได้ด้วยอาหาร

(พระราชาทรงขอร้องพญาช้างนั้นว่า)

- [๓] พญาช้างจงรับเอาอาหารเถิด อย่าได้ฝ่ายผอมเลย
 งานหลวงนั้นยังมีอยู่เป็นอันมาก ที่ท่านจะกระทำต่อไป

(พระโพธิสัตว์ฟังพระดำรัสนั้นแล้วจึงกราบทูลว่า)

- [๔] นางช้างนี้นั้นน่าสงสารจริง ตามอด ไม่มีผู้นำทาง
 แท้คงจะสะดุดตอดิ้นรนไปจนถึงภูเขาจันโท

รณะเนนอน

(พระราชาดัรสดามว่า)

- [๕] พญาช้าง นางช้างตามอดไม่มีผู้นำทาง
 แท้สะดุดตอดิ้นรนไปจนถึงภูเขาจันโท
 นางช้างเชือกนั้นเป็นอะไรกับเจ้า

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

- [๖] ขอเดชะพระมหाराช นางข้างดาบอดไม่มีผู้นำทาง
เท้าสะดุดตอดันรนไปจนถึงภูเขาจันทรธนะ
นางข้างเผือกนั้นเป็นมารดาของข้าพระพุทธเจ้าเอง
(พระราชาสดับเหตุผลนั้นแล้วจึงได้ตรัสว่า)
[๗] ท่านทั้งหลายจงปล่อยพญาข้างที่เลี้ยงมารดานี้ไป
ขอพญาข้างจงอยู่ร่วมกับมารดาและพวกญาติทั้งปวง

เกิด

- (พระศาสดาตรัสคาถาต่อไปว่า)
[๘] พญาข้างพอพ้นจากเครื่องผูก
ซึ่งพระเจ้ากาสิทรงสั่งกลับ
พักอยู่ครู่หนึ่ง แล้วได้ไปยังภูเขา
[๙] ต่อแต่นั้นมา พญาข้างได้ไปยังสระบัวที่มีน้ำเยือกเย็น
ซึ่งพวกข้างอาศัยอยู่ ไข่งวงน่าน้ำมาพ่นรดมารดา
(มารดาพระโพธิสัตว์เมื่อจะดำจึงกล่าวว่า)
[๑๐] ฝนอะไรนี้ไม่ดีเลย ไม่ตกต้องตามฤดูกาล
ลูกรักของเราที่คอยดูแลปรนนิบัติเราก็กพลอยหายไป

ด้วย

- (พระโพธิสัตว์เมื่อจะปลอบโยนมารดาจึงกล่าวว่า)
[๑๑] ลูกขึ้นเกิดแม่ ม้วนนอนอยู่ทำไม ลูกรักของแม่มาแล้ว
พระเจ้ากาสิผู้ปรีชาญาณ มีบิรารยศทรงปล่อยลูกมา

แล้ว

- (มารดาพระโพธิสัตว์เมื่อจะอนุโมทนาจึงกล่าวว่า)
[๑๒] ขอพระราชารู้ทรงทนบำรุงแคว้นกาสิให้เจริญรุ่งเรือง
ซึ่งทรงปล่อยลูกของเราผู้ประพฤดิอ่อนน้อม
ต่อผู้หลักผู้ใหญ่ทุกเมื่อ ขอจงทรงมีพระชนมายุยืนนาน
มาตุโปสกชาดกที่ ๑ จบ
๒. ขุณหชาดก (๔๕๖)
ว่าด้วยพระเจ้าขุณหะ
(พราหมณ์เมื่อจะสนทนาจึงกล่าวกราบทูลว่า)
[๑๓] ขอเดชะพระองค์ผู้เป็นจอมชน
ขอพระองค์ทรงสดับวาจาของข้าพระองค์
ข้าพระองค์มาถึงที่นี่เพราะความประสงค์อย่างหนึ่งใน

พระเจ้าขุณหะ

ขอเดชะพระองค์ผู้ประเสริฐกว่ามนุษย์ทั้งหลาย
บัณฑิตทั้งหลายไม่พูดกับพราหมณ์

ผู้เดินทางมายืนคอยขอยู่ว่า ฟังไปข้างหน้าเถิด
(พระราชาทรงสดับคำของพราหมณ์จึงตรัสว่า)

[๑๔] พราหมณ์ เราฟังอยู่ เราคอยอยู่ เชิญพูดเถิด
ท่านมาถึงที่นี่เพราะประสงค์อะไร
หรือท่านประสงค์ประโยชน์อะไรในเราจึงมาถึงที่นี่
เชิญพูดมาเถิดพราหมณ์

(พราหมณ์และพระราชากล่าวโต้ตอบกันว่า)

[๑๕] ขอพระองค์ทรงพระราชทานบ้านส่วย ๕ ตำบล
สาวใช้ ๑๐๐ คน โค ๗๐๐ ตัว ทองคำเกิน ๑,๐๐๐ แห่ง
ภรรยา ๒ คนที่มีชาติสกุลเหมาะสมแก่ข้าพระองค์

[๑๖] พราหมณ์ ดบะอันน่าสะพรึงกลัวของท่านมีอยู่หรือ
มนต์อันวิจิตรของท่านมีอยู่หรือ

ยักษ์บางพวกที่เชื่อฟังท่านมีอยู่หรือ
อีกอย่างหนึ่ง ประโยชน์ที่เราได้ทำไว้แล้วท่านรู้ชัดหรือ

[๑๗] ดบะของข้าพระองค์ก็ไม่มี แม่มนต์ก็ไม่มี
แม้พวกยักษ์บางเหล่าที่เชื่อฟังข้าพระองค์ก็ไม่มี
ถึงประโยชน์ที่พระองค์ได้ทรงกระทำไว้แล้ว ข้าพระ

องค์ก็ไม่ทราบชัด

เพียงแต่ข้าพระองค์ได้พบกับฝ่าพระบาทมาก่อน

เท่านั้น

[๑๘] เรารู้ว่า ครั้งนี้เป็นการพบครั้งแรก
ก่อนหน้านั้นเราไม่รู้จักท่าน

เราถามแล้ว ท่านจงบอกความข้อนี้แก่เราว่า
เราได้พบกันเมื่อไรหรือที่ไหน

[๑๙] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ
เราทั้งหลายได้พักอยู่ที่ตักกศิลา

ในเมืองของพระเจ้าคันธารราชอันน่ารื่นรมย์
ณ สถานที่นั้น ในเวลากลางคืนที่มีดมิดเราได้กระทบ

ไหล่กัน

[๒๐] ขอเดชะพระองค์ผู้เป็นจอมชน

เราทั้ง ๒ นั้นยืนอยู่ตรงนั้น ได้สนทนาชวนให้ระลึก

ถึงกัน ณ ที่นั้น

อันนั้นเป็นการพบกันของเราเท่านั้นเอง

ต่อจากนั้น ไม่ว่าภายหลังหรือเมื่อก่อน

ไม่มีการเจอเจอกันเลย

[๒๑] พราหมณ์ การสมาคมกับคนดี
ย่อมมีในมนุษย์ทั้งหลายเป็นบางครั้ง
ในกาลบางคราวบัณฑิตทั้งหลายไม่ทำการสมาคมหรือ
สนทนากับใคร

หรือแม้คุณความดีที่เขาทำไว้ในกาลก่อนให้เสื่อมสูญ
ไป

[๒๒] ส่วนคนพาลทั้งหลายย่อมทำการสมาคมหรือ
สนทนากับใคร
หรือคุณความดีที่เขาทำไว้ในกาลก่อนให้เสื่อมสูญไปบ้าง
คุณเป็นอันมากที่เขาทำไว้ในคนพาลทั้งหลายก็เสื่อมสูญ
ไปเองบ้าง

เป็นความจริง คนพาลทั้งหลายเป็นคนอกตัญญู
[๒๓] ส่วนนักปราชญ์ทั้งหลายไม่ทำการสมาคมหรือ
สนทนากับใคร
หรือแม้คุณความดีที่เขาทำไว้ในกาลก่อนให้เสื่อมสูญไป
คุณความดีที่เขาทำไว้ในนักปราชญ์ทั้งหลายแม้เล็กน้อย
ก็ไม่เสื่อมสลายไป
เป็นความจริง นักปราชญ์ทั้งหลายเป็นคนมีความ
กตัญญูด้วยดี

[๒๔] เราจะให้บ้านส่วยแก่ท่าน ๕ หมู่บ้าน
สาวใช้ ๑๐๐ คน โค ๗๐๐ ☐ ตัว ทองคำเกิน ๑,๐๐๐
แท่ง

ภรรยา ๒ คนที่มีชาติสกุลเหมาะสมแก่ท่าน
[๒๕] ขอเดชะพระมหากษัตริย์ การสมาคมของสัตบุรุษเป็นอย่าง
นี้

ขอเดชะ พระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งแคว้นกาสิ
ข้าพระองค์เป็นเสมือนดวงจันทร์ที่รายล้อมด้วยหมู่ดาว
เพราะข้าพระองค์ได้สมาคมกับพระองค์ในวันนี้

ขุนหชาดกที่ ๒ ☐ จบ

๓. ธรรมเทวปุตตชาดก (๔๕๗)

ว่าด้วยธรรมเทพบุตร

(ธรรมเทพบุตรเชิญธรรมเทพบุตรมาแล้วกล่าวว่า)

[๒๖] ข้าพเจ้าเป็นผู้สร้างยศ เป็นผู้สร้างบุญ
จนเป็นที่ชมเชยของสมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย
ทุกเมื่อ

อธรรมเทพบุตร ข้าพเจ้าเป็นฝ่ายธรรม
เป็นผู้ที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายบูชาแล้ว
จึงเป็นผู้ควรแก้หนทาง ขอท่านจงให้หนทางเกิด

(อธรรมเทพบุตรกล่าวว่า)

[๒๗] ข้าพเจ้าขึ้นยานฝ่ายธรรมอย่างมั่นคง
มิได้หวาดหวั่น เป็นผู้ทรงพลัง
เพราะเหตุไร ข้าพเจ้านั้นจะต้องให้หนทาง
ที่ไม่เคยให้แก่ท่านในวันนี้เล่า

(ธรรมเทพบุตรกล่าวว่า)

[๒๘] ธรรมแลปรากฏขึ้นก่อน ภายหลังอธรรมจึงเกิดขึ้นใน
โลก

ข้าพเจ้าเป็นผู้เจริญที่สุด ประเสริฐที่สุด และเก่าแก่กว่า
เพราะเหตุนั้น จงหลีกเลี่ยงให้พื้ไปเถิด น้องชาย

(อธรรมเทพบุตรกล่าวว่า)

[๒๙] ข้าพเจ้าก็จะไม่ให้หนทางแก่ท่านเพราะการขอร้อง
เพราะการเจรจาได้ถูกต้อง หรือเพราะเป็นผู้ควรแก้
หนทาง

วันนี้เราทั้ง ๒ จงรบกันเถิด
ผู้ใดชนะในการรบ หนทางเป็นของผู้นั้น

(ธรรมเทพบุตรกล่าวว่า)

[๓๐] ข้าพเจ้าเป็นผู้ขึ้นชื่อลือชาไปทั่วทิศ
มีพลังมหาศาล มีศหาประมาณมิได้ ไม่มีผู้เทียมเท่า
ประกอบด้วยคุณทั้งปวง เป็นฝ่ายธรรม
อธรรมเทพบุตร ท่านจะชนะได้อย่างไร

[๓๑] คนเขาใช้เหล็กเท่านั้นตีทอง หาใช้ทองตีเหล็กไม่
วันนี้ถ้าอธรรมกำจัดธรรมได้
เหล็กก็จะพียงนาดูเหมือนทองคำ

[๓๒] อธรรมเทพบุตร ถ้าท่านมีกำลังในการรบ
ผู้หลักผู้ใหญ่และครูของท่านก็จะไม่มี
จะด้วยความพอใจหรือไม่พอใจก็ตาม
ข้าพเจ้าก็จะยอมให้หนทางแก่ท่าน
แม้คำหยาบคายของท่าน ข้าพเจ้าก็ยกโทษให้

(พระผู้มีพระภาคครั้นทรงทราบข้อความนี้จึงได้ตรัสว่า)

[๓๓] กิ้อธรรมเทพบุตรครั้นได้สดับคำนี้แล้ว
ก็ล้มศีรษะปักลง เท้าชี้ขึ้น รำพึงรำพันอยู่ว่า

เราต้องการจะต่อสู้ ยังไม่ทันได้ต่อสู้
ธรรมเทพบุตรได้ถูกกำจัดแล้วด้วยเหตุเพียงเท่านี้
[๓๔] ธรรมเทพบุตรผู้มีขันติเป็นพลังชนะแล้ว
ฆ่าธรรมเทพบุตรผู้มีพลังในการรบได้แล้ว
ให้ตกไป ณ ภาคพื้น มีจิตใจปลาบปลื้ม มีพลังกล้าแข็ง
มีความบากบั่นอย่างแท้จริง ขึ้นรถขับไปตามทางนั้นแล
[๓๕] ผู้ใดไม่ยกย่องนับถือมารดาบิดา
สมณะและพราหมณ์ในเรือนของตน
ผู้เช่นนั้นหลังจากตายไป ทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลกนี้

แล้ว

ย่อมตกนรกเหมือนธรรมเทพบุตรล้มศิระปักลงแล้ว
[๓๖] ส่วนผู้ใดยกย่องนับถือมารดาบิดา
สมณะและพราหมณ์ในเรือนของตน
ผู้เช่นนั้นหลังจากตายไป ทอดทิ้งร่างกายไว้ใน
โลกนี้แล้ว

ย่อมไปสู่สุคติเหมือนธรรมเทพบุตรขึ้นรถขับไป
ธัมมเทวปุตตชาดกที่ ๓ จบ

๔. อุทยชาดก (๔๕๘)

ว่าด้วยพระเจ้าอุทัย

(ท้าวสักกะเมื่อทรงเจรจากับพระราชธิดา จึงตรัสว่า)

[๓๗] พระนางผู้ทรงพระภูษาสะอาด มีพระเพลาแนบสนิท
มีพระวรกายงามหาที่ดำเนินมิได้
เสด็จขึ้นสู่ปราสาท ประทับนั่งอยู่พระองค์เดียว
พระนางผู้มีพระเนตรงามเพียงดังเนตรกนิรี
หม่อมฉันขออนุญาตพระนาง
ขอให้เราได้อยู่ร่วมกันสองคนสักคืนหนึ่งนี้

(ลำดับนั้น พระราชธิดาได้ตรัสว่า)

[๓๘] เมืองนี้มีคูในระหว่างอยู่รายรอบ
มีป้อมปราการและขัณฑ์ประตูอันมั่นคง
มีทหารถือดาบเฝ้าระวังรักษา
ยากที่ใคร ๆ จะเข้ามาได้

[๓๙] อนึ่ง แม้ทหารหนุ่ม ๆ ก็ไม่มีมา เมื่อเป็นเช่นนั้น
เพราะเหตุไรหนอ ท่านจึงต้องการพบข้าพเจ้า

(ท้าวสักกะจึงตรัสว่า)

[๔๐] พระนางผู้เลอโฉม หม่อมฉันเป็นเทพบุตรได้มา

ณ ตำหนักของพระนาง
หม่อมฉันเกิด

ขอพระนางพึงพอพระทัย

หม่อมฉันขอถวายเถาทองคำซึ่งมีเหรียญทองคำเต็ม
เถาแต่พระนาง

(พระราชธิดาสดับพระตำรับนั้นแล้วจึงตรัสว่า)

[๔๑] จะเป็นเทวดา ยักษ์ หรือมนุษย์ก็ตาม

คนอื่นหม่อมฉันไม่ปรารถนา นอกจากพระเจ้าอุทัย
เทพบุตรผู้มีอำนาจมาก ขอพระองค์เสด็จไปเสียเถิด
และเสด็จไปแล้ว อย่าได้เสด็จกลับมาอีกเลย

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๔๒] พระนางผู้ประกอบด้วยความหมดจด

พระนางอย่าให้ความยินดีในเมถุน
ที่บรรดาสัตว์ผู้บริโภคมองถือว่าเป็นความยินดีชั้นเยี่ยม
ซึ่งเป็นเหตุให้เหล่าสัตว์ประพฤติกุศล ๆ ดอน ๆ ไปเลย
หม่อมฉันขอถวายเถาเงินซึ่งเต็มไปด้วยทองคำแต่

พระนาง

(พระราชธิดาตรัสว่า)

[๔๓] ธรรมดาชาย เมื่อจะให้หญิงยินยอม

ย่อมเอาทรัพย์มาประมูลหญิงที่ตนพอใจ

แต่สำหรับพระองค์ตรงกันข้าม

มีสภาพเหนือกว่าเห็นได้ชัด มีทรัพย์น้อยกว่ามาหา

(ท้าวสักกะได้ตรัสว่า)

[๔๔] พระนางผู้มีพระวรกายงดงาม

ธรรมดาอายุและผิวพรรณของหนุ่มมนุษย์

ในมนุษย์โลกย่อมทรุดโทรมไป

เพราะเหตุนี้

แม้ทรัพย์ก็ลดลงตามฉวีวรรณของ

พระนาง

เพราะวันนี้พระนางทรงชรากว่าเมื่อวาน

[๔๕] พระราชบุตรผู้ทรงยศ หม่อมฉันพิเคราะห์เห็น

อย่างนี้ว่า

เมื่อวันคืนล่วงไป ฉวีวรรณของพระนางก็ทรุดโทรมไป

[๔๖] พระราชบุตรผู้มีปรีชา ด้วยวัยนี้แหละ

พระองค์ควรประพฤติพรหมจรรย์

พระองค์จะมีพระฉวีวรรณงดงามยิ่งขึ้น

(พระราชธิดาตรัสว่า)

[๔๗] พวกเทพไม่แก่ชราเหมือนมนุษย์หรือ
ในร่างกายของพวกเทพไม่มีรอยเหี่ยวย่นหรือ
เทพบุตรผู้ทรงอำนาจมาก หม่อมฉันขอทูลถาม
พระองค์

ร่างกายของหมู่เทพเป็นอย่างไรหนอ
(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๔๘] พวกเทพไม่แก่ชราเหมือนมนุษย์
ในร่างกายของพวกเทพก็ไม่มีรอยเหี่ยวย่น
พวกเทพเหล่านั้นมีวรรณะอันเป็นทิพย์
และโภคะอันไพบูรณ์ยิ่งขึ้นไปทุกวัน

(พระราชธิดาตรัสว่า)

[๔๙] หมู่ชนมิใช่น้อยในโลกนี้กลัวอะไรหนอ
ทางอะไรที่ท่านกล่าวไว้โดยลัทธิมิใช่น้อย
เทพบุตรผู้ทรงอำนาจมาก หม่อมฉันขอทูลถาม
พระองค์

บุคคลดำรงอยู่ในทางไหนจึงไม่ต้องกลัวปรโลก
(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๕๐] บุคคลตั้งวาจาและใจไว้โดยชอบ ไม่กระทำบาปด้วย
กาย

เมื่อครอบครองเรือนก็มีข้าวและน้ำมาก เป็นผู้มีศรัทธา
อ่อนโยน รู้จักแบ่งปันกันกิน รู้ความประสงค์ของผู้ขอ
เป็นผู้สงเคราะห์ พุดผุกใจเพื่อน มีวาจาอ่อนหวาน
ดำรงอยู่ในทางนี้ ย่อมไม่กลัวปรโลก

(พระราชธิดาตรัสว่า)

[๕๑] เทพบุตร พระองค์ย่อมพราศ่อนหม่อมฉันเหมือนแม่
เหมือนพ่อ

หม่อมฉัน ขอทูลถามพระองค์ผู้มีวรรณะงดงาม
พระองค์ผู้มีพระวรกายงดงามเป็นใครกันหนอ
(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๕๒] พระนางผู้เลอโฉม หม่อมฉันคือพระเจ้าอุทัย
มาที่นี่เพราะมีสัญญากันไว้ หม่อมฉันบอกพระองค์แล้ว
ก็จะไปละ

หม่อมฉันพ้นสัญญากับพระองค์แล้ว
(พระราชธิดาตรัสว่า)

[๕๓] ถ้าพระองค์เป็นพระเจ้าอุทัยจริง

เสด็จมาที่นี่เพราะมีสัญญากันไว้

ขอเดชะพระราชบุตร ขอพระองค์จงพราเสอนหม่อมฉัน
ตราบเท่าที่จะได้มาพบกันอีกครั้งหนึ่ง

(พระโพธิสัตว์เมื่อจะทรงสอน จึงตรัสว่า)

[๕๔] ร่ายยอมผ่านไประวดเร็ว ขณะเวลาเหมือน
กัน

ไม่หยุดอยู่กับที่ สัตว์ทั้งหลายยอมตายแน่นอน

สรีระร่างกายไม่ยั่งยืน ย่อมจะทรุดโทรมไป

แม่อุทัยภักตรา เธอจงอย่าประมาท ประพฤติธรรมเถิด

[๕๕] แผ่นดินทั้งสิ้นเต็มไปด้วยทรัพย์

พึงเป็นของพระราชารู้เดียวเท่านั้น ไม่พึงตกอยู่ใน
อำนาจของผู้อื่น

บุคคลผู้ยังไม่ปราศจากราคะ ก็ย่อมจะละทิ้งทรัพย์แม
นั้นไป

แม่อุทัยภักตรา เธอจงอย่าประมาท ประพฤติธรรมเถิด

[๕๖] มารดา บิดา พี่น้องทั้งหลาย แม่ภรรยาสิ้นไถ่ก็ดี

แม้ชนเหล่านั้นก็ต้องพลัดพรากจากกันและกันไป

แม่อุทัยภักตรา เธอจงอย่าประมาท ประพฤติธรรมเถิด

[๕๗] แม่อุทัยภักตรา เธอรู้ว่าร่างกายเป็นอาหารของสัตว์
อื่น

รู้ว่าสุดดีและทุกดีในสังสารวัฏเป็นสภาพที่อยู่อัน
ต่ำต้อยแล้ว

จงอย่าประมาท ประพฤติธรรมเถิด

(พระราชธิดาเลื่อมใสแล้วเมื่อจะทรงชมเชย จึงตรัสคาถา
สุดท้ายว่า)

[๕๘] เทพบุตรนี้ตรัสดีแล้ว ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายน้อย

และชีวิตนั้นลำบาก อยู่ได้นิดหน่อย ประกอบไปด้วย
ทุกข์

หม่อมฉันนั้นจะละทิ้งเมืองสุนทรณะแคว้นกาสิไปบวช
คนเดียว

อุทยชาดกที่ ๔ จบ

๕. ปาณียชาดก (๔๕๙)

ว่าด้วยการรังเกียจบาปเพราะเปลวไฟเต็มน้ำ

(พระปัจเจกพุทธเจ้าเมื่อจะถวายพระพรแก่พระราชินี จึงได้
ตรัสว่า)

[๕๙] อาตมาเป็นมิตรของชายคนหนึ่งได้ดื่มน้ำของมิตร
ที่เขามิได้ให้

เหตุนั้น ภายหลังจึงรังเกียจว่า นั้นเป็นความชั่วเราได้
ทำแล้ว

เราอย่าได้ทำความชั่วอีกเลย

เพราะเหตุนั้น อาตมาจึงบวช (๑)

[๖๐] ก็อาตมาเห็นภรรยาของคนอื่นแล้วเกิดความรัก

เหตุนั้น ภายหลังจึงรังเกียจว่า นั้นเป็นความชั่วเราได้
ทำแล้ว

เราอย่าได้ทำความชั่วอีกเลย

เพราะเหตุนั้น อาตมาจึงบวช (๒)

[๖๑] ขอลวายพระพรมหาบพิตร พวกโจรในป่าได้จับบิดากับ
อาตมา

อาตมารู้อยู่ถูกพวกโจรเหล่านั้นถาม

ก็ได้ตอบเรื่องนั้นเป็นอย่างอื่นไป

[๖๒] เหตุนั้น ภายหลังจึงรังเกียจว่า นั้นเป็นความชั่วเรา
ได้ทำแล้ว

เราอย่าได้ทำความชั่วอีกเลย

เพราะเหตุนั้น อาตมาจึงบวช (๓)

[๖๓] เมื่อเขาตั้งพิธีบูชาญชื้อโสเมยาคะ๑

พวกมนุษย์ได้กระทำปาณาติบาต

อาตมาได้ยินยอมอนุญาตให้แก่พวกเขา

[๖๔] เหตุนั้น ภายหลังจึงรังเกียจว่า นั้นเป็นความชั่วเราได้
ทำแล้ว

เราอย่าได้ทำความชั่วอีกเลย

เพราะเหตุนั้น อาตมาจึงบวช (๔)

[๖๕] เมื่อก่อน ชนทั้งหลายในบ้านของอาตมา

ได้สำคัญสุราและเมรัยเหมือนน้ำหวาน

ได้ปรงน้ำเมาเพื่อความหายนะแก่ชนจำนวนมาก

อาตมาได้ยินยอมอนุญาตให้แก่พวกเขา

[๖๖] เหตุนั้น ภายหลังจึงรังเกียจว่า นั้นเป็นความชั่วเรา
ได้ทำแล้ว

เราอย่าได้ทำความชั่วอีกเลย

เพราะเหตุนั้น อาตมาจึงบวช (๕)

(พระราชาทรงติเตียนถามว่า)

[๖๗] น้ำดีเตียนจริง ๆ กามเป็นอันมากมีกลิ่นเหม็น
 มีขวากหนามมาก เราช่องเสพออยู่ ไม่ได้ความสุข
เช่นนั้นเลย

(พระอัศรมเหสีทรงสรรเสริญความสุขในกามว่า)

[๖๘] กามทั้งหลายน่าพอใจมาก มีความสุข
สุขที่ยิ่งกว่ากามไม่มี คนผู้ช่องเสพกามยอมขึ้นสวรรค์
(พระโพธิสัตว์ติเตียนกามว่า)

[๖๙] กามทั้งหลายน่ายินดีน้อย มีทุกข์มาก
ทุกข์ที่ยิ่งกว่ากามไม่มี คนผู้ช่องเสพกามยอมตกนรก

[๗๐] กามทั้งหลายมีทุกข์มากกว่าการใช้ดาบที่ลับดีแล้วฟัน
ใช้กริชที่ชุ่มด้วยน้ำมันแทง และใช้หอกพุ่งปักที่อก

[๗๑] กามทั้งหลายมีทุกข์มากกว่าการถูกฝังในหลุมถ่าน

เพลิง

ที่ลุกโพล่งลุกเกินชั่วคนแล้วใช้ผาลที่เผาร้อนไถไปทั้งวัน

[๗๒] กามทั้งหลายมีทุกข์มากกว่าการดื่มยาพิษที่

ร้ายแรง

กว่าการใช้น้ำมันที่เดือดพล่านรด

กว่าการตกกระโหลกแดงที่กำลังละลายคว้าง

ปานียชาดกที่ ๕ จบ

๖. ยุทธัญชยชาดก (๔๖๐)

ว่าด้วยพระราชากุมารยุทธัญชัย

(พระโพธิสัตว์ทูลขอบรรพชาว่า)

[๗๓] ขอเดชะพระมหาราช ข้าพระองค์ขอถวายบังคม

พระองค์

ผู้ทรงเป็นจอมทัพ ซึ่งแวดล้อมไปด้วยมิตรและอำมาตย์

ข้าพระองค์จักบวช ขอพระองค์ผู้สมมติเทพ

โปรดพระราชทานการบวชนั้นเถิด

(พระราชาตรัสห้ามว่า)

[๗๔] ถ้าเจ้ายังมีความพรองด้วยกามทั้งหลาย

พอจะเพิ่มเติมให้แก่เจ้า

พอจะห้ามคนที่เบียดเบียนเจ้า

ลูกยุทธัญชัยอย่าบวชเลย

(พระโพธิสัตว์กุมารกราบทูลว่า)

[๗๕] ข้าพระองค์ไม่มีความพรองด้วยกามทั้งหลาย

คนที่เบียดเบียนข้าพระองค์ก็ไม่มี

แต่ข้าพระองค์ปรารถนาจะกระทำที่พึงซึ่งชราทำจัดไม่ได้

(พระศาสดาประกาศข้อความนั้นว่า)

[๗๖] พระราชบุตรทูลวิงวอนพระราชบิดา
และพระราชบิดาก็ทรงวิงวอนพระราชบุตร
ชาวนิคมก็ทูลวิงวอนว่า พ่ออุธัญชัยกุมาร
อย่าผนวชเลย พ่อเอ๋ย

(พระโพนีสัตว์กุมารกราบทูลว่า)

[๗๗] ข้าแต่ทูลกระหม่อมผู้ทรงเป็นจอมทัพ
พระองค์โปรดอย่าทรงห้ามข้าพระองค์ผู้จะบวชเลย
ขอข้าพระองค์อย่าได้ชื่อว่า เป็นผู้ประมาทเพราะกาม

ทั้งหลาย

อย่าตกอยู่ในอำนาจของชราเลย

(พระมารดาตรัสว่า)

[๗๘] ลูกเอ๋ย แม่ขอรับรองลูก ขอห้ามลูก
แม่ต้องการเห็นลูกนาน ๆ ลูกอุธัญชัย อย่าบวชเลย

(พระโพนีสัตว์กุมารกราบทูลว่า)

[๗๙] อายุของมนุษย์ทั้งหลายเหมือนน้ำค้างที่ยอดหญ้า
พอพระอาทิตย์ขึ้นก็แห้งไป

หม่อมแม่ พระองค์อย่าทรงห้ามหม่อมฉันเลย

(พระโพนีสัตว์ทูลเชิญพระราชบิดามาแล้วกราบทูลว่า)

[๘๐] ขอเดชะพระองค์ผู้ทรงเป็นจอมทัพ
ขอทรงให้ราชบุรุษรับเชิญเสด็จพระราชมารดานี้ขึ้น

พระราชยานเถิด

ขอพระราชมารดาอย่าทรงทำอันตรายแก่ข้าพระองค์
ผู้กำลังจะข้ามทางกันดารเลย

(พระเทวีทรงคร่ำครวญอยู่ว่า)

[๘๑] รีบไปกราบทูลว่า ขอพระองค์ทรงพระเจริญ
รัชมนครจะเป็นเมืองร้าง ถ้าพระเจ้าสัพพัตตทรง

อนุญาต

ให้อุธัญชัยราชบุตรทรงผนวชแล้ว

[๘๒] พระราชกุมารพระองค์ใดประเสริฐกว่าพระราชบุตรพัน

พระองค์

ยังทรงพระเยาว์ มีพระฉวีวรรณประดุจทองคำ

พระราชกุมารพระองค์นี้นั้นยังทรงมีพระกำลังแข็งแรง

ทรงนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดพัสดร์ผนวชแล้ว

(พระโพธิสัตว์กุมารกราบทูลว่า)

[๘๓] พระราชกุมารทั้ง ๒ พระองค์ คือ ยุธัญชัยกุมาร

และยัถฐิลลุมารทรงละพระราชมารดาและพระราชบิดา

ตัดเครื่องข้องของมฤตยูผนวชแล้ว

ยุธัญชัยชาดกที่ ๖ จบ

๗. ทสรถชาดก (๔๖๑)

ว่าด้วยพระเจ้าทสรถ

(พระรามบัณฑิตกล่าววาทะ)

[๘๔] มานี พอลักษณะและแม่สีดา เจ้าทั้ง ๒ จงลงน้ำ

น้องภรตนี้กล่าวอย่างนี้ว่า พระเจ้าทสรถสวรรคตแล้ว

(ภรตกุมารถามรามบัณฑิตว่า)

[๘๕] เจ้าพี่ราม เพราะอานุภาพอะไร

เจ้าพี่จึงไม่ทรงเศร้าโศกถึงเหตุที่ควรเศร้าโศก

ความทุกข์จึงไม่ครอบงำเจ้าพี่

เพราะทรงสดับว่า ทูลกระหม่อมพ่อสวรรคตแล้ว

(พระรามบัณฑิตประกาศความไม่เที่ยงว่า)

[๘๖] บรรดาคนทั้งหลายผู้พำเพ็ญอยู่เป็นอันมาก

ไม่มีสักคนหนึ่งที่สามารถจะรักษาชีวิตไว้ได้

วิญญูชนคนมีปัญญาจะพึงยังตนให้เดือดร้อนเพื่ออะไร

เล่า

[๘๗] เพราะว่าคนหนุ่ม คนแก่ คนโง่ คนฉลาด

คนมั่งคั่งร่ำรวย คนจนก็ตาม ล้วนจะต้องตายทั้งนั้น

[๘๘] สัตว์ทั้งหลายที่เกิดมามีภัยต้องตายแน่นอน

เหมือนผลไม้สุกมีอันตรายต้องหล่นแน่นอน

[๘๙] ชนเป็นจำนวนมาก บางพวกเห็นกันเมื่อตอนเช้า

ในตอนเย็นกลับไม่ปรากฏ

บางพวกเห็นกันในตอนเย็น พอรุ่งเช้ากลับไม่ปรากฏ

[๙๐] หากผู้ที่หลงคร่ำครวญเบียดเบียนตนอยู่

จะพื้งนำประโยชน์อะไรมาได้บ้าง

บัณฑิตผู้มีปัญญาเห็นประจักษ์ก็จะพื้งกระทำเช่นนั้น

บ้าง

[๙๑] ผู้ที่เบียดเบียนตนเองย่อมจะชুবผอม

ไม่ผ่องใสเพราะการคร่ำครวญนั้น

สัตว์ทั้งหลายผู้จะไปสู่ปรโลกก็คุมครองตนไม่ได้

การคร่ำครวญเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์
[๙๒] ที่ฟ้านักอาศัยที่ร้อน บุคคลพึงใช้น้ำดับได้ฉันใด
ข้ออุปมาฉันนั้น ความเศร้าโศกที่เกิดขึ้นแล้ว
นรชนคนผู้เป็นปราชญ์มีการสดับฟัง มีปัญญา เป็น

บัณฑิต

พึงกำจัดเสียโดยพลันเหมือนลมพัดนุ่น
[๙๓] สัตว์ย่อมตายคนเดียว เกิดก็คนเดียวในสกุล
ส่วนการคบหากันของสรรพสัตว์มีความเกี่ยวข้องกัน

เป็นอย่างยิ่ง

[๙๔] เพราะเหตุนั้นแหละ นักปราชญ์ผู้เป็นพหูสูต
พิจารณาโลกนี้และโลกหน้า เพราะรู้ทั่วถึงธรรม
แม้ความเศร้าโศกใหญ่หลวงก็แผดเผาจิตใจไม่ได้
[๙๕] เรานั้นจักให้ จักบริโภคน จักเลี้ยงดูญาติทั้งหลาย
และจักคุ้มครองมหาชนที่เหลือ นั้นเป็นหน้าที่ของท่าน

ผู้รู้

[๙๖] พระรามบัณฑิตผู้มีพระศองามดุจทองคำ มีพระพาหา
ใหญ่

ทรงครอบครองราชสมบัติอยู่ ๑๖,๐๐๐ ปี

ทศรถชาติกที่ ๗ จบ

๘. สังวรชาดก (๔๖๒)

ว่าด้วยพระเจ้าสังวร

(พระอุโบสถกฤตกรรมกับสังวรกุมารว่า)

[๙๗] ขอเดชะพระมหाराช พระราชบิดาผู้เป็นพระมหา
กษัตริย์

ทรงทราบอยู่ถึงสีลวัตรของพระองค์ ทรงยกย่องพระ
กุมารเหล่านี้

แต่หายกย่องพระองค์ด้วยชนบทใดชนบทหนึ่งไม่

[๙๘] เมื่อพระมหाराชผู้สมมติเทพทรงพระชนม์อยู่

หรือที่วังคตแล้วก็ตาม

พระญาติทั้งหลายเมื่อเห็นประโยชน์ของตน

จึงพากันยอมรับพระองค์

[๙๙] ขอเดชะพระเจ้าสังวร ด้วยพระจริยาวัตรอะไร

พระองค์จึงทรงดำรงอยู่เหนือพระเจ้าผู้ที่มีพระชาติ

เสมอกัน

เพราะเหตุไร บรรดาพระญาติที่มาประชุมกันแล้ว

จึงไม่ล่วงเกินพระองค์
(พระเจ้าสังวรมหาราชตรัสคุณของพระองค์ว่า)

[๑๐๐] พระราชบุตร หม่อมฉันไม่ริษยาสมณะทั้งหลาย
ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ย่อมมอบน้อมสมณะเหล่านั้น
โดยเคารพ

ย่อมกราบเท้าสมณะผู้คงที่ทั้งหลาย
[๑๐๑] สมณะเหล่านั้นย่อมพร่ำสอนหม่อมฉัน
ผู้ประกอบแล้วในพระธรรมคุณ เชื่อฟัง
ไม่ริษยาสมณะผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ทั้งหลาย
ยินดีแล้วในพระธรรมคุณ

[๑๐๒] หม่อมฉันได้สดับคำของสมณะ
ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่เหล่านั้นแล้ว ไม่ดูหมิ่นอะไร ๆ
ใจของหม่อมฉันยินดีในธรรมเป็นนิตย์

[๑๐๓] พลข่าง ราชองครักษ์ พลรถ พลราบ
พลเหล่านั้นหม่อมฉันก็ไม่ดัดเบียดเลี้ยง
และรายได้ประจำที่ได้ตั้งไว้

[๑๐๔] อนึ่ง หม่อมฉันมีมหาอำมาตย์และมนตรีผู้คอยรับ
ใช้ช่วยจัดการ

กรุงพาราณสีให้มีมังสาหาร สุรา และข้าวน้ำจάνวนมาก

[๑๐๕] อนึ่ง แม่พ่อค้าทั้งหลายที่มาจากแคว้นต่าง ๆ ก็
พากันร่ำรวย

หม่อมฉันก็จัดการคุ้มครองพ่อค้าเหล่านั้น
ข้าแต่พระเจ้าฟโอบุสธ ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้

เถิด

(พระอุโบสถกุมารได้สดับดังนั้นแล้ว จึงตรัสว่า)

[๑๐๖] ขอเดชะพระเจ้าสังวร นัยว่า

ขอพระองค์จงครองราชสมบัติโดยธรรม
แทนพระญาติทั้งหลาย

อนึ่ง ขอพระองค์ผู้มีพระปัญญาและทรงเป็นบัณฑิต
เกื้อกูลแก่พระญาติทั้งหลายเถิด

[๑๐๗] พระองค์ผู้อันพระญาติแวดล้อมแล้วอย่างนี้

ทั้งได้สะสมรัตนะต่าง ๆ ไว้มากมาย

ศัตรูทั้งหลายย่อมข่มเหงไม่ได้

เหมือนกับพระอินทร์ที่จอมอสุรารวีไม่ได้

สังวรชาดกที่ ๘ จบ

๙. สุปปารกชาดก (๔๖๓)

ว่าด้วยพ่อค้าสุปปารกะ

(พวกพ่อค้ากล่าวว่า)

[๑๐๘] มนุษย์ทั้งหลายมีจมูกแหลม ย่อมโผล่ขึ้น ดำลง
ท่านสุปปารกะ พวกเราขอถาม ทะเลนี้ชื่ออะไร

(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๑๐๙] เมื่อเรือของพวกท่านผู้เป็นพ่อค้าแสวงหาทรัพย์
ออกไปจากท่าภรูกัจฉา เล่นไปผิติดทิศทาง
ทะเลนี้เขาเรียกว่า ขุรมาลี

(พวกพ่อค้าถามพระโพธิสัตว์ว่า)

[๑๑๐] ทะเลปรากฏเหมือนกองไฟและดวงอาทิตย์
ท่านสุปปารกะ พวกเราขอถาม ทะเลนี้ชื่ออะไร

(พระโพธิสัตว์กล่าวแก่พวกพ่อค้านั้นว่า)

[๑๑๑] เมื่อเรือของพวกท่านผู้เป็นพ่อค้าแสวงหาทรัพย์
ออกไปจากท่าภรูกัจฉา เล่นไปผิติดทิศทาง
ทะเลนี้เขาเรียกว่า อัคคิมาลี

(พวกพ่อค้าถามว่า)

[๑๑๒] ทะเลปรากฏเหมือนนมสั่มและนมสด
ท่านสุปปารกะ พวกเราขอถาม ทะเลนี้ชื่ออะไร

(พระโพธิสัตว์ตอบว่า)

[๑๑๓] เมื่อเรือของพวกท่านผู้เป็นพ่อค้าแสวงหาทรัพย์
ออกไปจากท่าภรูกัจฉา เล่นไปผิติดทิศทาง
ทะเลนี้เขาเรียกว่า ทธิมาลี

(พวกพ่อค้าถามว่า)

[๑๑๔] ทะเลปรากฏเหมือนหย้าคาและข้าวกล้า
ท่านสุปปารกะ พวกเราขอถาม ทะเลนี้ชื่ออะไร

(พระโพธิสัตว์ตอบว่า)

[๑๑๕] เมื่อเรือของพวกท่านผู้เป็นพ่อค้าแสวงหาทรัพย์
ออกไปจากท่าภรูกัจฉา เล่นไปผิติดทิศทาง
ทะเลนี้เขาเรียกว่า กุสมาลี

(พวกพ่อค้าถามว่า)

[๑๑๖] ทะเลปรากฏเหมือนต้นอ้อและต้นไผ่
ท่านสุปปารกะ พวกเราขอถาม ทะเลนี้ชื่ออะไร

(พระโพธิสัตว์ตอบว่า)

[๑๑๗] เมื่อเรือของพวกท่านผู้เป็นพ่อค้าแสวงหาทรัพย์

ออกไปจากท่าภรุค์จะ เล่นไปผิตทิศทาง
ทะเลนี้เขาเรียกว่า นพัมลาลี

(พวกพ่อค้าถามว่า)

[๑๑๘] เสียงนากลัวมาก น่าสยดสยอง ฟังคล้ายเสียง
ของอมมนุษย์

ทะเลปรากฏเหมือนเป็นหลุมเป็นบ่อ

ท่านสุปปรากะ พวกเราขอถาม ทะเลนี้ชื่ออะไร

(พระโพธิสัตว์ตอบว่า)

[๑๑๙] เมื่อเรือของพวกท่านผู้เป็นพ่อค้าแสวงหาทรัพย์
ออกไปจากท่าภรุค์จะ เล่นไปผิตทิศทาง
ทะเลนี้เขาเรียกว่า พลวามุขี

[๑๒๐] ตั้งแต่ข้าพเจ้ารู้เพียงสา ข้าพเจ้าจำตัวเองได้ว่า
ข้าพเจ้ายังไม่ได้รู้สึกว่าจะแก้งเบียดเบียนสัตว์แม้สักตัว
หนึ่งเลย

ด้วยสัจจวาจานี้ ขอเรือจงกลับโดยความสวัสดิ์เกิด

สุปปรากชาดกที่ ๙ จบ

รวมชาดกที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. มาตุโปสกชาดก	๒. ขุณหชาดก
๓. รัมมเทวปุตตชาดก	๔. อุทยชาดก
๕. ปาณียชาดก	๖. ยุธัญชยชาดก
๗. ทสธรชาดก	๘. สังวรชาดก
๙. สุปปรากชาดก	

เอกาทสกนิบาต จบ

๑๒. ทวาทสกนิบาต

๑. จุฬิกุณาลชาดก (๔๖๔)

ว่าด้วยนกดุเหว่าจุฬิกุณาละ

(พระโพธิสัตว์ได้กล่าววว่า)

[๑] บุรุษผู้ไม่ถูกผีสิงไม่ควรเชื่อหญิงที่เป็นคนโลภ
มีจิตกลับกลอก ไม่รู้คุณคน เป็นคนประทุษร้ายมิตร

[๒] หญิงเหล่านั้นไม่รู้กิจที่ทำแล้วและยังไม่ทำ
ไม่รู้จักมารดาบิดาหรือพี่น้อง
ไม่ใช่อารยชน ก้าวล่วงธรรมทั้งหลาย
ตกไปสู่อำนาจจิตของตนเท่านั้น

[๓] เมื่อมีอันตรายและกิจเกิดขึ้น
หญิงเหล่านั้นยอมละทิ้งสามีนั้น

แม้อยู่ร่วมกันมานาน เป็นที่รักที่พอใจ
เป็นผู้ดูแลเคราะห์เสมอด้วยชีวิต
เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่วางใจหญิงทั้งหลาย

[๔] แท้จริง จิตของหญิงเหมือนจิตของวานร

ขึ้น ๆ ลง ๆ เหมือนเงาต้นไม้

หัวใจของหญิงหวั่นไหวไม่หยุดนิ่ง

กลับกโลกเหมือนล้อเกวียนที่กำลังหมุนไป

[๕] คราวใด หญิงเหล่านั้นมองเห็นทรัพย์ของชายที่พอจะ
ถือเอาได้

ก็ใช้วาจาอ่อนหวานนำเขาไปสู่อำนาจ

เหมือนกับชาวกัมพูชาใช้สาหร่ายลวงม้า

[๖] คราวใด มองไม่เห็นทรัพย์ของชายที่พอจะถือเอาได้

ก็ละทิ้งเขาไปเสียโดยง่ายเหมือนคนข้ามฟาก

พอถึงฝั่งก็ทิ้งแพไปเสีย

[๗] หญิงเปรียบเหมือนยางเหนียว

กินทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนเปลวไฟ

มีมายาแรงกล้าเหมือนแม่น้ำที่มีกระแสเชี่ยว

เพราะว่า หญิงเหล่านั้นคบได้ทั้งชายคนรักและมีใช้คน

รัก

เหมือนเรือจอดได้ทั้งฝั่งนี้และฝั่งโน้น

[๘] หญิงเหล่านั้นมิใช่เป็นของชายคนเดียวหรือสองคน

เหมือนร้านค้าที่แผ่กว้างแก่คนทั่วไป

ชายใดสำคัญหญิงเหล่านั้นว่าเป็นของเรา

ชายนั้นเท่ากับใช้ดาขายดักลม

[๙] แม่น้ำ หนทาง โรงสุรา สภา

และบ่อน้ำดื่มเป็นฉันใด

ธรรมดาหญิงในโลกก็ฉันนั้น

ขอบเขตของหญิงเหล่านั้นไม่มีเลย

[๑๐] หญิงเหล่านั้นเสมอด้วยไฟกินเปรียง (น้ำมัน)

อุปมาด้วยห้วงเหว เลือกกินแต่ของที่ดีเลิศ

เหมือนโคเลือกเล็มแต่หญ้าอ่อน ๆ ในภายนอก

[๑๑] ไฟกินเปรียง ๑ ข้างสาร ๑ งูเห่า ๑

กษัตริย์ผู้ได้รับมรธาภิเษกแล้ว ๑ หญิงทั้งปวง ๑

ทั้ง ๕ อย่างนี้ นรชนพึงคบหาด้วยความระมัดระวัง

เป็นนิตย

เพราะว่า อัครยาศัยของทั้ง ๕ นั้นแลรู้ได้ยาก

[๑๒] หญิงที่มีรูปงามยิ่งนัก ๑

หญิงที่ขายจำนวนมากพอใจ ๑

หญิงผู้ชำนาญในการฟ้อนรำขับร้อง ๑

หญิงผู้เป็นภรรยาของชายอื่น ๑

หญิงที่เห็นแก่ทรัพย์ ๑

หญิงทั้ง ๕ จำพวกเหล่านี้ ชายไม่ควรคบหาเลย

จุฬกณาลชาดกที่ ๑ จบ

๒. ภัททสาลชาดก (๔๖๕)

ว่าด้วยเทวดาประจำต้นรังหนุม

(พระราชาตรัสกับเทวดาว่า)

[๑๓] ท่านเป็นใคร มีเสื้อผ้าสะอาดหมดจด

ยืนอยู่ท่ามกลางนภากาศ

เพราะเหตุไร น้ำตาของท่านจึงหลั่งไหล

ภยันันเกิดจากอะไร

(ภัททสาละจอมเทพตรัสว่า)

[๑๔] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ เมื่อข้าพระองค์

เป็นผู้ที่ประชาชนในแคว้นของพระองค์บูชาอยู่ตลอด

๖๐,๐๐๐ ปี

ประชาชนเหล่านั้นรู้จักข้าพระองค์ว่า

ภัททสาลรุกขเทพ

[๑๕] ขอเดชะพระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งทิศ

พระราชาพระองค์ก่อน ๆ เมื่อจะทรงสร้างพระนครก็ดี

อาคารและปราสาทชนิดต่าง ๆ ก็ดี

ก็มีได้ทรงหมิ่นข้าพระองค์เลย

พระราชาเหล่านั้นบูชาข้าพระองค์แล้วฉันใด

แม้พระองค์ก็จงบูชาข้าพระองค์ฉันนั้นเกิด

(พระราชาตรัสว่า)

[๑๖] ข้าพเจ้ายังมิได้เห็นต้นไม้

ที่มีลำต้นใหญ่เท่ากับลำต้นของท่านเลย

ท่านเป็นต้นไม้ที่มีลำต้นงาม

มีสีณฐานสมส่วนและตรงโดยกำเนิด

[๑๗] ข้าพเจ้าจะสร้างปราสาทที่มีเสาเดียว อันน่ารื่นรมย์

จักนำท่านเข้าไปอยู่ในปราสาทหลังนั้น

ท่านผู้ควรบูชา ชีวิตของท่านจักยั่งยืน

(ภัททสาละจอมเทพตรัสว่า)

[๑๘] หากพระองค์เกิดความดำริเช่นนี้

หากพระองค์ทรงปรารถนาจะแยกร่างกายของข้าพระ

องค์

ขอพระองค์จงรณถึงก้านข้าพระองค์ให้มากแล้วบันให้

เป็นท่อน ๆ

[๑๙] พระองค์จงตัดยอดก่อน ต่อมาจงตัดกลางลำต้น

และจงตัดโคนต้นในภายหลัง

เมื่อข้าพระองค์ถูกตัดดอย่างนี้ จะพึงตายไม่เป็นทุกข์

(พระราชาตรัสว่า)

[๒๐] เหมือนราชบุรุษตัดมือ ตัดเท้า ตัดหู และตัดจมูกก่อน

ต่อมาภายหลังจึงตัดศีรษะของโจรที่ยังเป็นอยู่

การตายนั้นพึงเป็นทุกข์

[๒๑] ภัททสาละผู้เจ้าป่า การถูกตัดเป็นท่อน ๆ เป็นสุขหรือ

เพราะเหตุไร เพราะอาศัยอะไร

ท่านจึงปรารถนาการถูกตัดเป็นท่อน ๆ

(ภัททสาละจอมเทพตรัสว่า)

[๒๒] ก็ข้าพระองค์อาศัยเหตุอันใดซึ่งเป็นเหตุอัน

ประกอบด้วยธรรม

จึงปรารถนาการถูกตัดเป็นท่อน ๆ ขอเดชะพระ

มหาราช

ขอพระองค์ทรงสดับเหตุอันนั้นของข้าพระองค์

[๒๓] พวกญาติของข้าพระองค์เจริญเติบโตอย่างมีความสุข

เกิดในที่อันร่มรื่น ๆ ข้าพระองค์

ข้าพระองค์พึงเบียดเบียนพวกญาติแม่เหล่านั้

ชื่อว่าได้ก่อความไม่สุขสบายให้แก่ผู้อื่น

(พระราชาทรงสดับคำนั้นแล้ว จึงตรัสว่า)

[๒๔] ภัททสาละผู้เจ้าป่า ท่านได้คิดสิ่งใดที่ควรคิด

ปรารถนาประโยชน์เกื้อกูลแก่หมู่ญาติ

สหายเอ๋ย เราให้อภัยแก่ท่าน

ภัททสาลชาดกที่ ๒ จบ

๓. สมุททวาณิชชาดก (๔๖๖)

ว่าด้วยพ่อค้าทางเรือเดินทะเล

(พระศาสดาตรัสว่า)

[๒๕] มนุษย์เหล่านั้นพากันไถ พากันหว่าน

อาศัยผลแห่งการงานเลี้ยงชีพอยู่ ก็ยังไม่ถึงส่วนแห่ง
เกาะนี้

เกาะของเรานี้ประเสริฐกว่าชมพูทวีป
(เทพบุตรกล่าวว่า)

[๒๖] ในคืนพระจันทร์เพ็ญ ๑๕ ค่ำ
ทะเลจักมีคลื่นแรงมาก จักท่วมเกาะใหญ่แห่งนี้
ขอล้างคลื่นน้ำทะเลอย่าได้เข้าพวกท่านเลย
พวกท่านจงไปยังเกาะอื่นเถิด

(เทพบุตรผู้ร้ายกาจอีกตนหนึ่งได้กล่าวว่า)

[๒๗] กำลังคลื่นน้ำทะเลจะไม่เกิด

จักไม่ท่วมเกาะใหญ่แห่งนี้

ข้าพเจ้าเห็นเหตุนั้นด้วยนิมิตมากมาย

พวกท่านอย่ากลัวไปเลย จะเศร้าโศกทำไม จงรีบเร่ง

กันเถิด

[๒๘] เกาะใหญ่นี้มีอาหารเพียงพอ มีข้าวและน้ำมากมาย

พวกท่านจงยึดครองเป็นที่อยู่อาศัยเถิด

ข้าพเจ้ายังไม่เห็นภัยอะไรสำหรับพวกท่านเลย

ท่านทั้งหลายจงรีบเร่งบันเทิงใจไปตลอดชั่วลูกชั่ว

หลานเถิด

(นายช่างผู้โง่เขลา กล่าวว่า)

[๒๙] เทพบุตรองค์ใดในทิศทักษิณนี้ย่อมกล่าวคัดค้านว่า

ปลอดภัย คำของเทพบุตรองค์นั้นเป็นความจริง

ส่วนเทพบุตรทิศอุดรไม่รู้ถึงภัยหรือไม่มีภัย

พวกท่านอย่ากลัวไปเลย จะเศร้าโศกทำไม จงรีบเร่ง

กันเถิด

(ฝ่ายนายช่างผู้เป็นบัณฑิตได้กล่าวว่า)

[๓๐] เทพบุตรเหล่านี้กล่าวขัดแย้งกัน

คนหนึ่งกล่าวว่าจะมีภัย คนหนึ่งกล่าวว่าจะปลอดภัย

อย่างไรก็ตาม เอาเถิดพวกท่านจงฟังคำของเรา

พวกเราทั้งหมดอย่าพากันพินาศเสียเร็วพลันเลย

[๓๑] พวกเราทั้งหมดจงมาพร้อมกันสร้างเรือโคลน

ประกอบเครื่องยนต์ทุกอย่างให้มั่นคง

ถ้าเทพบุตรทิศทักษิณนี้กล่าวจริง

เทพบุตรองค์ทิศอุดรนี้ก็กล่าวคัดค้านเปล่า ๆ

อนึ่ง เมื่อเกิดอันตรายขึ้น เรือของพวกเขาทั้งนั้นจักมี
ประโยชน์

และพวกเราจะไม่ละทิ้งเกาะนี้ไป

[๓๒] แต่ถ้าทะพบุตรทิศอุดรกล่าวจริง
ทะพบุตรทิศทักษิณนี้ก็กล่าวคัดค้านเปล่า ๆ
พวกเราทั้งหมดก็จะพากันขึ้นเรือลำนั้นแหละ
เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกเราก็จะมีความสวัสดิขำไปจนถึง

ฝั่ง

[๓๓] คำที่เทพองค์แรกกล่าวกับคำหลัง
อย่าไปเชื่อเอาง่าย ๆ ว่าถูกต้อง
ส่วนคำที่ผ่านหุมา นรชนใดในโลกนี้เก็บเอามา

พิจารณา

เลือกเอาแต่คำที่ถูกต้อง
นรชนนั้นย่อมเข้าถึงฐานะอันประเสริฐ
(พระศาสดาตรัส ๓ พระคาถาว่า)
[๓๔] กุลบุตรผู้มีปัญญาดุจแผ่นดิน
รู้แจ้งชัดถึงประโยชน์ในอนาคตแล้ว
ย่อมไม่ให้ประโยชน์แม้น้อยล่วงเลยไป
เหมือนพวกพ่อค้าเหล่านั้นได้ไปโดยความสวัสดิกลาง

น้ำทะเล

ตามการกระทำของตน

[๓๕] ส่วนพวกคนพาลผู้ที่ติดอยู่ในรสเพราะโมหะ
ไม่รู้แจ้งชัดถึงประโยชน์ในอนาคต
หมกหมุ่นอยู่ในประโยชน์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ย่อมถึง

ความพินาศ

เหมือนพวกมนุษย์ที่พินาศกลางทะเลเหล่านั้น

[๓๖] คนผู้เป็นบัณฑิตพึงรีบทำกิจที่ควรทำในอนาคตด้วย

หวังว่า

ในเวลาที่ทำกิจ ขอกิจที่ควรทำอย่าได้เบียดเบียนเรา
กิจนั้นย่อมไม่เบียดเบียนเขาผู้รีบทำกิจที่ควรทำเช่นนั้น

สมุททวาณิชชาดกที่ ๓ จบ

๔. กามชาดก (๔๖๗)

ว่าด้วยกามและโทษของกาม

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๓๗] หากสิ่งที่สัตว์โลกต้องการนั้นสำเร็จแก่เขาผู้ต้องการ
กาม

เขาได้แล้วย่อมจะอึดใจแน่นอน

[๓๘] หากสิ่งที่ต้องการนั้นสำเร็จแก่เขาผู้ต้องการกาม
เมื่อความปรารถนาสำเร็จแล้ว เขายังปรารถนาต่อ
ไปอีก

ย่อมประสบความอยากยิ่ง ๆ ขึ้นไป

เหมือนคนตรากตรำลมและแดดในฤดูร้อน

ประสบความกระหายยิ่ง ๆ ขึ้นไป

[๓๙] ความอยากและความกระหายย่อมพอกพูนโดยยิ่ง

แก่คนผู้โง่เขลาเบาปัญญา ไม่รู้พระสัทธรรม

ผู้มีร่างกายกำลังเจริญเติบโต

เหมือนเขาเจริญแก่โคตัวที่กำลังมีเขาเจริญเติบโต

[๔๐] แม้จะให้นาข้าวสาละ นาข้าวเหนียว โค ม้า

และทาสชายหญิงทั้งแผ่นดิน ก็ไม่เพียงพอสำหรับคนคน

เดียว

บุคคลรู้อย่างนี้แล้วพึงประพฤติธรรมให้สม่ำเสมอ

[๔๑] พระราชาทรงปราบปรามข้าศึก ชนทั่วทั้งแผ่นดิน

ทรงปกครองแผ่นดินอันมีสมุทสาครเป็นที่สุด

ยังมีทรงอิมพระทัยมหาสมุทรฝั่งนี้

ทรงปรารถนาแม่มหาสมุทรฝั่งโน้นอีก

[๔๒] บุคคลไม่ประสบความอึดใจ

ตลอดเวลาที่ยังหวนระลึกถึงกามทั้งหลายอยู่

บุคคลเหล่าใดกลับใจ มีกายหลีกออกจากกามนั้น

เห็นโทษในกามทั้งหลาย เป็นผู้อึดแล้วด้วยปัญญา

บุคคลเหล่านั้นแลชื่อว่าเป็นผู้อึด

[๔๓] บรรดาความอึดทั้งหลาย ความอึดด้วยปัญญาประเสริฐ

ที่สุด

เพราะบุคคลผู้อึดด้วยปัญญานั้นไม่เดือดร้อนเพราะกาม

ทั้งหลาย

คนที่อึดด้วยปัญญา ตัณหาทำให้อยู่ในอำนาจไม่ได้

[๔๔] บุคคลไม่พึงสังสมกาม

ควรเป็นคนปรารถนาน้อย ไม่โลเลเลาะแหละ

คนผู้มีปัญญาเพียงดังมหาสมุทรไม่เร้าร้อนเพราะกาม

ทั้งหลาย

[๔๕] ส่วนใด ๆ ของกามทั้งหลายที่จะได้
ส่วนนั้น ๆ ก็บันดาลให้เป็นสุขได้
ถ้าปรารถนาสุขทุกส่วนก็ควรละกามให้หมด
เหมือนช่างหนึ่งตัดเอาหนังมาทำรองเท้า

(พระราชาตรัสว่า)

[๔๖] ท่านมหาพราหมณ์ คาถาทั้งหมดที่ท่านกล่าวแล้ว ๘
คาถา

มีค่านับเป็นพัน ๆ กหาปณะ
ท่านจงรับทรัพย์ไปเถิด ภาษีของท่านนี้ดีนักแล
(พระโพนีสัตว์กราบทูลว่า)

[๔๗] ข้าพระองค์ไม่ต้องการทรัพย์เป็นร้อย เป็นพัน หรือเป็น
หมื่น

เพราะเมื่อข้าพระองค์กล่าวคาถาสุดท้าย ใจไม่ยินดีใน
กามเลย

(พระราชาทรงสรรเสริญพระโพนีสัตว์ว่า)

[๔๘] มาณพคนนี้เป็นผู้เจริญหนอ
เป็นนักปราชญ์ รู้แจ้งโลกทั้งปวง
เป็นบัณฑิต กำหนดรู้ต้นหาอันให้เกิดทุกข์ได้
กามชาดกที่ ๔ จบ

๕. ขนสันธชาดก (๔๖๘)

ว่าด้วยพระเจ้าขนสันธะ

(พระศาสดาตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า)

[๔๙] ได้ยินมาว่า พระเจ้าขนสันธะตรัสไว้อย่างนี้ว่า
เหตุ ๑๐ ประการที่บุคคลไม่ได้ทำไว้ก่อน
เขาย่อมเดือดร้อนในภายหลัง

[๕๐] บุคคลไม่ได้ทรมานซึ่งตนมิได้สะสมไว้อย่อมเดือดร้อน
เขาย่อมเดือดร้อนในภายหลังอย่างนี้ว่า
เรามีได้แสวงหาทรัพย์ไว้ก่อน

[๕๑] บุคคลย่อมเดือดร้อนในภายหลังอย่างนี้ว่า
เพราะเราไม่ได้ศึกษาศิลปะที่มีอยู่ก่อน ซึ่งอาจจะ
ศึกษาได้

คนที่ไม่มีศิลปะก็หาากินลำบาก

[๕๒] บุคคลย่อมเดือดร้อนในภายหลังอย่างนี้ว่า
เมื่อก่อนเราเป็นคนโกง เป็นคนชอบส่อเสียด
ปลิ้นปล้อน ดุร้าย และหยาบคาย

- [๕๓] บุคคลย่อมเดือดร้อนในภายหลังอย่างนี้ว่า
เมื่อก่อนเราเป็นคนชอบฆ่าสัตว์ โหดร้าย ปาเถื่อน
ไม่ยอมมอบน้อมต่อคนทั้งหลาย
- [๕๔] บุคคลย่อมเดือดร้อนในภายหลังอย่างนี้ว่า
เมื่อหญิงทั้งหลายที่ไม่มีคู่ครองมีอยู่เป็นจำนวนมาก
เราก็ตอบเป็นชู้กับเมียคนอื่น
- [๕๕] บุคคลย่อมเดือดร้อนในภายหลังอย่างนี้ว่า
เมื่อข้าวและน้ำปรากฏมีอยู่เป็นอันมาก
แต่เราก็ไม่ได้ให้ทานมาก่อน
- [๕๖] บุคคลย่อมเดือดร้อนในภายหลังอย่างนี้ว่า
พ่อและแม่ผู้แก่เฒ่าชราพันวิญญูสาวไปแล้ว
เราสามารถจะเลี้ยงดูได้ แต่ก็หาได้เลี้ยงดูไม่
- [๕๗] บุคคลย่อมเดือดร้อนในภายหลังอย่างนี้ว่า
บิดาผู้เป็นอาจารย์ตามพร้าสอน
นารสที่ต้องการทุกอย่างมาเลี้ยงดู
เราก็ดูหมิ่นเสีย
- [๕๘] บุคคลย่อมเดือดร้อนในภายหลังอย่างนี้ว่า
สมณะและพราหมณ์ผู้มีศีล ผู้เป็นพหูสูต
เราก็มิได้เคยคบหามาก่อน
- [๕๙] บุคคลย่อมเดือดร้อนในภายหลังอย่างนี้ว่า
ตบะที่บำเพ็ญแล้ว สัตบุรุษที่คนเข้าไปคบหาแล้วย่อม
เป็นความดี
แต่เราหาได้บำเพ็ญตบะและคบหาสัตบุรุษมาก่อนไม่
- [๖๐] ก็เหตุ ๑๐ ประการเหล่านี้ผู้ใดได้ปฏิบัติโดยถูกต้อง
ผู้นั้นชื่อว่าทำหน้าที่ของคน ย่อมไม่เดือดร้อนใน
ภายหลัง

ชนสันธชาดกที่ ๕ จบ

๖. มหากัณหาชาดก (๔๖๙)

ว่าด้วยคราวที่สุนัขดำกินคน

(พระราชาตรัสถามท้าวสักกะว่า)

[๖๑] สุนัขของท่านทั้งดำทั้งดุก แยกเขี้ยวขาววาววาม

ล่ามด้วยเชือก ๕ เส้น มันร้องทำไม

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๖๒] พระเจ้าอุสินนระ สุนัขดำตัวนี้ไม่ต้องการเนื้อสัตว์

มันจะหลุดออกไปในคราวที่มันจะทำพวกมนุษย์ให้

พินาศ

(ท้าวสักกะได้ตรัสอีกว่า)

[๖๓] เมื่อใดพวกสมณะศรัทธาโล้นครองผ้าสังฆาฏิ

อุ้มบาตร ทำไร่นาเลี้ยงชีพ

เมื่อนั้นสุนัขดำก็จะหลุดออกไปกินเนื้อสมณะโล้นนั้น

[๖๔] เมื่อใดนักบวชหญิงมีศรัทธาโล้นครองผ้าสังฆาฏิ

ปฏิบัติตนว่า บำเพ็ญตบะ

แต่ช่องเสพกามคุณ เทียวไปในโลก

เมื่อนั้นสุนัขดำก็จะหลุดออกไป(กินเนื้อนักบวชหญิง

นั้น)

[๖๕] เมื่อใดพวกขฤหิมีเครายาว มีซี่ฟันเขรอะ

มีธุลีบนศรัทธาเทียวทวงหนี้อยู่

เมื่อนั้นสุนัขดำก็จะหลุดออกไป(กินเนื้อขฤหินั้น)

[๖๖] เมื่อใดพราหมณ์ทั้งหลายเรียนพระเวท เรียนสาวิตติ

ฉันท

และเรียนยัญวิธีแล้วเทียวรับจ้างทำการบูชายัญ

เมื่อนั้นสุนัขดำก็จะหลุดออกไป(กินเนื้อพราหมณ์เหล่า

นั้น)

[๖๗] เมื่อใดพ่อและแม่ผู้แก่เฒ่าชราผ่านวัยหนุ่มสาวไปแล้ว

บุตรธิดามีความสามารถพอแต่ไม่เลี้ยงดู

เมื่อนั้นสุนัขดำก็จะหลุดออกไป(กินเนื้อบุตรธิดาเหล่า

นั้น)

[๖๘] เมื่อใดพ่อและแม่ผู้แก่เฒ่าชราผ่านวัยหนุ่มสาวไปแล้ว

บุตรธิดากล่าวหาว่า ท่านทั้งหลายเป็นคนพาล

เมื่อนั้นสุนัขดำก็จะหลุดออกไป(กินเนื้อบุตรธิดาเหล่า

นั้น)

[๖๙] เมื่อใดชายทั้งหลายในโลกเทียวประพฤตีสัทธิธรรม

(คบขู้)

กับภรรยาของอาจารย์ก็ดี ภรรยาของเพื่อนก็ดี

ป่า นางสาว อาสาวก็ดี

เมื่อนั้นสุนัขดำก็จะหลุดออกไป(กินเนื้อชายเหล่านั้น)

[๗๐] เมื่อใดพราหมณ์ทั้งหลายถือดาบและโล่หนัง

เหน็บกริชทำการปล้น ฆ่าคนเดินทาง

เมื่อมันสิ้นขดาก็จะหลุดออกไป(กินเนื้อพราหมณ์เหล่านั้น)

[๗๑] เมื่อใดชายทั้งหลายผู้ขัดสีจวีรณ มีลำแขนล่าสัน
ไม่ปรากฏหลักฐาน ก่อเวรให้หญิงหม้าย ทำลาย
มิตรภาพ

เมื่อมันสิ้นขดาก็จะหลุดออกไป(กินเนื้อชายเหล่านั้น)
[๗๒] เมื่อใดคนมีมายา ผิดกฎกติกา
มีความคิดอย่างคนชั่วจักมีอยู่ในโลก
เมื่อมันสิ้นขดาก็จะหลุดออกไป(กินเนื้อคนมีมายนั่น)

มหากัณหาชดกที่ ๖ จบ

๗. โกสิยชาดก (๔๗๐)

ว่าด้วยโกสิยเศรษฐี

(โกสิยเศรษฐีกล่าวว่)

[๗๓] ของนี้มีอยู่เพียงนิดหน่อย ได้มาแสนยาก
ข้าพเจ้าไม่ได้ซื้อ ไม่ได้ขาย ทั้งไม่ได้สะสมไว้ในที่นี้
ข้าวสุกแล่งหนึ่งนี้ไม่เพียงพอสำหรับคน ๒ คน

(ท้าวสักกะตรัสว่)

[๗๔] บุคคลควรให้แต่น้อยจากของที้น้อย
ควรให้พอนกลางจากของที่มีพอนกลาง
ควรให้มากจากของที้นี้น้อย
ชื่อว่าไม่ให้ไม่ควร

[๗๕] ท่านโกสิยะ เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอบอกท่านว่
ท่านจงให้ทานและจงบริโภค จงขึ้นสู่ทางของพระ

อริยะ

ผู้กินคนเดียวย่อมไม่ได้รับความสุข
(จันทเทพบุตรเข้าไปหาแล้วกล่าวว่)

[๗๖] ผู้ใด เมื่อเขกนึ่งแล้วบริโภคอาหารแต่ผู้เดียว
การบูชาของผู้นั้นเป็นโมฆะ
แม้ความเพียรที่ตั้งไว้ขออดของผู้นั้นก็เป็นโมฆะ

[๗๗] ท่านโกสิยะ เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าขอบอกท่านว่
ท่านจงให้ทานและจงบริโภค จงขึ้นสู่ทางของพระ

อริยะ

ผู้กินคนเดียวย่อมไม่ได้รับความสุข
(สุริยเทพเข้าไปหาแล้วกล่าวว่)

[๗๘] ผู้ใด เมื่อเขกนึ่งแล้วไม่บริโภคอาหารแต่ผู้เดียว

การบูชาของผู้นั้นย่อมมีผลจริง
แม้ความเพียรที่ตั้งไว้ชอบของผู้นั้นก็จริง
[๗๙] ท่านโกสิยะ เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงบอกท่านว่า
ท่านจงให้ทานและจงบริโภคน้ำ จงขึ้นสู่ทางของพระ

อริยะ

ผู้กินคนเดียวย่อมไม่ได้รับความสุข
(มาตลีเทพบุตรเข้าไปหาแล้วกล่าวว่า)
[๘๐] ก็บุคคลเข้าไปยังแหล่งน้ำบางแห่งแล้วบูชาที่แม่น้ำ
หลายสายบ้าง
ที่สระโบกขรณีชื่อยาบาง ที่ท่าน้ำชื่อโทณะ
และท่าน้ำชื่อยาบาง ที่ห้วยน้ำใหญ่ซึ่งมีกระแสน้ำเชี่ยวบ้าง
[๘๑] ผู้ใด เมื่อแชกนังแล้วไม่บริโภคน้ำแต่ผู้เดียว
การบูชาของผู้นั้นในที่นั้น
และความเพียรที่ตั้งไว้ชอบของเขาในที่นั้นย่อมมีผล
[๘๒] ท่านโกสิยะ เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงบอกท่านว่า
ท่านจงให้ทานและจงบริโภคน้ำ จงขึ้นสู่ทางของพระ

อริยะ

ผู้กินคนเดียวย่อมไม่ได้รับความสุข
(ปัญจสิขเทพบุตรเข้าไปหาแล้วกล่าวว่า)
[๘๓] ผู้ใด เมื่อแชกนังแล้วบริโภคน้ำแต่ผู้เดียว
ผู้นั้นชื่อว่ากลืนเบ็ดพร้อมทั้งเครื่องผูกที่มีสายยาว
[๘๔] ท่านโกสิยะ เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงบอกท่านว่า
ท่านจงให้ทานและจงบริโภคน้ำ จงขึ้นสู่ทางของพระ

อริยะ

ผู้กินคนเดียวย่อมไม่ได้รับความสุข
(โกสิยะเศรษฐีเห็นฤทธิ์ของเทพบุตรเหล่านั้นแล้วจึงกล่าวว่า)
[๘๕] พรหมณ์เหล่านี้มีผิวพรรณงามจริงหนอ
แต่สุนัขของพวกท่านตัวนี้ เพราะเหตุไร
จึงเปลี่ยนแปลงรัศมีสีสันท่าง ๆ นานา
ข้าแต่ท่านพรหมณ์ทั้งหลาย ขอท่านจงบอกข้าพเจ้า

ว่า

พวกท่านเป็นใครกันหนอ
(ท้าวสักกเทวราชตรัสว่า)
[๘๖] เทพทั้งหลายที่มา ณ ที่นี้ คือ
จันทเทพบุตรและสุริยเทพบุตรทั้ง ๒ มาตลีเทพสารถิ

เราคือท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งเทพชั้นไตรทศ
ส่วนผู้นี้แลชื่อว่าปัญจสิขเทพบุตร

(ท้าวสักกะสรรเสริญยศของปัญจสิขเทพบุตรว่า)

[๘๗] เสี่ยงปรบมือ ๑ ตะโพน ๑ กลอง ๑ เบิงมาง ๑

ย่อมปลุกเทพบุตรผู้หลับแล้วให้ตื่นขึ้น

เทพบุตรผู้ตื่นขึ้นแล้วย่อมรำเรงยินดี

(ท้าวสักกะตรัสอีกว่า)

[๘๘] คนผู้ตระหนี่เห็นแก่ตัวเหล่านี้

บางพวกมักว่าสมณะและพราหมณ์

เมื่อทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลกนี้ตายไปก็ตกนรก

(เพื่อจะแสดงว่าบุคคลผู้ดำรงอยู่ในธรรมได้บังเกิดในเทวโลก
จึงตรัสว่า)

[๘๙] คนผู้หวังสุคติเหล่านี้ บางพวกดำรงอยู่ในธรรม

คือความสำรวมและการจำแนกแจกทาน

เมื่อทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลกนี้ตายไปก็ไปสุคติ

[๙๐] ท่านเป็นญาติของพวกเราเมื่อชาติก่อน

แต่ท่านนั้นเป็นคนตระหนี่ ขี้โกรธ มีธรรมเลวทราม

พวกเรามาที่นี้ก็เพื่อประโยชน์แก่ท่านนั่นเอง

ท่านอย่ามีธรรมเลวทรามไปตกนรกเลย

(โกสิยเศรษฐีมีจิตยินดีกล่าวว่า)

[๙๑] พวกท่านหวังเกื้อกูลข้าพเจ้าอย่างแน่นแฟ้นจึงได้พำรสอน
ข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าจะทำตามคำที่พวกท่านผู้หวังเกื้อกูลกล่าวทุก
ประการ

[๙๒] ตั้งแต่วันนี้ไป ข้าพเจ้านั้นจะงดเว้น

จากความตระหนี่ จะไม่ทำบาปอะไร ๆ อีก

อนึ่ง วัตถุอะไร ๆ ที่ไม่พึงให้จะไม่ให้แก่ข้าพเจ้า

แม้แต่น้ำข้าพเจ้ายังไม่ได้ให้แล้วก็จะไม่ยอมดื่ม

[๙๓] ข้าแต่ท้าวสักกะ ก็เมื่อข้าพเจ้าให้อยู่ตลอดกาลทั้งปวง
อย่างนี้

แม่โคคะของข้าพเจ้าจักหมดสิ้นไป ข้าแต่ท้าวสักกะ

ต่อแต่นี้ข้าพเจ้าจะละกามทั้งหลายตามที่มีอยู่แล้วบวช

โกสิยชาดกที่ ๗ จบ

๘. เมณฑกปัญหชาดก (๔๗๑)

ว่าด้วยปัญหาเรื่องแพะเป็นเพื่อนกับสุนัข

(พระราชดำรัสถามปัญหาว่า)

[๙๔] แต่ไหนแต่ไรมา ความเป็นเพื่อนกันแม้เพียงการย่างก้าวเดินไป

๗ ก้าวของสัตว์เหล่าใดไม่เคยมีมาแล้วในโลกนี้

สัตว์เหล่านั้น ๒ ตัว ซึ่งเป็นศัตรูกันกลับเป็นสหายกัน
ประพบัติเกี่ยวเนื่องกันเพราะเหตุไร

(และตรัสต่อไปว่า)

[๙๕] ถ้าว่าในเวลาอาหารเช้าของเราในวันนี้

พวกท่านไม่สามารถจะกล่าวแก้ปัญหาข้อนี้ได้
เราจะเนรเทศพวกท่านทั้งหมดออกจากแคว้น
เพราะเราไม่ต้องการพวกคนมีปัญญาทึบ

(เสนกบัณฑิตกราบทูลว่า)

[๙๖] เมื่อมหาชนมาประชุมกันอีกทีก็ครึกโครม

เมื่อคนมาร่วมกันเป็นโกลาหล
พวกข้าพระองค์ก็มีใจฟุ้งซ่าน มีจิตไม่แน่วแน่
จึงไม่สามารถจะกล่าวแก้ปัญหาข้อนี้ได้

[๙๗] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน

นักปราชญ์ทั้งหลายมีจิตแน่วแน่ไปในที่ลับตามลำพัง
คิดพิจารณาถึงเนื้อความในที่สงัดแล้ว
ภายหลังจึงจะกล่าวตอบเนื้อความข้อนี้ได้

(เสนกบัณฑิตนั้นกล่าวคาถาตามแนวที่ตนเรียนมาว่า)

[๙๘] พวกบุตรของคนชั้นสูงและพวกราชบุตรโพรตปราน
พอใจเนื้อแพะ

พวกเขาไม่บริโภคเนื้อสุนัข

เมื่อเป็นเช่นนั้น แพะกับสุนัขจึงเป็นเพื่อนกัน

(ปุกกุสบัณฑิตกล่าวคาถาตามแนวที่ตนเรียนมาว่า)

[๙๙] ชนทั้งหลายถลกหนังแพะทำเป็นเครื่องลาดหลังม้า
เพราะนั่งสบาย แต่พวกเขาไม่ลาดด้วยหนังสุนัข

เมื่อเป็นเช่นนั้น แพะกับสุนัขจึงเป็นเพื่อนกัน

(กามินทบัณฑิตกล่าวคาถาตามแนวที่ตนเรียนมาว่า)

[๑๐๐] ก็แพะมีเขาโค้งและมีหูเป็นภักษา

ส่วนสุนัขไม่มีเขาและกินเนื้อ

เมื่อเป็นเช่นนั้น แพะกับสุนัขจึงเป็นเพื่อนกัน

(เวทินทบัณฑิตกล่าวคาถาตามแนวที่ตนเรียนมาว่า)

[๑๐๑] แพะกินหญ้ากินใบไม้

แต่สุนัขไม่กินหญ้าไม่กินใบไม้

สุนัขจับกระต่ายและแมวกิน

เมื่อเป็นเช่นนั้น แพะกับสุนัขจึงเป็นเพื่อนกัน

(มโหสถบัณฑิตเฉลยปัญหาที่ปรากฏแจ่มแจ้งแก่ตนว่า)

[๑๐๒] แพะมี ๔ เท้า ๘ กีบ ๘ เล็บ

สุนัขนี้แฝงกายนำหญ้ามาเพื่อแพะตัวนี้

ส่วนแพะนี้แฝงกายนำเนื้อมาเพื่อสุนัขตัวโน้น

[๑๐๓] นัยว่า พระองค์ผู้จอมเทพประเสริฐกว่าชาววิเทหะ

ประทับอยู่ ณ ปราสาทอันประเสริฐ

ได้ทอดพระเนตรการแลกเปลี่ยนอาหารของกันและกัน

โดยประจักษ์

และนั่นเสียงเห่าของสุนัขต่อหน้าแพะ

(พระราชาตรัสว่า)

[๑๐๔] เป็นลาภของเรามีใช้น้อยหน่อ

ที่มีบัณฑิตเช่นนี้อยู่ในราชสกุล

ปราชญ์ทั้งหลายรู้แจ้งเนื้อความแห่งปัญหา

อันละเอียดลึกซึ้งได้โดยตลอด

และกล่าวด้วยถ้อยคำอันเป็นสุภาषิต

(และตรัสอีกว่า)

[๑๐๕] เรามีความพอใจอย่างยิ่งด้วยถ้อยคำอันเป็น

สุภาषิต

เราให้รถเทียมม้าอัสดรคนละคัน

บ้านส่วยที่มั่งคั่งคนละ ๑ ตำบล

แก่ท่านผู้เป็นบัณฑิตทุกคน

เมณฑกปัญหชาดกที่ ๘ จบ

๙. มหาปทุมชาดก (๔๗๒)

ว่าด้วยมหาปทุมกุมาร

(พวกผู้ใหญ่มีกษัตริย์มหาศาลเป็นต้นตลอดจนอำมาตย์ราช

เสวกได้กราบทูลว่า)

[๑๐๖] โทษน้อยใหญ่ของผู้อื่นทั้งหมดที่ยังมิได้เห็น

มิได้พิจารณาด้วยตนเอง ผู้ใหญ่ไม่ควรลงทัณฑ์

[๑๐๗] ส่วนผู้ใดเป็นกษัตริย์ยังมิได้ทรงพิจารณาแล้ว

ทรงลงอาชญา

ผู้นั้นชื่อว่ากลืนโภชนาหารพร้อมทั้งหนาม

เหมือนคนตาบอดแต่กำเนิด

กลืนกินอาหารที่มี

แมลงวัน

[๑๐๘] พระราชาพระองค์ใดลงอาชญาบุคคลผู้ไม่ควรจะ
ลงอาชญา

ไม่ลงอาชญาบุคคลผู้ควรลงอาชญา

พระราชาพระองค์นั้นไม่รู้สิ่งสมควรหรือไม่สมควร

เหมือนคนตาบอดเดินทางที่ขรุขระ

[๑๐๙] อนึ่ง ลานะน้อยใหญ่ทั้งหมดเหล่านี้

พระราชาพระองค์ใดเห็นชัดเจนดีแล้วสั่งการลงไป

พระราชาพระองค์นั้นสมควรจะปกครองราชสมบัติได้

[๑๑๐] พระราชาผู้อ่อนโยนอย่างเดียวหรือผู้แข็งกร้าว
อย่างเดียว

ไม่สามารถจะดำรงตนอยู่ในฐานะอันยิ่งใหญ่ได้

เพราะเหตุนั้น พึงประพฤติทั้ง ๒ ประการ

[๑๑๑] พระราชาผู้อ่อนโยนก็อาจจะถูกดูหมิ่น

ผู้แข็งกร้าวก็อาจจะมิดุ

ครั้นทราบเหตุทั้ง ๒ อย่างนี้แล้ว

พึงประพฤติพอสมควรเป็นกลาง ๆ ไว้

[๑๑๒] คนมีความกำหนัดพึงพูดมาก ถึงคนมีความ
โกรธก็พูดมาก

ขอเดชะมหาราช พระองค์ไม่ควรให้ปลงพระชนม์
พระราชโอรส

เพราะเหตุแห่งหญิงเลย

(ฝ่ายพระราชผู้โง่เขลาทรงสั่งลงอาชญาว่า)

[๑๑๓] ประชาชนเป็นฝ่ายเดียวกันทั้งหมด

ฝ่ายหญิงนี้มีเพียงคนเดียว

เพราะเหตุนั้น เราจะปฏิบัติตามคำของหญิงนี้

พวกท่านจงไป จงโยนปทุมกุมารนั้นลงเหวไปเถิด

(ต่อมาพระราชดำรัสถามพระโพลีสัตว์ว่า)

[๑๑๔] ที่ชอกเขานั้นเป็นเหวลึกหลายชั่วลำตาล ยากที่
จะขึ้นมาได้

เจ้าถูกผลักดันลงไป在那นั้นทำไมจึงไม่ตาย

(พระโพลีสัตว์กราบทูลว่า)

[๑๑๕] พญานาคเกิดอยู่ที่ชอกเขานั้น

แผ่พังพาน มีกำลัง ใช้ชนดรองรับอาตมภาพ

เพราะเหตุนั้น อาตมภาพจึงไม่ตายในเหวนั้น
(พระราชাত্রัสว่า)

[๑๑๖] พ่อราชบุตร มาเถิด พ่อจ้กนำเจ้ากลับพระราชวัง
ของตน

ขอความเจริญจงมีแก่เจ้า เจ้าจงครอบครองราชสมบัติ
เถิด

จ้กทำอะไรอยู่ในป่าเล่า
(พระโพนธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๑๑๗] อาตมภาพมองเห็นตนเหมือนคนที่กลืนเบ็ด
แล้วดึงเบ็ดที่เปื้อนโลหิตขึ้นมา ครั้นดึงขึ้นมาแล้วพึง
เป็นสุข

(พระราชাত্রัสว่า)

[๑๑๘] อะไรรนอ เจ้ากล่าวว่า เป็นเบ็ด
อะไรรนอ เจ้ากล่าวว่า เบ็ดเปื้อนโลหิต
อะไรรนอ เจ้ากล่าวว่า ดึงออกมาแล้ว
เราถามแล้ว ขอเจ้าจงบอกความซอ้นั้น

(พระโพนธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๑๑๙] กาม อาตมากล่าวว่า เป็นเบ็ด
ข้างและม้า อาตมากล่าวว่า เป็นเบ็ดที่เปื้อนโลหิต
การสละได้แล้ว อาตมากล่าวว่า ดึงออกมาแล้ว
ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้เถิด จอมกษัตริย์

(พระศาสดาทรงประมวลชาดกด้วยคาถาสุดท้ายว่า)

[๑๒๐] พระราชมารดา (เลี้ยง) เป็นนางจิณฺจมาณวิกา
พระราชบิดาของอาตมาเป็นพระเทวทัต
พญานาคเป็นอานนทผู้เป็นบัณฑิต
เทวดาเป็นพระสารีบุตร
พระราชบุตรคือตถาคต
ขอเธอทั้งหลายทรงจำชาดกไว้อย่างนี้

มหาปทุมชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. มิตตามิตตชาดก (๔๗๓)

ว่าด้วยลักษณะมิตรและผู้มิใช่มิตร

(พระราชাত্রัสถามพระโพนธิสัตว์ว่า)

[๑๒๑] วิญญูชนผู้เป็นนักปราชญ์ เป็นบัณฑิต

เห็นหรือได้ยินผู้ทำการงานอะไรบ้าง

หรือพึงพยายามอย่างไร จึงจะรู้ว่า ผู้นี้ไม่ใช่มิตร

(พระโพธิสัตว์กราบทูลลักษณะผู้มีไมตรีว่า)

[๑๒๒] คนผู้มีไมตรี คือ เห็นเพื่อนแล้วไม่ยืมแยม ๑

ไม่ยินดีจะสนทนากับเพื่อน ๑ ไม่สบตาเพื่อน ๑ พุด

ต่อต้าน ๑

[๑๒๓] คบศัตรูของเพื่อน ๑ ไม่คบเพื่อนของเพื่อน ๑

ห้ามปรามคนที่สรรเสริญเพื่อน ๑ สรรเสริญคนที่ด่า

เพื่อน ๑

[๑๒๔] ไม่บอกความลับแก่เพื่อน ๑

ไม่ช่วยปกปิดความลับของเพื่อน ๑

ไม่ยกย่องการกระทำของเพื่อน ๑

ไม่สรรเสริญปัญญาของเพื่อน ๑

[๑๒๕] เมื่อเพื่อนฉิบหายกลับพอใจ ๑ เมื่อเพื่อนเจริญกลับไม่พอใจ ๑

ได้อาหารที่มีรสแปลกมากก็ไม่นึกถึงเพื่อน ๑

แต่นั้น ย่อมจะไม่อนุเคราะห์เพื่อนว่า

อย่างไรหนอ เพื่อนเราพึงได้ลาภจากที่นี่บ้าง ๑

[๑๒๖] อาการ ๑๖ ข้อดังกล่าวมานี้มีอยู่แล้วในคนที่มิใช่
มิตร

พึงเป็นเหตุให้บัณฑิตได้เห็นและได้ยินแล้วรู้ได้ว่ามิใช่

มิตร

(พระโพธิสัตว์กราบทูลลักษณะของมิตรว่า)

[๑๒๗] วิญญูชนผู้เป็นนักปราชญ์ เป็นบัณฑิต

เห็นหรือได้ยินผู้ทำงานอะไรบ้าง

หรือชนพึงพยายามอย่างไรจึงรู้ว่า ผู้นั้นเป็นมิตร

(ได้กล่าวคาถาที่เหลือว่า)

[๑๒๘] คนผู้เป็นมิตร คือ เพื่อนจากไปก็คิดถึง ๑

เพื่อนกลับมาก็ยินดี ๑ หยอกล้อยิ้มย่องต่อเพื่อน ๑

ยินดีตอบสนองด้วยวาจาที่ไพเราะ ๑

[๑๒๙] คบเพื่อนของเพื่อนฝ่ายเดียว ๑ ไม่คบศัตรูของ
เพื่อน ๑

ห้ามปรามคนที่ด่าเพื่อน ๑ สรรเสริญคนที่ยกย่องเพื่อน

๑

[๑๓๐] บอกความลับแก่เพื่อน ๑ ช่วยปกปิดความลับของ
เพื่อน ๑

ยกย่องการกระทำของเพื่อน ๑ สรรเสริญปัญญาของ
เพื่อน ๑

[๑๓๑] เมื่อเพื่อนเจริญก็ยินดี ๑ เมื่อเพื่อนฉิบหายก็ไม่
ยินดี ๑

ได้อาหารที่มีรสแปลกมากก็นึกถึงเพื่อน ๑
แต่นั้น ย่อมจะอนุเคราะห์เพื่อนว่า

อย่างไรหนอ เพื่อนจะได้ลาภจากที่นี่บ้าง ๑

[๑๓๒] อาการ ๑๖ ข้อดังกล่าวมานี้มีอยู่แล้วในคนที่เป็
นมิตร

มิตร
พึงเป็นเหตุให้บัณฑิตได้เห็นและได้ยินแล้วรู้ได้ว่าเป็น
มิตร

มิตตามิตตชาดกที่ ๑๐ จบ

รวมชาดกที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. จุฬกุกุณาลชาดก ๒. ภัททสาาลชาดก
 ๓. สมุททวาณิชชาดก ๔. กามชาดก
 ๕. ขนสันธชาดก ๖. มหากัณหาชาดก
 ๗. โกสิยชาดก ๘. เมณฑกปัญหชาดก
 ๙. มหาปทุมชาดก ๑๐. มิตตามิตตชาดก
- ทวาทสกนิบาต จบ

๑๓. เตรสกนิบาต

๑. อัมพชาดก (๔๗๔)

ว่าด้วยมนต์เสกมะม่วง

(พระราชাত্রัสถามคนเฝ้าสวนมะม่วงว่า)

[๑] ท่านพรหมจารี๑ เมื่อก่อน

ท่านได้นำผลมะม่วงน้อยใหญ่มาให้เรา

บัดนี้ ผลไม้ทั้งหลายไม่ปรากฏด้วยมนต์เหล่านั้น
ของท่านเลยหรือ ท่านพราหมณ์

(มาณพกราบทูลว่า)

[๒] ข้าพระองค์กำลังคำนวณการโคจรของดาวฤกษ์

ยังไม่เห็นฤกษ์ยามปรากฏในมนต์เลย

ครั้นได้การโคจรของดาวฤกษ์และฤกษ์ยามแล้ว

ข้าพระองค์จักนำผลมะม่วงมากมายมาถวายได้อย่าง

แน่นอน

(พระราชาตรัสถามว่า)

[๓] เมื่อก่อน ท่านไม่พูดถึงการโคจรของดาวฤกษ์เลย
ไม่ได้อ้างถึงฤกษ์ยามเลย

ได้นำผลมะม่วงที่มีสีงาม กลิ่นหอม รสอร่อย

จำนวนมากมามาให้เราด้วยตนเอง

[๔] แม้เมื่อก่อน ด้วยการร่ายมนต์ของท่าน

ผลไม้ทั้งหลายก็ปรากฏมี ท่านพราหมณ์

แต่วันนี้ ท่านนั้นแม้จะร่ายมนต์อยู่ ก็ไม่สามารถจะให้

สำเร็จได้

สภาพของท่านนั้น มันเกิดอะไรขึ้นวันนี้

(มาณพกราบทูลว่า)

[๕] บุตรคนจันทาลได้มอบมนต์ให้แก่ข้าพระองค์โดยถูก

ต้อง

และบอกสาเหตุที่ทำให้มนต์เสื่อมไว้ว่า

ถ้ามีใครมาถามถึงชื่อและโคตรของเราแล้วเจ้าอย่า

ปกปิด

ถ้าปกปิดความจริง มนต์ก็จะเสื่อมไป

[๖] ข้าพระองค์นั้นถูกพระองค์ผู้เป็นจอมชนตรัสถามขึ้นใน

หมู่ชน

เกิดความลบหลู่ครอบงำแล้วจึงได้กราบทูลความพลั้ง

พลาดไปว่า

มนต์เหล่านี้เป็นของพราหมณ์ ดังนั้น

ข้าพระองค์มีมนต์เสื่อมเสียแล้ว จึงเป็นคนน่าสงสารร้องให้

อยู่

(พระราชาทรงดีเตียนมานพนันว่า)

[๗] คนผู้ต้องการน้ำหวานพึงได้น้ำหวานจากต้นไม้ใด

จะเป็นต้นละหุ่งก็ตาม ต้นสะเดาก็ตาม หรือต้น

ทองกวาวก็ตาม

ต้นไม้ไหนแลเป็นต้นไม้ดีที่สุดของเขา

[๘] บุคคลพึงรู้แจ้งธรรมจากผู้ใด จะเป็นกษัตริย์

พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จันทาล หรือคนเทษยะก็ตาม

ผู้นั้นแลเป็นคนสูงสุดของเขา

[๙] ท่านทั้งหลายจงทำโทษ เขียนตี แล้วจงจับคอเจ้าคน

ชั่ว

ไป ผู้ที่ยังประโยชน์อันสูงสุดซึ่งตนได้มาแสนยากให้พินาศ

เพราะความเยอหยิ่งและดูหมิ่นคน ไสหัวออกไป
(มาณพกล่าวขอเรียนมนต์ใหม่กับอาจารย์ว่า)
[๑๐] บุรุษสำคัญพื้นที่ว่าเรียบ พึงดกบ่อ ดกถ้ำ ดกเหว
ดกหลุมรากไม้ผุ หรือว่าคนตาบอดสำคัญว่าเชือก
พึงเหยียบบงเห่า เหยียบไฟฉนใด ท่านผู้มีปัญญาพึงรับ
ทราบว่า

ข้าพเจ้าพลั้งพลาดไปแล้วฉันนั้นเหมือนกัน ท่าน
อาจารย์ทราบแล้ว

จงมอบมนต์ให้แก่ข้าพเจ้าผู้มีมนต์เสื่อมแล้วอีกเถิด
(ต่อจากนั้น อาจารย์กล่าวว่า)

[๑๑] เราได้มอบมนต์ให้แก่เจ้าโดยธรรม
ถึงเจ้าก็เรียนเอาโดยธรรม
แม้สาเหตุที่ทำให้มนต์เสื่อม เราก็เต็มใจบอกแก่เจ้า
ถ้าเจ้าตั้งอยู่ในธรรมแล้ว มนต์จะไม่เสื่อม
[๑๒] เจ้าคนโง่ คนที่มีปัญญาน้อย
ถึงจะเลี้ยงชีวิตอยู่ได้ในมนุษยโลกทุกวันนี้
ด้วยมนต์ที่ตนได้มาโดยยาก ได้มาด้วยความลำบากก็

จริง แต่เมื่อพูดเหลวไหลละก็ทำมนต์บทนั้นให้เสื่อมไปได้
[๑๓] สำหรับเจ้าผู้เป็นคนโง่ หลงงมงาย
อกตัญญู พุดเท็จ ไม่ระมัดระวัง
เราจะไม่ให้มนต์ทั้งหลายเช่นนั้นอีก
มนต์ที่ไหนดัน ไปเสียเถิดเจ้า เราไม่พอใจเจ้าเลย

อัมพชาดกที่ ๑ จบ

๒. ผันทนต์ชาดก (๔๗๕)

ว่าด้วยการผูกเวรของหมีและไม่สะคร้อ
(หมีได้บอกข้างไม่ว่า)

[๑๔] ท่านผู้เดียวถือขวานเข้ามาถึงป่ายืนอยู่
เพื่อน เราถามแล้วท่านจงบอก
ท่านต้องการจะตัดไม้หรือ

(ข้างไม้ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๑๕] เพื่อน เจ้าเป็นหมีเที่ยวไปยังป่าน้อยใหญ่
ทั้งป่าทึบและป่าโปร่ง เราถามแล้ว เจ้าจงบอก

ไม้อะไรถึงจะแข็งแรงสำหรับกงรถ

(หมีกกล่าวว่า)

[๑๖] ต้นรังก็ดี ต้นตะเคียนก็ดี ต้นहुากวาก็ดี ต้นสีเสียดก็ดี
ที่ไหนจะแข็งแรง แต่ต้นไม้ที่มีนามว่าสะคร่อนั้นซี
เป็นไม้ที่แข็งแรงสำหรับกงรถ

(ช่างไม้ถามว่า)

[๑๗] ก็ต้นสะคร่อนั้น ใบก็ตาม ลำต้นก็ตามเป็นเช่นไร
เพื่อน เราถามแล้ว ท่านจงตอบ
เราจะรู้จักต้นสะคร่อได้อย่างไร

(หมีบอกว่า)

[๑๘] ต้นไม้ใดที่กิ่งห้อยน้อมลงมาแต่ไม่หัก
ข้าพเจ้ายืนอยู่ที่โคนต้นไม้ใด ต้นไม้นั้นมีนามว่า

สะคร่อ

[๑๙] ต้นสะคร่อนี้จักเป็นไม้ที่สมควร
แก่กิจการของท่านทุกอย่าง
คือ ทำงาก็ได้ ล้อก็ได้ ดุมก็ได้
งอนไถก็ได้ กงก็ได้ ตัวรถก็ได้

(พระศาสดาทรงประกาศเรื่องนั้นว่า)

[๒๐] ท่านใดนั้น รุกขเทวดาผู้สิงสถิตอยู่ที่ต้นสะคร่อ
ก็ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ถึงข้าพเจ้าก็มีคำที่จะพูด
การทวาชะ โปรดฟังคำของข้าพเจ้า

[๒๑] ท่านจงถลกหนังจากคอกหมี ๔ องค์แล้วใช้หุ้มกงรถ
เมื่อทำเช่นนี้ กงรถจะพึงมั่นคงยิ่งขึ้น

[๒๒] ถึงรุกขเทวดาผู้สิงสถิตอยู่ที่ต้นสะคร่อ
ได้จองเวรแล้วเพียงนั้น

ได้นำความทุกข์มาให้แก่พวกหมี
ทั้งที่เกิดแล้วและยังไม่ได้เกิด ด้วยประการฉะนี้

[๒๓] ด้วยประการดังกล่าวมาฉะนี้ ไม่สะคร่อให้คนฆ่าหมี
ส่วนหมียุให้คนโค่นต้นสะคร่อ

เพราะการวิวาทกันและกัน

ต่างคนต่างยุให้ฆ่า

กันและกัน คือ

[๒๔] พวกมนุษย์เกิดการทะเลาะกันขึ้นที่ใด

ที่นั้นมนุษย์ทั้งหลายก็เปิดเผยความลับเหมือนนกยูง

รำแพน

และเหมือนหมีกกับไม้สะคร่อเหล่านั้น

[๒๕] เพราะเหตุนั้น ตถาคตขอถวายพระพรมหาบพิตร
ทั้งหลาย

ขอมหาบพิตรทั้งหลายทรงพระเจริญ
ตราบเท่าที่ทรงสมาคมกัน ณ สถานที่นี้
ขอทรงรื่นเริงบันเทิงพระทัย อย่าทรงวิวาทกัน
อย่าทรงเป็นเหมือนหมึกกับไม้สัคร้อเลย

[๒๖] ขอมหาบพิตรทั้งหลายทรงสำเหนียกถึงความสามัคคี
นั้น

ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญแล้ว
บุคคลผู้ยินดีแล้วในความสามัคคี ดำรงอยู่ในธรรม
ย่อมไม่เสื่อมจากนิพพานอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ

ผันทนชาดกที่ ๒ จบ

๓. ขวนหงส์ชาดก (๔๗๖)

ว่าด้วยพญาขวนหงส์

(พระราชาทรงเชื่อเชิญขวนพญาหงส์โพธิสัตว์ว่า)

[๒๗] เจ้าจับอยู่ที่ตั้งทองนี้แหละพญาหงส์

ข้าพเจ้ารักที่จะเห็นท่าน

ท่านมาเป็นเจ้าของสถานที่นี้แล้ว

สิ่งที่มีอยู่ในพระราชานิเวศน์นี้

ท่านไม่รังเกียจ จงบอกมาให้เราทราบ

(และทรงขอร้องว่า)

[๒๘] เพราะการฟัง คนบางหมู่จึงเป็นที่รักของคนบางคน

เพราะได้เห็น ความพอใจของคนบางคนจึงเสื่อมคลาย

เพราะได้เห็นและเพราะได้ฟัง คนบางหมู่จึงเป็นที่รัก

เพราะการเห็น ท่านรักใคร่ข้าพเจ้าบ้างไหม

[๒๙] เพราะการฟัง ท่านจึงเป็นที่รักของข้าพเจ้า

และเป็นที่รักยิ่ง เพราะได้มาพบกัน

พญาหงส์ ท่านเป็นที่น่ารักน่าดูอย่างนี้สำหรับข้าพเจ้า

ขอท่านจงอยู่ใกล้ ๆ ข้าพเจ้าเถิด

(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๓๐] ข้าพเจ้าได้รับสักการบูชาอยู่เป็นนิตย์

พึงอยู่ในพระราชานิเวศน์ของพระองค์

แต่บางครั้งพระองค์ทรงมีนเมา

จะพึงตรัสว่า จงอย่าพญาหงส์ให้เรา

(พระราชาตรัสให้ปฎิญาณว่า)

[๓๑] นาดิเตียนจริง การตีม้น้ำเมา
ซึ่งเป็นทีพอใจของข้าพเจ้ายิ่งกว่าท่าน
เอาเถิด ข้าพเจ้าจะไม่ตีม้น้ำเมา
ตลอดเวลาที่ท่านอยู่ในนิเวศน์ของข้าพเจ้า

(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๓๒] ขอเดชะพระราชา เสียงเหล่าสุนัขจิ้งจอกเห่าหอนก็ดี
เสียงเหล่านกร้องขันก็ดี รู้ได้ง่าย
ส่วนถ้อยคำที่พวกมนุษย์เปล่งออกมา รู้ได้ยากกว่านั้น

[๓๓] คนบางคนเบื่องตันเป็นคนใจดี ย่อมนับถือกันว่า
เป็นญาติ เป็นมิตร หรือเป็นเพื่อนอย่างนี้บ้าง
ภายหลังกลายเป็นศัตรูไปก็มี

[๓๔] ใจจดจ่ออยู่ในผู้ใด ผู้นั้นแม้จะอยู่ไกลกันก็เหมือนอยู่
ใกล้

ใจเหินห่างจากผู้ใด ผู้นั้นแม้จะอยู่ใกล้ก็เหมือนอยู่ไกล

[๓๕] สหายผู้มีจิตเลื่อมใส ถึงจะอยู่ยังฟากฝั่งสมุทร
ถ้ามีจิตเลื่อมใสต่อกัน ก็ชื่อว่าอยู่ใกล้กัน
ส่วนสหายผู้มีจิตคิดประทุษร้ายถึงจะอยู่ใกล้
ถ้ามีจิตคิดประทุษร้ายต่อกัน
ก็ชื่อว่าอยู่ยังฟากฝั่งสมุทร

[๓๖] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมทัพ ผู้ผดุงรัฐให้เจริญ
ศัตรูถึงจะอยู่ร่วมกัน ก็ชื่อว่าอยู่ห่างไกลกัน
ส่วนบัณฑิตถึงจะอยู่ใกล้กัน
ก็ชื่อว่าอยู่ไกล เพราะมีใจนึกถึงกัน

[๓๗] เพราะการอยู่ร่วมกันนานเกินไป
คนที่รักกันก็จะกลายเป็นไม่รักกัน
เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์ขอทูลลาไป
ก่อนที่จะไม่เป็นที่รักของพระองค์

(พระราชาตรัสกับพระโพธิสัตว์ว่า)

[๓๘] หากการปกครองอันขลิขของข้าพเจ้าผู้วิงวอนอยู่อย่างนี้
ท่านไม่ทราบและไม่ทำตามคำของข้าพเจ้าผู้ปรนนิบัติ
อยู่อย่างนี้

เมื่อเป็นเช่นนั้น ข้าพเจ้าขอรับรองท่านว่า โปรดแวะเวียน
มาอีก

(ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๓๙] ขอเดชะพระมหाराช ผู้ผดุงรัฐให้เจริญ

หากเราทั้งหลายยังอยู่ปกติอย่างนี้
แม้พระองค์และข้าพระองค์ก็จักไม่มีอันตราย
วันคืนต่อ ๆ ไป เราคงจะได้พบกันบ้างหรือ
ชนทั้งสชาติที่ ๓ จบ

๔. จุฬินาทกัสนสพชาดก (๔๗๗)

ว่าด้วยกัสนสพดาบสสอนจุฬินาทดาบส

(พระโพนธิตัวถามลูกชายว่า)

[๔๐] พี่นลูกก็มีไผ่ผ่า น้ำลูกก็มีไผ่ดัก

แม่ไผ่ลูกก็มีไผ่ก่อก่อให้โพล่งขึ้น

ทำไมหนอ ลูกจึงชบเขาเหมือนคนปัญญาอ่อน

(ดาบสกุมารตอบว่า)

[๔๑] พ่อกัสนสพะ ลูกหมดความพยายามที่จะอยู่ป่าต่อไป

ขอกราบลาพ่อ การอยู่ในป่าลำบาก

ลูกต้องการจะไปยังเมือง

[๔๒] พ่อพราหมณ์ ลูกไปจากที่นี่แล้ว

ไปอยู่ชนบทใดชนบทหนึ่ง

ฟังศึกษาอาจารย์อันเป็นประเพณีที่ควรศึกษา

ขอพ่อกรุณาสอนธรรม๒นั้นให้ลูกด้วย

(พระโพนธิตัวกล่าวว่า)

[๔๓] ถ้าลูกทิ้งป่าและมูลผลาหารในป่า

พอใจการอยู่ในเมือง

ลูกจงตั้งใจฟังธรรมนั้นจากพ่อ

[๔๔] อย่าเสพของมีพิษ ๑ จงเว้นเหวให้ห่างไกล ๑

อย่าจมลงในเปือกตม ๑ ฟังระมัดระวังเมื่ออยู่ใกล้

อสรพิษ ๑

(ดาบสกุมารเมื่อไม่รู้ความหมายของคำที่พ่อกล่าวโดยย่อ จึงถามว่า)

[๔๕] อะไรหนอคือของมีพิษ เหว

หรือเปือกตม สำหรับผู้ประพฤติพรหมจรรย์

อะไรที่พ่อกล่าวว่า เป็นอสรพิษ

ลูกถามแล้ว ขอพ่อจงบอกเรื่องนั้น

(ฝ่ายพระโพนธิตัวตอบว่า)

[๔๖] พ่อনারทะ ของหมักดองในโลกที่เขาเรียกชื่อว่าสุรา

ทำให้ใจให้สีกเหิม มีกลิ่นหอม น่าพอใจ มีรสอร่อยเหมือน

น้ำผึ้ง

สุรานั้น พระอริยะทั้งหลายกล่าวว่า
เป็นของมีพิษสำหรับพรหมจรรย์

[๔๗] ฟอนารทะ หึงทั้งหลายในโลกย่อมย้ายชายผู้
ประมาทแล้ว

พวกหล่อนย่อมชักจูงจิตของชายหนุ่มไป
เหมือนลมพัดปยุ่นที่ปลัดตกจากต้น
สภาพนั้นบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า
เป็นเหวสำหรับพรหมจรรย์

[๔๘] ลาก ๑ ความมีชื่อเสียง ๑ สักการะ ๑
การบูชาในสกุลอื่น ๆ ๑
ฟอนารทะ นี้แหละบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า
เป็นเปือกตมของพรหมจรรย์

[๔๙] ฟอนารทะ พระราชาทั้งหลายทรงมีศัสตราวุธ
ทรงปกครองแผ่นดินนี้
พระราชาผู้จอมมนุษย์ ผู้ยิ่งใหญ่เช่นนั้น
เจ้าควรระวัง

[๕๐] ฟอนารทะ พระราชาผู้เป็นอิสระ เป็นอธิบดีเหล่านั้น
เจ้าอย่าอยู่ใกล้ชิดเลย
พระราชานี้แหละบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า
เป็นอสรพิษสำหรับพรหมจรรย์

[๕๑] อนึ่ง คนผู้ต้องการอาหารในเวลาอาหาร
พึงเข้าไปยังเรือนหลังใดหลังหนึ่ง
บรรดาเรือนเหล่านี้ เจ้าพึงเที่ยวแสวงหาอาหาร
ในเรือนหลังที่ตนทราบว่าดีงาม

[๕๒] ครั้นเข้าไปยังสกุลอื่นเพื่อประโยชน์แก่น้ำหรือ
โภชนาหาร

ควรคบเคี้ยวบริโภคน้ำแต่พอประมาณ ไม่ควรใส่ใจในรูป

[๕๓] คอกโค ๑ โรงสุรา ๑ นักเลง ๑ หอประชุม ๑
สถานที่เก็บเงินทอง ๑ เจ้าจงเว้นให้ห่างไกล
เหมือนคนขับยานพาหนะเว้นหนทางที่ขรุขระ

จุฬินารทกัสสปชาดกที่ ๔ จบ

๕. ทุตชาดก (๔๗๘)

ว่าด้วยบุคคลผู้เป็นทุต

(พระราชาตรัสถามพระโพธิสัตว์ว่า)

[๕๔] ท่านพราหมณ์ ข้าพเจ้าส่งทุตไปหาท่าน

ซึ่งกำลังเข้ามาอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา
พวกเขาถามแล้วท่านก็ไม่ตอบ
ทุกข์ของท่านนั้นเป็นความลับหรือ

(พระโพนธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๕๕] พระองค์ผู้ผดุงรัฐให้เจริญของชาวแคว้นกาสิ
ถ้าความทุกข์พึงเกิดขึ้นแก่พระองค์
พระองค์อย่าตรัสบอกความทุกข์นั้นแก่คน
ที่ช่วยปลดเปลื้องพระองค์ให้พ้นจากความทุกข์ไม่ได้

[๕๖] ผู้ใดพึงช่วยปลดเปลื้องให้พ้นส่วนแห่งความทุกข์
ที่เกิดขึ้นนั้นได้ แม้เสียวหนึ่งโดยธรรม
ผู้นั้นควรบอกให้ทราบโดยแท้

[๕๗] ขอเดชะพระราชา เสียงเหล่าสุนัขจึงจอกเห่าหอนก็ดี
เสียงเหล่านกร้องขันก็ดี รู้ได้ง่าย
ส่วนถ้อยคำที่พวกมนุษย์เปล่งออกมา รู้ได้ยากกว่านั้น

[๕๘] คนบางคนเบื้องต้นเป็นคนใจดี ย่อมนับถือกันว่า
เป็นญาติ เป็นมิตร หรือเป็นเพื่อนอย่างนี้บ้าง
ภายหลังกลายเป็นศัตรูไปก็มี

[๕๙] คนใดถูกเขาถามถึงความทุกข์ของตนอยู่บ่อย ๆ
พึงบอกให้ทราบในเวลาอันไม่สมควร
พวกศัตรูของคนนั้นย่อมพอใจ
ส่วนคนที่หวังประโยชน์ต่อเขาย่อมเป็นทุกข์

[๖๐] ส่วนนักปราชญ์รู้กาลอันสมควร
ทราบความมีใจของพวกมีปัญญาเป็นอันเดียวกับตน

แล้ว

พึงบอกความทุกข์อันแรงกล้าแก่คนอื่นชนิดนั้น
พึงเปล่งถ้อยคำอันอ่อนหวาน มีประโยชน์

[๖๑] อนึ่ง ถ้านักปราชญ์พึงรู้ถึงทุกข์ที่ทนไม่ได้ของตนว่า
โลกธรรมเหล่านั้นเกิดขึ้นเพื่อไม่ให้ถึงความสุขเฉพาะ
เราเท่านั้นหามิได้

พึงเพ่งถึงสัจจะ หิริ และโอตตปปะเท่านั้น
อดกลั้นความทุกข์อันแรงกล้าเพียงผู้เดียว

(พระโพนธิสัตว์กราบทูลอีกว่า)

[๖๒] ขอเดชะพระมหाराช ข้าพระองค์ต้องการทรัพย์เพื่อให้
อาจารย์

จึงท่องเที่ยวไปขอยังแวนแคว้น นิคม และราชธานีต่าง

ๆ

[๖๓] ขอเดชะพระมหाराช ผู้ทรงเป็นใหญ่แห่งหมู่ชน
ข้าพระองค์ได้ขอกับพวกคหบดี ราชบุรุษ
และพราหมณ์มหาศาล จึงได้ทองคำมา ๗ แท่ง
ทองคำเหล่านั้นของข้าพระองค์สูญหายเสียแล้ว
เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์จึงเศร้าโศกมาก

[๖๔] ขอเดชะพระมหाराช คนเหล่านั้นข้าพระองค์คิด
ไตร่ตรองดู

แล้วว่า ไม่สามารถจะช่วยปลดเปลื้องทุกข์ได้
เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์จึงไม่บอกแก่เขาเหล่านั้น

[๖๕] ขอเดชะพระมหाराช ส่วนพระองค์ข้าพระองค์คิด
ไตร่ตรองดู

แล้วว่า สามารถจะช่วยปลดเปลื้องทุกข์ได้
เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์จึงกราบทูลให้พระองค์ทรง

ทราบ

(พระศาสดาตรัสพระคาถาสุดท้ายว่า)

[๖๖] พระราชาผู้ผดุงรัฐให้เจริญของชาวแคว้นกาสิ
มีพระหฤทัยเลื่อมใสได้พระราชทานทองคำแท้ ๗ แท่ง

เขา ๑๔ แท่ง

ทูตชาดกที่ ๕ จบ

๖. กาลิงคโศธิชาดก (๔๗๙)

ว่าด้วยพระเจ้ากาลิงคะทรงบูชาโพธิมณฑล

(พระศาสดาทรงประกาศเรื่องนีว)

[๖๗] พระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่ากาลิงคะ

ทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรม

ทรงพยายามข้างแกวซึ่งมีอานุภาพมาก ได้เสด็จไป

ใกล้โพธิพฤกษ์

[๖๘] พราหมณ์ปุโรหิตการทวาชะ ชาวกาลิงคะพิจารณา
ณภูมิภาค

แล้วประคองอัญชลี ได้กราบทูลพระราชา

พระนามว่ากาลิงคะ ผู้เป็นโอรสของพระดาบสว่า

[๖๙] ขอเดชะพระมหाराช ขอพระองค์เสด็จลงมาเถิด

สถานที่นี้เป็นภูมิภาคที่พระพุทธรเจ้าทุกพระองค์ทรง

ยกย่องแล้ว

เพราะสถานที่นี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ล้าเลิศ
ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ทรงรุ่งเรืองอยู่

[๗๐] ภูมิภาคนี้ ต้นหญ้าลาดาวลัยเวียนเป็นทักษิณาวรรต

ภูมิภาคนี้เป็นจุดศูนย์กลางแห่งแผ่นดิน

ขอเดชะพระมหาราช ข้าพระองค์ได้สดับมาดังนี้

[๗๑] ภูมิภาคแห่งนี้เป็นจุดศูนย์กลางแห่งแผ่นดิน

ซึ่งเป็นที่รองรับสรรพสัตว์ เป็นแผ่นดินที่มีสาครล้อม

รอบ

ขอพระองค์เสด็จลงมาสัมผัสการเกิด พระเจ้าข้า

[๗๒] พญาช้างเหล่าใดถึงจะเป็นช้างแก้วและเกิดในตระกูล

สูง

พญาช้างเหล่านั้นก็เข้าไปใกล้สถานที่ที่มีประมาณ

เพียงนั้นไม่ได้

[๗๓] พญาช้างถึงจะเกิดในตระกูลสูงก็จริง

ขอพระองค์ทรงใส่พญาช้างตัวที่ฝึกแล้วไปเกิด

สถานที่ที่มีประมาณเพียงนี้ พญาช้างก็ไม่สามารถจะ

เข้าไปได้

[๗๔] พระเจ้ากาลิงคะครั้นทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้ว

ทรงใคร่ครวญวาทของปุโรหิตผู้พยากรณ์

แล้วทรงใส่พญาช้างไปด้วยพระดำริว่า

เราจักรู้ตามคำที่พราหมณ์นี้พูดจริงหรือ

[๗๕] ส่วนพญาช้างที่พระราชาทรงใส่ไป

ได้เปล่งเสียงโกญจนาทอันก็ก้อง ได้ถอยหลังคุกเข่า

ลง

เหมือนไม่สามารถจะนำภาระอันหนักไปได้

[๗๖] พราหมณ์ปุโรหิตการทวาชะชาวกาลิงคะรู้ว่า

พระคชาธารสิ้นชีพเสียแล้วจึงได้รับกราบทูลพระเจ้ากา

ลิงคะว่า

ขอพระองค์เสด็จประทับพระคชาธารเชือกอื่นเถิด

พระคชาธารเชือกนี้สิ้นชีพแล้ว พระเจ้าข้า

[๗๗] พระเจ้ากาลิงคะครั้นได้สดับคำนั้นแล้ว

รีบประทับพระคชาธารเชือกอื่น

เมื่อพระราชาเสด็จประทับแล้ว

พระคชาธารก็ล้มลงบนแผ่นดิน ณ ที่นั่นเอง

เป็นอันว่า คำของปุโรหิตผู้ถวายพยากรณ์

ได้เป็นจริงตามที่ข้างปรากฏแล้ว

[๗๘] พระเจ้ากาลิงคะได้ตรัส

กับพราหมณ์ปุโรหิตกาลิงคะดังนี้ว่า

ท่านนั้นแหละเป็นสัมพุทฺธะ สัพพัญญูเห็นเหตุทั้งปวง

[๗๙] กาลิงคพราหมณ์ผู้ไม่ยอมรับคำชมเชยนั้นได้กราบทูล
อย่างนี้ว่า

ความจริง ข้าพระองค์ทั้งหลายเป็นนักพยากรณ์

ส่วนพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นสัพพัญญู

พระพุทธเจ้าข้า

[๘๐] ก็พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงเป็นสัพพัญญู

และทรงรู้ทุกอย่าง หาทรงทราบด้วยสูตรไม่

ส่วนข้าพระองค์ทั้งหลายรู้ได้ด้วยกำลังวิชาอาคม

พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงรู้ชัดทุกสิ่งทุกอย่าง

[๘๑] ลำดับนั้น พระราชาทรงนาระเบียบดอกไม้

และเครื่องลูบไล้ไปบูชา ฉลองตันโปธิ

ด้วยดนตรีต่าง ๆ ที่รับสั่งให้ประโคมแล้วเสด็จกลับ

[๘๒] พระเจ้ากาลิงคะทรงรับสั่งให้เก็บดอกไม้หกหมื่นเล่ม
เกวียน

บูชาโพธิมณฑลสถานอันยอดเยี่ยมทุกวัน ดังนี้แล

กาลิงคโพธิชาดกที่ ๖ จบ

๗. อภิตติชาดก (๔๘๐)

ว่าด้วยอภิตติดาบส

(พระศาสดาทรงประกาศเรื่องนี้ว่า)

[๘๓] ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งภุตทอดพระเนตรเห็น

อภิตติดาบสเข้ามานอยู่ จึงตรัสถามว่า

ท่านมหาพราหมณ์ พระคุณเจ้าปรารถนาอะไรหรือ

จึงเข้ามานอยู่องค์เดียวในเวลาอากาศอบอ้าว

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๘๔] ขอถวายพระพรท้าวสักกะ การเกิดอีก ๑

การที่สรีระแตกทำลาย ๑ การหลงลืมสติตาย ๑ เป็น

ทุกข์

เพราะเหตุนั้น ท้าววาสวะ อาตมาจึงเข้ามา

(ท้าวสักกะถวายพรว่า)

[๘๕] พระคุณเจ้าก็สสปะ เพราะถ้อยคำที่พระคุณเจ้าเจรจา

นั้น

ไพเราะ เหมาะสม เป็นสุภาสิต
โยมขอถวายพรแก่พระคุณเจ้าตามที่ใจของท่าน
ปรารถนา
(พระโพธิสัตว์เมื่อจะรับพร จึงกราบทูลว่า)
[๘๖] ขอถวายพระพรท้าวสัณณะ ผู้เป็นใหญ่แห่งภูต
ทั้งปวง

หากมหาบพิตรจะประทานพรแก่อาตมา
นรชนทั้งหลายได้บุตร ภรรยา ทรัพย์ ข้าวเปลือก
และสิ่งของอันเป็นที่รักแล้วยังไม่อึด เพราะความโลภ
อันใด

ความโลภอันนั้นขออย่าได้มีอยู่ในอาตมาเลย
(ท้าวสัณณะประทานพรให้ยิ่งขึ้นไปว่า)
[๘๗] พระคุณเจ้าก็สสปะ เพราะถ้อยคำที่พระคุณเจ้าเจรจา
นั้น

ไพเราะ เหมาะสม เป็นสุภาสิต
โยมขอถวายพรแก่พระคุณเจ้าตามที่ใจของท่าน
ปรารถนา
(พระโพธิสัตว์เมื่อจะรับพร จึงกราบทูลว่า)
[๘๘] ขอถวายพระพรท้าวสัณณะ ผู้เป็นใหญ่แห่งภูตทั้งปวง
หากมหาบพิตรจะประทานพรแก่อาตมา
นา สวน เงิน โค ม้า และคนผู้เป็นทาสยอมเสื่อมสิ้นไป
เพราะโทษะที่เกิดขึ้นแล้วอันใด
โทษะอันนั้นขออย่าได้มีอยู่ในอาตมาเลย
(ท้าวสัณณะตรัสว่า)
[๘๙] พระคุณเจ้าก็สสปะ เพราะถ้อยคำที่พระคุณเจ้าเจรจา
นั้น

ไพเราะ เหมาะสม เป็นสุภาสิต
โยมขอถวายพรแก่พระคุณเจ้าตามที่ใจของท่าน
ปรารถนา
(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)
[๙๐] ขอถวายพระพรท้าวสัณณะ ผู้เป็นใหญ่แห่งภูตทั้งปวง
หากมหาบพิตรจะประทานพรแก่อาตมา
ขอให้อาตมาไม่พึงพบเห็นคนพาล ไม่พึงได้ยิน
ไม่พึงอยู่ร่วมกับคนพาล ไม่พึงทำการเจรจาปราศรัย
และไม่พึงพอใจการเจรจาปราศรัยกับคนพาลเลย

(ท้าวสักระตรัสว่า)

[๙๑] พระคุณเจ้านักสสปะ คนพาลได้ทำอะไรแก่พระคุณเจ้า
หรือ

ขอจงบอกเหตุ เพราะเหตุไร

พระคุณเจ้าจึงไม่ต้องการพบเห็นคนพาล

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๙๒] คนพาลมีปัญญาทึบ ย่อมแนะนำสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ

ชักชวนในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ

การแนะนำชั่วเป็นสิ่งที่ประเสริฐสำหรับเขา

เขาถูกว่ากล่าวโดยชอบก็โกรธ คนพาลนั้นไม่รู้วินัย

การไม่พบเห็นเขาเสียได้เป็นการดี

(ท้าวสักระตรัสว่า)

[๙๓] พระคุณเจ้านักสสปะ เพราะถ้อยคำที่พระคุณเจ้าเจรจา
นั้น

ไพเราะ เหมาะสม เป็นสุภาสิต

โยมขอถวายพรแก่พระคุณเจ้าตามที่ใจของท่าน

ปรารถนา

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๙๔] ขอถวายพระพรท้าวสักระ ผู้เป็นใหญ่แห่งภูตทั้งปวง

หากมหาบพิตรจะประทานพรแก่อาตมา

ขอให้อาตมาพึงได้พบ พึงได้ยิน พึงได้อยู่ร่วมกับ

นักปราชญ์

พึงได้เจรจาปราศรัยและพอใจการเจรจาปราศรัยกับ

นักปราชญ์เถิด

(ท้าวสักระตรัสว่า)

[๙๕] พระคุณเจ้านักสสปะ นักปราชญ์ได้ทำอะไรแก่
พระคุณเจ้าหรือ

ขอจงบอกเหตุ เพราะเหตุไร

พระคุณเจ้าจึงต้องการพบเห็นนักปราชญ์

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๙๖] นักปราชญ์ผู้มีปัญญาย่อมแนะนำสิ่งที่ควรแนะนำ

ไม่ชักชวนในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ

การแนะนำดีเป็นสิ่งที่

ประเสริฐของเขา

เขาถูกว่ากล่าวโดยชอบก็ไม่โกรธ

นักปราชญ์นั้นรู้วินัย การสมาคมกับท่านเป็นการดี

(ท้าวสักกะตรัสว่า)
[๙๗] พระคุณเจ้านักสสปะ เพราะถ้อยคำที่พระคุณเจ้าเจรจา
นั้น

ไพเราะ เหมาะสม เป็นสุภาสิต
โยมขอถวายพรแก่พระคุณเจ้าตามที่ใจของท่าน
ปรารถนา

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)
[๙๘] ขอถวายพระพรท้าวสักกะ ผู้เป็นใหญ่แห่งภุตทั้งปวง
หากมหาบพิตรจะประทานพรแก่อาตมา
เมื่อราตรีนั้นสิ้นไป ในเวลาดวงอาทิตย์ขึ้น
ขอรักษาอันเป็นทิพย์และยาจกผู้มีศีลพึงปรากฏ
[๙๙] ขอถวายพระพร เมื่ออาตมาให้อยู่ ขอรักษาอย่าพึง
หมดสิ้นไป

ครั้นให้แล้ว ขออาตมาอย่าพึงเดือดร้อนในภายหลัง
ขณะกำลังให้ ก็พึงทำจิตให้เลื่อมใส
(ท้าวสักกะตรัสว่า)
[๑๐๐] พระคุณเจ้านักสสปะ เพราะถ้อยคำที่พระคุณเจ้า
เจรจานั้น

ไพเราะ เหมาะสม เป็นสุภาสิต
โยมขอถวายพรแก่พระคุณเจ้าตามที่ใจของท่าน
ปรารถนา

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)
[๑๐๑] ขอถวายพระพรท้าวสักกะ ผู้เป็นใหญ่แห่งภุต
ทั้งปวง

หากมหาบพิตรจะประทานพรแก่อาตมา
ขอมหาบพิตรอย่าเสด็จมาหาอาตมาอีกเลย

(ท้าวสักกะตรัสว่า)
[๑๐๒] นรชนชายหญิงทั้งหลายหวังอย่างยิ่งที่จะพบโยม
ด้วยการบำเพ็ญจริยาวัตรเป็นอันมาก
ในการเห็นโยมนำกลั่นนิกหรือ

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)
[๑๐๓] มหาบพิตรผู้มีวรรณะเหมือนวรรณะแห่งเทพ
บันดาลความใคร่ทั้งปวงให้สำเร็จได้เช่นนั้น
อาตมาพบเห็นแล้ว พึงประมาทการบำเพ็ญตบะ
สิ่งนั้นจึงเป็นภัยแก่อาตมาเพราะการพบเห็นมหาบพิตร

อภิตติชาดกที่ ๗ จบ

๘. ตักการียชาดก (๔๘๑)

ว่าด้วยตักการียมาณพเตือนอาจารย์

(ปโรหิตผู้เป็นอาจารย์สนทนากับพระโพธิสัตว์ผู้เป็นศิษย์ว่า)

[๑๐๔] พ่อตักการียะ จันนั้นแหละเป็นคนโง่ พุดคำชั่ว
เหมือนกบที่อยู่ในป่าเรียกหางูมากินตัวเอง
จะต้องตกไปยังหลุมนี้ การพุดเกินขอบเขตไม่ดีเลย
(พระโพธิสัตว์กล่าววว่า)

[๑๐๕] คนผู้พุดเกินขอบเขตย่อมประสบการจองจำ
การถูกฆ่า และความโศกเศร้า คร่ำครวญ
ท่านอาจารย์ ท่านควรดำหนิตนเอง
ตามเหตุที่คนทั้งหลายจะฝังท่านลงในหลุม
(ลูกชายเศรษฐีกล่าววว่า)

[๑๐๖] เราไปถามคุณทีละทำไม
นางกาฬีนีชี ควรทำกับน้องชายหล่อนเอง
เราถูกแย่งเสื่อผ้า และกลายเป็นชีเปลือยไป
แม้เรื่องนี้ก็เหมือนเรื่องของท่านอาจารย์มาก
(พระโพธิสัตว์แสดงเหตุอื่นอีกว่า)

[๑๐๗] นกกุลิงคะตัวเองไม่ได้ต่อสู้กับใครเลย
แต่ไปบินอยู่ระหว่างแกะที่กำลังขวิดกัน
จึงถูกหัวแกะทั้ง ๒ บดขยี้ท่ามกลางอากาศนั้น
แม้เรื่องนี้ก็เหมือนเรื่องของท่านอาจารย์มาก

[๑๐๘] คน ๔ คนเมื่อจะช่วยเหลือคนเพียงคนเดียวจึงพากันจับชายผ้า

พวกเขาทั้งหมด ๔ คนจึงพากันศีรษะแตกนอนตายไป
แม้เรื่องนี้ก็เหมือนเรื่องของท่านอาจารย์มาก

[๑๐๙] อุปมาเหมือนแม่แพะที่เขาผูกมัดไว้ที่พุ่มกอไผ่
คึกคะนอง ดีดเท้าไปกระทบมิดดาบ
จึงถูกเขาใช้มีดดาบเล่มนั้นเขือดคอของมัน
แม้เรื่องนี้ก็เหมือนเรื่องของท่านอาจารย์มาก
(พระราชาทรงกริ้วต่อนายพราณ จึงตรัสว่า)

[๑๑๐] กิณรเหล่านี้มิใช่เทวดา มิใช่คนธรรพ์เทพบุตร
เป็นสัตว์พวกเนื้อ ตกอยู่ในอำนาจของเรา
พวกเจ้าจงย่างมันตัวหนึ่งในเวลาอาหารมื้อเย็น

อีกตัวหนึ่งจางอย่างมันในเวลาอาหารมือเข้าต่อไป
(กษัตริย์รู้ว่าพระราชาทรงกริ้ว จึงกราบทูลว่า)

[๑๑๑] คำทูลภาษิตนับแสนคำก็ไม่ถึงแม้เสียวหนึ่งแห่ง
คำสุภาษิต

กษัตริย์จึงเฝ้าทูลทูลภาษิตจึงเสด็จทอด
เพราะเหตุนั้น พวกกษัตริย์จึงนิ่งเฉย มิใช่เพราะ
ความโง่เขลา

(พระราชาทรงยินดีแล้วตรัสว่า)

[๑๑๒] กษัตริย์ตัวนี้พูดกับเราแล้ว พวกเจ้าจงปล่อยมันไป
และจงนำมันไปยังภูเขาคิมพานต์
ส่วนตัวนี้ เจ้าจงให้ไว้ที่ห้องครัวใหญ่
และอย่างมันในเวลาอาหารมือเข้าแต่เข้าตรู

(กษัตริย์ได้ฟังพระดำรัสนั้นแล้วจึงกราบทูลว่า)

[๑๑๓] ปศุสัตว์ทั้งหลายมีเมฆฝนเป็นที่พึ่ง
ประชาชนนี้มีปศุสัตว์เป็นที่พึ่ง
ข้าแต่พระมหाराช พระองค์เป็นที่พึ่งของข้าพระองค์
ข้าพระองค์เป็นที่พึ่งของภรรยาของข้าพระองค์
ระหว่างข้าพระองค์ทั้ง ๒ ตัวหนึ่งรู้ว่าอีกตัวหนึ่งตาย

แล้ว

ตนพ้นความตายแล้วจึงจะบินไปสู่ภูเขาคิมพานต์

[๑๑๔] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน
คนจะพึงหลีกเลี่ยงจากการนิทาได้โดยง่ายก็หาไม่
คนที่ควรคบหา ก็มีฉันทะต่าง ๆ กัน
คนหนึ่งได้รับการยกย่องด้วยคุณธรรมข้อใด
คุณธรรมข้อนั้นแหละ คนอื่นกลับได้รับการนิทา

[๑๑๕] สัตว์โลกทั้งหลายมีจิตทรมานบ้าง ประณีตบ้าง
สัตว์โลกทั้งปวงชื่อว่ามีความคิดก็เพราะจิตของตน
สัตว์ทุกตัวตนในโลกนี้ล้วนมีจิตเป็นของตนเอง
จึงไม่ควรยอมอยู่ในอำนาจแห่งจิตของใคร ๆ

(พระราชาทรงโสมนัสแล้วจึงตรัสว่า)

[๑๑๖] กษัตริย์พร้อมทั้งภรรยาได้นิ่งอยู่
บัดนี้ กษัตริย์ตนใดกลัวภัยจึงพูด
กษัตริย์ตนนั้นพ้นภัยแล้ว มีความสุข ไม่มีโรค
นับว่า การพูดมีประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายโดยแท้
ตักการียชาดกที่ ๘ จบ

๙. รุรมิคราชชาดก (๔๘๒)
ว่าด้วยน้ำใจของพญาเนื้อรุ
(พระราชาตรัสว่า)

[๑๑๗] เราจะให้บ้านสวยและเหล่านารีที่ประดับตกแต่ง
แล้วแก่คน

ผู้บอกกล่าวถึงพญาเนื้อตัวประเสริฐกว่าเนื้อทั้งหลายแก่เรา
(บุตรเศรษฐีกราบทูลว่า)

[๑๑๘] ขอพระองค์ประทานบ้านสวยและเหล่านารี
ที่ประดับตกแต่งแล้วแก่ข้าพระองค์
ข้าพระองค์จักกราบทูลถึงพญาเนื้อ
ตัวประเสริฐกว่าเนื้อทั้งหลายต่อพระองค์
(เมื่อจะบอกที่อยู่ของพญาเนื้อ จึงกราบทูลว่า)

[๑๑๙] ณ ไพรสนธ์แห่งนั้น ต้นมะม่วงและต้นสาละผล
ดอกบานสะพรั่ง

ภูมิภาคปกคลุมไปด้วยดินชาติมีสีแดงเหมือนปีกแมลง
ค่อมทอง

พญาเนื้อตัวนั้นอยู่ ณ ไพรสนธ์แห่งนี้
(พระศาสดาทรงประกาศเรื่องนั้นว่า)

[๑๒๐] พระราชาทรงโง่ธนูสอดใส่ลูกศร เสด็จเข้าไป
ใกล้

ส่วนพญาเนื้อเห็นพระราชาแล้วจึงร้องกราบทูลแต่ไกล
ว่า

[๑๒๑] ทรงหยุดก่อน พระมหाराชผู้จอมทัพ
อย่าเพิ่งทรงยิงข้าพระองค์
ใครหนอกราบทูลเรื่องนี้แก่พระองค์ว่า
พญาเนื้อตัวนั้นอยู่ ณ ไพรสนธ์แห่งนี้
(พระราชาตรัสว่า)

[๑๒๒] เจ้าคนที่ประพฤติเลวทรามยืนอยู่ห่าง ๆ
นั้นเพื่อน ก็เขานั้นแหละได้บอกเรื่องนี้แก่เราว่า
เนื้อตัวนั้นอยู่ ณ ไพรสนธ์แห่งนี้
(พระโพนีสัตว์กราบทูลว่า)

[๑๒๓] ได้ยินว่า คนบางพวกในโลกนี้
ได้กล่าวความจริงไว้อย่างนี้ว่า ไม่ลายน่ายังดีกว่า
ส่วนคนบางคนที่ประทุษร้ายมิตรไม่ดีเลย
(พระราชาทรงสดับดังนั้น จึงตรัสว่า)

[๑๒๔] นี่พญาเนือรรุ เจ้าดิเตียนหมู่เนือ
หรือหมุ่นก ก็หรือดิเตียนหมุ่นมนุษย์
เพราะภัยอันใหญ่หลวงจะมาต้องเรา
เพราะได้ฟังเจ้าพุดภาษามนุษย์

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๑๒๕] ขอเดชะพระมหाराช ข้าพระองค์ได้ช่วยผู้ใด
ซึ่งถูกน้ำพัดมาในห้วงน้ำที่มีน้ำมาก มีกระแสน้ำเชี่ยวกราก

ขึ้นมา

ภัยมาถึงข้าพระองค์เพราะผู้นั้นเป็นเหตุ
การสมาคมกับคนชั่วเป็นทุกข์

(พระราชาทรงกริ้วบุตรเศรษฐี จึงตรัสว่า)

[๑๒๖] เรานั้นจะปล่อยลูกศร ๔ ปีกดอกนี้
แหวกอากาศไปเจาะร่างเสียโดยตรงหัวใจ
เราจะฆ่ามันผู้ประทุษร้ายมิตร ทำกิจที่ไม่ควรทำ
ซึ่งไม่รู้จักคนผู้ทำคุณไว้เช่นนั้น

(ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๑๒๗] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน ผู้ทรงพระปรีชา
การฆ่าคนชั่วนั้น สัตบุรุษทั้งหลายไม่สรรเสริญ
ขอคนผู้มีธรรมชั่วช้าจงกลับไปบ้านได้ตามความ

ปรารถนา

และขอพระองค์ทรงพระราชทาน

สิ่งที่พระองค์ตรัสพระราชทานไว้แก่เขาเถิด

และข้าพระองค์จะกระทำการที่พระองค์ทรงปรารถนา

(พระราชาทรงชมเชยพระโพธิสัตว์แล้วตรัสว่า)

[๑๒๘] พญาเนือรรุ เจ้าไม่ประทุษร้ายต่อคนผู้ประทุษร้าย
แถมยังปล่อยให้คนชั่วช้ากลับไปบ้านได้ตามสบาย
นับว่าเป็นผู้หนึ่งในบรรดาสัตบุรุษทั้งหลายแน่นอน
เราจะให้สิ่งที่ได้พูดว่าจะให้แก่เขา
และจะให้เจ้าเที่ยวไปตามความพอใจด้วย

(ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์เมื่อจะลงหยั่งพระทัยพระราชา จึง
ได้กราบทูลว่า)

[๑๒๙] ขอเดชะพระราชา เสียงเหล่าสุนัขจึงจอกเห่า
หอนก็ดี

เสียงเหล่านกร้องขันก็ดี รู้ได้ง่าย

ส่วนถ้อยคำที่พวกมนุษย์เปล่งออกมา รู้ได้ยากกว่านั้น

[๑๓๐] คนบางคนเบื่องตันเป็นคนใจดี ย่อมนับถือกันว่า
เป็นญาติ เป็นมิตร หรือเป็นเพื่อนอย่างนี้บ้าง
 ภายหลังกลายเป็นศัตรูไปก็มี
(พระศาสดาทรงประกาศความข้อนั้นว่า)

[๑๓๑] พวกชาวชนบทและชาวนิคมาประชุมพร้อมกัน
ร้องทุกข์ว่า พวกเนื้อพากันมากินข้าวกล้า
 ขอพระองค์ผู้สมมติเทพจงทรงห้ามหมู่นั้น
(พระราชาทรงสดับดังนั้นแล้ว จึงตรัสว่า)

[๑๓๒] ชนบทจงอย่ามีและแม่แวนแคว้นจงพินาศไป
ก็ตามที

 ส่วนเราให้อภัยทานแล้ว
 จะไม่ประทุษร้ายพญาเนื้อรุกรูอย่างเด็ดขาด

[๑๓๓] ชนบทของเราจงอย่ามีและแวนแคว้นของเราจง
พินาศไป

 ส่วนเราให้พรแก่พญาเนื้อแล้วจะไม่พุดมฺสาเด็ดขาด
 รรมิคราชชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. สรรหมิชาดก (๔๘๓)

ว่าด้วยละมั่งทำคุณแก่พระราชา

(พระเจ้าพรหมทัตมีพระทัยเปี่ยมด้วยปีติ ทรงเปล่งอุทานว่า)

[๑๓๔] เป็นคนต้องหวังรำไป คนฉลาดไม่ควรท้อแท้
 เราเห็นตัวเองเป็นตัวอย่าง
 ปรารถนาอย่างใดก็ได้เช่นนั้น

[๑๓๕] เป็นคนต้องหวังรำไป คนฉลาดไม่ควรท้อแท้
 เราเห็นตัวเองเป็นตัวอย่าง
 ถูกเขาช่วยให้ขึ้นจากน้ำมาบนบกได้

[๑๓๖] เป็นคนต้องพยายามรำไป คนฉลาดไม่ควรท้อแท้
 เราเห็นตัวเองเป็นตัวอย่าง
 ปรารถนาอย่างใดก็ได้เช่นนั้น

[๑๓๗] เป็นคนต้องพยายามรำไป คนฉลาดไม่ควรท้อแท้
 เราเห็นตัวเองเป็นตัวอย่าง
 ถูกเขาช่วยให้ขึ้นจากน้ำมาบนบกได้

[๑๓๘] คนมีปัญญาแม้จะตกอยู่ในความทุกข์
 ก็ไม่ควรสิ้นความหวัง เพื่อจะบรรลุถึงความสุข

เพราะว่าสัมผัสสดมภ์อยู่มากมาย ทั้งที่ไม่มีประโยชน์และมีประโยชน์

ถึงจะไม่นึกคิดก็ต้องถึงความตาย

[๑๓๙] สิ่งที่ไม่ได้คิดแล้วเป็นไปได้อีกมี

สิ่งที่คิดแล้วพินาศไปก็มี ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือ

ชาย

โงะกะทั้งหลายสำเร็จได้เพราะความคิดไม่มีเลย

(พราหมณ์ปุโรหิตถวายพระพรชัยแล้ว ได้กราบทูลว่า)

[๑๔๐] ละมั่งตัวใด พระองค์ติดตามไปจนถึงชอกเขา ใน
ตอนแรก

เพราะอาศัยความบากบั่นของละมั่งตัวนั้นซึ่งมีจิตไม่

ย่อท้อ

พระองค์จึงยังทรงพระชนมอยู่ได้

[๑๔๑] ละมั่งตัวใด พยายามใช้ก้อนหินถ่ม

ช่วยพระองค์ขึ้นมาจากเหวที่ขึ้นได้แสนยาก

และปลดเปลื้องพระองค์ผู้ทรงระทมทุกข์จากปากพญา

มัจจุราช

พระองค์คงจะทรงรับสั่งถึงละมั่งตัวมีจิตไม่ย่อท้อตัวนั้น

แหละ

(พระราชาตรัสว่า)

[๑๔๒] เวลานั้น ท่านได้อยู่ ณ ที่นั้นเหมือนกันหรือ

หรือว่าใครบอกเรื่องนั้นแก่ท่าน

ท่านเห็นทุกอย่างหรือ จึงเปิดเผยเรื่องนั้นได้

ญาณของท่านมีกำลังมากจริงนะพราหมณ์

(พราหมณ์ปุโรหิตเมื่อจะชี้แจง จึงกราบทูลว่า)

[๑๔๓] เวลานั้น ข้าพระองค์ได้อยู่ที่นั่นด้วยก็หาไม่

และแม้ใครจะบอกเรื่องนั้น ๆ แก่ข้าพระองค์ก็หาไม่

ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน ปราชญ์ทั้งหลาย

ประมวลเนื้อความแห่งบทคาถาสภาษิตนั้นมา

(ต่อมาท้าวสักกะทรงสั่งในสรีระของพราหมณ์ปุโรหิตแล้วได้
ตรัสกับพระราชาว่า)

[๑๔๔] พระองค์ทรงสอดลูกศรมีปีก

ซึ่งจะฆ่าได้ด้วยความเร็วของผู้อื่นไว้มันแล้ว

ทำไมยังทรงลึงเลอยู่เล่า

ขอเดชะพระองค์ผู้ทรงพระปัญญาอันประเสริฐ

ขอลูกศรที่แล่นออกจากแสงไปจงฆ่าละมั่งโดยเร็วเถิด
เพราะว่าเนื้อละมั่งนั้นเป็นรักษาของพระราชชา
(ลำดับนั้น พระราชาตรัสว่า)

[๑๔๕] ข้อนั้น ถึงเราจะรู้อย่างชัดเจนว่า
เนื้อเป็นพระกระยาหารของกษัตริย์ก็จริง
พราหมณ์ แต่เราเมื่อจะอ่อนน้อมบูชาคุณ
ที่ละมั่งตัวนี้ได้ทำไว้แก่เราในกาลก่อน
เพราะเหตุนั้น จึงไม่ฆ่าเนื้อละมั่ง

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๑๔๖] พระมหาราชผู้เป็นใหญ่ในทิศ นั้นไม่ใช่เนื้อ
นั่นคือท้าวสักกะผู้ยิ่งใหญ่กว่าอสูร
พระองค์ผู้จอมมนุษย์

ขอพระองค์ทรงประหารท้าวสักกะนั้น
แล้วเป็นจอมเทพเสียเอง

[๑๔๗] ขอเดชะพระมหาราช ผู้ประเสริฐกว่าคนผู้กล้าหาญ
ถ้าพระองค์ยังทรงลังเลที่จะฆ่าเนื้อละมั่งผู้สหายอยู่
พระองค์พร้อมทั้งพระโอรส พระธิดา และพระมเหสี
จะต้องตกเวตตรณีนรกของพญายม

(พระราชาตรัสว่า)

[๑๔๘] เราและชาวชนบทก็ดี

ลูกเมียและหมู่สหายก็ดี

จะต้องตกเวตตรณีนรกของพญายมก็ตามที่

เราไม่ควรจะฆ่าผู้ที่ให้ชีวิตแก่เราเลย

[๑๔๙] เนื้อตัวนี้ทำคุณแก่เราผู้กำลังตกยากอยู่คนเดียว

ในป่าเปลี่ยวอันแสนทารุณ

เราเมื่อระลึกถึงบุพการีที่เนื้อตัวนี้ได้กระทำไว้เช่นนั้น

ทั้งที่รู้ว่าจะพึงฆ่าลงได้อย่างไร ท่านมหาพราหมณ์

(ลำดับนั้น ท้าวสักกะทรงประกาศคุณของพระราชว่า)

[๑๕๐] พระองค์ทรงโปรดปรานผู้เป็นมิตร

ขอทรงมีพระชนม์ชีพยืนนานเถิด

ขอทรงดำรงอยู่ในคุณธรรมปกครองรัฐสีมาเถิด

พระองค์ผู้มีหมู่นารีบำเรออยู่

จงบันเทิงพระหฤทัยในแวนแคว้น

ดังเช่นท้าววาสวะบันเทิงอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

[๑๕๑] ขอพระองค์อย่าทรงพิโรธ

มีพระฤทัยผ่องใสอยู่เป็นนิตย์
ทรงต้อนรับแขกผู้มาเยือนทั้งปวง
จงบำเพ็ญทานบารมี เสวยเองบ้างตามอาณานาจ
จงอย่าทรงถูกชาวโลกนินทา เสด็จไปสู่แดนสวรรค์เถิด
สรหมิคชาดกที่ ๑๐ จบ
รวมชาดกที่มีในนิบาตนี้ คือ
๑. อัมพชาดก ๒. ผันทนชาดก
๓. ขวนหังสชาดก ๔. จุฬินารทกัศสพชาดก
๕. ทูตชาดก ๖. กาลิงคโพธิชาดก
๗. อภิตติชาดก ๘. ตักกการิยชาดก
๙. รุรัมมิคราชชาดก ๑๐. สรหมิคชาดก
เตรสกนิบาต จบ

๑๔. ปกิณณกนิบาต

๑. สาลิเกทธารชาดก (๔๘๔)

ว่าด้วยนกแขกเต้าเลี้ยงพ่อแม่

(คนเฝ้านาถูกโกสียพราหมณ์ถามแล้ว จึงได้กล่าวว่า)

[๑] ท่านโกสียะ นาข้าวสาลีบริบูรณ์ดี

แต่พวกนกแขกเต้าพากันมาจิกกิน

ข้าพเจ้าขอบอกคือนานะท่านพราหมณ์

เพราะไม่สามารถจะห้ามพวกมันได้

[๒] แต่บรรดานกแขกเต้าเหล่านั้น

มีนกตัวหนึ่งสวยงามกว่านกเหล่านั้นทั้งหมด

กินข้าวสาลีตามความพอใจแล้วยังคาบบินไปอีก

(พราหมณ์ได้กล่าวกับคนเฝ้านาว่า)

[๓] เจ้าจงดักบ่วงหางสัตว์โดยวิธีที่นกนั้นจะติดบ่วง

จับเป็นแล้วนำมาให้เรา

(พญานกแขกเต้ารำพันอยู่ว่า)

[๔] นกทั้งหลายเหล่านั้นกิน ต้มแล้วก็บินไป

ส่วนเราตัวเดียวติดบ่วงอยู่ เราได้ทำความชั่วอะไรไว้

หนอ

(พราหมณ์กล่าวกับพญานกแขกเต้าว่า)

[๕] นกตัวอื่นกินเฉพาะท้องเท่านั้น แต่เจ้ากินเกินท้อง

เจ้ากินข้าวสาลีตามความพอใจแล้วยังคาบบินไปอีก

[๖] ฉางที่ป่าไม้นั้นเจ้าบรรจุไว้จนเต็มหรือ

หรือเจ้ามีเวรกับเรา เราถามแล้ว จงบอกเถิด
เพื่อน เจ้าเก็บข้าวสาส์ไว้ที่ไหน

(พญานกแขกเต้ากล่าวว่า)

[๗] ข้าพเจ้ามิได้มีเวรกับท่าน ฉางของข้าพเจ้าก็ไม่มี
ข้าพเจ้าไปถึงยอดไม้จ้าวก็ชำระหนี้ และให้กู้ยืมหนี้
ทั้งยังฝังแม่ขุมทรัพย์ไว้ที่ยอดไม้จ้าวด้วย
ขอท่านจงทราบอย่างนี้เถิด ท่านโกสียะ

(พราหมณ์ถามพญานกแขกเต้าว่า)

[๘] การให้กู้ยืมหนี้และการชำระหนี้ของเจ้าเป็นเช่นไร
เจ้าจงบอกถึงการฝังขุมทรัพย์มาซิ
เมื่อเจ้าทำดังนั้น เจ้าก็จะพ้นจากบ่วง

(พญานกแขกเต้าเมื่อตอบว่า)

[๙] ท่านโกสียะ ข้าพเจ้ามีลูกอ่อนตัวเล็ก ๆ ขนปีกยังไม่
งอก

ลูกนกเล็ก ๆ เหล่านั้น ข้าพเจ้าได้เลี้ยงแล้ว จักเลี้ยง
ข้าพเจ้า

เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงให้พวกเขาให้กู้ยืมหนี้

[๑๐] พ่อแม่ของข้าพเจ้าแก่เฒ่า ผ่านวัยหนุ่มสาวไปแล้ว
ข้าพเจ้าคาบรวงข้าวสาส์ไปเพื่อท่านทั้ง ๒ นั้น
เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงชำระหนี้ที่ท่านได้ให้กู้ยืมไว้

ในกาลก่อน

[๑๑] ที่ป่าไม้จ้าว นั้น ยังมีนกอื่น ๆ อีก
ที่ทุกข์พลภาพ มีขนปีกหมดสิ้นแล้ว
ข้าพเจ้าต้องการบุญ จึงให้รวงข้าวสาส์แก่นกเหล่านั้น
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวการทำบุญนั้นว่า เป็นขุมทรัพย์

[๑๒] การให้กู้ยืมหนี้และการชำระหนี้ของข้าพเจ้าเป็นเช่นนี้
ข้าพเจ้าบอกการฝังขุมทรัพย์แก่ท่าน
ขอท่านจงทราบอย่างนี้เถิด ท่านโกสียะ

(พราหมณ์ฟังแล้วมีจิตเลื่อมใส จึงได้กล่าวว่า)

[๑๓] ปีกษีนี้ดีหนอ เป็นนกแต่มีธรรมอย่างยอดเยี่ยม
ในพวกมนุษย์บางเหล่าไม่มีธรรมนี้

[๑๔] เจ้าพร้อมกับพวกญาติทั้งหมด

จงกินข้าวสาส์ตามความพอใจเถิด

เจ้านกแขกเต้า เราคงได้พบกันอีก เรายินดีที่จะพบเจ้า

(พญานกแขกเต้าให้โอวาทว่า)

[๑๕] ข้าพเจ้าได้กินและดื่มในที่อยู่ของท่าน
แต่ในเพื่อนบ้านของท่านไม่น่ายินดีนัก
ท่านโกสิยะ ขอท่านจงให้อภัยทานในเหล่าสัตว์ผู้วาง
อาชญาแล้ว

และจงเลี้ยงดูบิดามารดาผู้แก่เฒ่าเถิด
(พราหมณ์มีใจยินดีเปล่งอุทานว่า)

[๑๖] วันนี้ โชคได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว
ที่เห็นนกตัวประเสริฐกว่านกทั้งหลาย
เราได้ฟังวาจาสุภาสิตของนกแขกเต้าแล้ว จักทำบุญ
ให้มาก

(พระศาสดาเมื่อทรงประกาศความนั้นจึงตรัสว่า)

[๑๗] โกสิยะพราหมณ์นั้นมีความยินดีเบิกบานใจ
จัดแจงข้าวและน้ำ มีจิตผ่องใส
เลี้ยงดูสมณะและพราหมณ์ทั้งหลายให้อิ่มหนำด้วยข้าว
และน้ำ

สาลิเกทารชาดกที่ ๑ จบ

๒. จันทกนิรชาดก (๔๘๕)

ว่าด้วยนางจันทกนิร

(กนิรประสพเวทนาคร่ำครวญอยู่ ได้กล่าววว่า)

[๑๘] น้องจันทา ชีวิตของพี่นี้เห็นจวนจะดับเสียแล้ว

เพราะเสียเลือดไปมาก วันนี้ พี่คงจะสละชีวิตเป็น

แน่

น้องจันทา ลมปราณของพี่กำลังจะดับ

[๑๙] ชีวิตของพี่มีแต่จะจมลง ทุกข์เผาผลาญดวงใจพี่

พี่แสนลำบาก นี่เป็นทุกข์ของพี่

เพราะเศร้าโศกถึงเจ้าจันทาผู้กำลังเศร้าโศก

มิใช่เพราะความเศร้าโศกอย่างอื่น

[๒๐] พี่เหี่ยวแห้งเหมือนต้นหญ้าที่ถูกทิ้งไว้บนแผ่นดินที่ร้อน

จัด

เหมือนป่าไม้ที่ถูกตัดราก ทั้งยังชুবซิดเหมือนแม่น้ำที่

เหือดแห้ง

นี่เป็นทุกข์ของเรา เพราะเศร้าโศกถึงเจ้าจันทาผู้กำลัง

เศร้าโศก

มิใช่เพราะความเศร้าโศกอย่างอื่น

[๒๑] น้ำตาเหล่านี้ของพี่หลังไหลไปเหมือนฝนตกที่เชิงเขา
หลังไหลไป

นี่เป็นทุกข์ของพี่ เพราะเศร้าโศกถึงเจ้าจันทาผู้กำลัง
เศร้าโศก

มิใช่เพราะความเศร้าโศกอย่างอื่น
(นางจันทกีนรีบปรึกษาพระราชาวา)

[๒๒] ท่านราชบุตร พระองค์ชั่วจริง ๆ
ที่ทรงยิงสามีที่รักของหม่อมฉันผู้นำสงสารที่โคนไม้ใน
ป่า

สามีของหม่อมฉันนั้นถูกยิงนอนอยู่บนแผ่นดิน

[๒๓] ท่านราชบุตร ขอพระมารดาของพระองค์
จงได้รับความเห็ดแห่งพระหฤทัย
เหมือนหม่อมฉันผู้รอคอยสามีกินนร

[๒๔] ท่านราชบุตร ขอพระชายาของพระองค์
จงได้รับความเห็ดแห่งพระหฤทัย
เหมือนหม่อมฉันผู้รอคอยสามีกินนร

[๒๕] ท่านราชบุตร ขอพระมารดาของพระองค์
ผู้ทรงสังหารกินนรผู้ไม่ประทุษร้าย เพราะต้องการ
หม่อมฉัน

จงอย่าทรงพบเห็นพระราชโอรสและพระราชสวามีเลย

[๒๖] ท่านราชบุตร ขอพระชายาของพระองค์
ผู้ทรงสังหารกินนรผู้ไม่ประทุษร้าย เพราะต้องการ
หม่อมฉัน

จงอย่าทรงพบเห็นพระราชโอรสและพระราชสวามีเลย
(พระราชาทรงปลอบโยนนางจันทกีนรีนั้นว่า)

[๒๗] แม่จันทา ผู้มีนัยน์ตาเหมือนดอกราตรีในป่า
เจ้าอย่าร้องไห้เศร้าโศกไปเลย
เจ้าจักได้เป็นพระมเหสีของเราที่เหล่านารีบุขาใน

ราชสกุล

(นางจันทกีนรีบกราบทูลว่า)

[๒๘] ท่านราชบุตร หม่อมฉันขอยอมตาย
ไม่ขอเป็นพระมเหสีของพระองค์ผู้ทรงสังหารกินนรผู้
ไม่ประทุษร้าย

เพราะต้องการหม่อมฉันแน่นอน
(พระราชาทรมัดความรักใคร่ จึงตรัสว่า)

[๒๙] แมกกินนรีชีขลาด ผู้ปรารถนาจะมีชีวิตอยู่
เจ้าจงไปยังป่าหิมพานต์ หากฤษณาและกะลำพัก
บริโภคนกเถิด

มฤคชาติเหล่าอื่นจะอภินิรมย์กับเจ้า

(นางจันทกีนนรีคร่ำครวญอย่างหนักว่า)

[๓๐] ภูเข ชอกเขา และถ้ำแห่งภูเขาเหล่านั้นยังตั้งอยู่
เหมือนเดิม

พ่อกินนร เราเมื่อไม่เห็นท่านที่ภูเขาเหล่านั้นจะทำ
อย่างไร

เราได้ร่วมอภินิรมย์กันที่ภูเขาเหล่าใด

พ่อกินนร เราเมื่อไม่เห็นท่านที่ภูเขาเหล่านั้นจะทำ
อย่างไร

[๓๑] ภูเขาเหล่านั้นกลื่อนกลาดไปด้วยใบไม้

นารีนรมย์ มีเนื้อร้ายสัญจรไปมา

พ่อกินนร เราเมื่อไม่เห็นท่านที่ภูเขาเหล่านั้นจะทำ
อย่างไร

[๓๒] ภูเขาเหล่านั้นดาดดาษไปด้วยดอกไม้

นารีนรมย์ มีเนื้อร้ายสัญจรไปมา

พ่อกินนร เราเมื่อไม่เห็นท่านที่ภูเขาเหล่านั้นจะทำ
อย่างไร

[๓๓] แม่น้ำแห่งป่าเขามีกระแสน้ำกลื่อนกล่นไปด้วยดอกไม้

มีสายธารอันใสไหลเอื่อยอยู่

พ่อกินนร เราเมื่อไม่เห็นท่านที่แม่น้ำนั้นจะทำอย่างไร

[๓๔] ยอดภูเขาหิมพานต์ทั้งหลายมีสีเขียวชอุ่ม น่าทศนา

พ่อกินนร เราเมื่อไม่เห็นท่านที่ยอดภูเขาเหล่านั้นจะทำ
อย่างไร

[๓๕] ยอดภูเขาหิมพานต์ทั้งหลายมีสีเหลืองอร่าม น่าทศนา

พ่อกินนร เราเมื่อไม่เห็นท่านที่ยอดภูเขาเหล่านั้นจะทำ
อย่างไร

[๓๖] ยอดภูเขาหิมพานต์ทั้งหลายมีสีแดง น่าทศนา

พ่อกินนร เราเมื่อไม่เห็นท่านที่ยอดภูเขาเหล่านั้นจะทำ
อย่างไร

[๓๗] ภูเขาหิมพานต์ สูงตระหง่าน น่าทศนา

พ่อกินนร เราเมื่อไม่เห็นท่านที่ยอดภูเขาเหล่านั้นจะทำ
อย่างไร

[๓๘] ยอดภูเขาคันธมาทน์ทั้งหลาย มีสีขาวโพลน น่าทัศนา
พ่อกนิกร เราเมื่อไม่เห็นท่านที่ยอดภูเขาล่านั้นจะทำ
อย่างไร

[๓๙] ยอดภูเขาคันธมาทน์ งามวิจิตร น่าทัศนา
พ่อกนิกร เราเมื่อไม่เห็นท่านที่ยอดภูเขาล่านั้นจะทำ
อย่างไร

[๔๐] ที่ภูเขาคันธมาทน์ เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยแห่งหมู่เทพเจ้า
ปกคลุมไปด้วยโอสนานาชนิด

พ่อกนิกร เราเมื่อไม่เห็นท่านที่ภูเขานั้นจะทำอย่างไร

[๔๑] ที่ภูเขาคันธมาทน์ เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยแห่งหมู่กนิกรกนิ
นรี

ปกคลุมไปด้วยโอสนานาชนิด

พ่อกนิกร เราเมื่อไม่เห็นท่านที่ภูเขานั้นจะทำอย่างไร

(นางจันทกนิกรเห็นสามีที่รักหายโรคก็ดีใจ ไหว้ท้าวสักกะ
แล้วกล่าวว่า)

[๔๒] ข้าแต่เจ้าปู่ผู้ประเสริฐ ดิฉันได้อยู่ร่วมกับสามีผู้เป็นที่รัก
ยิ่ง

จึงขอกราบเท้าทั้ง ๒ ของท่าน

ผู้ซึ่งได้ใช้น้ำอมฤตรดสามีดิฉันผู้น่ารักน่าปรารถนา

[๔๓] บัดนี้ ข้าพเจ้าทั้ง ๒ จะเที่ยวไปยังแม่น้ำแห่งป่าเขา
อันมีกระแสน้ำเกลื่อนกล่นไปด้วยดอกไม้ อาศัยอยู่ตาม
ต้นไม้ต่าง ๆ

เจรจาแต่คำอันเป็นที่รักต่อกันและกัน

จันทกนิกรชาดกที่ ๒ จบ

๓. มหาอุกกุสชาดก (๔๘๖)

ว่าด้วยพญานกออกช่วยเพื่อน

(แม่เหี่ยวพุดกับพญาเหี่ยวว่า)

[๔๔] พวกชาวชนบทพากันมัดคบเพลิงอยู่บนเกาะ

ประสงค์จะกินลูกน้อย ๆ ของเรา

พี่พญาเหี่ยว ขอท่านจงไปบอกมิตรสหาย

เล่าถึงความพินาศแห่งหมู่ญาติของนกทั้งหลาย

(เหี่ยวเวลานั้นถูกถามจึงแสดงเหตุที่ดังมาว่า)

[๔๕] ข้าแต่พญานกออกด ราชบัลลังก์

ท่านนะเป็นนกที่ประเสริฐกว่านกทั้งหลาย

ข้าพเจ้าขอยึดท่านเป็นที่พึ่ง

พวกนายพรานชาวชนบทประสงค์จะกินลูกน้อย ๆ ของ
ข้าพเจ้า

เพื่อความสุขของข้าพเจ้า ขอท่านจงเป็นที่พึ่งด้วยเถิด
(พญานกออกตอบเหยี่ยวว่า)

[๔๖] บัณฑิตทั้งหลายผู้แสวงหาความสุขอยู่
ย่อมคบมิตรสหายทั้งในกาลและมีไช้กาล
เจ้าเหยี่ยว เราจะทำตามความประสงค์ของเจ้านั้น
เพราะว่าคนดีจะต้องช่วยเหลือคนดี
(เหยี่ยวฟังดังนั้นแล้วเข้าไปหาพญานกออกพาลงเชื้อเชิญ

ว่า)

[๔๗] กิจอันใดเป็นกิจที่คนดีจะพึงกระทำให้คนดี
ด้วยความอนุเคราะห์กิจอันนี้ท่านก็ได้ทำแล้ว
ท่านจงถนอมตัวไว้เถิด อย่าได้เดือดร้อนไปเลย
เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ ข้าพเจ้าก็จะได้ลูกต่อไป

(พญานกออกบันลือสีหนาทว่า)

[๔๘] เราเมื่อจะกระทำการรักษาป้องกันท่านนั้น
แม้ตัวจะตายก็ไม่หวาดหวั่น
เพราะเพื่อนทั้งหลายเหล่านั้นจะต้องสละชีวิต
กระทำเพื่อเพื่อนทั้งหลาย
นี้เป็นธรรมของสัตว์บุรุษ

(พระศาสดาทรงสรรเสริญคุณของพญานกออกนั้นว่า)

[๔๙] พญานกออกตัวนี้เกิดจากฟองไข่ ได้ทำกรรมที่ทำได้

ยาก

เพื่อต้องการจะช่วยลูกนกทั้งหลายเกือบเที่ยงคืน
(ฝ่ายเหยี่ยวไปหาเต่าแล้วกล่าวว่า)

[๕๐] จริงอยู่ คนบางพวกแม้จะเคลื่อนคลาดพลัดพลั้ง
จากการทำงานของตน ก็ยังดำรงตนอยู่ได้
เพราะความช่วยเหลือของมิตรทั้งหลาย
ลูก ๆ ของข้าพเจ้ามีความเดือดร้อน

ข้าพเจ้าจึงมาหาท่านให้เป็นที่พึ่ง ท่านพญาเต่า
ขอท่านบำเพ็ญสิ่งที่เป็ประโยชน์แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด
(เต่าฟังแล้วกล่าวว่า)

[๕๑] บัณฑิตทั้งหลายย่อมทำการผูกมิตรผูกสหาย
ด้วยทรัพย์บ้าง ด้วยข้าวเปลือกบ้าง ด้วยตนบ้าง
พญาเหยี่ยว เราจะทำสิ่งที่เป็ประโยชน์แก่ท่าน

เพราะว่าคนดีจะต้องช่วยเหลือคนดี
(ลูกเต๋านอนอยู่ไม่ไกลได้ยินบิดาพูด จึงกล่าวว่า)
[๕๒] คุณพ่อ ขอพ่อจงชวนขายน้อยนั่งอยู่เฉย ๆ เกิด

ลูกจะช่วยบำเพ็ญประโยชน์แทนพ่อ
ลูกจะป้องกันลูกน้อย ๆ ของพญาเหี้ยว
บำเพ็ญประโยชน์นั้นแทนพ่อเอง

(พ่อเต๋ากล่าวกับลูกว่า)

[๕๓] ลูกรัก จริงอยู่ การที่ลูกพึงช่วยเหลือ
บำเพ็ญประโยชน์แทนพ่อนั้น
เป็นธรรมของสัตบุรุษโดยแท้
บางทีพวกนายพราหมณ์เห็นพ่อซึ่งมีร่างกายใหญ่โต
ก็จะไม่พึงเบียดเบียนลูกนกน้อย ๆ ของพญาเหี้ยว

(เหี้ยวไปหาราชสีห์เมื่อถูกถาม จึงกล่าวว่า)

[๕๔] ท่านผู้ประเสริฐกว่าเนื้อผู้กล้าหาญ
สัตว์ดิรัจฉานและมนุษย์เดือดร้อน
เพราะภัยอันตรายย่อมเข้าไปหาท่านผู้ประเสริฐ
ลูกน้อย ๆ ของข้าพเจ้ามีความเดือดร้อน
ข้าพเจ้าจึงมาหาท่านให้เป็นที่พึ่ง ท่านเป็นราชาของ

ข้าพเจ้า

เพื่อความสุขของข้าพเจ้า ขอท่านจงเป็นที่พึ่งด้วยเถิด
(ราชสีห์ฟังแล้วกล่าวว่า)

[๕๕] เหี้ยว เราจะทำสิ่งที่ประโยชน์แก่ท่าน
เรามากก็เพื่อจะฆ่าหมู่อศัตรูของท่าน
ธรรมดาวิญญูชนผู้มีความสามารถอยู่
จะไม่พยายามคุ้มครองมิตรผู้เสมอด้วยตนได้อย่างไร
(แม่เหี้ยวประกาศมิตตธรรมว่า)

[๕๖] เพื่อบรรลุถึงความสุข บุคคลควรคบมิตรสหายผู้มีใจดี
และบุคคลผู้เป็นเจ้านาย
เราทั้งหลายเป็นผู้พร้อมเพรียงกับลูก ๆ บันเทิงใจอยู่
เหมือนคนสวมเกราะป้องกันลูกศร

[๕๗] ลูกนกน้อย ๆ สงเสียงคุขันอยู่อย่างไพเราะจับใจ
ต้อนรับเราและท่านผู้กำลังคุขัน
เพราะการกระทำของมิตรสหายผู้ไม่หนีไปของตน

[๕๘] บัณเฑาะนั้นได้มิตรสหายแล้วย่อมป้องกันลูก
ปศุสัตว์ หรือทรัพย์ไว้ได้

ข้าพเจ้า ลูก ๆ และสามีของข้าพเจ้าอยู่พร้อมหน้ากัน
เพราะความช่วยเหลือของมิตรทั้งหลาย

[๕๙] อันบุคคลผู้มีเจ้านายและเพื่อนผู้กล้าหาญอาจจะได้รับ
ประโยชน์

สำหรับผู้ที่มีเพื่อนพ้องพร้อมก็จะมีเพื่อนร่วมงานเช่นนี้
เขาก็จะมีมิตร มียศ มีความรุ่งเรือง บันเทิงใจอยู่ในโลก
นี้ นะพีที่รัก

[๖๐] พี่เสนกะ ควรจะผูกมิตรแม้กับคนยากจน ดุเถิด
พวกเรามาพร้อมเพรียงกับหมู่ญาติได้เพราะความช่วยเหลือ
ของมิตร

[๖๑] นกตัวใดผูกมิตรไว้กับมิตรผู้กล้าหาญและมิตรผู้มีกำลัง
นกตัวนั้นย่อมมีความสุขเหมือนอย่างฉันและท่าน นะพี
เสนกะ

มหาอุกกุสชาดกที่ ๓ จบ

๔. อุททาลกชาดก (๔๘๗)

ว่าด้วยอุททาลกดาบส

(พระราชาทรงสนทนากับปุโรหิตว่า)

[๖๒] ขกฺขิลเหล่าใดนุ่งห่มหนังสัตว์ที่ขรุขระ

มีขี้พื่นเขรอะ ร่างกายสกปรก สาธยายมนต์อยู่

ขกฺขิลเหล่านั้นประกอบหน้าที่การงานของมนุษย์

จะรู้แจ้งโลกนี้แล้วพ้นจากอบายได้หรือ

(ปุโรหิตกราบทูลว่า)

[๖๓] ขอเดชะพระราชอา หากบุคคลถึงจะเป็นพหูสูต

กระ ทำแต่กรรมชั่ว ก็ชื่อว่าไม่ประพฤติดุธรรม

เขาแม้จะมีพระเวทตั้งพัน อาศัยความเป็นพหูสูตนั้น

แต่ไม่บรรลุนิพพาน ก็พ้นจากทุกข์ไม่ได้

(อุททาลกดาบสกล่าวกับปุโรหิตว่า)

[๖๔] บุคคลแม้จะมีพระเวทตั้งพัน อาศัยความเป็นพหูสูตนั้น

แต่ไม่บรรลุนิพพาน ก็พ้นจากทุกข์ไม่ได้

อาตมาเข้าใจว่า พระเวททั้งหลายเป็นสิ่งที่ไร้ผล

จริยธรรมพร้อมทั้งความสำรวมเท่านั้นเป็นสัจจะ

(ปุโรหิตกล่าววว่า)

[๖๕] พระเวททั้งหลายจะไร้ผลก็หาไม่

จริยธรรมพร้อมทั้งความสำรวมเท่านั้นเป็นสัจจะ

เพราะบุคคลบรรลुพระเวททั้งหลายแล้วย่อมได้เกียรติ

บุคคลผู้ฝึกตนดีแล้วด้วยจรรยาอมบรลความสงบ
(อุททาลกดาบสได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๖๖] มารดาบิดาและเผ่าพันธุ์ทั้งหลายที่บุคคลจะต้องเลี้ยงดู
บุตรเกิดแต่ผู้ใด เขาก็คือผู้นั้นนั่นเอง

อาตมาชื่อว่าอุททาลกะ เป็นวงศ์แห่งโสตถิยสกุลของ
ท่าน

(พราหมณ์ถามถึงธรรมเนียมของพราหมณ์ว่า)

[๖๗] ท่านผู้เจริญ คนจะเป็นพราหมณ์ได้อย่างไร
จะเป็นพราหมณ์เต็มตัวได้อย่างไร

ปรีนิพพานจะมีได้อย่างไร

และคนผู้ทรงธรรม บัณฑิตกล่าวเรียกว่าอย่างไร

(อุททาลกดาบสตอบว่า)

[๖๘] เพราะก่อไฟบูชาอยู่เนื่อง ๆ บุคคลจึงชื่อว่าเป็น
พราหมณ์

บุคคลเมื่อรดน้ำบูชายัญและให้ยกเสาบูชายัญ
จึงชื่อว่าเป็นพราหมณ์เต็มตัว

พราหมณ์ผู้บำเพ็ญอย่างนี้ชื่อว่าเป็นผู้เกษม

เพราะเหตุนั้น บัณฑิตทั้งหลายย่อมเรียกว่าผู้ดำรงอยู่

ในธรรม

(ปุโรหิตดำหนิธรรมเนียมของพราหมณ์ว่า)

[๖๙] ความบริสุทธิ์ย่อมมีเพราะการรดน้ำก็หาไม่

แม้จะเป็นพราหมณ์เต็มตัวก็หาไม่

ขันติและโสรจจะก็ไม่มีแก่บุคคลนั้น

แม้เขาชื่อว่าได้ปรีนิพพานเพราะดับกิเลสก็หาไม่

(อุททาลกดาบสถามว่า)

[๗๐] บุคคลจะเป็นพราหมณ์ได้อย่างไร

จะเป็นพราหมณ์เต็มตัวได้อย่างไร ปรีนิพพานจะมีได้

อย่างไร

และบุคคลผู้ตั้งอยู่ในธรรม

บัณฑิตกล่าวเรียกว่า

อย่างไร

(ปุโรหิตบอกว่า)

[๗๑] บุคคลผู้ไม่มีไรณา ไม่มีเผ่าพันธุ์ ไม่ยึดถือว่าเป็นของเรา
ไม่มีความหวัง หมดความโลภอันเป็นบาป

มีความโลภในภพหมดสิ้นแล้ว

ผู้นำเพ็ญอย่างนี้ชื่อว่าเป็นพราหมณ์ ชื่อว่าผู้มีความ
เกษม

เพราะเหตุนั้น บัณฑิตทั้งหลายเรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในธรรม
(อุททาลกดาบสกล่าวว่)

[๗๒] กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คนจัณทาล
และคนเทชยะทั้งหลาย ล้วนแต่เป็นผู้สงบเสงี่ยม
ฝึกตนแล้ว ล้วนแต่ได้ปรินิพพานแล้ว

เมื่อทุกคนมีความสงบเยือกเย็น
ยังจะมีคนดีและคนชั่วอีกไหมหนอ
(พราหมณ์กล่าวว่)

[๗๓] กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คนจัณทาล
และคนเทชยะทั้งหลายล้วนแต่เป็นผู้สงบเสงี่ยม
ฝึกตนแล้ว ล้วนแต่ได้ปรินิพพานแล้ว
เมื่อทุกคนมีความสงบเยือกเย็นย่อมไม่มีทั้งคนดีและ

คนชั่ว

(อุททาลกดาบสเตือนพราหมณ์ว่)

[๗๔] กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คนจัณทาล
และคนเทชยะทั้งหลายล้วนแต่เป็นผู้สงบเสงี่ยม
ฝึกตนแล้ว ล้วนแต่ได้ปรินิพพานแล้ว

[๗๕] เมื่อทุกคนมีความสงบเยือกเย็น ย่อมไม่มีทั้งคนดี

และคนชั่ว

เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านจะประพฤติให้เสียความเป็นพราหมณ์
วงศ์แห่งโสดถียสกุลทำไม

(ปโรหิตเปรียบเทียบให้เข้าใจว่)

[๗๖] วิมานที่คลุมด้วยผ้าซึ่งย้อมด้วยสีต่าง ๆ

ผ้าเหล่านั้นมีแต่เงา สีที่ย้อมนั้นหาปรากฏไม

[๗๗] ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน เมื่อใดคนทั้งหลายยอม

บริสุทธิ

เป็นผู้มีวัตรดีเพราะรู้ทั่วถึงธรรม

เมื่อนั้นพวกเขาย่อมปล่อยวางชาติของตนเสียได้

อุททาลกชาดกที่ ๔ จบ

๕. ภิสชาดก (๔๘๘)

ว่าด้วยท้าวสักกะลักเหง้าบัวเพื่อลองใจฤาษี

(อุปกัญจนดาบสสาบานว่)

[๗๘] ท่านพราหมณ์ ผู้ใดได้ลักเหง้าบัวของท่านไป

ขอผู้นั้นจงได้มา โค เงิน ทอง และภรรยาที่น่าพอใจใน
โลกนี้

และจงเป็นผู้พรั่งพร้อมไปด้วยบุตรภรรยามากหลาย
(ดาบสผู้นองชายคนที่ ๒ เมื่อจะชำระตนให้หมดจด จึง
สาบานว่า)

[๗๙] ท่านพราหมณ์ ผู้ใดได้ลักเหง้าบัวของท่านไป
ขอผู้นั้นจงตัดทรงระเบียบดอกไม้นุ่งห่มผ้าแคว้นกาสิ
ลุปไส้จรรณแก่นจันทน์ และเขาจะมีบุตรมาก ๆ
อนึ่ง จงทำความเยื่อใยอย่างแรงกล้าในกามทั้งหลาย

(ดาบสผู้นองชายที่เหลือต่างกล่าวสาบานว่า)

[๘๐] ท่านพราหมณ์ ผู้ใดได้ลักเหง้าบัวของท่านไป
ผู้นั้นเป็นกสิกร จงมีข้าวเปลือกมากมาย
เป็นศุภหีศฐ์ จงมียศ มีบุตรมากหลาย
มีทรัพย์ มีวัตถุที่น่าใคร่ทั้งปวง
อย่าได้เห็นความเสื่อม อยู่ครองเรือนเถิด

[๘๑] ท่านพราหมณ์ ผู้ใดได้ลักเหง้าบัวของท่านไป
ขอผู้นั้นจงปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์
เป็นพระราชายังใหญ่กว่าพระราชาทั้งหลาย
ทรงมีพลัง ประกอบด้วยพระอิสริยยศ
ทรงครอบครองแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต

เถิด

[๘๒] ท่านพราหมณ์ ผู้ใดได้ลักเหง้าบัวของท่านไป
ผู้นั้นเป็นพราหมณ์ จงอย่าได้คลายความยินดี(ใน
ตำแหน่ง)

เชี่ยวชาญในคลองแห่งฤกษ์ยามและนักษัตริ
เจ้าผู้ครองแคว้นผู้ทรงยศ จงบูชาเขาเถิด

[๘๓] ท่านพราหมณ์ ผู้ใดได้ลักเหง้าบัวของท่านไป
ขอชาวโลกทั้งปวงจงสำคัญผู้นั้นว่า
เป็นครูสอนเวทมนต์ทุกชนิด มีตบะ
ขอชาวชนบทจงมุ่งไปบูชาเขาพร้อม ๆ กัน

[๘๔] ท่านพราหมณ์ ผู้ใดได้ลักเหง้าบัวของท่านไป
ขอผู้นั้นจงเก็บกินบ้านส่วยที่มั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยเหตุ ๔

ประการด

เหมือนท้าววาสวะประทานให้
จงอย่าได้คลายความกำหนดจนกระทั่งตาย

[๘๕] ท่านพราหมณ์ ผู้ใดได้ลักเหง้าบัวของท่านไป
ขอผู้นั้นจงเป็นผู้ใหญ่บ้าน
บันเทิงใจอยู่ด้วยการผ่อนรำขบร้องในท่ามกลางหมู่

สหาย

จงอย่าได้รับความพินาศอะไร ๆ จากพระราชาเลย
[๘๖] ท่านพราหมณ์ หญิงใดได้ลักเหง้าบัวของท่านไป
ขอองค์เอกอัครราชาทรงปราบปรามศัตรูทั่วพื้นปฐพี
จงสถาปนาหญิงนั้นในตำแหน่งที่ยอดกว่าหญิงอื่น ๆ

คน

และประเสริฐกว่าหญิงภายในขอบเขตทสีมา
[๘๗] ท่านพราหมณ์ หญิงใดได้ลักเหง้าบัวของท่านไป
ขอหญิงนั้นอย่าได้หวาดหวั่นท่ามกลางนางทาสี

ทั้งหลาย

ที่มาประชุมพร้อมกัน พึงบริโภคของอร่อย
จงประพฤติโอ้อวดเพราะลาภอยู่เกิด
[๘๘] ท่านพราหมณ์ ผู้ใดได้ลักเหง้าบัวของท่านไป
ขอผู้นั้นจงเป็นผู้ปฏิบัติที่อยู่ในมหาวิหาร
จงเป็นนักก่อสร้างในกษัตริย์นคร จงกระทำหน้าตาต่าง

ตลอดวัน

[๘๙] ท่านพราหมณ์ ข้างเขือกใดได้ลักเหง้าบัวของท่านไป
ขอข้างเขื่อนั้นจงถูกคล้องด้วยบ่วงบาศตั้งร้อยที่

อวัยยะ ๖ แห่ง๒

จงถูกนำออกจากป่าอันนารัณรมย์ไปยังราชธานี
จงถูกขอสับ ถูกปลุกแทง
[๙๐] ท่านพราหมณ์ ลิงตัวใดได้ลักเหง้าบัวของท่านไป
ขอลิงตัวนั้นจงสวมใส่พวงดอกกรักขาว
ถูกเจาะหู ห้อยติบูก ถูกเชียนด้วยริ้วไม้ เข้าไปใกล้

ปากงู

จงถูกล่ามโซ่ตระเวนเที่ยวไปตามตรอกเกิด
(พระโพธิสัตว์สาบานว่า)
[๙๑] ผู้ใดแลกล่าวถึงสิ่งที่ไม่หายว่าหาย
หรือว่าผู้ใดสงสัยใคร ๆ ก็ตาม
ขอผู้นั้นจงได้ประสบและช่องเสพกามทั้งหลาย
ท่ามกลางเรือนจนกระทั่งตาย
(ท้าวสักกะถามพระโพธิสัตว์ว่า)

[๙๒] กามเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก และน่าพอใจ
ของเทวดาและมนุษย์เป็นจำนวนมากในชีวิโลกนี้
ที่สัตว์ทั้งหลายเที่ยวแสวงหาอยู่ในโลก
ทำไมฤๅษีทั้งหลายจึงไม่สรรเสริญกามทั้งหลาย
(พระโพธิสัตว์แก้ปัญหของท้าวสักกะว่า)

[๙๓] เพราะกามทั้งหลายแล สัตว์ทั้งหลายย่อมฆ่ากัน
และย่อมจองจำกัน

เพราะกามทั้งหลายจึงเกิดทุกข์ เกิดภัย
ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ เพราะกามทั้งหลาย
สัตว์ทั้งหลายจึงประมาท ทำกรรมชั่วเพราะโมหะ

[๙๔] สัตว์เหล่านั้นผู้มีธรรมชั่วมิชอบสิ่งชั่ว
เมื่อตายไปก็ตกนรก

เพราะฉะนั้น ฤๅษีทั้งหลายเห็นโทษในกามคุณ

ทั้งหลาย

จึงไม่สรรเสริญกามทั้งหลาย

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๙๕] โยมเมื่อจะทดลองฤๅษีทั้งหลาย

จึงหยิบเอาเหง้าบัวซึ่งวางไว้ที่ริมฝั่งแล้วไปฝังไว้บนบก
พระคุณเจ้าผู้ประพฤติพรหมจรรย์ทั้งหลาย
ฤๅษีทั้งหลายอยู่อย่างบริสุทธิ์ ไม่มีผู้ชั่วช้า นี่เหง้าบัว

ของท่าน

(พระโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวคาถาว่า)

[๙๖] ฤๅษีทั้งหลายไม่ใช่คนพาลสำหรับพระองค์
และไม่ใช่บุคคลที่จะพึงล้อเล่น

ไม่ใช่ญาติ และไม่ใช่สหายของพระองค์

ขอถวายพระพร ท้าวสหัสสนัยน์เทวราช

อาศัยเหตุอะไร พระองค์จึงได้ล้อเล่นกับฤๅษีทั้งหลาย

(ท้าวสักกะขอขมาพระโพธิสัตว์ว่า)

[๙๗] ท่านพราหมณ์ ขอพระคุณเจ้าจงเป็นทั้งอาจารย์
และบิดาของโยม

ข้อนี้ขอจงเป็นที่พึงแก่โยมผู้พลัดไปแล้ว

ท่านผู้มีปัญญาเพียงดังแผ่นดิน ขอท่านจงงดโทษสัก

ครั้งหนึ่งเถิด

บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่ถือโกรธ

(พระโพธิสัตว์ดโทษต่อท้าวสั๊กกะแล้วให้หมู่ฤาษียกโทษให้
ว่า)

[๙๘] คินเดียวที่พวกฤาษีอยู่ในป่าก็นับว่าอยู่ดีแล้ว
เพราะพวกเราได้เห็นท้าวสั๊กกะผู้เป็นจอมเทพ
ขอพระคุณเจ้าทั้งปวงจงพอใจ เพราะพราหมณ์ได้เหง้า

บัวคินมา

(พระศาสดาได้ตรัสคาถาประมวลชาดกว่า)

[๙๙] ในกาลนั้น ตถาคต สารีบุตร โมคคัลลานะ
กัสสปะ อนรุทธะ ปุณณะ และอานนท ทั้ง ๗ เป็นพี่น้อง

กัน

[๑๐๐] ในกาลนั้น อุบลวรรณาเป็นน้องสาว ขุชชุตตรา
เป็นทาสี

จิตตคหบดีเป็นทาส สาตาคริระเป็นยักษ์

[๑๐๑] ในกาลนั้น ปาลิเลยยะได้เป็นช่าง
วานรที่ถวายน้าผึ้งได้เป็นวานรตัวประเสริฐ
กาฬุทายีได้เป็นท้าวสั๊กกะ พวกเธอจงทรงจำชาดกไว้

อย่างนี้

ภิสชาดกที่ ๕ จบ

๖. สรุจิชาดก (๔๘๙)

ว่าด้วยพระมเหสีของพระเจ้าสุริจ

(พระนางสุเมธาสดับพระตำรัสของท้าวสั๊กกะแล้วได้บอกคุณ
คือศีลของตนว่า)

[๑๐๒] ดิฉันเป็นหญิงที่สามิพึงเลี้ยงดู
ซึ่งถูกเชิญมาเป็นมเหสีของพระเจ้าสุริจเป็นคนแรก
พระเจ้าสุริจได้นำดิฉันมา ๑๐,๐๐๐ ปีแล้ว

[๑๐๓] ท่านพราหมณ์ ดิฉันนั้นยังไม่รู้สึกเลยว่า
ได้ล่วงเกินพระเจ้าสุริจผู้ครอบครองมิติลานคร แคว้นวิ

เทหะ

ด้วยกาย วาจา และใจ ไม่ว่าในที่แจ้งหรือในที่ลับเลย

[๑๐๔] ฤาษี ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอบุตรจงเกิดเกิด
เมื่อดิฉันกล่าวเท็จ ขอศีระะจงแตก ๗ เสี่ยง

[๑๐๕] ดิฉันเป็นที่รักที่พอพระทัยของพระภัสดา
พระมารดาผู้เป็นแม่ผัว พระราชบิดาผู้เป็นพ่อผัว

เป็นที่รักของดิฉัน ท่านพราหมณ์

ท่านทั้ง ๒ นั้นทรงแนะนำดิฉันอยู่จนตลอดพระชนมชีพ

- [๑๐๖] ดิฉันนั้นยินดีในการไม่เบียดเบียน
มีปกติประพฤติธรรมโดยส่วนเดียว
ตั้งใจมาบำรุงท่านเหล่านั้นโดยเคารพ
มิได้เกียจคร้านทั้งกลางคืนและกลางวัน
- [๑๐๗] ฤๅษี ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอบุตรจงเกิดเถิด
เมื่อดิฉันกล่าวเท็จ ขอศัรชะจงแตก ๗ เลี่ยง
- [๑๐๘] ท่านพราหมณ์ ดิฉันมิได้มีความริษยา
หรือความโกรธในหญิง ๑๖,๐๐๐ นาง
ผู้เป็นภรรยาด้วยกันเหล่านั้นในกาลไหน ๆ เลย
- [๑๐๙] ดิฉันยินดีที่จะเกื้อกูลพวกนาง
ไม่มีสักนางหนึ่งเลยซึ่งเป็นที่เกลียดชังของดิฉัน
ดิฉันช่วยเหลือพวกนางผู้ร่วมสามีกันทุกคนเป็นประจำ
เหมือนช่วยเหลือตนเอง
- [๑๑๐] ฤๅษี ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอบุตรจงเกิดเถิด
เมื่อดิฉันกล่าวเท็จ ขอศัรชะจงแตก ๗ เลี่ยง
- [๑๑๑] พวกทาส กรรมกร คนรับใช้ และคนที่อาศัยเลี้ยง
ชีพเหล่านี้
ดิฉันมีความแช่มชื่นเบิกบาน ใช้สอยด้วยเหตุที่
เหมาะสมเสมอ
- [๑๑๒] ฤๅษี ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอบุตรจงเกิดเถิด
เมื่อดิฉันกล่าวเท็จ ขอศัรชะจงแตก ๗ เลี่ยง
- [๑๑๓] แม่สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย และแม่พวก
วณิกเหล่านี้
ดิฉันมีฝ่ามืออันชุ่ม เลี้ยงดูให้อิ่มหนำสำราญ
ด้วยข้าวและน้ำเป็นประจำ
- [๑๑๔] ฤๅษี ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอบุตรจงเกิดเถิด
เมื่อดิฉันกล่าวเท็จ ขอศัรชะจงแตก ๗ เลี่ยง
- [๑๑๕] ดิฉันเข้าจำอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘
ทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำแห่งปักษี
พร้อมทั้งวันปาฏิหาริย์ปักษี
สำรวมแล้วในศีลทั้งหลายในกาลทุกเมื่อ
- [๑๑๖] ฤๅษี ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอบุตรจงเกิดเถิด
เมื่อดิฉันกล่าวเท็จ ขอศัรชะจงแตก ๗ เลี่ยง
(ท้าวสักกะทรงสรรเสริญพระนางสุเมธาวา)
- [๑๑๗] พระราชบุตรผู้เจริญ ผู้เพียบพร้อมด้วยยศ

คุณธรรมทั้งหลายที่พระนางระบุถึงในพระองค์
มีอยู่ในพระนางทั้งหมด

[๑๑๘] กษัตริย์ผู้สมบูรณ์ด้วยพระชาติ
เป็นอภิชาตบุตรผู้เรืองยศ เป็นพระธรรมราชาแห่งชาววิ

เทหะ

จะอุบัติแต่พระนาง
(พระนางสุเมธาทรงโสมนัส จึงตรัสถามว่า)

[๑๑๙] พระดาบสผู้มีดวงตาแจ่มใส ครองผ้าเปื้อนฝุ่น
ยืนอยู่ในอากาศที่ไม่มีสิ่งกีดขวาง
กล่าววาจาเป็นที่น่าชื่นใจ จับใจดิฉันยิ่งนัก

[๑๒๐] ท่านเป็นเทวดามาจากสวรรค์หรือหนอ
หรือว่าเป็นฤาษีผู้มีฤทธิมาก
ท่านเป็นใครกันแน่มาถึงที่นี่ จงประกาศตนให้ดิฉัน

ทราบ

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๑๒๑] หม้เทพมาประชุมพร้อมกันที่สภาชื่อสุธรรมา
ถวายบังคมท่านผู้ใด
ท่านผู้นั้นคือข้าพเจ้าท้าวสักกะสหัสสนัยน์ได้มายังสำนัก
ของพระนาง

[๑๒๒] หญิงคนใดในมนุษย์โลก ประพฤติธรรมสม่ำเสมอ
มีปัญญา มีศีล มีความเคารพสามิ นับถือแม่ผัวประดุจ

เทวดา

[๑๒๓] เทวดาทั้งหลายซึ่งมิใช่มนุษย์ย่อมมาเยือนหญิง
มนุษย์

ผู้มีปัญญาดี มีภาระงานอันสะอาดเช่นนั้น

[๑๒๔] พระนางผู้เจริญ ก็พระนางมีกรรมอันสั่งสมไว้
ดีแล้ว

และมีการประพฤติดังงามไว้ในปางก่อน ทรงเกิดใน
ราชสกุลนี้

เป็นหญิงที่มีความสำเร็จตามความปรารถนา
ทุกสิ่งทุกอย่าง

[๑๒๕] พระราชบุตร ก็พระนางทรงกำชัยชนะนี้ไว้ใน
โลกทั้ง ๒

คือทรงเข้าถึงเทวโลก ๑ มีเกียรติยศชื่อเสียงในชีวิตนี้ ๑

[๑๒๖] พระนางสุเมธา ขอพระองค์ทรงสุขสำราญ

รักษาทรรมไว้ในพระองค์ตลอดกาลนานเถิด
เรานี้ขอลากลับไปสู่สวรรค์ชั้นไตรทศ การพบพระนาง
เป็นที่พอใจของเรา

สุริยชาติกที่ ๖ จบ

๗. ปัญจุโปสถิกชาติก (๔๙๐)

ว่าด้วยการรักษาอุโบสถของสัตว์ ๕ ชนิด

(พระโพธิสัตว์ถามนกพิราบว่า)

[๑๒๗] เจ้านกพิราบ บัดนี้เจ้าดูขวนขวายน้อยไป

เจ้าไม่ต้องการอาหารหรือ

ทำไมจึงอดกลั้นความหิวกระหาย

รักษาอุโบสถอยู่เล่า เจ้านกพิราบ

(นกพิราบกล่าวว่า)

[๑๒๘] เมื่อก่อนข้าพเจ้าตกอยู่ในความกำหนดต่อนางนก
พิราบ

เราทั้ง ๒ รื่นรมย์กันที่ภูมิประเทศนั้น ๆ

ต่อมานกเหยี่ยวได้บินโฉบเอานางนกพิราบไป

ข้าพเจ้ามิได้ประสงค์จะพลัดพรากจากนางนกนั้นเลย

[๑๒๙] เพราะความพลัดพรากแยกออกจากนาง

ข้าพเจ้าจึงได้เสวยเวทนาทางใจ

เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงรักษาอุโบสถด้วยคิดว่า

ราคะอย่าได้มารบกวนข้าพเจ้าอีกต่อไป

(พระโพธิสัตว์ถามสัตว์ทีละตัว ฝ่ายสัตว์เหล่านั้นก็ตอบตาม
ความเป็นจริงว่า)

[๑๓๐] เจ้าผู้เป็นสัตว์เลื้อยคลาน ผู้มีลิ้นสองแฉก เจ้า
เลื้อยไม่ตรง

เลื้อยไปด้วยอก มีเขี้ยวเป็นอาวุธ มีพิษร้ายแรง

ทำไมเจ้าจึงอดกลั้นความหิวกระหายรักษาอุโบสถอยู่

เล่า

[๑๓๑] โคเปเลี้ยวมีกำลังของนายบ้าน

มีหนอกกระเพื่อม มีสีสันสวยงาม

มีกำลังวังชาสมบูรณ์ มันเหยียบข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าโกรธจึงได้กัดมัน

มันทุรนทุรายเพราะความทุกข์จนถึงตาย

[๑๓๒] ชนทั้งหลายออกจากหมู่บ้านนั้น

พากันคร่ำครวญร้องไห้แล้วได้หนีไป

เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงรักษาอุโบสถด้วยคิดว่า
ความโกรธอย่าได้มารบกวนข้าพเจ้าอีกต่อไป

[๑๓๓] เจ้าสุนัขจิ้งจอก เนื้อของพวกสัตว์ที่ตายแล้ว

มีอยู่ในป่าช้าเป็นอันมาก

เนื้อนั้นเป็นอาหารที่พอใจของเจ้า

ทำไมเจ้าจึงอดกลั้นความหิวกระหายรักษาอุโบสถอยู่

เล่า

[๑๓๔] ข้าพเจ้ายินดีในชากศพ ติดใจในเนื้อช้าง

จึงได้เข้าไปยังท้องช้างใหญ่

ลมร้อนและแสงแดดอันแรงกล้าได้แผดเผา

จนกระทั่งทวารหนักของช้างเชือกนั้นแห้งยุบลง

[๑๓๕] พระคุณเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งผอมทั้งเหลือง ทั้ง
ไม่มีทางออก

ต่อมาเมฆฝนกลุ่มใหญ่ได้ตกมาโดยพลัน

ทำให้ทวารหนักของช้างเชือกนั้นเปียกชุ่ม

[๑๓๖] พระคุณเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าออกจากท้องช้างนั้น
มาได้

เหมือนดังดวงจันทร์พ้นจากปากกราฟุ

เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงรักษาอุโบสถด้วยคิดว่า

ความโลภอย่าได้มารบกวนข้าพเจ้าอีกต่อไป

[๑๓๗] เจ้าหมี เมื่อก่อนเจ้าเที่ยวเคี้ยวกินปลวกทั้งหลาย

ที่จอมปลวกอยู่ ทำไมเจ้าจึงอดกลั้นความหิวกระหาย

รักษาอุโบสถอยู่เล่า

[๑๓๘] ข้าพเจ้าดูหมิ่นที่อยู่ของตน ได้ไปยังหมู่บ้าน
มลรัฐ

เพราะความอยากเกินไป ชนทั้งหลายออกจากหมู่บ้าน

นั้น

ทบทวนข้าพเจ้าด้วยคันธนูและไม้ค้อน

[๑๓๙] ข้าพเจ้านั้นหัวแตก ตัวเปื้อนเลือด จึงได้กลับ
มายังที่อยู่ของตน

เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงรักษาอุโบสถด้วยคิดว่า

ความอยากเกินไปอย่าได้มารบกวนข้าพเจ้าอีกต่อไป

(สัตว์ทั้ง ๔ ถ้ามพระโพธิสัตว์ว่า)

[๑๔๐] พระคุณเจ้าผู้เจริญ ข้อความอันใดท่านได้ถาม
พวกข้าพเจ้า

ข้อความอันนั้น ข้าพเจ้าทั้งหมดก็ได้ตอบตามที่รู้มา
พวกข้าพเจ้าจะขออนุญาตท่านบ้าง
ท่านพราหมณ์ผู้เจริญ ทำไมท่านจึงรักษาอุโบสถอยู่

เล่า

(พระโพธิสัตว์ได้ตอบว่า)

[๑๔๑] พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้ไม่ถูกกิเลสทั้งปวง

แปดเปื้อน

นั่งที่อาศรมของเราครู่หนึ่ง
ท่านได้ประกาศให้เราทราบถึงที่ไปที่มา
ชื่อ โคตร และความประพฤติกุศลทุกอย่าง

[๑๔๒] แม้ถึงอย่างนั้น เราก็มิได้ไหว้เท้าทั้ง ๒ ของท่าน

และมิได้ถามท่าน เพราะมีมานะ
เพราะเหตุนั้น เราจึงรักษาอุโบสถด้วยคิดว่า
มานะอย่าได้มารบกวนเร่อีกต่อไป

ปัญจโปสถิกชาดกที่ ๗ จบ

๘. มหาโมรชาดก (๔๙๑)

ว่าด้วยพญานกยูง

(พญานกยูงร้องขอชีวิตว่า)

[๑๔๓] ถ้าหากท่านจับข้าพเจ้าเพราะเหตุแห่งทรัพย์

ท่านอย่าได้ฆ่าข้าพเจ้าเลย

จงจับเป็นแล้วนำข้าพเจ้าไปยังสำนักพระราชบิดา

เพื่อน

ท่านคงจะได้ทรัพย์มิใช่น้อย

(บุตรนายพรานปลอบว่า)

[๑๔๔] ลูกนกที่สอดอยู่ในแล่งนี้

ข้าพเจ้าตั้งใจจะฆ่าท่านในวันนี้ก็หาไม่

แต่จะดัดบ่วงให้แก่ท่าน ด้วยมีความประสงค์ว่า

ขอพญายูงทองจงบินไปตามสบายเถิด

(พญานกยูงกล่าวว่า)

[๑๔๕] ข้าพเจ้าขออนุญาตท่าน เพราะเหตุที่ท่าน

สูดกลิ่นความหิวกระหายตลอดทั้งคืนทั้งวัน

เฝ้าติดตามข้าพเจ้าอยู่ตลอด ๗ ปี

เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุอะไร ท่านจึงประสงค์จะ

ปล่อยข้าพเจ้า

ผู้ดัดบ่วงให้พ้นเสียจากเครื่องผูกเล่า

[๑๔๖] วันนี้ ท่านงดเว้นจากปาณาติบาตแล้วหรือหนอ
หรือว่าท่านให้อภัยแก่สัตว์ทั้งปวงแล้ว
เพราะเหตุใด ท่านจึงประสงค์จะปล่อยข้าพเจ้าผู้ติด
บ่วง
ให้พ้นเสียจากเครื่องผูกเล่า
(บุตรนายพรานถามว่า)
[๑๔๗] พญานกยูง ขอท่านจงบอกถึงผล
ของบุคคลผู้งดเว้นจากปาณาติบาตและให้อภัยหมู่สัตว์
ทั้งปวง
ความข้อนี้ที่ข้าพเจ้าถามท่าน
เขาจุติจากโลกนี้ไปแล้วจะได้รับความสุขอย่างไร
(พญานกยูงตอบว่า)
[๑๔๘] ข้าพเจ้าขอบอกผลของบุคคลผู้งดเว้นจาก
ปาณาติบาต
และผู้ให้อภัยหมู่สัตว์ทั้งปวงว่า
เขาย่อมได้รับการสรรเสริญในปัจจุบัน
และเมื่อตายย่อมไปสู่สวรรค์
(บุตรนายพรานกล่าวว่า)
[๑๔๙] สมณะและพราหมณ์พวกหนึ่งกล่าวว่า เทวดาไม่
มี
ชีวิตย่อมถึงความขาดสูญในภพนี้เท่านั้น
ผลของกรรมดีกรรมชั่วก็เหมือนกัน ย่อมขาดสูญ
และกล่าวสอนว่า ท่านคนโง่ปัญญาดีไว้
ข้าพเจ้าเชื่อวาจาของพระอรหันต์เหล่านั้น
เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงเบียดเบียนนรกทั้งหลาย
(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)
[๑๕๐] ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ทั้ง ๒ เห็นได้ชัดเจน
ส่องโลกให้สว่างไสว โคจรไปในอากาศ
ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ทั้ง ๒ นั้นมีอยู่ในโลกนี้หรือ
โลกอื่น
ในมนุษย์โลก พวกเขากล่าวถึงดวงจันทร์
และดวงอาทิตย์ทั้ง ๒ นั้นอย่างไรหนอ
(บุตรนายพรานกล่าวว่า)
[๑๕๑] ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ทั้ง ๒ เห็นได้ชัดเจน
ส่องโลกให้สว่างไสว โคจรไปในอากาศ

ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ทั้ง ๒ นั้นมีอยู่ในโลกอื่น ไม่ใช่โลกนี้

ในมนุษย์โลก พวกเขากล่าวถึงดวงจันทร์และดวงอาทิตย์

ทั้ง ๒ นั้นว่า เทวดา

(ต่อมาพระโพธิสัตว์ได้กล่าวกับเขาว่า)

[๑๕๒] สมณะและพราหมณ์เหล่าใดเป็นอเหตุกทัญญู
ไม่พุดถึงกรรม

ไม่พุดถึงผลของกรรมดีกรรมชั่วด้วยเหมือนกัน

แต่สอนว่า ทานคนโง่บัญญัติไว้

สมณะและพราหมณ์เหล่านั้นผู้มีทัญญูเลวทราม

ถูกกำจัดแล้วในเพราะการพยากรณ์เพียงเท่านั้น

(บุตรนายพรานกำหนดได้แล้วจึงกล่าวว่า)

[๑๕๓] คำของท่านนั้นเป็นคำสัตย์อย่างแท้จริง

ท่านจะไม่เพียงมีผลได้อย่างไร

กรรมดีกรรมชั่วก็เหมือนกัน จะไม่เพียงมีผลได้อย่างไร

และท่านคนโง่จะพึงบัญญัติขึ้นได้อย่างไร

[๑๕๔] พญานกยูง ข้าพเจ้ากระทำการอย่างไร กระทำ
เพราะอะไร

ประพตติอย่างไร จะคบใคร ผู้มีตบะคุณอย่างไร

ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่ข้าพเจ้าโดยที่ข้าพเจ้า

จะไม่ต้องตกนรก

(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๑๕๕] บนพื้นแผ่นดินยังมีสมณะพวกใดพวกหนึ่งอยู่

สมณะเหล่านั้นนั่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ เป็นบรรพชิต

เที่ยวบิณฑบาตเฉพาะเวลาเช้า

งดเว้นการบริโภคในเวลาวิกาล เป็นสัตบุรุษ

[๑๕๖] ท่านจงเข้าไปหาสมณะเหล่านั้นตามกาลอัน
สมควร

แล้วจงถามข้อความตามที่ท่านพอใจ

สมณะเหล่านั้นจะชี้แจงข้อความอันเป็นประโยชน์

ทั้งในโลกนี้และโลกหน้าแก่ท่านตามที่รู้มา

(พระปัจเจกพุทธเจ้าเปล่งอุทานว่า)

[๑๕๗] ความเป็นพรานนี้ข้าพเจ้าจะได้แล้ว

เหมือนงูลอกคราบเก่าแก่ทิ้งไป

(ท่านทำสังจกิริยาว่า)

วันนี้ ข้าพเจ้าให้ท่านชีวิตแก่นกเหล่านั้น

ต้นเถิด

พญานกยูง จึงตรัสพระคาถาสุดท้ายว่า)

เพื่อจะจับพยานกยุงทองผู้เรื่องยศ

เขาได้พ้นจากทุกข์เหมือนเรอตถาคตได้พ้นแล้ว

๙. ตั้จฉสุกรษาดก (๔๙๒)

(สุกต์จะเหี่ยวเสาะหาฝูงสุกรในป่าพบสุกรจำนวนมากแล้ว จึงกล่าวว่า)

เราเที่ยวตามหาอยู่ช้านาน ญาติทั้งหลายนี้นั้นเราก็ได้

[๑๖๑] มุลผลาหารนี้ก็มีอยู่มาก และรักษาหารนี้ก็มีอยู่

[๑๖๒] เราจ้กอยู่พร้อมกับหมู่ญาติทั้งปวงในที่นี้แหละ

‘‘ไม่มีควมเศร้าโศก ไม่มีภัยแต่ที่ไหน

[๑๖๓] ตั้จจะ ท่านจงเสาะหาถ้าในที่อื่นอยู่เถิด

มันมาที่นี้ฆ่าสุกรแล้วกัดกินเนื้อล่า ๆ เป็นประจำ

(สฤกฤตจฉะถามว่า)

[๑๖๔] ใครหนอเป็นศัตรูของพวกเราในที่นี้
ใครกันรังควานหมู่ญาติผู้พร้อมเพรียงซึ่งรังควานได้

ยาก

เราถามแล้ว ขอพวกท่านจงบอกผู้นั้นแก่เรา
(สุกรเหล่านั้นตอบว่า)

[๑๖๕] ท่านดัจจะ พญาเนื้อ
เป็นสัตว์มีพลัง มีเขี้ยวเป็นอาวุธ
มันมาที่นี้ฆ่าสุกรแล้วกัดกินเนื้อล่า ๆ เป็นประจำ
(สุกรดัจจะกล่าวว่า)

[๑๖๖] พวกเราไม่มีเขี้ยวก็หาไม่ พลังกายก็พร้อมมูล
พวกเราทั้งหมดจงพร้อมเพรียงกัน สร้างอำนาจร่วมกัน
(สุกรเหล่านั้นกล่าวว่า)

[๑๖๗] ท่านดัจจะ ท่านนะพุดได้จับใจ สบายหู
แม้ตัวใดหนีไปในขณะต่อสู้อย่างนี้ พวกเราจะฆ่าตัวนั้นใน

ภายหลัง

(ขฤลิโกงเห็นเสือโคร่งกลับมาเมื่อเปลา จึงกล่าวว่า)

[๑๖๘] วันนี้ท่านงดเว้นจากปาณาติบาตหรือหนอ
หรือว่าท่านให้อภัยแก่หมู่สัตว์ทั้งปวง
ท่านไม่มีเขี้ยวที่จะฆ่าเนื้อหรือหนอ
ถึงอยู่ในฝูงสุกรก็ยังคบหาเหมือนคนกำพร้า

(พญาเสือโคร่งได้กล่าวว่า)

[๑๖๙] ข้าพเจ้าจะไม่มีเขี้ยวก็หาไม่ พลังกายก็พร้อมมูล
แต่เพราะเห็นญาติ ๆ พร้อมเพรียงเป็นอันเดียวกัน
เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงคบหาอยู่ผู้เดียวในป่า

[๑๗๐] เมื่อก่อนสุกรเหล่านี้กลัวภัย
แยกกันหนีไปคนละทิศละทาง แสวงหาที่พึ่ง
แต่บัดนี้พวกมันกลับรวมหมู่กันตั้งทำสุ
ยากที่ข้าพเจ้าจะข่มพวกมันได้

[๑๗๑] พวกมันได้ผู้นำดี มีความพร้อมเพรียงกัน
มีความเห็นอย่างเดียวกัน พร้อมกันที่จะทำลายข้าพเจ้า

ได้

เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่ปรารถนาสุกรเหล่านั้น
(ขฤลิโกงเมื่อจะให้เสือโคร่งเกิดความอดสาเห จึงกล่าวว่า)

[๑๗๒] พระอินทร์องค์เดียวยังเอาชัยชนะพวกอสูรได้
นกเหยี่ยวตัวเดียวยังข่มขี่ฆ่านกทั้งหลายได้

เสื่อโครงตัวเดียวเข้าไปอยู่ในฝูงเนื้อ
ก็ยังฆ่าเนื้อตัวล่า ๆ ซึ่งมีกำลังเหมือนเช่นนั้นได้
(เสื่อโครงกล่าวว่า)

[๑๗๓] หมูญาติผู้พร้อมเพรียงร่วมใจกัน มีกิริยา
เช่นเสื่อโครง
ไม่ว่าพระอินทร์หรือนกเหี่ยว หรือเสื่อโครง ซึ่ง
เป็นพญาสัตว์

ก็ไม่อาจให้อยู่ในอำนาจได้
(ขฤโกลงปลุกใจเสื่อโครงว่า)

[๑๗๔] ฝูงนกกุมภิลกาตัวเล็ก ๆ เทียวไปเป็นฝูง เป็น
หมู่

รื่นเริง จับกลุ่มกันโผผิน บินร่อนไปมา
[๑๗๕] ก็เมื่อนกเหล่านั้นโผผินอยู่ เหี่ยวย่อมนโอบเอา
นกตัวหนึ่ง

บรรดานกเหล่านั้นที่แตกฝูงออกมา
นั้นเป็นคติของเหล่าพยัคฆ์ทั่วไป
(พระศาสดาทรงประกาศข้อความนั้นว่า)

[๑๗๖] เสื่อโครงมีเชื้อเป็นอาวุธ ถูกขฤโกลงผู้เห็นแก่
อำมิสปลุกใจ

มีความสำคัญเหมือนครั้งก่อน
จึงได้เผ่นเข้าไปในฝูงของสุกรผู้ที่มีเชื้อ
(รุกขเทวดาเห็นเหตุอัศจรรย์นั้น จึงกล่าวคาถาว่า)
[๑๗๗] ญาติทั้งหลายมีมากด้วยกันเป็นการดี
ถึงแม้จะเป็นต้นไม้ที่เกิดในป่าก็ตาม
เสื่อโครงถูกสุกรทั้งหลายที่สามัคคีกันฆ่าตาย
ในหนทางที่เดินได้คนเดียว

(พระศาสดาตรัสว่า)

[๑๗๘] สุกรทั้งหลายได้ฆ่าเสียทั้ง ๒ คน คือ
พราหมณ์ ๑ เสื่อโครง ๑

จึงได้รื่นเริงบันเทิงใจ ส่งเสียงบันลือลั่น
[๑๗๙] สุกรเหล่านั้นมาประชุมพร้อมกันที่โคนต้นมะเดื่อ
ได้อภิเษกสุกรตัวจะว่า

ท่านจงเป็นราชา เป็นใหญ่แห่งเราทั้งหลายเถิด
ตัจฉสุกรชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. มหาวาณิชชาดก (๔๙๓)

ว่าด้วยพ่อค้าใหญ่
(พระศาสดาทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า)

[๑๘๐] พ่อค้าทั้งหลายจากแคว้นต่าง ๆ มาประชุมกัน
ที่กรุงพาราณสี

ตั้งพ่อค้าที่มีปัญญาดีกว่าคนหนึ่งให้เป็นหัวหน้า
พากันนำทรัพย์กลับ

[๑๘๑] พ่อค้าเหล่านั้นมาถึงถิ่นกันดารที่มีรักษาน้อย ไม่
มีน้ำ

ได้พบต้นไทรใหญ่ มีร่มเงาเย็นสบาย น่ารื่นรมย์

[๑๘๒] ก็พ่อค้าเหล่านั้นพากันนั่งที่ร่มเงาต้นไทรนั้น
นั่นเอง

พวกที่เป็นคนโง่ถูกโมหะครอบงำ คิดเห็นพ้องกันว่า

[๑๘๓] ต้นไม้ต้นนี้สดชื่น รวากับมีน้ำซับซุ่มอยู่
ขอเชิญพวกเราเหล่าพ่อค้าพากันตัดกิ่งด้านตะวันออก

เกิด

[๑๘๔] ก็กิ่งไม้นั้นพอถูกตัดแล้วก็หล่นน้ำใส ไม่ขุ่น
พ่อค้าเหล่านั้นพากันอาบและดื่มกินตามที่ต้องการ ณ

กิ่งไม้นั้น

[๑๘๕] ครั้งที่ ๒ พวกที่เป็นคนโง่ถูกโมหะครอบงำ
คิดเห็นพ้องกันว่า

ขอเชิญพวกเราเหล่าพ่อค้าพากันตัดกิ่งด้านทิศใต้เกิด

[๑๘๖] ก็กิ่งไม้นั้นพอถูกตัดแล้วก็หล่นข้าวสาลี เนื้อ
ข้าวสุก

ขนมกุมมาสซึ่งมีสีเหมือนข้าวปายาสที่มีน้ำน้อย
แก่งอ่อม และกับมีแกงถั่วเป็นต้นออกมามากมาย

[๑๘๗] พวกพ่อค้าเหล่านั้นพากันบริโภคน

เคี้ยวกินตามที่ต้องการ ณ กิ่งไม้นั้น

ครั้งที่ ๓ พวกที่เป็นคนโง่ถูกโมหะครอบงำ

คิดเห็นพ้องกันว่า ขอเชิญพวกเราเหล่าพ่อค้า

พากันตัดกิ่งด้านทิศตะวันตกเกิด

[๑๘๘] ก็กิ่งไม้นั้นพอถูกตัดแล้ว

ก็หล่นเหล่านารีมีเครื่องประดับพร้อมมูล

เสื้อผ้าอาภรณ์งามวิจิตร ใสต่างหูแก้วมณี

[๑๘๙] ก็พ่อค้าแต่ละคนมีนารีนางหนึ่ง

ส่วนหัวหน้ากองเกรียนมีนารี ๒๕ นาง

แวดล้อมอยู่รอบข้างที่ร่มเงาต้นไม้ไทรนั้น

[๑๙๐] พวกพ่อค้าเหล่านั้นมีเหล่านารีแวดล้อมตามที่
ต้องการ

ครั้งที่ ๔ พวกที่เป็นคนโง่ถูกโมหะครอบงำ คิดเห็นพ้อง
กันว่า

ขอเชิญพวกเราเหล่าพ่อค้าพากันตัดกิ่งด้านทิศเหนือเถิด

[๑๙๑] กิ่งไม้นั้นพอถูกตัดแล้ว ก็หล่นแกว้มุกดา แกว
ไพฑูรย์

เงิน ทอง เครื่องลาดหลังช้าง และเครื่องปูลาดที่ทำด้วยขน
แกะ

[๑๙๒] ผ้าแคว้นกาสีและผ้ากัมพลชื้ออุททียะออกมาเป็น
จำนวนมาก

พวกพ่อค้าเหล่านั้นพากันขนบรรทุกเกวียนเหล่านั้น
ตามที่ต้องการ

[๑๙๓] ครั้งที่ ๕ พวกที่เป็นคนโง่ถูกโมหะครอบงำ
คิดเห็นพ้องกันว่า

ขอเชิญพวกเราช่วยกันตัดโคนต้นไม้ไทรนั้นเถิด บางทีจะ
ได้ยิ่งกว่านี้

[๑๙๔] ทันใดนั้น หัวหน้ากองเกวียนได้ลุกขึ้นประคอง
อัญชลี

ขอรับรองว่า พ่อค้าวาณิชทั้งหลาย ต้นไทรมีความผิดอะไร
หรือ

ขอความเจริญจงมีแก่พวกท่านเถิด

[๑๙๕] กิ่งด้านทิศตะวันออกให้น้ำอาบ

กิ่งด้านทิศใต้ให้ข้าวและน้ำดื่ม

กิ่งด้านทิศตะวันตกให้เหล่านารี

ส่วนกิ่งด้านทิศเหนือให้ทรัพย์ที่น่าปลื้มใจทุกอย่าง

พ่อค้าวาณิชทั้งหลาย ต้นไทรมีความผิดอะไรหรือ

ขอความเจริญจงมีแก่พวกท่านเถิด

[๑๙๖] บุคคลนั้นก็ตาม นอนก็ตามที่ร่มเงาต้นไม้ใด

ไม่ควรหกรานกิ่งต้นไม้

เพราะว่าคนประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม

[๑๙๗] แต่พวกพ่อค้าเหล่านั้นจำนวนมาก

ไม่เชื่อฟังคำของนายกองเกวียนผู้เดียว

ใช้ขวานอันคมกริบตัดต้นไม้ไทรนั้นตั้งแต่โคนต้น

[๑๙๘] พวกนาคก็ออกมาจากต้นไทรนั้นสวมเกราะ ๒๕
ตน

ถือธนู ๓๐๐ ตน และถือโล่หนึ่ง ๖,๐๐๐ ตน
(พญานาคกล่าวสั่งว่า)

[๑๙๙] พวกเจ้าจงฆ่า จงมัดพวกพ่อค้าเหล่านี้
อย่าได้ไว้ชีวิตแม้แต่คนเดียว
พวกเจ้าจงทำพวกพ่อค้าเหล่านั้นทั้งหมดให้เป็นผงธุลี
เว้นไว้แต่นายกองเกรียนเท่านั้น
(พระศาสดาทรงทราบแล้วตรัส ๒ คาถาโอวาทว่า)

[๒๐๐] เพราะเหตุนี้แล คนฉลาดพิจารณาเห็น
ประโยชน์ของตน

ไม่พึงตกไปสู่อำนาจแห่งความโลภ
พึงกำจัดใจที่เป็นศัตรูภายในเสีย

[๒๐๑] ผู้เห็นภัยรู้โทษอย่างนี้ว่า ตัณหาเป็นเหตุให้
เกิดทุกข์

เป็นผู้ปราศจากตัณหา ไม่ยึดมั่น มีสติ ดำเนินชีวิตอยู่
มหาวิณิชาดกที่ ๑๐ จบ

๑๑. สาสินราชชาดก (๔๙๔)

ว่าด้วยพระเจ้าสาธินะ

(พวกมนุษย์ดีใจยินยั้งประคองอัญชลี ได้กล่าวว่า)

[๒๐๒] นำอัศจรรย์จริงหนอ

รถทิพย์ได้ปรากฏแก่พระเจ้าวิเทหะ ผู้เรืองยศ

พระองค์ทรงอุบัติขึ้นมาในโลก ทำให้เกิดชนพองสยอง

เกล้า

(พระศาสดาทรงประกาศข้อความนั้นว่า)

[๒๐๓] มาตลีเทพบุตร เทพสารีผู้มีฤทธิ์มาก

ทูลเชิญเสด็จพระเจ้าวิเทหะผู้ครอบครองมิลินครว่า

[๒๐๔] พระราชาผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เป็นใหญ่ทั่ว

ทิศ

ขอเชิญพระองค์เสด็จทรงรถทิพย์นี้เถิด

เทพชั้นดาวดึงส์ทั้งหลาย

พร้อมทั้งองค์อมรินทร์ใคร่จะทรงทัศนาศระองค์

ก็เทพเหล่านั้นระลึกถึงพระองค์

ประชุมพร้อมกันอยู่ที่สภาขี้อสุธรรมา

[๒๐๕] ก็ลำดับนั้น พระเจ้าวิเทหะทรงพระนามสาธินะ

ผู้ครอบครองมิลานคร เสด็จประทับรถทึบ
ซึ่งเทียมด้วยม้าอัสตร ๑,๐๐๐ ตัว
ได้เสด็จไปในสำนักแห่งเทพ

(พระมหाराชาประทับยืนบนทึบยาน
ซึ่งเทียมด้วยม้าอัสตร ๑,๐๐๐ ตัวนำไป
เสด็จไปอยู่ ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวสถานี่)
เทพครั้นเห็นพระราชเสด็จมาก็ยินดีต้อนรับพระองค์
[๒๐๖] ขอเดชะพระมหाराช พระองค์เสด็จมาดีแล้ว
มิใช่เสด็จมาร้าย พระราชาผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
บัดนี้ ขอเชิญประทับ ณ สำนักท้าวสักกเทวราชเถิด
[๒๐๗] แม่ท้าวสักกะก็ทรงยินดีต้อนรับ
พระเจ้าวิเทหะผู้ครอบครองมิลานคร
ท้าววาสวะทรงเชื่อเชิญด้วยกามทั้งหลายพร้อมทั้ง

อาสนะ

[๒๐๘] พระราชาผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ เป็นการดีแท้
ที่พระองค์เสด็จมาถึงสถานที่อยู่แห่งเหล่าเทพผู้ครอง

อำนาจ

ขอเชิญประทับอยู่ในหมู่ทวยเทพผู้มั่งคั่งด้วยกามทุก

อย่าง

ขอพระองค์เสวยกามซึ่งมิใช่ของมนุษย์
ในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์เถิด
(พระเจ้าสาธินะตรัสกับท้าวสักกะว่า)
[๒๐๙] เมื่อก่อน หม่อมฉันอยู่ในสวรรค์
ย่อมยินดีการฟ้อนรำขับร้องและประโคมดนตรี
แต่บัดนี้ วันนี้หม่อมฉันนั้นหายินดีในสวรรค์ไม่
พระองค์ผู้ประเสริฐกว่าจอมเทพ
อายุของหม่อมฉันสิ้นแล้วหรือ หม่อมฉันใกล้ตายหรือ
หรือว่าหม่อมฉันหลงไป
(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๒๑๐] พระองค์ผู้กล้าหาญ ผู้ประเสริฐกว่านรชน
พระชนมายุของพระองค์ยังไม่สิ้นไป
ความตายก็ยังอยู่ห่างไกล และแม้พระองค์ก็ยังไม่หลง
แต่นุญที่พระองค์เสวยวิบากอยู่ในเทวโลกนี้ของ

พระองค์เหลืออยู่น้อย

ทศ [๒๑๑] พระราชาผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เป็นใหญ่ทั่ว

ขอเชิญพระองค์ประทับอยู่ด้วยเทวานุภาพ
เสวยกามซึ่งมิใช่ของมนุษย์ในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์เถิด
(พระโพธิสัตว์ทรงห้ามท้าวสักกะว่า)

ได้ [๒๑๒] สิ่งใดที่ได้มาเพราะเหตุที่ผู้อื่นให้ สิ่งนั้นเปรียบกัน

เหมือนยานพาหนะที่ยืมเขามา เหมือนทรัพย์ที่ยืมเขามา

[๒๑๓] ก็สมบัติที่ได้มาเพราะเหตุที่ผู้อื่นให้ นั้น หม่อมฉัน
ไม่ปรารถนา

บุญทั้งหลายที่หม่อมฉันทำเอง
บุญนั้นจะเป็นทรัพย์เฉพาะตนของหม่อมฉัน

มาก [๒๑๔] หม่อมฉันนั้นไปอยู่ในหมู่มนุษย์แล้วจะทำกุศลให้

ด้วยการให้ทาน การประพาสธรรมให้สม่ำเสมอ
การสำรวมและด้วยการฝึกฝนอินทรีย์
ซึ่งเป็นกรรมที่บุคคลทำแล้วมีความสุข
และไม่ทำให้เดือดร้อนในภายหลัง
(พระโพธิสัตว์จึงพระหัตถ์พระเจ้านารทะเที่ยวไปในอุทยาน
ได้ตรัสว่า)

[๒๑๕] ภูมิภาคตรงนี้คืออุทยานนั้น
ตรงนี้คือลำรางไขน้ำพร้อมทั้งอ่างรองรับน้ำที่ไหลเข้า
มา

ตรงนี้คือภูมิภาคทั้ง ๒ ข้างแห่งลำรางไขน้ำ
ซึ่งปกคลุมด้วยหญ้าเขียวขจี
ตรงนี้คือแม่น้ำที่มีกระแสไหลอยู่ไม่ขาดสาย

อุบล [๒๑๖] ตรงนี้คือสระโบกขรณีอันน่านรื่นรมย์
มีนกจักรพากชั้นขานเสียงระงม
ดาราตษาไปด้วยดอกมณฑาลก ดอกปทุม และดอก

ที่เหล่าชนพากันหลงใหลยึดถือว่าเป็นของเรา
เขาไปไหนหนอ

[๒๑๗] ตรงนี้พื้นที่นั้นมีแต่พื้นดินที่รกเท่านั้น
มีแต่สวนและแนวป่าเท่านั้นเอง

นารทะ เมื่อเรามองไม่เห็นหมู่ชนนั้น
ทิศทั้งหลายปรากฏแก่เราเหมือนกับว่างเปล่า
(พระเจ้าสาธินะตรัสว่า)

[๒๑๘] ข้าพเจ้าได้เห็นวิมานส่องแสงไปทั้ง ๔ ทิศ
ต่อพระพักตร์ท้าวเทวราชและต่อหน้าเทวดาชั้นไตรทศ

[๒๑๙] เราได้อยู่ในทิพยวิมาน บริโภคกามซึ่งมิใช่ของ
มนุษย์

ในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ที่มั่งคั่งด้วยกามทุกอย่าง
[๒๒๐] เรานั้นละกามเช่นนี้ มาในโลกนี้เพื่อต้องการ
ทำบุญ

จะประพฤติธรรมอย่างเดียว ไม่ต้องการราชสมบัติ

[๒๒๑] เราจะดำเนินไปตามทางที่ไม่ต้องใช้อาชญา
ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว
เป็นทางที่ท่านผู้ปฏิบัติดีดำเนินไปอยู่

สาธินราชชาดกที่ ๑๑ จบ

๑๒. ทศพราหมณชาดก (๔๙๕)

ว่าด้วยการจำแนกตระกูลพราหมณ์ ๑๐ ตระกูล

(พระศาสดาทรงประกาศข้อความนี้ว่า)

[๒๒๒] พระเจ้ายุธิฐลิละ ผู้ทรงฝึกฝนในธรรม
ได้ตรัสกับวิธูรอำมาตย์ว่า

วิธูระ เธอจงแสวงหาพราหมณ์ผู้มีศีล ผู้เป็นพหูสูต

[๒๒๓] ผู้เว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรจะบริโภคโภชนะ
ของเรา

สหาย เราจะถวายทักษิณาในเขตที่เราถวายทานแล้วมี
ผลมาก

(วิธูรอำมาตย์กราบทูลว่า)

[๒๒๔] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ พราหมณ์ทั้งหลาย
ผู้มีศีล

เป็นพหูสูต ผู้เว้นจากเมถุนธรรม

ซึ่งสมควรจะบริโภคโภชนะของพระองค์หาได้ยาก

พระเจ้าข้า

[๒๒๕] ขอเดชะพระมหाराช ได้ยินว่า

พราหมณ์มีอยู่ ๑๐ ตระกูลด้วยกัน

ขอพระองค์โปรดสดับการจำแนกแจกแจง

พราหมณ์ทั้ง ๑๐ ตระกูลนั้น โดยพิสดารจากข้าพระ
องค์เกิด

[๒๒๖] พราหมณ์บางพวกถือถูงยามที่เต็มด้วยรากไม้
ปากปิด

ติดสลาเกียบ้าง รदन้ามนต์บ้าง เป่าเสกคาถาอาคมบ้าง

[๒๒๗] แม่พราหมณ์เหล่านั้นเป็นเสมือนหมอ

เขาก็เรียกกันว่า พราหมณ์ ขอเดชะพระมหाराช

ข้าพระองค์ได้กราบทูลพราหมณ์ผู้เป็นเสมือนหมอเหล่านั้น

แต่พระองค์ เราจะเชื่อเชิญพราหมณ์เช่นนั้นหรือ

พระเจ้าข้า

(พระเจ้าโกธิพะยัตริสว่า)

[๒๒๘] ก็พราหมณ์เหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็น
พราหมณ์

จะเรียกพวกเขาว่าเป็นพราหมณ์ไม่ได้

วิตุระ เธอจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล ผู้เป็น

พหูสูต

[๒๒๙] ผู้เว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรจะบริโภครโภชนะ
ของเรา

สหาย เราจะถวายทักษิณาในเขตที่เราถวายทานแล้วมี
ผลมาก

(วิตุระอำมาตย์กราบทูลว่า)

[๒๓๐] พราหมณ์อีกพวกหนึ่งถือกังสดาลป่าวประกาศไป
ข้างหน้าบ้าง

ไปรับใช้บ้าง ศึกษาวิชาการเกี่ยวกับรถบ้าง

[๒๓๑] แม่พราหมณ์เหล่านั้นเป็นเสมือนคนรับใช้

เขาก็เรียกกันว่า พราหมณ์ ขอเดชะพระมหाराช

ข้าพระองค์ได้กราบทูลพราหมณ์ผู้เป็นเสมือนคนรับใช้

เหล่านั้น

แต่พระองค์

เราจะเชื่อเชิญพราหมณ์เช่นนั้นหรือ

พระเจ้าข้า

(พระเจ้าโกธิพะยัตริสว่า)

[๒๓๒] ก็พราหมณ์เหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็น
พราหมณ์

จะเรียกพวกเขาว่าเป็นพราหมณ์ไม่ได้

วิธระ เธอจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล ผู้เป็น
พหูสูต

[๒๓๓] ผู้เว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรจะบริโภคะโภชนะ
ของเรา

สหาย เราจะถวายทักษิณาในเขตที่เราถวายทานแล้วมี
ผลมาก

(วิธระอำมาตย์กราบทูลว่า)

[๒๓๔] พราหมณ์อีกพวกหนึ่งถือคนโทน้ำและไม่ทำคด
เข้าไปฟังปาพระราชาในคามและนิคมด้วยตั้งใจว่า
เมื่อชาวบ้านหรือขานิคมนำให้ เราจะไม่ออกไป

[๒๓๕] แม้พราหมณ์เหล่านั้นเป็นเสมือนผู้กดขี่

เขาก็เรียกกันว่า พราหมณ์ ขอเดชะพระมหाराช
ข้าพระองค์ได้กราบทูลพราหมณ์ผู้เป็นเสมือนผู้กดขี่เหล่านั้น
แต่พระองค์ เราจะเชื่อเชิญพราหมณ์เช่นนั้นหรือ

พระเจ้าข้า

(พระเจ้าโกธิยะตรัสว่า)

[๒๓๖] ก็พราหมณ์เหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็น
พราหมณ์

จะเรียกพวกเขาว่าเป็นพราหมณ์ไม่ได้

วิธระ เธอจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล ผู้เป็น
พหูสูต

[๒๓๗] ผู้เว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรจะบริโภคะโภชนะ
ของเรา

สหาย เราจะถวายทักษิณาในเขตที่เราถวายทานแล้วมี
ผลมาก

(วิธระอำมาตย์กราบทูลว่า)

[๒๓๘] พราหมณ์อีกพวกหนึ่ง มีขนรักแร้ เล็บ และขนง
อกขึ้นยาว

มีฟันเขลอะ มีตุลีนศิระชะ เกราะกรังไปด้วยฝุ่นละออง
เป็นพวงยากจะเที่ยวไปอยู่

[๒๓๙] แม้พราหมณ์เหล่านั้นเป็นเสมือนคนขุดต่อไม้ที่
ถูกไฟไหม้

เขาก็เรียกกันว่า พราหมณ์ ขอเดชะพระมหाराช

ข้าพระองค์ได้กราบทูลพราหมณ์ผู้เป็นเสมือนคนขุดต่อไม้
ที่ถูกไฟไหม้เหล่านั้นแต่พระองค์

เราจะเชื่อเชิญพราหมณ์เช่นนั้นหรือ พระเจ้าข้า
(พระเจ้าโกรัพยะตรัสว่า)

[๒๔๐] ก็พราหมณ์เหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็น
พราหมณ์

จะเรียกพวกเขาว่าเป็นพราหมณ์ไม่ได้

วิตุระ เธอจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล ผู้เป็น
พหูสูต

[๒๔๑] ผู้เว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรจะบริโภคะโภชนะ
ของเรา

สหาย เราจะถวายทักษิณาในเขตที่เราถวายทานแล้วมี
ผลมาก

(วิตุรอำมาตย์กราบทูลว่า)

[๒๔๒] ขอเดชะพระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งเหล่าชน
พราหมณ์อีกพวกหนึ่งยอมค้าขายผลสมอ มะขามป้อม
ผลมะม่วง ผลหว่า สมอพิเภก ขนุนสำปะลอ
ไม้ขำระฟัน ผลมะตูม และพุทรา

[๒๔๓] ลูกเกด อ้อยลำ น้ำอ้อยงิบ กล้องสุบยาเส้น น้ำผึ้ง
และยาหยอดตา และยอมค้าขายสิ่งของที่มีค่ามากและมีค่า
น้อย

[๒๔๔] แม้พราหมณ์เหล่านั้นเป็นเสมือนพ่อค้า

เขาก็เรียกกันว่า พราหมณ์ ขอเดชะพระมหाराช

ข้าพระองค์ได้กราบทูลพราหมณ์ผู้เป็นเสมือนพ่อค้าเหล่านั้น
แต่พระองค์

เราจะเชื่อเชิญพราหมณ์เช่นนั้นหรือ

พระเจ้าข้า
(พระเจ้าโกรัพยะตรัสว่า)

[๒๔๕] ก็พราหมณ์เหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็น
พราหมณ์

จะเรียกพวกเขาว่าเป็นพราหมณ์ไม่ได้

วิตุระ เธอจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล ผู้เป็น
พหูสูต

[๒๔๖] ผู้เว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรจะบริโภคะโภชนะ
ของเรา

สหาย เราจะถวายทักษิณาในเขตที่เราถวายทานแล้วมี
ผลมาก

(วิตุรอำมาตย์กราบทูลว่า)

[๒๔๗] พราหมณ์อีกพวกหนึ่งให้กระทำการสักการะและ
พาดิษกรรม

เลี้ยงแพะ เลี้ยงแกะ ตกแต่งหญิงสาว

ทำวิวาหมงคลและอาวาหมงคล

[๒๔๘] แม่พราหมณ์เหล่านั้นเป็นเสมือนพ่อค้าคหบดี
เขาก็เรียกกันว่า พราหมณ์ ขอเดชะพระมหाराช
ข้าพระองค์ได้กราบทูลพราหมณ์ผู้เป็นเสมือนพ่อค้าคหบดี
เหล่านั้น แต่พระองค์ เราจะเชื่อเชิญพราหมณ์เช่นนั้นหรือ
พระเจ้าข้า

(พระเจ้าโกธิปะตรัสว่า)

[๒๔๙] ก็พราหมณ์เหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็น
พราหมณ์

จะเรียกพวกเขาว่าเป็นพราหมณ์ไม่ได้

วิตุระ เธอจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล ผู้เป็น
พหูสูต

[๒๕๐] ผู้เว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรจะบริโภคะโภชนะ
ของเรา

สหาย เราจะถวายทักษิณาในเขตที่เราถวายทานแล้วมี
ผลมาก

(วิตุรอำมาตย์กราบทูลว่า)

[๒๕๑] พราหมณ์อีกพวกหนึ่งเป็นปโรหิตประจำบ้าน

บริโภคะภิกษาที่เขาเก็บไว้เพื่อตน

ชนจำนวนมากย่อมสอบถามพราหมณ์เหล่านั้น

พราหมณ์เหล่านั้นเป็นนักตอนสัตว์และตีตราสัตว์

[๒๕๒] แม่สัตว์เลี้ยงทั้งหลาย เช่น กระบือ สุกร และแพะ
ในบ้านเหล่านั้น ก็ถูกพราหมณ์เหล่านั้นฆ่า
แม้พวกพราหมณ์เหล่านั้นเป็นเสมือนนายโคฆาต
เขาก็เรียกกันว่า พราหมณ์ ขอเดชะพระมหाराช
ข้าพระองค์ได้กราบทูลพราหมณ์ผู้เป็นเสมือนนายโค
ฆาตเหล่านั้น

แต่พระองค์ เราจะเชื่อเชิญพราหมณ์เช่นนั้นหรือ พระเจ้าข้า

(พระเจ้าโกธิปะตรัสว่า)

[๒๕๓] ก็พราหมณ์เหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็น
พราหมณ์

จะเรียกพวกเขาว่าเป็นพราหมณ์ไม่ได้

วิธระ เธอจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล ผู้เป็น
พหูสูต

[๒๕๔] ผู้งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรจะบริโภค
โภชนะของเรา

สหาย เราจะถวายทักษิณาในเขตที่เราถวายทานแล้วมี
ผลมาก

(วิธระอำมาตย์กราบทูลว่า)

[๒๕๕] พราหมณ์ทั้งหลายถือดาบและโล่หนัง เหน็บกริช
ยืนดักอยู่ที่ทางเดินของพวกพ่อค้าบ้าง

คอยคุ้มครองกองเกวียนบ้าง

[๒๕๖] แม้พราหมณ์เหล่านั้นเป็นเสมือนคนเลี้ยงโค
และโจรปล้นฆ่าชาวบ้านเขาก็เรียกกันว่าพราหมณ์
ขอเดชะพระมหาราช ข้าพระองค์ได้กราบทูลพราหมณ์
ผู้เป็นเสมือนคนเลี้ยงโคและโจรปล้นฆ่าชาวบ้านเหล่า

นั้น

แต่พระองค์ เราจะเชื่อเชิญพราหมณ์เช่นนั้นหรือ พระเจ้าข้า
(พระเจ้าโกรพยะตรัสว่า)

[๒๕๗] ก็พวกพราหมณ์เหล่านั้นปราศจากคุณเครื่อง
ความเป็นพราหมณ์

จะเรียกพวกเขาว่าเป็นพราหมณ์ไม่ได้

วิธระ เธอจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล ผู้เป็น
พหูสูต

[๒๕๘] ผู้งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรจะบริโภค
โภชนะของเรา

สหาย เราจะถวายทักษิณาในเขตที่เราถวายทานแล้วมี
ผลมาก

(วิธระอำมาตย์กราบทูลว่า)

[๒๕๙] พราหมณ์อีกพวกหนึ่งสร้างกระท่อมอยู่ในป่า
ทำเครื่องดักสัตว์ เบียดเบียนกระต่าย

เสือปลา ปลา และเต่า ตลอดจนถึงเหยี่ยว

[๒๖๐] แม้พราหมณ์เหล่านั้นเป็นเสมือนนายพราน
เขาก็เรียกกันว่า พราหมณ์ ขอเดชะพระมหาราช

ข้าพระองค์ได้กราบทูลพราหมณ์

ผู้เป็นเสมือนนายพรานเหล่านั้นแต่พระองค์

เราจะเชื่อเชิญพราหมณ์เช่นนั้นหรือ พระเจ้าข้า

(พระเจ้าโกรัพะยัตร์สว่า)

[๒๖๑] ก็พราหมณ์เหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็นพราหมณ์

จะเรียกพวกเขาว่าเป็นพราหมณ์ไม่ได้

วิตุระ เธอจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล ผู้เป็นพหูสูต

[๒๖๒] ผู้เว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรจะบริโภคะโภชนะของเรา

สหาย เราจะถวายทักษิณาในเขตที่เราถวายทานแล้วมีผลมาก

(วิตุรอำมาตย์กราบทูลว่า)

[๒๖๓] พราหมณ์อีกพวกหนึ่งปรารถนาทรัพย์ก็ลงนอนอยู่ใต้เตียง

เมื่อเริ่มทำพิธีโสมยาคะ ก็ให้พระราชาทรงหลายสรงสนาน ณ เบื้องบน

[๒๖๔] แม้พราหมณ์เหล่านั้นเป็นเสมือนคนขัดสนิม

เขาก็เรียกกันว่า พราหมณ์ ขอเดชะพระมหाराช

ข้าพระองค์ได้กราบทูลพราหมณ์ผู้เป็นเสมือนคนขัด

สนิมเหล่านั้น

แต่พระองค์ เราจะเชื้อเชิญพราหมณ์เช่นนั้นหรือพระเจ้าข้า

(พระเจ้าโกรัพะยัตร์สว่า)

[๒๖๕] ก็พวกพราหมณ์เหล่านั้นปราศจากคุณเครื่องความเป็นพราหมณ์

จะเรียกพวกเขาว่าเป็นพราหมณ์ไม่ได้

วิตุระ เธอจงแสวงหาพราหมณ์เหล่าอื่นผู้มีศีล ผู้เป็นพหูสูต

[๒๖๖] ผู้งดเว้นจากเมถุนธรรม ซึ่งสมควรจะบริโภคะโภชนะของเรา

เราจะถวายทักษิณาในเขตที่เราถวายทานแล้วมีผลมาก

(วิตุรอำมาตย์ครั้งแสดงผู้เป็นพราหมณ์เพียงแค่นี้ บัดนี้เพื่อจะแสดงผู้เป็นพราหมณ์โดยปรมาตย์ จึงได้กล่าว ๒ คาถาว่า)

[๒๖๗] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ พราหมณ์ทั้งหลายผู้มีศีล ผู้เป็นพหูสูต ผู้งดเว้นจากเมถุนธรรม

ซึ่งสมควรจะบริโภคนะของพระองค์ยังมีอยู่
พระเจ้าข้า

[๒๖๘] พราหมณ์เหล่านั้นบริโภครัดดาหารมือเดียว
และไม่ดื่มน้ำเมา ขอเดชะพระมหाराช
ข้าพระองค์ได้กราบทูลพราหมณ์เหล่านั้นแด่พระองค์
เราจะเชื่อเชิญพราหมณ์เช่นนั้นหรือ พระเจ้าข้า
(พระเจ้าโกธิยะทรงสดับดังนั้นแล้วดีพระทัย จึงตรัสว่า)
[๒๖๙] วิตุระ พราหมณ์เหล่านั้นเป็นผู้มีศีล เป็นพหูสูต
เธอจงแสวงหาพราหมณ์เหล่านั้นแหละ
วิตุระ จงรีบนิมนต์พวกท่านมาเร็ว ๆ

ทสพราหมณชาดกที่ ๑๒ จบ

๑๓. ภิกขาปริมปรชาดก (๔๙๖)
ว่าด้วยเขตที่ถวายทานแล้วมีผลมาก
(กุญมพินุลถามพระราชาว่า)

[๒๗๐] ข้าพระองค์ได้เห็นพระองค์ผู้ทรงเป็นสุขุมลชาติ
ประทับอยู่ในปราศรัยอันประเสริฐ
เสด็จบรรทมบนพระยี่ภู่อันสูงใหญ่
เสด็จจากแคว้นมายังปัจฉิมตชนบทเช่นกับที่ป่า

ปราศจากน้ำ

[๒๗๑] จึงได้ทูลถวายรัดดาหารอันวิจิตร
คือข้าวสุกแห่งข้าวสาลีอันดีเลิศ
ซึ่งมีกับที่ปรุ่งด้วยเนื้ออันสะอาด
ด้วยความเคารพรักต่อพระองค์

[๒๗๒] พระองค์ผู้ทรงรับภัดนั้นแล้วได้พระราชทานให้
พราหมณ์

ไม่เสวยด้วยพระองค์เอง
ข้อนี้เป็นธรรมอะไรของพระองค์หรือ
ข้าพระพุทธเจ้า ขอถวายบังคมพระองค์
(พระราชาตรัสตอบว่า)

[๒๗๓] พราหมณ์เป็นอาจารย์ของเรา
เป็นผู้ชวนขายในกิจใหญ่น้อย
เป็นครู และเป็นผู้ที่ควรเชื่อเชิญ
เราจึงควรให้โภชนะแก่เขา

(กุญมพิกล่าวกับพราหมณ์ว่า)

[๒๗๔] บัดนี้ ข้าพเจ้าขอถามท่านพราหมณ์ผู้โคตมโคตร

ที่พระราชาทรงบูชา
พระราชาก็พระราชทานภัตตาหารแก่ท่าน
ซึ่งมีกับที่ปรุงด้วยเนื้อสะอาดแก่ท่าน
[๒๗๕] ท่านได้รับพระราชทานภัตตาหารนั้นแล้ว
กลับถวายโภชนะแก่ฤๅษี
ท่านคงจะรู้ตัวชีว่า ไม่ใช่เนื่อนาบุญแห่งท่าน
ข้อนี้เป็นธรรมอะไรของท่านหรือ
ข้าพเจ้าขอนอบน้อมท่าน
(พราหมณ์ตอบว่า)
[๒๗๖] ข้าพเจ้ายังต้องเลี้ยงบุตรและภรรยา
เป็นผู้ติดในครอบครัว
ถึงจะถวายอนุศาสน์แก่พระราชาก็ยังบริโภคมกซึ่งเป็นของมนุษย์
[๒๗๗] ข้าพเจ้าควรจะถวายโภชนะแก่ฤๅษีผู้อยู่ป่า
บำเพ็ญตบะมาช้านาน ผู้เจริญด้วยคุณ อบรมตนแล้ว
(ฤๅษีพิกล่าวกับฤๅษีว่า)
[๒๗๘] บัดนี้ ข้าพเจ้าขอถามฤๅษีผู้ผอม
มีร่างกายสะพรั่งด้วยเส้นเอ็น
มีขนรักแร้ เล็บ และขนงอกขึ้นยาว
มีซี่ฟันเขรอะ มีรูลิบนศีรชะ
[๒๗๙] ท่านอยู่ผู้เดียวในป่า ไม่คำนึงถึงชีวิต
เพราะเหตุไร ภิกษุจึงดีกว่าท่าน
ถึงกับท่านยอมถวายโภชนะ
(ฤๅษีตอบว่า)
[๒๘๐] อาตมายังขุดมันเทศและเหง้าตาล
มันมือเสือ และหัวหอม หัวกระเทียมอยู่
นวดข้าวฟ่างและลูกเดือย รวบรวมตากให้แห้ง
[๒๘๑] อาตมายังแสวงหาผัก เหง้าบัว น้ำผึ้ง เนื้อ
พุทรา และมะขามป้อมเหล่านั้นมาบริโภคอยู่
อาตมามีการยึดถือมันน้อย
[๒๘๒] เมื่ออาตมายังหุงโภชนะ ยังมีความกังวล
ยังมีความยึดมั่นถือมั่นอยู่
ควรถวายโภชนะแก่ท่านผู้ไม่หุง
ผู้ละเว้นความยึดถือว่าเป็นของเรา
ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น

(กุญมพีกล่าวกับพระปัจเจกพุทธเจ้าว่า)

[๒๘๓] บัดนี้ ข้าพเจ้าขอถามภิกษุผู้หนึ่ง มีวัตรอันดีงาม
ฤๅษีได้ถวายภัตตาหารซึ่งมีกับที่ปรุงด้วยเนื้อสะอาดแก่

ท่าน

[๒๘๔] ท่านรับภัตตาหารนั้นแล้ว นั่งนิ่งฉันแต่ผู้เดียว
ไม่เชื่อเชิญใครอื่น
ข้อนี้เป็นธรรมอะไรของท่านหรือ
ข้าพเจ้าขอนอบน้อมท่าน

(พระปัจเจกพุทธเจ้าตอบว่า)

[๒๘๕] อาตมาไม่ได้หุงเอง มิได้ใช้ให้ใครหุง
ไม่ได้ตัดเอง มิได้ใช้ให้ใครตัด

เพราะรู้ว่า อาตมานั้นไม่มีความกังวล
งดเว้นจากบาปทั้งปวง

[๒๘๖] ฤๅษีจึงถือเอาภิกษาด้วยมือซ้าย ถือคนโทน้ำด้วย
มือขวา

ได้ถวายภัตตาหารซึ่งมีกับที่ปรุงด้วยเนื้อสะอาดแก่

อาตมา

[๒๘๗] เพราะชนทั้งหลายเหล่านี้ยังมีความยึดมั่นว่าเป็น
ของเรา

ยังมีความยึดมั่นถือมั่นจึงควรให้ท่าน
ส่วนอาตมาสำคัญว่า ผู้เชื่อเชิญ ผู้ถวาย เป็นปฏิปทาที่

ผิด

(กุญมพีฟังคำของพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้วดีใจ จึงกล่าวว่า)

[๒๘๘] วันนี้ พระราชาผู้เป็นจอมทัพ
เสด็จมาที่นี่เพื่อประโยชน์แก่เราแท้ ๆ
ข้าพพระองค์รู้ชัดในวันนี้ถึงเขตที่ถวายทานแล้วมีผลมาก

[๒๘๙] พระราชาทั้งหลายทรงพอพระทัยในแคว้น

พราหมณ์ทั้งหลายพอใจในกิจน้อยใหญ่

ฤๅษีทั้งหลายพอใจในมูลผลอาหาร

ส่วนภิกษุทั้งหลายหลุดพ้นแล้ว

ภิกษาปริมปรชาดกที่ ๑๓ จบ

รวมชาดกที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. สาลิเกธารชาดก ๒. จันทกนิรชาดก

๓. มหาอุกกุสชาดก ๔. อุททาลกชาดก

๕. ภิสชาดก ๖. สรุจชาดก
๗. ปัญจโปสถิกชาดก ๘. มหาโมรชาดก
๙. ตัจจสุกขชาดก ๑๐. มหาวาณิชชาดก
๑๑. สาธินราชชาดก ๑๒. ทสพราหมณชาดก
๑๓. ภิกขาปรัมปรชาดก

ปกิณณกนิบาต จบ

๑๕. วิสดีนิบาต

๑. มาตังคชาดก (๔๙๗)

ว่าด้วยอานาปานของฤาษีมาตังคะ

(มัททัตพยกุมารตรัสกับมาตังคดาบสว่า)

[๑] ท่านมาจากไหนหนอ

นุ่งผ้าเก่าขาดกระรุ่งกระริ่งเหมือนปีศาจคลุกฝุ่น

สวมใส่เศษผ้าจากกองขยะไว้จนถึงคอ

ท่านไม่ใช่ทักขิไถยบุคคล เป็นใครกันแน่

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๒] ขอถวายพระพรพระองค์ผู้เพียบพร้อมด้วยยศ

พราหมณ์ทั้งหลายย่อมขบฉันและดื่มกินอาหาร

ที่พระองค์ทรงตระเตรียมไว้

พระองค์ก็ทรงรู้ว่า อาตมาอาศัยอาหารที่ผู้อื่นให้เลี้ยง

ชีวิต

ขอคนจันทาลจงได้ก่อนข้าวที่ต้องการลุกขึ้นยืนรับ

เกิด

(มัททัตพยกุมารตรัสว่า)

[๓] อาหารนี้เราตระเตรียมไว้สำหรับพราหมณ์ทั้งหลาย

อาหารนี้ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตน สำหรับเราผู้

เชื่องมัน

ท่านจงหลีกไปแต่ที่นี้เกิด จะยืนอยู่ทำไม

พราหมณ์ผู้ชั่วช้า คนเช่นเราจะไม่ให้ท่าน

(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๔] คนทั้งหลายเมื่อหวังผลย่อมหวานพีชลงในนาดอน ๑

ในนาเล่ม ๑ ในที่ไม่ไถสั้แม่น้ำ ๑ ด้วยความเชื่อนั้น

ขอพระองค์จงให้ทาน ฟังให้ทักษิณยุบคุณคลินดีได้
แน่แท้

(มณฑพัชยกุมารตรัสว่า)

[๕] เรารู้แจ้งเนื่อนานบุญเป็นที่ประดิษฐานเมล็ดพืชทั้งหลาย
ในโลก

เนื่อนานบุญ คือ พราหมณ์ทั้งหลายที่เกิดโดยชาติและ
มนต์

นับว่าเป็นเนื่อนานบุญที่มีศีลเป็นที่รักยิ่ง
(พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๖] ก็คุณธรรมเหล่านี้ คือ ความเมาเพราะชาติ ๑

ความมีมานะจัด ๑ โลภะ ๑ โทสะ ๑

มทะ ๑ โมหะ ๑ ทุกอย่างมีอยู่ในเนื่อนานบุญเหล่านี้

เนื่อนานบุญเหล่านั้นนับว่าเป็นเนื่อนานบุญที่ไม่มีศีลเป็นที่รักใน
โลก

[๗] อคุณธรรมเหล่านี้ คือ ความเมาเพราะชาติ ๑

ความมีมานะจัด ๑ โลภะ ๑ โทสะ ๑

มทะ ๑ โมหะ ๑ ทุกอย่างไม่มีอยู่ในเนื่อนานบุญเหล่านี้

เนื่อนานบุญเหล่านั้นนับว่าเป็นเนื่อนานบุญที่มีศีลเป็นที่รักใน
โลก

(เมื่อพระโพธิสัตว์กล่าวความนี้ซ้ำอีก มณฑพัชยกุมารทรงกริ้ว
แล้วตรัสว่า)

[๘] เจ้าอุปโชติยะ เจ้าอุปัชฌายะ

และเจ้าภิกษุทั้งหลายไปไหนกันหมด

พวกเจ้าจงเชียนดี จงทำร้ายเจ้าดาบสนี้

แล้วจับคอเจ้าคนชั่ว ใส่หัวมันออกไป

(พระโพธิสัตว์เหาะไปอยู่ในอากาศกราบทูลว่า)

[๙] พระองค์ทรงดำริว่าฤๅษีชื่อว่าชุตภูเขาด้วยเล็บ

เคียวกินก้อนเหล็กด้วยฟันและพยายามกลืนกินไฟ

(พระศาสดาทรงประกาศข้อความนั้นว่า)

[๑๐] มาตั้งคฤหาสน์ครั้งกล่าวอย่างนี้แล้ว

มีความบากบั่นแน่วแน่มั่นในสัจจะ

เมื่อพราหมณ์ทั้งหลายเห็นอยู่ ได้เหาะหนีไปในอากาศ

(นางทิฐฐิมังคลีการีบเสด็จไปโดยเร็วเห็นว่า)

[๑๑] ศีรษะบิดกลับไปข้างหลัง

แขนกางออกใช้การไม่ได้

นัยน์ตาขาวเหมือนนัยน์ตาของคนตายแล้ว
ใครหนอได้กระทำบุตรของดิฉันนี้ให้เป็นอย่างนี้
(ชนผู้อยู่ในที่นั้นบอกนางว่า)
[๑๒] สมณะนุ่งผ้าเก่าขาดกระรุ่งกระริ่งเหมือนปีศาจคลุกฝุ่น
สวมใส่เศษผ้าจากกองขยะไว้จนถึงคอได้มา ณ ที่นี้
สมณะรูปนั้นได้กระทำบุตรของท่านนี้ให้เป็นอย่างนี้
(นางทิฏฐมั่งคลีกาถามว่า)

[๑๓] พ่อมาณพ สมณะผู้มีปัญญาเพียงดั่งแผ่นดิน
ได้ไปยังทิศไหนเสียเล่า
ขอท่านโปรดบอกเนื้อความนั้นแก่ข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าจะไปขอโทษท่าน
ทำอย่างไร ข้าพเจ้าจึงจะได้ชีวิตของบุตรนั้นคืนมา
(มาณพทั้งหลายผู้อยู่ในที่นั้นบอกว่า)

[๑๔] ถ้าผู้มีปัญญาเพียงดั่งแผ่นดินได้เหาะไป
ดูพระจันทร์ในวันเพ็ญลอยอยู่ท่ามกลางนภา
อีกอย่างหนึ่ง ถ้าผู้เป็นคนดีแม้รูปนั้น
ปฏิญญามันอยู่ด้วยสัจจะ ได้ไปทางทิศบูรพา
(นางทิฏฐมั่งคลีกาจะถามพระโพธิสัตว์ว่า)

[๑๕] ศีรษะบิดกลับไปข้างหลัง
แขนกางออกใช้การไม่ได้

นัยน์ตาขาวเหมือนนัยน์ตาของคนตายแล้ว
ใครหนอได้กระทำบุตรของดิฉันนี้ให้เป็นอย่างนี้
(พระโพธิสัตว์มาดั่งคัมภีร์ดกล่าวดอบนางว่า)

[๑๖] ยักษ์ทั้งหลายผู้มีอำนาจมากยังมีอยู่แล
ก็ยักษ์เหล่านั้นได้ติดตามถ้าผู้ทั้งหลายผู้เป็นคนดี
ทราบว่าเป็นบุตรของท่านมีจิตประทุษร้าย
โกรธเคืองจึงได้ทำให้เป็นอย่างนี้

(นางทิฏฐมั่งคลีกากล่าวว่า)

[๑๗] ก็ยักษ์ทั้งหลายได้กระทำบุตรของดิฉันให้เป็นอย่างนี้
ส่วนพระคุณเจ้าผู้ประพฤติพรหมจรรย์อย่าโกรธบุตร

ดิฉันเลย

พระคุณเจ้าผู้เห็นภัยในวัฏสงสาร
ดิฉันขอถึงพระคุณเจ้าเท่านั้นเป็นที่พึ่งที่ระลึก เป็นบาท

เบื่องตัน

ดิฉันได้ติดตามมาด้วยความโศกถึงบุตร

(พระโพธิสัตว์มาดั่งคัมภีร์ทิดกล่าวว่)

[๑๘] ทั้งในกาลนั้น ทั้งเดี๋ยวนี การคิดประทุษร้ายทางใจบาง
อย่าง

ของอาตมาก็ไม่มีแก่อาตมา ส่วนบุตรของท่านเป็นผู้มัวเมา
เพราะ ความเมาในพระเวท เรียนจบพระเวทแล้วหารู้จักประโยชน์
ไม่

(นางทิฏฐมั่งคลีกากล่าวว่)

[๑๙] แนนอน ท่านผู้เห็นภัยในวิภวสงสาร

ธรรมดาคนเรา สัญญาย่อมเลื่อนไปเพียงชั่วครู่

พระคุณเจ้าผู้มีปัญญาเพียงดั่งแผ่นดิน

ขอพระคุณเจ้าจงอดโทษสักครั้งหนึ่งเถิด

บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่มีความโกรธรุนแรง

(พระโพธิสัตว์มาดั่งคัมภีร์ทิดผู้ถูกนางทิฏฐมั่งคลีกาอันวอน
ขอโทษให้บุตร จึงกล่าวว่)

[๒๐] นี่ก่อนข้าวที่อาตมาฉันเหลือ

มณฑพับุตรของท่านผู้มีปัญญาน้อยจงบริโภค

ยัภษ์ทั้งหลายไม่พึงเบียดเบียนมณฑพับุตรของท่าน

และบุตรของท่านจักเป็นผู้ไม่มีโรค

(ลำดับนั้น มารดากล่าวกับบุตรว่)

[๒๑] พ่อมณฑพัพะ เจ้าเป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา

ไม่ฉลาดต่อบุคคลผู้เป็นเนียนาบุญ

ไต่ให้ท่านในบุคคลผู้มีกิเลสเพียงดั่งน้ำฝาดมากมาย

ผู้มีการงานเศร้าหมอง ไม่สำรวม

[๒๒] บางพวกเกล้าผมเป็นชฎา บางพวกนุ่งหนังสัตว์

บางพวกปากมีหนวดรุงรังเหมือนบ่อน้ำเกา

เจ้าจงดูหมู่ชนนี้ มีรูปทราวม

มวยผมและหนังสัตว์คุ้มครองคนมีปัญญาทราวมไม่ได้

[๒๓] ชนเหล่าใดคลายราคะ โทสะ และอวิชชาได้แล้ว

ชนเหล่านั้นมีอาสวะสิ้นแล้ว เป็นพระอรหันต์

ท่านที่บุคคลถวายแล้วในท่านเหล่านั้นมีผลมาก

มาดั่งคชาดกที่ ๑ จบ

๒. จิตตสัมภุตชาดก (๔๙๘)

ว่าด้วยจิตตบัณฑิตกับพระเจ้าสัมภุตบัณฑิต

(พระราชาทรงขับเพลงขับว่)

[๒๔] กรรมทุกอย่างที่นรชนประพฤติดีแล้วมีผล

ผลกรรมถึงจะเล็กน้อย เชื่อว่าเป็นโมฆะหามีไม่
เราเห็นสัตว์ผู้เกิดมามีอานภาพมาก
ซึ่งเกิดแต่ผลบุญ เพราะกรรมของตน

[๒๕] กรรมทุกอย่างที่นรชนประพฤติดีแล้วมีผล
ผลกรรมถึงจะเล็กน้อย เชื่อว่าเป็นโมฆะหามีไม่
แม้ท่านจิตตบัณฑิตมีมโนรทสำเร็จสมปรารถนา
เหมือนอย่างเราแลหรือ

(เมื่อพระเจ้าสัมฤทธิ์ทรงขับเพลงจบลง กุมารขับเพลงตอบ
ถวายพระราชาว่า)

[๒๖] กรรมทุกอย่างที่นรชนประพฤติดีแล้วมีผล
ผลกรรมถึงจะเล็กน้อย เชื่อว่าเป็นโมฆะหามีไม่
ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ แม้จิตตบัณฑิตพระองค์ก็

โปรด

ทราบเถิดว่า ท่านมีมโนรทสำเร็จสมปรารถนาเหมือนพระองค์
(พระเจ้าสัมฤทธิ์ทรงสดับแล้ว จึงตรัสว่า)

[๒๗] เจ้าเป็นจิตตดาบสหรือหนอ หรือว่าเจ้าฟังมาจากคนอื่น
หรือใครได้บอกเรื่องนั้นกับเจ้า คาถาเจ้าขับดีแล้ว
เราไม่มีความสงสัย และเราจะให้บ้านส่วยแก่เจ้า ๑๐๐ หลัง
(ลำดับนั้น กุมารกราบทูลว่า)

[๒๘] ข้าพระองค์มิใช่จิตตฤาษี และข้าพระองค์มิได้ฟังมา
จากคนอื่น

แต่ฤาษีได้บอกเนื้อความนี้แก่ข้าพระองค์ว่า
เจ้าจงไป จงขับคาถาตอบพระราชา

พระราชาทรงพอพระทัย ฟังพระราชทานพรแก่เจ้าบ้าง
(พระเจ้าสัมฤทธิ์ทรงสดับแล้วจึงรับสั่งให้พวกราชบุรุษเตรียม
กระบวนว่า)

[๒๙] พวกพนักงานจงเทียมราชรถที่ตกแต่งสวยงาม
เย็บปักอย่างวิจิตรตระการตา จงผูกสายรัดสัปดาห์ข้าง
สวมเครื่องประดับคอ

[๓๐] ชาวพนักงานจงนำกลอง ตะโพน และสังข์มา
และจงเทียมราชยานที่เร็ว

วันนี้ เราจักไปสู่อาศรมที่เราเห็นฤาษีนั่งอยู่

(พระเจ้าสัมฤทธิ์เสด็จเข้าไปหาจิตตบัณฑิตดาบส ทรงดี
พระทัยแล้วตรัสว่า)

[๓๑] หม่อมฉันเป็นผู้ได้ลาภดีแล้วหนอ

คาถาอันเขาขับดีแล้ว ณ ท่ามกลางบริษัท
หม่อมฉันนั้นมีปีติและโสมนัสเพราะได้เห็นฤาษีผู้
สมบูรณ์ด้วยศีลวัตร

(ตั้งแต่ได้พบจิตตบัณทิตดาบส พระเจ้าสัมฤทธิ์ทรงโสมนัส
จึงรับสั่งพวก

ราชบุรุษให้เตรียมสถานที่แล้วตรัสว่า)

[๓๒] ขอพระคุณเจ้าผู้เจริญจงรับอาสนะ น้ำ

และผ้าเช็ดเท้าของข้าพเจ้าเถิด

ข้าพเจ้าขอถวายของมีค่าดั่งต้อนรับพระคุณเจ้าผู้เจริญ

ขอพระคุณเจ้าผู้เจริญจงใช้สอยของที่มีค่าของข้าพเจ้า

ด้วยเถิด

(พระเจ้าสัมฤทธิ์เมื่อจะทรงแบ่งราชสมบัติถวายครั้งหนึ่ง จึง
ตรัสว่า)

[๓๓] ขอพระองค์จงสร้างพระตำหนักที่นารีนรมย์สำหรับ
พระองค์

ขอพระองค์ทรงให้หมูนารีบำเรอเถิด

และจงให้โอกาสเพื่ออนุเคราะห์หม่อมฉัน

แม้เราทั้ง ๒ จะครอบครองความเป็นใหญ่ร่วมกัน

(จิตตบัณทิตดาบสกราบทูลว่า)

[๓๔] ขอถวายพระพรมหาบพิตร อาตมาเห็นผลของทุกจริต

และวิบากยิ่งใหญแห่งธรรมที่ประพฤติดีแล้วจักสำรวม

ตนอย่างเดียว

จึงไม่ปรารถนาบุตร ปศุสัตว์ หรือทรัพย์

[๓๕] ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้เพียง ๑๐ ปีเท่านั้น

ชีวิตนั้นยังไม่ทันถึงเขตกำหนดชুবชิตไปเหมือนต้นอ้อ

ที่ถูกตัด

[๓๖] ในสภาพชีวิตอย่างนั้นจะเพลิดเพลิน จะเล่นสนุกสนาน

จะรื่นเริง จะแสวงหาทรัพย์ไปทำไมกัน

ประโยชน์อะไรด้วยบุตรและภรรยาสำหรับอาตมา

อาตมาพ้นแล้วจากเครื่องผูก มหาบพิตร

[๓๗] อาตมานั้นทราบชัดอย่างนี้ว่า มัจจุราชจะไม่เมินเฉยต่อ
อาตมา

ผู้ถูกมฤตยูครอบงำ จะรื่นเริง จะแสวงหาทรัพย์ไปทำไมกัน

[๓๘] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน

ชาติกำเนิดของนรชนไม่สม่ำเสมอ

ในหมู่มนุษย์ กำเนิดแห่งคนจัณทาลนับว่าต่ำต้อยที่สุด
ในชาติก่อน พวกเราได้อาศัยอยู่ในครรภ์ของหญิง

จัณทาล

เพราะกรรมชั่วช้าของตน

[๓๙] พวกเราได้เกิดเป็นคนจัณทาลในอวันดีชนบท

ได้เกิดเป็นเนื้ออยู่ที่ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา

ได้เกิดเป็นนกเขาอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำนัมมทา

แต่วันนี้เราทั้ง ๒ นั้นเป็นพราหมณ์และกษัตริย์

(จิตตบัณทิตดาบสเมื่อให้พระเจ้าสัมภุตะเกิดอุตสาหะในบุญ
กุศลทั้งหลาย จึงกล่าวว่า)

[๔๐] ขีวิตถูกขรณำเข้าไปใกล้มรณะ อายุของเหล่าสัตว์น้อย

นัก

ขีวิตที่ถูกขรณำไป ย่อมไม่มีผู้ต้านทาน

ขอถวายพระพรพระเจ้าปัญจาละ

ขอมหาบพิตรจงทรงทำตามคำของอาตมา

มหาบพิตรอย่าได้ทรงทำกรรมซึ่งมีทุกข์เป็นกำไรเลย

[๔๑] ขีวิตถูกขรณำเข้าไปใกล้มรณะ อายุของเหล่าสัตว์น้อย

นัก

ขีวิตที่ถูกขรณำไป ย่อมไม่มีผู้ต้านทาน

ขอถวายพระพรพระเจ้าปัญจาละ

ขอมหาบพิตรจงทรงทำตามคำของอาตมา

มหาบพิตรอย่าได้ทรงทำกรรมซึ่งมีทุกข์เป็นผลเลย

[๔๒] ขีวิตถูกขรณำเข้าไปใกล้มรณะ อายุของเหล่า

สัตว์น้อยนัก

ขีวิตที่ถูกขรณำไปย่อมไม่มีผู้ต้านทาน

ขอถวายพระพรพระเจ้าปัญจาละ

ขอมหาบพิตรจงทรงทำตามคำของอาตมา

มหาบพิตรอย่าได้ทรงทำกรรมซึ่งมีธุลีแปดเปื้อนบน

พระเศียรเลย

[๔๓] ขีวิตถูกขรณำเข้าไปใกล้มรณะ อายุของเหล่าสัตว์น้อย

นัก

ขร่าย่อมขจัดผิวพรรณของนรชนผู้แก่ชรา

ขอถวายพระพรพระเจ้าปัญจาละ

ขอมหาบพิตรจงทรงทำตามคำของอาตมา

มหาบพิตรอย่าได้ทรงทำกรรมเพื่อเกิดในนรกเลย

(เมื่อพระโพธิสัตว์กล่าวอย่างนั้น พระราชาทรงยินดีแล้วจึงตรัสว่า)

[๔๔] คำของพระองค์นั้นเป็นคำสัตย์อย่างแท้จริง
คำนั้นเป็นเหมือนดังที่ฤๅษีกล่าว
แต่กามของหม่อมฉันมีอยู่มิใช่น้อย
ข้าแต่ท่านผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสาร
กามเหล่านั้นคนเช่นหม่อมฉันจะได้ยาก

[๔๕] หม่อมฉันจมอยู่ในเปือกตมคือกาม
ไม่อาจดำเนินตามทางของฤๅษีได้
เหมือนช้างเชือกที่จมอยู่ในท่ามกลางเปือกตม
เห็นที่เนินอยู่ก็ไม่อาจจะไปได้

[๔๖] มารดาบิดาพร่ำสอนบุตรด้วยหวังว่า
เขาจะมีความสุขได้อย่างไร แม้ฉันใด
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้พระองค์ก็ฉันนั้น พร่ำสอน

หม่อมฉัน

โดยที่หม่อมฉันจะโลกนี้ไปแล้วจะพึงเป็นสุขสิ้นกาลนาน
(พระโพธิสัตว์มาดั่งคณัตติถวายพระพรว่า)

[๔๗] ขอถวายพระพรพระองค์ผู้จอมชน
หากมหาบพิตรไม่ทรงสามารถจะละกามซึ่งเป็นของ
มนุษย์เหล่านี้ได้

ขอพระองค์ทรงตั้งพลีกรรมที่เป็นธรรมเถิด มหาบพิตร
อนึ่ง การกระทำที่ไม่เป็นธรรมขออย่าได้มีในแคว้นของ
พระองค์เลย

[๔๘] ขอพวกทูตจงเที่ยวไปนิมนต์สมณะและพราหมณ์
ทั้งหลาย

ทั่วทิศทั้ง ๔ มหาบพิตร ขอทรงบำรุงสมณะและพราหมณ์
เหล่านั้นด้วยข้าว น้ำ ผ้า เสนาสนะ และปัจจัย

[๔๙] พระองค์ผู้มีพระหฤทัยเลื่อมใส
ทรงเลี้ยงสมณะและพราหมณ์ทั้งหลายให้อิ่มหนำด้วย

ข้าวและน้ำ

ทรงถวายและทรงเสวยตามความสามารถ จะไม่ถูก

นินทา

ขอทรงเข้าถึงแดนสวรรค์เถิด

[๕๐] มหาบพิตร หากว่าความเมาพึงครอบงำพระองค์
ซึ่งมีหมู่นารีบำเรออยู่ ขอพระองค์ทรงมนสิการคานี้

และขอจงตรัสคาถานี้ในท่ามกลางบริษัท

[๕๑] สัตว์ผู้นอนอยู่กลางแจ้ง

มีหญิงจันทาลผู้เมื่อจะไปป่าให้ตม่น้ำนม

แล้วคลุกคlobberอยู่กับฝูงสุนัข

สัตว์นั้นวันนี้เขาเรียกกันว่า พระราชา

จิตตสัมภุตชาดกที่ ๒ จบ

๓. สีวิราชชาดก (๔๙๙)

ว่าด้วยพระเจ้าสีพี

(ท้าวสักกเทวราชทูลขอดวงพระเนตรกับพระราชาว่า)

[๕๒] ข้าพระพุทธเจ้าเป็นคนเฒ่า มองเห็นได้ไม่ไกล

มาเพื่อทูลขอพระจักขุ เราทั้ง ๒ จักมีนัยน์ตาคนละข้าง

ข้าพระพุทธเจ้าทูลขอแล้ว

ขอพระองค์โปรดพระราชทานพระจักขุแก่ข้าพระพุทธเจ้า

เถิด

(พระโพธิสัตว์ได้สดับดังนั้นทรงดีพระทัย จึงตรัสว่า)

[๕๓] วณิก ใครแนะนำเจ้าให้มาขอดวงตา ณ ที่นี้

เจ้าขอดวงตาซึ่งเป็นอวัยวะสำคัญ ยากที่จะสละได้ง่าย

ๆ

ที่บัณฑิตกล่าวไว้ว่า เป็นของที่คนสละได้ยาก

(ท้าวสักกเทวราชตรัสว่า)

[๕๔] ท่านผู้ใด ในเทวโลกเขาเรียกกันว่า สุขัมบดี

ท่านผู้นั้น ในมนุษยโลกเขาเรียกกันว่า มัชฌวาน

ข้าพระพุทธเจ้าเป็นวนิก

ท่านผู้นั้นแนะนำให้มาขอพระราชทานดวงพระเนตรในที่นี้

[๕๕] เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทูลวิงวอนขอพระราชทานอวัยวะ

อันสำคัญอยู่

ขอพระองค์ผู้ถูกขอโปรดพระราชทาน

ดวงพระเนตรแก่ข้าพระพุทธเจ้าเถิด

ขอพระองค์โปรดพระราชทานดวงพระเนตรซึ่งเป็น

อวัยวะที่สำคัญ

ที่บัณฑิตกล่าวไว้ว่า คนสละได้ยาก แก่ข้าพระพุทธเจ้า

เถิด

(พระราชาตรัสว่า)

[๕๖] เจ้ามาด้วยความประสงค์อันใด

ปรารถนาประโยชน์อันใดอยู่

ขอความดำริเหล่านั้นจงสำเร็จแก่เจ้า

พราหมณ์ เจ้าจงได้ดวงตาเกิด

[๕๗] เมื่อเจ้าขอข้างเดียว เราจะให้ทั้ง ๒ ข้าง

เมื่อประชาชนเพ่งดูอยู่ เจ้าจงเป็นผู้มีดวงตาไปเกิด

เจ้าปรารถนาสิ่งใด ขอสิ่งนั้นจงสำเร็จแก่เจ้า

(ข้าราชการมีเสนาบดีเป็นต้น ราชวัลลภ ขาวพระนคร และนางสนมกราบทูล ทัดทานว่า)

[๕๘] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ขอพระองค์อย่าได้พระราชทานดวงพระเนตรเลย

อย่าทรงละทิ้งพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเลย

ขอเดชะพระมหाराช ขอพระองค์พระราชทานทรัพย์
แก้วมุกดา และแก้วไพฑูรย์จำนวนมากไปเกิด

[๕๙] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ

ขอพระองค์จงพระราชทานราชรถ

ที่เทียมด้วยม้าอาชาไนย ซึ่งประดับตกแต่งแล้ว

ขอพระองค์จงพระราชทานพญาช้าง

และที่อยู่อาศัยที่ทำด้วยทองคำเกิด

[๖๐] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมทัพ

ขอพระองค์จงพระราชทานสิ่งของให้พราหมณ์

เหมือนกับชาวกรุงสีพีที่มียานพาหนะและรถ

ฟังตามเสด็จแวดล้อมพระองค์ในกาลทุกเมื่อ

(ลำดับนั้น พระราชาได้ตรัส ๓ คำว่า)

[๖๑] ผู้ใดพูดว่า เราจักให้แล้วกลับใจไม่ให้

ผู้นั้นชื่อว่าสวம்பวงที่ตกไปบนพื้นดินไว้ที่คอ

[๖๒] ผู้ใดพูดว่า เราจักให้แล้วกลับใจไม่ให้

ผู้นั้นเป็นคนเลวกว่าคนที่เลว

ชื่อว่าเข้าถึงสถานที่ลงโทษแห่งพญายม

[๖๓] เขาขอสิ่งใด ควรให้สิ่งนั้น

เขาไม่ขอสิ่งใด ไม่ควรให้สิ่งนั้น

เราจักให้สิ่งที่พราหมณ์ขอกับเราเท่านั้น

(ลำดับนั้น พวกอำมาตย์ทูลถามพระราชาว่า)

[๖๔] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน

พระองค์ทรงปรารถนาอายุ วรรณะ สุข

หรือพละอะไรหรือ จึงได้พระราชทาน

พระราชผู้เป็นใหญ่แห่งชาวสีพี
จะพึงพระราชทานดวงพระเนตร
เพราะเหตุแห่งปรโลกได้อย่างไร
(พระราชดำรัสว่า)

[๖๕] เราบริจาคดวงตานี้เพราะยศก็หาไม่ได้
เราจะปรารถนาบุตร ทรัพย์ และแคว้นก็หาไม่
แต่นี้เป็นธรรมของสัตบุรุษที่ท่านประพฤติมาแต่โบราณ
เพราะเหตุนี้แล ใจของเราจึงยินดีในการให้ท่าน
ดวงตาทั้ง ๒ ข้างเราจะเกลียดชังก็หาไม่
ตัวตนเราจะเกลียดชังก็หาไม่
แต่สัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา
เพราะเหตุนี้ เราจึงได้บริจาคดวงตา

(พระโพนสีตว์ได้กำชับนายแพทย์สีวีกะว่า)

[๖๖] นายแพทย์สีวีกะ ท่านเป็นเพื่อน เป็นมิตรของเรา
ศึกษามาดีแล้ว จงทำตามคำของเราโดยดี
เมื่อเรายังเห็นอยู่ ท่านจงควักดวงตา
แล้ววางไว้ในมือของวณิก

(พระศาสดาทรงประกาศข้อความนั้นว่า)

[๖๗] นายแพทย์สีวีกะถูกพระเจ้าสีพีทรงเตือน
จึงกระทำตามรับสั่ง ได้ควักดวงพระเนตรของพระราชแล้ว
ได้น้อมเข้าไปให้แก่พราหมณ์ พราหมณ์เป็นคนมีตาดี
พระราชากลับกลายเป็นคนมีพระเนตรบอดไป

[๖๘] จากวันนั้น สองสามวันต่อมา
เมื่อดวงพระเนตรมีเนื้องอกขึ้นมา

พระราชผู้ทรงบำรุงแคว้นแห่งชาวกรุงสีพี
ให้เจริญรุ่งเรืองพระองค์นั้นทรงรับสั่งหานายสารถีมาตรัสว่า

[๖๙] พ่อสารถี เจ้าจงจัดเทียมยาน

เทียมเสร็จแล้วจงบอกให้ทราบ

เราจะไปยังอุทยาน สระโบกขรณี และราวป่า

[๗๐] ก็พระราชได้เสด็จเข้าไปประทับนั่งขัดสมาธิที่ริมฝั่ง
สระโบกขรณี

ท้าวสุขัมบดีสักกเทวราชได้ทรงปรากฏแก่ท้าวเธอ
(ฝ่ายท้าวสักกะซึ่งพระโพนสีตว์ได้ยินเสียงฝีพระบาทแล้วทูล
ถาม จึงตรัสว่า)

[๗๑] ถ้าเจ้า หม่อมฉันเป็นท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ

ได้มาที่สำนักของพระองค์
ขอพระองค์จงขอพรที่พระองค์มีพระทัยปรารถนา
(พระราชাত্রัสว่า)

[๗๒] ขอถวายพระพรท้าวสักกะ ทรัพย์ของอาตมาก็มี
เพียงพอ

พลนิกายและพระคลังก็มีมิใช่น้อย
แต่บัดนี้ อาตมาเป็นคนตาบอดจึงพอใจการตายเท่านั้น
(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๗๓] พระมหากษัตริย์ผู้จอมมนุษย์ คำเหล่านี้เป็นคำ
สัตย์

ขอพระองค์จงตรัสคำเหล่านั้น
เมื่อพระองค์ตรัสคำสัตย์ ดวงพระเนตรจักปรากฏมีอีก
(พระโพธิสัตว์ผู้เป็นพระราชโอรสได้ทำสังจกิริยาว่า)

[๗๔] วณิพกมีโคตรต่าง ๆ กันเหล่านี้พากันมาเพื่อจะขอกับ
อาตมา

บรรดาวณิพกเหล่านั้น ผู้ใดยอมขออาตมา
แม้ผู้นั้นยอมเป็นที่รักแห่งใจของอาตมา
ด้วยสังจวาจານี้ ขอดวงตาจงเกิดขึ้นแก่อาตมา
(ต่อมาได้ตรัสอีกว่า)

[๗๕] พราหมณ์ผู้มาขอกับอาตมาแล้วว่า
ขอพระองค์โปรดพระราชทานดวงตาข้างหนึ่งเถิด
อาตมาได้ประทานดวงตาให้พราหมณ์ซึ่งขออยู่นั้นไป

๒ ข้าง

[๗๖] ปีติและโสมนัสมิใช่น้อยได้ท่วมทับโดยยิ่ง
ด้วยสังจวาจານี้ ขอดวงตาดวงที่ ๒ จงเกิดขึ้นแก่อาตมา
(ท้าวสักกะทรงชมเชยพระโพธิสัตว์ในท่ามกลางมหาชนว่า)

[๗๗] พระองค์ผู้ทรงผดุงแคว้นให้เจริญแก่ชาวกรุงสีพี
พระองค์ตรัสคาถาโดยธรรม
ดวงพระเนตรของพระองค์เหล่านี้จะปรากฏเป็นทิพย์

[๗๘] จะให้พระองค์สำเร็จการเห็นทะลุผ่านภายนอกฝา
ภายนอกกำแพงศิลาและภูเขาไปได้ไกลถึง ๑๐๐

โยชน์โดยรอบ

(พระโพธิสัตว์แสดงธรรมว่า)

[๗๙] ในโลกนี้ ใครหนอถูกเขาขอแล้ว
ไม่พึงให้ทรัพย์เครื่องปลื้มใจ

ทั้งวิเศษ ทั้งเป็นที่รักยิ่งของตน
เอาเถิด เราขอเตือนชาวสีพีทุกคนที่มาประชุมพร้อมกัน
ขอพวกท่านจงดูดวงตาทั้ง ๒ ซึ่งเป็นทิพย์ของเราใน

วันนี้

[๘๐] จะให้เราสำเร็จการเห็นทะลุผ่านภายนอกฝา
ภายนอกกำแพงศิลาและภูเขา
ไปได้ไกลถึง ๑๐๐ โยชน์โดยรอบ

[๘๑] ไม่มีอะไรของเหล่าสัตว์ในมนุษย์โลกนี้
ที่จะยอดเยี่ยมไปกว่าการบริจาค
เราได้บริจาคดวงตาซึ่งเป็นของมนุษย์แล้ว
กลับได้ดวงตาอันยิ่งกว่าของมนุษย์

[๘๒] พี่น้องชาวกรุงสีพีทั้งหลาย
พวกท่านได้เห็นดวงตาทิพย์ ที่เราได้แล้วแม่นี้
จงให้ทาน จงบริโภคนกเถิด
คนที่ให้แล้วและบริโภคแล้วตามความสามารถ
ไม่พึงถูกนิทา พึงเข้าถึงแดนสวรรค์

สิริราชชาดกที่ ๓ จบ

๔. สิริมันตชาดก (๕๐๐)

ว่าด้วยปัญหาความมีสิริกับมีปัญญา
(พระราชดำรัสในสิริมันตปัญหาว่า)

[๘๓] ท่านอาจารย์เสนกะ เราขอถามเนื้อความนี้กับ

ท่าน

ในคน ๒ ประเภทนี้ คือ คนที่มีปัญญาแต่ปราศจากสิริ
หรือคนที่มียศแต่ปราศจากปัญญา
ผู้ฉลาดกล่าวคนไหนว่าประเสริฐ
(เสนกบัณฑิตกราบทูลอย่างฉับพลันว่า)

[๘๔] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน
คนทั้งหลายเป็นนักปราชญ์ก็ตาม เป็นคนโง่ก็ตาม
มีศีลปะก็ตาม ไม่มีศีลปะก็ตาม
แม้มีชาติสกุลสูง ก็เป็นคนรับใช้ของคนมียศถึงจะมีชาติ

สกุลต่ำ

ข้าพระองค์เห็นเหตุแม่นี้ จึงกราบทูลว่า คนมี
ปัญญาเป็นคนเลว
คนมีสิริเท่านั้นเป็นคนประเสริฐ

(พระราชกฤษฎีกาตรัสถามมโหสถบัณฑิตซึ่งนั่งเป็นคนใหม่ในหมู่
บัณฑิตว่า)

[๘๕] เราขอถามท่านบ้าง พ่อมโหสถบัณฑิต
ผู้มีปัญญาไม่ทราบบ้าง ผู้เห็นธรรมโดยสิ้นเชิง ในคน ๒
ประเภทนี้

คือ คนโง่แต่มียศ หรือบัณฑิตแต่มีโภคทรัพย์น้อย

ผู้ฉลาดกล่าวคนไหนว่าประเสริฐ

(พระโพธิสัตว์มโหสถบัณฑิตกราบทูลว่า)

[๘๖] คนโง่ทำแต่กรรมชั่ว สำคัญอิสริยยศนี้เท่านั้นว่า
ประเสริฐ

คนโง่เห็นแต่โลกนี้ ไม่เห็นโลกหน้า

จึงยึดถือเอาแต่โทษในโลกทั้ง ๒

ข้าพระองค์เห็นเหตุแบบนี้จึงกราบทูลว่า

คนมีปัญญาเท่านั้นประเสริฐ คนโง่ที่มียศหาประเสริฐ

ไม่

(เสนกบัณฑิตกราบทูลคัดค้านแล้วว่า)

[๘๗] ศิลปะนี้ก็ดี เผ่าพันธุ์ก็ดี ส่วนแห่งร่างกายก็ดี

หาจัดแจงโกะได้ไม่

โปรดทอดพระเนตรโควินทะผู้ไปเพราะน้ำลาย

ซึ่งได้รับความสุขเพราะคนมีสิริยอมคบหาเขา

ข้าพระองค์เห็นเหตุแบบนี้จึงกราบทูลว่า

คนมีปัญญาเป็นคนเลว คนมีสิริเท่านั้นประเสริฐ

(มโหสถบัณฑิตกราบทูลคัดค้านว่า)

[๘๘] คนมีปัญญาน้อยได้รับความสุขยอมมัวเมา

แม้ถูกความทุกข์กระทบยอมหลง

ถูกความสุขและความทุกข์จรรมากระทบเข้า

ยอมหวั่นไหวเหมือนปลาในฤดูร้อน

ข้าพระองค์เห็นเหตุแบบนี้จึงกราบทูลว่า

คนมีปัญญาเท่านั้นประเสริฐ คนโง่ถึงมียศก็หาประเสริฐ

ไม่

(เสนกบัณฑิตกราบทูลคัดค้านว่า)

[๘๙] ต้นไม้ในป่าที่มีผลดก ผุ่จนยกย่อมบินโฉบไปมาอยู่รอบ

ต้นจันทน์

คนผู้มั่งคั่งมีทรัพย์ มีโกะก็จันทน์

คนเป็นจำนวนมากยอมคบหาเพราะเหตุแห่งประโยชน์

ข้าพระองค์เห็นเหตุแม่นี้จึงกราบทูลว่า
คนมีปัญญาเป็นคนเลว คนมีสิริเท่านั้นประเสริฐ
(มโหสถบัณฑิตกราบทูลคัดค้านว่า)

[๙๐] คนโง่ถึงจะมีกำลังก็หายังประโยชน์ให้สำเร็จได้ไม่
นายนิรยบาลทั้งหลายย่อมจูดคร่ำคนมีปัญญาทรา
ผู้คร่ำครวญถึงทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยกรรมอัน

โหดร้าย

ไปสู่นรกที่มีเวทนาอันแรงกล้า

ข้าพระองค์เห็นเหตุแม่นี้จึงกราบทูลว่า

คนมีปัญญาเท่านั้นประเสริฐ คนโง่ถึงมียศก็หาประเสริฐ

ไม่

(เสนกบัณฑิตกราบทูลว่า)

[๙๑] แม่น้ำบางสายย่อมไหลลงสู่แม่น้ำคงคา
แม่น้ำเหล่านั้นทุกสายย่อมละทิ้งชื่อและโคตร(ของตน)
แม่น้ำคงคาเมื่อไหลลงสู่ท้องทะเลก็ไม่ปรากฏชื่อฉันใด
แม้คนมีปัญญาในโลกก็ฉันนั้น ย่อมไม่ปรากฏความ

สำเร็จ

ข้าพระองค์เห็นเหตุแม่นี้จึงกราบทูลว่า

คนมีปัญญาเป็นคนเลว คนมีสิริเท่านั้นประเสริฐ

(มโหสถบัณฑิตกราบทูลว่า)

[๙๒] ทะเลใหญ่หลวงที่ท่านอาจารย์กล่าวถึง
ซึ่งแม่น้ำน้อยใหญ่หลั่งไหลไป

นับไม่ถ้วนอยู่ตลอดเวลาทั้งปวง

มีกำลังไกวอยู่เป็นนิตย์

มหาสมุทรย่อมไม่ล่องเลยฝั่งไปได้ฉันใด

[๙๓] แม้ถ้อยคำของคนโง่ก็ฉันนั้น ในกาลบางครั้งบางคราว

ถึงคนมีสิริก็ไม่ล่องเลยคนมีปัญญาไปได้

ข้าพระองค์เห็นเหตุแม่นี้จึงกราบทูลว่า

คนมีปัญญาเท่านั้นประเสริฐ คนโง่ถึงมียศก็หาประเสริฐ

ไม่

(เสนกบัณฑิตกราบทูลว่า)

[๙๔] ถึงแม้คนผู้ไม่สำรวมแต่มียศ

ดำรงอยู่ในฐานะผู้วิจิตร

ย่อมกล่าวเนื้อความแก่คนเหล่าอื่น

ถ้อยคำของเขานั้นนั่นแลย่อมงอกงามในท่ามกลาง
แห่งหมู่ญาติ

เพราะคนมีสิริยังคนเหล่าอื่นให้ทำตามถ้อยคำของตน
นั้นได้

คนมีปัญญาหาทำได้ไม่

ข้าพระองค์เห็นเหตุแบบนี้จึงกราบทูลว่า

คนมีปัญญาเป็นคนเลว คนมีสิริเท่านั้นประเสริฐ

(มโหสถบัณฑิตกราบทูลว่า)

[๙๕] เพราะเหตุแห่งคนอื่นบ้าง หรือเพราะเหตุแห่งตนบ้าง

คนโง่มีปัญญาน้อยย่อมพูดเท็จได้

เขาย่อมอุกนิทาในท่ามกลางสภา แม่ใน

ภายหลังเขาย่อมไปสู่ทุกคติ

ข้าพระองค์เห็นเหตุแบบนี้จึงกราบทูลว่า

คนมีปัญญาเท่านั้นประเสริฐ คนโง่ถึงมียศก็หาประเสริฐ

ไม่

(เสนกบัณฑิตกราบทูลว่า)

[๙๖] คนมีปัญญาดั่งแผ่นดินแต่ไม่มีที่อยู่อาศัย

มีทรัพย์น้อย ยากจน แม้หากจะกล่าวข้อความ

ถ้อยคำของเขานั้นหางอกงามในท่ามกลางหมู่ญาติไม่

ธรรมดาสิริไม่มีแก่คนมีปัญญา

ข้าพระองค์เห็นเหตุแบบนี้จึงกราบทูลว่า

คนมีปัญญาเป็นคนเลว คนมีสิริเท่านั้นประเสริฐ

(มโหสถบัณฑิตกราบทูลว่า)

[๙๗] เพราะเหตุแห่งคนอื่นบ้าง เพราะเหตุแห่งตนบ้าง

คนมีปัญญาดั่งแผ่นดินจะไม่พูดเหลวไหล

เขามีคนบูชาแล้วในท่ามกลางสภา แม่ใน

ภายหลังเขาก็ไปสู่ทุกคติ

ข้าพระองค์เห็นเหตุแบบนี้ จึงกราบทูลว่า

คนมีปัญญาเท่านั้นประเสริฐ คนโง่ถึงมียศก็หาประเสริฐ

ไม่

(เสนกบัณฑิตกราบทูลว่า)

[๙๘] ข้าง โค ม้า ต่างหูแก้วมณี

และหญิงทั้งหลายเกิดในสกุลที่มั่งคั่ง

ทั้งหมดเหล่านั้นล้วนเป็นเครื่องอุปโภคของคนมั่งคั่ง

คนผู้ไม่มั่งคั่งก็เป็นเครื่องอุปโภคของคนมั่งคั่ง

ข้าพระองค์เห็นเหตุแบบนี้ จึงกราบทูลว่า
คนมีปัญญาเป็นคนเลว คนมีสิริเท่านั้นประเสริฐ
(มโหสถบัณฑิตยกเหตุผลอย่างอื่นมาว่า)
[๙๙] สิริย่อมละคนโง่ผู้ไม่จัดแจงการงาน
มีความคิดเลวทราม มีปัญญาทรามไปเหมือนงู
ลอกคราบเก่าทิ้ง

ข้าพระองค์เห็นเหตุแบบนี้จึงกราบทูลว่า
คนมีปัญญาเท่านั้นประเสริฐ คนโง่ถึงมียศก็หาประเสริฐ
ไม่

(ต่อมาเสนกบัณฑิตคิดจะทำลายวาตะของมโหสถบัณฑิต
จึงกล่าวว่า)

[๑๐๐] ขอลงทรงพระเจริญ ข้าพระองค์ทั้ง ๕ คนนี้แหละ
เป็นบัณฑิต

ทั้งหมดล้วนต้องประคองอัญชลีบำรุงพระองค์
พระองค์ทรงเป็นอิสระครอบงำข้าพระองค์ทั้งหลาย
ดุจท้าวสักกเทวราชผู้เป็นเจ้าแห่งภูต
ข้าพระองค์เห็นเหตุแบบนี้จึงกราบทูลว่า
คนมีปัญญาเป็นคนเลว คนมีสิริเท่านั้นประเสริฐ
(พระโพธิสัตว์มโหสถบัณฑิตเมื่อจะทำลายวาตะของเสนก
บัณฑิต จึงกราบทูลพระราชาว่า)

[๑๐๑] คนโง่มียศ เมื่อมีเหตุต่าง ๆ เกิดขึ้น
ก็เป็นทาสคนมีปัญญา
บัณฑิตย่อมจัดการเหตุที่ละเอียดได้
คนโง่ยอมถึงความงวยงงในเหตุนั้น
ข้าพระองค์เห็นเหตุแบบนี้จึงกราบทูลว่า
คนมีปัญญาเท่านั้นประเสริฐ คนโง่ถึงมียศก็หาประเสริฐ
ไม่

(พระโพธิสัตว์มโหสถบัณฑิตสรรเสริญปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปว่า)

[๑๐๒] แท้จริง ปัญญาเท่านั้นสัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ
สิริเป็นที่ต้องการของคนโง่ผู้ยินดีในโศคะ
ส่วนญาณของท่านผู้รู้ทั้งหลายซึ่งไม่ได้
คนมีสิริล่วงเลยคนมีปัญญาไปไม่ได้ไม่ว่าในกาลไหน ๆ

(พระราชาสดับดังนั้นทรงยินดีต่อการแก้ปัญหาของพระ
โพธิสัตว์มโหสถ จึงตรัสว่า)

[๑๐๓] พ่อมโหสถบัณฑิตผู้เห็นธรรมโดยสิ้นเชิง

เราได้ถามปัญหาใดกับเจ้า เจ้าก็ได้แก้ปัญหานั้นแก่เรา
 เราพอใจการแก้ปัญหานั้น จึงให้โคแก่เจ้า ๑,๐๐๐ ตัว
 โคอุสกะและช้าง รถเทียมม้าอาชาไนยเหล่านี้ ๑๐ คัน
 และบ้านสวย ๑๖ ตำบล
 สิริมันตชาดกที่ ๔ จบ
 ๕. โรหณมคชาดก (๕๐๑)
 ว่าด้วยพญาเนื้อชื่อโรหณะ
 (พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญาเนื้อโรหณะพบเนื้อจิตตกะตัวน้อง
 จึงกล่าวว่า)
 [๑๐๔] พ่อจิตตกะ ผูกเนื้อเหล่านี้จนกลัวตายจึงพากันหลบ
 หนีไป
 ถึงเจ้าก็จงหนีไปเถิด อย่าห่วงใยพี่เลย
 ผูกเนื้อเหล่านี้จักมีชีวิตอยู่ร่วมกับเจ้า
 (เนื้อจิตตกะตอบว่า)
 [๑๐๕] พี่โรหณะ ฉันไม่ไป ถึงใครจักควักดวงใจฉันไป
 ฉันก็จักไม่ละทิ้งพี่ไป ฉันจักสละชีวิตทิ้งไว้ ณ ที่นี้
 (พญาเนื้อโรหณะกล่าวว่า)
 [๑๐๖] ก็บิดามารดาผู้ดาบอดของพวกเรา
 ท่านทั้ง ๒ นั้นไม่มีผู้นำจักต้องตายแน่
 ถึงเจ้าก็จงหนีไปเถิด อย่าห่วงใยพี่เลย
 ท่านทั้ง ๒ นั้นจักมีชีวิตอยู่ร่วมกับเจ้า
 (เนื้อจิตตกะกล่าวว่า)
 [๑๐๗] พี่โรหณะ ฉันไม่ไป ถึงใครจักควักดวงใจฉันไป
 ฉันก็จักไม่ละทิ้งพี่ผู้ติดบ่วงไป ฉันจักสละชีวิตทิ้งไว้ ณ
 ที่นี้
 (พระโพธิสัตว์โรหณะเห็นน้องสุดนา กลับมา จึงกล่าวว่า)
 [๑๐๘] หนีไปเถิด น้องหญิงผู้มีความกลัว เจ้าจงหนีไป
 พี่ติดบ่วงที่ล่ามติดกับเหล็ก ถึงเจ้าก็จงหนีไปเถิด
 อย่าห่วงใยพี่เลย ผูกเนื้อเหล่านี้จักมีชีวิตอยู่ร่วมกับ
 เจ้า
 (เนื้อสุดนา กล่าวว่า)
 [๑๐๙] พี่โรหณะ ฉันไม่ไป ถึงใครจักควักดวงใจฉันไป
 ฉันก็จักไม่ละทิ้งพี่ไป ฉันจักสละชีวิตทิ้งไว้ ณ ที่นี้
 (พญาเนื้อโพธิสัตว์โรหณะกล่าวว่า)
 [๑๑๐] ก็บิดามารดาผู้ดาบอดของพวกเรา

ท่านทั้ง ๒ นั้นไม่มีผู้นำจักต้องตายแน่
ถึงเจ้าก็จงหนีไปเถิด อย่าหวังใยพี่เลย
ท่านทั้ง ๒ นั้นจักมีชีวิตอยู่ร่วมกับเจ้า

(เนื้อสุตนาตอบว่า)

[๑๑๑] พี่โรหณะ ฉันไม่ไป ถึงใครจักควักดวงใจฉันไป
ฉันก็จักไม่ละทิ้งพี่ผู้ติดบ่วงไป ฉันจักสละชีวิตทิ้งไว้ ณ

ที่นี่

(พญาเนื้อโพธิสัตว์โรหณะเห็นนายพรานกำลังเดินมา จึง
กล่าวว่า)

[๑๑๒] นั้นไง นายพรานผู้โหดร้ายพร้อมทั้งอาวุธ
ผู้จักใช้ลูกศรหรือหอกฆ่าพวกเราในวันนี้กำลังเดินมา
(พระศาสดาทรงประกาศข้อความนั้นว่า)

[๑๑๓] นางลูกเนื้อนั้น ถูกภัยบีบคั้นคุกคามวิ่งหนีไปครู่

หนึ่ง

ถึงจะมีความกลัวแต่ก็ได้ทำสิ่งที่ทำได้แสนยาก
ได้กลับมาเผชิญหน้าต่อความตาย

(นายพรานถามเหตุผลที่เนื้อ ๒ ตัวเป็นอะไรกับพญาเนื้อว่า)

[๑๑๔] เนื้อทั้ง ๒ นี้เป็นอะไรกับเจ้าหน่อ

พันไปแล้วยังกลับมาหาเจ้าผู้ติดบ่วงอีก

พวกเขาไม่ปรารถนาจะทิ้งเจ้าไปแม้เพราะเหตุแห่งชีวิต

(ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ได้บอกแก่นายพรานนั้นว่า)

[๑๑๕] นายพราน เขาทั้ง ๒ เป็นพี่น้อง

ร่วมท้องมารดาเดียวกันกับข้าพเจ้า

พวกเขาจึงไม่ปรารถนาจะทิ้งข้าพเจ้าไปแม้เพราะเหตุ

แห่งชีวิต

(พญาเนื้อจิตตกะรู้ว่านายพรานมีจิตอ่อนโยนจึงกล่าวเหตุผล
ต่าง ๆ ว่า)

[๑๑๖] ก็บิดามารดาผู้ดาบอดของพวกเรา

ท่านทั้ง ๒ นั้นไม่มีผู้นำจักต้องตายแน่

ขอท่านจงให้ชีวิตแก่พวกเราทั้ง ๕

โปรดปล่อยพี่ชายของพวกเราเถิด พ่อพราน

(นายพรานนั้นฟังธรรมของเนื้อจิตตกะแล้วมีจิตเลื่อมใส จึง
กล่าวปลอบโยนว่า)

[๑๑๗] เรานั้นจะปล่อยเนื้อที่เลี้ยงบิดามารดา

ขอบิดามารดาของพวกเจ้าจงรื่นเริงบันเทิงใจ

เพราะได้เห็นพญาเนื้อหลุดพ้นจากบ่วงแล้วเกิด
(เนื้อจิตตกะพบพระโพธิสัตว์แล้วดีใจจึงอนุโมทนาแก่นาย
พรานว่า)

[๑๑๘] นายพราน วันนี้ข้าพเจ้าเห็นพญาเนื้อ
พ้นจากอันตรายแล้วย่อมรำเริงฉันใด

ขอท่านพร้อมกับญาติทั้งหมดจงรำเริงฉันนั้นเถิด
(บิดามารดาถามถึงเหตุที่พญาเนื้อโรหณะหลุดจากบ่วงว่า)

[๑๑๙] เมื่อชีวิตเข้ามาใกล้ความตาย เจ้าหลุดพ้นมาได้
อย่างไร

ลูกรัก ทำไมนายพรานจึงได้ปลดปล่อยเจ้าออกจาก
บ่วงเสียเล่า

(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๑๒๐] น้องจิตตกะ เมื่อกล่าววจาอันไพเราะหู จับจิต
จับใจ

ซาบซึ้งตรึงใจ ช่วยให้ลูกหลุดพ้นมาได้ด้วยวจาสุภาษิต

[๑๒๑] น้องสุตนา เมื่อกล่าววจาอันไพเราะหู จับจิต
จับใจ

ซาบซึ้งตรึงใจ ช่วยให้ลูกหลุดพ้นมาได้ด้วยวจาสุภาษิต

[๑๒๒] เพราะฟังวจาไพเราะหู จับจิตจับใจ ซาบซึ้ง
ตรึงใจ

และเพราะได้ฟังวจาสุภาษิต นายพรานจึงได้ปล่อยลูก
มา

(บิดามารดาอนุโมทนาต่อนายพรานว่า)

[๑๒๓] ขอให้นายพรานจงรื่นเริงบันเทิงใจพร้อมกับบุตร
และภรรยา

เหมือนพวกเรารื่นเริงบันเทิงใจในวันนี้

เพราะได้เห็นพ่อโรหณะกลับมา

(พระราชาทรงเห็นนายพรานมาเฝ้า จึงตรัสว่า)

[๑๒๔] นายพราน เจ้าได้กล่าวไว้แล้วว่า

จักนำตัวเนื้อหรือหนังมามีใช้หรือ

ก็เพราะเหตุอะไรเล่า เจ้าจึงไม่นำตัวเนื้อหรือหนังมา

เลย

(นายพรานกราบทูลว่า)

[๑๒๕] พญาเนื้อได้มาสู่เงื้อมมือและได้ติดบ่วงแล้ว

แต่เนื้อที่ไม่ติดบ่วง ๒ ตัวได้เข้ามาหาพญาเนื้อนั้น

[๑๒๖] ข้าพระองค์นั้นได้มีความสังเวช
ชนพองสยองเกล้า ไม่เคยเป็นมาก่อนว่า
ถ้าเราฆ่าเนื้อตัวนี้ เราจักเสียชีวิตในวันนี้
(พระราชาทรงสดับดังนั้นแล้ว ตรัสว่า)

[๑๒๗] นายพราน เนื้อเหล่านั้นเป็นเช่นไร มีธรรมเช่นไร
มีศีลันอย่างไร มีปกติอย่างไร
เจ้าจึงสรรเสริญพวกมันเสียหนักหนา
(นายพรานกราบทูลว่า)

[๑๒๘] เนื้อเหล่านั้นมีเขาสีขาว ขนหางสะอาด
ผิวหนังประดุจทองคำ
เท้าแดง ดวงตาเข้ม เป็นที่น่ารื่นรมย์ใจ
(นายพรานประกาศสีกายของเนื้อเหล่านั้นว่า)

[๑๒๙] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ เนื้อเหล่านั้นเป็น
เช่นนี้

มีธรรมเช่นนี้ เป็นผู้เลี้ยงดูบิดามารดา
ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าจึงมิได้นำมาถวายพระองค์
(พระราชาทรงพอพระทัยแล้วทรงรับสั่งขุนบำเหน็จขุนเลี้ยง
บุตรนายพรานด้วยยศ ใหญ่โดยตรัสว่า)

[๑๓๐] พ่อพราน เราจะให้ทองคำแก่ท่าน ๑๐๐ แท่ง
ต่างหูแก้วมณีที่มีค่ามาก และบัลลังก์ ๔ เหลี่ยม
มีสีอันเป็นสิริคล้ายดอกสามหาว

[๑๓๑] ภรรยาที่เหมาะสมกัน ๒ คน และโคอุสภะอีก
๑๐๐ ตัว

เราจักครอบครองราชสมบัติโดยธรรม
พ่อพราน ท่านมีอุปการะแก่เรามาก

[๑๓๒] พ่อพราน ท่านจงเลี้ยงดูภรรยาด้วยกสิกรรม
พาณิชย์กรรม

การให้กุหลาบ และการเที่ยวแสวงหาโดยธรรมเถิด
อย่าได้กระทำความบาปอีกเลย

โรหณมคชาดกที่ ๕ จบ

๖. จุฬหังสชาดก (๕๐๒)

ว่าด้วยหงส์สมุขะผู้รักดีต่อพญาหงส์จุฬหังสะ
(พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญาหงส์ทองเมื่อจะทอดลองใจหงส์
สมุขะ จึงกล่าวว่า)

[๑๓๓] ผูกหงส์เหล่านั้นถูกภัยคุกคาม

มีความกลัวจนต้องบินหนีไป

ท่านสุขะผู้มีผิวพรรณเหลืองอร่ามดังทองคำ

ท่านจึงบินหนีไปตามความประสงค์เกิด

[๑๓๔] เราผู้เดียวติดบ่วงอยู่ หมูญาติทั้งหลายไม่
เหลียวแล

พากันละทิ้งบินหนีไป ไยเล่ายังเหลือเจ้าอยู่แต่ตัวเดียว

[๑๓๕] ท่านสุขะผู้ประเสริฐโผบินไปเถาะ

เพราะความเป็นสหายไม่มีในผู้ติดบ่วงหรือ

ท่านอย่าทำความเพียรเพื่อความไม่มีทุกข์ให้เสื่อมเสีย
ไปเลย

จึงบินหนีไปตามความประสงค์เกิด

(หงส์สุขะเสนาบดีจับที่หลังเปือกตมกล่าวว่า)

[๑๓๖] ท้าวธรรมาธิราช ข้าพระองค์จะไม่ละทิ้งพระองค์ไป

เพราะเหตุเพียงเท่านี้ว่า พระองค์ต้องประสบทุกข์

ข้าพระองค์จะอยู่จะตายกับพระองค์

(พญาหงส์ธรรมาธิราชกล่าวว่า)

[๑๓๗] ท่านสุขะ คำใดที่ท่านกล่าวออกมา

คำนั้นเป็นคำอันดีงามของอริยชน

แต่เราเมื่อจะทดลองท่าน จึงได้กล่าวคำนั้นออกไปว่า

จึงบินหนีไปเสียเถิด

(ฝ่ายบุตรนายพราหมณ์เข้าไปหาพญาหงส์แล้วกล่าวว่า)

[๑๓๘] ท่านผู้ประเสริฐอุดมกว่าหงส์ทั้งหลาย

วิสัยปักษาที่หาชาติตัวผองาดสัญญาจรไปในอากาศ

ย่อมทำอากาศที่ไม่ใช่ทางให้เป็นทางบินไปได้

ท่านไม่ทราบว่ามีบ่วงแต่ที่ไกลหรือ

(พญาหงส์โพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๑๓๙] เมื่อใดสัตว์มีความเสื่อมในขณะจะสิ้นชีวิต

เมื่อนั้นถึงจะมาใกล้ข่ายและบ่วงก็ไม่รู้

(นายพราหมณ์ชื่นชมถ้อยคำของพญาหงส์ จึงสนทนากับพญา
หงส์สุขะว่า)

[๑๔๐] ฟองหงส์เหล่านั้นถูกภัยคุกคาม มีความกลัวจนต้อง
บินหนีไป

ท่านผู้มีผิวพรรณเหลืองอร่ามดังทองคำ ท่านเท่านั้นยัง
เหลืออยู่

[๑๔๑] นกทั้งหลายเหล่านั้นกินดื่มแล้วก็บินไป

[๑๔๒] นกตัวนี้เป็นอะไรกับเจ้าหนอ
 พ้นไปแล้วยังเข้าไปใกล้นกตัวติดบ่วง
 นกทั้งหลายพากันทอดทิ้งบินหนีไป
 ไยเล่ายังเหลือเจ้าอยู่แต่ตัวเดียว

[๑๔๓] นกตัวนั้นเป็นราชาของข้าพเจ้า
เป็นทั้งมิตรเป็นทั้งเพื่อนเสมอด้วยชีวิตของข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าจักไม่ละทิ้งท่านไปตราบนานวันตาย

[๑๔๔] ก็เจ้าประสงค์จะสละชีวิตเพราะเหตุแห่งเพื่อน
เรายอมปล่อยสหายของเจ้า ขอพญาหงส์จงตามเจ้าไป

(หงส์สมุหะเสนาบตีมองดูพระโพธิสัตว์มีจิตยินดี
อนุโมทนาแก่นายพรานว่า)

พ้นจากอันตรายแล้วย่อมรำเริงฉันใด
ขอท่านพร้อมกับญาติทั้งหมดจงรำเริงฉันนั้นเถิด
(พญาหงส์ทูลถามพระราชอาว)

พระองค์ทรงอนุศาสน์พราหมณ์พสกนิกรโดยธรรมแล

[๑๔๗] พญาหงส์ เราสุขเกษมสำราญดี
อนามย์ก็สมบุรณ์ดี อนึ่ง รัลลสีมาก็รุ่งเรือง
และเราก็อนุศาสน์พราสอณพสกนิกรโดยธรรม

อนึ่ง พระองค์มีศัตรูหม่อมมิตรอยู่ห่างไกล

ดูพระฉายาด้านทิศทักษิณแลหรือ

(พระราชาทอบว่า)

[๑๔๙] แม่โทษบางประการในหมู่อำมาตย์ของเราก็ไม่มี
อนึ่ง เรามีศัตรูหมู่มิตรอยู่ห่างไกลดุจเงาด้านทิศ

ทักษิณ

(พญาหงส์ทูลถามว่า)

[๑๕๐] พระองค์ทรงมีพระมเหสีที่เหมาะสมอยู่ในพระ
โอวาท

มีพระเสาวนีย์ที่น่ารัก ถึงพร้อมด้วยพระโอรส
พระรูป และพระยศ อยู่ในพระอำนาจตามความพอพระทัย
ของพระองค์แลหรือ

(พระราชาทอบว่า)

[๑๕๑] ถูกแล้ว เรามีมเหสีที่เหมาะสมอยู่ในโอวาท มี
ดาร์สที่น่ารัก

ถึงพร้อมด้วยปุตตสมบัติ รูปสมบัติ และยศสมบัติ
อยู่ในอำนาจตามความพอใจของเรา

(พญาหงส์ทูลถามว่า)

[๑๕๒] ขอเดชะพระองค์ผู้ทรงผดุงรัฐให้เจริญ
พระราชบุตรจำนวนมากของพระองค์ ทรงสมภพมา
ดีแล้ว

ถึงพร้อมด้วยพระปรีชาเฉลียวฉลาด
ยังทรงพากันรื่นเริงบันเทิงพระทัยอยู่ ณ สถานที่นั้น ๆ

แลหรือ

(พระราชาทอบว่า)

[๑๕๓] ท้าวธรรมาธิราช บุตรของเรา ๑๐๑ พระองค์ปรากฏ
แล้วเพราะเรา

ขอท่านโปรดชี้แจงกิจที่พึงกระทำแก่พวกเขาด้วยเถิด
พวกเขาจะไม่ฝ่าฝืนคำของท่าน

(พญาหงส์พระโพธิสัตว์ได้ฟังพระราชดำรัสแล้วได้ถวาย
โอวาทแก่พระราชบุตรเหล่านั้นว่า)

[๑๕๔] แม้ถ้าว่ากุลบุตรผู้เข้าถึงโดยชาติกำเนิดหรือโดย
วินัย

แต่ประกอบความเพียรในภายหลัง
เขาย่อมตกอยู่ในห้วงแห่งอันตรายที่แก้ไขได้ยาก

[๑๕๕] ช่องโหว่อันใหญ่หลวงย่อมเกิดแก่เขาผู้มีปัญญา
ง่อนแง่น

เหมือนคนผู้ตกอยู่ในความมืดแห่งราตรี
ย่อมเห็นได้แต่รูปหยาบ ๆ เท่านั้น

[๑๕๖] ส่วนกุลบุตรผู้รู้แต่การประกอบความเพียร
ในสิ่งที่ไม่เป็นสาระว่าเป็นสาระ เขาจะไม่ประสบความรู้
เลย

ย่อมตกอยู่ในห้วงอันตรายอย่างเดียวเหมือนกวางที่ตกอยู่ที่
ชอกเขา

[๑๕๗] แม้หากว่าคนผู้มีชาติสกุลต่ำ
แต่เป็นคนมีความขยันหมั่นเพียร
มีปัญญา สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และศีล
ก็ย่อมรุ่งเรืองเหมือนไฟในราตรี

[๑๕๘] ขอพระองค์ทรงทำข้อที่ข้าพระองค์กล่าวแล้วนั้น
ให้เป็นข้อเปรียบเทียบ แล้วทรงให้พระราชบุตรดำรงอยู่ใน
วิชา

กุลบุตรผู้มีปัญญาย่อมงอกงามเหมือนพืชในนางอก
งามเพราะน้ำฝน

จุฬหิงษชาดกที่ ๖ จบ
๗. สัตตติคมพชาดก (๕๐๓)
ว่าด้วยนกแขกเต้าชื่อว่าสัตตติคมพะ
(พระศาสดาทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า)

[๑๕๙] พระมหาราชผู้เป็นจอมทัพแห่งชาวแคว้น
ปัญจาละ

ทรงเป็นดุจนายพรานเนื้อ เสด็จออกพร้อมกับเสนา
ทรงพลัดกับหมู่คณะ เสด็จมายังราวป่า

[๑๖๐] ทอดพระเนตรเห็นกระท่อมที่พวกโจรสร้างไว้ใน
ป่านั้น

นกแขกเต้าได้บินออกจากกระท่อมไป กล่าวถ้อยคำที่
หยาบช้าว่า

[๑๖๑] มีกษัตริย์หนุ่มน้อยพร้อมทั้งพาหนะ
มีพระกุนทลงามเกลี้ยงเกลาดี
มีกรอบพระพักตร์แดงงาม
เหมือนดวงอาทิตย์ส่องแสงสว่างในกลางวัน

[๑๖๒] พระราชาบรมมหาราชพร้อมกับนายสารถิ

เอาเถิด พวกเราจะรีบช่วยกัน
แย่งชิงอาภรณ์ของท้าวเธอเสียทั้งหมด

[๑๖๓] แม้เวลานี้ก็เจียบส้งัดเหมือนเวลาเที่ยงวัน

พระราชาบรกรรมหลับอยู่พร้อมกับนายสารถิ
พวกเราช่วยกันแย่งชิงพระภูษาและพระกุนทลแก้วมณี
ปลงพระชนม์แล้วกลบพระศพด้วยกิ่งไม้

(พ่อครัวปติโกล้มพะได้ฟังคำพูดของลูกนกแขกเต้านั้น จึง
ออกไปดู รู้ว่าเป็นพระราชาทกใจกลัว จึงกล่าวว่า)

[๑๖๔] เจ้าเป็นบ้าไปแล้วหรืออย่างไร สัตติคุมพะ พุด
ออกมาได้

ธรรมดาพระราชาททั้งหลายยากที่จะเข้าถึงพระองค์ได้
เหมือนดังไฟที่ลุกโพลง

(นกแขกเต้าสัตติคุมพะกล่าวโต้ตอบพ่อครัวว่า)

[๑๖๕] ปติโกล้มพะ เมื่อท่านเมาคุดคำโต ๆ ออกมา
เมื่อมารดาของเราเปลือยกาย ท่านจึงรังเกียจโจรกรรม
หรือหนอ

(พระราชาดีนบรกรรมได้ยินคำพูดของนกแขกเต้าสัตติคุมพะ
พูดกับพ่อครัวด้วยภาษามนุษย์ ปลุกนายสารถิให้ลุกขึ้น ตรัสว่า)

[๑๖๖] ลูกขึ้นเถิด พ่อสารถิเพื่อนยาก เจ้าจงรีบเทียมรถ
เราไม่ชอบใจนกนี้เลย เราไปยังอาศรมอื่นกันเถิด

(นายสารถิลุกขึ้นเทียมรถแล้วกราบทูลว่า)

[๑๖๗] ขอเดชะพระมหाराช ราชรถเทียมไว้แล้ว
พาหนะอันทรงกำลังก็พร้อมแล้ว เชิญเสด็จขึ้นประทับ
เถิดพะย่ะค่ะ

พวกเราจะพากันไปยังอาศรมอื่น

(นกแขกเต้าสัตติคุมพะเห็นราชรถแล่นไปอยู่ถึงความสลัดใจ
จึงกล่าวว่า)

[๑๖๘] พวกโจรในค่ายนี้พากันไปไหนหมดหนอ
นั้นพระเจ้าปัญจาละกำลังเสด็จหนีไป
พ้นสายตาพวกโจรไปแล้ว

[๑๖๙] พวกท่านจงถือเอาเกาทัณฑ์ หอก และโตมร
นั้นพระเจ้าปัญจาละกำลังเสด็จหนีไป
พวกท่านอย่าปล่อยให้พระองค์มีชีวิตอยู่

(พระศาสดาทรงประกาศข้อความนี้ว่า)

[๑๗๐] ครั้งนั้น นกแขกเต้าอีกตัวหนึ่งซึ่งมีจะงอยปากแดง

ยืนดีต้อนรับด้วยกล่าวว่า

พระมหाराช พระองค์เสด็จมาดีแล้ว มิได้เสด็จมาร้าย
พระองค์ผู้ทรงเป็นใหญ่ เสด็จมาถึงแล้วโดยลำดับ
สิ่งของที่มีอยู่ในอาศรมนี้ ขอพระองค์เสวยเถิด

[๑๗๑] คือ ผลมะพลับ ผลมะหาด ผลมะขาง ผล
หมากเฒ่า

และผลไม้ทั้งหลายที่มีรสพอสสมควร

ขอพระองค์เสวยผลไม้ที่ดี ๆ เถิดพระเจ้าข้า

[๑๗๒] นี่น้ำเย็นนำมาจากชอกเขา พระมหाराช

ขอพระองค์ทรงดื่มเถิด ถ้าพระองค์ทรงประสงค์

[๑๗๓] ฤๅษีทั้งหลายในอาศรมนี้พากันไปป่าเพื่อแสวง
หามูลผลาหาร

ขอพระองค์เสด็จลุกขึ้นหยิบเอาเองเถิด

ข้าพระองค์ไม่มีมือจะทูลถวาย

(พระราชาทรงเลื่อมใสการปฏิสันถารของนกปุปผกะ จึงทรง
ชมเชยว่า)

[๑๗๔] ปักษีตัวนี้ดีจริงหนอ เป็นนกแต่ทรงธรรมอย่าง
ยอดเยี่ยม

ส่วนเจ้านกแขกเต้าตัวหนึ่งนั้นพูดแต่คำหยาบช้าว่า

[๑๗๕] จงขำมัน จงมัดมัน อย่าปล่อยให้มันมีชีวิตอยู่

เมื่อมันบนพรำเพื่อยู้อย่างนี้แล

เราได้ถึงอาศรมนี้โดยความสวัสดิ

(นกปุปผกะครั้งได้ฟังพระราชดำรัสแล้ว จึงกราบทูลว่า)

[๑๗๖] พระมหाराช ข้าพระองค์ทั้ง ๒

เป็นพี่น้องร่วมท้องมารดาเดียวกัน

เจริญเติบโตอยู่ที่ต้นไม้ต้นเดียวกัน

แต่พลัดตกไปอยู่ต่างเขตแดนกัน

[๑๗๗] นกสัตติคุมพะเจริญเติบโตในแดนโจร

ส่วนข้าพระองค์เจริญเติบโตอยู่ในสำนักของฤๅษี ณ ที่

นี้

นกสัตติคุมพะนั้นอยู่ใกล้สัตบุรุษ

ข้าพระองค์อยู่ใกล้สัตบุรุษ

เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์ทั้ง ๒ จึงแตกต่างกันโดย
ธรรม

(นกปุปผกะจำแนกธรรมนั้นว่า)

[๑๗๘] ที่ใดมีแต่การฆ่า การจองจำ การหลอกลวงด้วย
ของปลอม

การหลอกลวงซึ่ง ๆ หน้า การปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์

และการข่มขู่กระทำทารุณอย่างแสนสาหัส

นกสัตตติคัมพะนั้นสำเนียงแต่การกระทำเหล่านั้นในที่นั้น

[๑๗๙] ที่นี้มีแต่ความจริง สุจริตธรรม ความไม่เบียดเบียน

ความสำรวม และการฝึกฝนอินทรีย์

พระองค์ผู้ทรงเป็นหน่อเนื้อแห่งภารตวงศ์

ข้าพระองค์เจริญเติบโตอยู่บนตักของฤาษีผู้มีปกติให้

อาสนะและน้ำ

(บัดนี้เมื่อจะแสดงธรรมถวายพระราชา จึงกล่าวว่า)

[๑๘๐] ขอเดชะพระราชา ธรรมดาบคคคคบหาคนใด ๆ

เป็นสัตบุรุษก็ตาม อสัตบุรุษก็ตาม มีศีลก็ตาม ไม่มีศีล

ก็ตาม

ย่อมเป็นไปตามอำนาจของคนนั้นนั่นเอง

[๑๘๑] บุคคลทำคนเช่นไรให้เป็นมิตร

และคบหาจนสนิทกับคนเช่นไร

ถึงเขาก็เป็นเช่นคนนั้น

เพราะการอยู่ร่วมกันเป็นเช่นนั้น

[๑๘๒] คนชั่วใครคบเข้าย่อมเป็นอนคคคคบ ซึ่งมีได้เพื่อน
มาแต่เดิม

คนชั่วใครสัมผัสถูกต้อง หรือเมื่อสัมผัสถูกต้องคนอื่น

ก็ย่อมเป็นคนที่ตนสัมผัสถูกต้อง ซึ่งมีได้เพื่อนมาแต่

เดิม

ดุจลูกศรที่กำخابด้วยยาพิษก็พลอยแปดเปื้อนแล่งไป

ด้วย

เพราะกลัวแต่การแปดเปื้อน

นักปราชญ์จึงไม่ควรมีคนชั่วเป็นเพื่อน

[๑๘๓] คนใดห่อปลาเน่าด้วยใบหญ้าคา

แม้ใบหญ้าคาก็พลอยมีกลิ่นเหม็นเน่าฟุ้งไปด้วย

การคบหาคนพาลก็เป็นฉนั้น

[๑๘๔] ส่วนคนใดห่อภษาณาด้วยใบไม้

แม่ใบไม้ก็พลอยมีกลิ่นหอมฟุ้งไปด้วย
การคบหากับนักปราชญ์ก็เป็นฉันนั้น

[๑๘๕] เพราะเหตุนั้น บัณฑิตรู้การคบของตน
เหมือนกับใบไม้ห่อสิ่งของแล้ว
ไม่พึงเข้าไปคบหาอสัตบุรุษ พึงคบหาแต่สัตบุรุษ
เพราะอสัตบุรุษยอมนำไปสู่นรก
ส่วนสัตบุรุษยอมช่วยให้ไปถึงสุคติ

สัตตติคมพชาดกที่ ๗ จบ

๘. ภัลลาติยชาดก (๕๐๔)

ว่าด้วยพระราชาพระนามว่าภัลลาติยะ
(พระศาสดาทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า)

[๑๘๖] ได้มีพระราชาทรงพระนามว่าภัลลาติยะ
ท้าวเธอทรงละรัฐสีมา ได้เสด็จประพาสป่า ล่าเนื้อ
เสด็จถึงภูเขาคันธมาทน์วศิรีซึ่งมีบุปผชาตินานาพันธุ์บาน

สะพรั่ง

เป็นแดนที่พวกกนิษฐสัจจะไปมา

[๑๘๗] ท้าวเธอทรงประสงค์จะตรัสถาม
จึงทรงห้ามฝูงสุนัข
ทรงเก็บลูกธนูและแสง

เสด็จเข้าไปใกล้สถานที่ที่กนิษฐ ๒ คู่เมียอยู่

[๑๘๘] ล่วงฤดูเหมันต์ไปแล้ว ที่ริมฝั่งแม่น้ำเหมวดีแห่งนี้
ไยเจ้าทั้ง ๒ ยังปรึกษากันเนื่อง ๆ อยู่เล่า
เราขอถามเจ้าทั้ง ๒ ผู้มีร่างกายคล้ายมนุษย์
ในมนุษย์โลกเขารู้จักเจ้าทั้ง ๒ ว่าอย่างไร

(ฝ่ายกนิษฐได้ฟังพระดำรัสจึงสนทนากับพระราชว่า)

[๑๘๙] พวกเราเป็นมฤคมีร่างกายคล้ายมนุษย์
ท่องเที่ยวไปตามแม่น้ำทั้งหลาย
คือ มัลลคีรีนที ปิณฑรกนที ตรีกูณที ซึ่งมีน้ำเย็น
พอพรวน ชาวโลกเขารู้จักพวกเราว่า กนิษฐ

(ลำดับนั้น พระราชาได้ตรัสว่า)

[๑๙๐] เจ้าทั้ง ๒ เหมือนคนมีความทุกข์อย่างแสนสาหัส
พากันคร่ำครวญอยู่
สวมกอดกันเหมือนคนรักกับคนรัก
เราขอถามเจ้าทั้ง ๒ ผู้มีร่างกายคล้ายมนุษย์
เหตุไร เจ้าทั้ง ๒ จึงพากันร้องไห้ไม่สร้างชาอยู่ในป่านี้

[๑๙๑] เจ้าทั้ง ๒ เหมือนคนมีความทุกข์อย่างแสนสาหัส
พากันคร่ำครวญอยู่ สวมกอดกันเหมือนคนรักกับคนรัก
เราขอถามเจ้าทั้ง ๒ ผู้มีร่างกายคล้ายมนุษย์
เหตุไร เจ้าทั้ง ๒ จึงพากันเพ้อรำพันไม่สร้างชาอยู่ใน
ป่านี้

[๑๙๒] เจ้าทั้ง ๒ เหมือนคนมีความทุกข์อย่างแสนสาหัส
พากันคร่ำครวญอยู่ สวมกอดกันเหมือนคนรักกับคนรัก
เราขอถามเจ้าทั้ง ๒ ผู้มีร่างกายคล้ายมนุษย์
เหตุไร เจ้าทั้ง ๒ จึงพากันเศร้าโศกไม่สร้างชาอยู่ในป่า
นี้

(กนิกรกราบทูลว่า)

[๑๙๓] พ่อพราน เราทั้ง ๒ พลัดพรากกันอยู่หนึ่งราตรี
ไม่อยากจะพลัดพรากจากกัน เมื่อระลึกถึงกันและกัน
จึงพากันเคืองร้อนเศร้าโศกอยู่ตลอดราตรีหนึ่งนั้น
ราตรีนั้นจักไม่มีอีก

(พระราชอาตรัสถามว่า)

[๑๙๔] เจ้าทั้ง ๒ คิดถึงทรัพย์ที่พินาศไปแล้วหรือ
หรือคิดถึงบิดามารดาที่ล่วงลับไปแล้ว
จึงพากันเคืองร้อนตลอดทั้งราตรีหนึ่งนั้น เราขอ
ถามเจ้าทั้ง ๒

ผู้มีร่างกายคล้ายมนุษย์ เพราะเหตุไร เจ้าจึงแยกกันอยู่
(กนิกรกราบทูลว่า)

[๑๙๕] แม่น้ำสายนี้ใดมีกระแสน้ำเชี่ยวกราก
ปกคลุมด้วยต้นไม้หนาทึบพันธุ้ไหลผ่านภูผาหิน ท่านเห็น
อยู่

แม่น้ำสายนั้น สามเณรของดิฉันสำคัญดิฉันว่า
จะติดตามไปจึงได้ข้ามไปในฤดูฝน

[๑๙๖] ส่วนดิฉันมัวเลือกเก็บดอกปฐ ดอกลำดวน
ดอกมะลิซ้อน และดอกคัตเค้า ด้วยหวังว่า
สามเณรของดิฉันจักได้ประดับดอกไม้
และดิฉันจักประดับดอกไม้ นอนแนบข้างสามเณรนั้น

[๑๙๗] อนึ่ง ดิฉันมัวเลือกเก็บดอกบานไม่รู้โรย
ดอกราชพฤกษ์ ดอกแคฝอย
และดอกย่านทราย ด้วยหวังว่า
สามเณรของดิฉันจักได้ประดับดอกไม้

และดิฉันจักประดับดอกไม้บนอนแนบข้างสามีนั่น
[๑๙๘] อนึ่ง ดิฉันมิวเลือกเก็บดอกสาละที่กำลังเป่งบาน
แล้วร้อยเป็นพวงมาลัย ด้วยหวังว่า
สามีที่รักของดิฉันจักสวมพวงมาลัย

และดิฉันจักสวมพวงมาลัยนอนแนบข้างสามีนั่น
[๑๙๙] อนึ่ง ดิฉันมิวเลือกเก็บดอกสาละที่กำลังเป่งบาน
แล้วร้อยเป็นเครื่องรองรับ ด้วยหวังว่า
ดอกไม้ที่ร้อยแล้วนี้แหละ จักเป็นเครื่องบูชาสำหรับ

เราทั้ง ๒

ณ สถานที่ที่เราทั้ง ๒ จักอยู่ร่วมกันตลอดคืนในวันนี้
[๒๐๐] อนึ่ง ดิฉันมิวเล่นเลอบดไม้กฤษณาและไม้จันทน์
ที่ศิลา

ด้วยหวังว่า สามีที่รักของดิฉันจักใช้ชโลมกาย
และดิฉันก็จักใช้ชโลมกายนอนแนบข้างสามี
[๒๐๑] ครั้งนั้น น้ำซึ่งมีกระแสน้ำไหลบ่ามา
พัดพาเอาดอกสาละ ดอกสน

และดอกกรรณิการิไป โดยครู่เดียวนั้นน้ำก็เต็มฝั่ง
จึงเป็นการยากยิ่งที่ดิฉันจะข้ามแม่น้ำสายนี้ไปได้
[๒๐๒] คราวนั้น เราทั้ง ๒ ยืนมองกันและกันอยู่ที่ริมฝั่ง

ทั้ง ๒

บางคราวก็ร้องไห้ บางคราวก็ร่ำเรงยินดี
ราตรีนั้นได้ผ่านไปอย่างยากเย็นสำหรับเราทั้ง ๒
[๒๐๓] พ่อพราน พอดวงอาทิตย์ขึ้นในตอนเช้าตรู่ แม่น้ำ

แห้ง

เราทั้ง ๒ จึงข้ามไปได้ สวมกอดกันและกัน
ทั้งร้องไห้ ทั้งร่ำเรงยินดี
[๒๐๔] พ่อพราน ๖๙๗ ปี เมื่อก่อน
เราทั้ง ๒ พลัดพรากกันอยู่ในที่นี้
ช้าแต่พระภูมิบาล ชีวิตนี้เพียง ๑๐๐ ปีเท่านั้น
ใครหนอจะพึงเว้นจากภรรยาที่น่ารักใคร่ อยู่ในที่นี้ได้

เล่า

(พระราชาตรัสถามว่า)

[๒๐๕] ก็อายุของพวกเจ้ามีประมาณเท่าไรหนอ เพื่อนรัก
หากพวกเจ้ารู้ก็จงบอก
เจ้าทั้ง ๒ อย่าได้หวั่นไหว จงบอกอายุแก่เรา

ตามที่ได้ยินได้ฟังมาจากภูตมนุษย์ หรือจากตำรา
(กัณฐิกราทูลว่า)

[๒๐๖] พ่อพราน ก็อายุของพวกเราประมาณ ๑,๐๐๐ ปี
โรคอันร้ายแรงก็ไม่มีในระหว่าง
ความทุกข์ก็มีน้อย มีแต่ความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป
เราทั้ง ๒ ยังรักใคร่กันไม่จืดจางจะต้องพากันละชีวิตไป
(พระศาสดาทรงประกาศความข้อนี้ว่า)

[๒๐๗] ก็พระเจ้าภัลลาคีเยะทรงสดับถ้อยคำของอมนุษย์
ทั้งหลาย
ทรงดำริว่า ชีวิตเป็นของน้อยนัก จึงเสด็จกลับ ไม่เสด็จ
ไปล่าเนื้อ

ทรงบำเพ็ญทาน เสวยโภคะ
(พระศาสดาครั้นตรัสพระคาถานี้แล้ว ทรงโอวาทพระเจ้า
โกศลกับพระนาง
มัลลิกาเทวีว่า)

[๒๐๘] ก็มหาบพิตรทั้ง ๒ ทรงสดับถ้อยคำของอมนุษย์
ทั้งหลาย

จงทรงเบิกบานพระทัยเถิด อย่าทรงทะเลาะกันเลย
ความผิดเพราะการกระทำของตน
อย่าทำให้มหาบพิตรทั้ง ๒ ต้องเดือดร้อน
เหมือนความผิดเพราะการกระทำของตน
ทำให้กัณฐิกรทั้ง ๒ ต้องเดือดร้อนตลอดราตรีหนึ่งเลย

[๒๐๙] อนึ่ง พระองค์ทั้ง ๒ ทรงสดับถ้อยคำของอมนุษย์
ทั้งหลายแล้ว

จงทรงเบิกบานพระทัยเถิด อย่าทรงวิวาทกันเลย
ความผิดเพราะการกระทำของตน
อย่าทำให้มหาบพิตรทั้ง ๒ ต้องเดือดร้อน
เหมือนความผิดเพราะการกระทำของตน
ทำให้กัณฐิกรทั้ง ๒ ต้องเดือดร้อนตลอดราตรีหนึ่งเลย

(พระนางมัลลิกาเทวีสดับพระธรรมเทศนาของพระตถาคต
แล้ว เสด็จลุกจากอาสนะ ประคองอัญชลี ทรงชมเชยพระทศพล
ว่า)

[๒๑๐] หม่อมฉันสดับพระธรรมเทศนามีประการต่าง ๆ มี
ใจชื่นชมยินดี

พระดำรัสต่าง ๆ ของพระองค์ประกอบไปด้วยประโยชน์

พระองค์เมื่อทรงเปล่งพระวาจาออกมา
ย่อมบรรเทาความกระวนกระวายใจของหม่อมฉันเสีย
ได้

พระมหาสมณะผู้นำความสุขมาให้หม่อมฉัน
ขอพระองค์ทรงเจริญพระชนม์ชีพยืนนานเถิด
ภัลลาคติยชาดกที่ ๘ จบ
๙. โสมนัสสชาดก (๕๐๕)
ว่าด้วยโสมนัสกุมาร
(พระราชাত্রัสว่า)

[๒๑๑] ใครมาเบียดเบียนข่มเหงท่าน
ทำไมท่านจึงเสียใจ เศร้าโศก ไม่ขึ้นบานเลย
วันนี้ มารดาบิดาของท่านมาร้องไห้หรือ
หรือว่า ใครมารังแก ทำให้ท่านต้องนอนที่พื้นดิน
(ขุทฺธิโกงได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๒๑๒] ขอถวายพระพร อาตมามีความยินดีที่ได้พบเห็น
พระองค์

ขอถวายพระพรพระภูมิบาล ต่อกาลนานจึงได้พบ
พระองค์

ขอถวายพระพรพระเจ้าเรณู อาตมามีได้เบียดเบียนผู้ใด
แต่ถูกพระโอรสของพระองค์เข้ามาเบียดเบียน
(พระราชাত্রัสว่า)

[๒๑๓] ไปเหวี่ยง พนักงานเฝ้าประตูที่ติดตาม และ
เหล่าเพชรฆาต

จงไปยังภายในพระราชฐาน
จงฆ่าเจ้าโสมนัสกุมารนั้นแล้วตัดศีรษะนำมา
(พึงทราบคาถาประพันธ์ดังต่อไปนี้)

[๒๑๔] ราชทูตทั้งหลายที่ทรงส่งไปได้กราบทูล
พระราชกุมารนั้นว่า ขอเดชะพระชัตติยกุมาร
พระองค์ถูกพระราชบิดาผู้เป็นอิสสรธิบดีตัดขาดแล้ว
ต้องโทษประหารชีวิต

[๒๑๕] พระราชบุตรนั้นทรงกันแสงคร่ำครวญ
ยกนิ้วทั้ง ๑๐ ประคองอัญชลี อ้อนวอนว่า
ข้าพเจ้าปรารถนาจะเฝ้าพระจอมชน
ขอพาท่านจงนำข้าพเจ้าผู้ยังมีชีวิตอยู่แสดงต่อ
พระองค์เถิด

[๒๑๖] ราชทูตเหล่านั้นฟังพระดำรัสของพระราชกุมาร
นั้นแล้ว

ได้แสดงพระราชบุตรต่อพระราชา
ส่วนพระราชบุตรทรงเห็นพระบิดาแล้ว กราบทูลแต่ไกล
ว่า

[๒๑๗] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน พณงานเฝ้าประดุจที่
ติดตาม

และเหล่าเพชรฆาตมาเพื่อจะฆ่าหม่อมฉัน
หม่อมฉันขอกราบทูลถาม ขอพระองค์โปรดบอก
เนื้อความนั้น

วันนี้หม่อมฉันมีความผิดอะไรหนอในเรื่องนี้
(พระราชบิดาตรัสบอกความผิดว่า)

[๒๑๘] ดาบสผู้ไม่ประมาท ทำการรดน้ำ
และนำเรือไฟทั้งเย็นและเข้าในกาลทุกเมื่อ
ทำไมเจ้าจึงร้องเรียกท่านผู้สำรวจ
ซึ่งประพฤติพรหมจรรย์เช่นนั้นว่าเป็นคนหบดีเล่า

(พระราชกุมารกราบทูลว่า)

[๒๑๙] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ
ดาบสผู้นี้มีของเก็บรวบรวมไว้หลายชนิด

เช่น สมอพิเภก รากไม้ และผลไม้ นานาชนิด
เธอไม่ประมาท เฝ้ารักษาคุ้มครองสิ่งของเหล่านั้นไว้
เพราะเหตุนั้น หม่อมฉันจึงร้องเรียกเธอว่าเป็นคนหบดี
(พระราชบิดาทรงทราบว่พระโพธิสัตว์ไม่มีความผิดจึงตรัสว่า)

[๒๒๐] พ่อกุมาร คำที่เจ้าพูดเป็นความจริง
ดาบสผู้นี้มีของเก็บรวบรวมไว้หลายชนิด
เธอไม่ประมาท เฝ้ารักษาคุ้มครองสิ่งของเหล่านั้นไว้
เพราะเหตุนั้น เธอจึงชื่อว่าปราชญ์ เป็นคนหบดี
(พระโพธิสัตว์นอบน้อมบริษัทแล้วตรัสว่า)

[๒๒๑] ขอบริษัททั้งหลายพร้อมทั้งชาวนิคมและชาว
ชนบททั้งปวง

ที่มาประชุมพร้อมกันจงฟังข้าพเจ้า
พระราชาผู้จอมชนพระองค์นี้เป็นพาล
ทรงฟังคำของดาบสผู้เป็นพาลแล้ว
รับสั่งให้ประหารข้าพเจ้าโดยมิใช่เหตุ
(ต่อมาพระโพธิสัตว์ทูลขอบรมราชานุญาตบวชว่า)

[๒๒๒] เมื่อรากยังมั่นคงเจริญงอกงามแผ่ไพศาลอยู่
กอไฟที่แตกกิ่งก้านสาขาก็ยากที่จะถอนให้หมดสิ้นได้
ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน
หม่อมฉันขอถวายบังคมพระยุคลบาทของพระองค์
ขอพระองค์โปรดพระราชทานพระบรมราชานุ
ญาติให้หม่อมฉันบวช

(พระราชาตรัสว่า)

[๒๒๓] เจ้าจงเสวยโภคะอันไพบุลย์เถิด พ่อกุมาร
พ่อจะมอบความเป็นใหญ่ให้เจ้าทุกอย่าง
เจ้าจงเป็นพระราชอาของชนชาวกรุงในวันนี้เถิด
อย่าบวชเลย เพราะการบวชเป็นทุกข์

(พระโหราธิบดีผู้เป็นพระโอรสกราบทูลว่า)

[๒๒๔] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ
โภคะทั้งหลายของพระองค์ในพระนครนี้
ที่หม่อมฉันควรจะบริโภคนั้นใช้สอยมีอยู่หรือหนอ
ในชาติก่อน หม่อมฉันได้ร่ำเรียนด้วย รูป เสียง กลิ่น รส
และสัมผัส อันน่ารื่นรมย์ใจอยู่ในเทวโลก

[๒๒๕] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ โภคะทั้งหลาย
ในเทวโลกชั้นดาวดึงส์ หม่อมฉันก็บริโภคนั้นใช้สอยมา

แล้ว

และหม่อมฉันก็มีหมู่เทพอัปสรแวดล้อมบำเรอแล้ว
อนึ่ง หม่อมฉันทราบมา พระองค์เป็นพาล ถูกผู้อื่น

แนะนำ

จึงไม่ควรอยู่ในราชสกุลเช่นนั้น

(พระราชาตรัสว่า)

[๒๒๖] หากพ่อเป็นคนพาล ถูกผู้อื่นแนะนำไซ้
ลูกรัก เจ้าจงอดโทษให้พ่อสักครั้งเถิด ถ้าพ่อเป็นเช่นนี้

อีก

เจ้าจงทำตามความคิดของเจ้าเถิด พ่อโสมนัส

(พระโหราธิบดีถวายโอวาทพระราชบิดาว่า)

[๒๒๗] การงานที่บุคคลไม่มีใครตรวจก่อนแล้วจึงทำ
ไม่ไตร่ตรองก่อนคิด ผลย่อมเลวทรามเหมือนยาเสื่อม

คุณภาพ

[๒๒๘] การงานที่บุคคลใคร่ตรวจก่อนแล้วจึงทำ
ไตร่ตรองโดยชอบก่อนแล้วคิด

ผลย่อมเจริญเหมือนยาไม่เสื่อมคุณภาพ
[๒๒๙] คฤหัสถ์ผู้บริโภคคามเกียจคร้านไม่ดี
บรรพชิตไม่สำรวมไม่ดี

พระราชามีทรงใคร่ครวญก่อนแล้วทำไมดี
การที่บัณฑิตโกรธไม่ดี

[๒๓๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเจ้าแห่งทิศ
กษัตริย์ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วจึงควรทำ
ไม่ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วไม่ควรตัดสินใจ
ยศและเกียรติย่อมเจริญแต่พระราชามีทรงใคร่ครวญก่อน
แล้วจึงทำ

[๒๓๑] ขอเดชะพระภูมิบาล
คนผู้เป็นใหญ่ควรใคร่ครวญก่อนแล้วจึงลงอาชญา
การทำงานที่ทำเพราะความรีบร้อนย่อมเดือดร้อน
ส่วนประโยชน์ทั้งหลายของนรชนที่ทำด้วยจิตที่ตั้งมั่น
โดยชอบ

ย่อมไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อนในภายหลัง
[๒๓๒] อนึ่ง ชนเหล่าใดจัดแจงบ่อกิจแห่งการงานใน
โลก

แล้วทำการงานที่ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อนในภายหลัง
การงานของพวกเขาวิญญูชนสรรเสริญ
มีความสุขเป็นกำไรที่ผู้รู้ทั้งหลายมีความเห็นคล้อยตาม
[๒๓๓] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน พนักงานเฝ้าประตูที่
ติดตาม

และเพศธมาตมาเพื่อจะฆ่าหม่อมฉัน
อนึ่ง หม่อมฉันนั่งอยู่บนพระเพลาของพระราชมารดา
ถูกพวกเขาจุดคร่ามาโดยทารุณ
[๒๓๔] ขอเดชะพระมหाराช หม่อมฉันประสบภัยคือ
ความตาย

อันเผ็ดร้อนคับแค้นและลำบาก
วันนี้ชีวิตอันเป็นที่รักปานดังมธุรสหม่อมฉันได้แล้ว
พ้นแล้วจากการถูกประหารได้โดยยาก
จึงมีใจมุ่งต่อการบวชอย่างเดียว
(พระราชามีทรงรับสั่งเรียกพระราชเทวีมาตรัสว่า)
[๒๓๕] แม่สุธัมมา โสมนัสกumarบุตรของเธอนี้ยังหนุ่มอยู่
น่าเอ็นดู

วันนี้ฉันขอร้องเขาไม่สำเร็จ แม่เธอก็ควรจะขอร้องเขาดูบ้าง
(พระราชเทวีนั้นเมื่อจะส่งเสริมให้บวชจึงตรัสว่า)

[๒๓๖] ลูกรัก เจ้าจงยินดีในภิกขาจาร
จงใคร่ครวญแล้วบวชในธรรมทั้งหลาย
จงวางอาชญาในเหล่าสัตว์ทั้งปวง
เป็นผู้ไม่ถูกนิินทา เข้าถึงพรหมสถานเถิด

(ลำดับนั้น พระราชาตรัสว่า)

[๒๓๗] แม่สุธัมมา คำที่เจ้ากล่าวน่าอัศจรรย์จริงหนอ
ทำเราผู้มีทุกข์อยู่แล้วให้มีทุกข์ยิ่งขึ้น
เรากล่าวแก่เธอว่า เจ้าจงขอร้องลูก
กลับทำให้พอกุมารมีอุตสาหะยิ่งขึ้น

(พระราชเทวีตรัสต่อไปว่า)

[๒๓๘] พระอริยะเหล่าใดผู้หลุดพ้นแล้ว
บริโภคน้ำจืดอันหาโทษมิได้
ผู้ดับกิเลสแล้ว ท่องเที่ยวไปอยู่ในโลกนี้
หม่อมฉันไม่อาจจะห้ามพอกุมาร
ผู้ดำเนินไปสู่ทางแห่งพระอริยะเหล่านั้นได้

(พระราชาทรงสดับพระราชเสาวนีย์นั้นแล้วจึงตรัสว่า)

[๒๓๙] ชนเหล่าใดมีปัญญา เป็นพหูสูต
คิดเหตุการณ์ได้เป็นอันมาก

พระนางสุธัมมานี้สดับคำอันเป็นสุภาสิตของชนเหล่าใด
แล้วเป็นผู้มีความขวนขวายน้อย

ปราศจากความเศร้าโศก

ชนเหล่านั้นเราควรคบโดยแท้

โสมนัสสชาติดกที่ ๙ จบ

๑๐. จัมเปยยชาติก (๕๐๖)

ว่าด้วยพญานาคจัมเปยยะ

(พระราชาทรงเห็นนางนาคสมณาอยู่ในอากาศ จึงตรัสว่า)

[๒๔๐] เธอเป็นใครกันหนอ รัตมีช่างงามผ่องใสดุจ

สายฟ้า

อุปมาเหมือนดาวประกายพริ้ว ข้าพเจ้าไม่เข้าใจเธอว่า
เป็นเทพธิดา หึงคนธรรพ์ หรือหึงมนุษย์หนอ

(นางนาคสมณาได้ฟังดังนั้นแล้ว จึงตรัสตอบว่า)

[๒๔๑] ขอเดชะพระมหाराช หม่อมฉันมิใช่เทพธิดา
มิใช่หึงคนธรรพ์ มิใช่หึงมนุษย์

หม่อมฉันเป็นนางนาคกัญญา มาที่นี่เพราะเหตุอย่าง
หนึ่ง

(พระราชดำรัสถามว่า)

[๒๔๒] เธอมีจิตกระวนกระวาย อินทรีย์เศร้าหมอง
มีหยาดน้ำตาไหลนองหน้า แม่นาง เชิญบอกมาเถิด
อะไรของเธอนาย หรือเธอปรารถนาสิ่งใด จึงมาที่นี่
(นางนาคสมนาตอบว่า)

[๒๔๓] ก็ชาวโลกร้องเรียกสัตว์ใดว่า อรุณชาติ ผู้มีเดชยิ่ง
ใหญ่

ขอเดชะ พระองค์ผู้จอมชน ชนทั้งหลายเรียกสัตว์นั้นว่า
นาค

ชายผู้ต้องการเลี้ยงชีพได้จับนาคนั้นมา
นาคนั้นเป็นสามีหม่อมฉัน
ขอพระองค์โปรดทรงปล่อยนาคนั้นจากเครื่องผูกเถิด

เพคะ

(พระราชดำรัสถามว่า)

[๒๔๔] นาคราชนี้ประกอบด้วยกำลังและความเพียร
กลับมาตกอยู่ในเงื้อมมือของคนวิพกได้อย่างไร
แม่นางนาคกัญญา ขอแม่นางจงบอกเนื้อความนั้นแก่

เรา

เราจะรู้ว่า นาคราชถูกจับมาได้อย่างไร
(นางนาคสมนาตอบว่า)

[๒๔๕] แท้จริง นาคราชนั้นประกอบด้วยกำลังและความ
เพียร

พึงกระทำแม้พระนครให้เป็นเถ้าธุลีได้
แต่เพราะนาคราชเป็นผู้บนอบพระธรรม
ฉะนั้น จึงบากบั่นบำเพ็ญตบะ

[๒๔๖] ขอเดชะพระมหाराช นาคราชอธิษฐานจาตุททสี
อุโบสถ

และปณณรสีอุโบสถ นอนรักษาอุโบสถอยู่ใกล้หนทาง
สี่แพร่ง

ชายผู้ต้องการเลี้ยงชีพได้จับนาคราชนั้นมา
นาคราชนั้นเป็นสามีหม่อมฉัน
ขอพระองค์โปรดปล่อยนาคราชนั้น
จากเครื่องพันธนาการเถิด เพคะ

(และนางอ้อนวอนพระราชานั้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่า)

[๒๔๗] นางนาค ๑๖,๐๐๐ นางสวมใส่กุณฑลแก้วมณี
นอนอยู่ในห้องใต้น้ำ

นางนาคแม่เหล่านั้ญ็ดเอนาคราชนั้ญเป็นทีฟั้ง

[๒๔๘] ขอพระองค์โปรดปล่อยนาคราชไปโดยธรรม
ด้วยความไม่ผลุนผลัน ด้วยบ้านส่วย ๑๐๐ หลัง
ทองคำ ๑๐๐ แท่ง และโค ๑๐๐ ตัว

ขออุรคชาติผู้ได้รับการปล่อยตัวแล้วจงท่องเที่ยวไป
ขอนาคราชผู้ต้องการบุญจงดพ้นจากเครื่องผูก

(พระราชาดร้สว่า)

[๒๔๙] เราจะปล่อยนาคราชไปโดยธรรม
ด้วยความไม่ผลุนผลัน ด้วยบ้านส่วย ๑๐๐ หลัง
ทองคำ ๑๐๐ แท่ง และโค ๑๐๐ ตัว

ขออุรคชาติผู้ได้รับการปล่อยตัวแล้วจงท่องเที่ยวไป
ขอนาคราชผู้ต้องการบุญจงดพ้นจากเครื่องผูก

[๒๕๐] พ่อพราน เราจะให้ทองคำแก่ท่าน ๑๐๐ แท่ง
ต่างหูแก้วมณีมีค่ามาก และบัลลังก์ ๔ เหลี่ยม
มีสีอันเป็นสิริคล้ายดอกสามหาว

[๒๕๑] ภรรยาที่เหมาะสมกัน ๒ คน และโคอุสภะอีก
๑๐๐ ตัว

ขออุรคชาติผู้ได้รับการปล่อยตัวแล้วจงท่องเที่ยวไป
ขอนาคราชผู้ต้องการบุญจงดพ้นจากเครื่องผูก

(นายพรานกราบทูลพระราชาวา)

[๒๕๒] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมขน แม้จะทรงเว้นการ
พระราชทาน

เพียงพระดำรัสของพระองค์เท่านั้น
ข้าพระพุทธเจ้าก็จะปล่อยอุรคชาตินั้ญจากเครื่องผูก
ขออุรคชาติผู้ได้รับการปล่อยตัวแล้วจงท่องเที่ยวไป
ขอนาคราชผู้ต้องการบุญจงดพ้นจากเครื่องผูก

(พระศาสดาทรงประกาศความนั้นว่า)

[๒๕๓] พญานาคจ้ญเปยยะหลุดพ้นจากเครื่อง
พันธนาการแล้ว

ได้กราบทูลพระราชนั้ญว่า ขอเดชะพระเจ้ากาสิ
ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายบังคมพระองค์
ขอเดชะ พระองค์ผู้ผดุงแคว้นกาสิให้เจริญ

ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายบังคมพระองค์
ขอพระองค์อภัยขลิต่อพระองค์
ขอเชิญเสด็จทอดพระเนตรนิเวศน์ของข้าพระองค์
(พระราชดำรัสว่า)

[๒๕๔] นาคราช แนนอนทีเดียวที่เขาพูดกันว่า
 มนุษย์กับอมนุษย์จะฟังคั่นเคยกัน
เป็นเรื่องคั่นเคยกันได้ยาก
 แต่ถ้าท่านขอร้องเราเกี่ยวกับเรื่องนั้น
 เราก็จะไปเยี่ยมที่อยู่ของท่าน
(ครั้งนั้น พระโพนสีตว์เมื่อจะปฎิญาณให้พระราชาทรงเชื่อ จึง
กราบทูลว่า)

[๒๕๕] ขอเดชะพระมหाराช ถึงลมจะพัดพาเอาภูเขาไป
ได้ก็ดี

ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์จะฟังแผดเผาแผ่นดินก็ดี
แม่น้ำทุกสายจะฟังไหลทวนกระแสก็ดี
ถึงอย่างนั้น ข้าพระพุทธเจ้าก็จะไม่ฟังพูดเท็จแนนอน

[๒๕๖] ขอเดชะพระมหाराช ถึงท้องฟ้าจะฟังถล่ม
ทะลาย

น้ำทะเลจะฟังเหือดแห้ง
แผ่นดินซึ่งมีนามว่าภูตธाराและวสุนธราจะฟังม้วนเข้า
และภูเขาสิเนรุคิลาล้วนจะฟังถอนขึ้นทั้งราก็ดี
ถึงอย่างนั้น ข้าพระพุทธเจ้าก็จะไม่ฟังพูดเท็จ
(พระราชดำรัสว่าไม่ทรงเชื่อจึงตรัสซ้ำอีกว่า)

[๒๕๗] นาคราช แนนอนทีเดียวที่เขาพูดกันว่า
 มนุษย์กับอมนุษย์จะฟังคั่นเคยกัน
เป็นเรื่องคั่นเคยกันได้ยาก
 แต่ถ้าท่านขอร้องเราเกี่ยวกับเรื่องนั้น
 เราก็จะไปเยี่ยมที่อยู่ของท่าน
(และตรัสคาถาต่อไปว่า)

[๒๕๘] พวกท่านเป็นผู้มีพิษร้ายแรงยิ่งนัก
 มีเดชมาก และก็โกรธง่าย
 ท่านหลุดพ้นจากเครื่องผูกเพราะเรา
 ควรจะรู้คุณที่เรากระทำแล้ว
(พระโพนสีตว์เมื่อจะทำปฎิญาณอีก จึงกราบทูลว่า)

[๒๕๙] ผู้ใดถูกขังติดอยู่ในกระชังใกล้จะตาย

ยังไม่รู้จักบุญคุณที่พระองค์ทรงทำแล้วเช่นนั้น
ขอผู้นั้นจงหมกไหม้อยู่ในนรกที่โหดร้าย
อย่าได้ความสำราญทางกายอย่างใดอย่างหนึ่งเลย

(พระราชาทรงชมเชยพระโพธิสัตว์นั้นว่า)

[๒๖๐] ขอปฏิญญาของท่านจงเป็นสัตย์จริงเถิด
ขอท่านอย่าเป็นผู้มีนิสัยมักโกรธและผูกโกรธ
ขอครุฑทั้งหลายจงงดเว้นตระกูลนาคของท่านทั้งมวล
เหมือนบุคคลงดเว้นไฟในคิมหันตฤดู

(ฝ่ายพระโพธิสัตว์ก็ได้ชมเชยพระราชาวา)

[๒๖๑] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน
พระองค์ทรงอนุเคราะห์ตระกูลนาค
เหมือนมารดาอนุเคราะห์บุตรสุดที่รักคนเดียว
ข้าพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งตระกูลนาค
จะทำการขวนขวายตอบแทนพระองค์อย่างโอฬาร
(พระราชาทรงมีพระประสงค์จะเสด็จไปยังภพนาค จึงรับสั่ง
ว่า)

[๒๖๒] เจ้าพนักงานทั้งหลายจงเทียมราชรถที่งามวิจิตร
จงเทียมม้าอัสตรที่ฝึกดีแล้ว ซึ่งเกิดในแคว้นกัมโพชะ
หนึ่ง จงผูกข้างตัวประเสริฐ
ซึ่งประดับด้วยสุวรรณรัตนาภรณ์
เราจะไปเยี่ยมनिเวศน์ของนาคราช

(พระศาสดาตรัสพระคาถาว่า)

[๒๖๓] เจ้าพนักงานตีกลอง ตะโพน แกว่งบัณเฑาะว์ เป่า
สังข์

ต่อพระเจ้าอุคคเสน พระราชามีหมูนารีแวดล้อม
เสด็จไปตามกลางหมู่นาริงดงามยิ่งนัก

(พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศเรื่องนั้น จึงตรัสว่า)

[๒๖๔] พระราชาผู้ผดุงแคว้นกาสิให้เจริญ
ได้ทอดพระเนตรภูมิภาคที่วิจิตรด้วยทรายทอง
และปราสาททอง ซึ่งปูด้วยแผ่นกระดานแก้วไพฑูรย์

[๒๖๕] พระราชาพระองค์นั้นเสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของ
พญานาคจัมเปยยะ

ซึ่งประดับตกแต่งไว้แล้ว อันมีรัศมีโอภาสเปล่งปลั่ง
ดุจดั่งแสงอาทิตย์แรกอุทัย และประดุจดั่งสายฟ้าใน

กลุ่มเมฆ

[๒๖๖] พระเจ้ากาสิพระองค์นั้น
เสด็จทอดพระเนตรจนทั่วพระนิเวศน์ของพญานาค
จัมเปยยะ
ที่ดาราดาษด้วยพฤษภชาตินานาพันธุ์
ซึ่งอบอวลด้วยกลิ่นหอมนานาประการ
[๒๖๗] เมื่อพระเจ้ากาสิเสด็จไปยังนิเวศน์ของพญานาค
จัมเปยยะ
เหล่าทิพย์ดนตรีก็บรรเลง ทั้งเหล่านางนาคก็ญญาภิ
พื่อนรำ
[๒๖๘] พระเจ้ากาสิเสด็จขึ้นสู่ปราสาทนิเวศน์
ซึ่งมีหมูนางนาคก็ญญาตามเสด็จ
ทรงพอพระทัย ประทับนั่งบนภัทรบัลลังก์ทองคำ
มีพนักงานฉาบไล่ด้วยจรรณแก่นจันทน์หอมซึ่งเป็นทิพย์
[๒๖๙] พระองค์เสวยและทรงรื่นรมย์อยู่ในปราสาทพิภพนั้น
แล้ว
ได้ตรัสกับพญานาคจัมเปยยะว่า ท่านมีวิมานอัน
ประเสริฐเหล่านี้
ซึ่งรัศมีเปล่งปลั่งดังรัศมีดวงอาทิตย์ วิมานเช่นนี้ใน
มนุษยโลกไม่มี
นาคราช เพื่อประสงค์อะไรอีก ท่านจึงยังบำเพ็ญตบะ
อยู่
[๒๗๐] นางนาคก็ญญาเหล่านั้นสวสมสังวาลทองคำ
ใส่เสื้อผ้าสวยงาม มีองค์กลมกลึง มีฝ่ามือฝ่าเท้าแดง
ผิวพรรณไม่ทรามเลย คอยประคองให้ท่านดื่มน้ำทิพย์
ความงามเช่นนี้ในมนุษยโลกไม่มี
นาคราช เพื่อประสงค์อะไร ท่านจึงยังบำเพ็ญตบะอยู่
[๒๗๑] อนึ่ง ในพิภพของท่าน แม่น้ำเหล่านี้
ดาษดื่นด้วยฝูงปลา มีเกล็ดหนานานาชนิด
มีนกเงือกเปล่งสำเนียงเสียงร้องอยู่ระงมไพเราะ มีท่าน้ำที่
สวยงาม
นทีทิพย์เช่นนี้ในมนุษยโลกไม่มี
นาคราช เพื่อประสงค์อะไรอีก ท่านจึงยังบำเพ็ญตบะ
อยู่
[๒๗๒] ฝูงนกกระเรียน นกยูง หงส์ และนกดุเหว่าทิพย์

ต่างพากันเปล่งสำเนียงประสานเสียงอย่างไพเราะ โผ
ผินไปมา

ปักษีทิพย์เช่นนี้ในมนุษย์โลกไม่มี

นาคราช เพื่อประสงค์อะไร ท่านจึงยังบำเพ็ญตบะอยู่

[๒๗๓] ต้นมะม่วง ต้นสาละ ต้นหมากเฒ่า ต้นหว่า

ต้นราชพฤกษ์ และต้นแคฝอย ผลิดอกออกผลบาน

สะพรั่ง

รุกขชาติอันเป็นทิพย์เช่นนี้ในมนุษย์โลกไม่มี

นาคราช เพื่อประสงค์อะไร ท่านจึงยังบำเพ็ญตบะอยู่

[๒๗๔] อนึ่ง รอบ ๆ สระโบกขรณีของท่าน

ทิพย์สุคนธ์เหล่านี้หอมฟุ้งตลบอบอวล ไม่ขาดสาย

ทิพย์สุคนธ์เช่นนี้ในมนุษย์โลกไม่มี

นาคราช เพื่อประสงค์อะไร ท่านจึงยังบำเพ็ญตบะอยู่

(นาคราชกราบทูลว่า)

[๒๗๕] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน

ข้าพระพุทธเจ้า

บำเพ็ญตบะ

เพราะเหตุแห่งบุตร เพราะเหตุแห่งทรัพย์สมบัติ

หรือแม้เพราะเหตุแห่งอายุก็หาไม่

แต่เพราะข้าพระพุทธเจ้าปรารถนากำเนิดแห่งมนุษย์

เพราะเหตุนั้น จึงบากบั่นบำเพ็ญตบะอยู่

(พระราชาทรงชมเชยพระโพธิสัตว์ว่า)

[๒๗๖] ท่านมีดวงเนตรแดง มีรัศมีเปล่งปลั่ง

ประดับตกแต่งอย่างสวยงาม

ดัดผมโกนหนวดเรียบร้อย ขลุบไล้ด้วยจรรณแก่น

จันทน์แดง

เปล่งรัศมีไปทั่วทิศ ดุจราชาแห่งคนธรรพ์

[๒๗๗] ท่านถึงพร้อมด้วยเทพฤทธิ มีอานุภาพยิ่งใหญ่

เพียบพร้อมด้วยกามทั้งสิ้น

นาคราช เราขอถามเนื้อความนั้นกับท่าน

มนุษย์โลกมีอะไรประเสริฐกว่านาคพิภพนี้หรือ

(นาคราชกราบทูลว่า)

[๒๗๘] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน

นอกจากมนุษย์โลก

แล้ว

ความบริสุทธิ์หรือความสำรวมย่อมนิไม่มี

ข้าพระพุทธเจ้าได้กำเนิดมนุษย์แล้ว

จะทำที่สุดแห่งการเกิดและการตาย
(พระราชดำรัสว่า)

[๒๗๙] ขนเหล่าใดมีปัญญา เป็นพหูสูตร
คิดเหตุการณ์ได้เป็นอันมาก ขนเหล่านั้นควรคบโดยแท้
ข้าพเจ้าเห็นนางนาคกัญญาและตัวท่านแล้ว
จะทำบุญให้มาก นะนาคราช

(นาคราชกราบทูลว่า)

[๒๘๐] ขนเหล่าใดมีปัญญา เป็นพหูสูตร
คิดเหตุการณ์ได้เป็นอันมาก ขนเหล่านั้นควรคบโดยแท้
ขอเดชะพระมหาราช พระองค์เห็นนางนาคกัญญา
และข้าพระพุทธเจ้าแล้ว
โปรดทรงทำบุญให้มากเถิด

(พระโพธิสัตว์เมื่อจะแสดงทรัพย์สินจึงกราบทูลว่า)

[๒๘๑] ก็เงินทองของข้าพระพุทธเจ้านี้อยู่เพียงพอ
กองทองคำสูงประมาณชั่วลำตาล
พระองค์โปรดให้ขนไปจากที่นี่แล้วจงให้สร้างพระ

ตำหนักทองคำ

และสร้างกำแพงเงินเถิด

[๒๘๒] อนึ่ง แก้วมุกดาประมาณ ๕,๐๐๐ เล่มเกวียน
ที่ปนกับแก้วไพฑูรย์

พระองค์โปรดให้ขนไปจากที่นี่แล้วจงลาดลงบน

ภาคพื้นภายในบุรี

เมื่อเป็นเช่นนี้ ภาคพื้นจักไม่เป็นโคลนตม

และจะไม่มีฝุ่นละออง

[๒๘๓] ขอเดชะพระมหาราชผู้ประเสริฐ ทรงมีพระปรีชา
อันล้ำเลิศ

ขอพระองค์โปรดเสวยราชสมบัติ

ครอบครองกรุงพาราณสีซึ่งมั่งคั่งสมบูรณ์

สง่างามล้ำเลิศดุจทิพย์วิมานเห็นปานนี้เถิด

จัมเปยยชาดกที่ ๑๐ จบ

๑๑. มหาปโลภนชาดก (๕๐๗)

ว่าด้วยการประเล้าประโลมให้หลง

(พระศาสดาทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า)

[๒๘๔] เทพบุตรผู้มีฤทธิ์มาก จุตจากพรหมโลก

บังเกิดเป็นพระโอรสของพระราชาผู้ดำรงอยู่ในราช
สมบัติ

ซึ่งให้สำเร็จความปรารถนาทุกประการ

[๒๘๕] กามก็ดี ความสำคัญในกามก็ดี ไม่มีในพรหมโลก
พระกุมารนั้นทรงรังเกียจกามทั้งหลาย
เพราะสัญญาที่ตนนั้นเอง

[๒๘๖] ก็ภายในเมือง ได้มีเรือนสำหรับบำเพ็ญฌาน
ที่พระราชบิดาโปรดให้สร้างไว้อย่างดีเพื่อพระกุมารนั้น
พระกุมารทรงหลีกเร้นบำเพ็ญฌานอยู่พระองค์เดียว
ในที่ลับในเรือนสำหรับบำเพ็ญฌานนั้น

[๒๘๗] พระราชาพระองค์นั้นทรงอัดอั้นตันพระทัย
ด้วยความโศกเพราะพระโอรส ได้ทรงบ่นเพ้อรำพันว่า
ก็โอรสองค์เดียวของเรานี้ช่างไม่บริโภคมกเสียเลย
(พระราชาทรงบ่นเพ้อรำพันว่า)

[๒๘๘] ผู้ใดพึงเล่าโลมโอรสของเราโดยที่เขาพึง
ปรารถนากามได้บ้าง

อุบายในข้อนี้นั้นเป็นอย่างไรหนอ
หรือใครรู้เหตุที่จะทำให้โอรสของเรานั้นเกี่ยวข้องกามได้บ้าง
(พระศาสดาตรัสเล่าเรื่องว่า)

[๒๘๙] ภายในเมืองนั้นเอง ได้มีกุมารีแรกรุ่นนางหนึ่ง
มีผิวพรรณรูปร่างงดงาม เป็นหญิงฉลาดการพ้อนรำ

ขับร้อง

และได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดีในการบรรเลงดนตรี

[๒๙๐] นางได้เข้าไปภายในพระราชฐาน

ได้กราบทูลพระราชาดังนี้ว่า

ถ้าหม่อมฉันจักได้พระกุมารเป็นภัสดา

หม่อมฉันก็พึงประเล้าประโลมพระกุมารนั้น

[๒๙๑] พระราชาได้ตรัสกับนางผู้กราบทูลอย่างนั้นดังนี้

ว่า

เธอประเล้าประโลมเขาได้ เธอจักได้เขาเป็นภัสดา

(พระศาสดาทรงประกาศความข้อนั้นว่า)

[๒๙๒] ก็นางครั้นไปถึงภายในพระราชฐาน

ได้บรรเลงดนตรียั่ววนความใคร่หานั้นประการ

ขับกล่อมคาถาอันไพเราะจับใจ น่ารักใคร่

[๒๙๓] ก็เพราะทรงสดับเสียงขับกล่อมแห่งนารีนันขับ
กล่อมอยู่

กามฉันทะได้เกิดขึ้นแก่พระกุมารนั้น

พระองค์จึงทรงสอบถามชนผู้อยู่รอบ ๆ ข้างว่า

[๒๙๔] นั้นเสียงใครกัน ใครกันนั้นขับร้องสำเนียงเสียงสูง
ๆ ต่ำ ๆ

ได้อย่างไพเราะ จับใจ น่ารักใคร่นักหนา เสนาหุเรา
เหลือเกิน

(ข้าราชการบริพารกราบทูลว่า)

[๒๙๕] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ นั้นเป็นเสียงสตรี
นำเปล็ดเปล็นมิใช่น้อย ถ้าพระองค์พึงบริโภค
กามทั้งหลายจะพึงทำพระองค์ให้พอพระทัยยิ่งขึ้น

(พระราชกุมารตรัสว่า)

[๒๙๖] เชิญนางมาทางนี้ ทำไมขับร้องอยู่ห่างไกลนัก
จงขับร้องอยู่ใกล้ ๆ ตำนักรักของเรา และใกล้ ๆ เรา

(พระศาสดาตรัสต่อไปว่า)

[๒๙๗] นางขับร้องอยู่ภายนอกฝาห้องพระบรรทม
แล้วได้เลื่อนเข้าไปในเรือนสำหรับบำเพ็ญฌานโดย

ลำดับ

เพื่อจะผูกมัดพระกุมารเหมือนการจับช้างป่า

[๒๙๘] เพราะทรงรู้สึกแห่งกาม ความริษยาได้เกิดแก่พระ
กุมารว่า

เราเท่านั้นพึงบริโภคกาม อย่าพึงมีชายอื่นอยู่เลย

[๒๙๙] ต่อแต่นั้น ทรงจับพระแสงดาบ เสด็จเข้าไป
หาชายทั้งหลาย

เพื่อจะทรงฆ่าทิ้งเสีย ด้วยพระดำริว่า

เราคนเดียวเท่านั้นจักบริโภคกาม อย่าพึงมีชายอื่นอยู่
เลย

[๓๐๐] แต่นั้น ชาวชนบททั้งปวงได้มาพร้อมกัน
คร่ำครวญร้องทุกข์ว่า

ขอเดชะมหาราช พระราชโอรสพระองค์นี้

ทรงเบียดเบียนชนผู้ไม่ประทุษร้าย พระเจ้าข้า

[๓๐๑] ก็ขัตติยราชาทรงเนรเทศพระราชโอรสพระองค์
นั้น

จากรัฐสีมาของพระองค์ด้วยพระบรมราชโองการว่า

แวนแคว้นพ้อมืออยู่ประมาณเพียงใด
เจ้าไม่ควรอยู่ในเขตมีประมาณเพียงนั้น

[๓๐๒] ครั้งนั้น พระราชโอรสนั้นทรงพาพระชายา
เสด็จไปถึงฝั่งสมุทรแห่งหนึ่ง
ทรงสร้างบรรณศาลาแล้วเสด็จเข้าป่าเพื่อทรงแสวงหา
ผลาผล

[๓๐๓] ครั้งนั้น ฤๅษีตนหนึ่งได้เหาะมาเหนือสมุทรถึง
บรรณศาลานั้น

ท่านได้เข้าไปยังบรรณศาลาของพระกุมารนั้น
ในเวลาที่น่างุมาริกাজัดแฉงพระกระยาหาร

[๓๐๔] ส่วนพระชายาได้ประเล้าประโลมฤๅษีนั้น
ดูเอาเถิด กรรมที่น่าทำแฉนจะหยาบช้าเพียงไร
ที่ฤๅษีตนนั้นเคลื่อนจากพรหมจรรย์และเสื่อมจากฤทธิ

[๓๐๕] ฝ่ายพระราชบุตรแสวงหาผลาผลในป่าได้เป็น
จำนวนมาก

ทรงหาบมาในเวลาใกล้เที่ยงวัน เสด็จเข้าไปยังพระ
อาศรม

[๓๐๖] ก็แลฤๅษีพอเห็นชัฏตียกุมาร จึงหลบไปยังฝั่ง
สมุทร

ด้วยดำริว่า เราจักเหาะไป แต่ท่านก็จมลงในห้วงน้ำ
ใหญ่

[๓๐๗] ฝ่ายชัฏตียกุมารทอดพระเนตรเห็นฤๅษีจมอยู่ใน
ห้วงน้ำใหญ่

เพื่อจะทรงช่วยเหลือท่าน จึงได้ตรัสคาถาเหล่านี้ว่า

[๓๐๘] ตัวท่านเองเดินมาได้บนผิวน้ำไม่แตกแยกด้วย
ฤทธิ

ครั้นถึงความคลุกคลีกับหญิงแล้ว จึงจมลงในห้วงน้ำ
ใหญ่

[๓๐๙] ธรรมดาหญิงทั้งหลายมีความหม่นเวียนเปลี่ยน
อยู่เสมอ

มีมายามาก ทำพรหมจรรย์ให้กำเริบ
ย่อมจมลง(ในนรก)

บุคคลรู้ชัดเนื้อความข้อนั้นแล้ว พึงเว้นให้ห่างไกล

[๓๑๐] หญิงเหล่านั้นพูดจาอ่อนหวาน ไม่รู้จักพอ
ให้เต็มได้ยากเหมือนกับแม่น้ำ ย่อมจมลง(ในนรก)

บุคคลรู้ชัดเนื้อความข้อนั้นแล้ว พึงเว้นให้ห่างไกล

[๓๑๑] หญิงเหล่านั้นคบหาชายใด
ด้วยความพอใจหรือด้วยทรัพย์ก็ตาม

ย่อมตามเผาผลาญชายนั้นทันที
เหมือนไฟป่าเผาผลาญพื้นที่ของตนเอง

[๓๑๒] ความเบื่อน่ายได้มีแก่ฤๅษีเพราะฟังพระดำรัส
ของขัตติยกุมาร

ฤๅษีนั้นกลับได้ทางที่ได้บรรลุมาก่อน จึงเหาะกลับไป

[๓๑๓] ฝ่ายขัตติยกุมารผู้ทรงพระปรีชา
ทอดพระเนตรเห็นฤๅษีกำลังเหาะไป
ทรงได้ความสังเวช จึงน้อมพระทัยสว่บรรพชา

[๓๑๔] ต่อแต่นั้น พระองค์ทรงบรรพชา
สัรรอกกามราคะได้แล้ว ทรงเข้าถึงพรหมโลก

ดังนี้

มหาปโลภนชาดกที่ ๑๑ จบ

๑๒. ปัญจบัณฑิตชาดก (๕๐๘)

ว่าด้วยบัณฑิต ๕ คน

(พระราชาทรงรับที่จะทดลองมโหสถบัณฑิต จึงตรัสสั่งว่า)

[๓๑๕] ท่านบัณฑิตทั้ง ๕ มากันพร้อมแล้ว
ปัญหาแจ่มแจ้งแก่เรา ขอพวกท่านจงสดับ

เรื่องที่ควรติเตียนก็ดี เรื่องที่ควรสรรเสริญก็ดี
ซึ่งเป็นความลับของเรา ควรเปิดเผยแก่ใครดี

(เสนกบัณฑิตกราบทูลว่า)

[๓๑๖] ขอเดชะพระภูมิบาล ขอพระองค์ทรงเปิดเผยก่อน
พระองค์ทรงขบเลี้ยงข้าพระพุทธเจ้า
ทรงอดกลั้นต่อภาระอันหนัก โปรดแถลงเนื้อความก่อน
ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน นักปราชญ์ทั้ง ๕

พิจารณา

สิ่งที่พอพระทัยและสิ่งที่ถูกพระอัธยาศัยของพระองค์แล้ว
จะกราบทูลต่อภายหลัง

(ลำดับนั้น พระราชาตรัสคาถานี้ด้วยความที่พระองค์ทรงตก
อยู่ในอำนาจ

กิเลสว่า)

[๓๑๗] บุคคลควรเปิดเผยเรื่องที่ควรติเตียนก็ดี
เรื่องที่ควรสรรเสริญก็ดี ซึ่งเป็นความลับ

แก้รยาผู้มีศีล ไม่นอกใจสามี
คล้อยตามอำนาจความพอใจของสามี
เป็นที่รักที่โปรดปรานของสามี
(แต่นั้น เสนกบัณฑิตยินดีแล้วเมื่อจะแสดงเหตุที่ตนทำไว้อย่าง
จึงกราบทูลว่า)

[๓๑๘] บุคคลควรเปิดเผยเรื่องที่ควรติเตียนก็ดี
เรื่องที่ควรสรรเสริญก็ดี ซึ่งเป็นความลับ
แก่เพื่อนผู้เป็นที่พึ่งที่พานัก
และผู้เป็นทางดำเนินของเพื่อนผู้ตกยากทรมานทุกข์ได้
(ปกกษบัณฑิตถูกพระราชดำรัสถาม จึงกราบทูลว่า)

[๓๑๙] บุคคลพึงเปิดเผยเรื่องที่ควรติเตียนก็ดี
เรื่องที่ควรสรรเสริญก็ดี ซึ่งเป็นความลับ
แก่พี่ชายคนโต คนกลาง หรือแก่น้องชาย
ผู้มีศีลตั้งมั่น มีตนมั่นคง
(กามินทบัณฑิตถูกพระราชดำรัสถาม จึงกราบทูลว่า)

[๓๒๐] บุคคลพึงเปิดเผยเรื่องที่ควรติเตียนก็ดี
เรื่องที่ควรสรรเสริญก็ดี ซึ่งเป็นความลับ
แก่บุตรผู้ปรนนิบัติรับใช้บิดา

ผู้เป็นอนุชาตบุตรคล้อยตามบิดา มีปัญญาไม่ต่ำทรมาน
(เทวทบัณฑิตถูกพระราชดำรัสถาม จึงกราบทูลว่า)

[๓๒๑] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน ประเสริฐกว่ามนุษย์
ทั้งหลาย

บุคคลพึงเปิดเผยเรื่องที่ควรติเตียนก็ดี
เรื่องที่ควรสรรเสริญก็ดี ซึ่งเป็นความลับ
แก่มารดาผู้เลี้ยงดูบุตรด้วยความรักความพอใจ
(มโหสถบัณฑิตกราบทูลเหตุแห่งความลับว่า)

[๓๒๒] ธรรมดาความลับปกปิดไว้เท่านั้นเป็นการดี
การเปิดเผยความลับบัณฑิตไม่สรรเสริญ
เพราะเมื่อความปรารถนายังไม่สำเร็จ นักปราชญ์พึง
อดกลั้นไว้ก่อน

ความปรารถนาสำเร็จแล้ว พึงพูดได้ตามสบาย
(ฝ่ายพระนางอุทุมพรเทวีทูลถามถึงเหตุแห่งความโศกของ
พระราชอาว)

[๓๒๓] ขอเดชะพระราชอาวผู้ประเสริฐ เพราะเหตุไร

พระองค์ทรงมีพระทัยวิปริตไป ขอเดชะพระองค์ผู้จอม
มนุษย์

หม่อมฉันขอฟังพระดำรัสของพระองค์
พระองค์ทรงดำริอย่างไรหรือ จึงทรงโทมนัส
ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ หม่อมฉันไม่มีความผิด
เลยหรือเพคะ

(ลำดับนั้น พระราชาตรัสตอบพระนางว่า)

[๓๒๔] ในเพราะปัญหาว่า มโหสถบัณฑิตจะถูกฆ่า
มโหสถผู้มีปัญญาเพียงดั่งแผ่นดิน ถูกไฟสังฆ่า
พินิจถึงเรื่องนั้นจึงเสียใจ พระเทวี น้องไม่มีความผิด

หรือ

(พระราชาทรงทำเหมือนไม่ทรงทราบอะไร ตรัสถามมโหสถ
บัณฑิตว่า)

[๓๒๕] เจ้าไปตั้งแต่พลบค่ำ เพิ่งจะมาเดี๋ยวนี้
เพราะได้ฟังเรื่องอะไรหรือ ใจของเจ้าจึงหวาดระแวง
เชยเถิด เจ้าผู้มีปัญญาเพียงดั่งแผ่นดิน ใครได้เรียน
อะไรให้เจ้าฟัง

เราขอฟังคำนั้น เจ้าจงเล่าเรื่องนั้นให้เราฟัง

(พระโพนสีตร่วมโหสถบัณฑิตทูลเตือนพระราชาว่า)

[๓๒๖] ในปัญหาว่า มโหสถจะถูกฆ่า
ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน ก็เพราะพระองค์เสด็จอยู่ใน
ที่ลับ

ได้ตรัสบอกเรื่องที่พระองค์ทรงปรึกษาแล้วแก่พระเทวี
ตอนกลางคืน

ความลับนั้นพระเทวีทรงเปิดเผยแล้ว ข้าพระพุทธเจ้า
ได้ฟังมา

(พระโพนสีตร่วมโหสถบัณฑิตกราบทูลความลับของเสนก
บัณฑิตก่อนว่า)

[๓๒๗] ท่านเสนกบัณฑิตได้ทำกรรมชั่ว
เยี่ยงอัสติบุรุษอันใดไว้ที่ป่าไม้ร้าง
เขาอยู่ในที่ลับแล้วได้บอกแก่เพื่อนคนหนึ่ง
ความลับนั้นท่านเสนกบัณฑิตได้เปิดเผยแล้ว
ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังมา

(พระโพนสีตร่วมโหสถบัณฑิตกราบทูลความลับของปุกกุส
บัณฑิตว่า)

[๓๒๘] ขอเดชะพระองค์ผู้จอมชน โรคอันไม่คู่ควรแก่พระ
ราชา

เกิดขึ้นแล้วแก่ปุกกุสะบุรุษของพระองค์
เขาอยู่ในที่ลับได้บอกแก่พี่น้องชายคนหนึ่ง
ความลับนั้นท่านปุกกุสะบุรุษได้เปิดเผยแล้ว

ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังมา

(พระโพธิสัตว์มโหสถบัณฑิตกราบทูลความลับของกามินท
บัณฑิตว่า)

[๓๒๙] กามินทบัณฑิตผู้นี้มีอาพาธเยี่ยงอสัตบุรุษ ถูก
นรเทพเข้าถึง

เขาอยู่ในที่ลับได้บอกแก่นุตรชาย
ความลับนั้นกามินทบัณฑิตได้เปิดเผยแล้ว
ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังมา

(พระโพธิสัตว์มโหสถบัณฑิตเมื่อจะกราบทูลความลับของเท
วินทบัณฑิต จึงกล่าวคาถานี้ว่า)

[๓๓๐] ท้าวสักกเทวราชได้ทรงประทานแก้วมณี ๘
เหลี่ยม

อันรุ่งเรืองยิ่งนักแต่พระอัยยกาของพระองค์
บัดนี้ แก้วมณีนั่นตกอยู่ในมือของเทวินทบัณฑิต
เขาอยู่ในที่ลับได้บอกแก่มารดา
ความลับนั้นท่านเทวินทบัณฑิตได้เปิดเผยแล้ว
ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังมา

(พระโพธิสัตว์กราบทูลพระราชแล้วแสดงธรรมให้ยิ่ง ๆ ขึ้น
ไปว่า)

[๓๓๑] ธรรมดาความลับปกปิดไว้เท่านั้นเป็นการดี
การเปิดเผยความลับบัณฑิตไม่สรรเสริญ
เพราะเมื่อความปรารถนายังไม่สำเร็จ
นักปราชญ์พึงอดกลั้นไว้ก่อน
ความปรารถนาสำเร็จแล้ว ฟังพูดได้ตามสบาย

[๓๓๒] บัณฑิตไม่พึงเปิดเผยความลับ
พึงรักษาความลับนั้นไว้เหมือนรักษาขุมทรัพย์
เพราะว่าความลับบุคคลรู้อยู่ ไม่เปิดเผยได้เป็นการดี

[๓๓๓] บัณฑิตไม่ควรบอกความลับแก่สตรี ๑ ศัตรู ๑
คนที่ใช้อามิสล่อ ๑ คนผู้ลวงความลับ ๑

[๓๓๔] คนผู้รู้ความลับที่ผู้อื่นไม่รู้

เพราะกลัวความลับที่ปรึกษาหารือกันไว้จะแตก
ย่อมอดกลั้นไว้ดูบุคคลผู้เป็นทาสเขา

[๓๓๕] คนมีประมาณเท่าใดล่วงรู้ความลับที่เขาปรึกษากัน

คนมีประมาณเท่านั้นเป็นบุคคลที่น่าหวาดกลัวของเขา
เพราะฉะนั้น บุคคลไม่ควรเปิดเผยความลับ

[๓๓๖] ในเวลากลางวันควรพูดความลับในที่สงัด
เวลากลางคืนไม่ควรพูดดังเกินไป
เพราะเหตุว่าคนแอบฟังได้ยินความลับที่ปรึกษากันเข้า
ความลับนั้นจะถึงการแพร่พรายโดยเร็วพลัน

ปัญจปัญชิตชาดกที่ ๑๒ จบ

๑๓. หัตถิปาลชาดก (๕๐๙)

ว่าด้วยหัตถิปาลกุมาร

(หัตถิปาลกุมารเห็นฤๅษีเหล่านั้นแล้วดีใจเลื่อมใส ได้กล่าว
๓ คาถาว่า)

[๓๓๗] นานแล้วหนอ ข้าพเจ้าพึงจะได้พบเห็นพราหมณ์
ผู้มีเพศดังเทพ มีขญาใหญ่ ทรงไว้ซึ่งหีบคอน
มีขี้ฟันเขรอะ มีศีรชะหมักหมมด้วยธุลี

[๓๓๘] นานแล้วหนอ ข้าพเจ้าพึงจะได้พบเห็น
ฤๅษีผู้ยินดีในธรรมคุณ
นุ่งผ้าย้อมด้วยน้ำฝาด มีผ้าคากรองปิดร่างกาย

[๓๓๙] ขอพระคุณเจ้าผู้เจริญจงรับอาสนะ น้ำ
และผ้าเช็ดเท้าของข้าพเจ้าเถิด
ข้าพเจ้าขอถวายของมีค่าต้อนรับพระคุณเจ้าผู้เจริญ
ขอพระคุณเจ้าผู้เจริญจงใช้สอยของมีค่าของข้าพเจ้า

ด้วยเถิด

(ต่อมาพระราชบิดาเมื่อทรงพราสาทอนพระกุมารตามอัธยาศัย
จึงตรัสคาถาว่า)

[๓๔๐] หัตถิปาลลูกรัก เจ้าจงเล่าเรียนวิทยาแสงหา
ทรัพย์

ปลูกฝังบุตรธิดาให้ดำรงอยู่ในเหย้าเรือน
แล้วจงเสวยคันธารมณฺ์ รสารมณฺ์ และวัตถุกาม๑ทั้งปวง

เถิด

เป็นนักบวชได้ในเวลาแก่ เป็นการดี
พระอริยะสรรเสริญผู้บวชนั้นว่าเป็นมุนี

(หัตถิपालกุมารได้กล่าวคาถาว่า)

[๓๔๑] เวทวิทยาเป็นของไม่จริง

ลาภคือทรัพย์มีสภาพเป็นอันเดียวก็หาไม่

ชนทั้งหลายห้ามความชราได้เพราะลาภคือบุตรก็หาไม่

สัตบุรุษกล่าวยกย่องการปล่อยวางคันธามณและร

สอารมณ์

ผลสำเร็จย่อมมีได้ เพราะการกระทำของตน

(พระราชาทรงสดับดังนั้นแล้วจึงตรัสคาถาว่า)

[๓๔๒] คำของเจ้านั้นเป็นคำสัตย์อย่างแท้จริง

ผลสำเร็จย่อมมีได้เพราะการกระทำของตน

แต่มารดาบิดาของเจ้าเหล่านี้แก่เฒ่าแล้ว

พึงเห็นเจ้ามีอายุ ๑๐๐ ปี ไม่มีโรค

(หัตถิपालกุมารสดับดังนั้นแล้วจึงได้กล่าว ๒ คาถาว่า)

[๓๔๓] ขอเดชะพระมหाराช ผู้แก้ล้าประเสริฐกว่านร

ชน

ความเป็นเพื่อนกับความตาย

ความเป็นมิตรไมตรีกับความแก่ พึงมีแก่ผู้ใด

และแม้ผู้ใดพึงรู้ในกาลบางคราวว่า เราจักไม่ตาย

มารดาบิดาพึงเห็นผู้นั้นมีอายุ ๑๐๐ ปี ไม่มีโรค

[๓๔๔] ถ้าคนยกเรือลงน้ำพายุไป นำคนข้ามฟากไปยัง
ฝั่งได้แม้ฉันใด

พยาธิและชราที่ฉันนั้น ย่อมนำสัตว์ไปสู่อำนาจ

ของมัจจุราชผู้ทำที่สุดแน่นอน

(อัสสपालกุมารเมื่อจะแสดงธรรมแก่พระราชบิดา จึงตรัส ๒
คาถาว่า)

[๓๔๕] กามทั้งหลายเสมือนเปือกตม เสมือนหล่ม

เป็นเครื่องน่าใจเหล่าสัตว์ไปได้ ข้ามได้ยาก

เป็นที่ตั้งแห่งพญามัจจุราช

สัตว์ทั้งหลายผู้จมอยู่ในเปือกตมและหล่มคือกามนั้น

เป็นผู้มีอัธภาพเลวทรามย่อมข้ามถึงฝั่งคือพระนิพพาน

หาได้ไม่

[๓๔๖] เมื่อก่อน อัธภาพนี้ได้กระทำการอันหยาบเข้าไว้

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับวิบากกรรมนั้นแล้ว

ความพ้นจากวิบากกรรมนี้ไม่มีแก่ข้าพระพุทธเจ้าเลย

ข้าพระพุทธเจ้าจะปิดกันปกปักรักษาอัธภาพนั้นไว้

ขออัฐภาพนี้อย่าได้กระทำการหยาบซ้ำอีกเลย
(โคपालกุมารทรงปฏิเสธพระราชบิดาแล้ว จึงตรัสคาถาว่า)

[๓๔๗] ขอเดชะพระมหाराช นายโคบาลเมื่อไม่เห็นโคที่
หายไปในปี

ย่อมตามหาฉันใด ขอเดชะพระเจ้าเอสุการิมหาราช
ประโยชน์ของข้าพระพุทธเจ้าก็หายไปแล้วฉันนั้น
โฉนเล่า ข้าพระพุทธเจ้านั้นจะไม่พึงแสวงหา

(และท่านได้ฟังพระดำรัสขอร้องของพระราชบิดาแล้ว จึง
ตรัสคาถาอีกว่า)

[๓๔๘] คนกล่าวผิดเพี้ยนว่า พรุ่งนี้ก็เสื่อม ว่า มะรืนนี้ก็ยิ่ง
เสื่อม

ธีรชนคนใดเล่าจะพึงรู้ว่า อนาคตนั้นไม่มี
แล้วบรรเทาความพอใจที่เกิดขึ้นได้

(อชपालกุมารกราบทูลปฏิเสธพระราชบิดาแล้ว จึงตรัส ๒
คาถาว่า)

[๓๔๙] ข้าพระพุทธเจ้าเห็นหญิงสาวคนหนึ่ง
ท่องเที่ยวไปเหมือนคนเมา มีดวงตาเหมือนดอกการะเกด
พญามัจจุราชได้คร่าชีวิตนางในปฐมวัยซึ่งยังมีได้
บริโภคนกคะไป

[๓๕๐] สามชายหนุ่มมีชาติกำเนิดที่ดี

มีใบหน้างดงาม ทรวดทรงน่าทัศนา

มีหนวดประปรายเหมือนเกษรดอกโกสุม

ยังตกอยู่ในอำนาจของพญามัจจุราช

ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ

ข้าพระพุทธเจ้าจักรีบละกามคุณและเคหสถานบวช

ขอทรงพระกรุณาโปรดอนุญาต

ให้ข้าพระพุทธเจ้าบวชเถิด พระเจ้าข้า

(ปฐวีทเมือจะปรึกษากับนางพราหมณี จึงกล่าวคาถาว่า)

[๓๕๑] ต้นไม้ได้ไฉนว่าต้นไม้ เพราะมีกิ่งทั้งหลาย

แต่ต้นไม้ที่ขาดกิ่ง ชาวโลกเรียกว่าตอไม้

แม้ว่าเสณฐิผู้เจริญ บัดนี้เราขาดบุตร

ถึงเวลาที่จะเที่ยวภิกขาจาร

(นางพราหมณีเมือจะนำตัวอย่างที่เป็นอดีตมา กล่าวอุทาน
คาถาว่า)

[๓๕๒] นกกระเรียนทั้งหลายบินไปในอากาศได้ฉันใด

หงส์ทั้งหลายทำลายชายคือใยที่แมลงมุ่มชักขึงไว้
ในปลายฤดูฝนบินไปได้ฉนั้น
ลูกและผิวของเรา ก็พากันไปหมด ไฉนเรารู้จะไม่พึง

ไปตาม

(พระอัศรมเหสีเมื่อจะให้พระราชาทรงทราบเรื่องกามด้วย
อุปมา จิตรัส ๒ คาถาว่า)

[๓๕๓] นกเหล่านี้กินเนื้อแล้วสำรอกแล้วด้วย ย่อมบิน
หลีกไปได้

ส่วนนกเหล่าใดกินเนื้อแล้วไม่สำรอก
นกเหล่านั้นก็ตกอยู่ในเงื้อมมือของหม่อมฉัน

[๓๕๔] ขอเดชะพระมหाराช พราหมณ์ได้สำรอกกาม
ทั้งหลายทิ้งแล้ว

พระองค์นั้นกลับจะบริโภคมกามนั้นอีก
คนบริโภคสิ่งที่เขาคายทิ้งแล้วเป็นคนที่บัณฑิตไม่

สรรเสริญเลย

(พระราชาก็เกิดความสลดพระทัยเมื่อจะทรงชมเชยพระเทวี
จิตรัสคาถาว่า)

[๓๕๕] บุรุษผู้มีกำลังจุดบุรุษผู้มีกำลังทรมาน
ที่จมอยู่ในเปือกตมและหล่มเลนขึ้นได้ฉนั้นใด
แม่ธิดาแห่งปัญจาลนครผู้เจริญ แม้พระนางก็ฉนั้น
พยุ่งพีให้ข้ามขึ้นจากเปือกตมคือกามได้ด้วยคาถา

สุภาษิต

(พระศาสดาเมื่อจะประกาศว่าพระราชาทรงผนวชแล้ว จิตรัส
พระคาถาว่า)

[๓๕๖] พระเจ้าเอสุการิมหาราช ผู้เป็นใหญ่ทั่วทิศ
ครั้นตรัสพระดำรัสนี้แล้วละแคว้นทรงผนวชแล้ว
เหมือนพญาช้างตัดเครื่องผูกได้ขาด

(ชาวเมืองประชุมกันไปกราบทูลพระราชเทวี จึงกล่าวคาถา
ว่า)

[๓๕๗] ก็พระราชาก็กล้าหาญ ประเสริฐกว่านรชน
ทรงพอพระทัยการบรรพชา ละแคว้นไปแล้ว
แม้พระนางก็จงทรงเป็นพระราชอาของพวก

ข้าพระพุทธเจ้าเถิด

พวกข้าพระพุทธเจ้าถวายความคุ้มครองแล้ว

ขอพระนางทรงครอบครองราชสมบัติโดยธรรมเหมือน
พระราชบิดา

(พระราชเทวีทรงสดับคำกราบทูลของมหาชนแล้ว จึงตรัส
คาถาที่เลือนว่า)

[๓๕๘] ก็พระราชผู้กล้าหาญ ประเสริฐกว่านรชน
ทรงพอพระทัยการบรรพชา ละแคว้นไปแล้ว
ถึงเราก็จักละกามทั้งหลาย ซึ่งเป็นที่น่ารื่นรมย์ยินดี
ท่องเที่ยวไปคนเดียวในโลก

[๓๕๙] ก็พระราชผู้กล้าหาญ ประเสริฐกว่านรชน
ทรงพอพระทัยการบรรพชา ละแคว้นไปแล้ว
ถึงเราก็จักละกามทั้งหลายที่มีอยู่โดยทั่วไป
ท่องเที่ยวไปคนเดียวในโลก

[๓๖๐] กาลเวลาอย่าอมล่งเลยไป ราตรีอย่าอมผ่านพ้นไป
ชั้นแห่งวัยก็ละลำดับไป ถึงเราก็จักละกาม

ทั้งหลาย

ซึ่งเป็นที่น่ารื่นรมย์ยินดีท่องเที่ยวไปคนเดียวในโลก

[๓๖๑] กาลเวลาอย่าอมล่งเลยไป ราตรีอย่าอมผ่านพ้นไป
ชั้นแห่งวัยก็ละลำดับไป
ถึงเราก็จักละกามทั้งหลายที่มีอยู่โดยทั่วไป
ท่องเที่ยวไปคนเดียวในโลก

[๓๖๒] กาลเวลาอย่าอมล่งเลยไป ราตรีอย่าอมผ่านพ้นไป
ชั้นแห่งวัยก็ละลำดับไป
ถึงเราก็จักเป็นผู้เยือกเย็น ล่วงเครื่องข้องทั้งปวง
ท่องเที่ยวไปคนเดียวในโลก

หัตถิपालชาดกที่ ๑๓ จบ

๑๔. อโยธยชาดก (๕๑๐)

ว่าด้วยมหาสัตว์อโยธยราช

(พระโพธิสัตว์อโยธยราชเมื่อจะแสดงธรรมโปรดพระราชบิดา
จึงตรัสว่า)

[๓๖๓] สัตว์ถือปฏิสนธิครั้งแรก อยู่ในครรภ์ตลอด
คตินหนึ่ง

ดำเนินไปไม่หวนกลับเหมือนเมฆหมอกที่ตั้งขึ้นแล้ว
ลอยผ่านไป

[๓๖๔] นรชนทั้งหลายประกอบพร้อมด้วยกำลังพล
สู้รบอยู่ในสงคราม จะไม่แก่ไม่ตายก็หาไม่

เพราะว่ามณฑลแห่งปาลีสต์วั้นล้วนถูกชาติและชรา
เบียดเบียน

เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า
จะประพடுத்தธรรม

[๓๖๕] พระราชาผู้เป็นใหญ่แห่งแคว้น
ทรงข่มขี่ราชศัตรูผู้มีเสนาประกอบด้วยองค์ ๔
มีรูปร่างน่าสะพรึงกลัว เอาชนะไปได้
แต่ไม่ทรงสามารถชนะเสนาแห่งพญามัจจุราชได้

เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า
จะประพடுத்தธรรม

[๓๖๖] พระราชาบางพวกแวดล้อมด้วยกองทัพข้าง
กองทัพม้า

กองทัพรถ กองทัพพลเดินเท้า
ย่อมพ้นจากเงื้อมมือของปัจเจกมิตรได้
แต่ไม่อาจจะทรงพ้นจากพญามัจจุราชได้

เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพடுத்தธรรม

[๓๖๗] พระราชาทั้งหลายผู้ทรงกล้าหาญ ทรงหึกค้าย
ทำลายนคร กำจัดมหาชนได้ด้วยกองทัพข้าง กองทัพม้า
กองทัพรถ กองทัพพลเดินเท้า

แต่ไม่อาจจะทรงหึกรายพญามัจจุราชได้

เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพடுத்தธรรม

[๓๖๘] คชสารทั้งหลายตัวตมมัน มีมันแตกไหลเยิ้ม
ย่อมย้ายบ้านเมือง เช่นฆ่าประชาชนได้
แต่ไม่อาจจะย้ายพญามัจจุราชได้

เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพடுத்தธรรม

[๓๖๙] นายขมังธนูทั้งหลายผู้มีฝีมือฝึกปรือดีแล้ว เป็นผู้
กล้าหาญ

สามารถยิงไปได้ไกล แม่นยำไม่ผิดพลาด

แต่ไม่อาจจะยิงพญามัจจุราชได้

เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพடுத்தธรรม

[๓๗๐] สรรพทั้งหลายย่อมเสื่อมสิ้นไป

พื้นปฐพีพร้อมทั้งภูเขาราวป่าก็หมดสิ้นไป
ถึงทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ตลอดกาลนานเข้าก็เสื่อมสิ้นไป
เพราะสังขารทั้งปวงนั้นย่อมแตกสลายไปตามกาล

กำหนด

เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพฤติธรรม

[๓๗๑] แท้จริง ชีวิตของเหล่าสัตว์ทั้งปวงทั้งหญิงชายใน
โลกนี้

มีสภาพหวั่นไหว ปันปน

เหมือนแผ่นผ้าของนักเลง เหมือนต้นไม้ที่เกิดไถลพัง

เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพฤติธรรม

[๓๗๒] ทั้งคนหนุ่ม ทั้งคนแก่

ทั้งหญิง ทั้งชาย ทั้งบัณฑิต (กะเทย)

ย่อมมีกายแตกทำลายไปเหมือนผลไม้หล่นจากต้น

เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพฤติธรรม

[๓๗๓] ดวงจันทร์ซึ่งเป็นราชาแห่งดวงดาวเป็นฉันใด

วัยนี้หาเป็นฉันนั้นไม่ เพราะส่วนใดล่วงไปแล้ว

ส่วนนั้นเป็นอันล่วงไปแล้วในบัดนี้

อนึ่ง คนแก่เฒ่าชราแล้วหามีความยินดีไม่ ความสุขจะมี
แต่ที่ไหน

เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพฤติธรรม

[๓๗๔] ยักษ์ ปีศาจ หรือแม่เปรตทั้งหลายเหล่านั้นโกรธ
ขึ้นมาแล้ว

ย่อมเข้าสิงมนุษย์ทั้งหลายได้ แต่ไม่อาจจะเข้าสิงพญามัจจุราชได้

เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพฤติธรรม

[๓๗๕] ยักษ์ ปีศาจ หรือแม่เปรตทั้งหลายเหล่านั้นโกรธ
ขึ้นมาแล้ว

มนุษย์ทั้งหลายย่อมกระทำให้อดโทษได้ด้วยพลีกรรม

แต่จะทำพญามัจจุราชให้อดโทษด้วยพลีกรรมหาได้ไม่

เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพடுத்தธรรม

[๓๗๖] พระราชาทั้งหลายทรงทราบความผิดอย่างชัด
แจ้งแล้ว

จึงทรงลงอาชญาคนผู้มีความผิด
ผู้ประทุษร้าย และผู้เบียดเบียนประชาชน
แต่ไม่ทรงสามารถจะลงอาชญาพญามัจจุราชได้
เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพடுத்தธรรม

[๓๗๗] ชนทั้งหลายผู้กระทำความผิด ผู้ประทุษร้าย
และผู้เบียดเบียนเหล่านั้น
ย่อมได้เพื่อจะทูลเกล้าถวายฎีกาขอพระราชทาน
อภัยโทษ

แต่จะทำพญามัจจุราชให้อภัยโทษหาได้ไม่
เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพடுத்தธรรม

[๓๗๘] ความเพ่งเล็งด้วยความหวังดีว่า
ผู้นี้เป็นกษัตริย์ เป็นพราหมณ์
ผู้นี้เป็นคนมั่งคั่ง เป็นคนมีพลัง หรือเป็นคนมีเดช
ไม่ได้มีแก่พญามัจจุราชเลย
เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพடுத்தธรรม

[๓๗๙] สิ่งโต เสือโคร่ง และแม่เสือเหลืองทั้งหลาย
ย่อมขมขี้กัดกินสัตว์ที่ดิ้นรนไปมาได้
แต่ไม่อาจจะกัดกินพญามัจจุราชได้เลย
เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพடுத்தธรรม

[๓๘๐] นักมายากลทั้งหลายเมื่อแสดงมายากล
ท่ามกลางสนาม
ย่อมลวงตาประชาชนให้หลงใหลได้เพียงนั้น
แต่ไม่อาจจะลวงตาพญามัจจุราชให้หลงใหลได้เลย
เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพடுத்தธรรม

[๓๘๑] อสรพิษทั้งหลายตัวที่มีพิษร้ายกาจ
โกรธขึ้นมาแล้วย่อมขบกัดมนุษย์ทั้งหลายให้ตายได้

แต่ไม่อาจจะขบกัดพญามัจจุราชได้เลย
เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพடுத்தธรรม

[๓๘๒] อสรพิษทั้งหลายโกรธขึ้นมาแล้วย่อมขบกัดผู้ใด
หมอมผู้เยียวยายยังถอนพิษในร่างกายของผู้นั้นได้
แต่ถอนพิษอันร้ายกาจของพญามัจจุราชหาได้ไม่
เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพடுத்தธรรม

[๓๘๓] นายแพทย์ธรรมมนตรี ๑ นายแพทย์เวตตรุณ ๑
นายแพทย์โกชะ ๑ กำจัดพิษพญานาคทั้งหลายได้
แต่นายแพทย์เหล่านั้น ได้ยินว่า ได้ตายไปแล้วเช่นกัน
แล

เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพடுத்தธรรม

[๓๘๔] วิทยาธรทั้งหลาย เมื่อร้ายเวทย์ชื่อโฆรมนต์
ย่อมหายตัวไปได้ด้วยโอสถทั้งหลาย
แต่จะร้ายเวทย์ไม่ให้พญามัจจุราชเห็นหาได้ไม่
เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีความคิดว่า จะ
ประพடுத்தธรรม

[๓๘๕] ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพடுத்தธรรม
ธรรมที่บุคคลประพடுத்தดีแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้
นี่เป็นอานิสงส์ในธรรมที่บุคคลประพடுத்தดีแล้ว
ผู้มีปกติประพடுத்தธรรมย่อมไม่ไปสู่ทุกข์

[๓๘๖] สภาวะทั้ง ๒ คือ ธรรมและอธรรม
หาผลวิบากเสมอกันได้ไม่
เพราะอธรรมนำสัตว์ไปนรก
ส่วนธรรมยังสัตว์ให้ถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้
อโยฆรชาดกที่ ๑๔ จบ

รวมชาดกที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. มาตังคชาดก	๒. จิตตสัมภุตชาดก
๓. สีวิราชชาดก	๔. สิริมันตชาดก
๕. โรหณมิกชาดก	๖. จุฬหังสชาดก
๗. สัตติคัมพชาดก	๘. ภัลลาคติยชาดก
๙. โสมนัสสชาดก	๑๐. จัมเปยยชาดก

๑๑. มหาปโลชนชาดก ๑๒. ปัญจปัญทิตชาดก

๑๓. หัตถิปาลชาดก ๑๔. อโยธยชาดก

วิสตินิบาต จบ

๑๖. ดิงสตินิบาต

๑. กิงฉันทชาดก (๕๑๑)

ว่าด้วยดาบสผู้มีความพอใจอะไร

(เทพธิดาผู้รักษาแม่น้ำกล่าวกับกิงฉันทดาบสว่า)

[๑] ท่านพราหมณ์ ท่านพอใจอะไร

ประสงค์อะไร ประารถนาอะไร

แสวงหาอะไรอยู่ และเพราะต้องการอะไร

จึงมาอยู่แต่ผู้เดียวในฤดูร้อน

(ดาบสได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๒] หมอน้ำใบใหญ่มีทรวดทรงงดงามฉันใด

มะม่วงสุกที่อุดมไปด้วยสี กลิ่น และรสก็อุปมาไม่ได้

ฉันนั้น

[๓] มะม่วงนั้นลอยมาตามกระแสน้ำท่ามกลางสายน้ำใส

อาตมาเห็นเข้าจึงยื่นมือไปเก็บมัน นำมาเก็บไว้ในโรงบูชาไฟ

[๔] แต่นั้นอาตมาเองวางมะม่วงไว้บนใบตอง ใช้นมิดฝาน

แล้วฉัน

มะม่วงนั้นระงับความหิวกระหายของอาตมาแล้ว

[๕] อาตมานั้นปราศจากความกระวนกระวาย

ผลมะม่วงหมดไป ก็ได้แต่ชมความทุกข์

ยังไม่ประสบผลไม่อย่างอื่นชนิดใดชนิดหนึ่งเลย

[๖] มะม่วงสุกผลใดมีรสอร่อย มีรสเป็นเลิศ นำพอใจ

ลอยมาในห้วงมหรณพ อาตมาเก็บขึ้นมาจากทะเล

มะม่วงสุกผลนั้นทำอาตมาให้ชุ่มพอม

จักนำความตายมาให้อาตมาแน่นอน

[๗] อาตมาเฝ้าประจำอยู่เพราะเหตุใด

เหตุนี้ทั้งหมด อาตมาได้บอกแก่ท่านแล้ว

อาตมานั่งเฝ้าอยู่เฉพาะแม่น้ำสายที่น่ารื่นรมย์

แม่น้ำสายนี้กว้างใหญ่ไพศาล

ขวัไชวไปด้วยปลาโลมาตัวใหญ่ ๆ

[๘] แม่นางผู้ไม่แอบแฝงตน

แม่นางนั้นแหละจงบอกแก่อาตมาเถิด

แม่นางผู้มีเรือนร่างสง่างาม นางเป็นใครกัน

และมาที่นี่เพราะเหตุอะไร

[๙] เทพนารีเหล่าใดผู้มีเรือนร่างประดุจแผ่นทองคำที่ขัดสี
ดีแล้ว

หรือประดุจนางพยัคฆ์ที่เกิดอยู่ตามซอกเขา
เป็นปริจาริกาของเทพ มีอยู่ในโลก

[๑๐] และสตรีรูปงามเหล่าใดมีอยู่ในมนุษยโลก
บรรดาเทพนารี คนธรรพ์ และหญิงมนุษย์
สตรีเหล่านั้นไม่มีรูปร่างเช่นกับแม่นาง
แม่นางผู้มีลำขาอ่อนกลมกลึงประดุจแท่งทอง
อาตมาถามแล้ว ขอแม่นางจงบอกนาม
และเผ่าพันธุ์แก่อตมาด้วยเถิด

(เทพธิดากล่าวว่า)

[๑๑] ท่านพราหมณ์ ท่านนั่งเฝ้าอยู่เฉพา
แม่น้ำโกสิกันอันนารีนรมย์สายใด
ข้าพเจ้าอยู่ที่วิมานมีกระแสน้ำเขียว
ซึ่งเป็นห้วงน้ำใหญ่สายนั้น

[๑๒] ลำธารจากภูเขากว้างมาก
ดินดาดไปด้วยหมู่ไม้นานาพันธุ์
ไหลรวมกัน ตรงมาหาข้าพเจ้า

[๑๓] อนึ่ง ธารน้ำจากแนวป่า ก่อตัวเป็นห้วงวาริสีเขียว
และธารน้ำอันเป็นที่ปลื้มใจแห่งพวกนาคเป็นจำนวน

มาก

ไหลมาท่วมข้าพเจ้าด้วยห้วงวาริ

[๑๔] สายน้ำเหล่านั้นย่อมพัดพาผลไม้หลายชนิด
คือ มะม่วง ผลหว้า ขนุนสำปะลอ
กระทู่ม ผลตาล และมะเดื่อมาเนือง ๆ

[๑๕] ผลไม้ชนิดใดชนิดหนึ่งที่ฝั่งแม่น้ำทั้ง ๒ หล่นลงไป

น้ำ

ผลไม้เหล่านั้นย่อมลอยไปตามอำนาจกระแสน้ำโดยไม่ต้อง

สงสัย

[๑๖] พระองค์ผู้จอมชนเป็นปราชญ์ มีปัญญามาก
ขอพระองค์จงสดับคำของข้าพเจ้า พระองค์ทราบอย่าง

นี้แล้ว

อย่าทรงพอพระทัยความเกะเกี้ยว
ทรงปฏิบัติเสียเถิด

[๑๗] พระราชภาชีผู้ผดุงแคว้นให้เจริญ
ข้าพเจ้าไม่เข้าใจความเป็นบัณฑิตของพระองค์เลย
ซึ่งพระองค์กำลังทรงพระเจริญวัย

แต่กลับหวังความตาย

[๑๘] พระบิดา คนธรรพ์ พร้อมทั้งเทวดา
ย่อมทราบความที่พระองค์ตกอยู่ในอำนาจแห่งค้นหา
อนึ่ง ภาชีทั้งหลายเหล่าใดในโลก
ผู้สำรวจตน มีตบะ ผู้เริ่มตั้งความเพียร มียศ
ภาชีแม่เหล่านั้นก็ย่อมทราบโดยไม่ต้องสงสัย

(ต่อแต่นั้น ดาบสได้กล่าวว่า)

[๑๙] บาปยอมไม่เจริญแก่นรชนผู้รู้
เพราะรู้ธรรมทั้งปวง รู้ความแตกสลาย
และรู้การจืดแห้งชีวิต ถ้าเขาไม่ตั้งใจจะฆ่าผู้อื่น

[๒๐] แม่นางผู้ที่หมู่ภาชีรู้จักกันดี
เธอเป็นคนที่ผู้ลอบบาปรู้แจ้งชัดว่า
เป็นผู้เกื้อกูลแก่ชาวโลก แม่นางผู้มีความงาม
เธอย่อมแสวงหาบาปกรรม
เพราะเจรจาถ้อยคำที่ไม่ประเสริฐ

[๒๑] แม่นางผู้มีสะโพกงามผึ่งผาย
ถ้าอาตมาจักตายที่ริมฝั่งน้ำของเธอ
ชื่อเสียงอันเลวทรามจักมาถึงเธอโดยไม่ต้องสงสัย
เมื่ออาตมาล่องลับไปแล้ว

[๒๒] เพราะเหตุนั้นแล แม่นางผู้มีเรือนร่างอันสวยงาม
เธอจงระวังบาปกรรม เมื่ออาตมาตายไปแล้ว
ขอชนทั้งปวงอย่าได้กล่าวติเตียนเธอในภายหลังเลย

(เทพธิดาได้สดับดังนั้นแล้ว จึงได้กล่าวว่า)

[๒๓] เหตุนั้นข้าพเจ้าได้ทราบแล้ว
ขอพระองค์ทรงอดกลั้นสิ่งที่อดกลั้นได้ยากเถิด
ข้าพเจ้าย่อมถวายนมและผลมะม่วงนั้นแก่พระองค์
ผู้ทรงละกามคุณที่ละได้ยาก
ดำรงสันติและธรรมไว้อย่างมั่นคง

[๒๔] ผู้ใดละสังโยชนอันเป็นส่วนเบื้องต้นได้
แต่ยังติดอยู่ในสังโยชนอันเป็นส่วนเบื้องปลาย
ประพฤติดุจธรรมอยู่นั้นเทียว บาปยอมเจริญแก่ผู้นั้น

[๒๕] เชิญเสด็จมาเถิด ข้าพเจ้าจะช่วยพระองค์

ขอพระองค์ทรงชวนขวายน้อยโดยส่วนเดียวเถิด
ข้าพเจ้าจะนำพระองค์ไปที่สวนมะม่วงอันร่มเย็น
ขอพระองค์ปราศจากความชวนขวายอยู่เถิด

[๒๖] ขอเดชะพระองค์ผู้ทรงข่มอริราชศัตรู
สวนมะม่วงนั้นแข็งแรงแปด้วยหมุ่นกที่มัวเมาด้วยรส

ดอกไม้

ทิพยสกุณปักษี คือ นกกระเรียน นกยูง นกเขา
และนกสาธิกาก็มีอยู่ในสวนมะม่วงนี้
และในสวนนี้ยังมีฝูงหงส์ส่งเสียงร้องระงม
นกดุเหว่าเร้าร้องก็กก้องปลุกเหล่าสัตว์ให้ตื่นอยู่

[๒๗] ณ สวนมะม่วงนี้ ต้นมะม่วงทั้งหลายมีปลายกิ่งโน้มลง
ด้วยพวงผลดกดินเช่นรวงข้าวสาละ มีทั้งต้นคำ ต้น

สน

ต้นกระทุ่ม และผลตาลสุกห้อยย้อยอยู่เรียงราย
(ดาบสเห็นเปรตเสวยทิพยสมบัติในเวลาดวงอาทิตย์ตก จึง
ได้กล่าวว่า)

[๒๘] เธอผู้ประดับมาลา โปกฤษา
ประดับอาภรณ์ สวมใส่กำไลมือกำไลแขน
มีร่างกายฟุ้งไปด้วยจรรณแก่นจันทน์
ถูกบำเรอตลอดคืน ส่วนกลางวันเสวยเวทนา

[๒๙] เธอมีหญิง ๑๖,๐๐๐ นางเป็นนางบำเรอ
มีอานุภาพมากอย่างนี้ ยังไม่เคยมี

นำชนพองสยองเกล้า

[๓๐] ในภพก่อนเธอได้ทำบาปกรรมอะไรที่น่าทุกข์มาให้ตน
เธอทำกรรมอะไรไว้ในมนุษย์ทั้งหลาย จึงต้องมากัดกิน

เนื้อหลังของตน

(เปรตจำดาบสนั้นได้ จึงกล่าวว่า)

[๓๑] ข้าพระองค์ได้เล่าเรียนพระเวท หมกมุ่นอยู่ในกาม
ทั้งหลาย

ได้ประพฤตสิ่งไม่เป็นประโยชน์แก่ชนเหล่าอื่นตลอด

กาลนาน

[๓๒] ผู้หากินบนหลังคนอื่นต้องควักเนื้อหลังของตนกิน
เหมือนข้าพระองค์วันนี้ต้องกัดกินเนื้อหลังของตนเอง

กึ่งฉันทชาติกที่ ๑ จบ

๒. กุมภชาดก (๕๑๒)

ว่าด้วยหม้อพิเศษ

(สรรพมิตตราชาทรงสนทนากับท้าวสั๊กกะว่า)

[๓๓] ท่านเป็นใคร มาจากสวรรค์ชั้นใดหรือ
ปรากฏอยู่ในอากาศเหมือนดวงจันทร์ส่องสว่างในยาม
รัตติกาล

รัศมีทั้งหลายแผ่ชานออกจากกายท่านดุจสายฟ้าที่
แลบอยู่ในอากาศ

[๓๔] ท่านนั้นบันดาลเมฆที่ขาดลมให้ไปในอากาศได้
ทั้งเดินทั้งยืนในอากาศได้ ท่านได้บำเพ็ญฤทธิ์ของ
เทพ

ผู้ไม่ต้องเดินทางไกลด้วยเท้า ทำให้เป็นที่พึงท่านได้
หรือ

[๓๕] ท่านอาศัยอากาศก้าวเดินมาหยุดอยู่
กล่าวเนื้อความนั้นว่า ท่านจงซื้อหม้อ
พราหมณ์ ท่านเป็นใครหรือ หม้อของท่านนี้มีประโยชน์อะไร
ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่ข้าพเจ้า

(ท้าวสั๊กกะแสดงโทษของสุราว่า)

[๓๖] หม้อนี้มีใช้หม้อเนยใส มีใช้หม้อน้ำมัน
มีใช้หม้อน้ำอ้อย และมีใช้หม้อน้ำผึ้ง โทษของหม้อนี้มี
มีใช้น้อย

พระองค์จงสดับโทษอย่างมากมายที่มีอยู่ในหม้อนี้
[๓๗] บุคคลดื่มสุราชนิดใดแล้วเดินโซเซเซพังกเหว ตกบ่อ
ตกถ้ำ ตกหลุมน้ำคร่ำ และหลุมโสโครก
พึงบริโภคของที่ไม่ควรบริโภคได้มากมาย
ขอพระองค์ทรงซื้อหม้อนี้ซึ่งเต็มด้วยน้ำสุราชนิดนั้น

[๓๘] บุคคลดื่มสุราชนิดใดแล้วไม่เป็นอิสระในจิต
เที่ยวเปะปะไปเหมือนโคกินกากสุรา
เป็นเหมือนคนอนาถา ร่วมวงขับร้องฟ้อนรำได้
ขอพระองค์ทรงซื้อหม้อนี้ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น

[๓๙] บุคคลดื่มสุราชนิดใดแล้วเปลือยกายเหมือนขี้เปื้อน
เที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในหมู่บ้าน
มีจิตฟั่นเฟือน มักนอนเลยเวลา
ขอพระองค์ทรงซื้อหม้อนี้ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น

[๔๐] บุคคลดื่มสุราชนิดใดลุกขึ้นแล้วตัวสั่น

โยกศีรษะและแกว่งแขนไปมา เขาฟ่อนรำเหมือน
หุ่นยนต์

ขอพระองค์ทรงซื้อหมอนี่ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น
[๔๑] บุคคลดื่มสุราชนิดใดแล้วนอนหลับจนถูกไฟครอก
กินของที่พวกสุนัขจึงจอกกัดกินเหลือเดนได้
ย่อมได้รับการจองจำ การถูกฆ่า และความเสื่อมจาก

โภคะ

ขอพระองค์ทรงซื้อหมอนี่ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น
[๔๒] บุคคลดื่มสุราชนิดใดแล้วพึงพูดสิ่งที่ไม่ควรพูด
นั่งพูดพร่ำอยู่ในสภา ปราศจากเสื้อผ้า
มีกายเลอะเทอะเปื้อนเปื้อน จมอยู่ในกองอาเจียน ถึงความ

พินาศ

ขอพระองค์ทรงซื้อหมอนี่ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น
[๔๓] บุคคลดื่มสุราชนิดใดแล้วอวดเก่ง มีนัยน์ตาขุนขวาง
สำคัญว่าแผ่นดินทั้งหมดเป็นของเราแต่ผู้เดียว
พระราชามัจะมีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขตก็ไม่

เสมอเหมือนเรา

ขอพระองค์ทรงซื้อหมอนี่ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น
[๔๔] บุคคลดื่มสุราชนิดใดแล้วเป็นคนถือตัวจัด
ก่อการทะเลาะวิวาท มีนิสัยส่อเสียด มีผิวพรรณทราม
มักเปลือยกาย หลบซ่อนอยู่เสมอ อยู่แบบโจร แบบนักเลง

ขอพระองค์ทรงซื้อหมอนี่ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น
[๔๕] ตระกูลทั้งหลายที่มั่งคั่งสมบูรณ์
มีทรัพย์ตั้งหลายพันพึงมีอยู่ในโลก
สุราชนิดนี้ทำให้ขาดจากความเป็นทนายาได้

ขอพระองค์ทรงซื้อหมอนี่ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น
[๔๖] ข้าวเปลือก ทรัพย์สิ้น เงิน ทอง
ไรนา โค กระบือในตระกูลโดย้อมพินาศไป
และความขาดสูญแห่งตระกูลที่มีทรัพย์เครื่องปลื้มใจ
ย่อมมิได้เพราะสุราชนิดใด

ขอพระองค์ทรงซื้อหมอนี่ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น
[๔๗] บุรุษดื่มสุราชนิดใดแล้วเป็นเหมือนคนกักขฬะ

หยาบคาย

ด่าพ่อแม่ จับตอแม่ม่ายและลูกสะใภ้
ขอพระองค์ทรงซื้อหมอนี่ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น

[๔๘] นารีดัมสุราชนิดใดแล้วเป็นเหมือนหญิงกักขฬะ
หยาบคาย

ด่าพ่อผู้ แม่ผู้ และสามี จับต้องทาสและคนใช้ผู้ชาย
ขอพระองค์ทรงชื่อหมอนี้ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น

[๔๙] บุคคลดื่มสุราชนิดใดแล้ว

พึงฆ่าสมณะและพราหมณ์ผู้ดำรงอยู่ในธรรม

เขาพึงไปสู่อบายเพราะกรรมนั้นเป็นเหตุ

ขอพระองค์ทรงชื่อหมอนี้ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น

[๕๐] คนทั้งหลายดื่มสุราชนิดใดแล้ว

ประพฤติชั่วทางกาย วาจา และใจ

เพราะประพฤติชั่ว พวกเขาย่อมตกนรก

ขอพระองค์ทรงชื่อหมอนี้ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น

[๕๑] คนทั้งหลายแม้บริจาคเงินจำนวนมาก

อันชวนผู้ใดให้กล่าวเท็จไม่ได้ ในกาลก่อน

ผู้นั้นดื่มสุรานี้แล้วก็พูดเหลวไหลเหลวไหลได้

ขอพระองค์ทรงชื่อหมอนี้ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น

[๕๒] ในการรับใช้ คนดื่มสุราชนิดใดแล้วถูกเขาใช้ไป

เมื่อเกิดกรณียกิจรีบด่วน เขาแม้ถูกถามก็ไม่รู้เรื่อง

ขอพระองค์ทรงชื่อหมอนี้ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น

[๕๓] คนเมาทั้งหลายเพราะความเมามาย

แม้มีความละเอียดใจก็ทำอะไรไม่ละเอียดให้ปรากฏได้

แม้เป็นคนดีมีปัญญา ก็พูดมาก

ขอพระองค์ทรงชื่อหมอนี้ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น

[๕๔] บุคคลดื่มสุราชนิดใดแล้วมักนอนสุขหัวกัน

อดข้าวปลาอาหาร นอนเป็นทุกข์อยู่บนพื้นดิน

ย่อมประสพกับความมีผิวพรรณทรามและการถูกติฉิน

นินทา

ขอพระองค์ทรงชื่อหมอนี้ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น

[๕๕] บุคคลดื่มสุราชนิดใดแล้วนอนคอตก

เหมือนโคที่ถูกเกวาระซึ่งผูกไว้ที่คอดีกระทบ

ฤทธิ์สุราคล้ายกับทำคนให้มีความอดทนด้วยดีก็หาไม่

ขอพระองค์ทรงชื่อหมอนี้ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น

[๕๖] มนุษย์ทั้งหลายย่อมเว้นสุราชนิดใดซึ่งเปรียบได้กับงูมี

พิษร้าย

โลก

ใครเล่าควรจะดื่มสุราชนิดนั้นซึ่งเป็นเชนกับยาพิษใน

ขอพระองค์ทรงซื้อหมอนี่ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น

[๕๗] พวกโอรสของท้าวอัมฤกเวณทะเสวยสุราชนิดใดแล้ว

พาหญิงไปบำเรอใกล้ฝั่งสมุทร

ได้ใช้สากประหัตประหารกันและกัน

ขอพระองค์ทรงซื้อหมอนี่ซึ่งเต็มด้วยสุราชนิดนั้น

[๕๘] บุรพเทพ (คืออสูรทั้งหลาย) ดื่มสุราชนิดใดแล้ว

เมามาย

จตุจากสวรรค์ชั้นไตรทศ ยังสำคัญตนาว่าเที่ยง

เป็นไปกับด้วยอสุรมายา พระมหाराช บุคคลเมื่อทราบ

น้ำเมานี้ว่าไม่มีประโยชน์ จะพึงดื่มน้ำชนิดนั้นไปทำไม

[๕๙] พระมหाराช ในหมอนี่ไม่มีนมส้มหรือน้ำผึ้งอยู่เลย

พระองค์ทรงทราบอย่างนี้แล้ว ขอทรงซื้อเถิด

พระเจ้าสรรพมิตร สิ่งของทั้งหลายซึ่งมีอยู่ในหมอนี่

ข้าพระองค์ได้กราบทูลพระองค์ตามความเป็นจริงอย่าง

นั้นแล้วแหละ

(พระราชาทรงสดับดังนั้นแล้วเห็นโทษของสุรา

จึงทรง

ชมเชยท้าวสักกะว่า)

[๖๐] ถึงบิดามารดาของข้าพเจ้า ไม่เหมือนท่าน

ผู้ช่วยเหลือเกื้อกูลหวังประโยชน์สูงสุด

วันนี้ข้าพเจ้าจะซื้อพียงคำของท่าน

[๖๑] ข้าพเจ้าจะให้บ้านสวย ๕ ตำบล

สาวใช้ ๑๐๐ คน โค ๗๐๐ ตัว

และรถเทียมม้าอาชาไนย ๑๐ คันนี้แก่ท่าน

ท่านเป็นอาจารย์ผู้หวังประโยชน์แก่ข้าพเจ้า

(ท้าวสักกะเมื่อจะให้พระราชารู้ว่าตนเป็นเทวดา จึงตรัสว่า)

[๖๒] พระมหाराช ทาสหญิง ๑๐๐ คน บ้านสวย โคทั้งหลาย

และรถเทียมม้าอาชาไนยทั้งหลายของพระองค์

จงเป็นของพระองค์เถิด

ข้าพระองค์เป็นท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพชั้นไตรทศ

[๖๓] ขอพระองค์จงเสวยพระกระยาหารที่ปรุงด้วยเนื้อ

ข้าวปายาสที่ระคนด้วยเนยใส

และจงเสวยขนมกุมมาส ที่ปรุงด้วยน้ำผึ้งเถิด

พระองค์ผู้จอมชน ขอพระองค์จงทรงยินดีในธรรม

อันใคร ๆ ไม่ติเตียนแล้ว เข้าถึงแดนสวรรค์เกิด
กุมภชาดกที่ ๒ จบ

๓. ขยันทิสชาดก (๕๑๓)

ว่าด้วยพระเจ้าปัญจาละพระนามว่าชัยทิศ

(ยักษจับพระหัตถ์ของพระราชาแล้วกราบทูลว่า)

[๖๔] นานจริงหนอ วันนี้รักษาเป็นอันมากได้เกิดขึ้นแก่เรา

ในเวลาอาหารในวัน ๗ ค่ำ ท่านเป็นใคร มาจากไหน
ขอเชิญท่านบอกเนื้อความนั้นและชาติสกุลตามที่ท่านทราบ

เกิด

(พระราชาทรงเห็นยักษแล้ว ตกพระทัย ต่อมาทรงรวบรวมสติ
ได้แล้วจึงตรัสว่า)

[๖๕] ข้าพเจ้าคือพระเจ้าปัญจาละนามว่าชัยทิศ เข้ามาล่า
สัตว์

บางที่ท่านจะได้ยินมาแล้วบ้าง เราเที่ยวไปตามเชิงเขา
แนวป่า

วันนี้ท่านจงกินเนื้อฟานนี้ ปล่อยข้าพเจ้าไปเกิด

(ยักษกราบทูลว่า)

[๖๖] พระองค์เมื่อถูกข้าพระองค์เบียดเบียน

กลับทรงแลกพระองค์กับของที่ข้าพระองค์มีอยู่

เนื้อฟานที่พระองค์กล่าวถึงเป็นรักษาของข้าพระองค์

ข้าพระองค์เคี้ยวกินพระองค์แล้วอยากกินเนื้อฟาน

ก็จักเคี้ยวกินในภายหลัง เวลานี้ไม่ใช่เวลาพราห์เพื่อรำพัน

(พระราชาทรงหวนระลึกถึงนันทพราหมณ์ จึงตรัสว่า)

[๖๗] ถ้าว่ ข้าพเจ้ารอดพ้นไปไม่ได้ด้วยการแลกเปลี่ยน

เพื่อไปแล้วจะกลับมาในวันพรุ่งนี้

กตिकाในการที่จะให้ทรัพย์แก่พราหมณ์นั้นข้าพเจ้าทำ

ไว้แล้ว

ข้าพเจ้าผู้รักษาความสัตย์จักกลับมาอีก

(ยักษกราบทูลว่า)

[๖๘] พระมหाराช กรรมอะไรเล่า

ที่ทำให้พระองค์ผู้ไกลถึงการสวรรคตต้องทรง

เดือดร้อน

ขอพระองค์ตรัสบอกกรรมนั้นแก่ข้าพระองค์

บางที่ข้าพระองค์อาจจะอนุญาตให้พระองค์ไป

เพื่อจะกลับมาในวันพรุ่งนี้ได้บ้าง

(พระราชาตรัสว่า)

[๖๙] ข้าพเจ้าได้ให้ความหวังเกี่ยวกับทรัพย์ไว้แก่พราหมณ์
กติกานั้นข้าพเจ้าได้รับรองไว้แล้ว

ยังมีได้ปลดเปลื้องกติกาในการที่จะให้ทรัพย์แก่

พราหมณ์นั้น

ข้าพเจ้าผู้รักษาความสัตย์จักกลับมาอีก

(ยักษกราบทูลว่า)

[๗๐] ความหวังเกี่ยวกับทรัพย์อันใดพระองค์ได้สร้างไว้ให้
แก่พราหมณ์

กติกานั้นพระองค์ทรงรับรองไว้แล้ว

ยังมีได้ปลดเปลื้องกติกาในการที่จะให้ทรัพย์แก่

พราหมณ์เลย

ขอพระองค์จงทรงรักษาความสัตย์เสด็จกลับมาอีก

(พระศาสดาเมื่อทรงแสดงความนั้น จึงได้ตรัสว่า)

[๗๑] ก็พระเจ้าชัยทศนั้นรอดพ้นจากเงื้อมมือของยักษไปริสา
ทแล้ว

ทรงรีบเสด็จไปยังพระราชมณเฑียรของพระองค์

ทรงหวังจะปลดเปลื้องกติกาในการที่จะให้ทรัพย์แก่

พราหมณ์

รับสั่งเรียกหาอสีนสัตตราชบุตรเข้ามาเฝ้า ตรัสว่า

[๗๒] ลูกจงอภิเษกราชสมบัติในวันนี้

จงประพฤติธรรมในบวรารของตนและแม่ในบุคคลเหล่า

อื่น

อนึ่ง การประพฤติธรรมขออย่าได้มีในแคว้นของลูก

ส่วนพ่อจะไปสำนักของยักษไปริสาท

(พระราชากุมารกราบทูลว่า)

[๗๓] ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท หม่อมฉันทำกรรมอะไร
จึงทำให้พระราชบิดาไม่พอพระทัย

และวันนี้พระราชบิดาจะให้หม่อมฉันดำรงราชสมบัติ

เพราะการงานที่ทำให้พระราชบิดาไม่พอพระทัยอันใด

หม่อมฉันปรารถนาจะสดับช้อนั้น ๆ

แม้ราชสมบัติเว้นพระราชบิดาหม่อมฉันก็ไม่พึง

ปรารถนา

(พระราชาตรัสว่า)

[๗๔] ลูกรัก พ่อมิได้ระลึกถึงความผิดของลูก

เพราะการกระทำหรือเพราะคำพูดของลูกนี้เลย
เพราะให้สัจจะไว้กับยักษ์โปริสาท
พ่อต้องรักษาความสัตย์ จักต้องกลับไปอีก

(พระราชกุมารกราบทูลว่า)

[๗๕] หม่อมฉันจักไปแทน ขอพระองค์ประทับอยู่ที่นี่
การที่จะรอดชีวิตพ้นมาจากสำนักยักษ์โปริสาทยอมไม่

มี

ขอเดชะ ถ้าพระราชบิดาจะเสด็จไปจริง ๆ
หม่อมฉันก็จะตามเสด็จด้วย แม่เราทั้ง ๒ จะไม่

รอดชีวิต

(พระราชาตรัสว่า)

[๗๖] ลูกรัก นั้นเป็นธรรมของสัตบุรุษอย่างแท้จริง
แต่เมื่อใดยักษ์โปริสาททำต่าง
ข่มขืนทำลายลูกแล้วอย่างกินที่โคนต้นไม้
ข้อนั้นพึงเป็นทุกข์ยิ่งกว่าการตายของพ่อเสียอีก

(พระราชกุมารกราบทูลว่า)

[๗๗] หม่อมฉันจักเอาชีวิตแลกเปลี่ยนชีวิตของเสด็จพ่อ
เสด็จพ่ออย่าได้เสด็จไปสำนักยักษ์โปริสาทเลย
ก็หม่อมฉันจักแลกเปลี่ยนเอาชีวิตของเสด็จพ่อนั้นไว้
เพราะเหตุนั้น จึงขอยอมตายเพื่อชีวิตของเสด็จพ่อ

(พระศาสดาเมื่อจะประกาศความนั้น จึงตรัสว่า)

[๗๘] ลำดับนั้นแล พระราชบุตรผู้ทรงมีพระปรีชา
ถวายบังคมพระยุคลบาทพระมารดาพระบิดาแล้วเสด็จ

ไป

พระมารดาของท้าวเธอทรงระทมทุกข์ ล้มลงที่พื้นปฐพี
ส่วนพระบิดานั้นเล่าทรงประคองพระพาหาทั้ง ๒
แล้วทรงกันแสง

(และเมื่อจะประกาศสัจจะ จึงได้ตรัสต่อไปอีกว่า)

[๗๙] พระบิดาทรงทราบชัดว่าพระโอรสกำลังมุ่งหน้าเสด็จไป
จึงบ้ายพระพักตร์ต่อเบื้องพระปฤษฎางค์ ประคอง

อัญชลี

นมัสการว่า ลูกรัก ขอลูกจงมีเทพเหล่านี้ คือ ท้าวโสมพะ
ท้าววรุณ ท้าวปชาบดี พระจันทร์ และสุริยเทพคุ้มครอง
ขอลูกจงได้รับอนุญาตกลับมาจากสำนักยักษ์โปริสาทด้วย

ความสวัสดิ์

(พระชนนีทรงทำสังขาริยาว่า)

[๘๐] ลูกรัก มารดาของพ่อรามได้รับการคุ้มครองอย่างดี
ได้กระทำความสวัสดีอันใดให้แก่พ่อรามผู้ไปยังแคว้น
ของพระเจ้าทัณฑกัมมาแม่ขอกระทำความสวัสดีอันนั้นให้แก่ลูก
ด้วยความสัตย์นี้ ขอทวยเทพเจ้าโปรดระลึกถึงลูก
ขอลูกจงได้รับอนุญาตกลับมาด้วยความสวัสดีเถิด

(พระภคินีทรงทำสังขาริยาว่า)

[๘๑] น้องนี้ก็ไม่ออกเลย

ถึงการคิดประทุษร้ายเจ้าพี่อสูรสัตตในที่แจ้งหรือที่ลับ
ด้วยความสัตย์นี้ ขอทวยเทพโปรดระลึกถึงเจ้าพี่
ขอเจ้าพี่ทรงได้รับอนุญาตกลับมาด้วยความสวัสดีเถิด

(พระชายาทรงทำสังขาริยาว่า)

[๘๒] ขอเดชะพระสวามี ก็เพราะพระองค์มิได้ประพฤตินอกใจ
หม่อมฉันเลย ฉะนั้น พระองค์มิได้เป็นที่รักจากใจหม่อมฉันก็
หาไม่

ด้วยความสัตย์นี้ ขอทวยเทพโปรดระลึกถึงพระองค์
ขอพระองค์ทรงได้รับอนุญาตกลับมาด้วยความสวัสดี
เถิด

(ลำดับนั้น ยักษ์กล่าวว่า)

[๘๓] เจ้ามีร่างกายสูงใหญ่ ใบหน้างาม มาจากไหน
เจ้าไม่รู้หรือที่เราอยู่ในป่า
ใคร ๆ เขาก็รู้จักเราผู้ชั่วร้ายว่า เป็นยักษ์กินคน
มีใครเล่าเมื่อรู้ถึงความปลอดภัยพึงมาที่นี่

(พระราชาภุมมตรัสว่า)

[๘๔] นายพราน เราทราบว่าท่านกินคน
เราจะไม่รู้ที่ท่านอยู่ในป่าก็หาไม่
เราเป็นพระโอรสของพระเจ้าชัยทศ
เพราะต้องการจะปลดเปลื้องพระบิดา
วันนี้ท่านจงปล่อยพระบิดา จงกินเราเถิด

(ยักษ์กราบทูลว่า)

[๘๕] เราทราบว่าท่านเป็นพระโอรสของพระเจ้าชัยทศ
เพราะใบหน้าและผิวพรรณของท่านทั้ง ๒ คล้ายคลึง
กัน
การที่บุคคลยอมตายเพื่อปลดเปลื้องบิดาของตน

นี่เป็นกรรมที่กระทำได้ยาก แต่ท่านได้กระทำแล้ว
(พระราชกุมารตรัสว่า)

[๘๖] ในเรื่องนี้เรามีได้สำคัญว่าทำได้ยากอะไรนัก
บุคคลใดยอมตายเพื่อปลดเปลื้องบิดาของตน
หรือเพราะเหตุแห่งมารดา บุคคลนั้นไปสู่ปรโลกแล้ว
เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยความสุขและอารมณ์อันเลิศ
(พระราชกุมารถูกยักษ์ถามถึงความไม่กลัวตาย จึงตรัสว่า)

[๘๗] ก็เราระลึกไม่ได้สักนิดเดียว
ถึงการทำความชั่วของตนทั้งในที่แจ้งหรือที่ลับ
เราเป็นผู้มีการเกิดและการตายตามกำหนด
การพ้นจากความตายย่อมไม่มีในโลกนี้ฉันใด
ในโลกหน้าก็ฉันนั้น

[๘๘] ท่านผู้มีอำนาจมาก วันนี้ท่านจงกินเราบัดนี้เถิด
จงทำกิจที่ควรทำกับสรีระนี้ หรือว่าเพื่อท่านเราจะตก
จากยอดไม้

ท่านพอใจจงกินเนื้อของเราส่วนที่ท่านพอใจเถิด
(ยักษ์ฟังพระดำรัสแล้วตกใจกลัว จึงกราบทูลว่า)

[๘๙] ท่านราชบุตร ถ้าท่านพอใจอย่างนี้
ท่านจะสละชีวิตเพื่อปลดเปลื้องพระบิดา
ฉะนั้น ท่านจงรีบหักฟืน ก่อไฟให้โพล่งขึ้นในที่นี้
(พระศาสดาเมื่อทรงประกาศเหตุนี้ จึงตรัสว่า)

[๙๐] ลำดับนั้นแล พระราชบุตรผู้ทรงปรีชา ได้รวบรวมฟืน
ก่อกองไฟใหญ่ขึ้นแล้ว จึงตรัสบอกให้ยักษ์ทราบ
บัดนี้ไฟกองใหญ่เราได้ก่อแล้ว

(พระราชกุมารทรงเห็นกริยาของยักษ์นั้น จึงตรัสว่า)

[๙๑] บัดนี้ท่านจงข่มขี้กินเราในวันนี้เถิด
ทำไมท่านจึงขนพองพองดูเราบ่อย ๆ
เรากระทำตามคำของท่าน ตามที่ท่านพอใจจะกินเรา
(ยักษ์กราบทูลว่า)

[๙๒] ใครเล่าควรที่จะกินคนผู้ดำรงอยู่ในธรรม
มีปกติกล่าวคำสัตย์ รู้ถ้อยคำของผู้ขอเช่นท่าน
บุคคลใดฟังกินคนผู้มีปกติกล่าวคำสัตย์เช่นนั้น
แม้ศรีระของบุคคลนั้นก็พึงแตกออก ๗ เสี่ยง
(พระราชกุมารตรัสว่า)

[๙๓] เพราะสสบัณฑิตนั้นสำคัญท้าวสักกเทวราชนี้ว่าเป็น
พราหมณ์

จึงได้ให้สิ่งอยู่ในสรีระของตน ยักษ์ เพราะเหตุนั้นแล

จันทิมเทพบุตรนั้นจึงมีรูปกระต่ายปรากฏอยู่

ซึ่งให้ความพอใจแก่ชาวโลกตราบนทุกวันนี้

(ยักษ์เมื่อจะปล่อยพระราชกุมาร จึงกราบทูลว่า)

[๙๔] ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์พ้นจากปากราหูแล้วยอม
ไฟโรจน์

ในดีถีเพ็ญ ๑๕ ค่ำฉันใด

ท่านผู้มีอำนาจมาก แม้ท่านก็ฉันนั้น พ้นแล้วจากยักษ์

โปริสาท

ยังพระบิดาและพระมารดาให้ปลื้มพระทัย

จงไฟโรจน์ในกบิลรัฐเถิด

อนึ่ง ขอพระประยูรญาติของพระองค์ทุกฝ่ายจงร่าเริง

ยินดีทั่วหน้า

(พระศาสดาทรงประกาศความนั้นว่า)

[๙๕] ลำดับนั้น พระราชบุตรทรงพระนามอลีนสัตตผู้ทรงพระ
ปรีชา

ทรงประคองอัญชลี ถวายบังคมโปริสาทดาบส

ทรงได้รับอนุญาตเสด็จกลับกบิลรัฐอย่างสุขสวัสดิ์และ

ปลอดภัย

(พระศาสดาเมื่อจะทรงแสดงกิริยาที่ชาวมคธถวายการ

ต้อนรับพระราชกุมาร จึงตรัสว่า)

[๙๖] ขาวนิคม ขาวชนบท พลข่าง พลรถ

และพลเดินเท้าล้วนประคองอัญชลี เข้าเฝ้าถวายบังคม

กราบทูลท้าวเธอว่า ขอถวายบังคมแด่พระองค์

พระองค์ทรงเป็นผู้กระทำกิจที่ทำได้ยาก

ขยัททิสชาดกที่ ๓ จบ

๔. จันทันตชาดก (๕๑๔)

ว่าด้วยพญาข่างจันทันต์

(พระราชาตรัสว่า)

[๙๗] พระน้องนางผู้มีเรือนร่างเหลืองอร่ามดุจทองคำ

ผิวพรรณผุดผ่อง นัยนาที่แจ่มใสกว้างขวาง

ไยเล่าจึงเศร้าโศก ชุบชีวิตไปดังดอกไม้ที่ถูกขยี้

(พระนางสุภัทรากราบทูลว่า)

[๙๘] ขอเดชะพระมหाराช หม่อมฉันแพ้ครรรจ์
หม่อมฉันฝันเห็นนิมิต จึงแพ้ครรรจ์ชนิดที่หาได้ไม่ง่าย

เลย

(พระราชาตรัสว่า)

[๙๙] สมบัติอันน่าใคร่ชนิดใดชนิดหนึ่งซึ่งเป็นของมนุษย์
ในโลกที่น่าเพลิดเพลินนี้ ทั้งหมดนั้นจำนวนมากของพี
พีขอมอบให้พระน้องนางตามที่แพ้พระครรรจ์

(พระนางสุภัทรากราบทูลว่า)

[๑๐๐] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ ขอนายพรานทุก
จำพวก

ที่มีอยู่ในแคว้นของเจ้าพี่จงมาประชุมพร้อมกัน
หม่อมฉันจักบอกความแพ้ครรรจ์ของหม่อมฉัน
แก่พวกพรานเหล่านั้นว่าเป็นเช่นไร

(พระราชาตรัสบอกพรานเหล่านั้นแก่พระราชเทวีว่า)

[๑๐๑] พระเทวี นายพรานเหล่านี้ล้วนมีความชำนาญ
แก่กล้า

ชำนาญป่าและรู้จักเนื้อดี ยอมสละชีวิตเมื่อพิต้องการ
(พระราชเทวีตรัสกับพรานทั้งหลายว่า)

[๑๐๒] บุตรนายพรานทั้งหลาย

พวกท่านเท่าที่มาร่วมกัน ณ ที่นี้ ขอจงฟังข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าได้ฝันเห็นพญาช้างเผือก งามมีรัศมี ๖ ประการ

ข้าพเจ้าต้องการงาของมัน เมื่อไม่ได้ก็จะไม่ขอมิชีวิต

อยู่

(พวกบุตรนายพรานได้กราบทูลว่า)

[๑๐๓] ขอเดชะพระราชบุตร

พญาช้างที่งามมีรัศมี ๖ ประการซึ่งพระนางได้ทรงสุบินเห็น

บิดาของพวกข้าพระองค์ไม่เคยได้เห็น ไม่เคยได้ยิน

ปู่ของพวกข้าพระองค์ก็ไม่เคยได้เห็น ไม่เคยได้ยิน

ขอพระนางโปรดบอกพวกข้าพระองค์มาเถิดว่า

พญาช้างนั้นเป็นเช่นไร

(บุตรนายพรานเหล่านั้นกราบทูลต่อไปว่า)

[๑๐๔] ทิศใหญ่ ๔ ทิศ ทิศน้อย ๔ ทิศ

ทิศเบื้องบน และทิศเบื้องล่าง ๑๐ ทิศเหล่านี้

พญาช้างที่งามมีรัศมี ๖ ประการ

ซึ่งพระนางได้ทรงสุบินเห็น อยู่ทิศไหน

(พระนางสุภัทรราชเทวีทรงเหยียดพระหัตถ์ตรงไปยังป้า
หิมพานต์ ตรัสว่า)

[๑๐๕] จากนั้นตรงไปทิศอุดร ข้ามภูเขาสูงใหญ่ ๗ เทือก
ภูเขานั้นสูงใหญ่ ชื่อว่าสุวรรณปัสนคีรี
มีพันธุ์บุปผชาติบานสะพรั่ง มีหมู่กษัตริย์จรไม่ขาด
สาย

[๑๐๖] ท่านจงขึ้นไปยังเสลบรรพต ซึ่งเป็นที่อยู่ของหมู่
กษัตริย์

แล้วจงมองลงไปเบื้องล่างเชิงเขา

ทันใดนั้นท่านจะเห็นพญาไทรมีสีสนงาม

เสมอเหมือนเมฆมียานไทรห้อยย้อยอยู่ ๘,๐๐๐ ยาน

[๑๐๗] ณ ใต้ต้นไทรนั้นพญาภุชรงามมีรัศมี ๖ ประการ
อาศัยอยู่ ยากที่ใครอื่นจะชมขีได้

พญาช้างเผือกปลอดนั้น มีช้างประมาณ ๘,๐๐๐ เชือก

มีงานอนงามเหมือนงอนรถ

วิ่งไล่ประหารปัจฉามิตรเร็วปานลมพัด แวดล้อมรักษา

อยู่

[๑๐๘] ช้างเหล่านั้นยืนหายใจเข้าออกน่าหวาดกลัว

โกรธแค้นต่อลมที่มากกระทบ

ก็ถ้าเห็นมนุษย์ในที่นั้นต้องขยี้ให้เป็นเถาธุลี

แม้ละอองธุลีก็มีให้แตะต้องพญาช้างนั้น

(ครั้งได้ฟังดังนั้น โสณุดตรพราณตกใจกลัวความตาย จึง
กราบทูลว่า)

[๑๐๙] ขอเดชะพระเทวีของข้าพระพุทธเจ้า

เครื่องประดับที่ทำด้วยทองคำ แก้วมุกดา แก้วมณี

และแก้วไพฑูรย์ในราชสกุลก็มีอยู่มากมาย

พระแม่เจ้าจะกระทำอะไรกับเครื่องประดับที่ทำด้วย

งาช้าง

พระแม่เจ้ามีพระประสงค์จะให้ข้าพญาช้างงามีรัศมี ๖

ประการ

หรือจะให้พญาช้างข้ามุตรนายพรานกันแน่ พระเจ้าข้า
(ลำดับนั้น พระราชเทวีตรัสว่า)

[๑๑๐] พ่อพราน เรานั้นมีทั้งความริษยาทั้งความน้อยใจ

เมื่อหวนระลึกถึงความหลังขึ้นมาก็ตรอมใจ

ท่านจงช่วยทำตามความประสงค์ของเรานั้นด้วยเถิด

พ่อพราน เราจะให้หมู่บ้านแก่ท่าน ๕ ตำบล
(โสนุดตรพรานนั้นรับพระเสาวนีย์แล้วทูลถามว่า)

[๑๑๑] พญาข้างอาศัยอยู่ที่ไหน เข้าไปยืนอยู่ที่ไหน
หนทางไหนเป็นหนทางที่พญาข้างเดินไปอาบน้ำ
ก็พญาข้างนั้นอาบน้ำอย่างไร
โฉนเล่าข้าพระพุทธเจ้าจะรู้ความเป็นไปของพญาข้าง

ได้

(พระราชเทวีตรัสบอกถึงสถานที่ซึ่งจะพบข้างเผือกได้ว่า)

[๑๑๒] ณ สถานที่ที่พญาข้างอาศัยอยู่นั้นแล
มีสระโบกขรณีอยู่ไม่ไกล นารี نرمย์ มีทำนน้ำสวย

งาม ทั้งมีน้ำมาก

มีดอกปทุมบานสะพรั่ง มีหมู่ภมรคลุกเคล้าเกษรอยู่เป็น
อาฉิน

พญาข้างนั้นลงอาบน้ำในสระโบกขรณีนี้แหละ

[๑๑๓] พญาข้างเผือกชำระศีรษะแล้ว ทัดดอกอุบล
มีร่างกายผิวพรรณผุดผ่องขาวราวกะดอกบุณฑริก
รื่นเริงบันเทิงใจให้พระนางสุภัทราหมเหสีเดินนำหน้าไปยังที่
อยู่ของตน

(พระศาสดาเมื่อจะทรงขยายความให้แจ้ง จึงตรัสว่า)

[๑๑๔] นายพรานนั้นรับพระเสาวนีย์ของพระนางที่
ปราสาทชั้นที่ ๗

นั้นแหละแล้วจึงถือกระบองลูกเกาทัณฑ์และธนูคันใหญ่ไป
พิจารณาศิริบรรพตใหญ่ทั้ง ๗ เทือก
จึงเห็นศิริบรรพตสูงใหญ่ชื่อว่าสุวรรณπίสสคีรี

[๑๑๕] แล้วจึงขึ้นไปยังเสลบรรพตซึ่งเป็นที่อยู่ของหมู่
กีนนร

มองลงไปเบื้องล่างเชิงเขา ได้เห็นพญาไทรมีสีสังฆาม
เสมอเหมือนเมฆ มียานไทรห้อยย้อยอยู่ ๘,๐๐๐ ยาน

[๑๑๖] ณ ใต้ต้นไทรนั้น เขาได้เห็นพญาบุญชร

งามีรัศมี ๖ ประการ ยากที่ใครอื่นจะชมขี้ได้

พญาข้างเผือกนั้นมีข้างประมาณ ๘,๐๐๐ เชือก

มีงานองงามเหมือนงอนรถ วังโล่ประหารปัจจามิตรเร็วปาน
ลมพัด

แวดล้อมรักษาอยู่

[๑๑๗] อนึ่ง เขาได้เห็นสระโบกขรณีอยู่ไม่ไกล น่าน้ำ
รินรมย์

มีท่อน้ำสวยงาม ทั้งมีน้ำมาก มีดอกปทุมบานสะพรั่ง

มีหมู่ภมรคลุกเคล้าเกษรอยู่เป็นอาฉิม
ซึ่งเป็นสถานที่ที่พญาช้างนั้นลงอาบน้ำ

[๑๑๘] ครั้นได้เห็นความเป็นไป การยืน
และหนทางที่พญาช้างนั้นเดินไปอาบน้ำแล้ว

นายพรานผู้ชั่วช้าถูกพระนางสุภทราเทวี
ผู้ตกอยู่ในอำนาจแห่งจิตทรงไขมา จึงได้ไปขุดหลุม

[๑๑๙] นายพรานผู้มีนิสัยทำกรรมหยาบช้า ครั้นขุดหลุม
แล้ว

จึงปิดด้วยแผ่นไม้กระดาน แล้วหย่อนตัวลงไป

จับธนูยิงพญาช้างที่เดินมาข้างหลุมด้วยลูกเกาทัณฑ์

ใหญ่

[๑๒๐] ก็หละพญาช้างพอถูกยิงก็บันลือร้องก้อง
โกญจนาท

ช้างทั้งหมดก็พากันบันลือเสียงอื้ออึง

ต่างพากันวิ่งไปมารอบ ๆ ทั้ง ๘ ทิศ

ทำหญ้าและไม้ให้แหลกเป็นจूरณ

[๑๒๑] พญาช้างจับนายพรานนั้นด้วยหมายใจว่า เราจัก
ฆ่ามัน

ได้เห็นผ้ากาสาวพัสตร์อันเป็นธงชัยแห่งฤๅษีทั้งหลาย

ทั้ง ๆ ที่ได้รับทุกขเวทนา ก็เกิดสัญญาขึ้นว่า

บุคคลผู้ทรงธงชัยแห่งพระอรหันต์ สัตบุรุษไม่ควรฆ่า

(พญาช้างกล่าวกับนายพรานนั้นว่า)

[๑๒๒] ผู้ใดมีกิเลสดุน้ำฝาดยังไม่หมดไป

ปราศจากทมะและสัจจะ จักนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์

ผู้นั้นไม่สมควรจะนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์เลย

[๑๒๓] ส่วนผู้ใดคลายกิเลสดุน้ำฝาดได้แล้ว

ตั้งมั่นด้วยดีในศีลทั้งหลาย ประกอบด้วยทมะและสัจจะ

ผู้นั้นแลสมควรจะนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์

(พระศาสดาเมื่อทรงประกาศความนั้น จึงตรัสว่า)

[๑๒๔] พญาช้างถึงถูกยิงด้วยลูกเกาทัณฑ์ใหญ่แล้ว

ก็ไม่มีจิตคิดประทุษร้าย ได้กล่าวกับนายพรานว่า

เพื่อนรัก เพื่อนต้องการอะไรหรือ

เพราะอะไร เพื่อนจึงฆ่าเรา หรือว่าใครใช้เพื่อนมา
(นายพรานกล่าวว่า)

[๑๒๕] พญาช้างผู้เจริญ พระมเหสีของพระเจ้ากาสิ
พระนางทรงพระนามว่าสุภัทรา ได้รับการยกย่องบูชา
ในราชสกุล
ก็พระนางได้ทรงสุบินนิมิตเห็นท่าน ได้ตรัสบอก
ข้าพเจ้า

และได้ตรัสกับข้าพเจ้าว่า มีความต้องการงาทั้งคู่
(พญาช้างกล่าวว่า)

[๑๒๖] ความจริงคู่ขาของบิดาและของปู่เราที่สวยงามมี
เป็นจำนวนมาก

พระนางทราบดี แต่พระราชบุตรมีนิสัยทรกริ้ว
เป็นคนพาล ต้องการที่จะฆ่าเรา จึงได้จองเวร

[๑๒๗] ลูกขึ้นเถิด นายพราน ท่านจงจับเลื่อยตัดงาคู่นี้
ก่อนที่เราจะตาย

จงกราบทูลพระราชบุตรผู้มีนิสัยทรกริ้วพระองค์นั้นว่า
พญาช้างถูกข้าพระพุทธเจ้าฆ่าตายแล้ว

เชิญเถิด งาคู่นี้เป็นงาของพญาช้างนั้น พระเจ้าข้า

(พระศาสดาเมื่อทรงประกาศความนั้น จึงตรัสว่า)

[๑๒๘] นายพรานนั้นลุกขึ้นจับเลื่อย

ตัดงาทั้งคู่ของพญาคชสารตัวประเสริฐ

แล้วจึงนำงาทั้งคู่ซึ่งมีความสวยงามหาที่เปรียบมิได้ใน

พื้นปฐพี

รีบหลีกไปจากที่นั้นโดยเร็ว

[๑๒๙] ช้างเหล่านั้นถูกภัยคุกคาม เป็นทุกข์เพราะพญา
ช้างถูกฆ่า

ต่างพากันวิ่งไปมาทั้ง ๘ ทิศ ไม่เห็นคนผู้เป็นปัจเจกมิตร
ต่อพญาช้าง

จึงได้กลับมาหาพญาช้าง

[๑๓๐] ช้างเหล่านั้นต่างคร่ำครวญร้องไห้อยู่ ณ ที่นั้น

โปรยฝุ่นลงที่ศีรษะของตน ทั้งหมดให้นางช้างตัว

ประเสริฐกว่า

ช้างทั้งหมดเดินนำหน้าแล้วพากันกลับไปสถานที่อยู่ของตน

[๑๓๑] นายพรานนั้นนำงาทั้งคู่ของพญาคชสารตัว

ประเสริฐ

ซึ่งมีความสวยงามหาที่เปรียบมิได้ในพื้นปฐพี
ส่องรัศมีเปล่งปลั่งดังสายรุ้งทอง สว่างไสวไปทั่ว
ไพโรสนท์

เข้าไปยังกรุงกาสี แล้วน้อมงาทั้งคู่เข้าไปถวายพระราช
กัญญา

กราบทูลว่า พญาช้างถูกฆ่าพระพุทธเจ้าฆ่าแล้ว
งาคู่นี้เป็นงาของพญาช้างนั้น

[๑๓๒] เพราะทอดพระเนตรเห็นงาทั้งคู่ของพญาคชสาร
ตัวประเสริฐ

ซึ่งเป็นภัสดาที่รักในชาติปางก่อน
พระหฤทัยของพระนางก็ได้แตกทำลาย ณ สถานที่นั้น
นั่นเอง

พระนางผู้เป็นคนพาลได้สวรรคตเพราะเหตุนั้น
นั่นแหละ

(พระเถระผู้สังคายนาพระธรรมเมื่อจะพรรณนาคุณของพระ
ทศพล จึงได้
กล่าวว่า)

[๑๓๓] ก็พระบรมศาสดาทรงบรรลุสัมโพธิญาณ
ทรงมีอานุภาพมาก ได้ทรงแย้มท่ามกลางบริษัท
ภิกษุทั้งหลายผู้มีจิตหลุดพ้นดีแล้วพากันกราบทูลว่า
ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลายหาได้กระทำการแย้มให้

ปรากฏ
ในเพราะสิ่งมิใช่เหตุไม่

[๑๓๔] เธอทั้งหลายจงดูกุมารีสาวซึ่งครองผ้า
กาสาवพัสดุ์

ประพฤติเป็นผู้ไม่ครองเรือน
ภิกษุณีนั่นได้เป็นพระนางราชกัญญาในครั้งนั้น
ส่วนตถาคตได้เป็นพญาช้างในครั้งนั้น

[๑๓๕] นายพรานผู้นำงาทั้งคู่ของพญาคชสารตัว
ประเสริฐ

ซึ่งมีความสวยงามหาที่เปรียบมิได้ในพื้นปฐพี
เข้าไปยังกรุงกาสีในกาลนั้น ได้เป็นพระเทวทัต

[๑๓๖] พระพุทธเจ้าทรงปราศจากความกระวนกระวาย
ความโศกและกิเลสจลุลุกลิต ตรีสร้อยด้วยพระองค์เอง
ได้ตรัสฉันทันตชาตกนี้อันเป็นของเก่า

ที่ไม่รู้จักสาบสูญตราบนานเท่าดวงอาทิตย์ยังไม่ดับ
ซึ่งพระองค์ได้ท่องเที่ยวไปตลอดกาลนาน
เป็นบุรพจริยาทั้งสูงและต่ำว่า

[๑๓๗] ภิกษุทั้งหลาย โดยกาลนั้น
เราตถาคตได้มีอยู่ที่สระฉันทันต์นั้น
เราตถาคตได้เป็นพญาช้างตัวประเสริฐในกาลนั้น
เธอทั้งหลายจงจำชาดกไว้ด้วยประการฉะนี้

ฉันทันต์ชาดกที่ ๔ จบ

๕. สัมภวชาดก (๕๑๕)

ว่าด้วยสัมภวกุมาร

(พระราชาตรัสถามปัญหาเกี่ยวกับพราหมณ์สุจිරตะว่า)

[๑๓๘] ท่านอาจารย์สุจिरตะ ข้าพเจ้าบรรลุถึงราชสมบัติ
และความเป็นอธิบดีแล้ว แต่ยังปรารถนา

เพื่อบรรลุถึงความเป็นใหญ่และเพื่อชนะทั่วทั้งปฐพีนี้

[๑๓๙] โดยธรรม มิใช่โดยอธรรม ข้าพเจ้าหาพอใจ
อธรรมไม่

ท่านอาจารย์สุจिरตะ พระราชาต้องประพจน์ธรรมให้เป็น
กิจอันสำคัญ

[๑๔๐] ท่านพราหมณ์ เพราะเหตุใด เราทั้งหลาย
จะไม่ถูกนิินทาในโลกนี้ ละไปแล้วก็จะไม่ถูกนิินทา
และพึงถึงความมียศในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

[๑๔๑] ท่านพราหมณ์ ข้าพเจ้าปรารถนาจะกระทำตาม
อรรถและธรรม

ข้าพเจ้าถามแล้ว ขอท่านจงบอกอรรถและธรรมนั้นด้วย
เถิด

(สุจिरตพราหมณ์ไม่สามารถจะทูลตอบปัญหาได้ จึงกราบทูล
ว่า)

[๑๔๒] ขอเดชะพระขัตติยราช
พระองค์ทรงปรารถนาจะกระทำตามอรรถและธรรมใด
อรรถและธรรมนั้นใครอื่นนอกจากวิรุพราหมณ์
หาควรที่จะกล่าวชี้แจงไม่

(พระราชาทรงประสงค์จะส่งสุจिरตพราหมณ์ไป จึงตรัสว่า)

[๑๔๓] มาเถิด ท่านอาจารย์สุจिरตะ ข้าพเจ้าจะส่งท่านไป
ท่านจงไปยังสำนักวิรุพราหมณ์ จงนำทองคำแท่งนี้ไป

ด้วย

พืงมอบทองคำแท่งนี้กระทำให้เป็นเครื่องบูชา
สำหรับคำสอนอรรถและธรรม
(พระศาสดาเมื่อจะทรงเผยความนั้น จึงตรัสว่า)
[๑๔๔] มหาพราหมณ์ภารทวาชะนั้นไปถึงสำนักวิรุฬพรา
หมณ์แล้ว
ได้เห็นวิรุฬพราหมณ์นั้นกำลังบริโภคอาหารอยู่ในเรือน
ของตน
(สุจิริตพราหมณ์ถูกถามถึงเหตุที่มา จึงกล่าวว่า)
[๑๔๕] เราถูกพระเจ้าโกรพยะผู้ทรงยศส่งมาเป็นทูต
พระเจ้าโกรพยะยุดิฐิละได้ตรัสสอนดังนี้ว่า
ท่านพืงถามอรรถและธรรม วิรุละเพื่อน เราถามแล้ว
ขอท่านจงบอกอรรถและธรรมนั้นด้วยเถิด
(วิรุฬพราหมณ์กล่าวว่า)
[๑๔๖] สหายพราหมณ์ เราเกิดความขวนขวายขึ้นว่า
จักปิดกันแม่น้ำคงคา ก็ไม่อาจจะปิดกันแม่น้ำใหญ่นั้น
ได้
เพราะเหตุนั้น จักมีโอกาสได้อย่างไร
[๑๔๗] เราถูกท่านถามถึงอรรถและธรรม ก็ไม่สามารถจะ
บอกท่านได้
แต่ภัทรการบุตรของเรา เป็นลูกในไส้เกิดแต่ตัวเราแท้
ๆ
ท่านจงไปถามอรรถและธรรมกับเขาเถิด พราหมณ์
(พระศาสดาเมื่อทรงประกาศความนั้น จึงตรัสว่า)
[๑๔๘] มหาพราหมณ์ภารทวาชะนั้นได้ไปถึงสำนักภัทร
การแล้ว
ได้เห็นเขานั่งอยู่ในเรือนของตน
(สุจิริตพราหมณ์จึงกล่าวว่า)
[๑๔๙] เราถูกพระเจ้าโกรพยะผู้ทรงยศส่งมาเป็นทูต
พระเจ้าโกรพยะยุดิฐิละได้ตรัสสอนดังนี้ว่า
ท่านพืงถามอรรถและธรรม ภัทรการหลานรัก
เจ้าจงบอกอรรถและธรรมนั้นแก่ลุงเถิด
(ภัทรการพราหมณ์ไม่สามารถจะแก้ปัญหาก็ได้ จึงส่งเขาไปยัง
สำนักน้องชายชื่อสัณขัฏุมารว่า)
[๑๕๐] ข้าพเจ้าเหมือนคนละทิ้งหาบเนื้อติดตามหี้อยู่

ถึงถูกท่านถามถึงอรรถและธรรม ก็ไม่อาจจะบอกแก่ท่านได้

[๑๕๑] ท่านพราหมณ์สุจිරตะ ผมมีน้องชายชื่อว่าสัญญาชัย เขาเป็นน้องชายของผม ท่านจงไปถามอรรถและธรรมกับเขาเถิด

(พระศาสดาทรงประกาศความนั้นว่า)

[๑๕๒] มหาพราหมณ์ภารทวาชะนั้นไปถึงสำนักสัญญาชัยแล้ว

ได้เห็นเขานั่งอยู่ในเรือนของตนจึงกล่าวว่า

[๑๕๓] เราถูกพระเจ้าโกรพยะผู้ทรงยศส่งมาเป็นทูต

พระเจ้าโกรพยะอุทฺธิลละได้ตรัสสอนดังนี้ว่า

ท่านพึงถามอรรถและธรรม สัญชัยหลานรัก ลงถามแล้ว

ขอเจ้าจงบอกอรรถและธรรมนั้นด้วยเถิด

(สัญญาชัยกุมารกล่าวว่า)

[๑๕๔] ท่านพราหมณ์สุจिरตะ พญามัจจุราชยอมกลืนกินข้าพเจ้าทุกเมื่อ

ทั้งเวลาเย็นและเวลาเช้า ข้าพเจ้าถูกท่านถามอรรถและธรรม

ก็ไม่อาจจะบอกแก่ท่านได้

[๑๕๕] ท่านพราหมณ์สุจिरตะ ข้าพเจ้ามีน้องชายชื่อว่าสัมภาะ

เขาเป็นน้องชายของข้าพเจ้า ขอท่านจงไปถามอรรถและธรรมกับเขาเถิด

(สุจिरตะพราหมณ์กล่าวว่า)

[๑๕๖] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย นาคัสจรรยหนอ

ปัญหาธรรมนี้พวกเรายังไม่พอใจ

บิดาและบุตรทั้ง ๓ คนนั้น

ก็ยังไม่มีความรู้ถึงปัญหาธรรมนี้เลย

[๑๕๗] ท่านทั้ง ๓ คนถูกถามถึงอรรถและธรรมนั้นก็ไม่อาจจะบอกได้

โฉนเล่า เด็กถูกถามถึงอรรถและธรรมจะพึงรู้ได้

(สัญญาชัยกุมารได้ฟังดังนั้น จึงสรรเสริญสัมภาะกุมารว่า)

[๑๕๘] ท่านยังไม่ได้ถามสัมภาะกุมารก่อนแล้ว

อย่าเพิ่งเข้าใจเธอว่าเป็นเด็ก

พราหมณ์ ท่านถามสัมภวกุมารแล้วพึงรู้รรถและธรรม
ได้

[๑๕๙] ดวงจันทร์ปราศจากมลทิน โคจรไปในอากาศ
ธาตุ

ย่อมสว่างไสวกว่าหมู่ดาวทั้งสิ้นในโลกด้วยรัศมีแม่
ฉันใด

[๑๖๐] สัมภวกุมารถึงยังเป็นเด็กก็ฉันนั้น เพราะ
ประกอบด้วยปัญญา

ท่านยังไม่ได้ถามสัมภวกุมารก่อนแล้วอย่าเพิ่งเข้าใจ
เธอว่าเป็นเด็ก

พราหมณ์ ท่านถามสัมภวกุมารแล้วพึงรู้รรถและธรรม
ได้

[๑๖๑] ท่านพราหมณ์ เดือนจิตตมาสแห่งคิมหันตฤดู
ย่อมงามยิ่งนักกว่าเดือนอื่น ๆ ด้วยต้นไม้และ
ดอกไม้แม่ฉันใด

[๑๖๒] สัมภวกุมารถึงยังเป็นเด็กก็ฉันนั้น เพราะ
ประกอบด้วยปัญญา

ท่านยังไม่ได้ถามสัมภวกุมารก่อนแล้วอย่าเพิ่งเข้าใจ
เธอว่าเป็นเด็ก

พราหมณ์ ท่านถามสัมภวกุมารแล้วพึงรู้รรถและธรรม
ได้

[๑๖๓] ท่านพราหมณ์ หิมวันตบรรพตชื่อคันธมาทน์
ดารดาษไปด้วยต้นไม้พันธุ์ เป็นที่อยู่แห่งหมู่
มหาภูต

ย่อมสว่างไสวและดลอบบอวลไปทั่วทิศด้วยทิพยโอส
ธแม่ฉันใด

[๑๖๔] สัมภวกุมารถึงยังเป็นเด็กก็ฉันนั้น เพราะ
ประกอบด้วยปัญญา

ท่านยังไม่ได้ถามสัมภวกุมารก่อนแล้วอย่าเพิ่งเข้าใจ
เธอว่าเป็นเด็ก

พราหมณ์ ท่านถามสัมภวกุมารแล้วพึงรู้รรถและธรรม
ได้

[๑๖๕] ท่านพราหมณ์ ไฟปามีเปลวไฟเป็นช่อ เรื่องโรจน์
ลูกโพล่งอยู่ที่กอไม้ในป่า ไม่อึดต่อเชื้อเพลิง มีทางดำ

[๑๖๖] กินเปรียงเป็นอาหาร มีควันเป็นธง

ใหม่ลามจนถึงยอดไพรสนธ์ มีเชื้อไฟเพียงพอ
โชติช่วงอยู่บนยอดภูเขากลางคืนฉันใด
[๑๖๗] สัมภวภูมารถึงยังเป็นเด็กก็ฉันนั้น เพราะ
ประกอบด้วยปัญญา

ท่านยังไม่ได้ถามสัมภวภูมารก่อนแล้วอย่าเพิ่งเข้าใจ
เธอว่าเป็นเด็ก
พราหมณ์ ท่านถามสัมภวภูมารแล้วพึงรู้ธรรมดาและธรรม
ได้

[๑๖๘] ม้าดีจะรู้ได้เพราะความว่องไว
โคพลีพัทธจะรู้ได้ในเมื่อมีภาระที่จะต้องลากไป
แม่โคนมจะรู้ได้เพราะน้ำนม และบัณฑิตจะรู้ได้เมื่อ
เจอจันฉินใด

[๑๖๙] สัมภวภูมารถึงยังเป็นเด็กก็ฉันนั้น เพราะ
ประกอบด้วยปัญญา
ท่านยังไม่ได้ถามสัมภวภูมารก่อนแล้วอย่าเพิ่งเข้าใจ
เธอว่าเป็นเด็ก

พราหมณ์ ท่านถามสัมภวภูมารแล้วพึงรู้ธรรมดาและธรรม
ได้
(พระศาสดาเมื่อทรงเปิดเผยความนั้น จึงตรัสว่า)

[๑๗๐] มหาพราหมณ์ภารทวาชะนั้นไปถึงสำนัก
สัมภวภูมารแล้ว

ได้เห็นเขากำลังเล่นอยู่นอกบ้าน
(สุจิริตพราหมณ์ได้ถามปัญหาว่า)
[๑๗๑] เราถูกพระเจ้าโกรพยะผู้ทรงยศส่งมาเป็นทูต
พระเจ้าโกรพยะยุดิฐิละได้ตรัสสอนดังนี้ว่า
ท่านพึงถามธรรมดาและธรรม พ่อหนูสัมภวะ ลงถามเจ้า
แล้ว

ขอเจ้าจงบอกธรรมดาและธรรมนั้นด้วยเถิด
(สัมภวภูมารกล่าวว่า)
[๑๗๒] เอาเถิด ข้าพเจ้าจักบอกลงตามอย่างคนที่ฉลาด
ก็พระราชาย่อมจะทรงทราบปัญหานั้นได้
แต่จะทรงกระทำหรือไม่เท่านั้น
(และเมื่อจะบอกปัญหาจึงกล่าวว่า)

[๑๗๓] ท่านพราหมณ์สุจิริตะ ใคร ๆ ถูกพระราชาตรัสถาม
แล้ว

ฟังกราบทูลราชกิจที่จะทำในวันนี้ว่า ฟังทำในวันพรุ่งนี้
ขอพระเจ้ายุดิฐลือละอย่าทรงเชื่อฟังยับยั้งอยู่เลยในเมื่อ
ประโยชน์เกิดขึ้น

[๑๗๔] ท่านพราหมณ์สุจริตะ ใคร ๆ ถูกพระราชาตรัสถาม
แล้ว

ฟังกราบทูลปัญหาที่เป็นไปภายในเท่านั้น
ไม่ฟังให้ทรงดำเนินไปสู่หนทางที่ชั่วดคนหลง
หาความคิดมิได้

[๑๗๕] พระราชาไม่ควรลืมนั่น ไม่ควรประพฤติดุชกรรม
ไม่ควรหยั่งลงไปในลัทธิที่ผิด ไม่ฟังประกอบในสิ่งอัน
ไม่เป็นประโยชน์

[๑๗๖] ขัตติยราชาพระองค์ใดทรงรู้จักทำเหตุเหล่านี้
ขัตติยราชาพระองค์นั้นย่อมทรงเจริญทุกเมื่อเหมือน
ดวงจันทร์ข้างขึ้น

[๑๗๗] พระองค์ย่อมทรงเป็นที่รักแห่งหมู่พระญาติ
และทรงรุ่งโรจน์ในหมู่มิตร ทรงมีพระปรีชา
เมื่อพระวรกายแตกทำลายไป จะทรงเข้าถึงโลกสวรรค์
สัมภวชาดกที่ ๕ จบ

๖. มหาภีชาดก (๕๑๖)

ว่าด้วยพญาวานร

(พระศาสดาทรงประกาศเนื้อความนี้ว่า)

[๑๗๘] ได้มีพระราชาแห่งชนชาวกาสิ ทรงผดุงรัฐให้
เจริญ

ในกรุงพาราณสี แวดล้อมด้วยมิตรและอำมาตย์
ได้เสด็จไปยังมคิชาลินอุทยาน

[๑๗๙] ณ ที่นั้น ได้ทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์เป็นโรค
เรื้อน

ขาวพราวเป็นจุด ๆ และกลากเกลื่อน
มีเนื้อหลุดออกจากปากแผลเช้นกับดอกทองกวาว
มีร่างกายผ่ายผอม สะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น

[๑๘๐] ครั้นทอดพระเนตรเห็นคนตกยาก
ถึงความลำบากน่าสงสารยิ่งนัก

พระราชาทรงหวาดหวั่นพระหฤทัย

จึงตรัสถามว่า เจ้าเป็นยักษ์ประเภทไหน

[๑๘๑] มือและเท้าของเจ้าก็ต่าง ศีรษะยิ่งต่างกว่านั้น

เนื้อตัวของเจ้าก็ต่างพร้อย และมากไปด้วยกลาก
เกลื่อน

[๑๘๒] หลังของเจ้าเป็นปมเป็นปมเหมือนกับเถาว์วัลย์ที่
ขดกลม

อวัยวะของเจ้าก็เหมือนกับเถาว์วัลย์ที่มีข้อด้า
เรายังไม่เคยเห็นอะไรอื่นเป็นเช่นนี้

[๑๘๓] เจ้ามีเท้าหงิกงอ น้าหวาดเสียว มีร่างกาย
ผ่ายผอม

สะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ดูหิวกระหาย อดโซ
เจ้ามาจากที่ไหน และจะไปไหน

[๑๘๔] เจ้ามีรูปร่างอัปลักษณ์ ดูน่าเกลียด
ผิวพรรณก็ทราม ดูน่ากลัว
มารดาบิดาผู้ให้กำเนิดของเจ้าคงไม่ปรารถนาที่จะเห็นเจ้า
เลย

[๑๘๕] ในชาติปางก่อนเจ้าได้ทำกรรมอะไรไว้ ได้ฆ่า
คนที่ไม่ควรฆ่าหรือ

หรือเพราะทำกรรมอันโหดร้ายทารุณอย่างใดไว้

เจ้าจึงประสบทุกข์อย่างนี้

(ต่อแต่นั้นไป พราหมณ์จึงกล่าวว่า)

[๑๘๖] เชิญสดับเถิด พระเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าจักกราบ
ทูล

ให้พระองค์ทรงทราบตามอย่างคนฉลาด

เพราะบัณฑิตทั้งหลายในโลกนี้สรรเสริญคนพูดความ

จริง

[๑๘๗] เมื่อข้าพระพุทธเจ้าผู้เดียวเที่ยวแสวงหาโค
ได้หลงลงเลยเข้าไปในป่าเปลี่ยวที่แห้งแล้งกันดาร
เจียบสงัด ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยแห่งช้างนานาชนิด

[๑๘๘] ข้าพระพุทธเจ้าได้หลงทางเข้าไปในป่าทึบ
ซึ่งเป็นที่สัจจรไปมาแห่งเนื้อร้าย
มีความหิวกระหาย ได้ท่องเที่ยวไปในป่านั้นตลอด ๗

วัน

[๑๘๙] ณ ที่ป่านั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นต้นมะพลับต้น
หนึ่ง

ซึ่งอยู่หมื่นหมื่น มีกิ่งทอดตรงไปยังปากเหว
มีผลดก ข้าพระพุทธเจ้าปรารถนาจะกิน

[๑๙๐] ข้าพระพุทธเจ้ากินผลที่ลมพัดหล่น
ข้าพระพุทธเจ้าพอใจผลมะพลับเหล่านั้นมาก แต่ยังไม่
อิ่ม

จึงปีนขึ้นไปบนต้นด้วยคิดว่า จักกินให้สบายบนต้นนั้น
[๑๙๑] ข้าพระพุทธเจ้ากินผลหนึ่งแล้วปรารถนาผลที่ ๒
ต่อไป

แต่นั้นกิ่งมันได้หักเหมือนถูกขวานตัด
[๑๙๒] ข้าพระพุทธเจ้านั้นพร้อมทั้งกิ่งไม้ มีเท้าชี้ฟ้า
ศีรษะปักลงตกไปในชอกเขา ซึ่งไม่มีที่จะยึดเหนี่ยว
[๑๙๓] ก็เพราะน้ำลึก ข้าพระพุทธเจ้าจึงหยั่งไม่ถึง
นอนทอดอาลัยอยู่ในชอกเขานั้น ไม่น้อยกว่า ๑๐ ราตรี
[๑๙๔] ต่อมา วานรตัวหนึ่งมีหางคล้ายหางโค
ท่องเที่ยวไปตามตามชอกเขาเป็นประจำ
ได้ไปตามกิ่งไม้กัดกินผลไม้ อยู่ ได้มาถึงสถานที่นั้น
[๑๙๕] มันเห็นข้าพระพุทธเจ้ามีร่างกายผอมเหลือง
ได้มีความการุญแก่ข้าพระพุทธเจ้า ถามไถ่ว่า
ท่านผู้เจริญ ท่านชื่ออะไร ทำไมจึงมาทนทุกข์อยู่ที่นี่
อย่างนี้

[๑๙๖] เป็นมนุษย์หรืออมมนุษย์ จงแนะนำตัวให้ข้าพเจ้า
ทราบด้วย
ข้าพระพุทธเจ้าได้ประนมอัญชลีแล้วกล่าวแก่มันอย่าง
นี้ว่า

[๑๙๗] ข้าพเจ้าเป็นมนุษย์ประสบความพินาศ
ข้าพเจ้าไม่มีทางที่จะไปจากที่นี่
เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงขอบอกให้ท่านทราบ
ขอท่านจงมีความเจริญ ขอท่านจงเป็นที่พึ่งของ
ข้าพเจ้าด้วย

[๑๙๘] วานรผู้กล้าหาญเที่ยวไปหาก่อนศิลาที่มีน้ำหนักร
ที่ภูเขา

ผูกเถาววัลย์ที่ก่อนศิลาแล้ว ได้กล่าวคำนี้ว่า
[๑๙๙] มาเถิด มาขึ้นเกาะหลังข้าพเจ้า
ท่านจงใช้แขนทั้ง ๒ ข้างกอดคอข้าพเจ้าไว้
ข้าพเจ้าจะใช้กำลังช่วยท่านขึ้นไปจากชอกเขา
[๒๐๐] ข้าพระพุทธเจ้าสดับคำนั้นแล้ว
จึงขึ้นเกาะหลังพญาวานรผู้มีสิริ เป็นปราชญ์ตนนั้น

แล้วใช้แขนทั้ง ๒ กอดคอมันไว้

[๒๐๑] พญาวานรผู้มีเดช มีกำลังตนนั้น มีความลำบาก
กระโดดพาข้าพระพุทธเจ้าขึ้นจากชอกเขานั้นด้วย

ความยาก

[๒๐๒] ครั้นนำข้าพระพุทธเจ้าขึ้นมาแล้ว
พญาวานรผู้เป็นบัณฑิต กล่าวหาญ ได้กล่าวคำนี้ว่า
เพื่อนรัก ท่านโปรดรักษาความปลอดภัยให้ข้าพเจ้า

ด้วยเถิด

ข้าพเจ้าจักหลับสักครู่หนึ่ง

[๒๐๓] สิงโต เสือโคร่ง เสือเหลือง หมี หมาป่า
และเสือดาวพึงเบียดเบียนข้าพเจ้าผู้หลับไป

ท่านเห็นพวกมันจงห้ามกันไว้ด้วย

[๒๐๔] พญาวานรนั้นครั้นให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ป้องกัน

แล้ว

จึงหลับไปครู่หนึ่ง

ครั้งนั้น ข้าพระพุทธเจ้ากลับได้ความคิดเห็นชั่วช้า
โดยไม่ทันคิดให้รอบคอบว่า

[๒๐๕] วานรนี่ก็เป็นอาหารของพวกมนุษย์

เช่นเดียวกับเนื้ออื่น ๆ ในป่าเหมือนกัน

ถ้ากระไร เราหิวพึงฆ่าวานรนี้กิน

[๒๐๖] อนึ่ง เราบริโภคมันแล้วจักถือเอาเนื้อเป็นเสบียง

เดินทาง

จักข้ามทางกันดาร และเราจักมีเสบียงเดินทาง

[๒๐๗] ทันใดนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงหยิบก้อนหินแล้วทุ้ม
ลงไป

ยังกระหม่อมวานร แต่การประหารของข้าพระพุทธเจ้า

ผู้มีร่างกายเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าเพราะอดอาหารจึงมีกำลัง

ด้อยไป

[๒๐๘] ก็พญาวานรนั้นทะเล็งขึ้นโดยเร็วเพราะกำลังก้อน

หินที่ทุ้มลงไป

มีตัวอาบไปด้วยเลือด ร้องไห้

มองดู

ข้าพระพุทธเจ้าด้วยดวงตา

ซึ่งเต็มไปด้วยน้ำตา พลังกล่าวว่า

[๒๐๙] ท่านอย่าทำข้าพเจ้าเลย ขอท่านจงมีความเจริญ

ท่านอย่าได้กระทำความอันไม่สมควรเช่นนี้

อนึ่ง ท่านได้ชื่อว่ามีอายุยืนยาว ควรจะห้ามปรามคน
เหล่าอื่น

[๒๑๐] ท่านคนผู้กระทำความที่คนอื่นทำได้ยากนัก นำ
อนาถจริงหนอ

เราช่วยท่านขึ้นจากเหวลึกที่ขรุขระยากที่จะขึ้นได้เช่นนี้

[๒๑๑] ท่านเป็นดุจเรานามาจากปรโลก

ยังสำคัญเราว่าเป็นคนควรประทุษร้าย

ท่านนั้นเป็นคนชั่ว มีสันดานชั่วช้า จึงคิดแต่เหตุที่ชั่วนั้น

[๒๑๒] โอ ท่านผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม

ขอท่านอย่าประสบเวทนาคันเคืองร้อนเลย

ขอบาปกรรมอย่าได้ฆ่าท่านเหมือนขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่เลย

[๒๑๓] แน่ะท่านผู้มีบาปกรรม ไม่สำรวม เราไม่ไวใจท่าน

มาเถิด ท่านจงตามหลังเราไปใกล้ ๆ พอเห็นกัน

[๒๑๔] ท่านพ้นแล้วจากเงื้อมมือของสัตว์ร้าย ถึงถิ่น

มนุษย์แล้ว

นี่แน่ะท่านผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม นั้นหนทาง

ท่านจงไปทางนั้นตามสบายเถิด

[๒๑๕] ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว

วานรผู้มีปกติท่องเที่ยวไปตามขุนเขา ล้างศีรษะที่

เปื้อนเลือด

เช็ดน้ำตาแล้วกระโดดจากที่นั้นขึ้นไปยังภูเขา

[๒๑๖] ข้าพระพุทธเจ้านั้นอุกวานรนั้นแข่งด่า

ถูกความกระวนกระวายเบียดเบียน

มีกายเร่าร้อน จึงลงไปยังสายน้ำเพื่อจะดื่ม

[๒๑๗] หวังน้ำทั้งปวงปรากฏแก่ข้าพระพุทธเจ้า

เหมือนเดือดพล่านเพราะไฟ

เจือด้วยโลหิตเหมือนข้าเลือดข้าหนอง

[๒๑๘] หยาดน้ำมีประมาณเพียงใดตกต้องกายของ

ข้าพระพุทธเจ้า

หัวฝีมียขนาดเท่าผลมะตูมครึ่งผลก็ผุดขึ้นมีประมาณ

เพียงนั้น

[๒๑๙] ฝี่เหล่านั้นแตกแล้ว น้ำเลือดและน้ำหนอง

ไหลออกจากร่างกายของข้าพระพุทธเจ้าประดุจ

ซากศพ

ข้าพระพุทธเจ้าจะไปทางใด จะเป็นหมู่บ้านและนิคม
ทั้งหลายก็ตาม

[๒๒๐] พวกมนุษย์ทั้งหญิงทั้งชายถูกกลืนเหม็นรบกวน
ต่างถือท่อนไม้ ห้ามกันข้าพระพุทธเจ้าว่า เจ้าอย่า
มาทางนี้

[๒๒๑] บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าเสวยกรรมของตน
ที่ตนเองกระทำไว้ไม่ดีในปางก่อน

ข้าพระพุทธเจ้ามีทุกข์เช่นนี้ อยู่อย่างนี้ตลอด ๗ ปี

[๒๒๒] เพราะเหตุนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงขอกราบทูลให้
พระองค์ทรงทราบ

ขอความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งหลายเท่าที่มาประชุมกัน
ณ ที่นี้

ขอพระองค์อย่าทรงเป็นผู้ประทุษร้ายมิตรเลย

เพราะคนประทุษร้ายมิตรจัดเป็นคนเลว

[๒๒๓] บุคคลใดในโลกนี้ยอมประทุษร้ายมิตร

บุคคลนั้นยอมเป็นโรคเรื้อน โรคกลาก เกสื้อน

คนผู้มีปกติประทุษร้ายมิตรเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงนรก

มหากปิชาดกที่ ๖ จบ

๗. ทกรักขสชาดก (๕๑๗)

ว่าด้วยผีเสื้อน้ำ

(เกร็ดปริพาชีกากล่าวปัญหาของรากษสว่า)

[๒๒๔] ถ้าวามหาบพิตรทั้ง ๗ พระองค์กำลังลอยเรืออยู่
ในห้วงน้ำ

ผีเสื้อน้ำผู้แสวงหามนุษย์เป็นพลีกรรมยึดเรือไว้

มหาบพิตรจะทรงสละให้ผีเสื้อน้ำตามลำดับอย่างไร

(พระราชาลำดับดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า)

[๒๒๕] โยมจะให้พระมารดาเป็นอันดับ ๑ ให้พระมเหสี
แล้วให้อนุชา

แต่นั้นจะให้พระสหาย แล้วจะให้ปุโรหิตพราหมณ์
เป็นอันดับที่ ๕

จะให้ตนเองเป็นอันดับที่ ๖ แต่จะไม่ให้มโหสถบัณฑิต

(เกร็ดปริพาชีกากล่าวคุณของมารดาว่า)

[๒๒๖] พระราชชนนีของมหาบพิตร ทรงบำรุงเลี้ยง ให้
กำเนิด

และทรงเอ็นดูช่วยเหลือตลอดกาลนาน

เมื่อมหาบพิตรถูกฉกฉวยพรหมณ์ประทุษร้าย
พระนางทรงเป็นบัณฑิตคิดเห็นประโยชน์
จึงทรงกระทำสิ่งอื่นแทนมหาบพิตร
ปลดเปลื้องมหาบพิตรจากการถูกลอบปลงพระชนม์
[๒๒๗] พระราชมารดานั้นทรงประทานพระชนม์ชีพ
ทรงครรภ์พระโอรสเช่นนั้น
เพราะโทษอะไร มหาบพิตรจึงจะประทานให้ผีเสื้อน้ำ
(พระราชาตรัสโทษของพระมารดาว่า)

[๒๒๘] พระมารดาของโยมประดับเครื่องอลังการที่ไม่
ควรประดับ

เหมือนเด็กสาวกระซิกกระซี้กับคนเฝ้าประตู
และคนชั้นต่ำเกินขอบเขต

[๒๒๙] อนึ่ง ทรงส่งทูตไปยังพระราชาฝ่ายอื่นเสียเอง
เพราะโทษนั้น โยมจะพึงให้พระมารดาแก้ราคษส
(เกร็ดปริพาชิกากล่าวคุณของพระนางนั้นทาเทวีว่า)

[๒๓๐] พระนางนั้นทาเทวีผู้ประเสริฐกว่าหมู่สมมนารี
มีพระเสาวนีย์น่ารัก ทรงอนุวัตรตามมหาบพิตร เป็น
ผู้ทรงศีล

มิได้ทรงเห็นห่ามหาบพิตร ประดุจพระฉายาโดยส่วน
เดียว

[๒๓๑] ปราศจากความกริ้วโกรธ ทรงมีบุญ
ฉลาด ทรงเล็งเห็นประโยชน์

เพราะโทษอะไร มหาบพิตรจะประทานมเหสีให้
ผีเสื้อน้ำ

(พระราชาตรัสโทษของนางนั้นทาเทวีว่า)

[๒๓๒] พระนางนั้นทาเทวีนั้นขอบขอทรัพย์ที่ไม่ควรขอ
กับโยม

ผู้ถึงความร่ำรวยยินดี ผู้ตกอยู่ในอำนาจสิ่งที่มีใช้
ประโยชน์

เพื่อโอรสและธิดาของตน

[๒๓๓] โยมนั้นมีความกำหนัด จึงยอมให้ทรัพย์

ทั้งมีค่ามากและมีค่าน้อยเป็นจำนวนมาก

ครั้นยอมให้ทรัพย์ยากที่จะสละได้แล้ว ภายหลังจึง

เศร้าโศกเสียใจ

เพราะโทษนั้นแหละ โยมจะพึงให้มเหสีแก่ผีเสื้อน้ำ

(เกรียปรีพาชิกาทูลถามต่อไปว่า)

[๒๓๔] พระกนิษฐาภดาพระองค์ใดทรงยังชนบทให้เจริญ
เชิญเสด็จมาหาบพิตรกลับพระราชมนเฑียรและทรง

ครอบงำ

นำทรัพย์จากราชสมบัติอื่นมาถวายเป็นจำนวนมาก

[๒๓๕] พระกนิษฐาภดาพระองค์นั้นประเสริฐกว่านายขมัง
ธนูทั้งหลาย

ทรงกล้าหาญ มีพระปรีชาเฉียบแหลม

เพราะโทษอะไร มหาบพิตรจึงจะประทานให้แก่

ผีเสื้อน้ำเล่า

(พระราชาตรัสโทษของพระกนิษฐาภดาว่า)

[๒๓๖] อนุชาใดของโยมผู้ยังชนบทให้เจริญ

นำโยมกลับพระราชมนเฑียรและครอบงำ

นำทรัพย์จากราชสมบัติอื่นมาให้เป็นจำนวนมาก

[๒๓๗] อนุชานั้นประเสริฐกว่านายขมังธนูทั้งหลาย

กล้าหาญ และมีปัญญาเฉียบแหลม ยังเป็นเด็ก

แต่ดูเหมือนโยมว่า พระราชาพระองค์นี้ทรงเป็นสุขเพราะ

เรา

[๒๓๘] พระแม่เจ้า เขาไม่มาแม่สู่ที่บารุงของโยมเหมือน

ก่อน

เพราะโทษนั้น โยมจะพึงให้อนุชาแก้ผีเสื้อน้ำ

(เกรียปรีพาชิกาบอกคุณของพระสหายนั้นว่า)

[๒๓๙] มหาบพิตรและธนูเสขกุมาร

ทั้ง ๒ กำเนิดราตรีเดียวกัน

ทั้ง ๒ เกิดในพระนครนี้ เป็นชาวปัญจาลนคร

เป็นสหายกันมีวัยเสมอกัน

[๒๔๐] กุมารนั้นติดตามมหาบพิตรท่องเที่ยวไป

ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับมหาบพิตร

มีความขยันชวนช่วยในราชกิจทุกอย่างของ

มหาบพิตร

ทั้งกลางวันและกลางคืน

เพราะโทษอะไร มหาบพิตรจึงจะประทานสหายให้ผีเสื้อน้ำ

เสียเล่า

(พระราชาตรัสโทษของพระสหายว่า)

[๒๔๑] พระแม่เจ้า ธนูเสขกุมารนี้หัวเราะดังกับโยม

เมื่อทองเที่ยวไปกับโยม

แม้วันนี้เขาก็กังหวัเพราะดั่งเกินขอบเขตแบบนั้น

[๒๔๒] พระแม่เจ้า โยมแม่กำลังปรึกษากับพระเทวีอยู่ใน
ที่รโหฐาน

ธนุเสขกุมารยังมีทันบอกกล่าว

ยังมีทันให้โยมรู้ตัวก่อน ก็พรวดพรวดเข้าไป

[๒๔๓] เขาได้ช่อง ได้โอกาส

เพราะโทษนั้น โยมจึงจะให้สหายผู้ไม่มีความละอาย

ไม่เอื้อเพื่อแก้แค้นน้ำ

(เกร็ดปริพาชิกาบอกคุณของแก้วภูโปโรหิตว่า)

[๒๔๔] ท่านแก้วภูโปโรหิตเป็นผู้ฉลาดในนิมิตทุกอย่าง

รู้สำเนียงเสียงร้องของสัตว์ทั้งปวง เชี่ยวชาญใน

คัมภีร์พระเวท

เชี่ยวชาญในเรื่องลางบอกเหตุ ในความฝัน

ชำนาญในการหาฤกษ์ยาม ในการเคลื่อนพลและเข้าประชิด

[๒๔๕] สามารถรู้โทษและคุณทั้งในภาคพื้นดินและ

อากาศ

เป็นผู้ฉลาดในคลองแห่งนักษัตร

เพราะโทษอะไร มหาบพิตรจึงจะประทานปโรหิตพราหมณ์

ให้แก้แค้นน้ำเสียเล่า

(พระราชাত্রัสโทษของปโรหิตพราหมณ์ว่า)

[๒๔๖] พระแม่เจ้า แม่ท่ามกลางบริษัท

ปโรหิตพราหมณ์ก็ลืมหินดามองโยม

เพราะเหตุนั้น โยมจะให้ปโรหิตผู้หยาบช้า

คล้ายกับเลิควมอดดูโยมแก้แค้นน้ำเสีย

(เกร็ดปริพาชิกาทูลถามต่อไปอีกว่า)

[๒๔๗] พระองค์ทรงครอบครองแผ่นดินมีสมุทรเป็น

ขอบเขต

มีสาครล้อมรอบประดุจต่างหู

ทรงมีหมู่อำมาตย์

แวดล้อม

[๒๔๘] ทรงมีแคว้นกว้างใหญ่ไพศาล

มีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต

ทรงพิชิตสงคราม มีพลานุภาพมาก

ทรงเป็นเอกราชเหนือพื้นปฐพี

มหาบพิตรทรงมีพระอิสริยยศอันไพบุลย์

[๒๔๙] ทรงมีเหล่านารีจากชนบทต่าง ๆ ถึง ๑๖,๐๐๐
นาง

ล้วนประดับด้วยแก้วมุกดาและต่างหูแก้วมณี
งามเปรียบได้กับเทพกัญญา

[๒๕๐] ขอถวายพระพรพระบรมกษัตริย์
ชีวิตยืนยาวที่เพียบพร้อมด้วยองค์สมบัติทุกอย่างนี้
นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า เป็นที่รักของคนที่มีความ
สุข

ผู้เพียบพร้อมด้วยสมบัติ ที่น่าปรารถนาทุกอย่าง
[๒๕๑] เมื่อเป็นเช่นนั้น เรื่องอะไรหรือเหตุไฉน
มหาบพิตรจึงทรงสละ

พระชนม์ชีพที่สละได้ยาก คอยตามป้องกันบัณฑิตเล่า
(พระราชอาตรัสบอกคุณของมโหสถบัณฑิตว่า)

[๒๕๒] พระแม่เจ้า เพราะท่านมโหสถแม่มาสู่เงื้อมมือ
โยมแล้ว

โยมยังไม่ทราบถึงความชั่วของท่านปราชญ์แม่สัก
เพียงอณูหนึ่ง

[๒๕๓] ถึงแม้ว่าโยมจะต้องตายไปก่อนในกาลใด ๆ
ก็ตาม

ท่านมโหสถก็จะพึงช่วยลูกและหลานของโยมให้มี
ความสุข

[๒๕๔] ท่านมโหสถเห็นแจ่มแจ้งประโยชน์ทุกประการ
ทั้งอนาคตและปัจจุบัน โยมจะไม่ยอมให้ท่านม
โหสถ

ผู้ไม่เคยทำความผิดแก่ผีเสื้อน้ำ
(เกริปริพาชิกาเชิญชาวพระนครมากล่าวว่า)

[๒๕๕] ชาวปัญญาจะทั้งหลาย
ท่านทั้งหลายจงสดับพระดำรัสของพระเจ้าจุฬินี
พระองค์ทรงสละพระชนม์ชีพที่สละได้ยาก
คอยตามป้องกันบัณฑิต

[๒๕๖] พระเจ้าปัญญาจะทรงสละชีวิตของพระชนนี พระ
มเหสี

พระกนิษฐภาดา พระสหาย และพราหมณ์ปโรหิต
และแม่ของพระองค์เองรวมเป็น ๖ คน

[๒๕๗] ปัญญาให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่หลวง

เป็นธรรมชาติละเอียดอ่อน เป็นเหตุให้เกิดแต่สิ่งที่ดี
ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลในปัจจุบัน
และเพื่อความสุขในสัมปรายภพด้วยประการฉะนี้

ทกรักษชาดกที่ ๗ จบ

๘. ปันทรกนาคราชชาดก (๕๑๘)

ว่าด้วยปันทรกนาคราช

(ปันทรกนาคราชคร่ำครวญว่า)

[๒๕๘] ภัยที่ตนเองก่อขึ้นย่อมติดตามคนไร้ปัญญา

พุดจาพล่อย ๆ ไม่ปกปิดความรู้

ขาดความระมัดระวัง ไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบ

เหมือนพญาครุฑไล่จับปันทรกนาคราช

[๒๕๙] นรชนใดพอใจบอกมนต์ที่ลึกลับ

ที่ตนควรจะปกปิดรักษา เพราะความเขลา

ภัยย่อมติดตามเขาผู้เปิดเผยมนต์โดยพลัน

เหมือนพญาครุฑไล่จับปันทรกนาคราช

[๒๖๐] มิตรเทียมไม่ควรจะรู้เนื้อความสำคัญซึ่งเป็นความ

ลับ

แต่มิตรแท้ไม่รู้หรือรู้สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

ก็ไม่ควรจะรู้ความลับนั้น

[๒๖๑] เราไว้วางใจเฉลก(ซีเปลือย)ว่า ผู้นี้เป็นสมณะ

ชาวโลกนับถือ อบรมตนดีแล้ว

ได้เปิดเผยบอกความลับแก่เขา

จึงล่วงเลยประโยชน์ ร้องไห้อยู่อย่างลำเค็ญ

[๒๖๒] พญาครุฑผู้ประเสริฐ สำหรับเขา

ข้าพเจ้าไม่อาจจะระวังวาจาที่เร้นลับอย่างยั้งนี้ได้

เพราะเหตุนั้น ภัยจากฝ่ายเขาจึงมาถึงข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าจึงล่วงเลยประโยชน์ ร้องไห้อยู่อย่างลำเค็ญ

[๒๖๓] นรชนใดสำคัญผู้นี้ว่า เป็นคนมีใจดี

บอกความลับกับคนที่เกิดในสกุลต่ำทราม

เพราะความรัก ความชัง หรือเพราะความเกรงกลัว

นรชนนั้นเป็นคนโง่ ต้องย่อยยับโดยไม่ต้องสงสัย

[๒๖๔] นรชนใดมีปกติพูดนอกเรื่อง นับเนื่องเข้าในพวกอ

สัตบุรุษ

ชอบกล่าวถ้อยคำในที่ประชุมชน

นรชนนั้นปราชญ์กล่าวว่า คนมีพิษร้าย ปากเสีย

ควรระมัดระวังคนเช่นนั้นให้ห่างไกล

[๒๖๕] ข้าพเจ้าได้ละทิ้งสิ่งที่น่าปรารถนาทั้งหมดไปแล้ว

คือ ข้าว น้ำ ผ้าแคว้นกาสี จรณแก่นจันทน์แดง
หญิงที่เจริญใจ พวงดอกไม้ และเครื่องขโลมทา

ข้าแต่พญาครุฑ ข้าพเจ้าขอมอบชีวิตแก่ท่าน

(พญาครุฑกล่าวคาถาดำหนิปัญทรกนาคราชว่า)

[๒๖๖] บรรดาเราทั้ง ๓ ในที่นี้ ใครหนอย่อมถูกดำหนิ

นาคราช เราทั้งหลายเป็นสัตว์มีชีวิตในโลกนี้

คือ สมณะ ครุฑ หรือว่าท่านกันแน่อมถูกดำหนิ

ปัญทรกนาคราช ท่านถูกข้าพเจ้าจับเพราะเหตุไร

(ปัญทรกนาคราชฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๒๖๗] อเจลกนั้นเป็นผู้ที่ข้าพเจ้ายกย่องว่า เป็นสมณะ

เป็นที่รักของข้าพเจ้า และข้าพเจ้ายกย่องด้วยใจจริง

ข้าพเจ้าจึงได้เปิดเผยบอกความลับแก่เขา

จึงได้ล่วงเลยประโยชน์ ร้องให้อยู่อย่างล้าเค็ญ

(พญาครุฑกล่าวว่า)

[๒๖๘] แท้จริง สัตว์ชื่อว่าจะไม่ตายไม่มีในแผ่นดิน

ปัญญาที่อยู่หลายอย่าง บุคคลไม่ควรนิทา

นรชนในโลกนี้ย่อมบรรลุคุณวิเศษที่ยังไม่บรรลุ

ได้ด้วยสัจจะ ๑ ธรรมะ ๑ ปัญญา ๑ ทมะ ๑

[๒๖๙] มารดาบิดานับว่าเป็นผู้ยอดเยี่ยมแห่งเผ่าพันธุ์

บุคคลที่ ๓ ผู้ช่วยเหลือเขาไม่มี

เมื่อระแวงสงสัยว่า ความลับที่ปรึกษาไว้จะแตก

ก็ไม่พึงบอกความลับที่สำคัญ แม้แถมารดาบิดาเหล่า

นั้น

[๒๗๐] เมื่อสงสัยว่า มนต์จะแตกทำลาย

บัณฑิตไม่พึงบอกความลับที่สำคัญแม้แถมารดาบิดา

พี่สาวน้องสาว พี่ชายน้องชาย

เพื่อนสหาย หรือญาติพวกพ้องของตน

[๒๗๑] ถึงภรรยาจะยังสาวพูดจาไพเราะ ถึงพร้อมด้วย

บุตรธิดา

มีรูปร่างสวยงาม มีเกียรติยศชื่อเสียง มีหมู่ญาติแวดล้อม

พูดอ่อนสามี เมื่อสงสัยว่า ความลับที่ปรึกษาไว้จะแตก

บัณฑิตไม่พึงบอกความลับที่สำคัญแม้แก่นาง

[๒๗๒] บัณฑิตไม่พึงเปิดเผยความลับ

พึงรักษาความลับนั้นไว้เหมือนรักษาขุมทรัพย์
เพราะว่าความลับบุคคลรู้ยังไม่เปิดเผยได้เป็นการดี

[๒๗๓] บัณฑิตไม่ควรบอกความลับแก่สตรี ๑ ศัตรู ๑
คนที่ใช้อามิสล่อ ๑ คนผู้ลวงความลับ ๑

[๒๗๔] คนผู้รู้ความลับที่ผู้อื่นไม่รู้
เพราะกลัวความลับที่ปรึกษาหารือกันไว้จะแตก
ย่อมอดกลั้นไว้ดจบุคคลผู้เป็นทาสเขา

[๒๗๕] คนมีประมาณเท่าใดล่วงรู้ความลับที่เขาปรึกษา
กัน

คนมีประมาณเท่านั้นเป็นบุคคลที่น่าหวาดกลัวของเขา
เพราะฉะนั้น บุคคลไม่ควรเปิดเผยความลับ

[๒๗๖] เวลากลางวันควรพูดความลับในที่สัจ
เวลากลางคืนไม่ควรพูดดังเกินไป
เพราะเหตุว่าคนแอบฟังได้ยินความลับที่ปรึกษากันเข้า
ความลับนั้นจะถึงการแพร่พรายโดยเร็วพลัน

[๒๗๗] นครใหญ่ที่สร้างด้วยเหล็ก ไม่มีประตู
มีเรือนล้วนสร้างด้วยเหล็ก
มีคูขุดไว้ล้อมรอบ ย่อมปรากฏแม้ฉันใด
แม้ผู้มีความคิดอันลึกลับในโลกนี้ก็ปรากฏแก่เราฉันนั้น

[๒๗๘] นาคราชผู้มีลิ้นสองแฉก นรชนเหล่าใดปกปิด
ความคิดไว้

ไม่พูดพล่อย มันคงอยู่ในประโยชน์ของตน
ศัตรูทั้งหลายย่อมหลีกเลี่ยงไกลจากนรชนเหล่านั้น
เหมือนคนรักชีวิตหลีกเลี่ยงไกลจากหมู่สัตว์อสรพิษ

ฉะนั้น

(เมื่อพญาครุฑกล่าวอย่างนั้นแล้ว บัณฑกรนาคราชจึงกล่าว
ว่า)

[๒๗๙] อเจลกจะทั้งบ้านเรือนแล้วบวช มีศีระโกลน
ประพฤติเป็นคนเปลี่ยวเพราะเหตุแห่งการหากิน
เพราะข้าพเจ้าเปิดเผยความลับกับเขาแล
จึงได้เสื่อมจากอรรถและธรรม

[๒๘๐] พญาครุฑ บุคคลกระทำอย่างไร
มีศีลอย่างไร บำเพ็ญวัตรอะไร
ประพฤติละความยึดมั่นว่าเป็นของเราอย่างไร
จึงจะเป็นสมณะได้

อนึ่ง สมณะกระทำอย่างไรจึงจะเข้าถึงแดนสวรรค์ได้
(พญาคฤททกล่าวว่)

[๒๘๑] บุคคลประกอบด้วยหิริ ด้วยความอดกลั้น
ด้วยการฝึกตน ไม่โกรธ ละคำส่อเสียด
ประพฤติดละความยึดมั่นว่าเป็นของเราเสีย
จึงจะเป็นสมณะได้
สมณะกระทำอย่างนี้จึงจะเข้าถึงแดนสวรรค์ได้

(ปัญจกรณคราชเมื่อจะขอชีวิต จึงกล่าวว่)

[๒๘๒] มารดาทอดสัมพันธ์บุตรอ่อนซึ่งเกิดแต่ตน
แผ่ขานเรือนร่างทุกส่วนสัดปกป้องฉันใด
ท่านผู้เป็นจอมแห่งนก ท่านจงปรากฏแก่ข้าพเจ้าแม่

ฉันนั้น

เหมือนมารดาเอ็นดูบุตร
(พญาคฤททเมื่อจะให้ชีวิตแก่ปัญจกรณคราช จึงกล่าวว่)

[๒๘๓] เอาเถิด ท่านผู้มีลีนสองแฉก
วันนี้ท่านจงพ้นจากการถูกฆ่า
ธรรมดาลูกมี ๓ ประเภท คือ

(๑) ลูกศิษย์ (๒) ลูกบุญธรรม (๓) ลูกในไส้
อย่างอื่นหาไม่มี ท่านจงยินดีเถิด
ท่านได้เป็นบุตรประเภทหนึ่งของข้าพเจ้าแล้ว

(พระศาสดาตรัสพระคาถาแล้วทรงประกาศความนั้นว่)

[๒๘๔] พญาคฤททกล่าวอย่างนี้แล้ว
ก็โผล่ลงจับภาคพื้นปล่อยพญานาค
กล่าวว่ วันนี้ท่านรอดพ้นภัยทั้งปวงแล้ว
จงเป็นผู้มีข้าพเจ้าคุ้มครองทั้งทางบกทางน้ำเถิด

[๒๘๕] หมอผู้ฉลาดเป็นที่พึ่งของคนไข้ได้ฉันใด
ห้วงน้ำเย็นเป็นที่พึ่งของคนผู้กระหายได้ฉันใด
ที่พักเป็นที่พึ่งของคนผู้ถูกความเย็นเพราะหิมะรบกวน

ฉันใด

แม่ข้าพเจ้าก็จะเป็นที่พึ่งของท่านฉันนั้น
(พญาคฤททเห็นเหตุนั้นแล้ว จึงกล่าวว่)

[๒๘๖] นีพญานาคผู้เกิดในครรภ์
ท่านเชื่อมสัมพันธ์กับพญาคฤทท ผู้เกิดในฟองไข่ที่เป็นศัตรู
ยังนอนแยกเขี้ยวอยู่ ภัยนั้นมีมาแต่ไหนหนอ
(พญานาคกล่าวว่)

[๒๘๗] ในศัตรบุคคลพึงระแวงไว้มาก่อน แม้ในมิตรก็ไม่
พึงวางใจ

ภัยที่เกิดขึ้นจากคนไม่มีภัยย่อมก่อดกร่อนจนถึงโค่นราก

[๒๘๘] บุคคลจะพึงวางใจในคนผู้เคยทำการทะเลาะกัน
มาแล้วได้

อย่างไรเล่า บุคคลผู้ดำรงอยู่ด้วยการเตรียมตัวอยู่เป็นนิตย์
ย่อมไม่ยินดีกับศัตรู

[๒๘๙] พึงทำให้ผู้อื่นวางใจตน แต่ตนเองไม่พึงวางใจ
เขา

ไม่พึงให้ผู้อื่นระแวงตน แต่ตนพึงระแวงผู้อื่น

วิญญูชนพึงพยายามโดยที่ผู้อื่นจะไม่รู้ความเป็นไปของ
ตน

(พระศาสดาทรงประกาศความนั้นว่า)

[๒๙๐] สัตว์ผู้ประเสริฐทั้ง ๒ นั้นมีเพศพรรณดุจเทพยดา
สุขุมลชาติ

มีทรวดทรงสัณฐานและวัยงามเสมอกัน

บริสุทธิ์ มีกองกุศลผลบุญ คลอเคลียกันไป

เหมือนพาหนะเทียมด้วยม้า ได้เข้าไปหากर्मปิยอเจล

[๒๙๑] ลำดับนั้นแล ปันทรกนาคราชได้เข้าไปหาอเจล
ตามลำพังตนเองแล้วได้กล่าวอย่างนี้ว่า วันนี้ ข้าพเจ้ารอด
ตาย

ผ่านพ้นภัยทั้งปวงมาได้

คงไม่เป็นที่พอใจของ

ท่านแน่นอน

(อเจลกล่าวว่า)

[๒๙๒] ก็พญาครุฑเป็นที่รักของเราอย่างแท้จริง

ยิ่งกว่าปันทรกนาคราชโดยไม่ต้องสงสัย เรานั้นมีความรัก
ใคร่

ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ ก็ได้กระทำการชั่วช้านั้นลงไป

หาทำไปเพราะความโง่เขลาไม่

(นาคราชกล่าวว่า)

[๒๙๓] ธรรมดาบรรพชิตผู้พิจารณาเห็นโลกนี้และโลก
หน้า

ย่อมจะไม่มีความคิดว่า สิ่งนี้เป็นที่รักของเรา

หรือสิ่งนี้ไม่เป็นที่รักของเรา ก็ท่านเป็นผู้ไม่สำรวม

แต่ประพฤติกองชาวโลกนี้ด้วยเพศแห่งผู้มีความสำรวมด้วยดี

[๒๙๔] ท่านมิใช่พระอริยะ แต่ทำเหมือนพระอริยะ

มิใช่คนสำรวม แต่ทำเหมือนคนสำรวม

มีชาติต่ำทราม หาใช่ผู้ประเสริฐไม่

ได้ประพฤติชั่วช้าลามกเป็นอันมาก

(ครั้นตำหนิแล้วเมื่อจะสาป จึงกล่าวว่า)

[๒๙๕] เจ้าคนผู้มีนิสัยประทุษร้าย เจ้าเป็นคนประทุษร้าย

มิตร

ผู้ไม่ประทุษร้าย ทั้งเป็นคนพูดจาส่อเสียด

ด้วยการกล่าวคำสัจนี้ ขอศีรชะของเจ้าจงแตก ๗ เสี่ยง

(พระศาสดาทรงประกาศความที่พระเทวทัตถูกแผ่นดินสูบ

จึงตรัสว่า)

[๒๙๖] เพราะเหตุนั้น บุคคลไม่ควรประทุษร้ายมิตร

เพราะว่าคนอื่นที่จะเลวกว่าคนผู้ประทุษร้ายมิตรไม่มี

อเจลถูกสัตว์มีพิษสาปกำจัดลงแล้วในแผ่นดิน

ทั้ง ๆ ที่ปฏิญญาว่า เรามีความสำรวม

ก็ถูกทำลายแล้วด้วยคำของจอมนาคินทร

ปัทมทรรณคราชชาดกที่ ๘ จบ

๙. สัมพลาชาดก (๕๑๙)

ว่าด้วยความซื่อสัตย์ของพระนางสัมพลา

(ยักขทานพเห็นพระนางสัมพละมีจิตปฏิพัทธ์ จึงกล่าวว่า)

[๒๙๗] โอ แม่นางผู้มีลำขาอันกลมกลึง เธอเป็นใคร

ยืนสันสะท้านอยู่แต่ผู้เดียวไกล ๆ ซอกเขา

เธอผู้มีทรวดทรงน่าเคล้าคลึง เราถามแล้ว

ขอเธอจงบอกชื่อและเผ่าพันธุ์แก่เรา

[๒๙๘] แม่นางผู้มีทรวดทรงอันงดงาม

เธอเป็นใคร หรือเป็นกัลยาณีของใคร

ส่องสว่างไสวไปทั่วป่าที่นารีนรมย์ซึ่งเป็นที่ที่สหพยัคฆ์อยู่

อาศัย

แม่นางผู้เจริญ เราขอไหว้เธอ

เราคือทานพขน

อบน้อมแก่เธอ

(พระนางสัมพละได้ฟังดังนั้น จึงได้ตอบว่า)

[๒๙๙] ข้าพเจ้าชื่อสัมพละเป็นพระชายาของพระราช

บุตรพระเจ้ากรุงกาสี

ซึ่งประชาชนรู้จักพระองค์โดยพระนามว่า เจ้าชายโสถติเสน

ทานพผู้เจริญ ขอท่านจงทราบอย่างนี้

ข้าพเจ้าสัมพลาขอไหว้ท่าน ขอนอบน้อมแก่ท่าน
[๓๐๐] ท่านผู้เจริญ พระราชโอรสแห่งวิเทหราช
ทรงอาศรัยประทับอยู่ในป่า
ข้าพเจ้าอุปัฏฐากพระองค์ผู้ทรงถูกโรคเบียดเบียน

ตัวต่อตัว

[๓๐๑] อนึ่ง ข้าพเจ้าแสวงหาของป่า
นำรวงผึ้งหรือเนื้อที่เป็นเดนใดมา พระองค์ก็เสวยสิ่งนั้น
วันนี้พระสรีระของพระองค์คงจะเหี่ยวแห้งแน่นอน
(ทั้ง ๒ กล่าวโต้ตอบกันต่อไปว่า)

[๓๐๒] แม่นางสัมพลา เธอจะทำอะไรได้กับพระราชบุตร
ผู้ทรงระงมไปด้วยความอาศรัยอยู่ในป่า
เราจะเป็นภัสดาของเธอ

[๓๐๓] เพราะอรรถภาพที่ทุพพล เดือดร้อนเพราะความเศร้า
โศก

รูปร่างของข้าพเจ้าจะงดงามได้อย่างไร ท่านผู้เจริญ
ขอท่านจงแสวงหาหญิงอื่นที่สวยงามกว่าข้าพเจ้าเถิด

[๓๐๔] มาเถิดแม่นาง จงขึ้นมายังภูเขาลูกนี้
เรามีภรรยาอยู่ ๔๐๐ นาง
เธอจะประเสริฐกว่านางเหล่านั้น
และจะสัมฤทธิ์ความประสงค์ทุกอย่าง

[๓๐๕] แม่นางผู้มีผิวพรรณเปล่งปลั่งประดุจดวงดาว
เธอมีใจประสงค์สิ่งหนึ่งสิ่งใด
สิ่งนั้นทั้งหมดของพื้อมีอยู่มาก หาได้ง่าย
ขอเธอจงมาร่วมอภิรมย์กับพื้ ณ วันนี้เถิด

[๓๐๖] แม่นางสัมพลา ถ้าเธอไม่ยอมเป็นมเหสี
เธอก็ควรจะเป็นอาหารเข้าของเราในวันรุ่งขึ้น

[๓๐๗] ฝ่ายเจ้าทานพิกินคน มีผมเป็นกระเซิง ๗ ชั้น
หยาบช้าทารุณ มีผิวกายดำแดง
ได้จับพระนางสัมพลานั้นผู้ไม่เห็นที่พึงในป่ารวบไว้ใน

วงแขน

[๓๐๘] ส่วนพระนางสัมพลานั้นถูกปีศาจผู้ทารุณเห็นแก่
อำมิสขัมเหง

ตกอยู่ในอำนาจของศัตรู ก็เศร้าโศกรำพันถึงแต่
พระสวามีเท่านั้น

[๓๐๙] การที่รากษสจะกินเรา

ถึงกระนั้น ก็หาใช่เป็นความทุกข์ของเราไม่
เราทุกข์อยู่แต่ว่า พระลูกเจ้าจะเข้าพระทัยผิด

[๓๑๐] เทพเจ้าทั้งหลายเห็นจะไม่มีอยู่แน่
ทั่วโลกละก็ทั้งหลายจะไม่มีในโลกนี้แน่นอน
คนที่ห้ามปรามยักษ์ผู้ไม่สมควรทำการหยาบซ้ำคง
ไม่มีแน่นอน

(ท้าวสักกะทรงใคร่ครวญทราบเหตุนั้นแล้ว จួយเอาพระขรรค์
เพชรรีบเสด็จไปประทับยืนบนกระโจมของทานพญักษ์ ตรัสว่า)

[๓๑๑] นางนี้มีเกียรติยศชื่อเสียง ประเสริฐกว่าหญิง
ทั้งหลาย

เป็นหญิงฉลาด เรียบร้อย มีเดชรุ่งเรืองดุจกองเพลิง
เจ้ารากษส ถ้าเจ้ากินหญิงสาวผู้นั้น
ศัสดิ์ของเจ้าจะพึงแตก ๗ เสียง เจ้าอย่าทำให้นางเดือดร้อน
จงปล่อยนางไป เพราะนางเป็นหญิงมีสามี
(พระศาสดาทรงประกาศความนั้นว่า)

[๓๑๒] ก็พระนางสัมพัลลารอดพ้นจากยักษ์กินคนแล้ว
ก็เสด็จกลับสู่อาศรมดุจแม่นกซึ่งมีลูกอ่อนมีอันตรายบิน

กลับรัง

ดุมแม่โคนมกลับมายังที่อยู่อาศัยที่ปราศจากลูกโค

[๓๑๓] พระนางสัมพัลลาราชบุตรผู้มียศ
เมื่อไม่ทรงเห็นพระสวามีผู้เป็นที่พึงในป่า
ก็มีดวงพระเนตรพร่าพรายเพราะความร้อน
ทรงกันแสงอยู่ ณ ที่นั้น

[๓๑๔] เมื่อไม่ทรงพบพระราชบุตร พระนางก็ทรงไหว

วอน

สมณพราหมณ์และฤาษีผู้สมบูรณ์ด้วยจรณะว่า
ดิฉันขอถึงพระคุณเจ้าทั้งหลายเป็นที่พึ่งที่ระลึก

[๓๑๕] เมื่อไม่ทรงพบพระราชบุตร ก็ทรงไหววอนราชสีห์
เสือโคร่ง และหมูเนื้อเหล่าอื่นในป่าว่า
ข้าพเจ้าขอถึงท่านทั้งหลายเป็นที่พึ่งที่ระลึก

[๓๑๖] เมื่อไม่ทรงพบพระราชบุตร ก็ทรงไหววอน

เทพเจ้า

ผู้สิงสถิตอยู่ที่กอหญ้าลาดาวัลย์และหมู่ไม้โอสถตลอด

จนบรรพต

และพงศไพรว่า ข้าพเจ้าขอถึงท่านทั้งหลายเป็นที่พึ่งที่ระลึก

[๓๑๗] เมื่อไม่ทรงพบพระราชบุตร ก็ทรงไหวว่อน
หมุดาวนักษัตรในยามราตรีซึ่งมีรัศมีเสมอด้วยดอก
ราชพฤกษ์ว่า

ข้าพเจ้าขอถึงท่านเป็นที่พึ่งที่ระลึก

[๓๑๘] เมื่อไม่ทรงพบพระราชบุตร ก็ทรงไหวว่อน
เทพเจ้า

ผู้สถิตที่แม่น้ำคงคาซึ่งมีนามว่าภาศรีถิ
เป็นที่รองรับการไหลมาแห่งแม่น้ำสายอื่นจำนวนมาก

ว่า

ข้าพเจ้าขอถึงท่านเป็นที่พึ่งที่ระลึก

[๓๑๙] เมื่อไม่ทรงพบพระราชบุตร ก็ทรงไหวว่อน
(เทพเจ้าผู้สถิตอยู่ ณ) ภูเขาหิมวันต์ที่ประเสริฐกว่าขุนเขา
ทั้งปวง

ซึ่งเต็มด้วยศิลาว่า ข้าพเจ้าขอถึงท่านเป็นที่พึ่งที่ระลึก
(โสดธิเสนทูลถามพระนางสัมปุลาวา)

[๓๒๐] พระราชบุตรผู้มียศ พระนางกลับมาจนเย็นค่ำ
เขี้ยวหนอ

วันนี้พระนางสมคบกับใครหนอ
ใครกันหนอเป็นที่รักของพระนางยิ่งกว่าหม่อมฉัน
(พระนางสัมปุลাত্রัสว่า)

[๓๒๑] หม่อมฉันถูกท่านพผู้เป็นศัตรูนั้นจับไว้
ได้กล่าวกับมันอย่างนี้ว่า
การที่รากษสจะกินเรา ถึงกระนั้นก็หาใช่ความทุกข์ของ
เราไม่

เราทุกข์อยู่แต่ว่า พระลูกเจ้าจะเข้าพระทัยผิด
(โสดธิเสนได้ฟังดังนั้นแล้วจึงตรัสว่า)

[๓๒๒] นางโจรมีเล่ห์เหลี่ยมมากมาย ยากที่จะหาความ
สัตย์ได้

หญิงทั้งหลายมีภาวะรู้ได้ยากเหมือนปลาที่ว่ายไปใน
น้ำ

(พระนางสัมปุลาทรงทำสังกิริยาห่มน้ำลงที่ศีรษะของโสดธิ
เสนนั้นว่า)

[๓๒๓] ขอความสัตย์จงคอยพิทักษ์รักษาหม่อมฉัน
อย่างที่ผม่อมฉันไม่เคยรักษายื่นยิ่งไปกว่า
ทูลกระหม่อมเถิด

ด้วยการกล่าวคำสัจนี้
ขอพระโรคของ
ทูลกระหม่อมจงระงับไป
(พระสสุรดาบสตรัสถามพระนางสัมปยุลาผู้มีอินทรีย์เหี่ยวแห้ง
ว่า)

[๓๒๔] พญาข้าง ๗๐๐ เชือกซึ่งมีทหารถืออาวุธอย่าง
เข้มแข็งขับขี่
และนายขมังธนูอีก ๑,๖๐๐ นายเฝ้ารักษาตลอดคืน
ตลอดวัน

แม่นางผู้เจริญ พระนางยังจะพบศัตรุชนิดไหนอีก
(พระนางสัมปยุลากราบทูลว่า)
[๓๒๕] ขอเดชะพระบิดา พระราชบุตรทอดพระเนตรเห็น
นางสนมনারีผู้ประดับตกแต่งเรือนร่าง มีผิวพรรณงามดั่งกลีบ
ปทุม

รุ่มกำดัด มีเสียงไพเราะดังนางพญาหงส์
และทรงสดับเสียงหัวเราะขับกล่อมประโคม
บัดนี้สำหรับหม่อมฉัน พระลูกเจ้าหาเป็นดังเชือกก่อนไม่
[๓๒๖] ขอเดชะพระบิดา สนมনারีเหล่านั้น
ทรงเครื่องประดับล้วนเป็นทองคำ มีเรือนร่างเฉิดโฉม
ประดับด้วยอสังการนาขนิด เปรศพริ้งดังสาวสวรรค์
เป็นที่โปรดปรานของท้าวโศดธิเสน ล้วนมีทรวดทรงหาที่ติมิ
ได้

เป็นขัตติยกัญญาพากันปรนเปรอท้าวเธออยู่
[๓๒๗] ขอเดชะพระบิดา ถ้าหากพระราชโอรส
ทรงยกย่องหม่อมฉันและไม่ทรงดูหมิ่นหม่อมฉัน
เหมือนคราวที่หม่อมฉัน เคยเที่ยวแสวงหาผล
เลียงดูพระสวามีอยู่ในป่าในกาลก่อนไซ้ สำหรับ
หม่อมฉัน

ป่านั้นแหละประเสริฐกว่าราชสมบัติในกรุงพาราณสีนี้เสียอีก
[๓๒๘] นารีผู้มีอารมณ์เกลี้ยงเกลาประดับตกแต่งร่างกาย
อย่างสวยงาม

ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติทุกอย่าง อยู่ในเรือนที่มีข้าวและน้ำ
ที่เขตระเตรียมไว้อย่างโอบอ้อมอันใด แต่ไม่เป็นที่รักของ
สามี

การที่นารีนั้นฆ่าตัวตายเสียยังประเสริฐกว่าการอยู่ครอง
เรือนนั้น

[๓๒๙] แม่หญิงใดเป็นคนกำพร้า ขัดสน ไร้เครื่องประดับ
นอนบนเสื่อลำแพน แต่เจ้าหล่อนเป็นที่รักของสามี
หญิงนี้แลแม้จะเป็นคนกำพร้าก็ยังประเสริฐกว่า
หญิงที่ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติทุกอย่าง แต่ไม่เป็นที่รักของ
สามี

(พระสสรดาบสตรัสสอนพระราชโอรสว่า)

[๓๓๐] หญิงผู้เกื้อกูลชายผู้เป็นสามีหาได้ยากยิ่ง
สามีผู้เกื้อกูลหญิงผู้เป็นภรรยาก็หาได้ยาก เจ้าผู้จอม
ชน

พระนางสัมพูลาเป็นภรรยาผู้เกื้อกูลต่อเจ้าและเป็นผู้มีศีล
เจ้าจงประพฤติต่อพระนางสัมพูลาอย่างยุติธรรมเถิด
(พระเจ้าโศตถิเสนเมื่อจะมอบอิสริยยศแก่พระนางสัมพูลา จึง
ตรัสว่า)

[๓๓๑] พระน้องนางผู้เจริญ ถ้าเมื่อพระน้องนาง
ได้โศกะอันไพบูลย์แล้วจะความริษยาได้จนวันตาย
พี่และราชกัญญาเหล่านี้ทั้งหมดจะทำตามคำของพระ

น้องนาง

สัมพูลาชาดกที่ ๙ จบ

๑๐. คันธดินทุกชาดก (๕๒๐)

ว่าด้วยเทวดาชื่อคันธดินทุกะ

(พระโพธิสัตว์ครั้งเกิดเป็นรุกขเทวดาชื่อคันธดินทุกะ แสดง
ธรรมถวายพระราชาวา)

[๓๓๒] ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย

ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย

คนผู้ไม่ประมาทชื่อว่าย่อมไม่ตาย

คนประมาทเหมือนคนตายแล้ว

[๓๓๓] ความประมาทเกิดจากความมัวเมา

ความเสื่อมเกิดจากความประมาท

และเพราะความเสื่อมจึงเกิดการประทุษร้าย

ท่านพระรตุสกะ ขอพระองค์อย่าได้ประมาทเลย

[๓๓๔] แท้จริง กษัตริย์ทั้งหลายผู้ประมาทจำนวนมาก

ย่อมเสื่อมทั้งประโยชน์ทั้งแคว้น

แม่นายบ้านและลูกบ้านก็เสื่อม

แม้บรรพชิตและ

คฤหัสถ์ก็เสื่อม

[๓๓๕] ขอเดชะพระองค์ผู้ทรงผดุงรัฐให้เจริญ

โกะทะทั้งปวงในแคว้นของกษัตริย์ผู้ประมาทแล้วย่อมพินาศ
ข้อนั้นท่านกล่าวว่า เป็นความทุกข์ของพระราชา

[๓๓๖] ขอเดชะพระมหाराช นันทาใช้ธรรมไม

พระองค์ทรงประมาทเกินขอบเขต

พวกโจรจึงปล้นทำลายชนบทที่มั่งคั่งสมบูรณ์

[๓๓๗] พระราชบุตรผู้จะสืบสันตติวงศ์จักไม่มี

ทรัพย์สิ้นเงินทองจักไม่มี พระนครก็จักไม่มี

เมื่อแคว้นถูกปล้นสะดม พระองค์ก็จะเสื่อมจากโกะทะทั้งปวง

[๓๓๘] พระญาติ มิตร และพระสหายย่อมไม่นับถือ

พระองค์ผู้เป็น

กษัตริย์ซึ่งเสื่อมจากโกะทะทั้งปวงในทางพระปรีชาสามารถ

[๓๓๙] พลข้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้าซึ่งอาศัย

พระองค์เลี้ยงชีพ

ย่อมไม่นับถือพระองค์ว่า เป็นพระราชาผู้ควรนับถือ

[๓๔๐] สิริย่อมละคนใจผู้ไม่จัดแจงการงาน

มีความคิดเลวทราม มีปัญญาทรามไปเหมือนงูลอกคราบเก่า

ทั้ง

[๓๔๑] กษัตริย์ผู้ทรงจัดแจงการงานดี

ทรงขยัน

ตลอดกาล

ไม่เกียจคร้าน โกะทะทั้งปวงย่อมเจริญโดยยิ่ง

เหมือนฝูงโคที่มีโคอุสภะเป็นจำฝูง

[๓๔๒] ขอเดชะพระมหाराช ขอพระองค์ทรงเสด็จไป

สดับตรับฟังเหตุการณ์ทั้งในแคว้นและชนบท

ครั้นได้ทอดพระเนตรและสดับแล้ว ฟังปฏิบัติไปตาม

นั้น

(ชายแก่ชาวบ้านถูกหนามตำเท้าที่ประตูเรือน จึงนั่งกระโหย่ง
บ่งหนาม พลาดตำพระราชว่า)

[๓๔๓] ขอให้พระเจ้าปัญจาละจงถูกลูกศรเสียบแทงใน

สงคราม

เสวยทุกขเวทนาเหมือนตัวข้าถูกหนามตำเสวย

ทุกขเวทนาในวันนี้

(พอราชบุโรหิตได้ยินคำดำของชายแก่ จึงถามว่า)

[๓๔๔] ลุงแก่แล้ว หูต้ามืดมัว มองเห็นไม่ชัด หนามจึงตำ

ในข้อนี้ พระเจ้าพรหมทัตมีความผิดอะไรด้วยเล่า

(ชายแก่ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๓๔๕] ท่านพราหมณ์ ในข้อที่ข้าพเจ้าถูกหนามตำ
พระเจ้าพรหมทัตมีความผิดอย่างมาก
เพราะพระองค์มิได้พิทักษ์คุ้มครอง
ชาวชนบทจึงถูกกดขี่ด้วยพลีกรรมอันไม่เป็นธรรม

[๓๔๖] กลางคืนพวกโจรก็ปล้นสะดม กลางวันพวก
เจ้าหน้าที่ก็กดขี่

ในแคว้นของพระราชาโกง

คนผู้ประกอบกรณงานอันไม่ชอบธรรมจึงมีอยู่มาก

[๓๔๗] เมื่อภัยเช่นนี้เกิดขึ้น พราหมณ์
พวกมาณพที่กลัวภัยจึงนำหนามในป่ามาแล้วสร้างที่หลบเร้น
(หญิงชราผู้เก็บผักหักพินจากป่ามาเลี้ยงลูกสาวขึ้นพุ่มไม้
กำลังเก็บผักอยู่พลัดตกลงมา เมื่อจะดำพระราชอาชญาโดยแข่งให้ตาย
จึงกล่าวว่า)

[๓๔๘] ในแคว้นของพระเจ้าพรหมทัต

หญิงสาวหาผัวไม่ได้ แกล้งไป

เมื่อไรหนอ พระเจ้าพรหมทัตจักสวรรคตเสียที

(เมื่อราชบุโรหิตจะคัดค้านนาง จึงกล่าวว่า)

[๓๔๙] แม่หญิงชั่วช้า ไม่เข้าใจเหตุผล เธอจะพูดไม่ดี
เลย

พระราชาเคยหาผัวให้พวกหญิงสาวที่ไหนกัน

(หญิงชราได้ยินดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๓๕๐] ท่านพราหมณ์ ไม่ใช่ข้าพเจ้าพูดไม่ดี ข้าพเจ้า
เข้าใจเหตุผล

เพราะพระเจ้าพรหมทัตมิได้พิทักษ์คุ้มครอง

ชาวชนบทจึงถูกกดขี่ด้วยพลีกรรมอันไม่เป็นธรรม

[๓๕๑] กลางคืนพวกโจรก็ปล้นสะดม กลางวันพวก
เจ้าหน้าที่ก็กดขี่

ในแคว้นของพระราชาโกง

คนผู้ประกอบกรณงานอันไม่ชอบธรรมจึงมีอยู่มาก

เมื่อความเป็นอยู่ลำบาก ภรรยาทั้งหลายก็เลี้ยงไต่ยาก

ที่ไหนหญิงสาวจะมีสามีได้เล่า

(เมื่อชวานากำลังไถนา โคชื้อสาละยะถูกพาลบาดล้มลง เขา
เมื่อจะดำพระราชอาชญาจึงกล่าวว่า)

[๓๕๒] ขอให้พระเจ้าปัญจาละถูกหอกแทงล้มนอนกลิ้ง
ในสงคราม

เหมือนโคพลิพัทท์สาละยະผู้นำสงสารถูกผาลบาดลัม
นอนกลิ้งอยู่

(เมื่อราชปโรหิตจะคัดค้านขาวนานั้น จึงกล่าวว่า)

[๓๕๓] เจ้าคนชาติชั่ว เจ้านะโกรธพระเจ้าพรหมทัตอย่าง
ไม่ถูกต้อง

เจ้าทำร้ายโคของตนเอง กลับมาสาปแช่งพระราชา
(ขาวนาได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวว่า)

[๓๕๔] ท่านพราหมณ์ ข้าพเจ้าโกรธพระเจ้า
พรหมทัตโดยธรรม

เพราะพระเจ้าพรหมทัตมิได้พิทักษ์คุ้มครอง

ชาวชนบทจึงถูกกดขี่ด้วยพลีกรรมอันไม่เป็นธรรม

[๓๕๕] กลางคืนพวกโจรก็ปล้นสะดม กลางวันพวก
เจ้าหน้าที่ก็กดขี่

ในแคว้นของพระราชาโกง

คนผู้ประกอบการงานอันไม่ชอบธรรมจึงมีอยู่มาก

[๓๕๖] แม่ครัวคองหุงใหม่แน่นอน จึงนำอาหารมาสาย

ข้าพเจ้ามัวแลดูคนนำอาหารมา โคสาละยະจึงถูกผาล
บาด

(คนรีดนมโคถูกแม่โคตีตลัมกลิ้งไปพร้อมกับนมสด เมื่อจะดำ
พระราชา จึงกล่าวว่า)

[๓๕๗] ขอพระเจ้าปัญจาละจงถูกพินด้วยดาบเดือดร้อน
อยู่ในสงคราม

เหมือนเราถูกแม่โคนมติดจนน้ำนมของเรากลิ้งหกใน
วันนี้

(ราชปโรหิตกล่าวว่า)

[๓๕๘] สัตว์เลี้ยงหลังน้ำนมทั้งเอง เบียดเบียนคนเลี้ยง
สัตว์เอง

ในข้อนี้ พระเจ้าพรหมทัตมีความผิดอะไรด้วยเล่า

ท่านผู้เจริญไม่น่าจะติเตียนพระองค์ท่านเลย

(เมื่อราชปโรหิตกล่าวจบลง คนรีดนมได้กล่าวว่า)

[๓๕๙] ท่านพราหมณ์ พระเจ้าปัญจาละควรจะถูกติเตียน

เพราะพระเจ้าพรหมทัตไม่พิทักษ์คุ้มครอง

ชาวชนบทจึงถูกกดขี่ด้วยพลีกรรมอันไม่เป็นธรรม

[๓๖๐] กลางคืนพวกโจรก็ปล้นสะดม กลางวันพวก
เจ้าหน้าที่ก็กดขี่

ในแคว้นของพระราชโอง
คนผู้ประกอบกรงานอันไม่ชอบธรรมจึงมีอยู่มาก
[๓๖๑] แม่โคตัวร้าย ปราดเปรี้ยว เมื่อก่อนพวกเรามีได้
รีดนมมัน

บัดนี้ พวกเราถูกเจ้าหน้าที่ต้องการนํานมรบกวน
จึงต้องรีดนมมันในวันนี้
(พวกเด็กชาวบ้านเห็นแม่โคนมที่ถูกผูกข่าไม่ยอมกินหญ้า
กินน้ำ เพียรรําร้องหาลูกอยู่ เมื่อจะพากันด่าพระราชโอง จึงกล่าวว่า)

[๓๖๒] ขอพระเจ้าปัญจาละจงพลัดพรากจากพระราช
บุตร

คร้าครวญหม่นหมองเหมือนแม่โคผู้นำสงสารตัวนี้
พลัดพรากจากลูกวิ่งพล่านคร้าครวญอยู่
(ลำดับนั้น ปุโรหิตกล่าวว่า)
[๓๖๓] สัตว์เลี้ยงของคนเลี้ยงสัตว์พึงวิ่งไปมาหรือร้อง
คร้าครวญ

ในข้อนี้ พระเจ้าพรหมทัตมีความผิดอะไรด้วยเล่า
(ลำดับนั้น พวกเด็กชาวบ้านกล่าวว่า)
[๓๖๔] ท่านพราหมณ์ พระเจ้าพรหมทัตมีความผิด
เพราะพระเจ้าพรหมทัตมิได้พิทักษ์คุ้มครอง
ชาวชนบทจึงถูกกดขี่ด้วยพลีกรรมอันไม่เป็นธรรม
[๓๖๕] กลางคืนพวกโจรก็ปล้นสะดม กลางวันพวก
เจ้าหน้าที่ก็กดขี่

ในแคว้นของพระราชโอง
คนผู้ประกอบกรงานอันไม่ชอบธรรมจึงมีอยู่มาก
ลูกโคที่ยังดีมนมจึงถูกข่าเพราะต้องการหนังทำฝัก
ดาบ

(พระโพธิสัตว์บันดาลให้กบแข่งด่าพระราชโองว่า)
[๓๖๖] ขอพระเจ้าปัญจาละพร้อมทั้งพระโอรสจงถูกข่า
กิน

ในสนามรบเหมือนเราซึ่งเกิดในป่าถูกกาบ้านข่ากินในวันนี้
(ราชปุโรหิตได้ฟังดังนั้น จึงสนทนากับกบว่า)

[๓๖๗] เจ้ากบ พระราชาทั้งหลายในมนุษยโลก
จะจัดการพิทักษ์รักษาเหล่าสัตว์ทั้งปวงหาได้ไม
พระราชโองจะจัดว่าเป็นอธรรมจารีบุคคล
เพราะเหตุเพียงกา กินสัตว์เช่นท่านหาไม่ได้

(กบได้ฟังดังนั้น จึงได้กล่าวว่า)

[๓๖๘] ท่านเป็นพรหมจารีบุคคลผู้ไม่มีธรรม

จึงกล่าวยกย่องกษัตริย์

เมื่อประชากรจำนวนมากถูกปล้นอยู่

ท่านก็ยิ่งบูชาพระราชาผู้เลอะเลือนอยู่ได้

[๓๖๙] ท่านพราหมณ์ ถ้าแคว้นนี้พึงมีพระราชาที่ดีไซ้

ก็จะมั่งคั่ง เบ่งบาน ผ่องใส

ฝูงงาก็จะได้กินก้อนข้าวที่ดีซึ่งเป็นพลีกรรม

ไม่พึงกินสัตว์เช่นเราเลย

คันธดินทุกชาติกที่ ๑๐ จบ

รวมชาดกที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. กิงฉันทชาดก ๒. กุมภชาดก

๓. ขยัททิสชาดก ๔. จันทันตชาดก

๕. สัมภวชาดก ๖. มหากปิชาดก

๗. ทกรักขสชาดก ๘. ปันทรกนาคราชชาดก

๙. สัมพุลชาดก ๑๐. คันธดินทุกชาติก

ติงสตินิบาต จบ

๑๗. จัดतालีสนิบาต

๑. เตสกุณชาดก (๕๒๑)

ว่าด้วยนก ๓ ตัว

(พระราชาตรัสถามธรรมกับนกเวสสันดรในท่ามกลางมหาชน
ว่า)

[๑] ลูกนก ขอความเจริญจงมีแก่ลูก พ่อขอถามลูก
เวสสันดรว่า

กิจอะไรบุคคลผู้ประสงค์จะครอบครองราชสมบัติ

กระทำแล้วเป็นกิจอันประเสริฐ

(นกเวสสันดรยังไม่ทูลตอบปัญหา แต่ทูลเตือนพระราชา
เพราะความประมาทก่อนแล้วจึงกราบทูลว่า)

[๒] นานนักหนอ พระเจ้ากัณโธพระราชาบิดาของเรา

ผู้ทรงครอบครองกรุงพาราณสี ผู้มีความประมาท

ได้ตรัสถามเราผู้เป็นบุตรซึ่งหาความประมาทมิได้

(นกเวสสันดรเมื่อทูลเตือนอย่างนี้แล้ว จึงกราบทูลว่า)

[๓] ขอเดชะบรมกษัตริย์ อันดับแรกที่เดียว

พระราชาก็ทรงห้ามการตรัสคำไม่จริง ความโกรธ
ความหรรษาร่าเริง ต่อแต่นั้นจึงตรัสสั่งให้ทำราชกิจ
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า นั่นเป็นพระราชประเพณี
[๔] ขอเดชะเสด็จพ่อ เมื่อก่อนกรรมใดเป็นกรรมกระทำให้
เดือดร้อนโดยไม่ต้องสงสัย พระองค์ทรงทำไว้แล้ว ๑
กรรมใดพระองค์ทรงมีความกำหนดและความขัดเคือง

ทรงทำ ๑

กรรมนั้นพระองค์ไม่พึงทำต่อไปอีก

[๕] ขอเดชะพระองค์ผู้ผดุงรัฐให้เจริญ
โภคะทั้งปวงในแคว้นของกษัตริย์ผู้ประมาทแล้วย่อมพินาศ
ข้อนั้นท่านกล่าวว่า เป็นความทุกข์ของพระราช

[๖] ขอเดชะเสด็จพ่อ เทพธิดาชื่อสิริและอลังกีถูกสุฉิวา
เศรษฐีถาม

ได้ตอบว่า ดิฉันชื่นชมยินดีคนที่ขยันหมั่นเพียรและไม่ริษยา

[๗] ขอเดชะมหาราช ส่วนอลังกีเทพธิดาเป็นคนกาฬกัณณี
หักกุศลจักร ย่อมชื่นชมยินดีคนริษยา คนใจร้าย
มักทำลายกุศลกรรม

[๘] ขอเดชะมหาราช พระองค์นั้น โปรดทรงมีพระหทัย

ดี

ในชนทั้งปวง จงทรงพิทักษ์รักษาชนทั้งปวง

โปรดทรงขับนางเทพธิดาที่อับโชคออกไป

ขอพระราชานิเวศน์จงเป็นที่อยู่ของนางเทพธิดาที่

อำนวยโชคเท่านั้นเถิด

[๙] ขอเดชะพระองค์ผู้เป็นเจ้าของชนชาวกาลี
เพราะว่าบุรุษผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาและความเพียรนั้น
มีอธยาศัยกว้างขวาง ย่อมตัดรากเงาและยอดของศัตรูได้

ขาด

[๑๐] แท้จริง แม่ท้าวสักกะผู้เป็นเจ้าของภูต
ก็มีได้ทรงประมาทในความขยันหมั่นเพียร
ท้าวเธอทรงกระทำความเพียรในกัลยาณธรรม
ทรงสนพระทัยในความขยันหมั่นเพียร

[๑๑] คนธรรพ์ พรหม เทวดาทั้งหลายที่มีชีวิตเกี่ยวเนื่องกับ
พระราชานี้เหล่านั้น เมื่อพระองค์ทรงขยันหมั่นเพียร
ไม่ประมาท ก็ย่อมจะคล้อยตาม

[๑๒] ขอเดชะเสด็จพ่อ ขอเสด็จพ่ออย่าทรงประมาท

อย่าทรงกริ้ว แล้วตรัสสั่งให้ทำราชกิจ

อนึ่ง โปรดทรงพยายามในราชกิจ

เพราะคนไม่เกียจคร้านย่อมประสบความสำเร็จ

[๑๓] ข้อความเหล่านั้นที่ข้าพระองค์กล่าวแก่ในปัญหาของ
เสด็จพ่อ

นั่นแลเป็นวัตถุดิบ ข้อนี้แลเป็นอนุสาสนีสำหรับเสด็จพ่อ
ที่สามารถช่วยมิตรให้ถึงความสุขและให้ทุกข์เกิดแก่

ศัตรูได้

(พระราชอาทรสถามราชธรรมกับนางนกกุณฑลีนีว่า)

[๑๔] แม่กุณฑลีนี สกุนีผู้เป็นเผ่าพันธุ์ของผู้มีบรรดาศักดิ์
เจ้าคงจะเข้าใจปัญหา กิจอะไรบุคคลผู้ประสงค์จะ

ครอบครอง

ราชสมบัติกระทำแล้วเป็นกิจอันประเสริฐ

(นางนกกุณฑลีนีกราบทูลว่า)

[๑๕] ขอเดชะเสด็จพ่อ มีเหตุอยู่ ๒ ประการเท่านั้น

ที่ประโยชน์สุขทั้งปวงดำรงมั่นอยู่ได้ คือ

การได้ลาภที่ยังไม่ได้ ๑ การตามรักษาลาภที่ได้แล้ว ๑

[๑๖] ขอเดชะเสด็จพ่อ พระองค์โปรดทรงรู้จักหมู่

อำมาตย์

ผู้เป็นนักปราชญ์ ฉลาดในประโยชน์

ไม่ใช่คนเลงการพนัน ไม่ใช่คนปลิ้นปล้อน

ไม่ใช่คนเลงล้างผลาญเถิด พระเจ้าข้า

[๑๗] ขอเดชะเสด็จพ่อ อำมาตย์คนใดพึงรักษาทรัพย์

ที่พระองค์พึงมีไว้ได้เหมือนนายสารถียีธรถ

อำมาตย์ผู้นั้นพระองค์โปรดทรงให้ทำราชกิจเถิด

[๑๘] พระราชาพึงสงเคราะห์ชนฝ่ายในให้ดี

ตรวจตราราชทรัพย์ด้วยพระองค์เอง

ไม่พึงฝังขุมทรัพย์ และให้ภูหนี่โดยทรงไว้วางพระทัยผู้

อื่น

[๑๙] พระราชาควรทราบความเจริญและความเสื่อมด้วย

พระองค์เอง

ควรทรงทราบสิ่งที่ทรงกระทำแล้วและยังมีได้ทรง

กระทำ

ด้วยพระองค์เอง พึงชมคนที่ควรชม ยกย่องคนที่ควรยกย่อง

[๒๐] ขอเดชะพระองค์ผู้เป็นจอมทัพรถ

ขอพระองค์ทรงโปรดพร่ำสอนสิ่งที่เป็นประโยชน์
แก่ชาวชนบทด้วยพระองค์เอง
ข้าราชการผู้ไม่มีธรรมที่ทรงใช้สอยอย่าได้ทำพระราช

ทรัพย์

และรัฐสีมาของพระองค์ให้พินาศเลย

[๒๑] อนึ่ง พระองค์อย่าทรงกระทำ
หรือตรัสใช้ให้ผู้อื่นกระทำราชกิจด้วยความเร่งด่วน
เพราะการงานที่ทำด้วยความเร่งด่วนไม่ดีเลย
คนโง่ยอมเดือดร้อนในภายหลังเพราะการกระทำเช่น

นั้น

[๒๒] ขอพระทัยของพระองค์อย่าทรงล่วงเลยกุศล
ขอพระองค์อย่าทรงปล่อยพระทัยให้ชุ่นเคื่อง

เกรี้ยวกราดนัก

เพราะว่าสกุลทั้งหลายที่มั่งคั่งมากมาย
ถึงความไม่เป็นสกุลเพราะความโกรธ

[๒๓] ขอเดชะเสด็จพ่อ ขอพระองค์อย่าทรงให้ประชาชน
หยั่งลงเพื่อความหายนะ เพราะเข้าพระทัยว่า เราเป็น

ใหญ่

ขอพวกสตรีและบุรุษของพระองค์อย่าได้มีความทุกข์

เลย

[๒๔] พระราชาผู้ปราศจากอาการขนพองสยองเกล้า
มีพระทัยเฝ่หาแต่กาม โภคะทั้งปวงจักพินาศไป
ข้อนั้นท่านกล่าวว่า เป็นความทุกข์ของพระราชา

[๒๕] ข้อความเหล่านั้นที่หม่อมฉันกล่าวแก่ในปัญหา

ของเสด็จพ่อ

นั้นเป็นวัตตบท ข้อนี้แลเป็นอนุสาสนีสำหรับเสด็จพ่อ

ขอเดชะพระมหาราช บัดนี้

เสด็จพ่อพึงทรงขยันหมั่นบำเพ็ญบุญ

อย่าทรงเป็นนักเลง อย่าทรงล้างผลาญพระราชทรัพย์

ควรทรงเป็นผู้มีศีล เพราะคนทุศีลต้องตกนรก

(พระราชาตรัสถามปัญหากับนกขัมพุกบัณทิตว่า)

[๒๖] พ่อขัมพุกะ พ่อได้ถามโกสิยโคตรแล้ว

และแม่กุนทลีนีพ่อก็ได้ถามแล้วเช่นกัน

คราวนี้ พ่อจงบอกกำลังอันสูงสุดกว่ากำลังทั้งหลาย

บ้าง

(นกขัมพุกบัณฑิตแสดงธรรมแก่พระราชาว่า)

[๒๗] ในโลกมีกำลังอยู่ ๕ ประการด มีอยู่ในบุรุษ
ผู้มีอัธยาศัยกว้างขวาง บรรดากำลังทั้ง ๕ ประการนั้น
ขึ้นชื่อว่ากำลังแขนท่านกล่าวว่า เป็นกำลังสุดท้าย

[๒๘] ขอเดชะพระองค์ผู้ทรงพระชนมายุยืนนาน
ส่วนกำลังแห่งโภคะท่านกล่าวว่า เป็นกำลังที่ ๒
และกำลังแห่งอำมาตย์ท่านกล่าวว่า เป็นกำลังที่ ๓

[๒๙] อนึ่ง กำลังแห่งชาติสกุลอันยิ่งนั้น
เป็นกำลังที่ ๔ อย่างไม่ต้องสงสัย
กำลังทั้งหมด ๔ ประการเหล่านั้นบัณฑิตย่อมยึดถือไว้

ได้

[๓๐] กำลังปัญญานั้นเป็นกำลังประเสริฐสุด
เป็นยอดกำลังกว่ากำลังทั้งหลาย
บัณฑิตผู้มีกำลังปัญญาสนับสนุนย่อมประสบประโยชน์

[๓๑] แม้ถึงคนมีปัญญาทราวมจะได้แผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ก็

จริง

คนอื่นผู้มีปัญญาย่อมกดขี่เขาซึ่งไม่ประสงค์จะให้
ยึดครองแผ่นดินนั้นเสีย

[๓๒] ขอเดชะพระองค์ผู้เป็นเจ้าแห่งชนชาวกาลี
ถึงกษัตริย์แม้อุบัติในสกุลอันสูงยิ่ง

ได้ราชสมบัติแล้ว แต่มีปัญญาทราวม
จะดำรงพระชนม์ชีพอยู่ด้วยโภคะแม้ทั้งปวงหาได้ไม่

[๓๓] ปัญญาเท่านั้นเป็นเครื่องวินิจฉัยเรื่องที่ไต่ฟัง
ปัญญาเป็นเหตุให้เกิดวิทยศข้อเสียงเจริญ
นรชนในโลกนี้ประกอบด้วยปัญญาแล้ว
แม้เมื่อเกิดทุกข์ก็ประสบสุขได้

[๓๔] ส่วนคนบางคนไม่ตั้งใจฟังด้วยดี
ไม่อาศัยท่านผู้เป็นพหูสูตร ซึ่งตั้งอยู่ในธรรม
ไม่ไตรตรองเหตุผล ย่อมไม่ได้ถึงปัญญา

[๓๕] อนึ่ง ผู้ใดรู้จักจำแนกธรรม ลุกขึ้นในกาลที่เหมาะสม
ไม่เกียจคร้าน บากบั่นตามกาลเวลา ผลงานของผู้นั้นย่อม

สำเร็จ

[๓๖] ประโยชน์ของบุคคลผู้มีไข้เป็นบ่อเกิดแห่งศีล
ผู้คบหาบุคคลผู้มีไข้บ่อเกิดแห่งศีล
ผู้มีปกติเบื่อหน่ายการทำงาน ย่อมไม่เพลิดเพลินโดยชอบ

[๓๗] ส่วนประโยชน์ของบุคคลผู้ประกอบกรรมอันเป็นภายใน
ผู้คบหาบุคคลผู้เป็นบ่อเกิดแห่งศีลเช่นนั้น
มีปกติไม่เบียดหนายการทำงาน ย่อมแผ่ล้นผลโดยชอบ

[๓๘] ขอเดชะเสด็จพ่อ ขอเสด็จพ่อจงทรงไฝหาปัญญา
คือการตามประกอบความเพียรในเหตุที่ควรประกอบ
และไฝหาการอนุรักษ์ทรัพย์ที่ทรงรวบรวมไว้ทั้ง ๒

อย่างนั้นเถิด

อย่าทรงทำลายทรัพย์ด้วยเหตุอันไม่สมควรเลย

เพราะคนมีปัญญาทราชม่อมลุ่มจม

เหมือนเรือนไม้แอ่น เพราะการกระทำอันไม่สมควร

(พระโพธิสัตว์พรณนากำลัง ๕ ประการนี้แล้ว ยกกำลังคือ
ปัญญาขึ้นกราบทูลแด่พระราชบิดาว่า)

[๓๙] ขอเดชะพระมหाराชผู้เป็นกษัตริย์ ขอพระองค์โปรด
ทรงประพடுத்தกรรมในพระราชมารดาและพระราชบิดาเถิด
ครั้นทรงประพடுத்தกรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์

[๔๐] ขอเดชะพระมหाराชผู้เป็นกษัตริย์ ขอพระองค์โปรด
ทรงประพடுத்தกรรมในพระโอรสและพระชายาเถิด
ครั้นทรงประพடுத்தกรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์

[๔๑] ขอเดชะพระมหाराชผู้เป็นกษัตริย์ ขอพระองค์โปรด
ทรงประพடுத்தกรรมในหมู่มิตรและอำมาตย์เถิด
ครั้นทรงประพடுத்தกรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์

[๔๒] ขอเดชะพระมหाराชผู้เป็นกษัตริย์ ขอพระองค์
โปรด

ทรงประพடுத்தกรรมในราชพาหนะและพลนิกายเถิด

ครั้นทรงประพடுத்தกรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์

[๔๓] ขอเดชะพระมหाराชผู้เป็นกษัตริย์ ขอพระองค์
โปรด

ทรงประพடுத்தกรรมในชาวบ้านและชาวนิคมนเถิด

ครั้นทรงประพடுத்தกรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์

[๔๔] ขอเดชะพระมหाराชผู้เป็นกษัตริย์ ขอพระองค์
โปรด

ทรงประพடுத்தกรรมในชาวแคว้นและชาวชนบทเถิด

ครั้นทรงประพடுத்தกรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค์

[๔๕] ขอเดชะพระมหाराชผู้เป็นกษัตริย์ ขอพระองค์โปรด
ทรงประพடுத்தกรรมในสมณะและพราหมณ์ทั้งหลายเถิด

ครั้นทรงประพาศธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค
[๔๖] ขอเดชะพระมหाराษฎ์เป็นกษัตริย์ ขอพระองค์โปรด
ทรงประพาศธรรมในหมู่เนื้อและสัตว์ปีกทั้งหลายเถิด

ครั้นทรงประพาศธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค
[๔๗] ขอเดชะพระมหाराษฎ์เป็นกษัตริย์
ขอพระองค์โปรดทรงประพาศธรรม

เพราะธรรมที่บุคคลประพาศแล้วนำความสุขมาให้

ครั้นทรงประพาศธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรค
[๔๘] ขอเดชะพระมหाराษฎ์ ขอพระองค์โปรดทรง
ประพาศธรรมเถิด

เพราะเทวดาพร้อมทั้งพระอินทร์และพระพรหม
ถึงทิพยสถานได้ด้วยธรรมที่ตนประพาศดีแล้ว

ขอเดชะ ขอพระองค์อย่าทรงประมาทธรรมเลย
(พระโพธิสัตว์กล่าวคาถาแสดงจริยธรรม ๑๐ ประการนี้แล้ว
จึงโอวาทให้ยิ่งขึ้น ไปว่า)

[๔๙] ข้อความเหล่านั้นที่ข้าพระองค์กล่าวแก้ในปัญหาของ
เสด็จพ่อ

นั่นแลเป็นวัตถุดิบ ข้อนี้เป็นอนุสาสนีสำหรับเสด็จพ่อ
ขอเสด็จพ่อโปรดทรงคบหาคนมีปัญญา จงทรงเป็นผู้มี
กัลยาณธรรม

ทรงทราบความข้อนั้นด้วยพระองค์เองแล้ว
โปรดทรงปฏิบัติให้ครบถ้วนเถิด

เตสภณชาดกที่ ๑ จบ

๒. สรังกษชาดก (๕๒๒)

ว่าด้วยสรังกษดาบสแก้ปัญหา

(อนุสิสสดาบสถือหม้อจะไปตักน้ำได้พบพระราชา ๓
พระองค์ จึงทูลถามว่า)

[๕๐] ท่านทั้งหลายเป็นใครกันหนอ ประดับเครื่องอลังการ
สวมใส่ต่างหู นุ่งห่มเรียบร้อย เหน็บพระขรรค์มี
ด้ามประดับ

ด้วยแก้วไพฑูรย์และแก้วมุกดา ยืนอยู่บนรถอย่างองอาจ

ในมนุษยโลกเขารู้จักพวกท่านว่าอย่างไร

(ในพระราชาทั้ง ๓ องค์ พระเจ้าอัญญกะตรัสกับท่านอนุสิสส
ดาบสว่า)

[๕๑] ข้าพเจ้าชื่ออัญญกะ ท่านผู้นี้คือพระเจ้ากัมมรถ

ส่วนท่านผู้นี้คือพระเจ้ากาลิงคะผู้มีพระเกียรติยศระบือ
ไปทั่ว

พวกข้าพเจ้ามา ณ ที่นี้เพื่อจะเยียมฤๅษีทั้งหลาย
ผู้มีความสำรวมเป็นอันดี และเพื่อที่จะถามปัญหา
(อนุสิสสดาบสปฏิสันถารกับพระราชแล้วกราบทูลท้าวสักก
เทวราชผู้เสด็จมา เยียมว่า)

[๕๒] ท่านยืนอยู่กลางหาวราวกะพระจันทร์เพ็ญ
ลอยเด่นอยู่ท่ามกลางเวหาในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ
ท่านผู้มีคุณน่านุชา ข้าพเจ้าขอถามท่านผู้มีอานุภาพ
มากกว่า

ในมนุษย์โลกเขารู้จักท่านว่าอย่างไร
(ท้าวสักกเทวราชสดับดังนั้นแล้วจึงตรัสว่า)
[๕๓] ท่านผู้ใดในเทวโลกเขาเรียกกันว่า สุขัมบดี
ท่านผู้นั้นในมนุษย์โลกเขาเรียกกันว่า มัชฌมาน
ข้าพเจ้านั้นเป็นเทพราชามาถึงที่นี่ในวันนี้
เพื่อจะเยียมฤๅษีทั้งหลายผู้มีความสำรวมเป็นอันดี
(ท้าวสักกเทวราชเสด็จลงแล้วเข้าไปหาหมู่ฤๅษี ยืนประคอง
อัญชลีไหว้อยู่ ตรัสว่า)

[๕๔] ฤๅษีของพวกเรา มีฤทธิ์มาก ประกอบด้วยคุณคือ
ฤทธิ์

ปรากฏในที่ไกล ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใส
ขอมัสการพระคุณเจ้าผู้ประเสริฐกว่ามนุษย์ทั้งหลายใน
มนุษย์โลกนี้
(ต่อมาอนุสิสสดาบสเห็นท้าวสักกเทวราชประทับนั่งได้ลม
ของหมู่ฤๅษี จึง
กราบทูลว่า)

[๕๕] กลิ่นของฤๅษีผู้ที่บวชมานานย่อมออกจากกายฟุ้งไป
ตามลม

ขอถวายพระพร ท้าวสหัสสนัยน์เทวราช
ขอมหาบพิตรเสด็จถอยไปจากที่นี่
เพราะกลิ่นของฤๅษีทั้งหลายไม่สะอาด
(ท้าวสักกเทวราชตรัสว่า)

[๕๖] กลิ่นของฤๅษีผู้ที่บวชมานาน
ของจงออกจากกายฟุ้งไปตามลมเกิด
พระคุณเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายจางหวังกลิ่นนั้น

ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
เพราะเทวดาทั้งหลายมิได้มีความสำคัญกลืนนี้ว่า

ปฏิภาณ

(อนุสัสสตาสลจากอาสนะ ขอโอกาสกับหมู่ญาติ กล่าวว่)

[๕๗] ท้าวผกขาน สุขัมบดีเทวราช องค์ปรินททะจอมเทพ
ผู้เป็นใหญ่กว่าภูตพระองค์นั้น ทรงพระยศ ย้ายหมู่สุ
ทรงรอยโอกาสเพื่อจะตรัสถามปัญหา

[๕๘] บรรดาญาติเหล่านี้ผู้เป็นบัณฑิต ณ ที่นี้
ใครเล่าหนอถูกถามแล้วจักพยากรณ์ปัญหาอันละเอียด

สุขุม

ของพระราชผู้เป็นใหญ่กว่ามนุษย์ทั้ง ๓ พระองค์
และของท้าววาสวะจอมเทพได้

(หมู่ญาติได้ฟังดังนั้นแล้วจึงกล่าวแนะนำว่)

[๕๙] ญาติดังนี้ชื่อสร้งคะ มีตบะ เว้นจากเมถุนธรรมตั้งแต่

เกิด

เป็นบุตรของปุโรหิตาจารย์ ได้รับการฝึกฝนมาเป็นอันดี
ท่านจักพยากรณ์ปัญหาทั้งหลายของพระราชเหล่านั้น

ได้

(อนุสัสสตาสยอมรับไหว้สร้งคะดาบสแล้วเมื่อจะโอวาท จึง
กล่าวว่)

[๖๐] ท่านโกณฑัญญะ นิมนต์ท่านพยากรณ์ปัญหาทั้งหลาย

เกิด

ญาติทั้งหลายผู้เป็นคนดีขอร้องท่าน
ท่านโกณฑัญญะ ภาระนี้ย่อมมาถึงท่านผู้เจริญด้วย

ปัญญา

นี้เป็นธรรมดาในมนุษย์ทั้งหลาย

(ต่อมาพระมหาบุรุษสร้งคะดาบสเมื่อให้โอกาส จึงกล่าวว่)

[๖๑] มหาบพิตรผู้เจริญทั้งหลาย อาตมาให้โอกาส
ขอเชิญตรัสถามปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งตามพระทัย

ปรารถนาเกิด

เพราะอาตมารู้จักทั้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยตนเอง
จักพยากรณ์ปัญหาข้อนั้น ๆ ถวายมหาบพิตร

(พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศความข้อนั้น จึงตรัสว่)

[๖๒] ลำดับนั้นแล ท้าวผกขานสักกเทวราช องค์ปรินททะ
ทรงเห็น

ประโยชน์ได้ตรัสถามปัญหาข้อแรกตามที่พระทัยปรารถนาว่า
[๖๓] ในกาลบางครั้งว บุคคลฆ่าอะไร จึงจะไม่เศร้าโศก
ถ้าเสียทั้งหลายสรรพเสริญการละอะไร
บุคคลควรอดทนคำหยาบคายที่ใครในโลกนี้กล่าว
นิมนต์บอกเนื้อความข้อนั้นแก่โยมเถิด ท่าน

โกณฑัญญะ

(ต่อแต่นั้นพระมหาสัตว์สร้งคดาบสเมื่อจะตอบปัญหา จึง
กล่าวว่า)

[๖๔] ในกาลบางครั้งว บุคคลฆ่าความโกรธเสียได้จึงไม่เศร้า
โศก

ถ้าเสียทั้งหลายสรรพเสริญการละความลบหลู่
บุคคลควรอดทนคำหยาบคายที่ทุกคนกล่าว
สัตบุรุษทั้งหลายกล่าวความอดทนนั้นว่า ยอดเยี่ยม

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๖๕] คำของบุคคลทั้ง ๒ จำพวก คือ
คนที่เสมอกัน ๑ คนที่ประเสริฐกว่า ๑
บุคคลอาจจะอดกลั้นได้

แต่บุคคลจะพึงอดทนถ้อยคำของคนที่เลวกว่าได้

อย่างไรหนอ

นิมนต์บอกเนื้อความข้อนั้นแก่โยมเถิด ท่าน

โกณฑัญญะ

(สร้งคดาบสตอบว่า)

[๖๖] แท้จริง บุคคลอดทนถ้อยคำของคนประเสริฐกว่าได้
เพราะความกลัว

อดทนถ้อยคำของคนเสมอกันได้เพราะการแข่งขันเป็น

เหตุ

แต่ผู้ใดพึงอดทนถ้อยคำของคนที่เลวกว่าในโลกนี้ได้
ความอดทนนั้นของบุคคลนั้นสัตบุรุษกล่าวว่า ยอด

เยี่ยม

(ต่อมาพระมหาสัตว์สร้งคดาบสตอบท้าวสักกะแล้ว เมื่อจะ
ประกาศสภาพที่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้ประเสริฐเป็นต้นเป็นสภาพที่รู้
ได้ยากด้วยอาการเพียงเห็นรูปร่าง เว้นแต่การอยู่ร่วมกัน จึงกล่าว
คาถาว่า)

[๖๗] สภาวะที่ปกปิดไว้ด้วยอิริยาบถทั้ง ๔

บุคคลจะรู้ได้อย่างไรว่า ประเสริฐกว่า เสมอกัน หรือเลวกว่า

รูป เพราะว่าสัตบุรุษทั้งหลายยอมเที่ยวไปด้วยสภาวะที่ผิด

เพราะเหตุนั้น บุคคลควรอดทนถ้อยคำของคนทั้งปวง
(เมื่อท้าวสักกะหมดความสงสัย พระมหาสัตว์สรงกดาบสจึง
กล่าวคาถา
ทูลว่า)

[๖๘] สัตบุรุษผู้มีขันติพึงได้ประโยชน์อันใด
ประโยชน์นั้นเสนาแม่หมูใหญ่พร้อมด้วยพระราชารบอยู่
ก็ไม่พึงได้

เวรทั้งหลายยอมสงบระงับได้ด้วยกำลังแห่งขันติ
(ต่อมาท้าวสักกเทวราชทรงทราบอัธยาศัยของพระราชา
ทั้งหลายแล้วจึงตรัสถาม ความสงสัยของพระราชาเหล่านั้นว่า)

[๖๙] โยมขออนุโมทนาคำสุภาสิตของพระคุณเจ้า
โยมขอถามปัญหาข้ออื่นกับพระคุณเจ้า
ขอพระคุณเจ้าโปรดกล่าวแก้ปัญหานั้น
ขอพระคุณเจ้าโปรดบอกถึงคติของพระราชาทั้งหลาย
ผู้กระทำความปกรรมอันร้ายแรง คือ

พระเจ้าทณทก ๑ พระเจ้านาฬิกิระ ๑

พระเจ้าอัชชนะ ๑ พระเจ้ากลาพู ๑

พระราชาทั้งหลายเหล่านั้นเบียดเบียนฤๅษี

พากันไปเกิด ณ ที่ไหน

(พระมหาสัตว์สรงกดาบสตอบปัญหาของท้าวสักกะว่า)

[๗๐] ก็พระเจ้าทณทกก็ได้ลงโทษก็สวัจฉดาบส เป็นผู้ตัดมุล

ราก

พร้อมทั้งอาณาประชาราษฎร์หมกไหม้อยู่ในนรกชื่อ

กุกกุฬะ

ถ่านเพลิงที่ปราศจากเปลวเพลิงตกต้องกายของ

พระองค์

[๗๑] พระราชาพระองค์ใดได้ทรงเบียดเบียนบรรพชิต

ทั้งหลาย

ผู้สำรวม ผู้กล่าวธรรม ผู้สงบ ไม่ประทุษร้าย

พระราชาพระองค์นั้นทรงพระนามว่า พระเจ้านาฬิกิระ

สุนัขทั้งหลายพากันรุมกัดกิน ทรงดิ้นรนอยู่ในปรโลก

[๗๒] อนึ่ง พระเจ้าอัชชนะทรงตกนรกชื่อสัตติสูละ

ทรงมีพระเศียรห้อยลง พระบาทชี้ขึ้นเบื้องบน

เพราะทรงเบียดเบียนพระอังคีรสโคตมกาสิผู้มีขันติ
มีตบะ ประพฤติพรหมจรรย์มาช้านาน

[๗๓] อนึ่ง พระราชาพระองค์ใดได้ทรงตัดบรรพชิตผู้
กล่าวขันติ

ผู้สงบ ไม่ประทุษร้าย ขาดออกเป็นท่อน ๆ
พระราชาพระองค์นั้นทรงพระนามว่าพระเจ้ากลาพู
ตกอเวจิมหานรคซึ่งมีความร้อนร้ายแรง
มีเวทนาเผ็ดร้อน น่าหวาดกลัว หมกใหม่อยู่

[๗๔] บัณฑิตได้ฟังเรื่องนรคเหล่านี้
และนรคเหล่าอื่นที่ชั่วช้ากว่านี้ ณ ที่นี้แล้ว
พึงประพฤติธรรมในสมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย
ผู้กระทำอย่างนี้ย่อมเข้าถึงแดนสวรรค์
(ท้าวสักกะตรัสถามปัญหา ๔ ข้อที่เหลือว่า)

[๗๕] โยมขออนุโมทนาคำสาธุจิตของพระคุณเจ้า
แต่โยมขอถามปัญหาข้ออื่นกับพระคุณเจ้า
ขอพระคุณเจ้าโปรดกล่าวแก้ปัญหานั้น
บัณฑิตเรียกคนเช่นไรว่า มีศีล
เรียกคนเช่นไรว่า มีปัญญา
เรียกคนเช่นไรว่า สัตบุรุษ
สิริยอมไม่ละคนเช่นไรหนอ

(พระมหาสัตว์สงฆ์สดับปัญหาของท้าวสักกะว่า)

[๗๖] บุคคลใดในโลกนี้ สำรวมกาย วาจา ใจ
ไม่ทำบาปกรรมอะไร ไม่พูดเหลวไหลเพราะเหตุแห่ง

ตน

บัณฑิตเรียกคนเช่นนั้นว่า ผู้มีศีล

[๗๗] บุคคลใดคิดปัญหาที่ลึกซึ้งได้ด้วยใจ
ไม่ทำกรรมอันหยาบช้าซึ่งหาประโยชน์เกื้อกูลมิได้
ไม่ดัดรอนประโยชน์ที่มาถึงตามกาลให้เสียไป
บัณฑิตเรียกคนเช่นนั้นว่า ผู้มีปัญญา

[๗๘] บุคคลใดเป็นคนกตัญญูกตเวที เป็นปราชญ์
มีกัลยาณมิตร และมีความรักดีมั่นคง
ช่วยกระทำกิจของมิตรที่ตกยากด้วยความเต็มใจ
บัณฑิตเรียกคนเช่นนั้นว่า สัตบุรุษ

[๗๙] บุคคลใดประกอบด้วยคุณสมบัติทั้งปวงเหล่านี้
มีศรัทธา อ่อนโยน จำแนกแจกทานด้วยดี

รู้ความประสงค์ของผู้ขอ สิริยอมไม่ละคนเช่นนั้น
ผู้มีปกติสงเคราะห์ มีวาจาอ่อนหวาน สละสลวย
(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๘๐] โยมขออนุโมทนาคำสุภาสิตของพระคุณเจ้า
แต่โยมขอถามปัญหาข้ออื่นกับพระคุณเจ้า
ขอพระคุณเจ้าโปรดกล่าวแก้ปัญหานั้น
ศีล ๑ สิริ ๑ ธรรมของสัตบุรุษ ๑ ปัญญา ๑
บัณฑิตกล่าวขอไฉนว่า ประเสริฐกว่า

(พระมหาสัตว์สร้งคดาบสดอบว่า)

[๘๑] ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายกล่าวว่า ปัญญาแลประเสริฐที่สุด
ดุจดวงจันทร์ราชาแห่งนักษัตรประเสริฐกว่าดวงดาว

ทั้งหลาย

ศีล สิริ และแม่ธรรมของสัตบุรุษยอมเป็นไปตามบุคคล

ผู้มีปัญญา

(ท้าวสักกะตรัสว่า)

[๘๒] โยมขออนุโมทนาคำสุภาสิตของพระคุณเจ้า
แต่โยมขอถามปัญหาข้ออื่นกับพระคุณเจ้า
ขอพระคุณเจ้าโปรดกล่าวแก้ปัญหานั้น
บุคคลในโลกนี้กระทำอย่างไร กระทำกรรมอะไร
ประพฤติกกรรมอะไร คบหาคนอย่างไร จึงจะได้ปัญญา
บัดนี้ ขอพระคุณเจ้าโปรดบอกปฏิบัติแห่งปัญญาวา
บุคคลกระทำอย่างไร จึงจะชื่อว่าผู้มีปัญญา

(พระมหาสัตว์สร้งคดาบสกล่าววว่า)

[๘๓] บุคคลควรคบหาท่านผู้เจริญด้วยปัญญา
มีความรู้ละเอียดละออเป็นพหูสูตร
ควรศึกษาเล่าเรียน สอบถาม ฟังคำสุภาสิตโดยเคารพ
บุคคลกระทำอย่างนี้ จึงจะชื่อว่าผู้มีปัญญา

[๘๔] ท่านผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นกามคุณ
โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และโดยความ

เป็นโรค

เมื่อเห็นแจ้งอย่างนี้ จึงละความพอใจในกามทั้งหลาย
ซึ่งเป็นทุกข์เป็นภัยอันใหญ่หลวงเสียได้

[๘๕] เขาปราศจากราคะแล้ว ฟังกำจัดโทสะได้
เจริญเมตตาจิตหาประมาณมิได้
วางอาชญาในสัตว์ทุกจำพวก

เป็นผู้ไม่ถูกนิินทา เข้าถึงพรหมสถาน
(พระมหาสัตว์สงฆ์ทรงคตาสทราบว่า พระราชาทั้ง ๓ พระองค์
ละความกำหนด ยินดีในเบญจกามคุณได้แล้ว จึงกล่าวคาถาด้วย
อำนาจความร่ำเริงของพระราชาเหล่านั้นว่า)

[๘๖] ขอถวายพระพรมหาบพิตรอัญญกะ
การเสด็จมาของพระองค์ ของพระเจ้าภีมรณ
และของพระเจ้ากาลิงคะผู้มีพระยศระบือไปทั่ว
ได้มีความสำเร็จอย่างใหญ่หลวง

ทุกพระองค์ทรงละกามราคะได้แล้ว
(พระราชาทั้งหลายทรงชมเชยพระมหาสัตว์สงฆ์ทรงคตาสทราบว่า)

[๘๗] พระคุณเจ้ารู้จักจิตของผู้อื่นว่า โยมทุกคนละกามราคะได้
แล้ว

ข้อนั้นเป็นจริงอย่างนั้นแหละ
ขอพระคุณเจ้าจงกระทำโอกาสเพื่ออนุเคราะห์
โดยประการที่โยมทุกคนจะบรรลุถึงคติของพระคุณเจ้า

เกิด

(พระมหาสัตว์สงฆ์ทรงคตาสทราบสให้โอกาสแก่พระราชาทั้ง ๓
พระองค์ว่า)

[๘๘] อาตมาจะกระทำโอกาสเพื่ออนุเคราะห์
เพราะมหาบพิตรทั้งหลายทรงละกามราคะได้แล้วอย่าง

แท้จริง

ขอมหาบพิตรทั้งหลายทรงแผ่ปีติที่ไพบุลย์ให้แผ่ชาน
ไปทั่วพระวรกาย

โดยประการที่จะบรรลุถึงคติของอาตมาเกิด

(พระราชาเหล่านั้นเมื่อจะทรงยอมรับ จึงได้ตรัสว่า)

[๘๙] ท่านผู้มีปัญญาเพียงดั่งแผ่นดิน พระคุณเจ้าจะ
กล่าวคำใดใด

โยมทั้งหลายจะกระทำตามคำพร่ำสอนของพระคุณเจ้า
นั้นทุกอย่าง

จะแผ่ปีติที่ไพบุลย์ไปทั่วกาย

โดยประการที่จะบรรลุถึงคติของพระคุณเจ้า

(ลำดับนั้น พระมหาสัตว์สงฆ์ทรงคตาสทราบสให้พระราชาเหล่านั้น
พร้อมทั้งพณิกายบวช เมื่อจะส่งหมู่ฤาษีไป จึงกล่าวว่า)

[๙๐] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พวกเราทำการบูชา
ก็สวัจฉดาสสอย่างนี้แล้ว

ขอถวายทั้งหลายผู้เป็นคนดี จงไปยังที่อยู่ของตนเถิด
ท่านทั้งหลายจงยินดีในฌาน มีจิตตั้งมั่นในกาลทุกเมื่อ
ความยินดีนั้นเป็นคุณชาติประเสริฐสุดสำหรับบรรพชิต
(พระศาสดาทรงทราบความนี้แล้วได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า)
[๙๑] ครั้นได้สดับคาถาซึ่งประกอบด้วยประโยชน์อย่างยิ่ง
ที่ถวายผู้เป็นบัณฑิตกล่าวดีแล้ว เทวดาทั้งหลายผู้มียศ
เหล่านั้น

เกิดปีติและโสมนัสอนุโมทนาอยู่ ได้พากันหลีกไปยัง
เทพบุรี

[๙๒] คาถาที่ถวายผู้เป็นบัณฑิตกล่าวดีแล้วเหล่านี้
มีอรรถและพยัญชนะอันดีงาม
ผู้ใดผู้หนึ่งฟังสดับคาถาเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์
พึงได้คุณวิเศษทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลาย
ครั้นได้แล้ว พึงบรรลุสถานที่ที่พญามัจจุราชมองไม่
เห็น

(พระศาสดาครั้นทรงรวบยอดเทศนาด้วยพระอรรถอย่างนี้
แล้วประกาศสัจจะทั้งหลาย ทรงประชุมชาดกว่า)

[๙๓] สาลิสสรดาบสคือสารีบุตร เมณฑิสสรดาบสคือกัสสปะ
ปัณฑดาบสคืออนรุทธะ เทวิลดาบสคือกัจจายนะ
[๙๔] อนุสิสสรดาบสคืออานนท์ กิสวัจฉดาบสคือโกณฑ
นารทดาบสคืออุททยิเถระ บริษัททั้งหลายคือพุทธ
บริษัท

ส่วนสรังกโคพิธสัตว์คือเรตถาคต
เธอทั้งหลายจงทรงจำชาดกไว้อย่างนี้แล
สรังกชาดกที่ ๒ จบ
๓. อลัมพสาชาดก (๕๒๓)
ว่าด้วยเทพธิดาอลัมพสา
(พระศาสดาเมื่อจะทรงทำเนื้อความนั้นให้แจ่มแจ้ง จึงตรัส
ว่า)

[๙๕] ครั้งนั้น พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่ทรงปราบปรามวัตร
อสูร

ซึ่งเป็นพระบิดาแห่งเหล่าเทพบุตรผู้มีชัย
ทรงเล็งเห็นอลัมพสาเทพกัญญาว่ามีความสามารถ
ณ สุธรรมาเทวสถานแล้วจึงมีเทวโองการว่า
[๙๖] แม่นางมิสสาเทพกัญญา เทวดาชั้นดาวดึงส์

พร้อมทั้งพระอินทร์ขอร้องแม่นาง
แม่นางอลัมพusaผู้สามารถจะประเล้าประโลมฤาษีได้
แม่นางจงไปหาอิสสิงคดาบสเถิด

(ท้าวสักกะทรงพระบัญชานางอลัมพusaแล้วตรัสว่า)

[๙๗] ดาบสองศนี้เป็นผู้มีวัตร ประพฤติพรหมจรรย์
ยินดียิ่งในนิพพาน เป็นผู้เจริญด้วยคุณธรรม
อย่าลวงเลยพวกเราไปก่อนเลย

เธอจงกันทางที่จะไปสู่เทวโลกของท่านไว้

(นางอลัมพusaเทพกัญญาได้ฟังพระราชดำรัสดังนั้น จึงตรัส
ว่า)

[๙๘] ขอเดชะพระเทวราช พระองค์ทรงทำอะไรรอยู่
พระองค์จึงทรงเห็นแต่หม่อมฉันเท่านั้นว่า
แม่นางผู้สามารถจะประเล้าประโลมฤาษีได้
เธอจงไป นางเทพอัปสรแม่อื่นก็มีอยู่

[๙๙] นางเทพอัปสรผู้ทัดเทียมกับหม่อมฉัน
และประเสริฐกว่าหม่อมฉัน ในอโศกนั้นทวันก็มีอยู่
ขอวาระแห่งการไปจงมีแก่นางเทพอัปสรเหล่านั้นเถิด
แม่นางเทพอัปสรเหล่านั้นก็จงไปประเล้าประโลมเถิด

(ท้าวสักกะเทวราชได้ตรัสว่า)

[๑๐๐] เธอพูดถูกต้องอย่างแท้จริง
ถึงนางเทพอัปสรเหล่านั้นที่ทัดเทียมกับเธอ
และประเสริฐกว่าเธอในอโศกนั้นทวันก็มีอยู่

[๑๐๑] แม่นางผู้มีความงามทั่วสรรพางค์กาย
แต่นางเทพอัปสรเหล่านั้นไปแล้ว
ไม่รู้จักการบำเรอชายอย่างที่เธอรู้

[๑๐๒] เชิญไปเถิด แม่นางผู้มีความงาม
เพราะเธอประเสริฐกว่าหญิงทั้งหลาย
เธอจักใช้รูปร่างผิวพรรณของเธอ
นำดาบสมาสู่อำนาจได้

(พระนางอลัมพusaได้ฟังดังนั้นแล้ว จึงกราบทูลว่า)

[๑๐๓] หม่อมฉันถูกพระเทวราชทรงใช้จะไม่ทำก็ไม่ได้
แต่หม่อมฉันหวั่นเกรงการที่จะประเล้าประโลมให้ดาบส

นั้นยินดี

เพราะท่านเป็นพราหมณ์ มีเดชสูงส่ง

[๑๐๔] ชนทั้งหลายประเล้าประโลมถาษีให้ยินดีแล้วตก
นรก

ถึงสังสารวัฏเพราะความมกมายมีจำนวนมิใช้น้อย
เพราะเหตุนั้น หม่อมฉันจึงชนพองสยองเกล้า
(พระศาสดาตรัสว่า)

[๑๐๕] อลัมพสา มิสสาเทพอัปสร ผู้มีวรรณะนาใคร่
ปรารธนาเพื่อจะให้อิสสิสิงคดาบสคลุกเคล้าระคนด้วย
กิเลส

ครันกล่าวอย่างนี้แล้วก็หลีกไป

[๑๐๖] ก็อลัมพสาเทพอัปสรนั้นได้ลงสู่ป่าที่อิสสิสิงค
ดาบสรักษา
ซึ่งดาราดาษด้วยเถาตำลึงสุกมีประมาณกึ่งโยชน์โดย
รอบนั้น

[๑๐๗] นางเข้าไปหาอิสสิสิงคดาบสผู้กำลังปิดกวาดโรง
ไฟแต่เช้าตรู่

ก่อนเวลาอาหารเช้า ไกลเวลาอาทิตยอุทัย
(ลำดับนั้น ดาบสถามนางว่า)

[๑๐๘] เธอเป็นใครหนอ
รัศมีช่างงามผ่องใสดังสายฟ้า ประดุจดาวประกายพริก
ประดับกำไลมืออันวิจิตร สวมใส่ต่างหูแก้วมณี

[๑๐๙] มีประกายดุจแสงอาทิตย์ ร่างกายมีกลิ่นหอม
ด้วยจันทน์เหลือง

ลำขากลมกลึงสวยงาม มีมายามากมาย

กำลังสาวแรกรุ่ง นาทศนาเชยชม

[๑๑๐] เท้าทั้ง ๒ ของเธออ่อนละมุน สะอาดหมดจด ไม่
แห้วแหว่

ตั้งลงเรียบเสมอดี ทุกย่างก้าวของเธอน่ารักใคร่
ดั่งใจอาตมาให้วาบหวาม

[๑๑๑] อนึ่ง ลำขาของเธอเป็นปล้อง ๆ เหมือนกับ
วงข้าง

สะโพกของเธอเกลี้ยงเกลากลมกลึงผึ่งผายสวยงาม
เหมือนแผ่นกระดานสะกา

[๑๑๒] นาภีของเธอตั้งอยู่เรียบร้อยดีเหมือนฝักดอกอุบล
ปรากฏได้แต่ไกลเหมือนเกษรดอกอัญชันเขียว

[๑๑๓] ถิ่นเกิดที่ทรวงอกทั้งคู่หาขั้วมิได้

ไม่หย่อนยาน เสมอเหมือนกับผลน้ำเต้าครึ่งผล

ริมฝีปากของเธองามเปล่งปลั่งดังลิ้นหัวใจห้องที่ ๔

ข้อดี

ตามขอบดวงตาเป็นสีแดง เปล่งปลั่งดั่งเมล็ดมะกล่ำ

เกลี้ยงเกลาดิ ตกแต่งด้วยหวีทองคำ

และภาษีผู้มีความสำรวม บำเพ็ญตบะ

แม่คนหนึ่งที่เสมอเหมือนเธอ อาตมายังไม่เห็น

(นางอลัมพสุาเทพก็ญญารู้ว่าอิสี่สิ่งคดาบสนั้นหลงไหลแล้ว

[๑๒๐] ท่านกัสสปะผู้เจริญ เมื่อจิตของท่านเป็นไปอย่าง

ก็ไม่ใช่กาลที่จะเป็นปัญหา มาเถิด สหาย

เราทั้ง ๒ จักอธิษฐานกันในอาศรมของเรา

มาเถิด ดิฉันจักคลกเกล้าท่าน

ขอท่านเป็นผลัดในความยินดีในเบญจกามคุณเถิด

(พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศความข้อนั้นจึงตรัสว่า)

[๑๒๑] **อลัมพสา มิสสาเทพอัปสร ผู้มีวรรณะน่าใคร่**

ปรารถนาเพื่อจะให้อิสิสึงคตาสคลุกเคล้าระคนด้วย

ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้วก็หลีกไป

[๑๒๒] ก็ดาบสนั้นตัดความเฉื่อยชาเสียแล้ว รีบออกไป
โดยเร็ว

ประชิดตัวนาง ลุบเรือนผมบนศีรษะ

[๑๒๓] เทพอัปสรก็ฉายาณีผู้มีความสวยสดงดงาม

หันกลับมาสวมกอดดาบสนั้น

นางมีความยินดีที่ดาบสเคลื่อนจากพรหมจรรย์นั้น

ตามที่ท้าวสักกะปรารภ

[๑๒๔] นางได้มีใจรำลึกถึงพระอินทร์ซึ่งประทับอยู่ใน
นันทวัน

ท้าวมโหฬารเทพกฤษณ์ทรงทราบความดำริของนางแล้ว

[๑๒๕] ทรงส่งบัลลังก์ทอง พร้อมทั้งเครื่องบริวาร

พร้อมทั้งทับทรวง ๕๐ อัน

และเครื่องปลาด ๑,๐๐๐ ผืน ไปโดยเร็วพลัน

[๑๒๖] แม่โณมงามโอบอุ้มดาบสนั้นไว้แนบทรวงอก

กกกอดอยู่ตลอด ๓ ปีบนบัลลังก์นั้น

เป็นเหมือนเพียงครุเดียวเท่านั้น

[๑๒๗] โดยล่วงไป ๓ ปี ดาบสพราหมณ์จึงสร้างเมารู้สึก
ตัว

ได้เห็นต้นไม้เขียวชะอุ่มขึ้นอยู่โดยรอบเรือนไฟ

[๑๒๘] ป่าไม้ผลัดใบใหม่ ออกดอกบานสะพรั่ง

ก็ยกออกไปด้วยฝูงนกดูเหว่า ครั้นท่านเหลียวมองดูโดย

รอบ

ก็หลั่งน้ำตาร้องไห้รำพันว่า

[๑๒๙] เรามิได้บูชาไฟ มิได้สวดสวดมนต์

อะไรบันดาลการบูชาไฟให้เสื่อมสิ้นไป

ใครหนอประเล้าประโลมบำเรอจิตของเราในกาลก่อน

[๑๓๐] เมื่อเราอยู่ป่า ผู้ใดหนอมายึดเอาอาณาเขต

ที่เกิดมีพร้อมกับเดชของเราไป

ประดุจยึดเอานาวาที่เต็มเปี่ยมด้วยรัตนะนานาชนิดใน

ท้องทะเลหลวง

(นางอลัมพุสาเทพกฤษณ์ได้ฟังดังนั้น จึงปรากฏกายยืนอยู่
กล่าวว่า)

[๑๓๑] ดิฉันถูกท้าวเทวราชทรงใช้มาเพื่อบำเรอท่าน

ได้ใช้จิตขำจิตท่าน เพราะความประมาท ท่านจึงไม่

รู้สึกตัว

(อิสสิสิงคดาบสได้ฟังนางอลัมพุสาเทพกัญญาแล้ว ระลึกถึง
โอวาทที่บิดาให้ไว้คร่ำครวญอยู่ได้กล่าวว่า)

[๑๓๒] เดิมที พ่อก็สสปะพราสอนถ้อยคำเหล่านี้กับเราว่า
พ่อมาณพ หญิงเปรียบได้กับดอกนารีผล

เจ้าจงรู้จักหญิงเหล่านั้น

[๑๓๓] พ่อก็สสปะดูเหมือนจะเอื้อเอ็นดูเรา
จึงพราสอนเราอย่างนี้ว่า มาณพ เจ้าจงรู้จักหญิงผู้มีฝัที่

อก

เจ้าจงรู้จักหญิงเหล่านั้น

[๑๓๔] เรามีได้ทำตามคำสอนของบิดาผู้เจริญนั้น
วันนี้เรานั้นจึงชบเซาอยู่แต่ผู้เดียวในป่าที่หามนุษย์มิได้

[๑๓๕] นาดิเตียนจริงหนอ ชีวิตของเรา

เราจักทำอย่างที่เราเคยเป็นเช่นนั้น

หรือมิฉะนั้นเราก็จักตายเสีย

(พระศาสดาตรัสว่า)

[๑๓๖] อลัมพุสาเทพกัญญา ครันทราบเดช ความเพียร

และปัญญาของดาบสนั้น ดำรงมั่นคงแล้ว

จึงจับเท้าทั้งสองของดาบสทวนไว้ที่ศิระ

ละล้าละลักกล่าวกับอิสสิสิงคดาบสว่า

[๑๓๗] อย่าโกรธดิฉันเลย ท่านมหาวีระ

อย่าโกรธดิฉันเลย ท่านมหาฤาษี

ดิฉันบำเพ็ญประโยชน์อันใหญ่หลวงเพื่อเทพชั้น

ไตรทศผู้มียศ

เพราะเทพบุรีทั้งหมดถูกพระคุณเจ้าทำให้หวั่นไหวใน

คราวนั้น

(อิสสิสิงคดาบสกล่าวคาถาว่า)

[๑๓๘] แม่นางผู้เจริญ ขอทวยเทพชั้นดาวดึงส์

ท้าววาสวะแห่งเทพชั้นไตรทศ และเธอจงเป็นสุข ๑

เกิด

เชิญเธอไปตามสบายเกิด แม่เทพกัญญา

(พระศาสดาตรัสว่า)

[๑๓๙] อลัมพุสาเทพกัญญา ครันจับเท้าทั้ง ๒ ของ

ดาบสแล้ว

จึงประคองอัญชลี กระทำประทักษิณดาบสนั้น

แล้วได้หลีกไปจากที่นั้น

[๑๔๐] นางเทพกัญญาขึ้นสู่บัลลังก์ทอง
พร้อมทั้งเครื่องบริวาร พร้อมทั้งทับทรวง ๕๐
และเครื่องปลาด ๑,๐๐๐ ผืน อันเป็นของนางนั่นเอง
ได้กลับไปในสำนักเทพทั้งหลาย

[๑๔๑] ท้าวสักกะจอมเทพทรงมีปีติและโสมนัส
ปลาบปลื้มมหุทัย

ได้พระราชทานพรกับนางเทพกัญญานั้นซึ่งกำลังมา
ราวกับประทีปอันรุ่งเรือง ดุจสายฟ้าแลบ
(นางอลัมพูสากราบทูลว่า)

[๑๔๒] ข้าแต่ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งภูตทั้งปวง
หากพระองค์ทรงประทานพรแก่หม่อมฉันไซ้
ขอหม่อมฉันอย่าต้องไปประเล้าประโลมฤาษีอีกเลย
ข้าแต่ท้าวสักกะ หม่อมฉันขอพรข้อนี้ ดังนี้แล

อลัมพูสาขาดกที่ ๓ จบ

๔. สังขपालขาดก (๕๒๔)

ว่าด้วยสังขपालนาคราช

(พระเจ้ากรุงพาราณสีตรัสว่า)

[๑๔๓] ท่านมีลักษณะคล้ายพระอริยะ มีดวงตาแจ่มใส
เห็นจะเป็นคนบวชออกจากสกุล
โฉนหน่อท่านผู้มีปัญญาจึงสละทรัพย์และโภคะ
ออกจากเรือนบวชเสียเล่า

(อาฬารดาบสกราบทูลว่า)

[๑๔๔] ขอถวายพระพรมหาบพิตรผู้เป็นเทพแห่งนรชน
อาตมาได้เห็นวิมานของพญาสังขपालนาคราช
ผู้มีอำนาจมากด้วยตนเอง
ครั้นเห็นแล้ว จึงได้บวช
เพราะเชื่อวิบากอันยิ่งใหญ่แห่งบุญทั้งหลาย

(พระราชชาติรัสว่า)

[๑๔๕] บรรพชิตทั้งหลายย่อมไม่กล่าวคำเท็จ
เพราะความรัก เพราะความขัง เพราะความกลัว
พระคุณเจ้า โยมถามแล้ว
ขอพระคุณเจ้าโปรดบอกเนื้อความนั้นแก่โยมเถิด
เพราะได้ฟัง ความเลื่อมใสจักเกิดขึ้นแก่โยมบ้าง

(อาฬารดาบสกราบทูลว่า)

[๑๔๖] ขอถวายพระพรมหาบพิตรผู้เป็นใหญ่แห่งแคว้น

อาตมาเมื่อเดินทางไปค้าขายได้เห็นพวกบุตรของนาย
พราน

พากันหามพญานาคตัวมีร่างกายอ้วนพีใหญ่โตราแรง
เดินไปในหนทาง

[๑๔๗] ขอถวายพระพรพระองค์ผู้จอมชน อาตมานั้น
ได้มาประจวบเข้ากับเขาเหล่านั้น ก็เกิดกลัวจนขนพองสยอง
เกล้า

จึงได้ถามขึ้นว่า พ่อบุตรนายพรานทั้งหลาย พวกท่านจะนำ
นาค

ซึ่งมีร่างกายน่ากลัวตัวนี้ไปไหน จะทำอะไรกับนาคตัวนี้
(พวกเขาตอบว่า)

[๑๔๘] วิเทหบุตร พวกเราจะนำนาคตัวนี้ไปเพื่อบริโภคนาค
ตัวนี้มีร่างกายอ้วนพีใหญ่โต เนื้อของมันมาก
อ่อนนุ่ม และอร่อย ท่านยังมิได้รู้รสเนื้อมัน

[๑๔๙] พวกเราจากที่นี่ไปถึงที่อยู่ของตนแล้ว
จะเอามีดสับกินเนื้อกันให้สำราญ
เพราะว่าพวกเราเป็นศัตรูของนาคทั้งหลาย

(อาตมาจึงพูดว่า)

[๑๕๐] ถ้าพวกท่านจะนำนาค
ซึ่งมีร่างกายอ้วนพีใหญ่โตตัวนี้ไปเพื่อจะบริโภคนาค
ข้าพเจ้าจะให้โคผู้ซึ่งมีกำลังแข็งแรงแก่พวกท่าน ๑๖

ตัว

ขอพวกท่านจงปล่อยนาคตัวนี้จากเครื่องพันธนาการ
เถิด

(พวกเขาตอบว่า)

[๑๕๑] ความจริง นาคนี้เป็นอาหารที่ชอบใจของพวกเรา
อย่างแท้จริง

และพวกเราก็กินนาคมามาก

แต่พวกเราจะทำตามคำของท่าน นายอาฬารวิเทหบุตร
และขอท่านจงเป็นมิตรของพวกเราด้วยนะ

[๑๕๒] บุตรนายพรานเหล่านั้นจึงแก้นาคราชตัวนั้น
ออกจากเครื่องพันธนาการซึ่งสอดเข้าทางจมูกร้อยไว้

ในบ่วง

นาคราชตัวนั้นพ้นจากเครื่องผูกแล้ว

ครู่หนึ่งจึงบ่ายหน้าสู่ทิศปราจีนหลีกไป

[๑๕๓] ครั้นพายหน้าสุทิสปราจีนไปได้ครู่หนึ่ง ได้
เหลียวกลับมา

มองดูอาตมาด้วยดวงตาทั้ง ๒ ที่มองไปด้วยน้ำตา
ในคราวนั้น อาตมาได้ประคองอัญชลีทั้ง ๑๐ นิ้ว
เดินตามไปข้างหลัง กล่าวเตือนว่า

[๑๕๔] ท่านจงรีบด่วนไปโดยเร็วเถิด ขอศัตรูอย่าจับท่าน
ได้อีกเลย

เพราะการสมาคมกับพวกพราณอีกเป็นทุกข์
ท่านจงไปยังสถานที่ที่พวกบุตรนายพราณไม่เห็นเถิด

[๑๕๕] นาคราชนั้นได้ไปสู่ห้วงน้ำใส สีเขียวครามโอภาส
มีท่าอันงดงาม นารีนรมย์ใจ

ปกคลุมไปด้วยหมุดันหว่าและต้นอโศก
เป็นผู้ปลอดภัย เบิกบานใจ ได้เข้าไปสู่นาคพิภพ

[๑๕๖] มหาบพิตรผู้จอมชน นาคราชนั้น
ครั้นเข้าไปยังนาคพิภพนั้นได้ไม่นาน
ได้มาปรากฏแก่อาตมาพร้อมด้วยบริวารเป็นทิพย์
บำรุงอาตมาเหมือนบุตรบำรุงบิดา
กล่าวถ้อยคำอันจับใจสบายหว่า

(พญานาคสังขปาละกล่าวว่า)

[๑๕๗] ท่านอาพาระ ท่านเป็นมารดาบิดาของข้าพเจ้า
เป็นดังดวงใจ เป็นผู้ให้ชีวิต เป็นสหาย
ข้าพเจ้าจึงได้อิทธิฤทธิ์ของตนคืนมา
ขอเชิญท่านไปเยี่ยมที่อยู่ของข้าพเจ้า
ซึ่งมีอาหารเพียงพอ มีข้าวและน้ำมากมาย
ดุจขุนเขาสิเนรุพิภพของท้าววาสวะ

(พญานาคสังขปาละกล่าวว่า)

[๑๕๘] นาคพิภพนั้นประกอบไปด้วยภูมิภาค
ภาคพื้นที่ไม่มียกอนกรวด อ่อนนุ่มและงดงาม
มีหญ้าเตี้ยๆ ปราศจากฝุ่นละออง น่าเลื่อมใส
เป็นสถานที่ระงับความเศร้าโศกของผู้ที่เข้าไป

[๑๕๙] มีสระโบกขรณีที่ไม่อากุล สีเขียวครามเพราะแก้ว
ไพฑูรย์

มีสวนมะม่วงที่นารีนรมย์ยิ่งนักทั้ง ๔ ทิศ

ติดผลอยู่เป็นนิตย์ตลอดฤดูกาล มีทั้งผลสุก ผลห้าม
และผลอ่อน

(อาพาร์ดาบสกราบทูลว่า)

[๑๖๐] ขอถวายพระพร นรเทพมหาบพิตร ณ
ท่ามกลาง

สวนมะม่วงทั้ง ๔ ทิศ มีนิเวศน์เลื่อมปลั้สสรสร้างด้วยทองคำ
บานประตูสำเร็จด้วยเงิน รุ่งเรืองโอฬารปานสายฟ้าใน
อากาศ

[๑๖๑] ณ นิเวศน์นั้น มีเรือนยอดและห้องโอฬาร
สร้างด้วยแก้วมณีและทองคำ วิจิตรด้วยศิลปะอัน
ประการ
ซึ่งเนรมิตไว้ดีแล้วติดต่อกัน เต็มไปด้วยนางนาคกัญญา
ทั้งหลาย

ผู้ประดับตกแต่งร่างกายล้วนสวมใส่สายสร้อยทองคำ
มหาบพิตร

[๑๖๒] สังขपालนาคราชผู้มีผิวพรรณไม่ทรามนั้น รีบขึ้นสู่
ปราสาท

ซึ่งมีอาณานิพพานไม่ได้ มีเสา ๑,๐๐๐ ต้น
อันเป็นสถานที่อยู่ของภรรยาผู้เป็นมเหสีของเขา

[๑๖๓] และนารีนางหนึ่งไม่ต้องเดือน
รับนำอาสนะอันสำเร็จด้วยแก้วไพฑูรย์ มีค่ามากงดงาม
ประกอบด้วยแก้วมณีชั้นดีมีราคามาปูลาด

[๑๖๔] ลำดับนั้น นาคราชจึงมีอาตมาให้นั่ง
ณ อาสนะอันเป็นประธานโดยกล่าวว่า

นี้อาสนะ ท่านผู้เจริญโปรดนั่ง ณ อาสนะนี้เถิด
เพราะบรรดาท่านผู้เป็นที่เคารพทั้งหลายของข้าพเจ้า
ท่านผู้เจริญก็เป็นคนหนึ่ง

[๑๖๕] ขอถวายพระพร พระองค์ผู้จอมชน
และนารีอีกนางหนึ่งรีบนำน้ำเข้ามาล้างเท้าอาตมา
เหมือนภรรยาล้างเท้าภักษดาสามีสุดที่รัก

[๑๖๖] และนารีอื่นอีกนางหนึ่งรีบประคองถาดทองคำ
น้อมนำภัตตาหารที่น่าพอใจ มีแกงหลายชนิด
มีกับหลายอย่างเข้ามา

[๑๖๗] ภารตะมหาบพิตรพระองค์ นารีเหล่านั้นรู้ใจภักษดา
บำเรออาตมาผู้บริโภคนเสร็จแล้วด้วยดนตรีทั้งหลาย
ยิ่งไปกว่านั้น นาคราชเข้าไปหาอาตมา
พร้อมด้วยกามคุณอันเป็นทิพย์

อันโอฬารมิใช่น้อย กล่าวว่

[๑๖๘] ท่านอาฬาระ ภรรยาของข้าพเจ้าทั้ง ๓๐๐ นาง
เหล่านี้

ล้วนเอบางร่างน้อย มีผิวพรรณดั่งกลีบปทุม
ท่านอาฬาระ นางเหล่านี้พึงบำเรอกามแก่ท่าน
ขอท่านโปรดให้นางเหล่านั้นบำเรอท่านเถิด

(อาฬารดาบสกราบทูลต่อไปว่า)

[๑๖๙] อาตมาได้เสวยกามรสอันเป็นทิพย์อยู่ ๑ ปี
ครานั้น จึงได้ถามยั้งขึ้นไปว่า นาคสมบัตินี้
ท่านได้เพราะทำกรรมอะไร ได้อย่างไร
ไฉนท่านจึงได้ครอบครองวิมานอันประเสริฐ

[๑๗๐] ท่านได้โดยไม่มีเหตุ หรือเกิดเพราะใครน้อมมา
เพื่อท่าน

ท่านทำเอง หรือเทวดาทั้งหลายให้
ข้าพเจ้าถามเนื้อความนั้นกับท่านนาคราช
ไฉนท่านจึงได้ครอบครองวิมานอันประเสริฐ

(พญานาคสังขปาละตอบว่า)

[๑๗๑] วิมานนี้ข้าพเจ้าได้มาโดยไม่มีเหตุหาไม่ได้
เกิดเพราะใครน้อมมาเพื่อข้าพเจ้าก็หาไม่
ข้าพเจ้าทำเองก็หาไม่

แม้เทวดาทั้งหลายก็มีได้มอบให้

แต่ข้าพเจ้าได้เพราะบุญกรรมซึ่งมิใช่บาปของตน

(อาฬารดาบสถามว่า)

[๑๗๒] วัตรของท่านเป็นอย่างไร

อนึ่ง พรหมจรรย์ของท่านเป็นอย่างไร

นี้เป็นผลแห่งวัตรและพรหมจรรย์ที่ท่านประพฤติดีแล้ว

อย่างไร

นาคราช ขอท่านโปรดบอกเนื้อความนั้นแก่ข้าพเจ้าเถิด

ว่า

ท่านได้วิมานนี้อย่างไรหนอ

(พญานาคสังขปาละตอบว่า)

[๑๗๓] ข้าพเจ้านั้นได้เป็นพระราชา ผู้เป็นใหญ่กว่าชน

ชาวมคธ

มีนามว่า ทุโยธนะ มีอำนาจมาก

ได้เห็นชัดว่า ชีวิตมีเพียงนิดหน่อย ไม่เที่ยง

มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา

[๑๗๔] ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใส ได้ให้ข้าวและน้ำ
เป็นทานอย่างไพบูลย์โดยเคารพ
พระราชวังของข้าพเจ้าในคราวนั้น เป็นดูลบ่อน้ำ
ทั้งสมณะและพราหมณ์จึงอ้อมหน้าสำราญ

[๑๗๕] ณ ที่พระราชวังนั้น ข้าพเจ้าได้ให้พวงดอกไม้
ของหอม เครื่องลูบไล้ ประทีป ยานพาหนะ
ที่ปักอาศัย ผ้าถุง ผ้าห่ม ที่นอน
ข้าวและน้ำเป็นทานโดยเคารพ

[๑๗๖] นั้นเป็นพรตและนั่นเป็นพรหมจรรย์ของข้าพเจ้า
นี้เป็นวิบากแห่งกรรมนั้นที่ข้าพเจ้าประพฤติดีแล้ว
เพราะวิบากแห่งกรรมนั้นนั่นแล ข้าพเจ้าจึงได้วิมานนี้
ซึ่งมีอาหารเพียงพอ มีข้าวและน้ำมากมาย
และสมบูรณ์ด้วยการฟ้อนรำขับร้อง
แต่วิมานนี้ไม่จีรังยั่งยืนและไม่เที่ยง

(อาฬารดาบสถามว่า)

[๑๗๗] บุตรนายพรานทั้งหลาย ผู้มีอานุภาพน้อย ไม่มี
เดช

ย่อมเบียดเบียนท่านผู้มีอานุภาพมาก มีเดชได้
เพราะเหตุไร ท่านผู้มีเชื้อวเป็นอาวุธ เพราะอาศัยเหตุ

อะไร

ท่านจึงได้ตกอยู่ในเงื้อมมือของบุตรนายพรานได้

[๑๗๘] มหันตภัยตามมาถึงท่านหรือหนอ
หรือว่าพิษแล่นไปไม่ถึงรากเชื้อวของท่าน
ท่านผู้มีเชื้อวเป็นอาวุธ เพราะอาศัยเหตุอะไรแลหรือ
ท่านจึงถึงความทุกข์ในสำนักของพวกบุตรนายพราน

(พญานาคสังขปาละตอบว่า)

[๑๗๙] มหันตภัยตามมาถึงข้าพเจ้าก็หาไม่
พิษของข้าพเจ้าพวกบุตรนายพรานเหล่านั้นก็ไม่อาจจะ
ทำลายได้

แต่ธรรมของสัตบุรุษทั้งหลายที่ท่านประกาศไว้ดีแล้ว
ยากที่จะล่วงได้ดุจเขตแดนแห่งสมุทร

[๑๘๐] ท่านอาฬาระ วัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ
ข้าพเจ้าเข้าจำอุโบสถอยู่เป็นนิตย์ คราวนั้น
พวกบุตรนายพราน ๑๖ คนถือเชือกและบ่วงอันมันคงมา

[๑๘๑] พวกพราหมณ์ช่วยกันเจาะจุมูกแล้วร้อยเชือก
แล้วช่วยกันหามนำข้าพเจ้าไป
ข้าพเจ้าอดกลั้นความทุกข์เช่นนั้น มิได้ทำให้อุโบสถ

กำเริบ

(อาฬารดาบสถามว่า)

[๑๘๒] พวกบุตรนายพราหมณ์ได้เห็นท่าน
ผู้สมบูรณ์ด้วยพลังและผิวพรรณที่หนทางที่เดินได้คน

เดียว

นาคราช ก็ท่านเป็นผู้เจริญแล้วด้วยสิริและปัญญา
ยังบำเพ็ญตบะอยู่เพื่อประโยชน์อะไร

(พญานาคสังขปาละตอบว่า)

[๑๘๓] ท่านอาฬาระ ข้าพเจ้าบำเพ็ญตบะ
เพราะเหตุแห่งบุตร เพราะเหตุแห่งทรัพย์สมบัติ
หรือแม้เพราะเหตุแห่งอายุก็หาไม่
แต่เพราะข้าพเจ้าปรารถนากำเนิดแห่งมนุษย์
เพราะเหตุนั้น จึงบากบั่นบำเพ็ญตบะ

(อาฬารดาบสถามว่า)

[๑๘๔] ท่านมีนัยน์ตาแดง มีรัศมีรุ่งเรือง ประดับตบแต่ง

ร่างกาย

ดัดผมและโกนหนวดเรียบร้อย
ลูปไล่ผิวพรรณด้วยดีด้วยจันทน์แดง
ส่องสว่างไปทั่วทิศ ดุจราชาแห่งคนธรรพ์

[๑๘๕] ท่านเป็นผู้บรรลุเทวฤทธิ์แล้ว มีอานุภาพมาก
พร้อมด้วยกามคุณทุกอย่าง
นาคราช ข้าพเจ้าขอถามเนื้อความนี้กับท่านว่า
มนุษย์โลกประเสริฐกว่านาคพิภพนี้ เพราะเหตุไร

(พญานาคสังขปาละตอบว่า)

[๑๘๖] ท่านอาฬาระ นอกจากมนุษย์โลกแล้ว
ความบริสุทธิ์หรือความสำรวมไม่มี
ก็ข้าพเจ้าได้กำเนิดมนุษย์แล้ว
จักกระทำที่สุดแห่งชาติและมรณะ

(อาฬารดาบสกล่าววว่า)

[๑๘๗] เป็นเวลาหนึ่งปี เมื่อข้าพเจ้าอยู่ในสำนักของท่าน
ได้รับการบำรุงด้วยข้าวและน้ำ ท่านนาคินทร์ผู้

ประเสริฐ

ข้าพเจ้าจากมนุษยโลกมานาน จะขอลาท่านไป
(พญานาคสังขปาละถามว่า)

[๑๘๘] บุตร ภรรยา และชนที่ข้าพเจ้าชุบเลี้ยง
ซึ่งข้าพเจ้าพร่ำสอนเป็นนิตย์ว่า พึงบำรุงท่าน
ไม่มีใครสักคนสาปแช่งท่านแลหรือ ท่านอาพาธระ
ก็การได้พบเห็นท่านนับว่าเป็นที่พอใจของข้าพเจ้า
(อาพาธดาบสตอบว่า)

[๑๘๙] บุตรสุดที่รักพึงได้รับการปฏิบัติ
อยู่ในเรือนมารดาบิดาแม่โดยประการใด
ท่านก็ปฏิบัติข้าพเจ้าในที่นี้แล ประเสริฐกว่าแม่โดย
ประการนั้น

เพราะจิตของท่านเลื่อมใสในข้าพเจ้า นาคราช
(พญานาคสังขปาละกล่าววว่า)

[๑๙๐] แก้วมณีสีแดง ซึ่งนำทรัพย์มาให้ได้ของข้าพเจ้า
มีอยู่

ท่านจงถือเอาแก้วมณีอันโอฬารไปยังที่อยู่ของตน
ครั้นได้ทรัพย์แล้ว จงเก็บแก้วมณีไว้
(อาพาธดาบสกล่าว ๒ คาถาว่า)

[๑๙๑] ขอถวายพระพรมหาบพิตร กามทั้งหลายแม้เป็น
ของมนุษย์

อาตมาก็ได้เห็นแล้ว เป็นของไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็น
ธรรมดา

เพราะเห็นโทษในกามคุณทั้งหลาย อาตมาจึงบวชด้วย
ศรัทธา

[๑๙๒] ทั้งคนหนุ่มทั้งคนแก่
ย่อมมีกายแตกทำลายไป เหมือนผลไม้หล่นจากต้น
มหาบพิตร อาตมาเห็นข้อปฏิบัติอันไม่ผิดแม้เห็นว่า
ความเป็นสมณะนั้นแลประเสริฐ จึงได้บวช
(พระราชาตรัสว่า)

[๑๙๓] ชนเหล่าใดมีปัญญา เป็นพหูสูต
คิดเหตุการณ์ได้เป็นอันมาก ชนเหล่านั้นควรคบโดย
แท้

พระคุณเจ้าอาพาธะ โยมได้ฟังเรื่องของนาคราช
และของพระคุณเจ้าแล้ว จักทำบุญให้มาก
(อาพาธดาบสกล่าววว่า)

[๒๐๐] พ่อสุตโสเม ธรรมนั้นชื่ออะไร
และอะไรชื่อว่าการบรรพชา
เพราะเหตุไร เจ้าเป็นบุตรของเราทั้ง ๒ จึงไม่มีความ
อาลัย

จะละทิ้งเราทั้ง ๒ ผู้แก่เฒ่าไปบวชเสียเล่า

[๒๐๑] แม่ลูกชายลูกสาวของพ่อก็มีอยู่มาก
ยังเล็กอยู่ ยังไม่เป็นหนุ่มเป็นสาว
แม่เด็กเหล่านั้นกำลังฉอเลาะอ่อนหวาน
เมื่อไม่เห็นพ่อ เห็นจะเป็นทุกข์ไปตาม ๆ กัน
(พระโพนีสัตว์จุฬาสตโสเมสดับพระดำรัสแล้ว กราบทูลว่า)
[๒๐๒] การอยู่ร่วมกันมานานแล้วพลัดพรากจากกัน
ของหม่อมฉันกับลูกทั้งหลายเหล่านั้นซึ่งยังเด็กอยู่
ยังไม่เป็นหนุ่มเป็นสาว กำลังฉอเลาะอ่อนหวานแม่ทั้งหมด
และจากทูลกระหม่อมทั้ง ๒ พระองค์เป็นของแน่นอน
(พระชายาทั้งหลายทราบข่าวแล้วคร่ำครวญอยู่กราบทูลว่า)

[๒๐๓] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ
ทูลกระหม่อมทรงตัดพระทัยแล้วหรือ
ทรงหมดความกรุณาในพวกหม่อมฉันหรือ เพราะเหตุ
ไร

ทูลกระหม่อมจึงไม่อาลัยพวกหม่อมฉันผู้คร่ำครวญอยู่
จะเสด็จออกผนวชเสียเล่า
(พระโพนีสัตว์จุฬาสตโสเมสดับเสียงคร่ำครวญของพระชายา
เหล่านั้นแล้วตรัสว่า)

[๒๐๔] เราตัดใจได้แล้วก็หามิได้
และเราก็ยังมีความกรุณาในพวกเธออยู่
แต่ที่เราปรารถนาสวรรค์

เพราะเหตุนั้น จึงจักบวช
(พระมเหสีทรงพระครรภ์แก่ได้กราบทูลว่า)

[๒๐๕] เจ้าพี่สุตโสเม การที่หม่อมฉันเป็นมเหสีของเจ้าพี่
นับว่าหม่อมฉันได้เจ้าพี่มาด้วยความยากลำบาก
ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ เมื่อหม่อมฉันพำเพ็ญ
รำพันอยู่

เพราะเหตุไร เจ้าพี่จึงไม่ทรงอาลัย จะทรงผนวชเสีย
เล่า

[๒๐๖] เจ้าพี่สุตโสเม การที่หม่อมฉันเป็นมเหสีของเจ้าพี่

นับว่าหม่อมฉันได้เจ้าพี่มาด้วยความยากลำบาก
ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ เพราะเหตุไร
เจ้าพี่จึงไม่ทรงอาลัยพระโอรสที่ปฏิสนธิในครรภ์ของ
หม่อมฉัน

จะทรงผนวชเสียเล่า

[๒๐๗] ครรภ์ของหม่อมฉันแก่แล้ว

ขอพระองค์รออยู่จนกว่าหม่อมฉันจะคลอดพระโอรส

ขอหม่อมฉันอย่าได้เป็นหม้ายอยู่แต่ผู้เดียว

ได้ประสบทุกข์ยากในภายหลัง

(พระโพนสีตรัสจุฬาสตโรสมตรัสว่า)

[๒๐๘] ครรภ์ของน้องนางแก่แล้ว

เอาเถิด ขอให้พี่น้องนางจงคลอดบุตร ซึ่งมีพิวพรรณ

ไม่ทรมานเถิด

ส่วนพี่จักละบุตรและน้องนางไปบวช

(พระโพนสีตรัสตรัสพลอบโยนพระนางว่า)

[๒๐๙] อย่าร้องไห้เศร้าโศกไปเลย เจ้าจันทา

เจ้าผู้มีดวงเนตรงามดุจดอกกัณฐิการ์เขา

จงขึ้นไปยังปราสาทอันประเสริฐเสียเถิด

พี่จักไปอย่างคนหมดความอาลัย

(พระโอรสองค์ใหญ่ทูลถามว่า)

[๒๑๐] เสด็จแม่ ใครทำให้เสด็จแม่ทรงพิโรธ

ทำไมเสด็จแม่จึงทรงกันแสง

และทรงจ้องดูหม่อมฉันนัก

บรรดาพระญาติที่เห็น ๆ กันอยู่

ใครที่หม่อมแม่ฆ่าไม่ได้ หม่อมฉันจะฆ่าเอง

(พระเทวีตรัสว่า)

[๒๑๑] ลูกรัก ท่านผู้ใดทำให้แม่โกรธ

ท่านผู้นั้นเป็นผู้ชนะในแผ่นดิน เจ้าไม่อาจจะฆ่า

เขาได้เลย

ลูกรัก พระบิดาของเจ้าได้พูดกับแม่ว่า

เราจักไปอย่างคนหมดความอาลัย

(พระโอรสองค์ใหญ่คร่ำครวญอยู่ตรัสว่า)

[๒๑๒] เมื่อก่อน หม่อมฉันนำช้างตกมัน

ไปพระอุทยานและเล่นรบกัน

บัดนี้ เมื่อเสด็จพ่อสุตโรสมทรงผนวชแล้ว

หม่อมฉันจักทำอย่างไรหนอ

(น้องชายองค์เล็กของพระโอรสองค์ใหญ่ตรัสว่า)

[๒๑๓] เมื่อพระมารดาของหม่อมฉันทรงกันแสงอยู่

และเมื่อเจ้าพี่ไม่ทรงยินยอม

หม่อมฉันก็จักยึดแม่พระหัตถ์ทั้ง ๒ ของเสด็จพ่อไว้

เมื่อพวกหม่อมฉันไม่ยินยอม เสด็จพ่อจะเสด็จไปไม่ได้

(พระโพลิศัตว์จุฬาสตโรสมตรัสว่า)

[๒๑๔] ลูกขึ้นเถิดเจ้า แม่นม

เจ้าจงชวนกุมารนี้ให้ไปรีนรมย์ที่อื่นเถิด

กุมารนี้อย่าได้ทำอันตรายแก่เราเลย

เมื่อเรากำลังปรารณาสวรรค์

(พระพี่เลี้ยงกราบทูลว่า)

[๒๑๕] ถ้ากระไร เราพึงให้แก้วมณีอันมีแสงสว่างนี้

ประโยชน์อะไรของเรากับแก้วมณีนี้หนอ

เมื่อพระจอมนรชนสุดโสมทรงผนวชแล้ว

เราจะทำอย่างไรกับแก้วมณีนั้นหนอ

(มหาเสนคุดตอำมาตย์กราบทูลว่า)

[๒๑๖] พระคลังน้อยของพระองค์ก็ไพบูลย์

เรือนคลังหลวงของพระองค์ก็บริบูรณ์

และปฐพี พระองค์ก็ทรงชนะแล้ว

ขอพระองค์ทรงพอพระทัย

อย่าทรงผนวชเลย

พระพุทธเจ้าข้า

(พระโพลิศัตว์จุฬาสตโรสมตรัสว่า)

[๒๑๗] พระคลังน้อยของเราจะไพบูลย์ก็ตาม

เรือนคลังหลวงของเราจะบริบูรณ์ก็ตาม

ปฐพีถึงเราชนะแล้วก็ตาม

แต่เราจักละสิ่งนั้น ๆ ไปบวช

(กุลวิฆเนศวรขลุกราบทูลว่า)

[๒๑๘] ขอเดชะพระองค์ผู้สมมติเทพ

แม่ทัพย์ของข้าพระพุทธเจ้าก็มีอยู่มากมาย

ข้าพระพุทธเจ้าไม่อาจจะนับได้

ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายทัพย์นั้นแม่ว่าหมดแต่

พระองค์

ขอพระองค์ทรงพอพระทัย

อย่าทรงผนวชเลย

พระพุทธเจ้าข้า

(พระโพธิสัตว์จุฬาสตโสมตรัสว่า)

[๒๑๙] เรารู้ว่า ทรัพย์ของท่านมีอยู่มาก
กุลวัณณะ และเราท่านก็บูชา
แต่เราปรารถนาสวรรค์
เพราะเหตุนั้น จึงจักบวช

(โสมทัตตอนุชาตรัสว่า)

[๒๒๐] พี่เปื้อน่ายหนัก ความไม่ยินดีกำลังครอบงำพี่
พ่อโสมทัต เพราะอันตรายของพี่มีมาก
พี่จึงจักบวชวันนี้แหละ

(โสมทัตอนุชาตรัสว่า)

[๒๒๑] ก็บรรพชากิจนี้เจ้าพี่ทรงพอพระทัย
เจ้าพี่สวดโสม เจ้าพี่ทรงผนวชเถิด
ในวันนี้ เดียวนี้แหละ แม่หม่อมฉันก็จักบวช
เว้นเจ้าพี่เสียแล้ว หม่อมฉันไม่อาจจะอยู่ได้

(พระโพธิสัตว์จุฬาสตโสมตรัสว่า)

[๒๒๒] เจ้ายังบวชไม่ได้
เพราะใคร ๆ ในเมืองและในชนบทจะไม่หุงต้มกิน
เมื่อมหาราชร้องไห้คร่ำครวญว่า
พระจอมนรชนสวดโสมทรงผนวชแล้ว
บัดนี้ พวกข้าพระพุทธเจ้าจักทำอย่างไรหนอ

(ต่อแต่นั้น พระโพธิสัตว์จุฬาสตโสมตรัสว่า)

[๒๒๓] เราเข้าใจว่า ชีวิตนี้ถูกขรاناเข้าไป
เหมือนกับน้ำนืดน้อยในหม้อกรองน้ำต่าง
เมื่อชีวิตเป็นของน้อยนักอย่างนี้ จึงไม่ใช่เวลาที่จะ

ประมาทเลย

[๒๒๔] เราเข้าใจว่า ชีวิตนี้ถูกขรاناเข้าไป
เหมือนกับน้ำนืดน้อยในหม้อกรองน้ำต่าง
เมื่อชีวิตเป็นของน้อยนักอย่างนี้
ถึงอย่างนั้นพวกคนพาลก็ยังพากันประมาทอยู่

[๒๒๕] พวกคนพาลเหล่านั้นถูกเครื่องผูกคือตัณหา
ผูกมัดไว้แล้ว

ย่อมทำนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน

เปรตวิสัย และอสุรกายให้เจริญ

(มหาชนคร่ำครวญกล่าวว่า)

[๒๒๖] ก็กลุ่มละอองธุลีฟุ้งลอยขึ้น

ในที่ไมห่างไกลจากปผกปราสาท
ชะรอยพระเกสาของพระธรรมราชา
ผู้เร่องยศของพวกเรา จักถูกตัดแล้ว
(มหาชนไม่เห็นพระราชา จึงเทียวกร้าครวญว่า)

[๒๒๗] พระราชาทรงมีพระสนมกำนัลในห้อมล้อม เสด็จ
ไป

ณ ปราสาทใดหนอ นี่คือปราสาทของพระองค์
เกลื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุปผามาลัย

[๒๒๘] พระราชาทรงมีหมู่พระญาติห้อมล้อม เสด็จไป
ณ ปราสาทใดหนอ นี่คือปราสาทของพระองค์

เกลื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุปผามาลัย

[๒๒๙] พระราชาทรงมีพระสนมกำนัลในห้อมล้อม เสด็จ
ไป

ณ ปราสาทใดหนอ นี่คือปราสาทของพระองค์
เกลื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุปผามาลัย

[๒๓๐] พระราชาทรงมีหมู่พระญาติห้อมล้อม เสด็จ

ไป

ณ ปราสาทใดหนอ นี่คือปราสาทของพระองค์
เกลื่อนกล่นไปด้วยสุวรรณบุปผามาลัย

[๒๓๑] พระราชาทรงมีพระสนมกำนัลในห้อมล้อม เสด็จ

ไป

ณ อโศกวันใดหนอ นี่คือภูมิภาคแห่งอโศกวันของพระองค์
มีดอกไม์บานสะพรั่งดงาม นารีนรมย์ตลอดกาล

ทั้งปวง

[๒๓๒] พระราชาทรงมีหมู่พระญาติห้อมล้อม เสด็จ

ไป

ณ อโศกวันใดหนอ นี่คือภูมิภาคแห่งอโศกวันของพระองค์
มีดอกไม์บานสะพรั่งดงาม นารีนรมย์ตลอดกาล

ทั้งปวง

[๒๓๓] พระราชาทรงมีพระสนมกำนัลในห้อมล้อม เสด็จ

ไป

ณ พระอุทยานใดหนอ นี่คือพระราชอุทยานของพระองค์
มีดอกไม์บานสะพรั่งดงามตลอดกาลทั้งปวง

นารีนรมย์

ไป [๒๓๔] พระราชาทรงมีหมู่พระญาติห้อมล้อม เสด็จ

ณ พระอุทยานไฉนอ นี้คือพระราชอุทยานของพระองค์
มีดอกไม้บานสะพรั่งงดงาม นารีนรมย์ตลอดกาล

ทั้งปวง

ไป [๒๓๕] พระราชาทรงมีพระสนมกำนัลในห้อมล้อม เสด็จ

ณ สวนกรรณิการ์ไฉนอ นี้คือสวนกรรณิการ์ของพระองค์
มีดอกไม้บานสะพรั่งงดงาม นารีนรมย์ตลอดกาล

ทั้งปวง

ไป [๒๓๖] พระราชาทรงมีหมู่พระญาติห้อมล้อม เสด็จ

ณ สวนกรรณิการ์ไฉนอ นี้คือสวนกรรณิการ์ของพระองค์
มีดอกไม้บานสะพรั่งงดงาม นารีนรมย์ตลอดกาล

ทั้งปวง

ไป [๒๓๗] พระราชาทรงมีพระสนมกำนัลในห้อมล้อม เสด็จ

ณ สวนปาณฑุวันไฉนอ นี้คือสวนปาณฑุวันของพระองค์
มีดอกไม้บานสะพรั่งงดงาม นารีนรมย์ตลอดกาลทั้งปวง

ไป [๒๓๘] พระราชาทรงมีหมู่พระญาติห้อมล้อม เสด็จ

ณ สวนปาณฑุวันไฉนอ นี้คือสวนปาณฑุวันของพระองค์
มีดอกไม้บานสะพรั่งงดงาม นารีนรมย์ตลอดกาล

ทั้งปวง

ไป [๒๓๙] พระราชาทรงมีพระสนมกำนัลในห้อมล้อม เสด็จ

ณ สวนอัมพวันไฉนอ นี้คือสวนอัมพวันของพระองค์
มีดอกไม้บานสะพรั่งงดงาม นารีนรมย์ตลอดกาลทั้งปวง

[๒๔๐] พระราชาทรงมีหมู่พระญาติห้อมล้อม เสด็จไป

ณ สวนอัมพวันไฉนอ นี้คือสวนอัมพวันของพระองค์
มีดอกไม้บานสะพรั่งงดงาม นารีนรมย์ตลอดกาล

ทั้งปวง

ไป [๒๔๑] พระราชาทรงมีพระสนมกำนัลในห้อมล้อม เสด็จ

ณ สระโบกขรณีไฉนอ นี้คือสระโบกขรณีของพระองค์

ดารดาษไปด้วยดอกไม้หน้านาชนิด คับคั่งไปด้วยฝูงนก
[๒๔๒] พระราชาทรงมีหมู่พระญาติห้อมล้อม เสด็จ
ไป

ณ สระโบกขรณีใดหนอ นี่คือน้ำสระโบกขรณีของพระองค์
ดารดาษไปด้วยดอกไม้หน้านาชนิด คับคั่งไปด้วยฝูงนก
[๒๔๓] พระเจ้าสุทโสมบรมราชาทรงสละราชสมบัตินี้
ผนวชเสียแล้ว

พระองค์ทรงผ้ากาสาวพัสตร์ เสด็จเที่ยวไป
พระองค์เดียว

ดุษฎาข้างตัวประเสริฐ
(พระโพธิสัตว์จุฬาสุตโสมตรัสว่า)

[๒๔๔] ท่านทั้งหลายอย่าหวนระลึกถึงความยินดี
การเล่นและความรื่นเริงทั้งหลายในกาลก่อนเลย
กามทั้งหลายอย่าฆ่าท่านทั้งหลายได้เลย
จริงอยู่ สุกตสันนครนารีนรมย์ยิ่งนัก

[๒๔๕] อนึ่ง ท่านทั้งหลายจงเจริญเมตตาจิต
ที่มีอารมณ์ไม่มีประมาณทั้งกลางวันและกลางคืนเถิด
เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านทั้งหลายจะได้ไปสู่เทพบุรี
อันเป็นสถานที่อยู่ของท่านผู้บำเพ็ญบุญ ดังนี้แล

จุฬาสุตโสมชาดกที่ ๕ จบ
รวมชาดกที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. เตสกุณชาดก ๒. สรังกคชาดก
๓. อลัมพูสาชาดก ๔. สังขपालชาดก
๕. จุฬาสุตโสมชาดก

จัดดาสีนิบาต จบ
ชาดก ภาค ๑ จบ